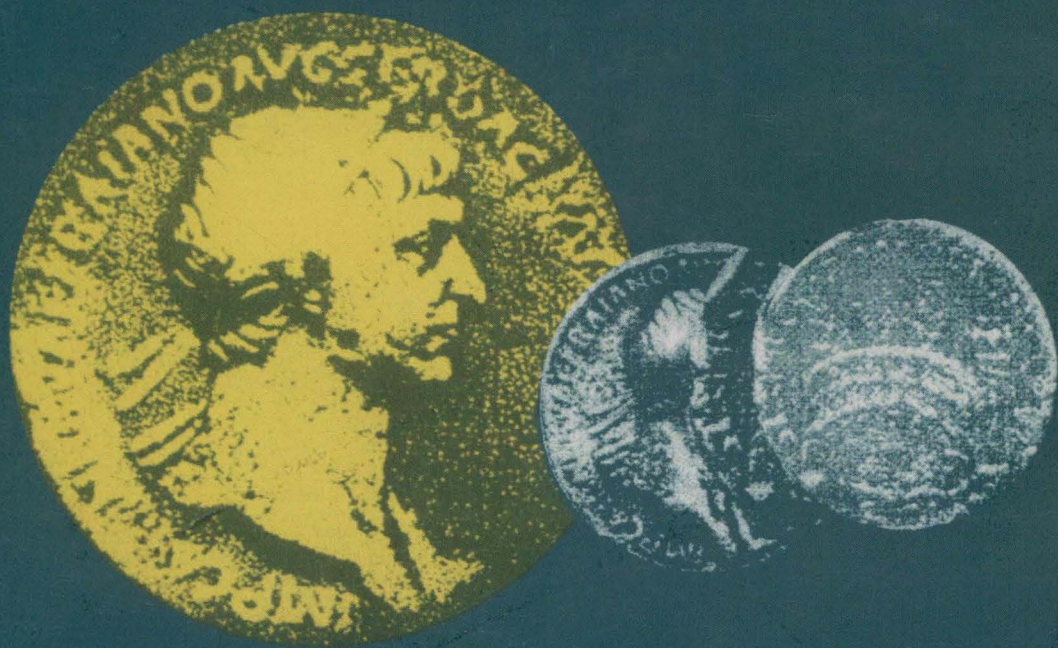

DROBETA

XX

Arheologie - Istorie

Autograf

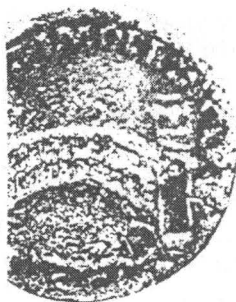
MUZEUL REGIUNII PORTILOR DE FIER

Arheologie - Istorie

DROBETA

XX

DROBETA TURNU SEVERIN
2010

REFERENȚI ȘTIINȚIFICI

Prof. Univ. dr. Cristian Schuster

Prof. Univ. dr. Petre Gherghe

COLEGIUL DE REDACȚIE

Acad. Alexandru Vulpe

Prof. Univ. dr. Cristian Schuster

Prof. Univ. dr. Petre Gherghe

dr. Gabriel Crăciunescu

Ecaterina Bosoancă

EDITOR IMAGE

Magdalena Trăistaru

ADRESA REDACȚIEI

MUZEUL REGIUNII PORȚILOR DE FIER

Str. Independenței nr.2

220160 Drobeta Turnu Severin

Tel. 0040252/312177

Tel/Fax 0040252/320027

E-mail: muzeulpdf@rdslink.ro

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor și studiilor revine în întregime autorilor

TIPOGRAFIA UNIVERSITĂȚII DIN CRAIOVA

Str. Brestei, nr.156, Craiova, România

Tel.+40251/598054

ISSN 1841 - 7264

OMAGIU LUI
MIȘU DAVIDESCU
la a 80-a aniversare

Cu mama,
Constantina Davidescu

Mișu Davidescu s-a născut la 16 martie 1930, în satul Călina, comuna Prundeni din județul Vâlcea.

Tatăl, Marin Ungureanu, fiul lui David Ungureanu, originar din zona ungurească a Sibiului, și-a schimbat numele de familie (după ce a participat la Războiul de Întregire a Neamului, luptând chiar la Mărășești), luând drept nume de familie prenumele tatălui său, David, îmbogățit cu sufixul "escu" – Davidescu. Al șaptelea fiu al lui Marin Davidescu și al Constantinei (Popa) a fost botezat Mișu.

După studii primare, gimnaziale și liceale făcute la Călina, Drăgășani și Râmnicu Vâlcea, a urmat Școala Tehnică de Viticultură din Drăgășani (intervenea Reforma Învățământului din 1948), apoi Facultatea de Istorie de la Universitatea din București (1951-1956). Pasiunea pentru studierea istoriei i-a fost întreținută de tatăl său, un autodidact, dar și de profesoara Eugenia Angelescu-Negreanu de la liceul din Drăgășani.

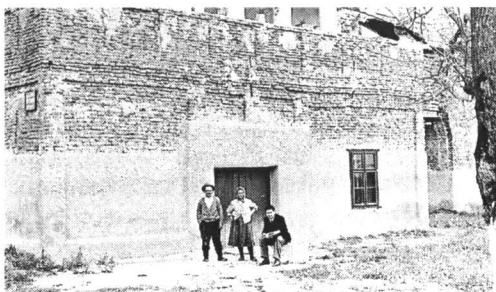
Din anul al III-lea a ales ca specializare arheologia. Ca student a participat la săpăturile arheologice de la Sărata-Monteoru, sub conducerea profesorului universitar Ion Nestor, membru corespondent al Academiei, și la săpăturile de la Grădiștea Muncelului, ca membru în conducerea șantierului, aflat sub directă conducere a academicianului Constantin Daicoviciu. A participat nemijlocit la descoperirea ultimului fragment din vasul cu inscripția "Decebalus per Scorilo", fiind în compania unor distinși arheologi precum Octavian Floca, Nicolae Gostar, prof. Bodor și Ion Horațiu Crișan.

După absolvirea Facultății de Istorie, specialitatea arheologie, cu calificativul "foarte bine", a fost repartizat la Muzeul de Arheologie din Constanța, unde a fost muzeograf și muzeograf principal (iulie 1956 – aprilie 1958). Prima descoperire arheologică a fost făcută pe malul lacului Tăbăcărie de la Mamaia, unde a cercetat un mormânt dublu roman, cu podoabe de aur, un splendid opaiț de bronz și o spadă aproape distrusă de infiltrațiile de apă marină. Descoperirea a fost publicată în ziarul regional "Dobrogea nouă" și mai târziu în "Revista Muzeelor". În aceeași perioadă a participat la săpăturile de la Capidava, conduse de profesorul universitar Grigore Florescu și la săpăturile de la Păcuiul lui Soare, conduse de Petre Diaconu.

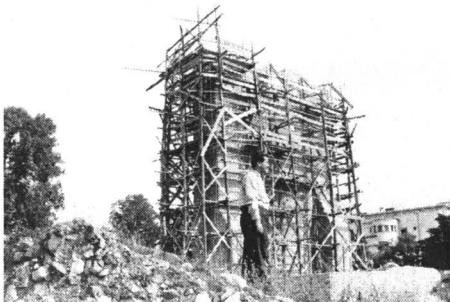
Din mai până în octombrie 1958 a fost transferat în calitate de director la muzeul "Vasile Pârvan" din Bârlad. Întrucât nu exista expoziție muzeală, a organizat secțiile de istorie, de științele naturii și de artă plastică, pe baza patrimoniului existent. În ciuda faptului că a dispus de foarte puțin timp, a efectuat săpături arheologice la punctul Fabrica de cărămidă din zona orașului Bârlad, privind cultura Noua. Au fost făcute și periegeze în comuna Florești, de unde au fost aduse două topoare de cupru cu tăiș în formă de cruce, fiind identificată și o stațiune neolitică de tip Cucuteni B.

1956. La Constanța

La Cula lui Tudor Vladimirescu de la Cerneți, în timpul lucrărilor de restaurare

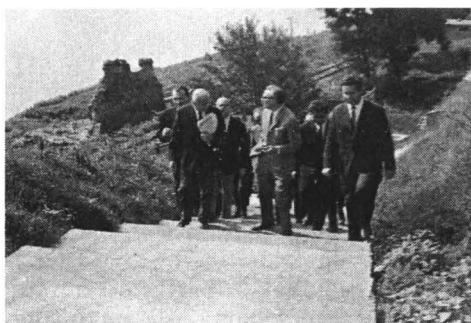
1969. În timpul lucrărilor de consolidare a turnului cetății Severinului

Din octombrie 1958 până în mai 1990 a fost director al Muzeului Regiunii Porțile de Fier din Drobeta-Turnu-Severin și șef al Oficiului pentru Patrimoniul Cultural Național din Mehedinți. Între 1968 și 1972 a fost și președinte al Comitetului Județean pentru Cultură și Artă (după desființarea regiunilor).

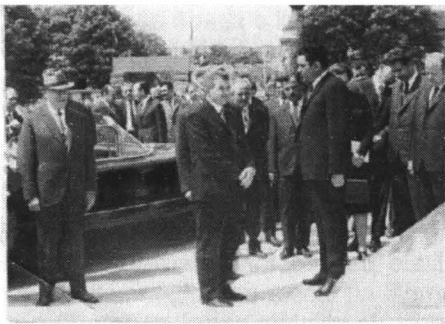
La Turnu-Severin, între 1960-1964, a efectuat săpături arheologice la castrul roman Drobeta, obiectiv de interes național, alături de prof. Grigore Florescu (până la decesul acestuia – iulie 1960) și de Radu Florescu.

În 1964 a fost cooptat în Comisia Națională de Cercetare și Salvare a Monumentelor Arheologice din zona lacului de acumulare al Hidrocentralei Porțile de Fier I, condusă de C.S. Nicolăescu-Plopșor. În același an a făcut săpături la Peștera Veterani și Cuina Turcului.

În anii 1964, 1965, 1966 a condus șantierul arheologic de la Cetatea Grădeșului, comuna Balotești, județul Mehedinți, monument medieval din secolul al XIII-lea. Cercetările au adus informații extrem de importante privind organizarea politică și militară a populației românești din acea zonă. În aceiași ani a condus șantierul arheologic de la Schela Cladovei din Turnu-Severin, datând din epipaleolitic și neolitic. În 1965 a fost șeful proiectului de cercetare și salvare a monumentelor arheologice romane târzii și medievale din Ostrovul Banului (Golu), ce urmau să fie distruse de către tehnicienii ce lucrau la Hidrocentrала Porțile de Fier I prin fixarea pilonului funicularului de transport al balastului necesar turnării barajului. Ca urmare a scoaterii la iveală a două monumente, pilonul a fost mutat în afara monumentelor și a zonei de protecție a acestora.

1969. O vizită oficială la muzeu

1974. Inaugurarea muzeului în prezența președintelui României

Între anii 1967-1989 a condus săpăturile arheologice de la Cetatea medievală a Severinului, obiectiv arheologic de interes național, scoțând la iveală incinta de sud cu turnurile necunoscute până atunci, precizând și cronologia cetății.

A întreprins cercetări arheologice în zona lacului de acumulare Porțile de

1972. Cu președintele Austriei, Franz Janos, în vizită la Muzeul Regiunii Porților de Fier

Fier II, în siturile romane și romane târzii din localitățile Hinova, Batoți, Izvorul Frumos, Izvoarele și Ostrovul Mare. Cercetările de la Hinova s-au derulat între anii 1976-1981 și au avut ca rezultat descoperirea unui tezaur de podoabe tracice din aur, în greutate de 5 kg, de o importanță excepțională pentru istoria străveche a României. La Ostrovul Mare, în afara unei fortificații romane târzii, au fost găsite resturile unui port roman, iar pe baza materialelor descoperite s-a putut reconstitui chiar debarcaderul. A mai condus șantiere arheologice la Cătune

(Gorj), pentru cunoașterea castrului roman de pământ ce urma să fie distrus de exploatarea minieră Motru (Gorj), la mănăstirea Coșuștea-Crivelnic (Mehedinți), făcând și consolidarea zidăriei bisericii, și la Ostrovul Șimian, unde există urme dacice.

Ca muzeograf a participat la organizarea Muzeului de Arheologie din Constanța (1956-1958), a Muzeului "Vasile Pârvan" din Bârlad (1958), a Muzeului memorial Tudor Vladimirescu și a Culei de la Cerneți (Mehedinți), fostă proprietate a lui Tudor Vladimirescu. A organizat, pe baze moderne, Muzeul Regiunii "Porțile de Fier" (1966-1982), inaugurat de șeful statului, instituție complexă, cuprinzând secții

1982. La sărbătoarea centenarului Muzeului Regiunii Porților de Fier

de istorie și arheologie, științele naturii, acvariu, artă populară și etnografie, cu depozitele aferente. Muzeul mai cuprindea o bibliotecă de specialitate cu sală de lectură, laborator foto, laborator de restaurare și conservare pentru ceramică și metal, laborator de taxidermie, atelier de restaurare textile, cabinet numismatic cu sală de tezaur și o seră pentru cultivarea și întreținerea florilor din parc.

A condus organizarea Muzeului de Artă Plastică în clădire

separată, cu lucrări de pictură, sculptură, tapiserie din perioada interbelică și a Muzeului Hidrocentralei Porțile de Fier. A înființat în Mehedinți un muzeu sătesc la Broșteni, în Cula lui Ghiță Cuțui Olteanul, căpitan al lui Tudor Vladimirescu, și muzeul sătesc din Balotești, legat de Schitul Topolniței.

A participat la organizarea expoziției "Romanii în România", la Köln, în 1969, și a expoziției "Rezultatele cercetărilor arheologice din zona Porțile de Fier", la Belgrad, în 1975. A participat la Congresul Internațional de Preistorie de la Praga, în 1966.

1981. Vasile Drăguț și Mișu Davidescu împreună cu acad. Miliutin Garasanin și colegii sârbi la piciorul podului

est ale Cetății Severinului, castrul roman târziu de la Hinova, Mănăstirea Coșuștea-Crivelnic. A luat măsuri de protecție prin închiderea intrărilor în Peștera Topolnicei, monument al naturii de importanță națională, și a inițiat proiectul de electrificare a peșterii. A inițiat proiectul de strămutare a Cetății medievale din insula Ada-Kaleh în Ostrovul Șimian din dreptul orașului Turnu-Severin, lucrare executată de Direcția Monumentelor Istorice, cu care a colaborat. A participat la inițierea proiectului de refacere a capului Podului lui Traian și a incintelor de sud și vest ale Castrului roman Drobeta, în colaborare cu Institutul de Arte Plastice sub rectoratul profesorului Vasile Drăguț și cu arhitectul Aurel Teodorescu, proiect nerealizat din lipsă de finanțare. Din aceeași cauză nu s-a putut realiza nici rezervația de arhitectură populară a județului Mehedinți, care ar fi trebuit să fie în jurul culei lui Tudor Vladimirescu.

A inițiat proiectele de execuție în bronz a busturilor lui Apollodor din Damasc și al regelui dac Decebal, erijate cu prilejul sărbătoririi a 1850 de ani de existență a municipiului Drobeta, ca și proiectul execuției bustului în piatră al lui Mihai Viteazul, cu prilejul sărbătoririi a 500 de ani de la atestarea documentară a orașului Strehaia.

În 1980 i s-a conferit titlul științific de doctor în istorie de către Universitatea din București.

S-a căsătorit în 1958 și are două fete: Mihaela și Laura Davidescu.

Pentru activitatea sa a fost distins cu Ordinul "Steaua Republicii Socialiste România", clasa a V-a, 1969, Ordinul "Meritul Cultural", clasa I, 1972, Ordinul "Tudor Vladimirescu", clasa a III-a, 1981, Meritul Cultural în grad de Comandor, categoria E, 2000, Premiul de Excelență acordat de Primăria Municipiului Drobeta-Turnu-Severin, 2009.

În calitate de membru al Comisiei mixte româno-iugoslave pentru studierea monumentelor românești din Iugoslavia și a monumentelor sârbești din România, a avut întâlniri periodice la Belgrad, Kladovo, București și Turnu-Severin.

A fost permanent preocupat de restaurarea și consolidarea monumentelor, efectuând lucrări de restaurare și consolidare la ruinele castrului roman, a termelor romane, a pilelor podului lui Apollodor de la Drobeta. A consolidat și restaurat turnul de nord-est al Cetății Severinului și incintele de sud și de

2005. Familia Davidescu: Mișu, Mihaela, Laura, Rada

- Mișu Davidescu *Monumente istorice din Oltenia*, București, Editura Meridiane, 1964
- Vasile Boroneanț, Mișu Davidescu *Două bordeie dacice la Schela Cladovei, Turnu Severin*, APVLVM VIII/1, Alba Iulia, 1964
- C.S.Nicolăescu-Plopșor, M. Davidescu, St. Roman, V. Boroneanț *Cercetările arheologice de la Cazane*, Studii și Cercetări de Istorie Veche 16, București, 1965
- Mișu Davidescu *O așezare de tip Criș la Turnu Severin*, Revista Muzeelor 56, anul II, București, 1965
- Mișu Davidescu *Cetatea Grădețului, A doua sesiune de comunicări științifice ale muzeelor*, București, 1965
- Radu Florescu, Mișu Davidescu *Importanța cercetării și studiilor de topografie istorică pentru organizarea activității muzeelor*, Revista Muzeelor 27, anul II, București, 1965
- Mișu Davidescu *Alexandru Bărcăcilă la 90 de ani*, Ramuri nr. 6 – 23 iunie, Craiova, 1966
- Radu Florescu, Mișu Davidescu *Nouvelles découvertes du Haut Moyen-Age à Drobeta*, Actes du VIIIième Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques, Prague, 1966
- Radu Florescu, Mișu Davidescu *Noi documente epigrafice descoperite la Drobeta*, Revista Muzeelor 3, anul III, București, 1966
- Mișu Davidescu *Mănăstirea Cozia*, Editura Meridiane, București, 1966
- Mișu Davidescu *Monumente medievale din Turnu Severin*, Editura Meridiane, București, 1969
- Mișu Davidescu, Teodor Paveloiu *Turnu-Severin. Ghid istoric și turistic*, Editura Revista Muzeelor, București, 1969
- Mișu Davidescu *Monumente medievale din nord-vestul Olteniei*, Editura Meridiane, București, 1970
- Mișu Davidescu *Cetatea Severinului*, Buletinul Monumentelor Istorice nr. 3, București, 1970
- Mișu Davidescu *Drobeta romano-bizantină în istoriografia românească și străină*, DROBETA, Drobeta Turnu Severin, 1974
- Constantin Preda, Mișu Davidescu *Tezaurul monetar descoperit la Ostrovul Șimian*, DROBETA, Drobeta Turnu Severin, 1974
- Dumitru Tudor, Mișu Davidescu *Săpăturile din castrul roman de la Cătunele, jud. Gorj*, DROBETA, Drobeta Turnu Severin, 1976
- Mișu Davidescu *Drobeta*, Muzeul Regiunii Porților de Fier, Drobeta Turnu Severin, 1978
- Mișu Davidescu *Drobeta în secolele IV-VII e.n.*, Revista Muzeelor și Monumentelor 1, București, 1976
- Mișu Davidescu *Dumitru Tudor, Portul roman de la Drobeta*, DROBETA, Drobeta Turnu Severin, 1976
- Mișu Davidescu *Cercetările arheologice din Ostrovul Banului- Golu-Gura Văii (jud. Mehedinți)*, Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente Istorice și de Artă 1, București, 1977
- Mișu Davidescu *Raport asupra săpăturilor arheologice de la Hinova – Mehedinți. Campania 1976*, DROBETA, Drobeta Turnu Severin, 1978

- Mișu Davidescu *Cetatea Grădețului*, DROBETA, Drobeta Turnu Severin, 1978
- Mișu Davidescu *Drobeta în secolele I-VII. Monografie*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1980
- Mișu Davidescu *Săpăturile arheologice din castrul roman de la Hinova. Campaniile 1977-1978*, DROBETA, Drobeta Turnu Severin, 1980
- Mișu Davidescu *Săpăturile arheologice din castrul roman de la Hinova*, DROBETA, Drobeta Turnu Severin, 1980
- Mișu Davidescu *Un tezaur de podoabe tracice descoperit la Hinova – Mehedinți*, Thraco-Dacica 2, București, 1981
- Mișu Davidescu *Tezaurul de podoabe tracice descoperit la Hinova-Mehedinți*, Revista Muzeelor și Monumentelor 7, București, 1981
- Mișu Davidescu *The Hoard of Hinova*, Romanian Review, Volume 35, 1981
- Mișu Davidescu *Der Schatz von Hinova*, Rumänische Rundschau, 1981
- Mișu Davidescu *Un tezaur de podoabe tracice descoperit în castrul roman târziu de la Hinova*, DROBETA, Drobeta Turnu Severin, 1982
- Mișu Davidescu *Necropola tracică de la Hinova*, Symposia Thracologica 1, 1984
- Mișu Davidescu, Ion Stîngă *Monedele din castrul roman târziu de la Hinova*, DROBETA, Drobeta Turnu Severin, 1985
- Mișu Davidescu *Cuvânt rostit cu ocazia sărbătoririi a 100 de ani de la înființarea Muzeului Regiunii Porților de Fier*, Volum Jubiliar DROBETA, Drobeta Turnu Severin, 1985
- Mișu Davidescu *Locul și rolul Severinului în cadrul procesului formării statului feudal Țara Românească*, Volum Jubiliar DROBETA, Drobeta Turnu Severin, 1985
- Mișu Davidescu *Cetatea romană de la Hinova. Monografie*, Editura Sport-Turism, București, 1989

1974. Cercetările de la castrul de la Hinova. Împreună cu prof. Dumitru Tudor

Despre castrul roman situat la capătul nordic al podului, săpăturile arheologice ale lui Mișu Davidescu au scos la lumină informații necunoscute din punct de vedere cronologic.

A identificat prezența *Brazdei lui Novac* până sub incinta anticei Drobete, confirmând o mai veche părere a noastră, că acest val de pământ aparține epocii preareliene, probabil celei constantiniene. Se aduc noi și importante elemente în privința sistemului de apărare al Drobetei și a amplasării unor construcții publice (basilica, oficiul vamal și altele) față de ceea ce se știa din însemnările lui Marsigli, Tocilescu și Polonic.

Dumitru Tudor

Rezultate spectaculoase a dat cercetarea, timp de 6 ani, făcută la Castrul roman târziu de la Hinova, culminând cu descoperirea unui tezaur de podoabe sub ruinele romane. Acest tezaur, compus din diademe, inele, brățări, coliere, cântărește 5 kilograme. A fost un eveniment de excepție în cercetarea arheologică românească, rezultatele studierii lui intrând în circuitul științific de specialitate intern și internațional. Tezaurul poate fi admirat de oricine astăzi, la Muzeul de Istorie al României.

Alexandru Vulpe

2010. În biblioteca Muzeului Regiunii Porților de Fier

Dincolo de activitatea sa ca arheolog, dr. Mișu Davidescu este un mare muzeograf, căruia rețeaua de muzee din România îi datorează foarte mult. Când a ajuns la Drobeta Turnu Severin, dr. Mișu Davidescu a găsit expozițiile de arheologie modeste și prăfuite.

El este cel care a reușit, cu eforturi imense, să organizeze Muzeul Porțile de Fier, unul dintre cele mai moderne muzee din România, cu secții de istorie și arheologie, etnografie și artă populară, artă și un mare acvariu

reprezentativ pentru tot cursul Dunării. La acestea se adaugă Muzeul Hidrocentralei Porțile de Fier și alte expoziții pe teritoriul județului.

Dr. Mișu Davidescu poate fi considerat ctitorul acestei prestigioase instituții cu care se mândrește azi orașul Drobeta Turnu Severin, deoarece, la organizarea fiecărei secții a pornit de la zero, constituind colecții, formând specialiști, organizând expoziții după criterii muzeografice internaționale.

Georgeta Stoica

S-a remarcat în mod deosebit prin cercetările făcute la Castrul roman și termele romane de la Drobeta, la Cetatea Severinului, la siturile arheologice din săpăturile de la Peștera Veterani, Cuina Turcului, Ostrovul Banului, Ostrovul Șimian, Hinova, Batoți, Izvorul Frumos și Ostrovul Mare.

La Ostrovul Mare, dr. Mișu Davidescu a identificat existența unui port roman. Pe baza observațiilor făcute la fața locului și a materialelor recuperate s-a putut reconstitui debarcaderul acestuia. A fost o descoperire extrem de valoroasă, dacă ținem seama că informațiile noastre despre asemenea obiective sunt aproape inexistente.

O altă descoperire excepțională care-i aparține este celebrul tezaur de podoabe tracice de sub ruinele Castrului roman de la Hinova, survenit după 6 ani de muncă neîntreruptă, prezentată în Ședința publică a Comisiei Arheologice, ținută la Brașov în 1981 și publicată în revistele *Thraco Dacica* și *Drobeta*, intrând astfel în circuitul științific național și internațional.

Domnul Mișu Davidescu n-a neglijat nici sectorul numismatic, aducând la muzeu, din săpături sau descoperiri întâmplătoare, tezaure de argint sau de aur, cum ar fi monede dacice din Ostrovul Șimian, monede medievale din timpul lui Mircea cel Bătrân, de la Jiana (Mehedinți), și tezaurul cu monede medievale de aur de la Schela Cladovei.

Constantin Preda

1976. Inaugurarea Muzeului de Artă din
Drobeta Turnu Severin

În perioada 1979-1976, fiind angajat ca muzeograf la Muzeul „Porțile de Fier” am lucrat alături de o echipă de tineri specialiști, sub directa conducere a domnului director Mișu Davidescu.

Domnia sa s-a remarcat în mod deosebit ca cercetător științific, autor al unor lucrări de referință în domeniul arheologiei, desfășurând o activitate de notorietate națională, cu opere recunoscute în plan național. Este de remarcat faptul că domnul Mișu Davidescu a pus bazele Muzeului de Artă Plastică din

Drobeta Turnu Severin, cu colecții de lucrări semnate de pictorii Dimitrie Ghiață, Ipolit Strâmbu, sculptorul Gheorghe Anghel și alți artiști care s-au remarcat în perioada interbelică.

În municipiul Drobeta Turnu Severin a inițiat și a finalizat amplasarea unor proiecte de artă plastică, precum busturile în bronz ale regelui dac Decebal și ale arhitectului Apollodor din Damasc, iar în orașul Strehaia-bustul în piatră al lui Mihai Viteazul, cu prilejul sărbătoririi a 500 de ani de la atestarea documentară a localității.

Subliniez faptul că o serie de cercetători recunoscuți în prezent în țară și în străinătate și-au început cariera sub directa îndrumare a domniei sale.

Decebal Mitulescu

RECUNOȘTIȚĂ PUBLICĂ PENTRU MUZEOGRAFUL OCTOGENAR MIȘU DAVIDESCU

Ioan Oprîș

La începutul anilor '70 generația care se afirma în comunitatea muzeală din România beneficia de multe vârfuli intelectuale apreciate, mai ales, prin prisma calităților profesionale. Unii adăugau acestor aprecieri și pe cele ale liderilor politici care se aflau în fruntea județelor, dintre care câțiva dovedeau chiar multă înțelegere și pentru domeniul culturii. Societatea românească părea să fie într-un moment de relaxare, trecându-se la atitudini mai pozitive față de intelectualitate, recunoscându-i-se acesteia rolul în comunități și încredințându-se liderilor ei proiecte de amploare.

În Mehedinți, în acei ani conducerea politică a fost exercitată de primi secretari ca Florian Dudaș în 1968-1972 și Iulian Ploștinaru în 1972-1982, foști muncitori ridicați prin origine socială și calitățile lor la nivelul pregătirii și funcțiilor superioare.

În acest context, arheologul Mișu Davidescu a preluat conducerea Muzeului Regiunii Porților de Fier. Era pe atunci un tânăr tenace, entuziast și energic care aducea în muzeu idei noi, odată cu o pregătire de excepție. Coleg de generație cu Radu Florescu, Gavrilă Simion, Hadrian Daicoviciu, Georgeta Stoica, Adrian Rădulescu, Al. Vulpe, Iulian Antonescu, Panait I. Panait, Vasile Ursachi, Viorel Căpitanu ș.a., severineanul a petrecut puțini ani după absolvire în muzeul din Constanța (1956-1958), iar în 1958, vreme de 10 luni a lucrat la organizarea Muzeului din Bârlad. A ales să vină acasă, fiind numit director al Muzeului Raional din Turnu Severin la 10 octombrie 1958, pe atunci o instituție modestă și neafirmată în plan național.

Făcuse studii serioase de specialitate, fiind remarcat de prestigioșii săi profesori. Îndeosebi cei din Oltenia, Grigore Florescu și Dumitru Tudor l-au susținut și sprijinit, iar atunci când s-a ivit ocazia - la transferul colegului său, Lucian Roșu, la Craiova și promovarea acestuia în capitală, - i-au dat cele mai cordiale referințe pentru a ocupa funcția de director al noii instituții, transformată pe bună dreptate în Muzeul Regiunii Porților de Fier. Celor doi prestigioși dascăli le va purta mereu un profund respect. Cu Grigore Florescu a lucrat de altfel întâi la Capidava, apoi la Severin, acesta găsimându-și sfârșitul chiar pe șantierul castrului, în brațele discipolului. Cu Dumitru Tudor legăturile vor fi deosebit de cordiale până la moartea acestuia, arheologul din Izverna revenind frecvent pe plaiurile natale.

Fondat încă la 1870 de către un grup de intelectuali condus de institutorul Vasile Dumitrescu (frate al doctorului G. Severeanu), și animat de Societatea arheologică locală, muzeul a pierdut colecțiile inițiale așa că, în 1911, profesorul de latină Alexandru Bărcăcilă l-a reînființat sub numele de Muzeu Regional de Istorie și Etnografie, adăpostindu-i puținele obiecte rămase în două camere și pe holul Liceului „Traian”¹.

¹ Cf. adresa muzeului din 3 XII 1923, în SANIC, fond MCA, dosar 872, f. 3

Într-o solicitare adresată de acest vrednic înaintaș Ministerului Cultelor și Artelor în 1923, s-a cerut acordarea unei subvenții pentru săpături arheologice, cercetări și achiziții, căci "se impune organizarea săpării castrului de la piciorul podului lui Traian". Profesorul a solicitat și plata postului de director și a celui de secretar. La acea dată muzeul era organizat pe secțiunile preistorie, epoca bronzului, epoca romană, epoca medievală, trecut românesc și etnografie. După cum lesne se vede, urma o cronologie la modă atunci acoperită însă de modeste colecții dintre care nu lipsea cea de etnografie. Bărcăcilă a mai cerut unificarea colecțiilor sale cu cele ale Dr. C. Istrati, căci „orașul nostru nu-și poate îngădui luxul a două muzee”, subliniind că "pentru colecțiunea Dr. C. Istrati sediul cel mai indicat este la Muzeul regional"². El pleda pentru o unificare a acestor valori, de altfel împărtășită de Aglae Istrati, văduva colecționarului, care și-a exprimat dorința ca muzeul regional să fie beneficiarul lor, argumentând că ele vor fi "în apropierea de Banat, Serbia și Bulgaria locuite de milioane de români, dintre care mulți din ei sunt azi despărțiți de patria noastră"³.

Am amintit acest episod uitat, pentru că la 5 decembrie 1923, Al. Bărcăcilă este cel care a cerut avizul ministerial pentru funcționarea Muzeului Regional Mehedinți, opinând să se includă și colecțiile Istrati-Capșa despre care am vorbit.⁴ În calitate sa de director al liceului s-a oferit să conducă și muzeul pe care acesta îl adăpostea.

Vreme de patru decenii, profesorul Bărcăcilă a susținut cu entuziasm și o energie exemplare cauza muzeului – considerat de altfel ca muzeu regional -, a vestigiilor arheologice și a monumentelor din zona Severinului. Membru corespondent al CMI (din 1910), i-a adus aici pe Nicolae Iorga și pe V. Pârvan, pe Al. Lapedatu și pe N. Ghika-Budești, pe Dumitru Tudor și pe Grigore Florescu, pe mulți învățați ai vremii ca să-i asocieze pledoariilor sale⁵.

Acest model l-a cunoscut și l-a urmat Mișu Davidescu, a făcut din el un țel profesional pe care împreună cu un grup de specialiști ce l-a constituit, l-a dus la bun sfârșit. Muzeul modest moștenit de la Bărcăcilă, a renăscut sub conducerea sa, s-a dezvoltat firesc, ca o instituție demnă de rostul ei de păzitor al mărturiilor culturale și naturale și girant al istoriei zonale. Între cele mai de seamă proiecte, istoricul și arheologul le-a înscris pe cele care priveau completarea colecțiilor așa cum au fost gândite la origine. Cele etnografice, de artă populară și de arte plastice, care lipseau au ocupat un loc magistral în programul său. De aceea a stabilit legături cordiale cu cei care, la București, în ministerul de resort, puteau sprijini planurile sale. În acest sens am introdus în programul de reciclare al etnografilor, în vara anului 1974, o aplicație practică de două săptămâni în județul Mehedinți la care au participat 30 de muzeografi.

² Vezi în nota muzeului nr. 4/28.XI 1924 către Comisiunea Monumentelor Istorice, loc. cit., dosar 872., f.9. Respectiv cele colecții au fost achiziționate de Societatea culturală „Teatrul” din Turnu Severin, condusă de prestigiosul profesor Th. Costescu

³ Cf. scrisoarea, f. d., f.l., idem, dosar 633, f. 70

⁴ Cf. adresa muzeului înregistrată la nr. 65093/5XII 1923, loc. cit., dosar 833, f. 7. La 27 martie 1924 operațiune de predare-primire a fost încheiată, Ion Pașa, șef de birou la minister, raportându-i ministrului Al. Lapedatu că a predat colecțiile lui Theodor Costescu

⁵ Vezi pe larg la Ioan Opriș, *Monumentele istorice din România (1850-1950)*, Editura Vremea, București, 2001, în special p. 90-97

Programul a fost coordonat de așa natură, încât cele trei grupe de teren au primit mandatul ca - pe lângă temele de cercetare - să efectueze achiziții și să semnaleze bunuri etnografice de excepție. Dr. Mișu Davidescu a asigurat logistica, legăturile cu grupele și fondurile necesare. Rezultatul a fost unul așteptat: o documentare remarcabilă făcută de specialiști; un mare lot de obiecte achiziționate și multe altele semnalate și un număr de lucrări de atestare de o mare valoare științifică. Am pregătit împreună acest program și am beneficiat de un suport material deosebit, remarcând la directorul muzeului două aspecte: o cunoaștere perfectă a valențelor etnografice ale satelor de pe bordura Dunării, cât și a celor din zona de deal și munte, asociată cu o viziune clară asupra a ceea ce se sconta să găsească etnografia. Înțelegerea de către Mișu Davidescu a unor astfel de aspecte rezulta din originea sa țărănească și din o viziune antropologică modernă pe care o credea posibilă de întruchipat în teme muzeale. În toate demersurile sale s-a consultat cu cei mai de seamă etnografi ai timpului, stându-i aproape Georgeta Stoica, N. Ungureanu, P. Petrescu și adeseori profesorul M. Pop. Omenia și colegialitatea s-au asociat acestor calități, într-o perioadă dificilă de lucrat mai ales în mediul rural, inclusiv sub raport alimentar. Numele lui Mișu Davidescu deschidea însă atât ușile sătenilor, cât și pe cele ale autorităților, așa că rezultatele bune îi datorează mult. Am asistat, alături de Vasile Drăguț și Radu Florescu, la prezentarea pe care i-a făcut-o lui Iulian Ploștinaru referitor la mult doritul muzeu etnografic. Mișu Davidescu, categoric, știa ce trebuia făcut pentru ca tezaurul etnografic și artistic datorat țărănimii să ajungă mărturie muzeală ! Finalizarea, muzeologizarea acestor tezaure le-a asigurat prin proiectul magistral executat de arh. Cornel Talocș.

În anii '80 am lucrat cu directorul și arheologul Davidescu și la documentarea unui alt proiect, care părea să aibă șanse de reușită prin poziția de ministru a lui Traian Dudaș: reabilitarea și restaurarea vestigiilor podului lui Traian. Întrucât soluția tehnică propusă de proiectant a fost considerată prea costisitoare, - scoțând linia de cale ferată de pe malul Dunării și mutând-o în nordul orașului - , proiectul n-a dobândit avizul necesar. Dar demersurile sale la București, în fața autorităților, ideile sale de a crea un parc arheologic ce ar fi unit castrul, termele, vestigiile podului și cele medievale nu pot fi uitate. El se referea cu insistență la ceea ce colegii sărbi reușiseră să conserve și să protejeze pe celalalt mal al Dunării. Avea un fel de a vorbi despre aceste vestigii și de a imagina cum ele ar fi putut fi puse în valoare, încât cei mai pragmatici tehnicieni și economiști, chiar și blazații activiști politici ai vremii îl ascultau cu multă atenție.

În vara lui 1975, o frumoasă casă de epocă a unui negustor, ocupată până atunci de Securitate, a fost atribuită de conducerea județului ca sediu al unui muzeu de artă. Decizia în cauză însemna o recuperare culturală mai mult decât binevenită. Pentru constituirea colecțiilor, Mișu Davidescu s-a adresat Oficiului de Expoziții și Consiliului Culturii, reușind și în acest caz să întâlnească oameni înțelegători și sprijin. De la județ, avea deja sume consistente pentru achiziții. De la București, doamna Eugenia Florescu l-a susținut în mod providențial ca să obțină cele mai valoroase lucrări de artă plastică. Cunoscută prin legăturile ei printre artiști și colecționari ca o fină evaluatoare a ceea ce constituie valoarea, a adunat pentru oraș o colecție splendidă, în care domină lucrări de vârf ale lui D. Ghiață. Încă odată, prin flerul său redutabil, prin Decebal Mitulescu, istoric de artă pe atunci în muzeul severinean, și prin stăruință, Mișu Davidescu a asigurat așezării o bijuterie culturală. Trimis pentru a evalua calitățile clădirii, de către Vasile Drăguț, am așezat acolo o

echipă de tineri restauratori condusă de Nicolae Gheorghe, care în scurt timp au restaurat pictura parietală și au pregătit casa pentru muzeu. Colecțiile deja constituite, sediul pregătit, noul muzeu s-a adăugat în mai 1976 celor pe care istoricul și arheologul le-a dezvoltat deja, dăruindu-le semenilor.

Un proiect de excepție – expoziția *Comori arheologice în Regiune Porțile de Fier* – a debutat în 1977 și a continuat în anul următor, urmărind să valorifice descoperirile prilejuite de lucrările de la Hidrocentrala de pe Dunăre. Un grup mare de arheologi români și sârbi s-au angajat la organizarea acelei expoziții, care a antrenat somități internaționale. Specialiștii Muzeului Regiunii Porților de Fier, Muzeului Național de Istorie de la Belgrad și cel din Maidanpek, din mai multe muzee din România, au lucrat pentru proiect, catalog și expunere. Grupul român – Gh. Lazarovici, Eugenia Florescu, Mișu Davidescu și autorul acestor rânduri – a stăruit ca prezentarea făcută la București, în spațiul Muzeului Național de Artă, să fie una excepțională. Pregătirile și organizarea propriu-zisă mi-au adus în cei ani numeroase prilejuri de a conlucra cu Mișu Davidescu: un arheolog perfect cunoscător a realităților zonei și descoperirilor făcute aici, un amfitrion gentil și care impunea respect.

Membrii comisiei româno-iugoslave
la Drobeta Turnu Severin

În cadrul Comisiei culturale mixte româno-iugoslave – care avea în grijă stimularea unui program de cercetare, conservare și de punere în valoare a siturilor arheologice și monumentelor istorice din regiune – am avut din nou ocazia să conlucrăm. Împreună cu profesorii Dumitru Tudor și Vasile Drăguț am participat la mai multe runde de întâlniri atât la Drobeta Turnu-Severin, cât și la Cladovo, București și Belgrad. De fiecare dată, dr. Mișu Davidescu

a asigurat condiții excelente întâlnirilor, înlesnind o bună cunoaștere și o mutuală colaborare. I-au recunoscut asemenea calități nu doar confracții români, ci și sârbi: academicienii Djurdjo Boskovici și Milutin Garašanin, dr. V. Kondic, dr. Vasic. Conduși de el, s-au vizitat mănăstirile din regiune: Vodița, Polovragi și Tismana, s-au purtat serioase discuții pe marginea proiectelor de săpătură arheologică și a celor de restaurare. Când, la Belgrad, s-a prezentat expoziția comună, cele mai înalte autorități științifice și academice au ținut să ofere delegației române o găzduire exemplară și un program deosebit. Reușita acestor relații comune, seriozitatea lor, fundamentarea pe interese culturale s-a datorat în mod categoric și felului de a fi al directorului Davidescu dar și recunoașterii sale de către parteneri ca un reputat specialist. Modul în care-și conducea instituția, ordinea și buna organizare ce se vedeau aici, autoritatea sa ca descoperitor al unor adevărate repere istorice (mă refer inclusiv la Tezaurul de la Hinova), dar mai ales devoțiunea desăvârșită pentru cauza creșterii valorilor culturale l-au făcut pe Mișu Davidescu un binecunoscut și respectat director de muzee. Doar datorită unor asemenea calități, puterea și reprezentanții ei au ținut seama de sfaturile și sugestiile sale, oferite fără aplomb și pretenții savante și asigurate de buna sa credință.

L-am admirat și într-o ocazie de specială dezbatere științifică în 1979, prilejuită de interpretările date unei presupuse scrieri străvechi descoperită pe un vas ceramic de către doamna Viorica Mihai.

Contextul politic de atunci, demersurile lui Iosif Constantin Drăgan și sprijinul lui Ion Popescu-Puțuri pentru interpretări care trebuiau să asigure României un primat până și-n primele scrieri, au dus la o stare de agitație ajunsă până la

Comitetul Central. Am organizat așadar, din însărcinarea ministerului, o dezbatere la Drobeta cu I. I. Russu, D. M. Pippidi, Cicerone Poghirc, Dumitru Tudor, Radu Vulpe ș.a. Una cu ușile închise, la care s-au confruntat savanții puți în fața unor ipoteze și interpretări cel puțin hazardante. Precizez că autoarea acestora dobândise însă un oarecare credit politic și dacă le-ar fi putut demonstra convingător, câștigul de imagine al cercetării istorice românești ar fi fost foarte mare. N-a fost să fie însă așa, căci la demontarea demonstrației dr. Mișu Davidescu a adus asemenea probe directe care au dus afirmațiile și interpretarea în derizoriu. Desigur că, nici reputații învățați invitați la discuții n-au dat câștig de cauză propunerilor doamnei Viorica Mihai. Nici astăzi, rememorând acele momente de încheștare, nu-mi amintesc ca Mișu Davidescu să fi așezat la baza demersului său altceva decât dorința ca muzeul să nu fie afectat de știrbirea autorității sale științifice. O autoritate câștigată în timp și cu greutate, care prin afirmații hazardate se poate pierde ușor!

Cosmonautul Dumitru
Prunariu în vizită la muzeu

Mișu Davidescu, directorul de muzeu, a sporit mereu colecțiile, le-a dezvoltat și le-a completat, asigurând colegilor săi orizonturi largi de cercetare. El a mărit numărul specialiștilor, a încurajat completitudinea de reprezentare muzeală, la Drobeta reușind să creeze, inclusiv o secție de Științe naturale și un acvariu. Aceasta era considerată în epocă un adevărat model. S-a dovedit un spirit larg, preocupat de monumentele și siturile arheologice, istorice și naturale, apreciind peisajul cultural ca pe un cadru al acțiunii omenești. El a impus muzeul severinean ca o instituție științifică și culturală de mare importanță, respectată de autorități și apreciată de vizitatorii săi. Impresia pe care o lasă directoratul său este că Mișu Davidescu a fost omul potrivit pus acolo la timpul și locul potrivit. În ceea ce ne privește, faptul de a-l fi cunoscut și ocaziile de a fi lucrat împreună le rețin ca onorante, decurgând de aici multe învățăminte și bucuria întâlnirii unui semen cu cele mai alese însușiri. Prin stăruința sa îndelungată și sistematică, arheologul și istoricul, directorul de muzeu Mișu Davidescu a reușit să așeze într-una dintre cele mai importante porți de intrare în România un muzeu modern și de anvergură europeană. Într-un singur alt loc de pe traseul dunărean, la Tulcea, confratele său, Simion Gavrilă a constituit un ansamblu asemănător de muzee cu colecții de valoarea celor de la Severin.

Mișu Davidescu a aparținut tipului directorial autoritar, care a dat bune rezultate în acele vremuri. Mai ales că el însuși era riguros cu faptele sale, ascet și puritan sub raport comportamental. Nu a întrunit, se înțelege, aprecierile tuturor. Rezultatele sale ca manager sunt însă de excepție, așa că istoria muzeelor trebuie să le consemneze astfel.

Mișu Davidescu a depășit cu evidență statutul de arheolog, fiind un promotor al noii muzeologii, un fin analist de expoziții și un sprijinitor activ al educației muzeale. Rămâne deci, ca tezaurul adunat sub conducerea sa timp de peste trei decenii, să fie prețuit cum se cuvine atât de către comunitatea severineană, de cei care îi continuă opera, cât și de noile generații de vizitatori. Acestui țel profesorul Mișu Davidescu i-a dăruit de altfel cei mai prețioși ani din viața sa. Ne asociem așadar tuturor celor care aduc acum binemeritate cuvinte de laudă și urările cuvenite distinsului muzeograf octogenar Mișu Davidescu.

Domnul Mișu Davidescu a creat și condus cu pricepere o instituție de anvergură - un complex muzeal cu 5 secții, de fapt 5 muzee, fiecare cu tematica, specificul și particularitățile lui. Primele proiecte, întocmite pe baza tematicilor inițiale și a cheltuielilor aprobate, s-au făcut la nivel minimal: am început cu clădirea principală, fostul Liceu de Fete, unde am amplasat Aquariul, expozițiile de Științele Naturii și Arheologie-Istorie. Această etapă a început cu modificările și adaptările clădirii la noua funcțiune. S-a trecut apoi la proiectarea, ulterior la executarea amenajărilor interioare; mai întâi în București, în atelierele întreprinderii "Decorativa", apoi montajul propriu zis pe șantier. "Muzeele" menționate, au avut la bază colecții incipiente, unele mai consistente, precum ale Secției de Istorie-Arheologie, altele aproape inexistente, precum ale secțiilor Aquariu și Științele Naturii, acestea constituindu-se prin activități specifice, în mare parte în paralel cu finisarea și amenajarea: pentru popularea Aquariului s-au angajat doi pescari pe Dunăre, pentru îngrijirea și hrănirea peștilor s-a amenajat o bucătărie a peștilor și o mică uzină cu dotări specifice, precum filtre, și pompe. Muzeografii, împreună cu un specialist conservator invitat de la Muzeul de Științele Naturii din Ploiești, au purces la vânărea, tratarea, conservarea și naturalizarea păsărilor și mamiferelor necesare expoziției de Științele Naturii. Au urmat confecționarea dioramelor de ecosisteme și așezarea exponatelor preparate în locurile pregătite, conform tematicii.

Aceste etape au durat cca. 2 ani, timp în care D-l Director s-a luptat "diplomatic" cu "organele locale" și a obținut Casa Sabetay pentru destinația de Muzeu de Artă. Înainte de a începe "lupta", D-l Director m-a întrebat dacă din asta "se poate scoate ceva". Răspunsul meu a fost "da", cu multe rezerve, pentru că respectivul imobil - sediul Comitetului Județean de Cultură - era în stare avansată de degradare (destinația anterioară, sediul Miliției Județene, lăsase urme caracteristice foarte agresive asupra casei, mai cu seama a interioarelor). Demisolul, spațiu foarte generos, era compartimentat în celule din zidărie de cărămidă, netencuite, de 80x90cm. pe deasupra cărora trecea o țevă cu apă, găurită deasupra fiecărei celule. Parterul trăda o fostă casă boierească foarte bogată în finisaje și decorațiuni interioare, cu profilaturi, chenare și modelaturi din stucatură, degradate, unele chiar distruse pe mai mici sau mai mari porțiuni, cu panouri cu picturi în medalion pe unii pereți și pe tavane, acoperite cu un strat de pictură în ulei în caracterul "culturii" anilor '50, reprezentând scene agricole cu seceriș, arat, semănat, tractoare și batoze. S-au demolat celulele, rezultând un spațiu generos la demisol, s-au înlăturat cu grijă picturile noi și s-au restaurat picturile anterioare originare, din fericire intacte sub stratul de pictură în ulei. Lucrurile n-au fost simple, pentru că acolo s-a făcut și restaurarea casei și completarea acesteia cu dotările ce lipseau: glaswanturi din cristal bizotat, galerii speciale din lemn modelat, perdele, draperii din brocart, drukere și cremoane pe care le-am turnat din alamă, și mai ales candelabre, vreo 5 sau 6 piese originale, achiziționate din case vechi bucureștene, modele care trebuiau să se încadreze în stilurile diferite ale încăperilor.

Domnul Director avea grijă ca tot personalul angajat, muzeografi, conservatori, fotograf, îngrijitori și colaboratori, să aibă în permanență de lucru. Adesea le controla activitatea. Era cam sever cu subalternii în privința disciplinei muncii, motiv pentru care nu era foarte iubit, dar sancțiuni nu știu să fi aplicat, în schimb treaba mergea bine și eficiența activității era evidentă.

Inaugurarea expoziției permanente de artă populară mehedinteană a Muzeului Regiunii Porților de Fier

care trebuiau să aprobe tematicile muzeelor. Cu relații de această natură a reușit să procure multe din cele necesare pentru muzee, așa încât, pornindu-se de la o finanțare aprobată inițial de 4 milioane de lei, să se ajungă la o investiție de 12 milioane lei, diferența obținându-se din suplimentări la proiectul inițial, prin dispoziții de șantier, pe care le susțineam și pe care le argumentam împreună primului secretar, cu proiecte și devize. Era chemat directorul filialei județene a Băncii Naționale, D-I Ionescu, și se dispunea suplimentarea cu suma necesară. Aceasta datorită prestigiului și încrederii de care se bucura Directorul Mișu Davidescu.

Dar activitatea cea mai puțin cunoscută, și pe care nimeni nu o știe mai bine decât mine, se petrecea când eram pe șantierul muzeului și dimineața, după ce-mi făceam turul pe la toate punctele de lucru, mă invita la o cafea la Domnia sa în birou. Nu se întâmpla chiar în fiecare zi, dar când mă invita știam că mai are un subiect, o idee, o problemă, desigur legate de muzeele în lucru, și abia așteptam să văd despre ce este vorba. Îmi spunea subiectul și discutam posibilitățile de realizare, costurile și eventualele probleme. Așa s-au născut spațiul de expoziții temporare de la demisolul Muzeului de Artă, dioramele din expoziția de Științele Naturii, plafoanele luminoase din expoziția de Istorie, macheta podului lui Apolodor din Damasc, piesa de muzeu cea mai spectaculoasă, realizată după un proiect bine documentat științific, respectând la scară toate detaliile originalului. Deși deosebit de riguros în cheltuirea rațională a banilor statului, domnul Davidescu, după inaugurarea muzeului era să fie arestat "pentru lux excesiv", cheltuind nemăsurat pentru marmura din holuri și Aquariu, ușile de cristal și plafoanele luminoase. În final a fost "salvat" de către premierul din acele vremuri, Ion Gheorghe Maurer, care, zăbovind mai mult la vizitarea muzeului, avusese cuvinte de apreciere și admirație și nu găsisese nimic excesiv. Revenind la discuțiile "la cafea" cu domnul Mișu Davidescu, cu aceste prilejuri analizez o serie de subiecte legate de muzeu sau adiacente care îl preocupau, precum soluții de restaurare a castrului Drobeta, soluții de amenajare a Insulei Șimian, unde începuse reconstrucția Cetății Ada Kaleh, soluții originale de transbordare a turiștilor pe insula Șimian, prin restaurarea unui vaporeș cu zbaturi care se mai găsea, în stare degradată, prin depozitele administrației portului, sau trecerea cu un teleferic între mal și insula Șimian.

Să vorbesc despre domnul Mișu Davidescu este pentru mine emoționant, totodată o mare bucurie, pentru că am prilejul să evoc una dintre perioadele cele mai împlinite și mai plăcute din viața mea profesională, anii 1969 - 1975. Au fost ani în care, cu intermitențe, majoritatea activității mi-a fost legată de muzeele din Turnu Severin și deci de colaborarea strânsă cu directorul, arheologul, istoricul și muzeograful Mișu Davidescu. A fost prilejul să-mi întăresc încă o dată convingerea, valabilă în orice domeniu de activitate de altfel, că *omul sfințește locul*; și *omul* Mișu Davidescu și-a *sfințit locul* cum nu se poate mai bine.

Sur les statuettes en argile de la culture Gumelnița. Les populations du néolithique et de l'énéolithique avaient un système religieux cohérent, bien plus complexe que nous ne l'imaginons aujourd'hui, fortement lié aux activités économiques.

La culture Gumelnița est toute différente des autres cultures par les représentations antropomorphes modelées en argile, ayant souvent un caractère unique. La plastique de cette culture est extrêmement riche, variée et spécifique, les statuettes antropomorphes étant les plus nombreuses.

L'élément définitoire des statuettes antropomorphes est leur expressivité, Gumelnița étant une culture du geste, avec des personnages modelés en diverses attitudes. La plastique antropomorphe et zoomorphe représente une preuve claire de la vie spirituelle des communautés qui ont appartenu à cette culture, à leur religion, certaines représentations étant des fragments au cadre des rituels, des cérémonies spécifiques.

Mots clé: énéolithique, statuettes anthropomorphes, Culture Gumelnița

Cuvinte cheie: eneolitic, statuete antropomorfe, Cultura Gumelnița

Cultura Gumelnița este una dintre cele mai deosebite civilizații neoeolitice din sud-estul Europei. Arheologii datează această cultură în ultimele trei sferturi ale mileniului V î. Hr. Cultura Gumelnița este întâlnită în Dobrogea, Muntenia, Bulgaria centrală și de est și ajunge în sud până în zona Mării Egee¹ și se dezvoltă pe fond Boian, Hamangia, Maritza (vezi fig. 1).

Populațiile din neolitic și eneolitic au avut un sistem religios coerent, mult mai complex decât ni-l imaginăm noi astăzi, fiind strâns legat de activitățile economice.

Civilizația gumelnițeană se face remarcată printr-o bogăție extraordinară a reprezentărilor antropomorfe și zoomorfe. Statuetele antropomorfe gumelnițene din lut reprezintă aproximativ două treimi din totalul pieselor antropomorfe ce aparțin acestei culturi, fiind considerate capodopere ale artei preistorice. Există o mare diversitate tipologică în realizările plastice gumelnițene: de la piese realist executate până la reprezentări schematice greu de descifrat.

Astfel, plastica de lut, supusă discuției noastre, constituie cea mai numeroasă categorie a reprezentărilor ce au legătură cu viața spirituală a comunităților gumelnițene. Comunitățile gumelnițene din arealul românesc ne-au lăsat peste 1200 reprezentări plastice antropomorfe, dintre acestea peste 800 fiind lucrate în lut².

¹ E. Comșa, *La Roumanie Méridionale*, în *Atlas du Néolithique européen. L'Europe orientale*, ERAUL 1993, p. 151-189; R. R. Andreescu, *Plastica antropomorfă gumelnițeană. Analiză primară*, București, 2002, p/ 9

² R. R. Andreescu, *op.cit.*, p. 12, 19

Cultura Gumelnița se deosebește de celelalte culturi prin reprezentările antropomorfe modelate în lut, acestea având caracter de unicitate. Plastica acestei culturi este extrem de bogată, variată și specifică, predominante fiind statuetele antropomorfe.

Evoluția plasticii gumelnițene se poate deduce cu ajutorul săpăturilor de la Căscioarele³, Sultana⁴, dar și cu ajutorul monografiei studiului plasticii antropomorfe⁵ gumelnițene după care mă voi ghida în elaborarea acestui material, fără a uita literatura de specialitate mai veche⁶.

a. Statuete feminine din lut în poziție verticală, cu brațele orientate lateral

O caracteristică a figurinelor din această primă categorie este steatopigia accentuată. Umerii sunt accentuați, spatele plat și delimitat de partea inferioară prin scobituri laterale. În unele situații reprezentările au picioarele modelate separat, genunchii și labele ușor reliefate. Din punct de vedere morfologic statuetele feminine din lut în poziție verticală, cu brațele orientate lateral, au capul rupt din cauza vechimii, trunchiul modelat cu talia subțire, altele îl au plat. O notă distinctă a acestor reprezentări este faptul că spatele numeroaselor piese este plat, fesele fiind adăugate după ce au fost modelate separat. Foarte multe piese au brațele întinse lateral, iar capetele

³ Vl. Dumitrescu, *Principalele rezultate ale primelor două campanii de săpături din așezarea neolitică târzie de la Căscioarele*, în SCIV, 16, 2, 1965, p. 215-238

⁴ C. Isăcescu, *Stațiunea eneolitică de la Sultana - com. Mănăstirea*, în *Documente recent descoperite și informații arheologice*, București, 1984, p. 11-20; *Săpăturile de salvare de la Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași*, în CercArh, VII, 1984, p. 27-42

⁵ R. R. Andreescu, *op.cit*

⁶ D. Berciu, *Săpăturile de la Petru-Rareș*, în BMJ II, 1937, p. 1-31; C. Boruga, *Plastica antropomorfă de la Geangoiești*, în Valachica, I, 1969, p. 215-226; Gh. Cantacuzino, *The prehistoric necropolis of Cernica and it's place in the neolithic cultures of Romania and Europe in the light of recent discoveries*, în Dacia, NS, XIII, 1969, p. 45-59; V. Christescu, *Les stations préhistoriques du lac Boian, în Dacia*, II, 1925, p. 249-303; E. Comșa, *Figurinele de marmură din epoca neolitică de pe teritoriul României*, în Pontica, IX, 1976, p. 23-2; idem, *Despre figurinele en violon din aria culturii Gumelnița*, în Pontica, X, 1977, p. 45-51; idem, *Les figurines en os appartenant à la phase moyenne de la culture Gumelnița*, în Dacia, NS, XX, 1979, p. 69-77; idem, *Despre figurinele antropomorfe plate de os de la sfârșitul culturii Gumelnița, de pe teritoriul României*, în Peuce, X, 1991, p. 9-12; V. Culică, *Cu privire la un fragment de plastică antropomorfă, în Istros*, I, p. 11-17; Vl. Dumitrescu, *Une figurine de type thessalien découverte à Gumelnița*, în Dacia, VII-VIII, 1941, p. 97-102; idem, *Figurines from Gumelnița*, în Antiquity, London, 38, 151, 1964, p. 221-223; idem, *New discoveries at Gumelnița*, în Archeology, vol. 19, 3, 1966, p. 162-172; B. Ionescu, *Obiecte de cult descoperite la Gumelnița*, în SCIVA, 25, 1, 1974, p. 115-118; C. Isăcescu, *Stațiunea eneolitică de la Sultana-com. Mănăstirea*, în *Documente recent descoperite și informații arheologice*, București 1984, p. 11-20; idem, *Săpăturile de salvare de la Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași*, în Cercetări Arheologice, VII, 1984, p. 27-42; S. Marinescu-Bîlcu, *O statueta neolitică de marmură descoperită la Gumelnița*, în SCIV, XIV, 1963, p. 139-142; M. Neagu, *Figurine gumelnițene descoperite în Bărăgan*, în Pontica, 1980, p. 294-295; idem, *Aspecte ale plasticii neo-eneolitice de os din sud-estul Munteniei*, în *Civilizație și cultură la Dunărea de Jos*, II, 1986, p. 91-97; *Reprezentări antropomorfe pe ceramica de tip Gumelnița A*, în Danubius, II-III, 1969, p. 21-44; Dinu V. Rosetti, *Săpăturile de la Vidra - raport preliminar*, în *Publicațiile Muzeului Municipal București*, I, București, 1934, p. 6-60; *Steinkupferzeitliche Plastik aus einem Wohnhugel bei Bukarest*, în *Jahrbuch für Prähistorische und Ethnographische Kunst*, Berlin, XII, 1938, p. 29-50.

prezintă mici orificii⁷, diferența dintre sexe realizându-se prin existența sânilor.

Decorul statuetelor feminine din lut în poziție verticală, cu brațele orientate lateral, este elaborat, fiind prezent pe întreaga suprafață a figurinelor și este format din motive geometrice combinate, în unele situații cu puncte adânci. Uneori, pe spate, se întâlnesc două linii incizate apropiate în partea de sus, care au în interiorul unghiului format alte linii în unghi cu vârful în jos, formând un fel de romburi⁸.

Unele reprezentări antropomorfe prezintă ca ornamente o serie de incizii pe spate, sub forma unor spirale, benzi orizontale, sau sunt dispuse în felurite combinații. Un element caracteristic pentru statuetele antropomorfe ce aparțin fazei Gumelnița A1⁹ este dat de modelarea accentuată a șoldurilor.

Reprezentarea antropomorfă ce a fost descoperită la Mănăstirea Glavacioc este lucrată în manieră specifică gumelnițeană, detaliile anatomice fiind realist reprezentate. Capul este modelat prin presarea lutului între degete, nasul este sugerat prin prezența unei nervuri, gura printr-o simplă incizie, „iar sâni prin niște mici pastile aplicate”. Statueta de la Mănăstirea Glavacioc se păstrează aproape în întregime¹⁰.

Statuete feminine din lut, în poziție verticală, cu picioarele modelate separat

Din categoria reprezentărilor antropomorfe feminine, în poziție verticală, cu picioarele modelate separat s-au păstrat piese în majoritate fragmentare. Acestea sunt modelate din două jumătăți longitudinale la care se adaugă capul ulterior, acestea fiind modelate separat¹¹.

„Capul acestei categorii de piese, uneori de dimensiuni mari, cum este cazul celui descoperit la Hârșova, de 11,5 cm¹², este de regulă modelat destul de schematic, cu detaliile feței redată prin perforații și incizii, însă există și o figurină, descoperită la Vidra (vezi fig. II), care are ochii marcați prin două bucățele de scoică, fapt unic până acum în arealul nord-dunărean al culturii¹³. Reprezentările antropomorfe feminine în poziție verticală, cu picioarele modelate separat au trunchiul plat, cu sâni redați prin două proeminențe conice, iar brațele sunt fie așezate pe abdomen, fie întinse lateral sau îndoite în sus”. La unele statuete șoldurile sunt puțin reliefate, fesele sunt bine evidențiate, iar picioarele sunt scurte și groase.

Reprezentative pentru această categorie de piese sunt cele care au fost descoperite la Lișcoveanca¹⁴, Măriuța¹⁵ (vezi fig. III), aceste piese fiind

⁷ R. R. Andreescu, *op.cit.*, pl. 2 / 1, 4–5

⁸ *Ibidem*, pl.2/5

⁹ V. Parnic, C. Lazăr, *Plastica antropomorfa gumelnițeană de la Măriuța-La Movilă, în Cultura și civilizație la Dunarea de jos, XXII, 2005, pl. 2/1; 3/1.*

¹⁰ P. Mirea, A. Frânculeasa, *Locuirea eneolitică gumelnițeană de la Mănăstirea Glavacioc, județul Argeș, în Argesis, XIV, 2005, p. 55–74*

¹¹ R. R. Andreescu, *op. cit.*, p. 22, pl. 4–6; 9

¹² *Ibidem*, pl. 8/2

¹³ Dinu V Rosetti, *op. cit.*, pl. 13/12

¹⁴ P. Mirea, A. Frânculeasa, *op.cit.*, pag. 61, fig. 9/9

lucrate dintr-o pastă bună calitativ. Capul este plat la spate, nasul reliefat, gura reprezentată printr-un șir de puncte, trunchiul este modelat cilindric, ușor arcuit la nivelul feselor. Brațele și urechile prezintă numeroase perforații, iar picioarele sunt scurte, separate și cu labela reliefate.

Statuete feminine din lut în poziție verticală, cu partea inferioară cilindrică sau plată

Reprezentările din această categorie au brațele întinse lateral și perforate la capete, cum este cazul celei de la Brăilița¹⁶ (vezi fig. IV), sau ridicate de la coate în sus¹⁷. Alte statuete au labela picioarelor foarte mari,¹⁸ cum este cea de la Hârșova (vezi fig. V), sau prezintă incizii fine¹⁹.

b. Statuete feminine din lut, în poziție șezândă

Statuetele feminine în poziție șezândă, aparținând fazei Gumelnița A2 nu sunt numeroase, unele dintre ele au genunchii reprezentați îndoiti în unghi aproape drept²⁰, altele fiind reprezentate în poziție lungită²¹.

Piesa descoperită la Tangâru²² prezintă capul schematizat, sânii reprezentați prin două mici proeminențe, iar brațul drept este îndreptat în jos către abdomen²³, labela picioarelor fiind reliefate.

Piesa de la Căscioarele (vezi fig. VI), schematic modelată, are capul simplu, „în creștet având un mic vas tronconic. Pe piept sunt prezente două mari proeminențe, posibil sânii, brațele este posibil să fi fost îndreptate în față”. Pe cap este prezent un vas de mici dimensiuni tronconic²⁴.

c. Statuete feminine din lut în poziție ghemuită

Statuetele feminine în poziție ghemuită apar în fața B1 a culturii Gumelnița. Această categorie, deși reprezentată doar de un exemplar²⁵ constituie o reală reprezentare artistică. Piesa de la Căscioarele (vezi fig. VII) are trunchiul plat, sânii redați prin două proeminențe, iar picioarele sunt aduse spre piept. Brațele lipsesc, șoldurile și fesele fiind realist modelate²⁶.

¹⁵ E. Paveleț, *Die antropomorphen Statuetten aus Măriuța in der Gemeinde Belciugatele, Kreis Călărași, Rumanien*, în *Das Altertum*, 46, 2000, p. 133-146., abb. 14; V. Parnic, C. Lazăr, *Plastica antropomorfă gumelnițeană de la Măriuța-La Movilă*, în *Cultură și civilizație la Dunărea de jos*, XXII, 2005, p. 351-370

¹⁶ N. Harțușche, Fl. Anastasiu, *Catalogul selectiv al colecției de arheologie a Muzeului Brăilei*, Brăila, 1976, fig. 224

¹⁷ R. R. Andreescu, *op. cit.*, pl. 12/7

¹⁸ *Ibidem*, pag. 23, pl. 12/8

¹⁹ S. Marinescu-Bîlcu, B. Ionescu, *Catalogul sculpturilor eneolitice din muzeul raional Oltenița*, Sibiu, 1967, pl. III/8, XVI/9

²⁰ R. R. Andreescu, *op. cit.*, pl. 14/1-3

²¹ *Ibidem*, pl. 14/4

²² D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului din România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, fig. 232/7; 250/1, 2

²³ R. R. Andreescu, *op. cit.*, p. 21, pl. 3/6a-c

²⁴ *Ibidem*, pl. 15/4; pl. II/8

²⁵ F. Bertemes, I. Krăstev, *Die bulgarisch Ausgrabung in Drama, Bez. Burgas-Katalog*, apud R. R. Andreescu, *op. cit.*, p. 31

²⁶ R. R. Andreescu, *op. cit.*, pl. 24/5

d. Statuete din lut cu cap mobil, goale la interior

În această categorie sunt cuprinse cinci statuete ce au ca notă specifică masivitatea și mărimea lor, dar și corpul gol la interior. Piesa de la Hârșova, descoperită în 2002, aparține fazei Gumelnița A2, este aproape întreagă, brațele sunt întinse lateral, sânii sunt reprezentați, iar mai jos de aceștia este prezent triunghiul sexual.

Gaura pentru fixarea capului nu este foarte adâncă, se oprește în zona brațelor. „Pe spate, statueta prezintă două adâncituri, ca niște boabe de fasole, poziționate undeva în zona rinichilor, cele două adâncituri fiind despărțite de o linie verticală, ce figurează înlănțuirea coloanei vertebrale”.

Statuetele din lut cu cap mobil de la Gumelnița (vezi fig. VIII) aparțin fazei Gumelnița B1. Una are capul masiv, cealaltă cilindric, aplatizat. În ambele cazuri sânii sunt marcați de proeminențe conice mari, brațele fiind întinse lateral²⁷.

Două statuete de tip thessalic, descoperite cu ocazia săpăturilor de la Căscioarele aparțin tot fazei Gumelnița B1. Una dintre aceste reprezentări se remarcă prin brațe care sunt modelate ca niște toarte, iar pe corp prezintă urme de vopsea roșie²⁸.

Statuete din lut cu cap mobil, cu picioarele reliefate

Aceste reprezentări se remarcă prin faptul că au dimensiuni reduse, picioarele bine evidențiate, iar orificiul în care se fixa capul nu străbate întreg corpul²⁹.

Figurina descoperită la Sultana (vezi fig. IX), ce se încadrează în această categorie, are corpul oval, brațele nu sunt reprezentate, iar picioarele au fesele ușor reliefate și tălpi foarte mari. „Partea superioară a corpului este goală pe dinăuntru, până deasupra genunchilor”³⁰. A doua statueta din această categorie, ce provine de la Căscioarele, prezintă corpul oval, gol în interior, iar picioarele modelate separat³¹.

Statuete cu cap mobil, cu corp cilindric

Un exemplu ce aparține acestei categorii este piesa „descoperită la Gumelnița care are corpul de formă cilindrică, gol în interior până la jumătate”³². Sânii sunt prezenți cu ajutorul unor proeminențe.

Statuete din lut cu vase pe cap

Reprezentările gumelnițene cu vas pe cap, ce au fost descoperite la nord de Dunăre, au fost clasificate în două grupe. O primă categorie o reprezintă statuetele cu vas pe cap și fața dublă. Figurinele cuprinse în această grupă au ca notă definitorie chipul dublu. Un exemplu în acest sens este piesa ce aparține fazei Gumelnița B1 (vezi fig. X), ce prezintă capul modelat cu fețe și urechi comune, iar nasurile sunt exagerat reliefate. Gâtul

²⁷ VI. Dumitrescu, *Une figurine de type thessalien découverte à Gumelnița*, în *Dacia*, VII-VIII, 1939-1940, p.97-103

²⁸ VI. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, București, 1974, p.226, fig. 225.

²⁹ R. R. Andreescu, op.cit., p. 48

³⁰ *Ibidem*, pl. 33/4

³¹ S. Marinescu-Bîlcu, B. Ionescu, op.cit., pl. VIII/3

³² *Ibidem*, pl. IV/3; XIV/5

este scurt și gros, iar brațele ridicate susțin un vas piriform, ce este modelat pe capul statuei³³.

Statuete din lut cu vase pe cap și o singură față

Piesa descoperită la Vidra³⁴ (vezi fig. XI) impresionează prin fizionomia ei destul de realistă. Acest exemplar are trăsăturile feței bine evidențiate, nasul acvilin, lobii urechilor marcați cu ajutorul unor perforații, iar gura alungită³⁵. Exemplarul de la Luncavița³⁶ este realizat într-o manieră destul de schematică, pe când cel de la Glina³⁷ (vezi fig. XII), are un decor deosebit, pe suprafața vasului fiind aplicate mai multe straturi de slip, de culori diferite³⁸.

Elementul definitoriu al reprezentărilor antropomorfe gumelnițene este expresivitatea lor, Gumelnița fiind o cultură a gestului, cu personaje modelate în felurite atitudini. Plastica antropomorfă și zoomorfă reprezintă o dovadă clară a vieții spirituale a comunităților ce au aparținut culturii Gumelnița, a religiei acestora, unele reprezentări fiind fragmentate în cadrul unor ritualuri, a unor ceremonii specifice. Spargerea putea fi accidentală dar și intenționată, în cadrul unor ceremonii, unde statuetele au fost folosite cu rol de recuzită. Cultura Gumelnița ne-a lăsat o ceramică variat decorată³⁹.

Bibliografie

- Andreescu 2002 R. R. Andreescu, *Plastica antropomorfă gumelnițeană. Analiză primară*, București, 2002, 9
- Berciu 1937 D. Berciu, *Săpăturile de la Petru-Rareș*, în *BMJ* II, 1937, 1-31
- Berciu 1961 D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului din România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, 232/7; 250/1, 2
- Boruga 1969 C. Boruga, *Plastica antropomorfă de la Geangoiești*, în *Valachica*, I, 1969, 215-226
- Bertemes Bertemes, I. Krăstev, *Die bulgarisch Ausgrabung in Drama, Bez. Burgas-Katalog*, apud R. R. Andreescu, *op. cit.* 31
- Cantacuzino Gh. Cantacuzino, *The prehistoric necropolis of Cernica and its place in the neolithic cultures of Romania and Europe in the light of recent discoveries*, în *Dacia*, NS, XIII, 1969, 45-59
- Christescu 1925 V. Christescu, *Les stations préhistoriques du lac Boian*, în *Dacia*, II, 1925, 249-303
- Comșa 1976-1993 E. Comșa, *Figurinele de marmură din epoca neolitică de pe teritoriul României*, în *Pontica*, IX, 1976, 23; *Despre figurinele en violon din aria culturii Gumelnița*, în *Pontica*, X, 1977, 45-51

³³ VI. Dumitrescu, *New discoveries at Gumelnitza*, în *Archeology*, 19, 3, 1966, p. 62-172, fig. 1.

³⁴ Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, pl. 24/1; 25/1.

³⁵ R. R. Andreescu, *op. cit.*, p. 49.

³⁶ C. Micu, S. Micu, *Despre un tip de statueta antropomorfă gumelnițeană*, în *Pontica*, 1995-1996, p. 7-12.

³⁷ R. R. Andreescu, *op. cit.*, pag. 49-50, pl. 34/3

³⁸ I. Miclea, R. Florescu, *Strămoșii românilor. Vestigii milenare de artă și cultură. Preistoria Daciei*, București, 1980, pl. 227.

³⁹ VI. Dumitrescu, *Arta neolitică în România*, Edit. Meridian, București, 1968, p. 19.

Les figurines en os appartenant à la phase moyenne de la culture Gumelnița, în Dacia, NS, XX, 1979, 69-77;
Despre figurinele antropomorfe plate de os de la sfârșitul culturii Gumelnița, de pe teritoriul României, în Peuce, X, 1991, 9-12
 E. Comșa, *La Roumanie Méridionale, în Atlas du Néolithique européen. L'Europe orientale*, ERAUL 1993, 151-189

V. Culică, *Cu privire la un fragment de plastică antropomorfă, în Istros, I, 11-17*

VI. Dumitrescu, *Une figurine de type thessalien découverte à Gumelnița, în Dacia, VII-VIII, 1939-1940, 97-103*

VI. Dumitrescu, *Une figurine de type thessalien découvertes in Gumelnița, în Dacia, VII-VIII, 1941, 97-102*

VI. Dumitrescu, *Figurines from Gumelnița, în Antiquity, London, 38, 151, 1964, 221-223*

VI. Dumitrescu, *Principalele rezultate ale primelor două campanii de săpături din așezarea neolitică târzie de la Căscioarele, în SCIV, 16, 2, 1965, 215-238*

VI. Dumitrescu, *New discoveries at Gumelnitza, în Archeology, vol. 19, 3, 1966, 162-172*

VI. Dumitrescu, *Arta neolitică în România*, Edit. Meridiane, București, 1968, 19

VI. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, București, 1974, 226

N. Harțuche, Fl. Anastasiu, *Catalogul selectiv al colecției – de arheologie a Muzeului Brăilei*, Brăila, 1976, 224

B. Ionescu, *Obiecte de cult descoperite la Gumelnița, în SCIVA, 25, 1, 1974, p.115-118*

C. Isăcescu, *Stațiunea eneolitică de la Sultana - com. Mănăstirea, în Documente recent descoperite și informații arheologice, București, 1984, 11-20*
Săpăturile de salvare de la Sultana, com. Mănăstirea, jud. Călărași, în CercArh, VII, 1984, 27-42

S. Marinescu-Bîlcu, *O statueta neolitică de marmură descoperită la Gumelnița, în SCIV, XIV, 1963, 139-142;*
 S. Marinescu-Bîlcu, B. Ionescu, *Catalogul sculpturilor eneolitice din muzeul raional Oltenița, Sibiu, 1967, III/8, XVI/9*

C. Micu, S. Micu, *Despre un tip de statueta antropomorfă gumelnițeană, în Pontica, 1995-1996, 7-12*

P. Mirea, A. Frânculeasa, *Locuirea eneolitică gumelnițeană de la Mănăstirea Glavacioc, județul Argeș, în Argesis, XIV, 2005, 55-74*

I. Miclea, R. Florescu, *Strămoșii românilor. Vestigii milenare de artă și cultură. Preistoria Daciei*, București, 1980, 227

M. Neagu, *Reprezentări antropomorfe pe ceramica de tip Gumelnița A, în Danubius, II-III, 1969, 21-44*

M. Neagu, *Figurine gumelnițene descoperite în Bărăgan, în Pontica, 1980, 294-295*

Aspecte ale plasticii neo-eneolitice de os din sud-estul Munteniei, în Civilizație și cultură la Dunărea de Jos, II, 1986, 91-97

V. Parnic, C. Lazăr, *Plastica antropomorfa gumelnițeană de la*

- 2005 *Măriuța-La Movilă, în Cultură și civilizație la Dunarea de jos, XXII, 2005, 351-370, 2/1; 3/1*
- Paveleț 2000 *E. Paveleț, Die antropomorphen Statuetten aus Măriuța in der Gemeinde Belciugatele, Kreis Călărași, Rumanien, în Das Altertum, 46, 2000, 133-146*
- Rosetti 1934 *Dinu V. Rosetti, Săpăturile de la Vidra - raport preliminar, în Publicațiile Muzeului Municipal București, I, București, 1934, 6-60*
- Rosetti 1938 *Dinu V. Rosetti, Steinkupferzeitliche Plastik aus einem Wohnhugel bei Bukarest, în Jahrbuch für Prähistorische und Ethnographische Kunst, Berlin, XII, 1938, 29-50*

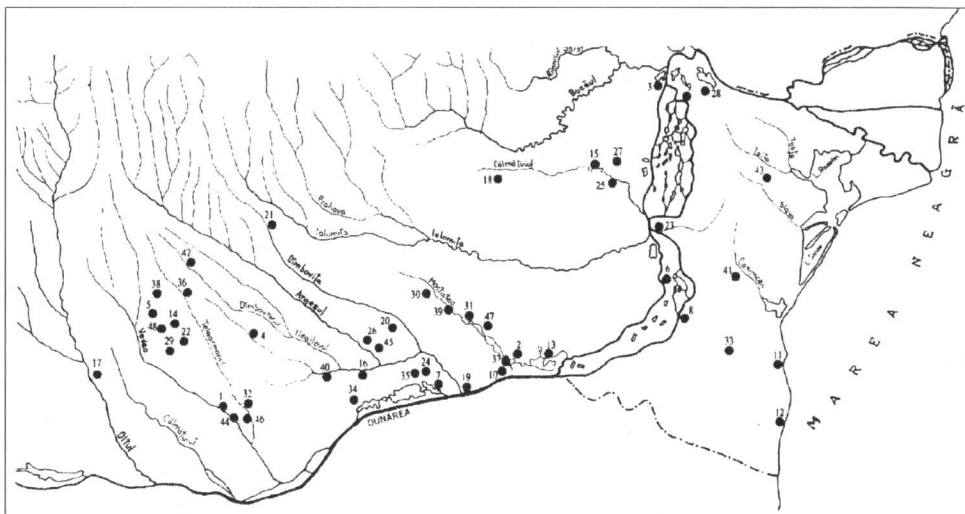

Fig. I. Repartiția așezărilor gumelnițene în care au fost descoperite statuete și vase antropomorfe: 1. Alexandria; 2. Boian – Vărăști; 3. Brăilița; 4. Blejești; 5. Balaci; 6. Bordușani; 7. Căscioarele; 8. Cernavodă; 9. Carcaliu; 10. Chiselet; 11. Constanța; 12. Costinești; 13. Cunești; 14. Ciolănești din Deal; 15. Cireșu; 16. Comana; 17. Drăgănești Olt; 18. Gherăseni; 19. Gumelnița – Oltenița; 20. Glina; 21. Geangoiești; 22. Gărăgău; 23. Hârșova; 24. Izvoare; 25. Însurăței; 26. Jilava; 27. Lișcoteancă; 28. Luncavița; 29. Licuriciu; 30. Măriuța; 31. Măgureni; 32. Măgura – Bran; 33. Medgidia; 34. Pietrele; 35. Petru Rareș; 36. Popești; 37. Sultana; 38. Surdulești; 39. Șeinou; 40. Tangăru; 41. Târgușor; 42. Teiu; 43. Trestenic; 44. Țigănești; 45. Vidra; 46. Vitănești; 47. Vlădiceasca; 48. Zâmbreasca (după R.R. Andreescu).

Fig. II. Statuete de lut. Gumelnița AI, Vidra (după R.R. Andreescu)

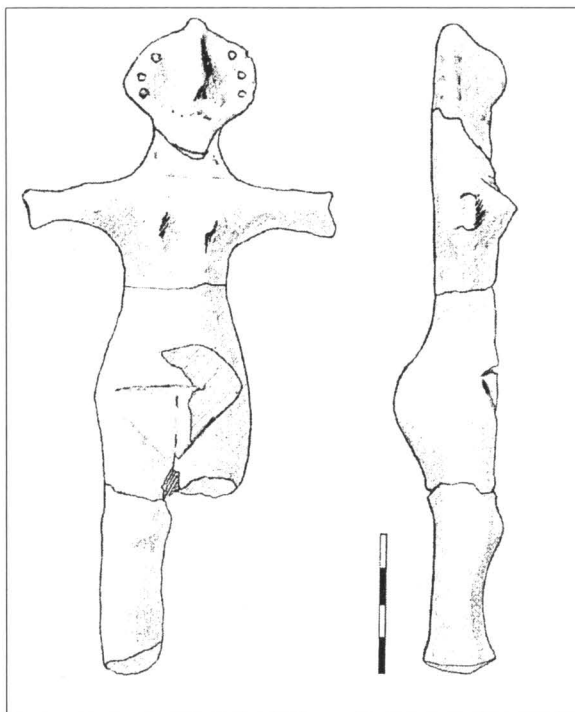

Fig. III. Statuetă de lut. Gumelnița AII, Măriuța (după R.R. Andreescu)

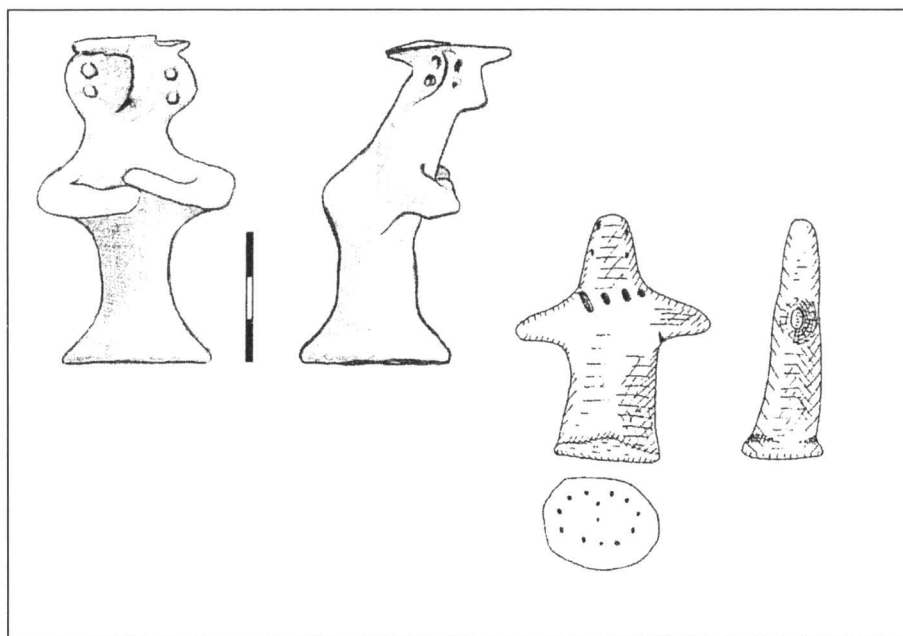

Fig. IV. Statuete de lut. Gumelnița AII, Brăilița (după R.R. Andreescu)

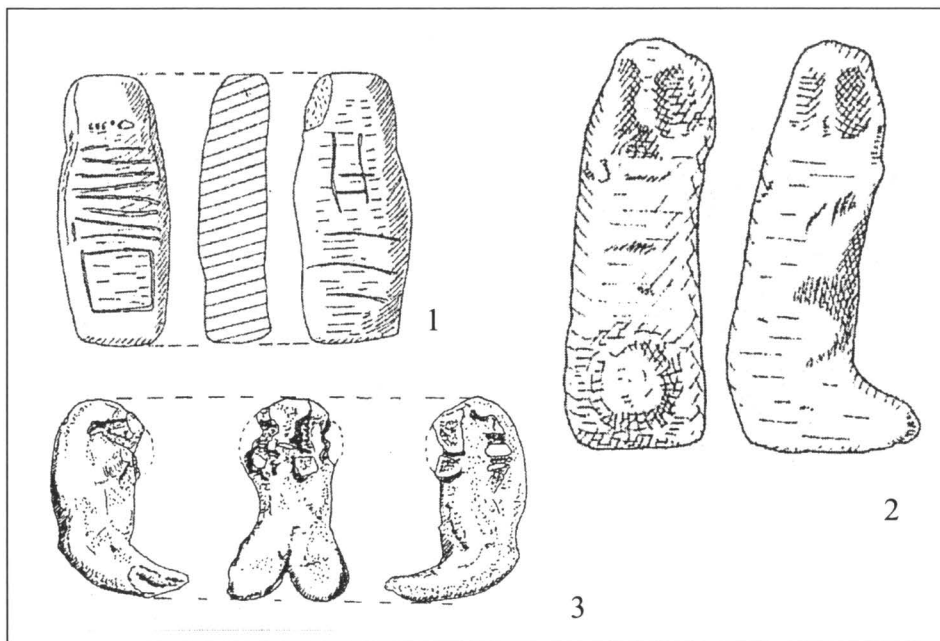

Fig. V. Statuete de lut. Gumelnița AlI; 1) Sultana; 2) Vidra; 3) Hârșova (după R.R. Andreescu)

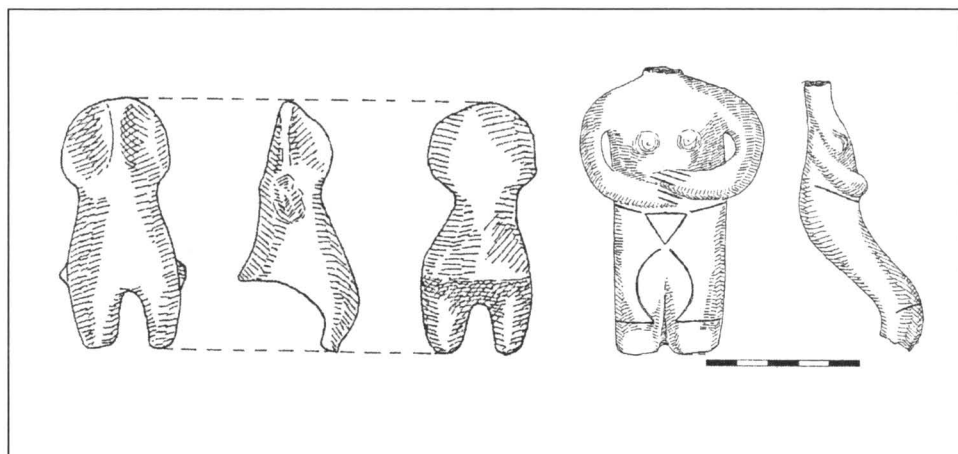

Fig. VI. Statuete de lut. Gumelnița BI, Căscioarele (după R.R. Andreescu)

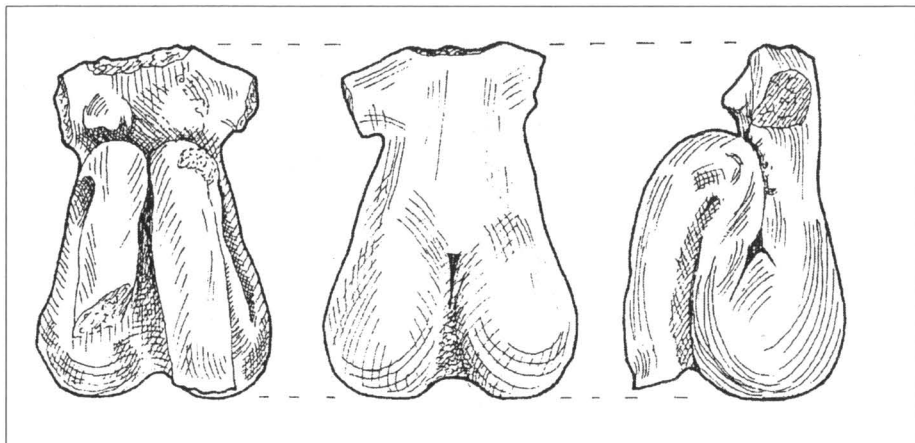

Fig. VII. Statuete de lut. Gumelnița BI, Căscioarele (după R.R. Andreescu)

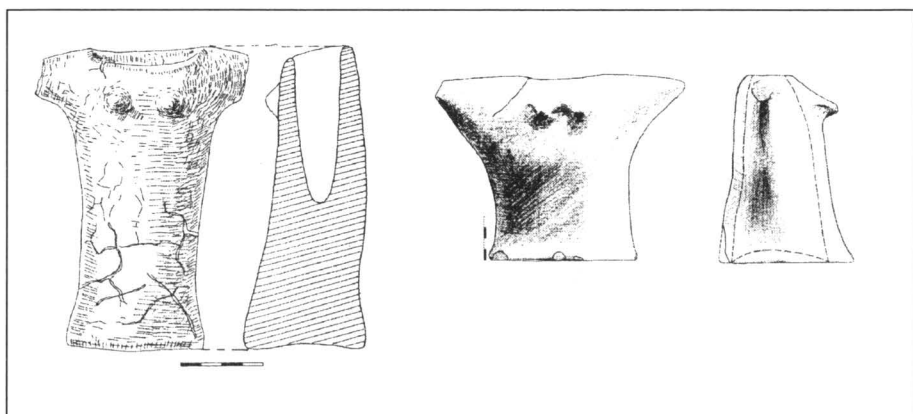

Fig. VIII. Statuete de lut. Gumelnița (după R.R. Andreescu)

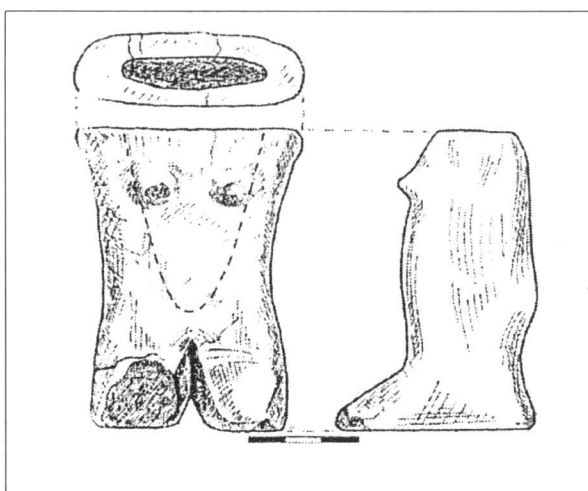

Fig. IX. Statuetă de lut. Sultana (după R.R. Andreescu)

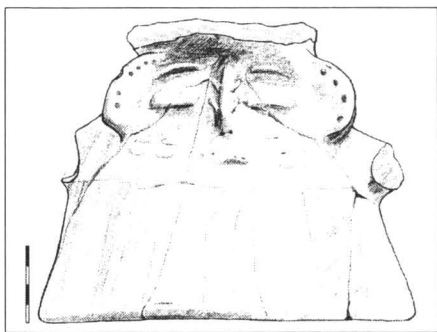

Fig. X. Statuetă de lut. Gumelnița
(după R.R. Andreescu)

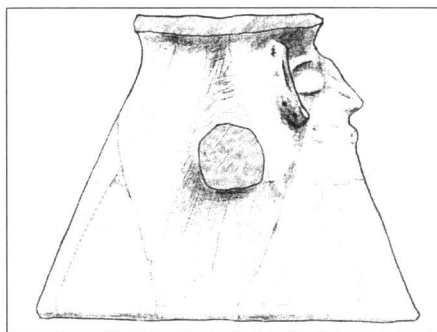

Fig. XI. Statuetă de lut. Gumelnița. Vidra
(după R.R. Andreescu)

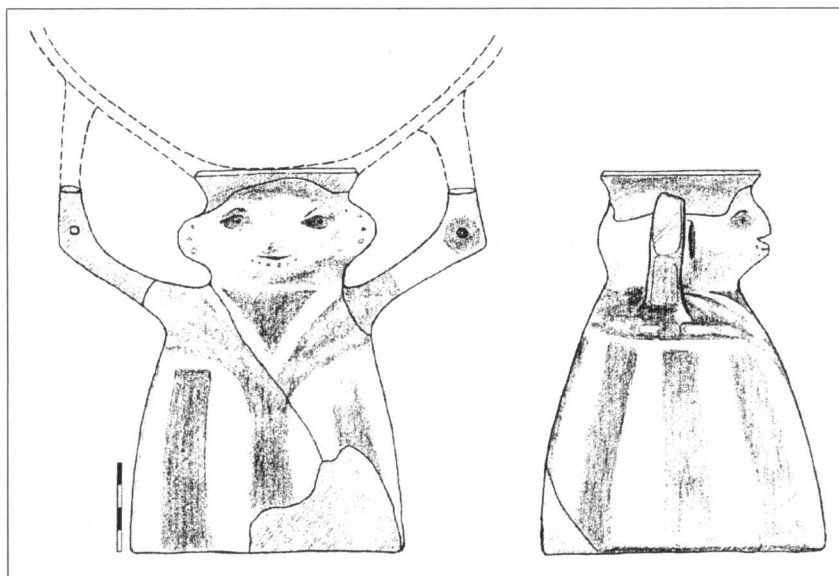

Fig. XII. Statuetă de lut. Glina (după R.R. Andreescu)

MANIFESTĂRI RELIGIOASE ÎN CADRUL CULTURII ENEOLITICE SĂLCUȚA

Cătălin Nicolae Pătroi

Religious events inside the eneolithic culture Sălcuța. The populations spread in Oltenia, Banat, North-West of Bulgaria, who had acces to the Egee or Adriatic See, the communities also known as Sălcuța-Bubanj-Krivodol, are present in many settlements and discoveries.

Until now, very little informations regarding the burials rituales practiced by Sălcuța populations are known.

The number of the cemeteries and of the burials is very little: 'Gârlești-Ghecești (district Dolj), Ostrovul Corbului -points "Botul Piscului" and "Botul Cliuciului" - district Mehedinți, few graves discovered in Gumelnița-Sălcuța settlement from Drăgănești-Olt (distric Olt), also a child grave discovered in a bread-oven at Curmătura and the other, a female grave found at Lepensky-Vir.

Recent investigations, from the south area of Lîga settlement, in Bulgaria, brought out seven graves.

Most graves had the bodies rested in flexed position, on the left side, with a slight deviation of orientation. (S/SE, E/NE and E/SE); similar graves were discovered in the Boian-Gumelnița cultural complex in Muntenia, and on the south of Danube.

Four dead body from Gârlești cemetery rested in flexed position on the right side; in Gumelnița graves from Vidra, Cernavoda, Grădiștea Ulmilor, Dridu, Kubrat and Russe, this orientation is very rare.

The graves inventaries are rather poor: ceramics, copper pieces, remain of animals origin, shells necklaces-Zebrina Detrina or Cardium type, weights.

Particular situations are known: skeleton placed on a layer of shards (Lîga), body lay in a pone position on the face (Lepensky Vir), dead body being placed in a bread-oven.

The presently informations do not allow any conclusive generalisation concerning the rites of Sălcuța populations.

Key words: eneolithic, culture Sălcuța, necropolis, grave, burial ritual

Cuvinte cheie: eneolitic, Cultura Sălcuța, necropolă, mormânt, ritual de înmormântare

Până în prezent se cunosc puține informații privind ritul și ritualurile de înmormântare practicate de purtătorii culturii Sălcuța. Singurele dovezi ale existenței acestora provin din necropolele eneolitice de la Gârlești-Ghecești¹ (jud. Dolj), Ostrovul Corbului² cu punctele "Botul Piscului" și "Botul Cliuciului" - jud. Mehedinți, din cele câteva morminte descoperite în cadrul aşezării gumelnițeano-sălcuțene de la Drăgănești-Olt³ (jud. Olt) precum și

¹ M. Nica, 1983, p.8-16

² P. Roman, A. D. Opreșcu, 1989, p. 11

³ M. Nica, 1995, p.10-11

din două morminte de copil descoperite unul într-un cuptor de pâine la Curmătura⁴ (jud. Dolj) și un altul la Lepenski Vir⁵.

Necropola de la Gârlești conține 15 morminte descoperite pe o suprafață de 740 m². Din totalul mormintelor, 10 schelete au aparținut unor indivizi adulți, de vârstă medie, iar restul reprezentau copii de vârstă fragede, între care au fost două fete, cum o demonstrează inventarul în care s-au găsit mărgelile cilindrice de cupru. (planșa VI A)

O primă constatare se poate face în funcție de modul de plasare sau de organizare a mormintelor de inhumație în cadrul necropolei. Acestea se găsesc în linie dreaptă, fiind aflate la o distanță de 2-3 m unul de celălalt. În partea de vest a necropolei, în carourile trei și opt ale secțiunii II, se pot observa două grupuri de morminte de inhumație, alcătuite fiecare din câte două schelete de adulți și unul sau doi copii situați între ele. Este vorba de mormintele 5, 6 și 11 din caroul patru și mormintele 7, 8, 9 și 15 din carourile șase și șapte ale secțiunii II. Se pare că este vorba de familii.

Majoritatea mormintelor de la Gârlești, în număr de zece, aveau scheletele în poziție chircită, culcate pe stânga și orientate nord/nord-vest - sud/sud-est. Doar trei morminte chircite de copii (M 8, 9, 10) aveau scheletele culcate pe dreapta și capul orientat spre sud-est. În cadrul mormintelor culcate pe stânga există și unele variații legate de orientare. Astfel, mormântul nr.5 avea orientare nord-sud, iar mormântul nr.12, ce aparținea unui copil, era orientat sud-vest. Inventarul funerar, cât și ceramica, sunt prezente în proporție mică. Singurele dovezi sunt câteva fragmente ceramice de tip Sălcuța descoperite în colțul de sud al secțiunii III din zona periferică a necropolei. Tehnica de modelare, conținutul pastei bogat în nisip și pietricele, formele evoluale ale vaselor, sărac ornamente, permit încadrarea necropolei în faza III a culturii Sălcuța⁶.

Pe teritoriul Olteniei morminte chircite, cu defuncții așezați pe partea stângă, cu mici deviații de orientare, au mai fost descoperite în apropierea așezării sălcuțene de la Ostrovul Corbului din punctele "Botul Cliuciului" și "Botul Piscului".

Din cele cinci morminte cu scheletele chircite din punctul "Botul Piscului" patru se aflau pe partea stângă, iar unul pe partea dreaptă și alte șase întinse pe partea dreaptă, având orientarea est-vest, cu mici deviații. Dacă în necropola de la "Botul Cliuciului" s-au găsit șase morminte culcate pe spate și cu picioarele căzute pe dreapta, la Ghercești se poate vorbi doar de un singur mormânt - M3 - cu scheletul în aceeași poziție, dar cu picioarele căzute pe stânga⁷. (planșele I, II, III, IV)

Din totalitatea mormintelor de la Ostrovul Corbului se poate afirma cu certitudine că mormintele M17, M19-23, M26-29 și M35-38 aparțin

⁴ M., Nica, C. Câșlaru, 1981, p.10 -14

⁵ L. Zagorka, 1970, p. 117

⁶ M. Nica, 1983, p. 10

⁷ P. Roman, A. D. Opreșcu, 1989, p. 17

purtătorilor culturii Sălcuța. Cele mai interesante dintre acestea sunt mormintele M16-17 și M22.

Mormântul 16-17 este unul dublu și se găsește în secțiunea XII, carourile trei și patru. Groapa este dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite, iar scheletele sunt lipite unul de celălalt. Scheletul din M16 este orientat spre nord, iar cel din M17 spre sud. Scheletul din mormântul M16, care poate fi al unui bărbat, este chircit pe stânga, peste cel al mormântului M17. Orientarea mormântului este est/nord-est - vest/sud-vest. Inventarul funerar este alcătuit dintr-un vas borcan, care are pe corp patru tortițe, perforate orizontal, iar la baza gâtului un șir de impresiuni făcute cu degetul și o strachină neagră lucrată dintr-un lut fin.

Cel mai bogat mormânt al necropolei este M22, amplasat în secțiunea XII. Groapa este rotundă, iar la picioarele scheletului se găsește o alta semicirculară, ca o nișă în care s-au depus ofrandele. Este vorba despre o femeie al cărei schelet este chircit pe partea stângă, iar orientarea este est-vest. Inventarul cuprinde șapte vase, ofrande de carne și podoabe. În vasul nr.3 s-au găsit 127 de mărgel; la gât sub maxilarul inferior șapte mărgel, alte trei pe piept, iar sub maxilarul inferior trei bumbi de aur⁸.

O constatare deosebit de importantă este unitatea, sub aspectul ritului funerar, dacă nu a întregului, cel puțin a celei mai mari părți a cimitirului de la Ostrovul Corbului. Pe lângă individualitatea în raport cu alte zone mai îndepărtate, rezultă că el reprezintă o sinteză locală ce reflecta deja simbioza definitivă a unor mai vechi contacte etnoculturale care, după inventar, au fost între Sălcuța-Tiszapolgar-Cernavoda I.

Un astfel de fapt nici nu este surprinzător câtă vreme comunități sălcuțene au mai înaintat pe valea Timișului spre nord, fixându-și așezări durabile – ex. Cuptoare-Sfogeia -, iar cele Tiszapolgar au coborât spre sud cu așezări durabile – Slatina-Timiș. Însă principalele componente ale inventarului funerar de la Ostrovul Corbului sunt de origine sau derivație Sălcuța. Faptul nu este deloc surprinzător deoarece zona a fost dens locuită de comunitățile sălcuțene⁹.

În așezarea neo-eneolitică de la Drăgănești-Olt (jud. Olt), punctul "Corboaica" au fost identificate șase morminte aparținând culturii Sălcuța – M4-M9. Sunt mormintele unor adulți, în groapă ovală, ale căror schelete chircite spre stânga și orientate est-vest sunt la fel ca cele de la Ostrovul Corbului¹⁰ (planșele V, VI).

Mormintele prezintă un inventar destul de bogat. Individul din mormântul M5 ținea în mâna stângă un topor tip lamă de cupru, cu dimensiuni de 7,5 x 4cm; în M7, lângă genunchiul individului, s-a găsit un omoplat de porc, iar în M9 în spatele craniului se găseau trei cochilii de melci și trei fragmente ceramice sălcuțene¹¹. Două morminte se prezintă fără cap și picioare. Nu este vorba de o tratare specială, ritualică, a scheletelor, ci

⁸ Ibidem, p. 25

⁹ M. Nica, 1994, p. 12

¹⁰ Ibidem, p. 16

¹¹ M. Nica, C. Cășlaru, 1983, p.15

de faptul că părțile lipsă au fost secționare de gropi de epoca bronzului ce taie nivelele eneolitice.

O situație specială apare în așezarea sălcuteană de la Curmătura, jud. Dolj. Aici au fost descoperite șase cuptoare eneolitice de copt pâine. Cuptorul nr.1, descoperit la 3m adâncime, avea forma de potcoavă cu dimensiunile de 0,90x0,85 m. Gura largă de 0,40 m pornea din marginea râpei. Sub bolta înaltă de 0,22 m, pe marginea de vest a vetrei a fost descoperit scheletul unui copil. Acesta era depus cu fața în jos pe un strat subțire de cenușă. Pentru a avea loc în cuptor, copilul a fost împins spre peretele de vest cu mâinile lipite pe lângă corp și cu picioarele strânse. (planșa VIII/A). Deasupra capului s-a putut observa o gaură de libație care perfora bolta cuptorului. În apropierea capului, îndreptat spre dreapta, au fost depuse ca ofrandă două bucăți de carne de bovid. Cinci melci depuși ca ofrandă au fost descoperiți în spatele scheletului. Vârsta copilului a fost apreciată de către antropologul Dardu Nicolaescu-Plopșor între patru și cinci ani¹².

În fine, un alt mormânt cunoscut al culturii Sălcuța a fost descoperit la Lepenski-Vir. Scheletul aparține unei femei între 40-50 ani, ce avea înălțimea de 1,54-1,65 m. Poziția sa era sud-nord, craniul fiind spre sud. Scheletul era așezat pe burtă, cu membrele inferioare aduse la spate și craniul îndreptat cu fața spre pământ. Mormântul este bogat în material funerar și cuprinde patru vase de lut ars: trei sunt așezate în picioare pe partea dreaptă, foarte aproape de corp, în timp ce al patrulea era așezat transversal peste picioarele îndoite ale defunctei. Ceea ce este interesant este faptul că celui de-al patrulea vas îi lipsea o parte, loc prin care ieșeau picioarele defunctei.

Recipientele sunt de aceeași calitate, dar variază ca formă. Este vorba de un vas (nr.1) adânc, de factură grosieră, cu suprafața plană și de culoare gri. Partea superioară este înaltă și ușor înclinată, iar sub buză se găsesc două toarte mici. Partea inferioară este sub forma unui con mic, având fund îngust.

Vasul nr.2 este un ulcior cu două toarte, grosier, cu suprafața plană, de culoare negru-gri. Are un pântec cu profilație biconică, un gât înalt, iar toartele unesc pântecul vasului cu buza acestuia.

Vasul nr.3 este un recipient globular, grosier, brun roșcat și prezintă o toartă mică, iar vasul nr.4 este un platou de mari dimensiuni, brun-roșcat și are forma conică cu îngroșări sub buză. Pe exterior se găsește o toartă mică cu bandă, iar interiorul este decorat cu două spirale așezate față în față și pictate cu grafit.

Cercetările recente realizate în zona de sud a localității Lîga¹³ din Bulgaria au scos în evidență un număr de șapte morminte. (planșele VII, VIII/B, IX, X)

¹² L. Zagorka, *op.cit.*, p. 122

¹³ M. Gergov et alli, 2005, p. 92-106

Mormântul M1 a fost descoperit în campaniile 2000-2001 și datează din perioada 4000 BC.

Descriere: copil 7-8 ani; orientare nord-sud 159/360 grade nord; dimensiunile gropii 0,93/0,72 m; două lame mari de silex, probabil reprezentând unelte pentru tăiat, au fost descoperite în zona capului și a picioarelor; o scoică rotundă, având un diametru de cca 3 cm și un orificiu în mijloc de cca 1 cm, a fost descoperită deasupra șoldului drept; osul nazal al copilului prezenta o culoare verzuie, indicând probabil urma lăsată în urma decolorării unui item de cupru.

Mormântul M2 și celelalte cinci au apărut în campaniile din 2003-2004. Descriere: schelet al unui bărbat adult; orientare nord-sud; se afla poziționat între două structuri de locuire L2 și L3; defunctul se afla în poziție flexată, pe partea dreaptă, și cu genunchii strânși, adunați la piept, mâinile poziționate în dreptul capului.

Mormântul M3. Descriere: copil 4-6 ani; scheletul se afla la 0,49 m sub nivelul de călcare; orientare nord/nord-vest. Acest mormânt a fost distrus în urma aratului. Poziția picioarelor nu este cunoscută. Urmele descoperite ale celorlalte oase: câteva fragmente din craniu și mandibulă, contururile de humerus drept, o parte din radiusul drept și trei coaste, indică poziția flexată, cu mâna dreaptă așezată sub cap.

Mormântul M4. Descriere: copil 1 – 1/1/2; scheletul se afla la 0,53 m sub nivelul de călcare; corpul se găsea într-o poziție flexată, picioarele fiind îndoite și contractate în față până la linia bazinului. Copilul a fost așezat pe partea dreaptă, cu mâna dreaptă sub cap, mâna stângă fiind îndoită și așezată peste cea dreaptă. Inventarul este alcătuit doar dintr-un vas. A fost descoperit sub mâna stângă, întors cu fața în jos, cu partea decorată în pământ. Avea o formă rectangulară (măsurând 7,8 x 9,8 cm; grosimea fiind de 2,5 cm) și era decorat cu puncte uniforme spațiate, înconjurate de cercuri.

Mormântul M5. Descriere: copil 8-9 ani; schelet plasat la adâncimea de 0,35 m; orientare nord-sud; copilul a fost depus într-o poziție flexată, picioarele fiind strânse și adunate spre piept. Corpul a fost întins pe partea dreaptă, ambele mâini strânse și presate pe piept, cele două încheieturi fiind orientate către claviculă. Singura ofrandă de înmormântare depusă a fost un corn de vită, cu o lungime de 14,5 cm și cu o grosime de 5,5 cm. Ambele capete ale cornului au fost încadrate de două fragmente ceramice plasate vertical. Cornul era amplasat la 7 cm nord/nord-vest de craniu, cu partea terminală orientată spre cap.

Mormântul M6. Descriere: adolescent 18-19 ani; schelet plasat la 0,76 m adâncime; orientare nord-sud; corpul se afla într-o poziție flexată, picioarele fiind adunate și contractate până la linia pelvisului. Corpul a fost depus pe partea dreaptă, mâinile adunate sub stern, astfel că partea din spate a mâinii drepte era perpendiculară pe axa coloanei vertebrale, în timp ce mâna stângă îmbrățișa partea superioară a mâinii drepte.

Depozitul funerar conține opt scoici dantelate, înșirate și un pandantiv de os lustruit (2,0/1,5 cm), având o formă ce imita dintele unui cerb. Pandantivul era așezat în mijlocul șiragului de scoici dantelate.

Mormântul 7A-7B. Descriere: dublu, bărbat adult 25-30 ani și copil 1-1/2 ani; adâncimea 0,80 m. Corpul adultului a fost depus într-o poziție flexată. Picioarele erau adunate și inițial genunchii erau îndreptați în sus, pentru ca apoi, în decursul timpului să cadă pe partea dreaptă. Mâna stângă era adunată și amplasată în partea superioară a sternului. Mâna dreaptă era contractată pe umărul drept. Capul adultului era așezat pe partea dreaptă, cu fața spre copil și spre vest. Copilul a fost îngropat în poziție flexată, pe partea sa dreaptă, partea superioară a corpului fiind întinsă, picioarele fiind adunate la piept. Piciorul stâng a fost strâns până la linia oaselor bazinului, formând un unghi de 90 de grade cu coloana, în timp ce piciorul drept a fost strâns mai puțin, formând un unghi de 135 grade cu coloana. Măinile copilului erau așezate sub cap, de asemenea orientat spre vest. Copilul a fost amplasat în partea dreaptă a adultului. Câteva oase de animale au fost descoperite în mormânt. Este vorba de oase aparținând speciei *Taurus Bos*. O parte a acestor oase au fost găsite în apropierea oaselor adultului: un călcâi de vită a fost găsit lângă piciorul drept. La o distanță de 0,04 m - sud de vertebrele gâtului s-a descoperit un molar de vită tânără. O coastă masivă aparținând unui animal din aceeași specie traversa *ulna* și *radius*-ul, în zona mediană. Este posibil ca aceste oase să facă parte dintr-un ritual funerar. La a doua vertebră lombară a adultului, pe partea sudică, a fost descoperită o cremene, cu o lungime de 5 cm, cu urme de utilizare pe partea laterală. În apropiere de umărul drept al adultului a fost găsită o scoică dantelată, cu o lungime de 2,7 cm. Singurele depuneri rituale în cazul copilului au fost două coliere de scoici, nelegate, la care, fiecare pereche de scoici dantelate era separată de o secvență de scoici *cardium*.

Ambele corpuri au fost întinse pe strat cu cioburi aparținând diferitelor vase. Concentrarea mare a cioburilor, faptul că acestea aparțin unor vase diferite, conduc la concluzia că a existat intenția de a se constitui un strat, sau chiar o rogojină. Stratul a fost mai compact în zona picioarelor și tălpilor adultului.

În final, o mulțime de scoici din specia *Zebrina Detrina* au fost recuperate din M6 și M7. Aceste scoici au fost descoperite peste tot în zona excavată, aparținând așezării Lîga 1, dar nu pot fi considerate ca depuneri funerare. Mormintele aparțin nivelului eneolitic Lîga 2. Comunitățile eneolitice de aici aparțin grupului Krivodol ce este sincron cu cultura Sălcuța.

Toate mormintele au fost descoperite în partea sudică sau sud-vestică a dealului de la Lîga.

O problemă nerezolvată este cea referitoare la mormintele de femei, cu atât mai mult cu cât copiii au fost depuși împreună cu bărbații adulți. Această separare între sexe a fost observată în cadrul unui cimitir de perioadă eneolitică descoperit la Targoviște (Bulgaria), unde au fost găsite 11 morminte. Dintre acestea patru au fost identificate ca fiind de bărbați și patru de femei, fiind așezate în două părți separate.

În ciuda potrivirii temporale dintre așezare și înmormântări, o legătură aparentă exista între cele două. În mormântările trebuie văzute ca o reflectare ale aceluiași idei care au guvernat organizarea spațială a așezării,

asemănarea putând fi observată în orientarea nord-sud, atât a înmormântărilor, cât și a construcțiilor, precum și în modelul uniform și regulat. În plus, cimitirul poate fi considerat o așezare "virtuală" Lîga 3. Ideea legăturii existente între locuințe și morminte, prin prisma unei arhitecturi similare, este destul de prezentă în literatura de specialitate. Această conexiune între case (locuințe) și înmormântări a fost atestată la Durankulak. În afara imitării orientării caselor, unele elemente ale inventarului domestic (gospodăresc), au fost folosite în morminte.

Pe baza datării cu C₁₄ pentru fazele Sălcuța IIb și IIc (Gr. N 1990, 5475+-55; Gr. N 1985+-55Bp) și pentru fazele similare ale culturii Gumelnița, mormântul de la Curmătura poate fi plasat între anii 3500 – 3200 î.d.Hr.¹⁴.

Cele mai numeroase morminte cu scheletele culcate, ghemuit, pe partea stângă, cu mici deviații de orientare (sud/sud-est, est/nord-est și est/sud-est) au fost descoperite în aria complexului cultural Boian-Gumelnița din Muntenia și de la sud de Dunăre (Kubrat, Russe, Goliamo Delcevo). Majoritatea scheletelor de la Grădiștea Ulmilor, Goliamo Delcevo, patru de la Dridu, 19 de la Kubrat și 21 de la Russe erau culcate pe stînga. Trebuie subliniat faptul că poziția chircit pe stînga, cu capul orientat nord-est și sud-est, cu fața la est, se întâlnește mai frecvent la mormintele descoperite la nord de Dunăre.

Poziția ghemuită, pe dreapta, a patru schelete din necropola de la Gârlești (M7-M10) se întâlnește într-o frecvență la fel de mică tot la mormintele gumelnițene de la Vidra, Cernavodă, Gradiștea Ulmilor, Dridu, Kubrat și Russe. Aceeași constatare se poate face atunci când este vorba de poziția brațelor, pliate, care, în majoritatea cazurilor, atât la Gârlești, cât și la mormintele gumelnițene, ating cu palmele fața sau bărbia.

Cât privește poziția chircită a membrilor inferioare, în mai toate cazurile, atât la Ghercești, Ostrovul Corbului, Drăgănești-Olt ca și la cele din așezările gumelnițene, femurele fac unghi drept cu coloana vertebrală. Cu excepția necropolei gumelnițene de la Varna, majoritatea mormintelor din aria Boian-Gumelnița de la nord și sud de Dunăre au inventarul funerar sărac¹⁵.

O problemă deosebită, ce cu siguranță, credem noi, că a îmbrăcat forme rituale, este cea a plasării defunctului în poziție chircită. Evident că imediat după ce se înregistra un deces, cei dragi nu așezau persoana în cauză în poziție chircită și o plasau în mormânt. Cu siguranță, defunctul era ținut alături de cei dragi și în zona în care a trăit (locuința sau un loc special) o anumită perioadă de timp. Cum corpul uman devine rigid cam în cinci ore după momentul decesului, interesant este de aflat cum se realiza această poziție chircită și prin ce metode. Toate gesturile și acțiunile ce urmează decesului au conotație ritualică. Făcând o paralelă peste timp, în societatea actuală, în mediul tradițional, există obiceiul ca anumite persoane din cadrul comunității, în special cele în vârstă, să spele defunctul și să-l îmbrace.

¹⁴ M. Nica, 1983, p. 11

¹⁵ L. Zagorka, *op.cit.*, p. 118

Pentru a ușura aceste acțiuni, persoanele în cauză recită anumite texte și vorbesc cu defunctul, rezultatul fiind, se pare, obținerea unei flexibilități a trupului în vederea pregătirii pentru trecerea la viața veșnică. Este vorba de un procedeu de „comunicare” cu defunctul și spiritul acestuia, care se pare că rămâne o perioadă prezent în spațiul în care a trăit. Credem noi că și pentru a se obține această poziție chirchită, defunctul avea parte de anumite ritualuri, pe care în momentul de față nu le mai putem surprinde, dar care pot fi intuite. Faptul că trupul era legat de mâini și de picioare este deja atestat. Să fi fost obținută poziția chirchită tocmai prin acest procedeu?

În cazul înmormântărilor pe burtă, cum este cazul celei de la Lepenski-Vir, există mai multe ipoteze. Poate fi vorba de o destinație apotropaică a înmormântării pe burtă, legând această poziție de teama de deochi. Plasând defunctul în această poziție se urmărește cruțarea celor rămași în viață de răzbunarea morților, adică protejarea viilor de spiritele rele.

M. Garașanin și G. Cantacuzino sunt de părere că defuncții erau așezați în această poziție din cauza fricii de vizita pe care aceștia ar putea-o face după moarte celor vii.

Descoperirea acestui mormânt la Lepenski-Vir, departe de așezările sălcuțene, evidențiază faptul că defunctul îngropat aici avea anumite caracteristici pe timpul cât era în viață. Se pare că defunctul de aici era considerat periculos pentru membrii comunității, care au vrut să-l îndepărteze de lăcașul lor¹⁶. Este o ipoteză de lucru.

În ceea ce privește colierele de scoici din M 6 și M7 A-B, vârsta relativă a scoicilor este strâns legată de cea a persoanei căreia i-a fost destinat colierul; subțiri, scoici neajunse la maturitate, în cazul adolescentului, în timp ce dimensiunile colierului de scoici dantelate din mormântul de adult sunt mai mari, 30 x 90mm. Scoicile dantelate se presupune a fi mai prețioase decât cele de la Durankulak și Varna. Se pare că au fost culese din Marea Mediterană sau Marea Neagră în apropierea Bosforului. În apropiere de Plevna sunt câteva câmpuri cu fosile din perioade geologice diferite. Cele mai „utilizate” (viabile) depozite au fost identificate la Opanet (cu o posibilă așezare de perioada eneolitică), unde scoici fosilizate pot fi colectate de la suprafață. Această sursă se afla la mai puțin de 25 de km de așezarea de la Lîga. Indiferent de originea lor, estică sau sudică, aceste scoici au fost descoperite departe de locul lor de origine.

Tânărul din M1 are anumite caracteristici: “inversarea” orientării sale sudice, privirea fiind totuși orientată spre vest, bogăția depunerilor din mormânt, deformarea intenționată a craniului, deși, deformarea intenționată a craniului în perioada eneolitică nu era un lucru neobișnuit, fiind în general aplicat spre sfârșitul perioadei. Aproape 11 % din craniile studiate de la Durankulak sunt atribuite eneoliticului mijlociu și târziu. Se poate ca defunctul din M1 să fie originar din estul Bulgariei.

¹⁶ D. Berciu, 1961,p. 275

Cât privește situația ca defunctul să fie depus pe un strat format din fragmente ceramice, pe teritoriul României cele mai numeroase analogii le găsim în cultura Starcevo-Criș¹⁷ și mai rar în eneolitic. Poate fi vorba de un ritual ce s-a perpetuat în timp și a fost răspândit pe spații largi.

În Anatolia și în alte regiuni ale Orientului Apropiat, unde deformarea artificială este practică, această practică este interpretată ca nevoie a „marcării” etnice în condițiile răspândirii sistemului de comunicare și schimbului.

Înmormântările din perimetrul ocupat de cultura Krivodol rămân destul de puține; același lucru poate fi afirmat și în cazul zonelor Traciei, care abundă în așezări cu *tell*-uri. În această zonă se cunosc, până acum, doar două situri cu înmormântări, ambele conținând urme ale scheletelor dateate eneolitic târziu.

În nord-vestul Bulgariei morminte asociate cu rămășițe din eneolitic au fost identificate în Peștera Devetaki. În timpul săpăturilor din 1952 aici au fost descoperite patru morminte de copii, fiind dateate în eneolitic. Defuncții au fost așezați într-o poziție flexată extremă, cu genunchii aduși spre piept.

Zonele de coastă din Bulgaria se caracterizează prin ritualuri de înmormântare diferite, comparative cu zonele din interiorul țării. Principala orientare în ceea ce privește ritualurile de înmormântare neolitice din zona interioară constă în îngroparea mortului în poziție flexată, pe partea stângă, capul orientat spre est. Aceste reguli de înmormântare au fost înregistrate în cimitirele eneolitice de la Golyamo Delcevo, Ovcharovo, Polyanitsa, Radingrad, și în alte zone, toate din nord estul Bulgariei¹⁸.

În această lumină comportamentul ritual înregistrat la Lîga ridică întrebări interesante în legătură cu tradițiile culturale. Investigațiile de la Durankulak au demonstrat că pe parcursul întregii perioade eneolitice orientarea nordică a dominat și că înlocuirea orientării nordice cu cea estică a avut loc numai în condițiile de fuziune cu noii veniți – populațiile Cernavodă. În mormântările de la Lîga pot fi văzute ca o dovadă a sosirii în nord-vestul Bulgariei a unor populații răsăritene.

Informațiile privind descoperirile funerare de tip Sălcuța pot fi discutate și raportate și la noile descoperiri de la Sultana – Malul Roșu¹⁹ din mediul Gumelnița. Cele 17 morminte de inhumație, descoperite în campaniile arheologice din 2008 și 2009, sunt orientate în direcție aproximativ est și au defuncții așezați chircit pe dreapta sau pe stânga. De remarcat faptul că și în această necropolă inventarul funerar este aproape absent. Necropola este localizată la aproximativ 150 m vest de *tell*. Această locație se pare că este preferată și de comunitățile gumelnițene de la

¹⁷ Păpușoi 1992, p.27-50. Alte analogii găsim la Nica, M., 1981, *Grădinile, o nouă așezare a neoliticului timpuriu în sud-estul Olteniei*, A.O., N.S., p.27-39; Lazarovici, Gh., 1977, *Gornea - Preistorie*, Cluj-Napoca

¹⁸ M. Gergov et alli, 2005, p. 92-106

¹⁹ C. Lazăr et alli, 2009, p. 165

Pietrele²⁰ „Gorgana” (Giurgiu), unde, prin măsurări geomagnetice, a fost identificată la vest de *tell*, o necropolă.

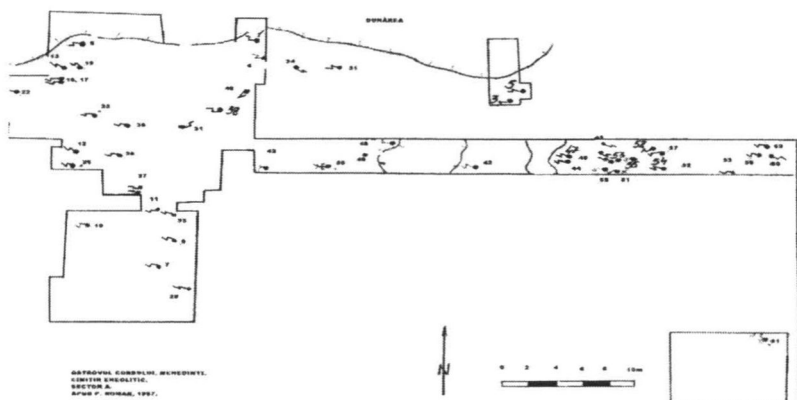
Din păcate, pentru cercetările din zona așezărilor din mediul culturii Sălcuța, nu avem o situație a oaselor umane apărute, știut fiind faptul că în perioada respectivă nu toți defuncții au fost înmormântați în necropole. Există părți ale scheletului prezente în așezări și este posibil ca ele să fi fost descoperite, dar lipsa unor analize antropologice să nu semnaleze prezența lor. Este vorba de acele oseminte umane rămase în locuințe în urma unor incendii și a celor aduse în așezare din diferite motive, ce țin de spațiul sacralului, socialului sau chiar accidental.

Descoperirile viitoare vor aduce, poate, o lumină nouă asupra ritului și ritualurilor de înmormântare ale comunităților Sălcuța.

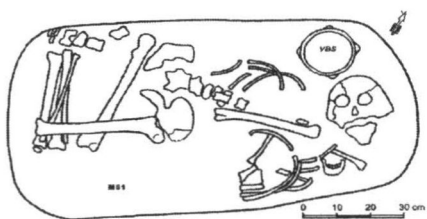
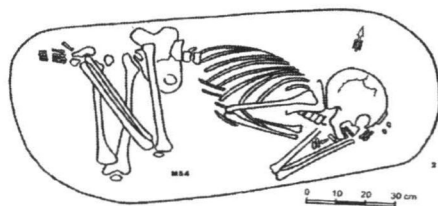
Bibliografie

- Berciu 1961 D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, p. 275
- Gergov 2005 M. Gergov et alli, *Monografia Lîga*, Acta Archaeologica Supplementa VI, Sofia, p.92-106
- Lazăr 2009 C. Lazăr et alli, *New Data on the Eneolithic Cemetery from Sultana – Malu Roșu (Călărași county, Romania)*, Studii de Preistorie, 6, p. 165
- Nica 1983 M. Nica, *Câteva date despre necropola eneolitică de la Gârlești-Ghercești*, Arhivele Olteniei, 8, Craiova, p.8-16
- Nica 1995 M. Nica, *Cercetări în tell-ul de la Drăgănești-Olt*, Cercetări arheologice în aria nord tracă, București, p.10-11
- Nica, Cășlaru 1981 M. Nica, C. Cășlaru, *Complexul cuptoarelor eneolitice de copt pâine de la Curmătura, jud. Dolj*, Oltenia, III, Craiova, p.9-16.
- Păpușoi 1992 E. Păpușoi, *Morminte neolitice de tip Starčevo-Criș la Trestiana, com. Grivița, jud. Vaslui*, Carpica, XXIII, 2, p.27-50
- Roman,Opritescu 1989 P. Roman, A. D. Opritescu, *Interfluențe etnoculturale din perioada indoeuropenizării reflectate în cimitirul eneolitic de la Ostrovul Corbului*, Thraco-Dacica, X, 1-2, București, p. 11
- Roman,Opritescu 2008 P. Roman, A. D. Opritescu, *Cimitirul eneolitic de la Ostrovul Corbului*, București
- Toderaș 2009, M. Toderaș, et alli, *Pietrele – Măgura Gorgana – o așezare eneolitică de la Dunărea de Jos între 4500 și 4250 î.e.n*, Materiale și Cercetări Arheologice, p. 39-91.
- Zagorka 1970 L. Zagorka, *Tombe de la culture Sălcuța a Lepenski Vir*, Starinar, XXI, s.n., Belgrad, p. 117
- O civilizație „necunoscută” - Gumelnița, București, 2002, www.cimec.ro

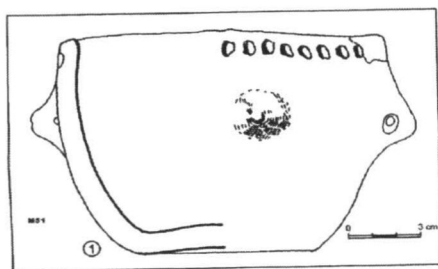
²⁰ M.Toderaș et alli, 2009, p.62

A

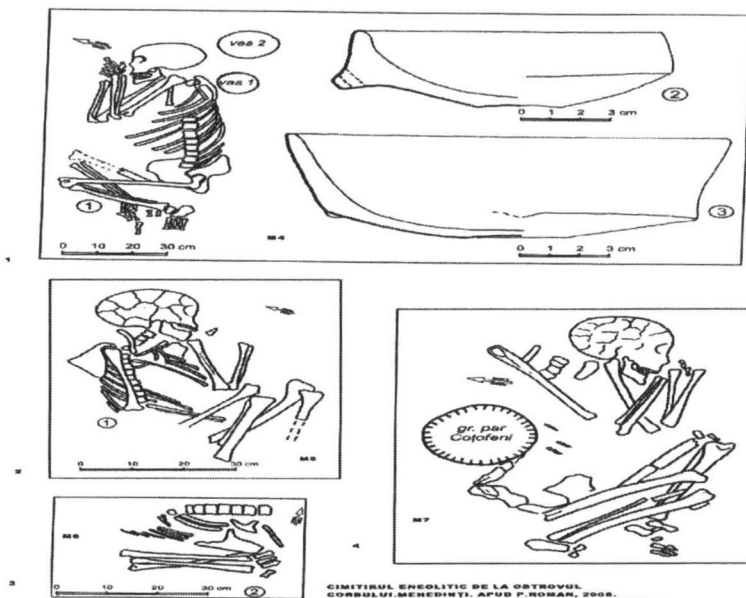

CIMITIRUL ENELITIC DE LA OSTROVUL
CORBULUI, MAREȘTI, APUS P. ROMAN, 1998.
MORMINTELE MS1 ȘI MS4 ATRIBUITE CULTURII
SĂLCUȚA. INVENTAR DIN MS1.

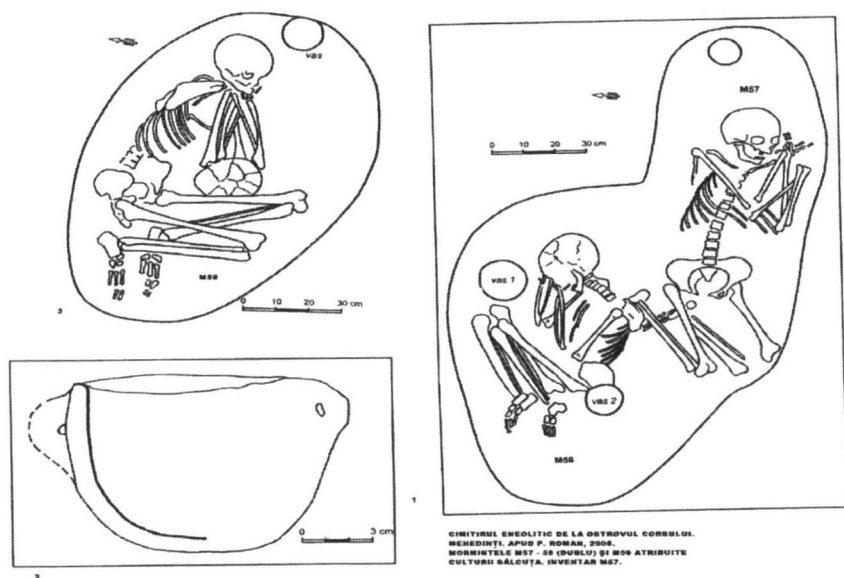

B

Planșa I

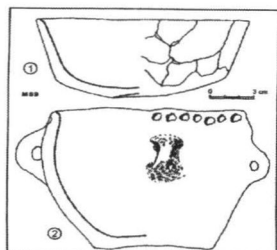
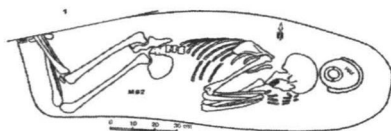
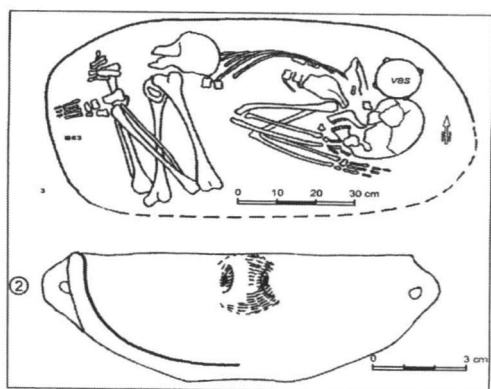

A

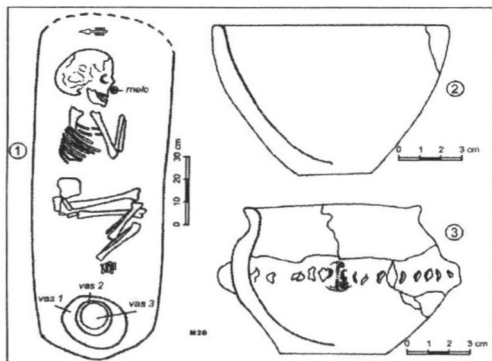
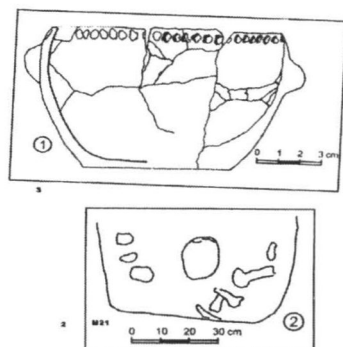

B

Planșa II

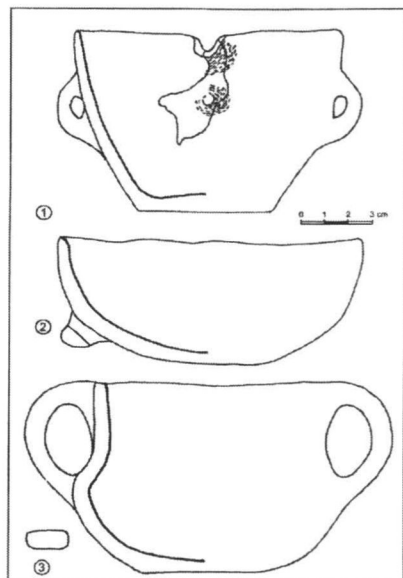

CIMITRIUL ENEDLITIC DE LA OSTROVUL CORBULUI. NEEREDINTI. APUD P. ROMAN, 2006.
MORMENTELE MSZ SI MSZ ATROUSITE CULTURII
SĂLCUȚA. INVENTAR DIN MORMĂNTUL MSZ.

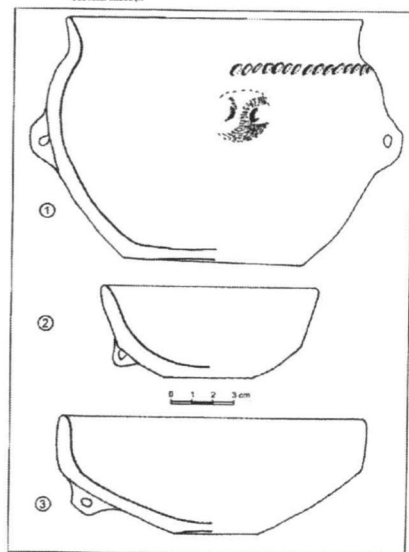

CIMITRIUL ENEDLITIC DE LA OSTROVUL CORBULUI.
NEEREDINTI. APUD P. ROMAN, 2006.
MORMENTELE MSZ SI MSZ ATROUSITE CULTURII
SĂLCUȚA. INVENTAR MORMĂNT MSZ.

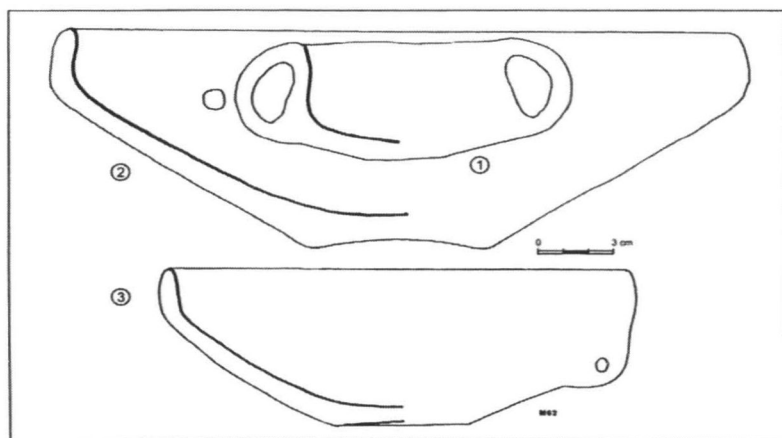
Planșa III

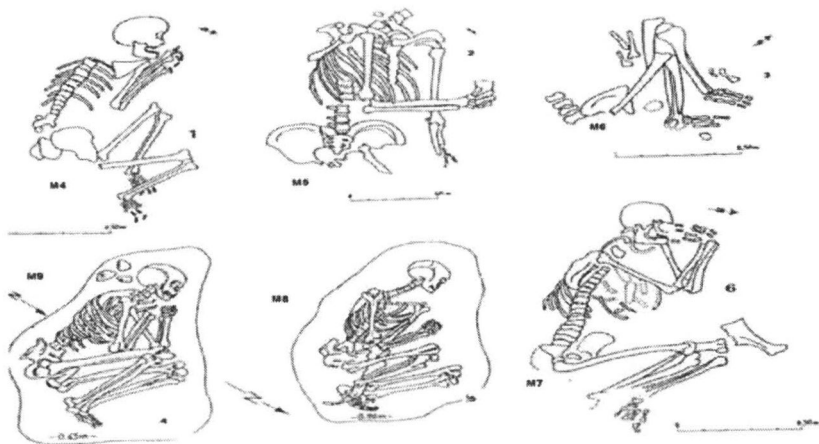
A

B

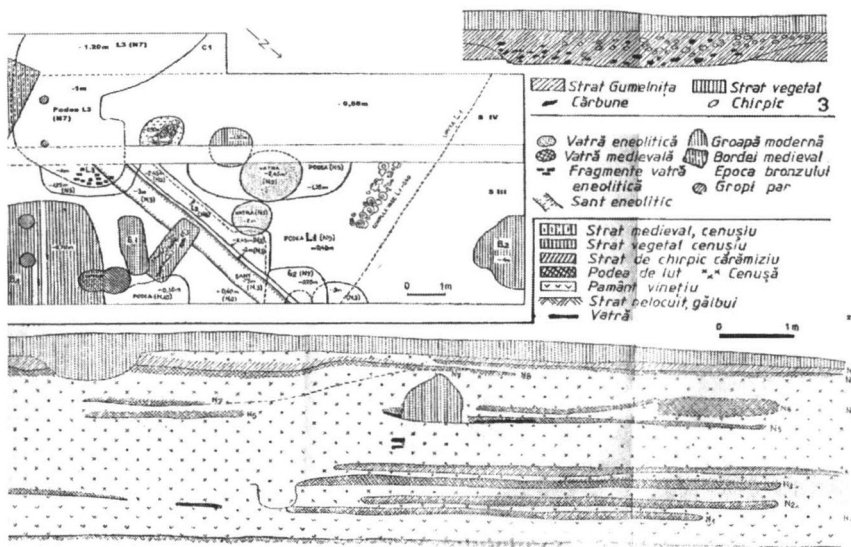

C

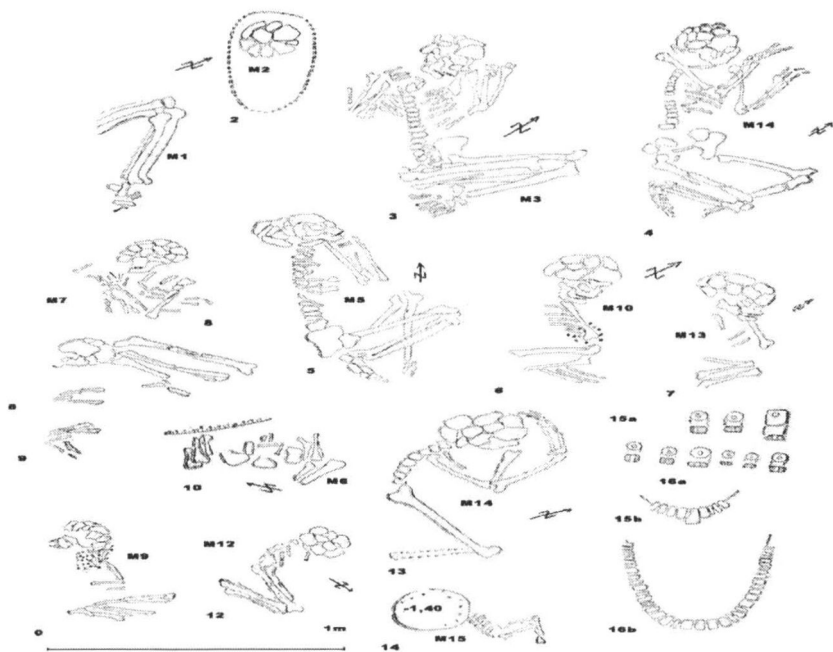
DRĂGĂNEȘTI - DLT „CORBOAICA”
PLANUL MORMINTELOR 4 - 9.
APUD M. NICA, 1997.

A

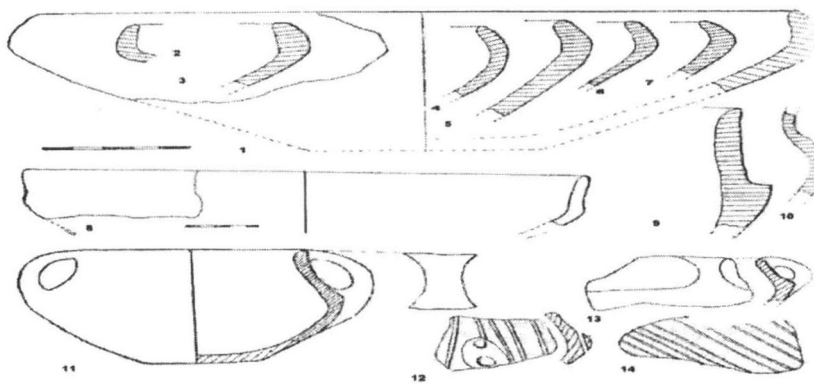
B

Planșa V

NECROPOLĂ ENEOLITICĂ SĂLCUȚA
 AȘEZAREA GÂRLEȘTI - GHERCEȘTI, DOLJ.
 PUNCTUL „SURUPĂTOARE”
 APUD M. NICA, 1983.

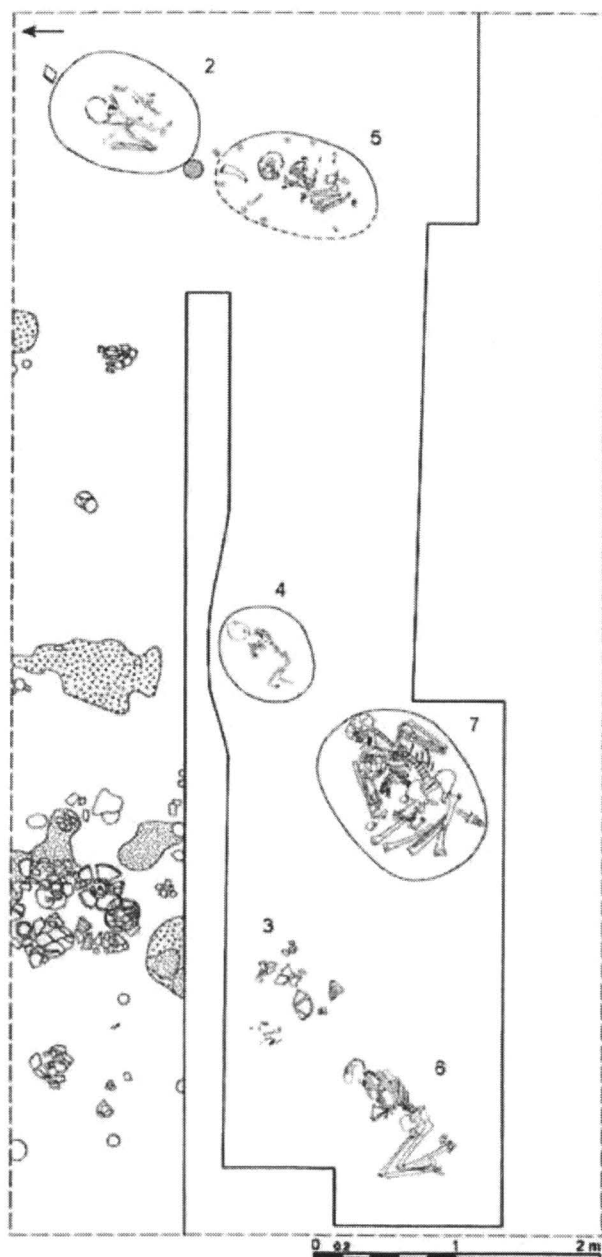
A

CERAMICĂ DIN NECROPOLĂ ENEOLITICĂ SĂLCUȚA DE LA
 GÂRLEȘTI - GHERCEȘTI, DOLJ.
 APUD M. NICA, 1983.

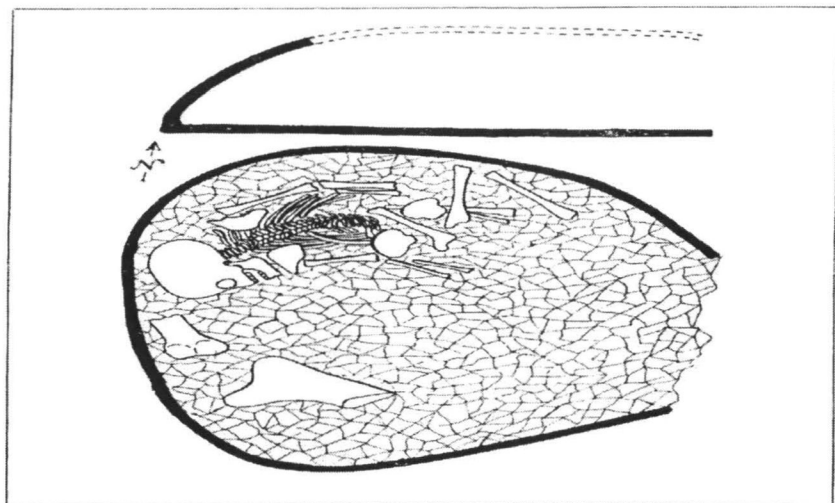
B

Planșa VI

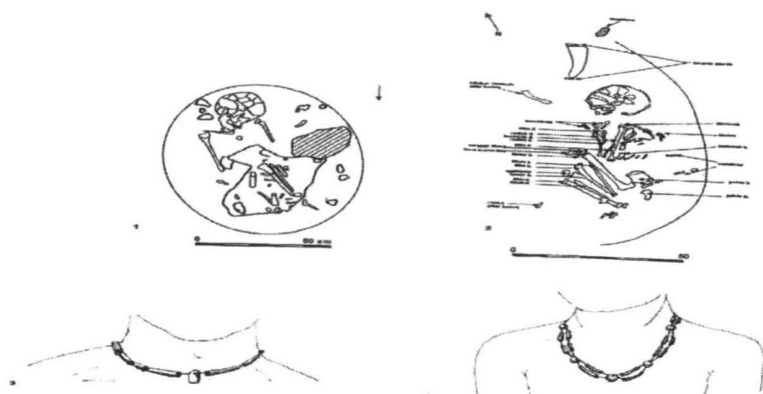
Amplasarea mormintelor în sectorul 2 din necropola de la Lîga (Bulgaria).
Grupul Krivodol

Planşa VII

CURMĂTURA, DOLJ.
SCHELET DE COPIL ÎNTR-UN CUPTOR DE PÂINE.
APUD M. NIÇA, C. CAȘLARU.

A

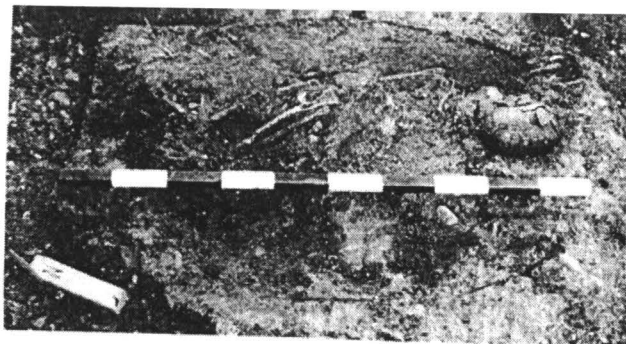

NEHRMINTE DIN NECROPOLA DE LA LICA(BULGARIA).
GRUPUL KRIVODOL.

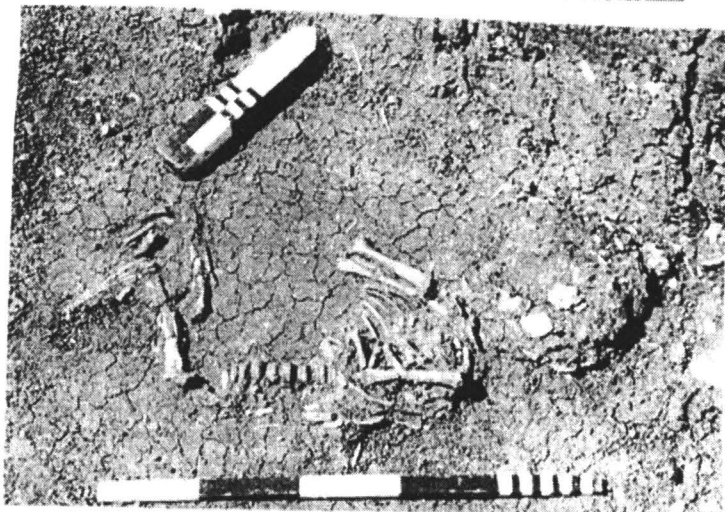
B

Planșa VIII

1

2

3

MORMINTE DIN NECROPOLA DE LA
LİGA(BULGARIA). GRUPUL KRIVODOL

**MORMINTE DIN NECROPOLA DE LA LIGA
(BULGARIA). GRUPUL KRIVODOL.**

Planşa X

UNELE APRECIERI CU PRIVIRE LA AȘEZAREA GLINA DE LA CRIVĂȚ (Campaniile arheologice din 1965-1968)

Tiberiu Nica

Some remarks about the Glina settlement from Crivăț (1965-1968 archeological campaigns). The paper resumes the research carried out between 1965-1968 at Crivăț (Călărași county) by Dumitru Berciu and Emil Moscalu. The settlement is part of the second phase of the Glina culture. The main objective was to underline the value of the artifacts found in the Archaeological Institute Vasile Pârvan – Centre of Tracology, and to introduce them in the scientific area. Crivăț settlement is placed on the right terrace of Argeș river, at a place called Islaz, 20 km N from the Danube valley and 40 km SE from Bucharest. The research began in 1962 by some surveys made by D. Berciu and later in 1965 and 1966, helped by E. Moscalu, he carried out the first sistematic research in this place. Two layers were observed in all the ditches, but in some places D. Berciu has also mentioned a third one, marked as layer I. In the inferior layers were discovered only pit houses, and in the superior layer there were also top dwellings. We will present one by one the structures found, their types, position and size. Although interior arrangements were rare in Glina culture, they were found inside some of the structures. The ditch was excavated in the southern part of the settlement. Its height and form are not identical throughout the site.¹

Key words: Glina culture, fortified settlement, interior arrangement, pit house, dwelling, pottery, metal artifacts, ditch.

Cuvinte cheie: cultura Glina, așezare fortificată, amenajări interioare, bordei, locuință, ceramica, artefacte din metal, șanț de apărare.

Cercetările dintre anii 1965-1968 de la Crivăț (jud. Călărași) ale lui Dumitru Berciu și Emil Moscalu sunt printre cele mai ample dintre cele existente până în prezent în așezările Glina, alături de cele din așezarea eponimă, Odaia Turcului, București-Militari-Câmpul Boja, Braneț, Schitu, Mironești. Demersul nostru a constatat în valorificarea unei părți a materialului arheologic aflat în depozite și a introducerii acestuia în circuitul științific după mai bine de jumătate de secol de la încheierea cercetărilor. Din păcate documentația de șantier nu s-a mai păstrat, iar materialul arheologic este dispersat la mai multe instituții, noi având posibilitatea cercetării celui aflat în depozitele Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”-Centrul de Tracologie². Dar și cu privire la acest lot trebuie precizat că este numai o parte a ceea ce a fost excavat de Berciu și Moscalu. O altă parte se găsește la Muzeul de Istorie a României din București.

De asemenea am avut acces și la un studiu pentru un articol privind campaniile din 1965-1966, ale lui Dumitru Berciu, aflat în arhiva *Dumitru*

¹ With the contribution of prof. Olivia Nica

² Mulțumim domnului prof. dr. Cristian Schuster, atât pentru accesul la materialul arheologic, cât mai ales pentru răbdarea și înțelegerea acordată

Amplasament

Așezarea de la Crivăț se află pe un bot al terasei drepte a râului Argeș, la confluența acestuia cu valea Gentei, în punctul denumit la Islaz. Nu departe se află lacul Bondoc. Se află la 20 km nord de valea Dunării și la aproximativ 40 km sud-est de București. Este înconjurată dinspre nord, est și vest de pantele Văii Gentei. Cele mai apropiate descoperiri Glina sunt la Căscioarele-Cătălu⁴, Căscioarele-Mănăstirea Cătălu⁵, Oltenița-La Iordoc⁶ și Frumușani⁷.

Istoricul cercetării

A fost descoperită de localnici în 1961 cu prilejul unor terasări pentru plantarea viței de vie. Materiale ceramice și obiecte din metal au fost predate de învățătorul Gheorghe Toader Institutului de Arheologie din București. După 1962 Dumitru Berciu face mai multe cercetări de suprafață, iar în anii 1965-1966, ajutat de Emil Moscalu, întreprinde primele cercetări sistematice în acest punct. După primul an de cercetări publică rezultatul preliminar, prilej cu care face și unele aprecieri generale despre periodizarea culturii Glina⁸. În 1968 săpăturile sunt continuate de Emil Moscalu, rămase din păcate la stadiu inedit, în afara unor referiri ale lui Cristian Schuster⁹.

Metode de cercetare și stratigrafie

Datorită faptului că suprafața în care au apărut materiale arheologice în arătură a fost estimată de descoperitori la cca 0,60 ha, responsabilii săpăturii au folosit sistemul de săpătură cu șanțuri lungi, cu largiri prin casete în zonele cu complexe de locuire, trasate perpendicular pe pantele dealului, care să secționeze atât așezarea cât și sistemul de fortificații¹⁰. În cele 3 campanii au fost trasate 10 secțiuni, astfel: S I – IV în 1965, V – VIII în 1966, iar în 1968 cel puțin încă două, S IX și X, stabilite după marcasele artefactelor. În campania din 1966 au fost săpate 4 șanțuri, numerotate în continuarea celor săpate în 1965: S V, VI, VII, VIII (S V (130 x 1m) orientat NNE20° – SSV340° paralel cu SI și SII (1965); SVI 78 x 1m orientat E103° – V257°, paralel cu S IV (1965); S VII 93 x 1m orientat NNE20° – SSV340° paralel cu S III (1965); S VIII 48,5 x 1m orientat SV16° – NE244°). Șanțurile III, V, VIII au fost prelungite peste șanțul de apărare pentru a se verifica dacă și această zonă a fost locuită¹¹. Din păcate nu se cunosc decât dimensiunile și orientarea șanțurilor, planurile de săpătură și notițele de șantier nu au putut fi recuperate.

Au fost descoperite urme de locuire ale culturii Tei, epocii

³ Mulțumim domnului prof. Emilian Păunescu (director adjunct al Muzeului Județean „Teoharie Antonescu” Giurgiu) pentru înțelegerea și sprijinul acordat în studierea acestor documente

⁴ Nanu 1989, p. 37-54; Perianu, Udrescu 1989, p. 55-59; Schuster 1997, p. 185-186

⁵ Cantacuzino, Trohani 1979, p. 261-328; Schuster 1997, p. 185-186

⁶ Morintz, Ionescu 1968, p. 99-121; Schuster 1997, p. 201

⁷ Schuster 1997, p. 191-192

⁸ Berciu 1966, p. 529-535; Schuster 1997, p. 19

⁹ Schuster 1997, p. 85

¹⁰ Berciu, *mss*

¹¹ Berciu, *mss*

Hallstattiene și La Tène. Materialele descoperite apar la suprafață și sunt amestecate de arătură. S-au găsit și materiale Boian, fazele Giulești și Spanțov. De asemenea, în 1966, a fost descoperit un bordei La Tène, notat cu B 17¹². Acest bordei se leagă de așezarea La Tène ce se află pe latura de SV a promontoriului cercetat, la cca. 150 m S de așezarea din epoca bronzului. Dumitru Berciu precizează că aceste materiale nu formează în nici una dintre secțiunile cercetate un strat de cultură¹³.

Între materialele aparținând culturii Tei amintim o toartă (pl. I/1), decorată prin incizie la partea superioară, reprezentând triunghiuri hașurate și prezintă un prag la partea inferioară. O piesă similară a fost descoperită la Budești (orașul Budești se află la cca. 10 km față de comuna Crivăț), piesă încadrată de Valeriu Leahu în faza Fundeni¹⁴. Decoruri asemănătoare sunt întâlnite destul de des în cultura Tei, în special în fazele mai târzii¹⁵. Menționăm și un fragment ceramic decorat prin incizie, de culoare portocalie, aparținând probabil tot fazei Fundeni (pl. I/2).

Așezarea Glina are un singur strat de cultură, neuniform, având o grosime ce variază între -0,10 m -0,60 m. În zona complexelor de locuire stratul de cultură este mai consistent, iar în unele puncte există doar o răspândire de materiale arheologice¹⁶. Au fost documentate două nivele de locuire în toate șanțurile săpate, în unele locuri Dumitru Berciu menționând și un al treilea nivel cultural, mai vechi, notat cu nivelul I. Emil Moscalu observă, în campania din 1968, 2 nivele de locuire¹⁷. Nivelele au fost stabilite atât după diferențele de culoare și granulație a straturilor de pământ, cât și după suprapunerea complexelor de locuire¹⁸. Menționăm că în nivelele inferioare au fost descoperite numai bordeie, iar în nivelul III (superior) predomină locuințele de suprafață, alături de bordeie.

Așezarea a beneficiat de un șanț de apărare în zona sudică a sitului, în forma literei „U”. Zona sudică este singura care nu este apărată natural, în celelalte trei părți fiind apărată de pantă cu o înclinare de 45°. Șanțul de apărare a fost amenajat începând cu nivelul I, tot în timpul acestui nivel a fost umplut parțial. Șanțul a fost utilizat și în nivelul II, acesta fiind și momentul umplerii definitive. Nu a prezentat refaceri ulterioare. În nivelul III (superior) șanțul nu mai funcționa¹⁹.

Complexele de locuire

Au fost descoperite trei tipuri de structuri de locuire:

1. Locuințe de suprafață (notate cu L3, L4, L5), numai în nivelul superior
2. Semibordeie (L1 și L2), numai în nivelul superior

¹² Berciu, *mss*

¹³ Berciu, *mss*

¹⁴ Leahu, 2005, pl. LIII/3, p. 308

¹⁵ Leahu 2005, p. 308

¹⁶ Berciu, *mss*

¹⁷ Schuster 1997, p. 85

¹⁸ Berciu, *mss*

¹⁹ Berciu 1966, p. 530; Berciu *mss*

3. Bordeie (între care bordeiele Br. 1, 5, 7, 13, 15 și 16 aparțin nivelului II, mijlociu)

În total au fost săpate trei locuințe de suprafață, două semibordeie, 17 bordeie, și unul aparținând epocii La Tène.

În primul nivel au fost descoperite atât locuințe de suprafață, cât și semibordeie și bordeie.

Locuințe de suprafață au fost descoperite în campaniile din 1965 și 1966, notate de descoperitori (Dumitru Berciu și Emil Moscalu) L3, L4 și L5, toate aparținând nivelului I.

L3 și L4 au fost descoperite în S V, la distanță 1 m una de cealaltă, ambele incendiate. Răspândirea chirpiciului aparținând L3 indică o formă rectangulară, cu colțurile rotunjite. Forma L4 nu a putut fi precizată²⁰. Locuințe de suprafață posibil rectangulară, eventual cu pereții rotunjiți, au fost descoperite și la Mihăilești-Tufa²¹, Schitu-La Conac și Schitul-Gaura Despei²², Greci²³, Drăgănești-Olt-Corboaica²⁴, Govora Sat-Runcur²⁵, Ostrovul Corbului²⁶, Braneț²⁷.

L5 a fost descoperită în S VI, cu formă neprecizată. Aceasta a suprapus Br. 13. Deținea o vatră ovală, cu diametrele de 1,10 x 0,60 m din pământ fățuit. Partea de vest a vetrei s-a înclinat datorită tasării umpluturii Br. 13, formată din multă cenușă²⁸. Vetre de foc în perimetru locuințelor de suprafață au fost găsite la Odaia Turcului, Greci, Căscioarele, Schitu-La Conac, Schitu-Gaura Despei, Braneț, Morărești, Drăgănești-Olt-Corboaica²⁹. Vetre de formă ovală au fost descoperite la Schitu-La Conac³⁰, Morărești³¹.

Semibordeie (notate cu L1 și L2) aparțin de asemenea nivelului I, descoperite în campania din 1965.

Semibordeiul L1 avea formă ovală, alungită, cu diametrele maxime de 3,40 x 4 m. Deținea o podea din pământ galben bătătorit, cu o grosime de 0,06-0,08m. Podeaua se afla la -0,40 m. Pe latura de sud avea o vatră care a fost refăcută de două ori, între cele trei nivele de arsură păstrându-se două lentile de cenușă groase de 0,05-0,07 m³². O locuință cu podină din lut a fost descoperită și la Odaia Turcului, cu o grosime de 5-10cm³³. Refacerea vetrelor nu este singulară în mediu Glina, aceeași situație găsindu-se și la Schitu - La Conac³⁴, Morărești³⁵, Drăgănești-Olt³⁶ și Braneț³⁷.

²⁰ Berciu, *mss.*

²¹ Schuster 1992, p. 7-10; Schuster 1997, p. 38; Schuster, Popa 1995, p. 20-54

²² Schuster, Popa, 1995, p. 27 și 29; Schuster 1997, p. 38.

²³ Ulanici 1979a, p. 9-26

²⁴ Nica, Schuster, Zoroliu 1995, p. 9-45

²⁵ Roman 1985, p. 279-297

²⁶ Schuster 1997, p. 38

²⁷ Ulanici 1979b, p. 27-38; Ulanici 1981, p. 20-29

²⁸ Berciu, *mss.*

²⁹ Schuster 1997, p. 39

³⁰ Schuster 1997, p. 43

³¹ Schuster, Nica 1995, p. 114-122; Schuster 1997, p. 43

³² Berciu, *mss.*

³³ Tudor 1983, p. 108-111

³⁴ Schuster 1997, p. 44

Semibordeiul L 2 a fost descoperit în S V, deasupra Br. 1 (nivelul II), la adâncimea de 0,40 m față de nivelul actual, având o vatră ovală, cu diametrul maxim de 0,60 m și grosimea arsurii de 0,06 m³⁸.

Bordeie

Bordeiul Br.3, aparține tot de nivelul I, are formă ovală, cu diametrele maxime de 3,00 x 2,60 m. Adâncimea fundului bordeiului era de -0,65 m. Pe fundul gropii bordeiului exista o groapă săpată în două trepte. În partea vestică comunica cu groapa 8. Aceasta are o formă circulară, cu pereții aproape drepți și o adâncime de -1,00 m.

Nivelului II îi aparțin bordeiele 1, 5, 6, 7, 11, 13, 15, 16, 18.

Bordeiul Br. 1 a fost suprapus de L 2. Forma și dimensiunile sale nu au fost menționate de către descoperitori.

Bordeiul Br. 5 avea o formă rectangulară, cu colțurile rotunjite. Diametrele sunt de 4,20 x 2,80 m. Avea pereții înclinați oblic spre interior. În partea sa sudică au fost săpate două trepte. În mijlocul bordeiului a fost descoperită o groapă pe mijlocul bordeiului, cu adâncimea de -1,00 m, formând două lavițe cu adâncimea de 0,80-0,85 m.

Bordeiul Br. 6 avea formă ovală, cu pereții înclinați oblic spre interior și o adâncime de 1,25 m. Era suprapus de L1. Avea o amenajarea interioară sub forma unei alveolări mai adânci decât fundul bordeiului. Aceeași situație o întâlnim la București – Cătelul Nou³⁹. Lângă acest bordei, suprapusă parțial de L 2, se afla Groapa 6. Prin poziție și prin faptul că au fost contemporane, poate fi interpretată ca fiind groapa de provizii a Br. 6.

Bordeiul Br. 7 avea o formă alungită neregulată, cu diametrele maxime de 4,20 x 2,80 m și adâncimea de -0,40 m. Este tăiat în partea de nord de o groapă aparținând nivelului I.

Bordeiul Br. 13 a fost suprapus de L5. Avea formă circulară, cu diametrele maxime de 3,80 x 3,40 m. Pe fund avea trei gropi, în S, E și N, cu adâncimi ce variază între 1,06 x 1,15 m.

Bordeiul Br. 14 avea o formă cilindrică, cu diametrele de 3,00 x 3,60 m și adâncimea de 1,10 m, cu fundul plan și pereții drepți.

Bordeiul Br.15 avea o formă rectangulară, cu colțurile puternic rotunjite și laturile de 4,00 x 2,80 m și adâncimea de -1,40 m. În cele patru colțuri există gropi mai adânci decât fundul bordeiului.

Bordeiul Br. 16 avea o formă ovală, cu diametrul de 3,00 x 2,05 m și adâncimea de -1,35 m. Avea fundul plan și pereții înclinați spre interior.

Bordeiul Br. 18 a fost descoperit în 1968, în secțiunea S 9. În inventarul acestui complex notăm două roțițe de car (pl. I/32, 34) și o fusaiolă tronconică (pl. I/31). Datorită faptului că aceste artefacte, precum și ceramica găsită sunt arse secundar, putem presupune că bordeiul a fost incendiat.

³⁵ Schuster, Nica 1995, fig. 3

³⁶ Schuster 1997, p. 44

³⁷ Ulanici 1976, p. 49-64

³⁸ Berciu, mss.

³⁹ Leahu 1965, p. 11-74

După forma lor bordeiele se pot împărți în ovale sau circulare (Br. 3, 7, 13, 16), rectangulare (Br. 5, 15), cilindrice (Br. 14) și în forma literei 8 (Br. 6). Bordeie ovale sau circulare întâlnim și la București-Roșu⁴⁵, Cățelul Nou⁴⁶, Dudești⁴⁷, Lunca Bârzești⁴⁸, Militari-Câmpul Boja⁴⁹. Bordeie rectangulare sunt întâlnite la Udeni⁵⁰, București-Militari Câmpul Boja⁵¹, Ciurel⁵², Călugăreni⁵³. Bordeie de formă cilindrică au fost descoperite la București-Militari-Câmpul Boja⁵⁴, Varlaam⁵⁵ și Morărești⁵⁶. Un bordei construit din două gropi ce comunicau între ele (având forma cifrei 8⁵⁷) a fost descoperit la București-Cățelul Nou⁵⁸.

În ceea ce privește dimensiunile, unele dintre bordeiele descoperite la Crivăț se situează printre cele mai mari dintre cele cunoscute până în prezent. Latura lungă a bordeielor Br. 5 și 7 erau de 4,20 m, a Br. 15 de 4 m și Br. 13 de 3,80 m. Dintre alte bordeie aparținând culturii Glina nu notăm decât dimensiunile gropii bordeiului de la București-Lunca Bârzești de 3,50 x 4 m⁵⁹. În rest dimensiunile bordeielor sunt mult mai reduse⁶⁰.

În general amenajările interioare din bordeiele așezărilor Glina sunt foarte rare. În alte așezări Glina, singurele elemente notabile descoperite într-un bordei sunt cele de la București-Cățelul Nou și Ciurel⁶¹. La Cățelul Nou este menționată o groapă ovală, cu diametrul maxim de 0,65 m și adâncimea de -0,20 m, în al cărei pământ de umplutură s-au găsit câțiva cărbuni de lemn și patru fragmente ceramice⁶². Menționăm și pragul dintre cele două gropi ale bordeiului în forma cifrei 8, descoperit tot la Cățelul Nou⁶³. La București-Ciurel s-au descoperit două gropi în interiorul unui bordei. Prima era situată în colțul de nord al bordeiului și avea la gură o formă rotundă, cu partea dinspre perete teșită, iar cealaltă era ovală și se găsea în partea centrală a adăpostului⁶⁴. Subliniem încă o dată amenajările din interioarele bordeielor Br. 3, 6, 13 și 15 de la Crivăț, notate mai sus.

Marea majoritate a gropilor bordeielor și semibordeielor au umplutura

⁴⁵ Constantiniu, Panait 1965, p. 140-181

⁴⁶ Leahu 1963, p. 15-47

⁴⁷ Turcu 1976, p. 41-48

⁴⁸ Sandu 1992, p. 163-195

⁴⁹ Schuster, Negru 2006, p. 33

⁵⁰ Bichir 1983, p. 58-59

⁵¹ Turcu 1992, p. 145-148

⁵² Negru, Schuster 1997, p. 115

⁵³ Chicideanu, Gherghe 1983, p. 127-128

⁵⁴ Schuster, Negru 2005, p. 33

⁵⁵ Schuster 1997, p. 105

⁵⁶ Schuster, Nica 1995, p. 115

⁵⁷ Schuster 1997, p. 35

⁵⁸ Leahu 1965, p. 21

⁵⁹ Bichir 1983., p. 58

⁶⁰ Schuster 1997, p. 36 cu bibl.

⁶¹ Schuster 1997, p. 36

⁶² Leahu 1965, p. 15-47

⁶³ Leahu 1965, p. 24-25 și fig. 9

⁶⁴ Negru, Schuster 1997, p. 115

din pământ negru, amestecat cu cenușă, amestec în care cenușa are o predominare netă⁶⁵. Cantitatea remarcabilă de cenușă găsită în multe dintre bordeie ar putea proveni de la structura superioară a bordeielor, construite din stuf sau iarbă de baltă⁶⁶.

Șanțul de apărare

Șanțul de apărare a fost săpat în partea de sud a așezării, acolo unde laturile de vest și est ale botului de deal se apropie foarte mult, până la distanța de cca. 80 m. Pantele de est, vest și nord sunt abrupte, având înclinarea pantei de 45°, asigurând o apărare naturală.

Șanțul de apărare a putut fi observat la suprafață sub forma unei ușoare alveolări. A fost secționat de S III (în centru), S V (în partea de est a complexului) și S VIII (în partea de vest). Adâncimea și forma șanțului de apărare nu este identică pe tot traseul său, în partea sa centrală (secționată de S III) fiind mai lat și mai adânc. În profilul S III șanțul de apărare are forma literei „U”, având deschiderea la gură de 4,40 m, distanța dintre pereți la baza acestuia este de 2,20 m, iar adâncimea de -1,70 m. În profilele secțiunilor S V și S VIII acesta are forma literei „V”, cu fundul rotunjit. În S V deschiderea la gură este de 2,40 m, iar adâncimea de 0,90 m. În S VIII are deschiderea la gură de 3,80 m, iar adâncimea de 1,50 m.

Amenajarea a început din nivelul I (cel mai vechi). Prima umplere s-a făcut tot din acest nivel, cu un pământ negru cu foarte multă cenușă, oase, fragmente ceramice Glina.

În S III la baza celui mai recent nivel de umplere al șanțului (corespunzător nivelului II al așezării) a fost găsită o vatră de mari dimensiuni având diametrul de 1,20 m și grosimea de 0,20 m. În jurul ei au fost găsite pietre de mari dimensiuni, puternic arse. Pietre, fără a prezenta urme de ardere, au fost găsite și în umplutura S V. În celelalte două șanțuri nu au fost constatate urme de ardere. Aceasta ar putea exclude ipoteza întăririi pereților șanțului prin ardere⁶⁷.

Umplerea șanțului de apărare s-a făcut în cursul nivelelor I și II, el funcționând în decursul acestor nivele. Nu s-a constatat vreo lucrare de refacere. În timpul nivelului III (superior) șanțul nu mai prezenta nici o eficacitate. Nu a fost observată existența întăririi cu un val de pământ, iar pământul rezultat în urma săpării șanțului nu a fost surprins în interiorul așezării⁶⁸.

Așezări fortificate⁶⁹ cu șanț de apărare au fost descoperite și la Popești-Nucet⁷⁰, Odaia Turcului⁷¹, Orbeasca de Sus⁷², Șerbănești⁷³ și

⁶⁵ Berciu, *mss.*

⁶⁶ Schuster 1997, p. 36

⁶⁷ Berciu, *mss.*

⁶⁸ Berciu, *mss.*

⁶⁹ Vezi și Schuster 2007, p. 179-185

⁷⁰ Schuster 1997, p. 31

⁷¹ Tudor 1983, p. 59

⁷² Moscalu, Beda 1979, p. 368-369

⁷³ Cioflan, Maschio, 2000, p. 7-15

Obiecte arheologice

Uneltele litice.

Uneltele din silex sunt destul de numeroase. Din păcate nu am putut studia aceste materiale, dar am putut recupera o parte din informație din notițele lui Dumitru Berciu, precum și unele fotografii și desene ale acestor piese (pl. I/13-16, 18, 26).

Dintre aceste unelte predomină lamele de dimensiuni mijlocii, retușate pe una sau ambele laturi, din silex gălbui. De asemenea sunt prezente și răzuitoare, în majoritatea lor pe așchii, din silex gălbui sau silex gălbui cu urme brune, retușate. Apar și lame microlitice din silex roșu-grena opac și din silex roșu transparent. Există și vârfuri, tot silex gălbui, unele retușate pe ambele laturi⁷⁵. Un exemplar este microlit, de formă triunghiulară, cu baza foarte ușor concavă⁷⁶. Menționăm că această piesă nu a fost descoperită în context stratigrafic clar⁷⁷. Al. Păunescu studiază aceste materiale, observând predominarea lamelor (neretușate sau cu retușe oblice, denticulate, cu trunchiere retușată abruptă sau cu *encoche*), gratoare pe lamă sau pe așchii, și vârful microlit triunghiular menționat mai sus⁷⁸. Multe dintre aceste piese prezintă lustru, pe unul sau ambele laturi⁷⁹, datorat foarte probabil siliciului din plante. În mediul Glina sunt destul de prezente lamele cu una dintre laturi retușată, uneori abrupt, iar cealaltă lustruită⁸⁰.

Din piatră șlefuită s-a descoperit o daltă din piatră de râu prezentând urme de folosire la partea activă, descoperită în S VI, Br.6 (pl. I/7-8). Piese similare au fost descoperite la București-Militari-Câmpul Boja⁸¹ și Ciurel⁸², Milcovățul-La Dig⁸³, Govora Sat-Runcur⁸⁴.

Între desenele lui Dumitru Berciu am găsit un topor cu gaură de înmănușare amplasată în centrul piesei, iar la ambele capete prevăzută cu un tăiș (pl. I/17), piesă descoperită în S I, niv. I. Piese similare au fost descoperite la Schitu-Gaura Despe⁸⁵ și Morărești⁸⁶.

În afara acestora, în 1968 a fost descoperit, de către Emil Moscalu, în S IX, un fragment de topor cu gaură de înmănușare și ceafă cilindrică (pl. I/12). Piesa este ruptă în zona de înmănușare și spartă longitudinal. A fost refolosită, probabil ca lustruitor, prezentând urme de șlefuire în ruptura din

⁷⁴ Schuster 1997, p. 202

⁷⁵ Berciu, *mss.*

⁷⁶ Schuster 1997, p. 51

⁷⁷ Berciu, *mss.*

⁷⁸ Păunescu 1970, p. 204

⁷⁹ Berciu, *mss.*

⁸⁰ Păunescu 1970, p. 70.

⁸¹ Turcu 1980, p. 121-123; Negru, Schuster, Moise 2000, p. 21

⁸² Schuster 1997, p. 51 și fig 42/3

⁸³ Negru, Schuster 1997, p. 96

⁸⁴ Roman 1985, fig. 8/2

⁸⁵ Schuster 1997, p. 52 și fig. 33/1

⁸⁶ Schuster, Nica 1995, p. 115

zona găurii de înmănușare. De asemenea prezintă două incizii paralele situate între ceafa piesei și gaura de înmănușare. Piese similare (fără urme de refolosire) au fost descoperite la Varlaam⁸⁷.

Dumitru Berciu menționează o piatră cu șanțuleț median folosită ca piatră de șlefuit, descoperită în pământul arat⁸⁸. Un fragment de cută a fost descoperit în mediul Glina la București-Militari-Câmpul Boja⁸⁹.

Obiecte din os

Au fost descoperite mai multe unelte din os (pl. I/40-51), majoritatea provenind din bordeiele și gropile nivelului II, confecționate din oase de animale șlefuite. În bordeiul 14 a fost găsită o dălțiță din os, aproape plată, și o sulă dintr-un os de animal foarte bine ascuțită. Cele mai multe sunt sule făcute din oase mari, cu vârfuri ascuțite, sau din oase tăiate aproape plan și apoi ascuțite⁹⁰. În afara acestor piese menționăm și un mâner din os (pl. I/40), descoperit în 1968 de către Emil Moscalu, de formă conică, prelucrat prin șlefuire și perforat⁹¹.

Unelte din metal

A fost descoperită întâmplător o lamă de pumnal din bronz, cu lamă triunghiulară și nervură mediană și găuri de nit (pl. I/20)⁹². Lame asemănătoare cu cea de la Crivăț au fost descoperite în mediul Cucuteni B la Cucuteni, Hănești, Sărata Monteoru, la Ghizdaru cultura Cernavodă fază neprecizată, în mediul Coțofeni la Băile Herculane (2 exemplare), Căzănești, Șincai, Bocșa Montană, la Verbița și Braneț în așezări Glina, la Odaia Turcului în așezarea eponimă, în bronzul timpuriu din Transilvania în mormântul în cistă de la Sfântu Gheorghe-Örko și în așezarea de la Leț, ambele din cupru, în tell-ul de la Poduri în nivelul atribuit bronzului timpuriu, și două pumnale descoperite în morminte în cistă la Malul cu Flori și Apa Sărată⁹³.

Au fost descoperite de asemenea două topoare, unul de bronz cu un tăiș (pl. I/120)⁹⁴, și o daltă din cupru, cu marginile ușor ridicate⁹⁵.

În arhiva lui Dumitru Berciu de la Muzeul Județean „Teohari Antonescu” Giurgiu există și un buletin de analiză a compoziției metalului. Toporul și lama de pumnal au compoziția⁹⁶: Cu (bază), Pb; Ca < 1%, iar daltă Cu (bază), Ca < 1%.

Ceramica

Ceramica deține ponderea cea mai importantă din materialul arheologic. Din păcate, situație cunoscută și în alte așezări de tip Glina, acesta se prezintă foarte fragmentar. Datorită selectării materialului ne

⁸⁷ Schuster 1997, p. 52 și fig. 34/2

⁸⁸ Berciu, *mss.*

⁸⁹ Turcu 1992, p. 146; Negru, Schuster, Moise 2000, p. 21

⁹⁰ Berciu, *mss.*

⁹¹ În privința tipurilor de piese de os vezi și Schuster, 1997, p. 55-56 cu bibl.

⁹² Schuster 1997, fig. 38/3

⁹³ Frânculeasa 2006, p. 7-16 cu bibl.

⁹⁴ Schuster 1997, fig. 38/1

⁹⁵ Schuster 1997, p. 190

⁹⁶ Cf. *Buletin de Analiză nr. 35*, întocmit la laboratorul MCMI-ITCM de ing. Firician Oproiu

abținem de a face aprecieri statistice în ceea ce privește ponderea unei categorii de pastă sau a unor forme.

Pasta

În ceea ce privește compoziția pastei se constată trei categorii: grosieră, semigrosieră și fină, a doua categorie fiind foarte slab reprezentată.

1. Pasta grosieră conține nisip cu bobul mare, pietricele, ceramică pisată, și arareori și scoici pisate. Arderea este în general insuficientă, aceasta contribuind la aspectul neîngrijit al acesteia. În general, cu rare excepții, ceramica grosieră nu prezintă slip. Culoarea este de brun-roșcat, cenușiu închis, datorându-se, în primul rând arderii primare, dar și celei secundare. Din ceramica grosieră sunt modelate, în general, vase de mari dimensiuni de tipul vaselor sac, borcan sau în formă de ghiveci de flori.

2. Pasta semigrosieră conține nisip, mică și ceramică pisată, aspectul fiind mai îngrijit și datorită slipului care acoperă asperitățile materialului folosit la confecționarea vaselor. Arderea este în general bună și uniformă. Culoarea este de roșu cărămiziu și portocaliu.

3. Pasta fină conține lut fără impurități, atent selecționat, la unele fragmente ceramice fiind prezent ca degresant mica. Sunt atestate două tipuri de ardere, reducător, rezultând o ceramică de culoare neagră, și oxidant, rezultând o ceramică de culoare portocalie. Ceramica neagră prezintă un luciu metalic. Forma predominantă a ceramicii din acest tip de pastă este castronul cu buza evazată și corpul mai mult sau mai puțin rotunjit.

Forme

Variatatea formelor este în general mică, putând fi menționate cu siguranță doar foarte puține tipuri: vase sac, vase borcan, castroane, străchini, vase bitronconice, amfore, câni, strecurătoare.

1. Vasele sac (pl. II/1-6) au în general corpul ușor globular și buza evazată spre exterior, toate fiind lucrate din pastă grosieră

2. Vasele borcan (pl. II/7-12) au pereții de forma literei S prelung, și au fost lucrate în general din pastă grosieră, dar și semifină

3. Vase în formă de ghiveci de flori, cu pereții drepecți, incizați în afară (pl. II/14-19)

Tipurile 1, 2 și 3 sunt des întâlnite în tot mediul Glina, de aceea nu credem că este necesar a prezenta analogii ale acestor tipuri de vase⁹⁷

4. Castroanele (pl. III/1-9) au fost lucrate în general din pastă fină, dar și câteva fragmente din pastă grosieră. Au fost observate mai multe subtipuri:

4.1 Castroane tronconice cu gura evazată, umărul bine pronunțat și pereții corpului rotunjiți (pl. III/1-3). Piese asemănătoare au fost găsite la București – *Ciurel*, Odaia Turcului⁹⁸

4.2 Cu corpul globular, și buza ușor adusă spre exterior (pl. III/6-7).

⁹⁷ Pentru detalii se poate consulta Schuster 1997, p. 60-61, cu bibl.

⁹⁸ Schuster 1997, p. 63 și fig. 128/8

Analogii sunt la București-*Militari-Câmpul Boja*⁹⁹, *Roșu*¹⁰⁰ și *Ciurel*¹⁰¹

4.3 Tronconice, cu pereții drepecți (pl. III/4-5). Vase asemănătoare avem la București-*Roșu* și *Ciurel*¹⁰², Greci¹⁰³, Odaia Turcului¹⁰⁴

4.4 Bitronconice, cu buza evazată spre exterior, și diametrul maxim mai mult sau mai puțin pronunțat. Un fragment de vas este ars la negru, are un luciu aproape metalic și prezintă o toartă tubulară (pl. III/8). Analogii cu această piesă avem la Odaia Turcului (aspectul Odaia Turcului)¹⁰⁵, Apa Sărată (Orizontul Mormintelor în cistă)¹⁰⁶. Dintr-un alt fragment nu s-a păstrat decât din diametrul maxim al vasului. Acesta prezenta ca decor un ornament în relief organic în formă de potcoavă, obținut direct când a fost modelat recipientul (pl. III/9)

5. Vase bitronconice, având gâtul aproape cilindric (pl. II/21-23). Au fost lucrate din pastă semifină. Analogii avem la Căscioarele-*Mănăstirea Cătălui*¹⁰⁷, București-*Militari-Câmpul Boja*¹⁰⁸

6. Ceașcă cu gâtul aproape cilindric și buza dreaptă, de mici dimensiuni, lucrată din pastă fină, cu diametrul gurii de 6 cm., umărul bine pronunțat și decorat cu șnurul (pl. II/20). Cesti au fost găsite la București-*Glina*¹⁰⁹, *Roșu*¹¹⁰ și *Cariera de nisip a ITB*¹¹¹, Popești-Leordeni, Căscioarele-*Cătălui*¹¹², Greci, Vasilați¹¹³, Odaia Turcului¹¹⁴

7. Amforă cu gâtul aproape cilindric, prevăzută cu două torți tubulare situate pe diametrul maxim (pl. II/27). Piese similare au fost descoperite la București-*Militari-Câmpul Boja*¹¹⁵ și *Roșu*¹¹⁶

8. Cană cu corpul globular, gât cilindric cu buza dreaptă, prevăzută cu o toartă. Căni s-au mai găsit și la București-*Tei*¹¹⁷, *Glina*¹¹⁸, *Ciurel*¹¹⁹, *Militari-Câmpul Boja*¹²⁰ și *Roșu*¹²¹

9. Străchini: au fost descoperite două, una cu pereții drepecți, de formă

⁹⁹ Schuster 1997, p. 63

¹⁰⁰ Schuster 1997, p. 63

¹⁰¹ Schuster 1997, p. 63

¹⁰² Schuster 1997 p. 63

¹⁰³ Schuster 1997, p. 63

¹⁰⁴ Schuster 1997, p. 63

¹⁰⁵ Schuster 1997, fig. 77/3

¹⁰⁶ Schuster 1997, fig. 80/2

¹⁰⁷ Schuster 1997, 55/1

¹⁰⁸ Schuster 1997, fig. 55/3

¹⁰⁹ Schuster 1997, fig. 58/8

¹¹⁰ Schuster 1997, p. 65

¹¹¹ Schuster 1997, p. 65

¹¹² Schuster 1997, fig. 89/7

¹¹³ Schuster 1997, p. 65

¹¹⁴ Schuster 1997, fig. 58/7

¹¹⁵ Turcu 1980, pl. IV/4, 8

¹¹⁶ Constantiniu, Panait 1963, fig. 4

¹¹⁷ Roman 1976, p. 26-42

¹¹⁸ Roman 1976, fig. 4/2

¹¹⁹ Negru, Schuster 1997, fig. 2/3.

¹²⁰ Turcu 1980, pl. V/4

¹²¹ Constantiniu, Panait, 1963, p. 140-181

tronconică. Pe fund prezenta un buton (pl. II/12). A doua era tot tronconică, cu corpul ușor curbat și fundul rotunjit (pl. II/13)

10. Strecurători: au fost descoperite două fragmente de strecurători, aflate în arhiva Berciu (pl. II/24-25). Strecurători au mai fost găsite la București-*Ciurel*, Odaia Turcului, Căscioarele-*Cătălui*, Branet¹²².

Torțile

Am tratat torțile separat, nu întotdeauna putându-se reconstitui forma vasului. Acestea sunt separate de C. Schuster în două mari categorii¹²³:

1. De agățat

- 1.1. Torți tubulare, dispuse orizontal, aplicate, cu prindere pe buză (pl. III/36, 41), pe umăr (pl. III/39) sau pe corpul vasului (pl. III/37)
- 1.2. Urechiușe de prindere prevăzute cu o perforație, realizate prin tragerea din pasta vasului (organice), amplasate pe umăr, dispuse vertical (pl. III/35, 38, 40).

2. De apucat

- 2.1. Apucători, aplicate sau organice, mai lungi, orizontale, amplasate pe corpul vasului (pl. III/22).

Decorul

1. Obținut prin adâncire

- 1.1. găuri-butoni realizați prin presare din interiorul vasului spre exterior (pl. III/19-21, 31-33), sau de la exterior la interior (pl. III/29); sunt amplasați în general sub buză sau sub umăr; se găsesc în șiruri circulare sau în grupe de 3 până la 6 butoni;
- 1.2. alveole realizate cu degetul, cu un obiect bont sau cu unul mai puțin ascuțit (pl. III/20, 27, 30)
- 1.3. creștături formând șiruri circulare
 - 1.3.1. amplasate pe buză (pl. I/10)
 - 1.3.2. amplasate pe umăr (pl. III/32)
- 1.4. ornament realizat cu șnur răsucit (pl. III/19)
- 1.5. dinți de lup, dispuși circular, atât la interior cât și la exterior (pl. I/11)
- 1.6. impresiuni cu un obiect ascuțit (pl. II/7)

2. În relief

- 2.1. brăuri alveolate, dispuse orizontal, aflate sub buză, pe gât, pe pântec (pl. II/1, 6-8, pl. III/20-21)
- 2.2. linii în relief (pl. III/16)
- 2.3. potcoave, obținute prin tragere din pasta vasului, dispuse pe diametrul maxim al vasului, arcuite în jos (pl. III/9, 34)

Obiecte din lut (altele decât ceramica)

Au fost găsite trei topoare miniaturale din lut cu tăiș lățit în ambele părți și gaură de înmănușare, unul descoperit în Groapa 8, al doilea în șanțul de apărare și un *passim*, ultimele două având partea superioară ruptă, în zona găurii de înmănușare¹²⁴. Exemplare asemănătoare au fost descoperite

¹²² Schuster 1997, p. 63-65 cu bibl.

¹²³ Schuster 1997, p. 66-68

¹²⁴ Berciu, *mss.*; Berciu 1965, p. 529-535; Schuster 1997, p. 190

la București - Roșu¹²⁵, Fundeni¹²⁶ și Ciurel¹²⁷, Milcovățul - La Dig¹²⁸, Văcărești¹²⁹, Braneț¹³⁰.

Tot în Groapa 8 a fost găsită o lădiță de la un car miniatural din lut, împreună cu roțile, de formă dreptunghiulară, cu pereții laterali dispuși în unghi de 90° față de fundul căruciorului, din pastă grosieră¹³¹. Descoperitorul menționează că alături de aceasta au fost descoperite și roțițe de car¹³².

Din săpăturile din 1968 ale lui Emil Moscalu s-au mai păstrat 5 exemplare de roțițe de car, întregi sau fragmentare, de dimensiuni diferite:

1. roțiță de car cu bucșe pe ambele părți, din pastă grosieră, cu diametrul maxim de 8 cm și grosimea de cca. 2 cm, cu gaura de prindere de formă conică, dispusă vertical-oblic, spartă median în jurul acesteia, descoperită în Br. 18 (pl. I/32)

2. roțiță de car cu bucșe pe o singură parte, din pastă grosieră, cu urme de ardere secundară, diametrul maxim de 11 cm și grosime de cca. 1,4 cm, spartă în jurul găurii, descoperită tot în Br. 18 (pl. I/34)

3. roțiță de car în miniatură cu bucșe pe o singură parte, din pastă grosieră, cu două incizii ce se intersectează oblic pe partea cu bucșa, cu gaura de înmănușare dispusă vertical-oblic, ușor distanțat față de centru, cu diametrul maxim de 5 cm și grosime de cca 1 cm, descoperită în S X (pl. I/35)

4. roțiță de car în miniatură cu bucșe pe o singură parte, din pastă grosieră, cu gaura de înmănușare dispusă oblic, cu diametrul de 9 cm și grosimea de cca. 2 cm, spartă triunghiular în jurul găurii de prindere, descoperită în S X (pl. I/36)

5. roțiță de car în miniatură din pastă semigrosieră, cu urme de ardere secundară, cu gaura de înmănușare dispusă vertical-oblic, cu diametrul de 12 cm și grosime de cca 1 cm, descoperită în S X (pl. I/37)

În afara acestora menționăm și două desene ale unor roțițe de car aflate în arhiva Dumitru Berciu, una cu bucșe pe o singură parte (pl. I/29), iar a doua, de formă bitronconică, descoperită în gr. 8, cu bucșe pe ambele părți (pl. I/30).

Roțițe de car în miniatură au fost descoperite în așezări Glina la București-Fundeni, Odaia Turcului, Braneț, Drăgănești-Olt, Râmnicu Vâlcea cu butuc pe ambele părți și la Govora-Sat Runcuri și Căzănești-Căramidărie cu butuc pe o singură parte¹³³.

Dintre fusaiole se păstrează din 1968 3 exemplare. Prima, descoperită în Br. 18, este lucrată din pastă fină, are formă de trunchi de

¹²⁵ Constantiniu, Panait 1963, p. 303, pl. I/9-10

¹²⁶ Morintz, Ionescu 1968, p. 21, fig. 3/4-5

¹²⁷ Schuster 1997, p. 78

¹²⁸ Schuster 1997, p. 78, fig. 44/2

¹²⁹ Tudor 1972, p. 93-107

¹³⁰ Ulanici 1979b, p. 28, fig. 7/3,9

¹³¹ Berciu, mss.

¹³² Berciu, mss.

¹³³ Schuster 1997, p. 76 și fig. 46/1, 4

con, și este perforată central (pl. VI/6). Celelalte piese sunt discoidale, ambele din pastă fină, descoperite în SX (pl. I/38-39). Una din aceste piese are diametrul maxim de numai 2,5 cm și grosimea de 0,4 cm (pl. I/38). De asemenea Cristian Schuster menționează și o fusaiolă obținută dintr-un fragment ceramic perforat în partea centrală¹³⁴.

Am considerat roțițe de car piesele care prezintă presupuse bucle, considerând această tipologie mai mult un instrument de lucru, care ar putea să nu reflecte realitatea, fusaiiolele putând fi folosite ca și roțițe de car și invers.

Au fost descoperite și două linguri în săpăturile din 1965, ambele cu căușul pronunțat (pl. III/14-15). Linguri au fost descoperite și la București-Mihai Vodă¹³⁵, Fundeni¹³⁶, Ciurel¹³⁷ și Roșu¹³⁸, Mihăilești - Tufa¹³⁹, Văcărești¹⁴⁰, Odaia Turcului¹⁴¹, Morărești¹⁴², Braneț¹⁴³ și Govora Sat - Runcu¹⁴⁴. Menționăm și două posibile cozi de lingură. Prima, aflată între desenele lui Dumitru Berciu, este concavă și prezintă două perforații în partea superioară (pl. I/25). A doua, descoperită de Emil Moscalu, prezintă o concavitate foarte ușor pronunțată, este din pastă semigrosieră, are urme de ardere secundară, și prezintă o perforație la partea superioară (pl. I/22).

Tot în desenele lui Dumitru Berciu menționăm și existența unui fragment de masă-altar, de formă rectangulară, probabil cu patru picioare, și partea superioară ușor alveolată. (pl. I/28). O piesă similară a fost descoperită la București-Bucureștii Noi¹⁴⁵.

Un alt obiect de lut ars, posibil tot un fragment de masă sau un vas cu picioare, a fost descoperit în 1968, în S IX, Br. 18 (pl. I/33). Din această piesă s-au păstrat picioarele, unul întreg și unul fragmentar. Partea superioară este spartă în întregime.

Unele concluzii

Am dori să subliniem încă o dată existența celor trei niveluri de locuire notate de descoperitori și diferențiate inclusiv prin suprapuneri de complexe arheologice. În ciuda diferențelor observate privind dispunerea tipurilor de structuri de locuire în cadrul nivelelor arheologice (în nivelul cel mai recent sunt întâlnite bordeie, semibordeie și locuințe de suprafață spre deosebire de nivelurile mai vechi unde nu apar decât bordeie), acestea, în urma studiului ceramicii, nu pot fi plasate decât în faza Glina II (clasică).

¹³⁴ Schuster 1997, p. 75

¹³⁵ Morintz, Ionescu, 1968, fig. 5/1

¹³⁶ Schuster, 1997, p. 77

¹³⁷ Schuster 1997, p. 77

¹³⁸ Constantiniu, Panait 1963, p. 301-338

¹³⁹ Schuster 1995, p. 41

¹⁴⁰ Tudor 1972, p. 533, fig. 3/3

¹⁴¹ Tudor, 1983, fig. 5/16

¹⁴² Schuster 1997, p. 78

¹⁴³ Ulanici, 1979b, p. 27-38; Ulanici 1981, p. 51, fig. 12/4

¹⁴⁴ Petre-Govora 1986, p. 154-166

¹⁴⁵ Morintz, Ionescu 1968., fig. 3/2

Sperăm că datorită lipsei mai multor informații, demersul nostru va fi privit cu bunăvoință și ne vor fi iertate unele scăpări inerente.

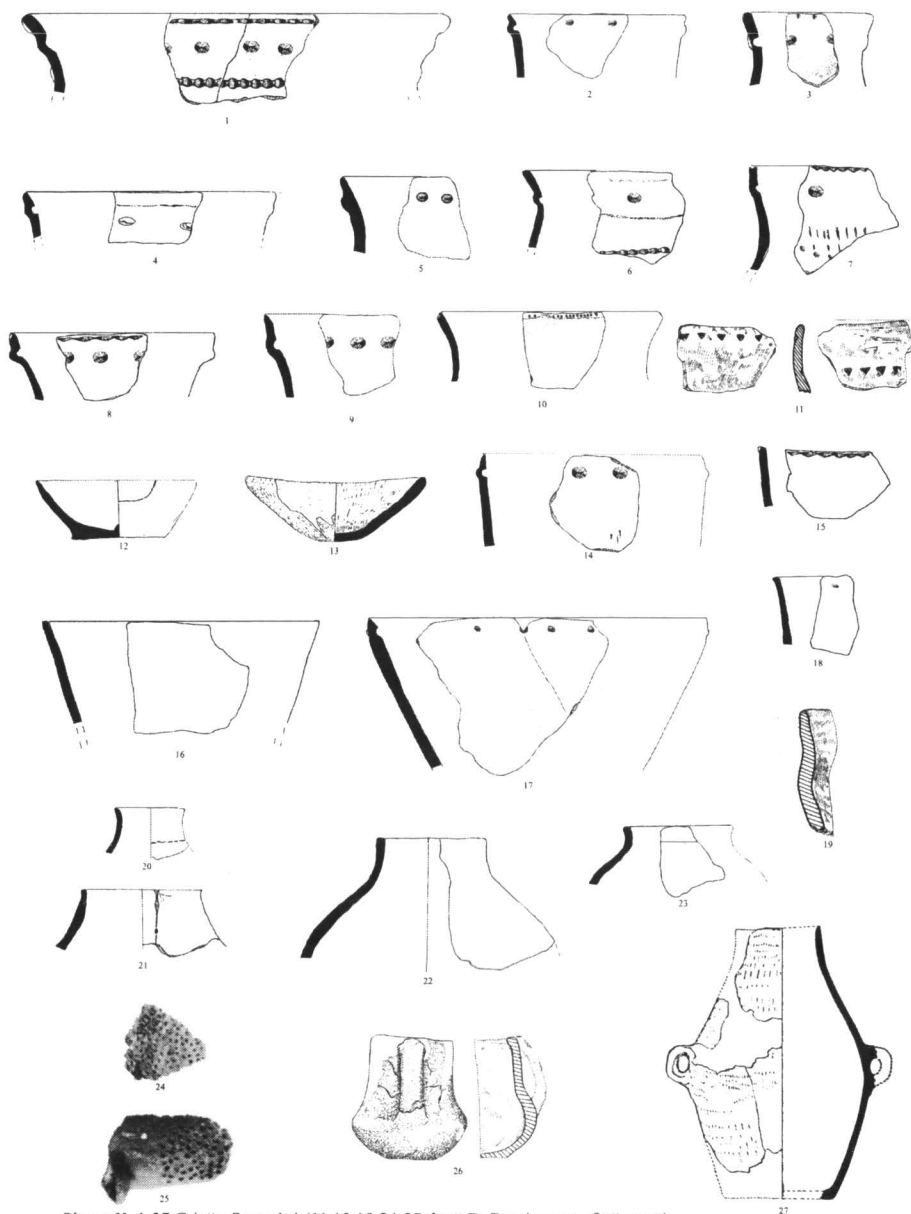
Bibliografie

- Bichir 1983 Gh. Bichir, *Cercetări arheologice la Udeni, jud. Teleorman*, MuzNaț, VII, 1983, p. 58-59
- Berciu 1966 D. Berciu, *Rezultatele primelor săpături de la Crivăț (1965) (r. Oltenița)*, SCIV 17, 3, p. 529-535
- Berciu mss. D. Berciu, *Studiu pentru un articol*, aflat în arhiva Dumitru Berciu a Muzeului Județean „Teohari Antonescu” din Giurgiu.
- Cantacuzino, Trohani 1979 Gh. Cantacuzino, G. Trohani, *Săpăturile arheologice de la Cătălui-Căscioarele, jud. Ilfov, CA*, III, p. 261-328
- Chicideanu, Gherghe 1983 I. Chicideanu, P. Gherghe, *Săpăturile arheologice de la Călugăreni (jud. Gorj)*, MCA, Tulcea, 1983, p. 127-128
- Cioflan, Maschio 2000 T. Cioflan, T. Maschio, *Săpăturile arheologice de salvare de la Șerbănești, județul Argeș*, Argesis IX, p. 7-15
- Constantiniu, Panait 1963 M. Constantiniu, P.I. Panait, *Săpăturile de la Bucureștii Noi din 1960*, CAB, II, 1965, p. 140-181
- Frânculeasa 2006 *Un mormânt de epoca bronzului de la Homorâciu*, Mousaios, 2006, p. 7-16
- Leahu 1963 V. Leahu, *Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în 1960 la Cățelul Nou*, CAB, I, 1963, p. 15-47
- Leahu 1965 V. Leahu, *Săpăturile arheologice de la Cățelul Nou*, CAB, II, 1965, p. 11-74;
- Leahu 2003 V. Leahu, *Cultura Tei. Grupul cultural Fundenii Doamnei. Probleme ale epocii bronzului în Muntenia*, Bibliotheca Thracologica, XXXVIII, București, 2003
- Morintz, Ionescu 1968 S. Morintz, B. Ionescu, *Cercetări arheologice în jurul orașului Oltenița (1958-1967)*, SCIV, 19, 1, p. 99-121
- Moscalu, Beda 1979 E. Moscalu, C. Beda, *Noi cetăți traco-getice*, CA, III, 1979, p. 368-369
- Nanu 1989 D. B. Nanu, *Cercetările arheologice de la Căscioarele Cotul Cătălui, jud. Călărași*, CCDJ, V-VII, p. 37-54
- Negru, Schuster 1997 M. Negru, C. Schuster, *O locuință din epoca bronzului descoperită la București – Ciurel (1994)*, București XII, 1997, p. 11-17
- Negru, Schuster, Moise 2000 M. Negru, C. Schuster, D. Moise, *Militari – Câmpul Boja Un sit arheologic pe teritoriul Bucureștiului*, vol. I, București, 2000
- Nica, Schuster, Zorzoliu 1995 M. Nica, C. Schuster, T. Zorzoliu, *Cercetările arheologice în tell-ul gumelnițeano-sălcutean de la Drăgănești-Olt – punctul Corboaica – campaniile din anii 1993-1994*, Cercetări arheologice în aria nord tracă, I, p. 9-45
- Păunescu 1970 Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, 1970
- Perianu, Udrescu 1989 M. Perianu, M. St. Udrescu, *Studiul anthropologic și arheozoologic al materialului osteologic din mormântul de la Căscioarele (jud. Călărași). Epoca bronzului (cultura Glina III)*, CCDJ, V-VII, p. 55-59
- Petre-Govora Gh. Petre-Govora, *Asupra problemelor culturii Glina în nord-*

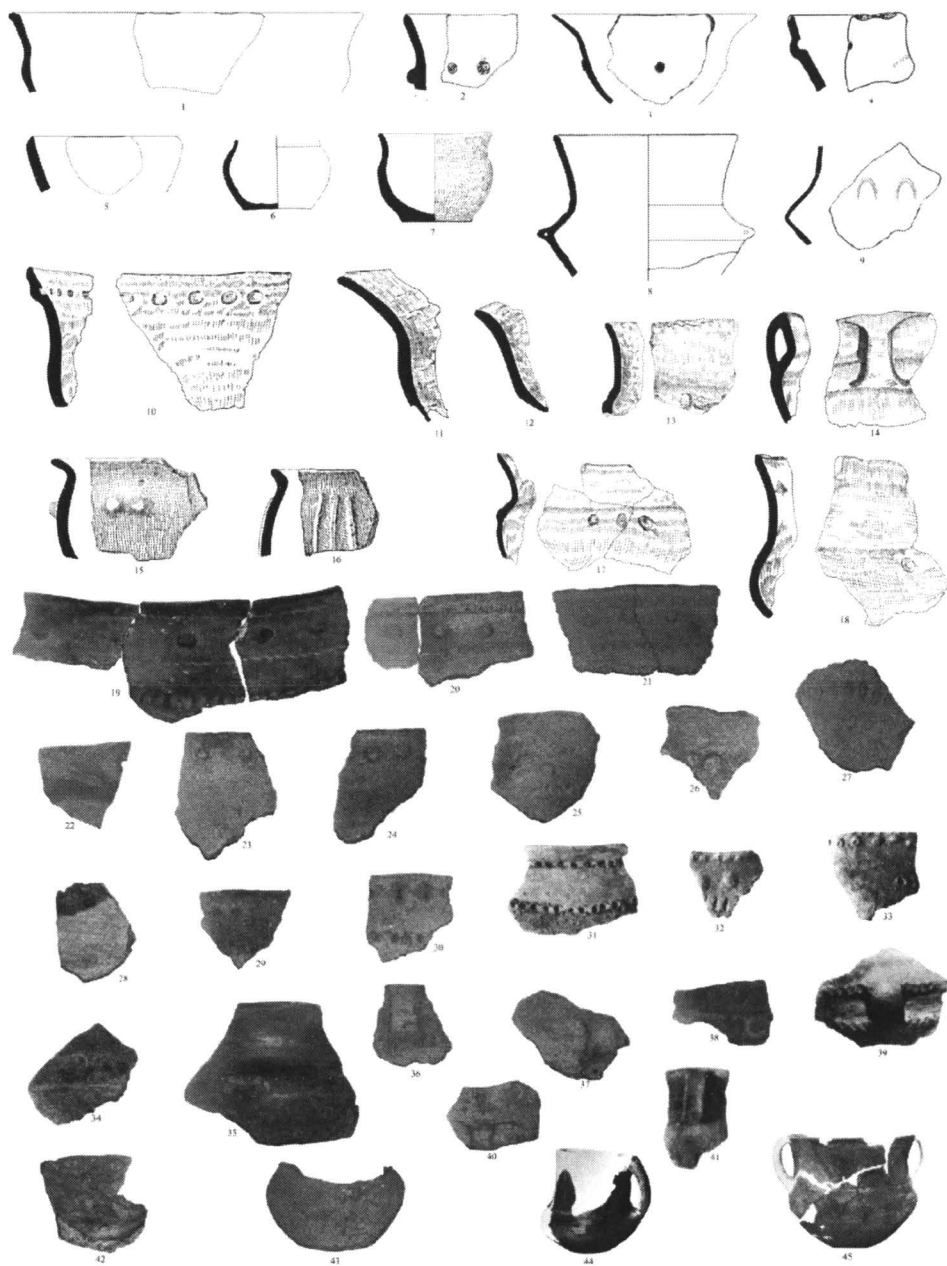
- 1986 *estul Olteniei*, Thraco-Dacica, VII, 1-2, p. 154-166
- Roman 1976 P. Roman, *Die Glina III-Kultur*, Pz, 51, 1, p. 26-42
- Roman 1985 P. Roman, *Perioada timpurie a epocii bronzului tracic în Oltenia*, Thraco-Dacica, 1985, VI, 1-2, p. 14-30
- Roman 1985a P. Roman, *Cercetări la Govora Sat – Runcuri în 1977*, SCIVA, 36, 4, 1985, p. 279-297
- Sandu 1992 V. Sandu, *Cercetări arheologice în zona Lunca-Bârzești*, CAB, IV, p. 163-195
- Schuster 1992 C. Schuster, *Câteva precizări privind faza a III-a a culturii Glina în lumina celor mai noi cercetări*, Litua, 5, p. 7-10
- Schuster 1995 C. Schuster, *Așezări Glina pe cursul inferior al Argeșului și valea Câlniștei (I)*, Mihăilești-Tufa, Thraco-Dacica, XIII, 1-2, 1995, p. 35-41
- Schuster 1997 C. Schuster, *Perioada timpurie a epocii bronzului în bazinele Argeșului și Ialomiței superioare*, Bibliotheca Thracologica, București, 1997
- Schuster 2007 C. Schuster, *Erwägungen zu den befestigten bronzzeitlichen Siedlungen an der Unteren Donau (Südromänien)*, Studii, București, 2007, p. 179-185
- Schuster, Negru 2006 C. Schuster, M. Negru, *Militari – Câmpul Boja, un sit pe teritoriul orașului București*, vol. II, București, 2006
- Schuster, Nica 1995 C. Schuster, M. Nica, *Săpăturile de salvare de la Morărești, județul Dolj-1993*, Cercetări arheologice în aria nord tracă, I, p. 114-122
- Schuster, Popa 1995 C. Schuster, T. Popa, *Cercetări privind epoca bronzului în județul Giurgiu (investigațiile din anii 1986-1994)*, BMJG, I, 1, 1995, p. 20-54
- Tudor 1972 E. Tudor, *Săpături de salvare în comuna Văcărești, jud. Dâmbovița*, Scripta Valahica, Târgoviște, p. 93-107
- Tudor 1983 E. Tudor, *Săpăturile arheologice de la Odaia Turcului (jud. Dâmbovița)*, MCA, Brașov, 1983, p. 108-111
- Turcu 1976 M. Turcu, *Cercetările arheologice de la Dudești, Carpica*, VIII, 1976, p. 41-48
- Turcu 1980 M. Turcu, *Sondajul arheologic de la Militari-Câmpul Boja*, MCA, Tulcea, 1980, p. 121-123
- Turcu 1992 M. Turcu, *Cercetări arheologice la Militari – Câmpul Boja*, MCA, București, I, 1992, p. 145-148
- Ulanici 1976 Aug. Ulianici, *Noi cercetări arheologice la Braneț*, CA, II, 1976, p. 49-64
- Ulanici 1979a Aug. Ulianici, *Noi cercetări arheologice la Greci, jud. Ilfov*, CA, III, 1979, p. 9-26
- Ulanici, 1979b Aug. Ulianici, *Săpăturile arheologice efectuate la Braneț în anul 1976*, CA, III, 1979, p. 27-38
- Ulanici 1981 Aug. Ulianici, *Cercetările arheologice din anul 1979 de la Braneț, jud. Olt*, CA, IV, 1981, p. 20-29

Planșa I. 1-49 Crivăț; Scara 1:4 (3-6,9-11,13-14,16-18,21,24-30,41-51 după D. Berciu, mss.; 5,10-11 după C. Schuster);

Planșa II. 1-27 Crivăț; Scara 1:4 (11,13,19,24-27 după D. Berciu, mss., fără scară)

Planșa III. 1-45 Crivăț; Scara 1:4 (7,10-18,31-33,39,41,44-45 după D. Berciu, mss., fără scară).

ARCHEOLOGICAL DISCOVERIES FROM THE MIDDLE AND THE LATE BRONZE AGE IN THE GORJ COUNTY

Gheorghe Calotoiu

Descoperiri arheologice de la mijlocul și sfârșitul epocii bronzului în județul Gorj. Studiul cuprinde descoperirile arheologice din perioada bronzului mijlociu și târziu specifice culturii Verbicioara, faza a III-a și a IV-a. Sunt prezentate rezultatele cercetărilor arheologice sistematice efectuate în siturile arheologice de la Ceplea-Plopșoru, Roșia de Amaradia, Vierșani Jupânești și alte descoperiri întâmplătoare. Articolul reliefează rezultatele investigațiilor în complexe închise (locuințe, vetre) și descoperirea materialelor arheologice (ceramică, piatră, oase). În cazul ceramicii sunt prezentate urmele de vase specifice culturii Verbicioara faza a III-a și a IV-a, cât și ale ornamentelor efectuate pe aceste vase reprezentative culturii menționate.

Key words: Bronze Age, Verbicioara culture, Gorj county

Cuvinte cheie: epoca bronzului, cultura Verbicioara, zona Gorjului

The Verbicioara culture was defined after the archeological work made between 1949 – 1951, 1955 – 1957 by a group conducted by D. Berciu. After D. Berciu, this culture included Oltenia, eastern Banat, western Muntenia and at the south of the Danube – north western Bulgaria and north eastern Serbia.

The Gorj county, along with the old archeological discoveries made by D. Berciu at Baia de Fier (D. Berciu, 1961), Călugăreni (I. Chicideanu, P. Gheorghe, 1980), Polovragi, and in the last decades new archeological sites were found at Vierșani Jupânești (Gh. Calotoiu 1989-1991), Ceplea Plopșoru (Gh. Calotoiu, 2000-2009), Roșia de Amaradia (2007). These settlements are dated in the Middle Bronze Age and Late Bronze Age.

Below, we present the settlements repertory from the Gorj county with their own archeological discoveries:

1. Baia de Fier. In 1995 a group conducted by C. S. Nicolăescu Plopșor made a systematic archeological research inside and at the mouth of the Women' Cave from Baia de Fier. The archeological material found here consists of pieces from the Middle Paleolithic Era to the dacical times. There were also discovered ceramic fragments specific to the Verbicioara culture (Nicolăescu-Plopșor and others, 1957; D. Berciu, 1961; S. Moritz, 1978).

2. Călugăreni, Padeș village. On a terrace from the right shore of the Motru river, at the "La Morminți" point we can find an archeological site. The terrace is 500 m long and 160 m wide. To the west, the site is surrounded by a limey hill called "The Stone" and after 300 m the terrace is cut by the Padeș Valea Mare road. The western part is called "Morminții Mari" and the eastern „Morminții Mici". The archeological research was made by the Archeological Institute from Bucharest and the Gorj County Museum. In this area some Glina, Verbicioara and Vârtop settlements were found. The

Verbicioara culture is represented by ceramic fragments like a tea cup with two heightened handles and a circular bottom – phase IV of the Verbicioara culture (Chicideanu, Gherghe, 1983, p. 103; Calotoiu, 1994; Calotoiu, 2007; Calotoiu, 2009)

3. Ceplea, Plopșoru village. A settlement from the Middle Bronze Age was discovered at the „Valea Satului” point placed on DN67 from Tg-Jiu to Craiova. The systematic archeological research was made by Gh. Calotoiu between 2000-2009 and many archeological complexes were found (settlements, hearths) that belonged to the Middle Bronze Age, Verbicioara culture, phase III (Gh. Calotoiu, 2006; Gh. Calotoiu, 2007, p. 36; Calotoiu, 2009).

4. Drăguțesti, Drăguțesti village. Here a group of bronze tools were found – 11 sickles and 6 celts. The Gorj County Museum recovered 3 celts and 4 sickles that had the handle in form of a hook. The celts were cast in bivalvous moulds and belong to the C₃ type by M. Rusu. The sickles were obtained by hammering and are known in archeology as the „Drăguțesti type”. The pieces belong BzD Reinecke and the culture is mixed between Gârla Mare IV, Verbicioara V, Tei V (Oancea, Gherghe, 1981, p. 268; Calotoiu, 2002, pl. III/2-8; Crăciunescu, 2005, pl. XII/4-7, Calotoiu, 2009)

5. Groșerea, Aninoasa village. Celt moulds were found here and were dated to Bronze Reinecke D. (Oancea, Gherghe, 1981, p. 262; Calotoiu, 2002, p. 26)

6. Gruî, Mușetești village. A bronze sword with the tongue at the handle was accidentally found on the shores of the Valea Gruîului stream. This sword belong to the Ighiu type of Reutlingen swords – C₁ – and is dated between Br.D–HaA. Outside the Carpathians are known the pieces from Bălcești, Mateești (județul Vâlcea), Bucium (Iași), Drajna de Jos (Prahova), Ilișeni (Botoșani), Valea Voievozilor (Dâmbovița) (Marinoiu, Calotoiu, Bratu, 1997, fig. 1; Calotoiu, 2009)

7. Moșteni, Logrești, village. Three moulds used to cast celts. They are dated back in BzD Reinecke (Berciu, 1939 fig. 172/1-4, Petrescu – Dâmbovița, 1977, pl. 96/6-8; Calotoiu, 2009, p. 81).

8. Polovragi, Polovragi village. There are here two archeological sites from the Bronze Age: a) near the dacical fortress from Polovragi, on the Padeș mountain we discovered ceramic fragments specific to Verbicioara culture, phase IV. In 1964, after the diggings we also found some ceramic fragments (Hallstatt and Verbicioara) - decorated with triangles, brick colored handles that were round in section.

b) on the same year we discovered behind the Polovragi Monastery an archeological site from the dacical times and ceramic fragments that belonged to the Verbicioara culture (Vulpe, Bușilă, 1965; Calotoiu, 1994; Calotoiu, 2002; Calotoiu, 2009).

9. Roșia de Amaradia, Roșia de Amaradia village. The prehistoric settlement from Roșia de Amaradia lies in the north west of the Gorj county. The archeological site is located on a plateau called “Coasta Burduharului”. The research was made in 2007 by Gh. Calotoiu and D. Hortopan. The

archeological material consists of a small bitronconic vessel with heightened handles; fragments of a big vessel made of thick paste, decorated with lobes under the straight rim. The bottom of the vessel was straight. In the "house", near the hearth, were found a handle with incised rhombuses and some fragments of bitronconic vessels decorated with triangles. Cup fragments were also found and they were decorated with triangles, rhombuses and hatched meanders. The site from Roşia de Amaradia is from the Bronze Age, Verbicioara culture, phase IV.

10. Socu, Bărbăteşti village. Four whole celts and the upper part of a fifth one were found here. These form, nowadays, the Istrati-Capşa collection, which was taken by the Iron Gates Museum from Drobeta Turnu Severin. Three pieces from this collection belong to the C₆ type by M. Rusu (Berciu 1939, p. 138, Petrescu-Dâmboviţa 1977, pl. 284/1– 5, Crăciunescu 2005, pl. 16/1,2).

11. Teleştii de Sus, Teleşti village. In 1987, the Gorj County Museum made a research at the „Câmpul lui Bicu” point, located in the Teleştii de Sus village. The research was conducted by Gh. Calotoiu and the archeological belongs to the Verbicioara culture, phase IV and Gârla Mare culture. Therefore, it has been discovered a triangular handle that was grey in section and that had a round button surrounded a row of white enamel painted dots. On the same handle three triangles were hatched and two of them have at their top a circle. (Calotoiu 1994, p.17, Calotoiu 2002, p. 22, Calotoiu 2009)

12. Vierşani, Jupâneşti village. At the “Poarta Luncii” point, on a terrace of the Gilort river, in the Vierşani village was discovered a settlement from the Late Bronze Age that belonged to the Verbicioara culture, phase IV. In this prehistoric site the research was conducted by Gh. Calotoiu between 1988-1990 and many ground settlements, ceramic and stone axes were found. They all belonged to the Verbicioara culture. (Calotoiu 1994, pl.7 – 44, Calotoiu 2002, p.28, Calotoiu 2007, Calotoiu 2009, p. 76)

From the prehistoric site Ceplea Plopşoru (Early Bronze Age) we will describe some archeological discoveries. In S3/ 2004, between C4 and C5, C6 at 0,86 – 0,95 m depth, on a surface of 2,2 x 1,8 m appear big pieces of adobe with marks of twigs which belonged to a ground settlement. South – east of the settlement, under the adobe, a hearth was found. It was 1,05 m long, 0,98 m wide and many vessels were placed on it (whole or fragmentary). Under these vessels we discovered an ash layer with a thickness of 0,25-0,35 m and inside it vessel fragments.

On some parts of the hearth a burning crust appeared and also some ceramic fragments and the lower part of a stone mould used to make axes. The archeological material belongs to the Middle Bronze Age, Verbicioara culture, phase III.

The tronconic vessels are made of high quality paste. The rim of the vessels is straight or a little on the outside (fig. 1/1). Their color is brown or grey with marks of secondary burning.

The bitronconic vessels have the rim a little on the outside and they are made of semi-thick paste. On the biggest diameter of one of the vessels four little flat handles are attached (fig. II/2). One of the vessels has under the rim a bold relief ornament. The paste used to make these vessels is of good quality and contains also fine sand. This paste can be brown or grey. On the same hearth was found another bitronconic jar made of fine paste that had the rim on the outside and straight bottom. On its biggest diameter the vessel had an incised ornament disposed horizontally. Two handles grow from the rim of the vessel and from its middle part parallel lines go right to the rim. Under the top of the jar incised concentric lines are drawn. The vessel has inside marks of secondary burning.

Another category of ceramic is represented by the mugs made of fine paste with two heightened handles. One of these mugs has vertical incised lines on its womb and on the outside of the handles vertical lines also (fig. II/1, 2).

On the hearth of the settlement were also discovered many tronconic vessel fragments. We can point out a jar made of fine paste using sand as degreaser that had a straight rim and under it many little handles. (fig. III/1 - 5) Under this handles there was a row of bold relief ornaments. Another fragmentary jar made of fine brick colored paste with squared handles can be mentioned (fig. IV/1). Another fragmentary bowl, made of fine paste, was discovered and it had the rim in four corners and on the womb a round handle (fig. IV/2).

The ornaments on the jars are formed by: lobe rows, bold relief ornaments or applied ornaments, simple or double ornaments put under the rims (fig. V/1-7). On some jars rhombuses were incised and they were grouped or single; hatched triangles disposed horizontally or vertically, meanders, concentric circles, the sun motive, parallel lines, horizontal lines, etc (fig. VI/1-4).

This type of tronconic vessels have analogies with the ones discovered in Curmătura county Dolj (M. Nica), Vierșani Jupânești jud. Gorj (Calotoiu 1994, Calotoiu 2009), Vlădești jud. Vâlcea, Oprișor jud. Mehedinți, Orevița Mare, jud. Mehedinți (Crăciunescu 2005, pl V/1-3) și and north-west of Oltenia region.

The bitronconic vessels from Ceplea Plopșoru resemble the ones from Orevița Mare (Crăciunescu 2003, Malovăț, Crăciunescu 2004, p. 119).

The fruit bowls from Ceplea Plopșoru were also found at Vierșani Jupânești (Gorj), Orevița Mare (Mehedinți) Crăciunescu 2003.

At Ceplea Plopșoru some spindle weights (whole or fragmentary) were found. They were tronconic, flat or in shape of a pear. Also, the research showed a stone mould used to make flat axes, a stone axe, bludgeons.

The prehistoric settlement from Ceplea Plopșoru is dated to the Middle Bronze Age (Verbicioara culture, phase III, after D. Berciu).

The ceramic discovered in Vierșani is of two categories-thick ceramic and fine ceramic. The thick ceramic consists of „bag” vessels, with tronconic

body, straight rim and middle vessels with the same body shape, decorated with lobe rows or hatched. These jars had big handles attached on them.

Although fragmentary, the ceramic permits us to establish many types of vessels:

1. tronconic vessels – are made mostly in thick paste that contains sand. These jars have straight walls and they have lobe rows or are hatched.
2. bitronconic vessels – are fragmentary and are fewer than the tronconic ones. Their paste is of high quality.
3. bowls – are fragmentary and can be divided, after the rim, in two categories:
 - a) bowls with the rim on the inside (fig.VII/ 1, 2). A bowl like this has on its higher part handles and an incised ornament. Another bowl has the body a little vaulted and the rim slightly on the outside. The ornament consists of a garland that reminds us of the Gârla Mare culture (fig. VII/ 3).
 - b) bowls with the rim in corners - these are rare and are of Gârla Mare influence. They are mostly met in Ceplea Ploșoru, which lies 30–40 km S-W of Vierșani Jupânești (fig. VIII/ 1 - 5).
4. Cups (fig. IX/ 1 - 4) – they are more present and most of them are fragmentary. At some vessels the handle slightly surpasses the rim, but in most cases it is more marked. The cups with a single handle have a globular body, the bottom is usually annular, the neck is short and cylindrical and the handle is, in most cases, heightened over the rim. On the middle of the vessel a button or a crested ornament is applied. The jars are mostly black, but there are also some that have a brown or a grey color. They have hatched triangles or rhombuses that are drawn on the womb. These ornaments are disposed in a row or in a meander form. In some cases, the handles have hatched rhombuses on themselves.
5. Goblets – are empty on the inside. A vessel discovered at Vierșani Jupânești has the foot decorated with hatched ornaments (fig X/1- 3).
6. Fragmentary mugs are rare – they have bitronconic body and short neck with a flat or a rounded handle (fig. XI/1).
7. Strainers – they are small and of a grey color. Some fragments were discovered at Vierșani Jupânești.
8. The lids discovered at Vierșani Jupânești had a flat or a squared shape. A squared lid found here had meanders on the borders and on the upper part rows of circled dots. Another lid was of tronconic shape and had many punches on its upper part (fig. XI/2).
9. Fish pans – are known in the Gârla Mare and Vatina culture. A fish pan with a straight rim was found at Vierșani. This type of vessel reminds us of the Gârla Mare culture, but it has a handle instead of a grabber.

Like ornaments, on the Vierșani Jupânești vessels the girdles are only found on the tronconic vessels made of thick or semi-thick paste.

Usually, the placement of these girdles is a few centimeters under the rim. In the IV-th phase of the Verbicioara culture, at Vierșani Jupânești, appear ornaments like the meander, solar motive, the spiral, circles and reappears the garland (fig. XII/1 - 5).

The meander is used mostly to decorate the cups and the bowls.

The solar motive is met on cups and on bowls and the circle appears in many combinations – concentric circles or circles chained by tangents (fig. XIII/ 1, 2).

The spiral is specific to Gârla Mare ceramics and is also met on Vierșani Jupânești. The spiral mostly appears in the shape of the letter "S". The letter "S" spiral may be, on some vessels, oblique, horizontal and chained. This motive is met at Vierșani Jupânești (fig. XIII/ 3, 4) and in the western part of Oltenia, at Căzănești (Petre-Govora 1995, fig. 10/ 1). At Vierșani Jupânești, these motives are placed on bowls, cups, mugs. The garland motive from the IV-th phase is different from the one present in the I-st phase. At Vierșani Jupânești, this ornament is drawn elegantly on a fragmentary bowl (fig. XIII/ 5).

The triangles and the rhombuses, sometimes hatched are incised under the rim or on the womb of the vessel (fig. XIV/1 - 3) and the hatched rhombuses are disposed in a row on the handle of the cups or the mugs (fig. XIV/4, 5). The same incised motives can be found at Vlădești (Berciu, Purcărescu and Roman 1961, fig. 1/ 5), Orevița Mare (Crăciunescu 2003).

From the Gârla Mare culture entered in the Verbicioara culture various ceramic shapes: the bowl with the tronconic body, bowls with the rim in the corners (Ceplea, Vierșani). The links between the Verbicioara and the Wietemberg culture are many. The Wietemberg culture seems to have influenced the Verbicioara culture. The circles linked by tangents from the Verbicioara culture and the „S” spirals chained or horizontally disposed are also met at Vierșani (Calotoiu 1994). The incised triangles disposed in a row or the meanders are very found in the Meridional Carpathians, but are also found at Ceplea Plopșoru (Calotoiu 2007), Vierșani – Jupânești (Calotoiu 1994) and Roșia de Amaradia (Calotoiu 2009), settlements that belong to the Verbicioara culture, phase III and IV (D. Berciu).

The local processing of the bronze in the Gorj county area, in the late and in the middle Bronze Age is not that present. In 2004 the research from Ceplea Plopșoru revealed a mould used to make flat bronze axes.

In Logrești Moșteni were found 3 moulds for celts (D. Berciu, 1934; Oancea, Gherghe 1981, p. 269). Another mould, like the ones from Logrești-Moșteni was found in Gorșerea village and belongs to the Gorj County Museum. The same kind of moulds were found in Oltenia, at Poroina (D. Berciu 1939, 138, fig. 172/7,8), Hălânga (Crăciunescu 2005) and in Moldova at Ghermănești (Melinte 1972), where a trapezium celt was discovered which is dated in Bronze Reincke D. The cultural belonging of the three moulds from Logrești Moșteni is based on the fact that the area was filled with settlements specific to the Verbicioara culture, final phase.

The celts and sickles deposit from Drăguțești, Gorj county - 3 celts and 4 bronze sickles (Oancea, Gherghe 1981, p. 265, Calotoiu 2002, pl. III/28) represents an important archeological discovery for the Late Bronze Age in the north of Oltenia. These celts have an elongated body and the edge is straight. The two sides are decorated with a trapezium which has the upper part at the top of the little handle. The three celts from Drăguțești were made in bivalve moulds, the only difference being the depth of the gloving hole. After casting the pieces were finished and the edges present signs of resharpener. In Drăguțești were also found 4 more sickles and these had a handle in the form of a hook. The 3 celts belong to the eastern model of the „transilvanian celt” type which started to evolve in Reincke BzD. The shape of the celts and mostly the kind of ornaments used belong to a variant of the C3 group. Their shape and ornament make them representative for a variant of the C3 group by M. Rusu.

Prior to the archeological research at Vierșani Jupânești (Gh. Calotoiu 1994), a local discovered, accidentally, in the same prehistoric settlement, a celt with an oval gloving inlet, a bold relief flange. The big surfaces are flat and the lateral ones have, at the top, 2 triangles. Resemblances with this celt are met at Copăcelu and Vulturești.

At Socu-Bărbățești were found 4 celts (that are whole) and the upper part of a fifth one. Three pieces of the above belong to the C6 type by M. Rusu (Berciu 1939; Petrescu – Dâmbovița 1977, pl. 284/1 – 5; Crăciunescu 2005, pl. XVI/1, 2). The celts show resemblances with the ones from the Duda deposit (Petrescu – Dâmbovița 1966, fig. 1/1) and the IInd deposit from Valea lui Mihai (Petrescu – Dâmbovița 1977, fig. 98/4).

The accidental archeological research from Grui, Mușetești village consisted in a bronze sword with the hand at the handle (Marinoiu, Calotoiu, Bratu 1997, fig. 1). The sword has a length of 45 cm, the length of the blade is of 34 cm and its breadth of 3 cm. This belongs to the Ighiu class of swords – Reutlingen type and is dated between Br. D – Ha A. The pieces are at the Gorj County Museum. They are present all around Europe and in Romania they are most found in Transilvania. The presence of uncut bronze pieces in Gorj and throughout Oltenia „tells us” of the way the metal circulated in this hilly area of Gorj. The surface of the Verbicioara settlements is large – Valea Sadului, Ceplea village; Poarta Luncii, Vierșani village; Coasta Burduharului, Roșia de Amaradia village.

The settlement from Ceplea dated in the Middle Bronze Age, Verbicioara culture, phase III (D. Berciu) and the ones from Roșia de Amaradia and Vierșani belong to the Late Bronze Age, Verbicioara culture, phase IV (D. Berciu).

Bibliography

Berciu 1939

Berciu 191 a

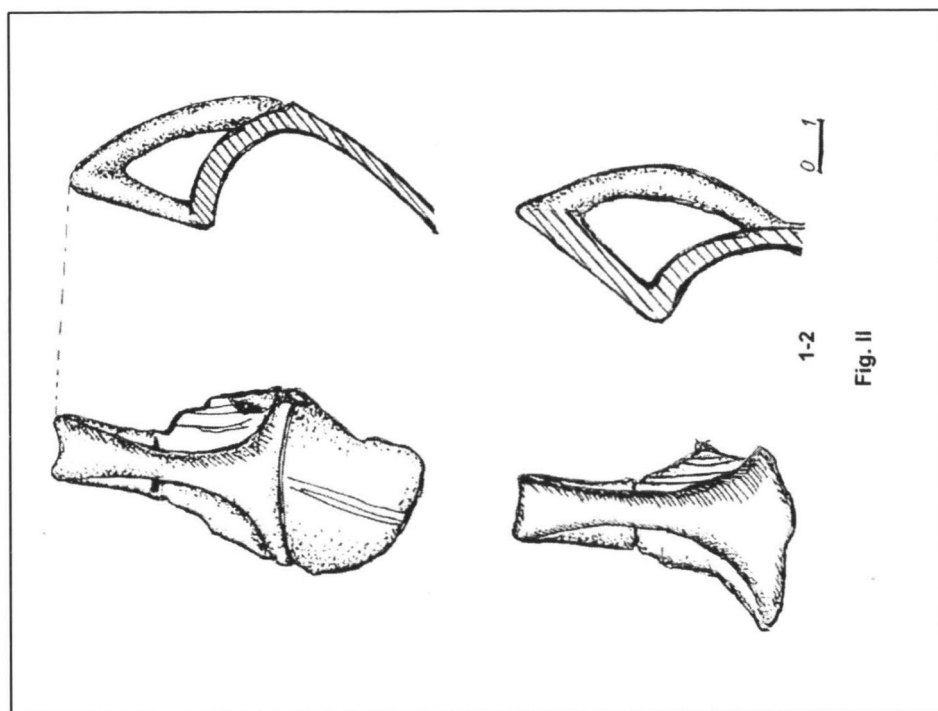
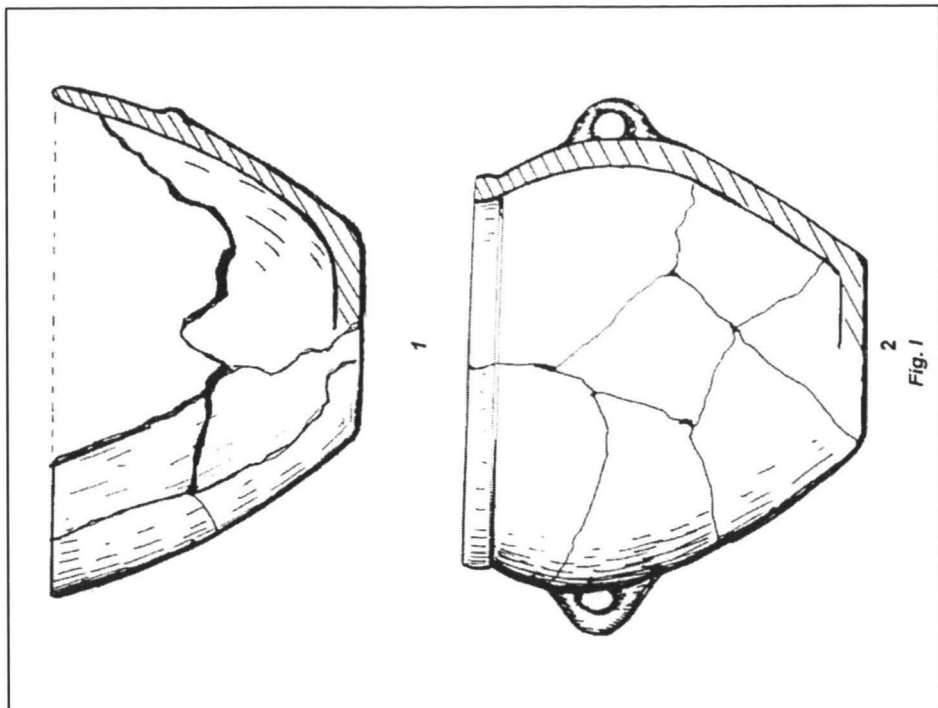
Berciu 1961 b

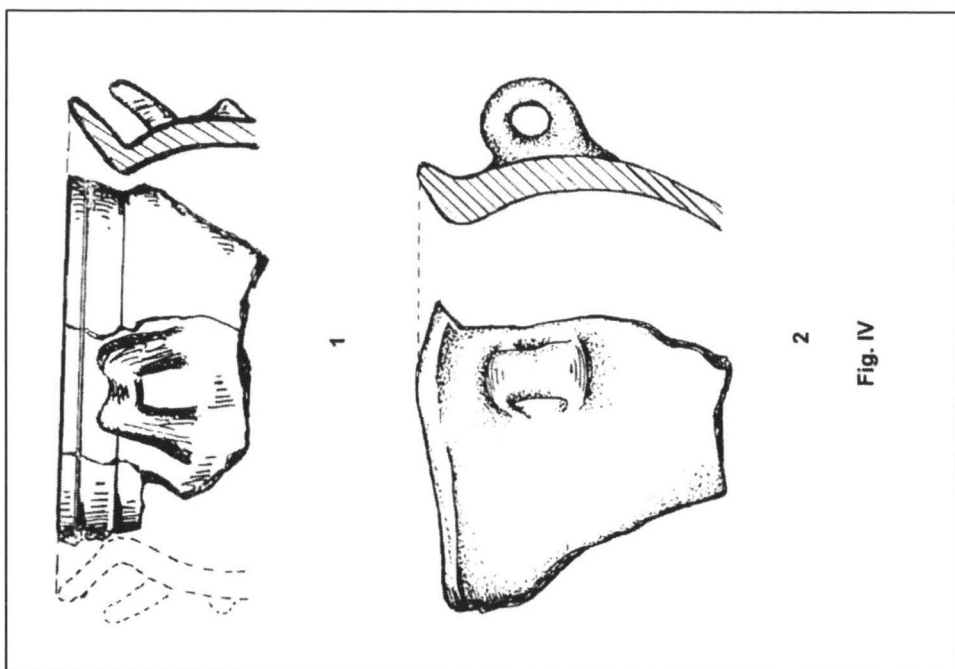
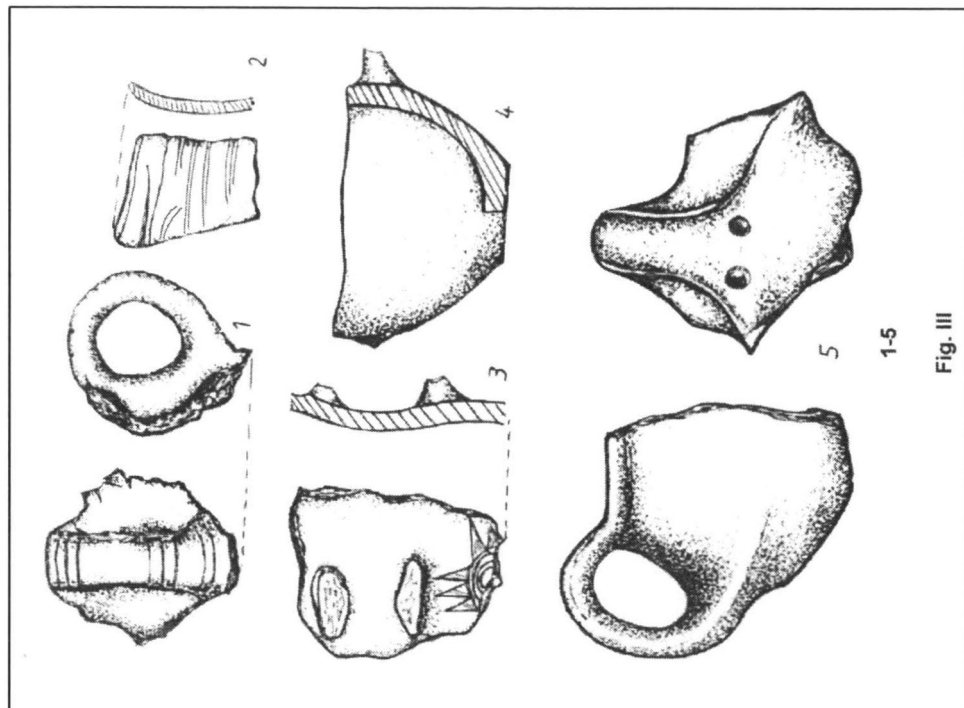
D.Berciu *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939

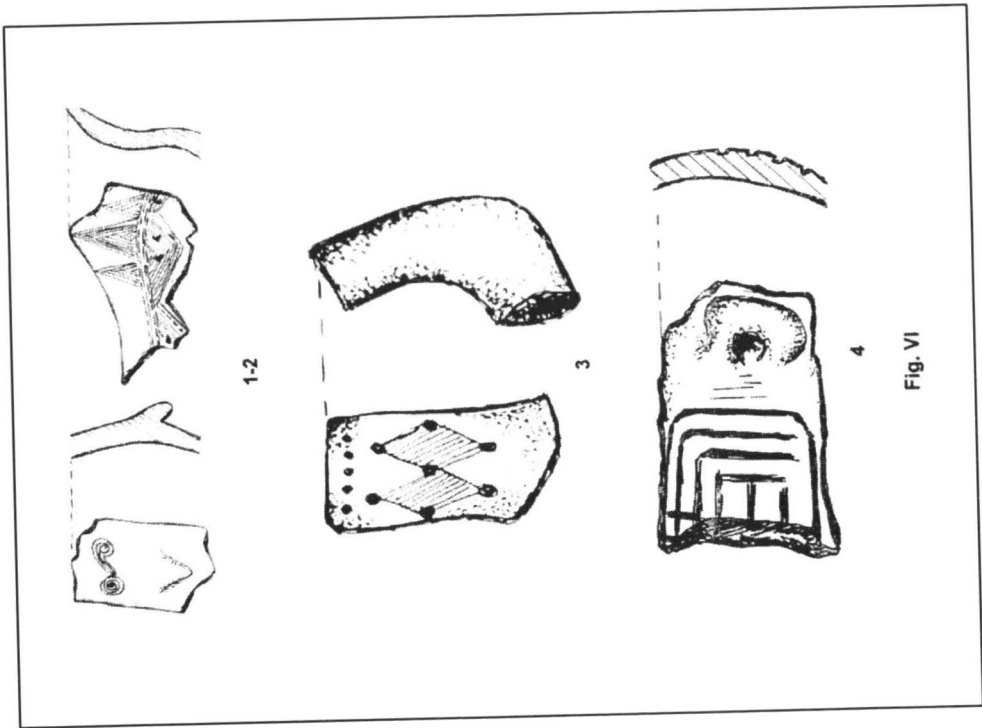
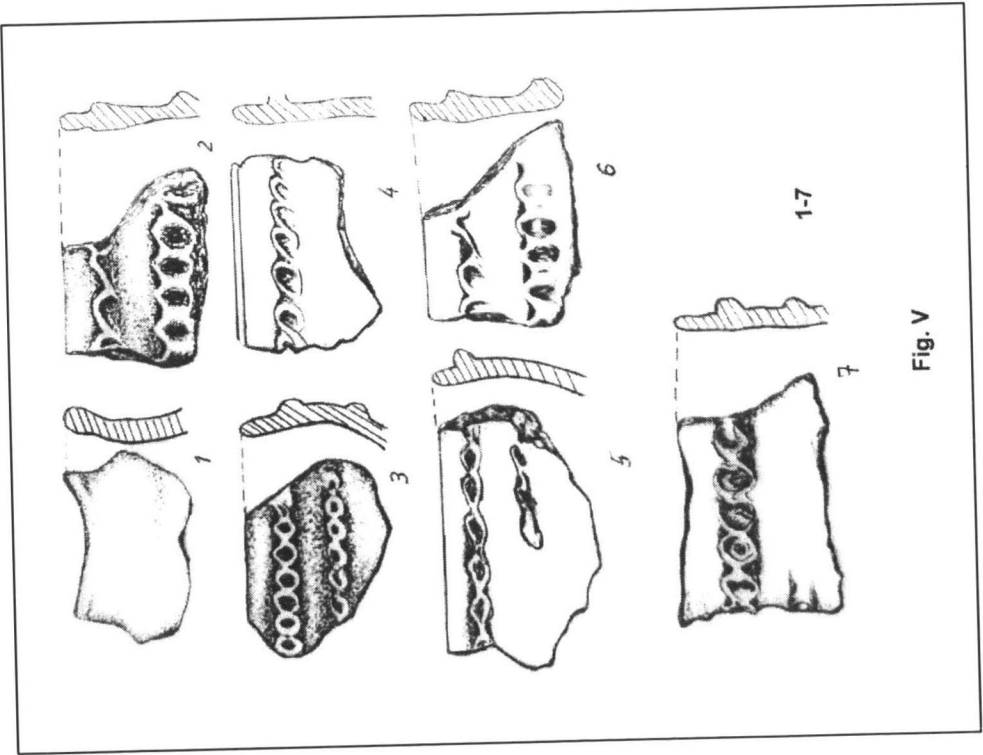
D. Berciu *Câteva probleme ale culturii Verbicioara*, SCIV, XII, 1961, 2, p.227 – 240

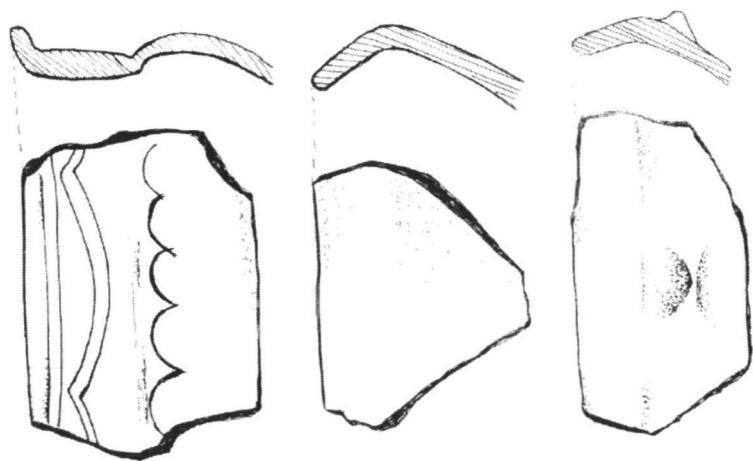
D. Berciu *Die Verbicioara Kultur*, in *Dacia* NS, V, 1961 b,

- p. 123-161
- Berciu, Purcărescu, Roman 1961 D. Berciu, P. Purcărescu, P. Roman, *Săpături și cercetări arheologice în raionul Vâlcea*, MCA, III, 1961, p.131-137
- Calotoiu 1994 Gh. Calotoiu, *Contribuții la cunoașterea culturii Verbicioara în județul Gorj*, Litua VI, 1994, p.7-42
- Calotoiu 1996 Gh. Calotoiu, *Cercetările arheologice de la Vierșani – Jupânești*, Drobeta , VII, 1996, p. 49-54
- Calotoiu 2002 Gh. Calotoiu, *Prima epocă a fierului în nordul Olteniei*, Tg-Jiu, 2002
- Calotoiu 2007 a Gh. Calotoiu, *Așezări traco-geto-dacice în bazinul mijlociu al Jiului*; Tg- Jiu 2007
- Calotoiu 2007 b Gh. Calotoiu, *Cercetările arheologice de la Ceplea-Plopșoru, jud Gorj*, Drobeta, XVII, 2007, p.36-51
- Calotoiu 2009 Gh. Calotoiu, *Descoperiri arheologice din epoca bronzului în Gorj*, Litua XII, 2009, p.69-89
- Crăciunescu 2003 G. Crăciunescu, *Descoperiri arheologice în zona localității Orevița Mare județul Mehedinți*, Drobeta, XIII, 2003, p.95-112
- Crăciunescu 2004 G. Crăciunescu, *Cultura Verbicioara în jumătatea vestică a Olteniei*, Drobeta , XIV, 2004
- Crăciunescu 2005 G. Crăciunescu *Mărturii ale practicării metalurgiei și obiecte de metal în cadrul culturii Verbicioara*, Drobeta XV, 2005, p.57-101
- Melinte 1975 Gh. Melinte, *Depozitul de bronzuri de la Ghermănești* (jud. Vaslui) *Arheologia Moldovei*, VII, 1975, p.309-313
- Morintz 1978 S. Morintz *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, București, 1978
- Nica 1996 M. Nica, *Date noi cu privire la geneza culturii Verbicioara*, Drobeta , VI, 1996, p.18-34
- Nicolăescu–Plopșor și colaboratorii, 1957 C.S. Nicolăescu – Plopșor, E. Comșa și Al. Bolomey *Șantierul arheologic Baia de Fier*, MCA, III, p.13-27
- Oancea, Gherghe 1981 AL. Oancea, P. Gherghe, *Depozitul de bronzuri de la Drăguțești jud. Gorj*, SCIVA, 32, 1981, p. 263-269
- Petre, Govora 1989 Gh. Petre, Govora, *Evoluția culturii Verbicioara (fazele III, IV, V)*, *Symposia thracologica*, 7, 1989, p.254-256
- Petre Govora 1995 Gh. Petre–Govora, *O preistorie a nord – estului Olteniei*, Rm Vâlcea, 1995
- Petrescu-Dâmbovița 1977 M. Petrescu-Dâmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București , 1977
- Schuster, Nica, 1995 Cr. Schuster, M. Nica, *Săpăturile de salvare de la Morărești jud. Dolj (1993) Cercetări arheologice în aria nord-thracă* , I, Buc. 1995, p.114-122
- Schuster, Crăciunescu, Fântâneau 2005 Cr. Schuster, G. Crăciunescu, Cr. Fântâneau, *Zur Bronzezeit in sud rummanien. Drei Kulturen: Glina, Tei und Verbicioara*, Bd I/2005
- Vulpe 1970 Al.Vulpe, *Die Axte und Beile in Rumänien*, I, PBF, IX/2, München, 1970
- Vulpe 1971 Al. Vulpe, *Cu privire la sistemul cronologic al lui B. Hänsel pentru epoca mijlocie a bronzului*, SCIV, 22, 1971, 2, p.301-312

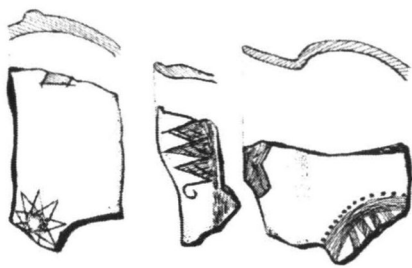

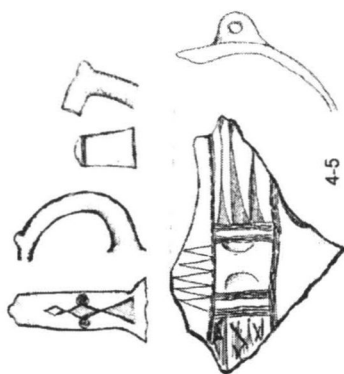

1-3

Fig. VII

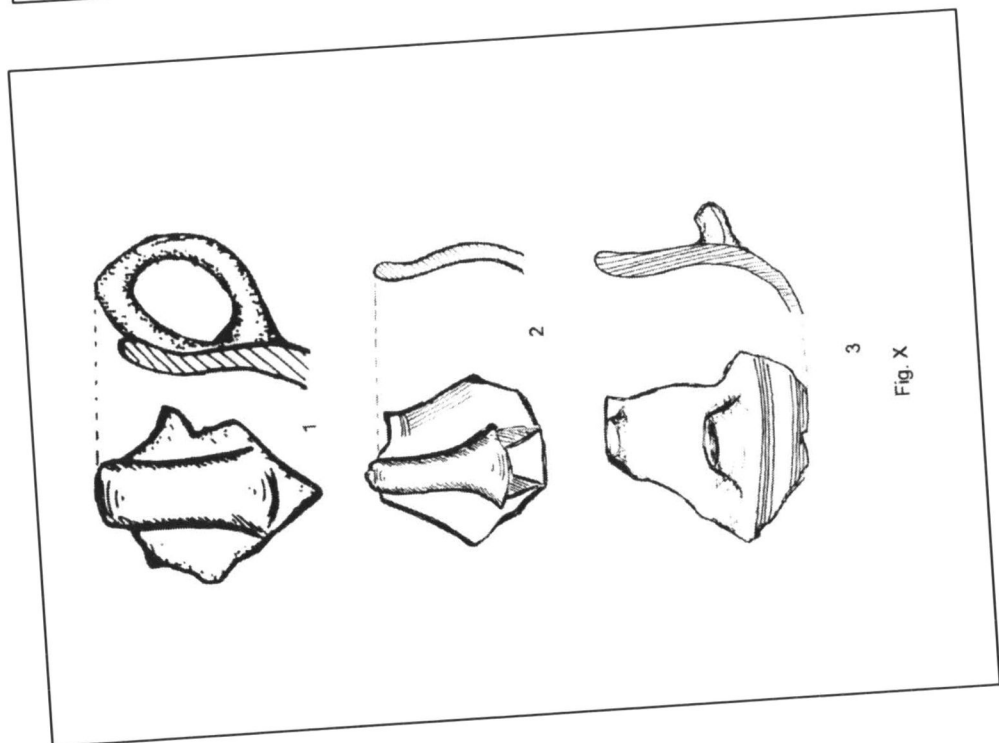
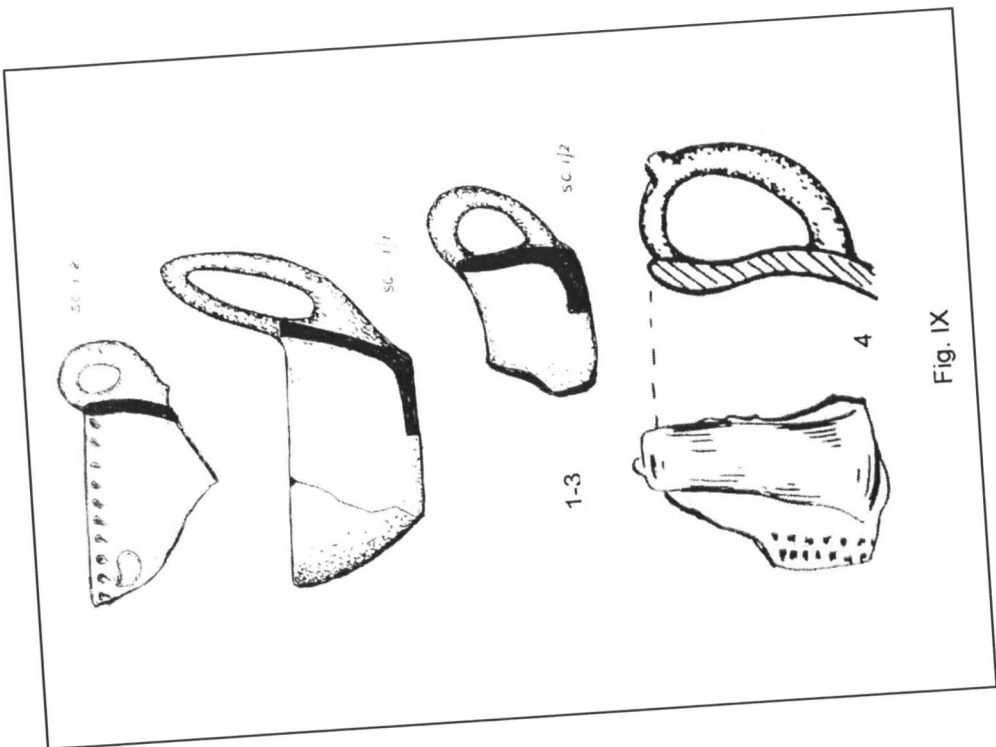

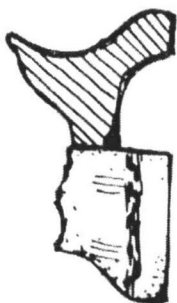
1-3

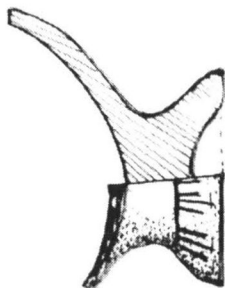
4-5

Fig. VIII

1

2

3

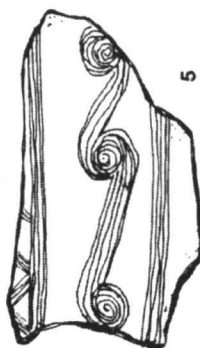
Fig. XI

1-3

4

5

Fig. XII

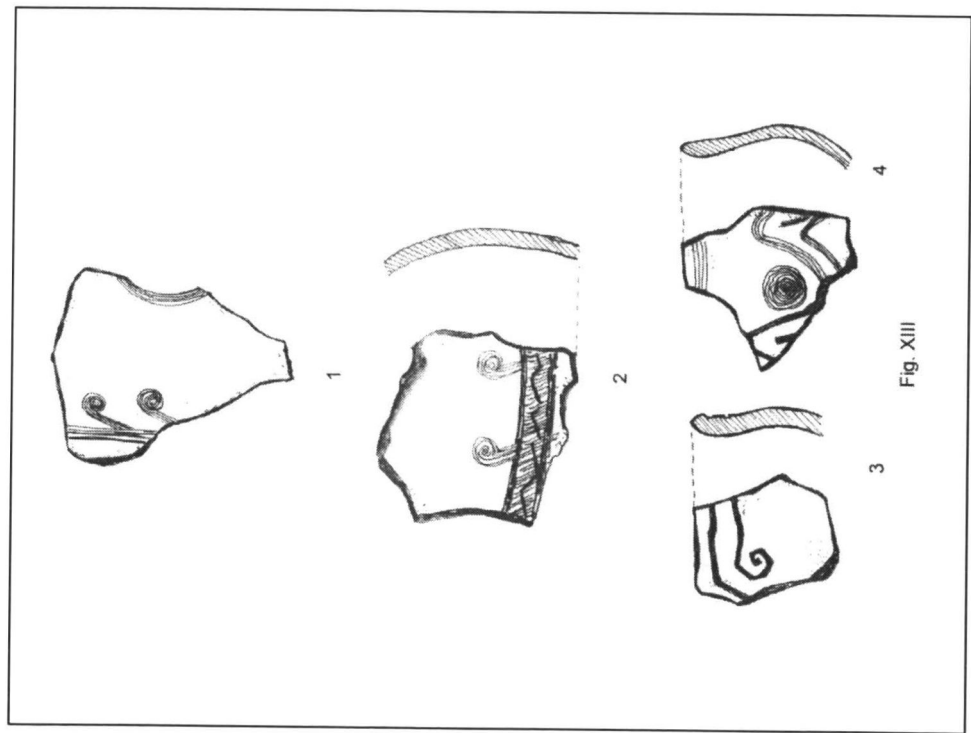

Fig. XIII

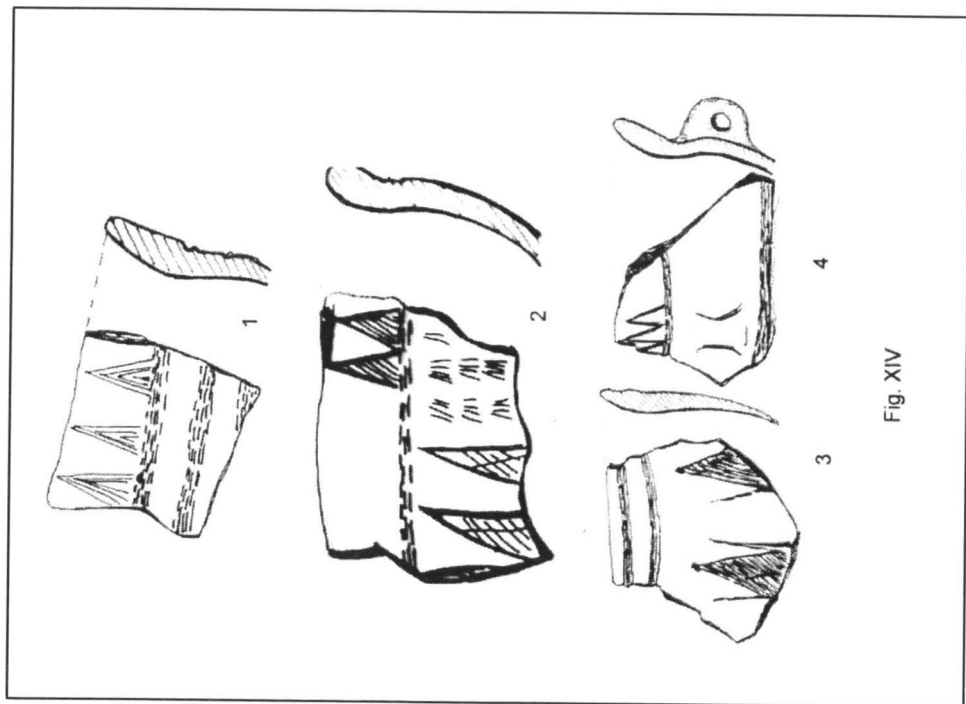

Fig. XIV

Trepanația în epoca bronzului în România. Trepanația este o investigație chirurgicală care are ca rezultat final îndepărtarea unei porțiuni de os din craniu și, în consecință, expunerea membranelor care învelesc creierul. În funcție de diferite societăți, metoda unei astfel de investigații a variat și a fost însoțită sau nu de anumite ritualuri magico-religioase. A avut, de asemenea, o largă distribuție, în toată lumea. Prezenta lucrare intenționează să prezinte unele dintre studiile antropologice din România privind practica amintită, în timpul Epocii Bronzului.

Key words: ancient medicine, trephination, Bronze Age, Romania

Cuvinte cheie: medicina veche, trepanație, Epoca Bronzului, România

Trepanning is a surgical procedure, whose end result is the removal of a piece of skull and the exposure of the membranes covering the brain¹. Depending upon various societies, the method of such an intervention varied and was accompanied, or not, by different magical-religious rituals.

The rituals employed in such a procedure must have been very different, according to the material culture we are referring to. Of course, the medicine man or woman must have created a special atmosphere around the ill or wounded person, with various incenses, incantations and gestures, which would have encouraged both the person about to be trepanned and her relatives.

The old known cases of trepanning already number thousands of individuals, with a worldwide distribution. The largest number of cases with such operations is known to be coming from Europe, probably due to a more intense study from archaeological and anthropological viewpoint. Some other cases are mentioned in Asia, Africa, Australia and the American continents.

It seems that the surgical operation under study had appeared in the Upper Paleolithic and became a common practice in the Neolithic times of Europe, when it is presumed it was its maximal flourishing time². Yet, this is not the case in Romania. First of all, any of the human remains dated back in the Paleolithic time bore a trace of trepanning. It is interesting that, for the Neolithic period, cemeteries containing hundreds of skeletons had been anthropologically analyzed, without finding any trepanned skull. Just in the later phase (Eneolithic) of the mentioned time sequence a trepanned skull could be found, at Girov I. The largest number of skulls have with such an intervention had been found during the Bronze Age.

¹ Ch. Roberts, K. Manchester, *Archaeology of disease*; Cornell University Press, Ithaca, New York, 1995, p.93

² Ch. Roberts, K. Manchester, *Archaeology of disease*; Cornell University Press, Ithaca, New York, 1995, p. 91

The purpose for performing such a surgical operation depended upon the spirituality of the people who practised it. Sometimes, it was done for curing some trauma or injuries located on the head. Under such conditions, the trauma traces could be observed upon the cranial vault. Some other times, the procedure was used in order to alleviate or heal illnesses, which affected the individual. Such maladies were, for instance, meningitis, strong headaches, paralysis, tumours and other health troubles.

Besides the practical purpose, a magical-religious interpretation of the trepanning could sometimes be observed. In some certain cases, it is presumed that such an intervention was made upon individuals with mental illnesses, who were considered to have been haunted or possessed by evil spirits. As the demons had to be expelled, such a trephination was made for healing the respective individual.

In the following lines, we would briefly render the information acquired by now, regarding the trepanned skulls of the Bronze Age from Romania.

Early Bronze Age

Diniaş (Timiș County) (Fig. 1)

In fact, the skeleton was represented by a well preserved skull, yet, without its mandible. It belonged to a female individual, aged at 20-25 years, with a mezocranian index and bearing traces of plagiocephaly. The trephination, with an oval shape (31x20 mm), was located on the left parietal bone, 13 mm away from the coronal suture, 21 mm under the sagittal suture and 27 mm before and above the parietal one.

Despite some arguments, which pointed to the idea that the individual had been trepanned for healing a pathological process (trauma, tumor, inflammation), the authors of the study rejected that hypothesis. Still, it seems that the psychical malady of that patient did not heal after the intervention and the woman had died within 2-5 years afterwards³.

Livezile (Alba County) (Fig. 2)

Initially, the burial was considered to have belonged to the Coțofeni Culture and afterwards was assigned to the Bedeleu Group, which became the Livezile Group.

Remains of a human skull have been discovered in a tumulus, together with its mandible and two teeth. It was anthropologically analyzed and the following conclusions have resulted. The individual was a female of 35-40 years old, of mediterranean type, with the cephalic index at the limit between the dolichocranian and the mezocranian categories (75,13), with the porio-bregmatic indexes belonging to the orthocranian (61,37), respectively metriocranian categories (81,69).

³ I.G. Russu, M. Șerban, N. Motioc, T. Farcaș, *Trepanație craniană vindecată datînd din epoca bronzului*, Istoria medicinei. Studii și cercetări, București, 1957, p. 311-316

The therapeutic or ritual purpose of that trephination is unknown. It is worth mentioning that the mentioned case is the largest trepanning hole found on the territory of Romania⁴.

Two other trepanned skulls dated back in the Early Bronze Age were found in the necropolis from Zimnicea I.

Zimnicea I, no. 26 (Teleorman county) (Fig. 3)

The skull belonged to a man, aged between 50-60 years. The intervention was done both upon the left (1) and right parietal bones (3) and they were in number of four. They were initiated, but, unfinished, possibly because the patient had died during the operation. Those interventions were carried out upon a living subject. It is emphasized that, in the case when the purpose of the intervention was meant to take roundels, they would have been taken away. Yet, they were found in place. It is interesting to observe that the purpose of the contingent interventions carried out upon the right parietal bone could not be established (no lesions of the endocranium could be observed at that level). It is undoubtedly that the mentioned individual had suffered an intense pain, due to the endogenous necrotic lesions identified on the endocranium. It seems that the patient had well identified the location of those pains, as the first two trephination holes were situated right above those areas of the endocranium⁵. This is the skull with the largest number of trephinations found on the territory of Romania.

Zimnicea I, no. 52 (Teleorman County) (Fig. 4)

It belonged to an individual of about 30 years. The trephination hole had an ovoid and rather irregular shape (71x40 mm) and was located upon the posterior part of the right parietal. It interrupted the course of the *lambdoid* suture on its medium segment and continued upon the right upper part of the occipital. Its longer axis was placed in an oblique position compared with the sagittal plan of the skull. The edges of the cutting area had various inclinations. The observations performed upon the mentioned region of the bone could point out the fact that the operator had changed the position of the implement when making the surgical operation. The exocranial surface had no traces of lesions, but damages could be located upon the endocranial part of the skull.

It could be presumed that the intervention was done with the purpose of regulating the margins of a large traumatic lesion (of external origin) and to remove the 'impressed' splinters produced by the blow⁶.

Cetățenii din Deal (Argeș County) (Fig. 5)

The skull was preserved in a poor condition, represented by the cranial vault, an incisor and part of the upper maxillary bone. Important parts

⁴ D. Botezatu, H. Aldea, H. Ciugudean, *Considerații asupra unui craniu trepanat descoperit la Livezile (jud. Alba) aparținând culturii Coțofeni (începutul mileniului II î.e.n.)*, SCA, 24, 1987, p. 3-7

⁵ Olga C. Necrasov, *Nouvelles Données sur la Pratique de la Trépanation chez les Populations Préhistoriques et Protohistoriques de Roumanie*, Mitteilug der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 108, 1977, p. 132-134

⁶ *Eadem*, *op.cit.*, p. 131-132

of the frontal and parietal bones were missing, especially on their right side. The sex and age of the individual could not possibly be established.

By examining the mentioned skull, it could be concluded that the individual had undergone several blows on the head, one of them causing a fracture of the *tabula interna*. The depressed fracture had induced a *spina irritativa*, which resulted in nervous dysfunctions. Therefore, the intervention was done with a certain neurosurgical purpose. It was not finalized because, we presume, if the individual would have survived, the repairing tissue would have appeared around the circular incisions⁷.

Middle Bronze Age

Sărata Monteoru B.5 – Monteoru Culture (Fig. 6)

The skull and its mandible were found in good condition. According to their specific features, they belonged to a male individual. The cephalic index of the cranium was 59,5. The sutures were not fused with each others and *crista frontalis* was highly pronounced. The authors of the study did not mention whether the skull was the only deposition, or the entire skeleton existed in the burial, whose registration number is also missing from the published paper⁸.

The trephination was located upon the right parietal bone, and had a rather oval shape, with the long axis orientated down and forwards, 5,5 cm away from the *de coronal* suture, 5,4 cm away from the *sagittal* suture and 4 cm away from the *lambdoid* one. The direction of the cutting area was oblique, from outside to the inside part, so that the endocranial area had a diameter of 3,8x3,4 cm, while the exocranial one had a diameter of 3,65x3,4 cm. No regeneration traces could be detected upon the bone, especially when considering the diploe tissue.

The opening had the shape of a reversed funnel and no hints regarding the operation could be observed upon the exocranial part of the bone. The idea of a second trephination occurring on the same spot was not excluded, but nothing could be established for sure, because the bone was highly affected by the taphonomic factors. This supposition was also supported by the fact that a semi-circle with a rather sharp edge could be identified in the area of the *fossa temporalis*,. Prof. E. Pittard from Geneve, who had seen the skull in 1938, maintained that it could have been gnawed by mice. Yet, no traces of gnawing could be surely identified, so that the mentioned hypothesis was not taken into account. The authors of the study had considered it to be a *post mortem* trepanning hole, possibly for taking some bone roundels. The probability of a second trephination might be an argument in this sense.

⁷ I. G. Russu, V. Bologa, *Trepanationen im Gebiet des heutigen Rumänien*, Südhofts Archiv für Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften, B. 45, H.1, 1961, Wiesbaden, p. 45-47

⁸ I. G. Russu, V. Bologa, *op.cit.*, p. 44

P.71 fragment from Sărata Monteoru – Monteoru Culture

Situated upon the medial part of the right parietal, the perforation consisted in two sequences. The posterior one had a rather rounded shape, being located 33 mm away from the *lambda* point and the anterior one, almost rectangular, with rectilinear and slightly divergent edges, interrupted by the cut margin of the bone piece. The total outline and shape of the hole could not be reconstructed. The perforation had 28 mm in the circular region and 30 mm at the cross line between the rounded and rectangular outlines. Its length is 40 mm in a medial position and 36 mm in its lateral part. The medial margin of the trephination surpassed the sagittal suture, with 2-4 mm, covering up to its half the impression of the longitudinal *venous sinus* on the inner table. In that area, some slight striations (possibly determined by saw), small osteophytes and irregularities existed. The (rounded) posterior and (rectilinear) lateral margins had a more regular outline, with rare osteophytes and fine striations from the sawing technique.

The regeneration process was more intense close to the inner table of the bone.

The trephination was performed upon a living subject, who had survived for a long time afterwards, because the margins of the perforation were completely regenerated. The individual must have been a rather robust one, as the operation affected the venous sinus. Anyway, it is certain that the "operator" was a very handy one. No traces were found there, in order to indicate the purpose of that trephination. No trauma or pathological process could be identified, either by using a magnifier or a radiograph.

It is possible that the operation could have been done in order to treat a convulsive illness or, with a ritual purpose.

Sărata Monteoru M.S.1.1952, S.E.M. 133 – (Monteoru Culture)

The skeleton belonged to a male individual, of mature age (about 30 years), with mezo-dolichocranian index (75,2) without any other visible pathological traces. The surgical intervention was located on the left parietal, upon its anterior part. It had an irregular oval shape. It was delimited at its anterior margin, on a length of 28 mm, by the *coronal* suture. Its lateral parts parallel the *sagittal* suture on 4-6 mm. The long axis of the cut measured 59 mm, while the short one surpassed 45 mm. Some fine striation could be observed on the bone, in the lateral, posterior and medial part of the trephination hole, being possible traces of the teeth of a saw. The edges of the cutting area were slightly sloped, excepting the area in the proximity of the coronal suture, where they were steep. There were no traces of the *diploe*, as it was totally covered by a regeneration tissue, which suggested a long survival of the individual after the operation. The appearance of the external and inner table was normal. The radiograph showed no pathological changes at that level. The only hint which could point to an intervention meant to cure a traumatic lesion was the pronounced irregular edges of the hole on the anterior edge. It was interesting to note that the sagittal suture, was completely obliterated in the areas (*pars bregmatica* and *pars verticis*) along the trephination, while, in the rest of it, was completely opened. That

phenomenon was considered to have occurred as an adaptation to the new mechanical conditions, appeared in that region of the skull.⁹

The same case was briefly described in the anthropological monograph of Sărata Monteoru¹⁰.

Poiana – PK.11 – Monteoru Culture

The skull of the individual was severely destroyed. The entire facial massif (with existing and complete mandible), part of the left parietal bone, the left side of the frontal bone, the right temporal bone and the cranial basis were missing. Considering the features of the long bones, the sex was presumed to be male and the age about 60. The stature of the individual was of 178.5 cm.

The shape of the hole was more or less oval, or better said, heart-shaped and located on the median fronto-parietal area, more on the right than on the left side. The dimensions of the hole were 5.3x4.4 cm. The thickness of the bone in the perimeter close to the hole was 0.37 cm. The edges of the cutting area were sloped on the right side and straight and steep on its left side. As observed upon the posterior region, the edge seems to have been healed, fact which means that the individual had survived a long time after the intervention. The purpose of performing such a large trephination could not be established.¹¹ A large trepanned skull was also found in the cemetery of Szőreg in Hungary. The owner of that skull also survived for at least one or two years after the intervention)¹².

Cândești

Burial 2 (C.3)

The skull was relatively complete, excepting the basal region and half of the mandible. The individual was of female sex and the age was 18-20 years, with a brachicephalic skull (86.12–hyperbrachicranian) and belonging to the dinaro-mediterranoid type.

The skull bore at least three surgeries, mostly located on its posterior side. The first one was located on the upper-lateral side of the occipital on the same side. The perforation is almost rounded, with diameters of 43x41 mm, with the lateral margins of the cut at the distance of 21 mm, both from the *lambda* and *asterion* points. The edges were slightly irregular and cut almost straight, upon most of their outline, excepting a small portion, on the left lateral side and the upper-lateral right one, that were obliquely cut, with

⁹ C. Necrasov, E. Floru, D. Nicolăescu-Plopșor, *Contribution à l'étude de la pratique de la trepanation chez les populations préhistoriques du territoire de la R.P. Roumanie*, in *Przegląd Antropologiczny*, t. XXV, 1959, Wrocław, p.12-14; C. Maximilian, V. V. Caramelia, P. Firu, Adina negrea-Gherga, *Sărata Monteworu. Studiu anthropologic*, București, 1962, p. 31, 131, 129 (fig. 39)

¹⁰ *Ibidem*, p. 131, 129 (fig. 39)

¹¹ Olga Necrasov, *Asupra unor cranii vechi trepanate, găsite pe teritoriul R.P.R.*, în *Probleme de antropologie*, 1, 1954, p. 120-123

¹² Olga C. Necrasov, E. Floru, D. Nicolăescu-Plopșor, *Contribution à l'étude de la pratique de la trepanation chez les populations préhistoriques du territoire de la R.P. Roumanie*, in *Przegląd Antropologiczny*, t. XXV, 1959, Wrocław, p. 16, 23 (pl. VII, fig. 1, 2)

the slope from the outer towards the inner table. The aspect of the cutting point to a trephination, that completely penetrated the bony wall and the respective fragment had been detached. The instrument employed for doing that intervention was probably a knife, made of flint, or metal. The second perforation, with an inter-parietal location, had the outline of the 8 number, with its longitudinal axis in an oblique position, compared with the sagittal suture. This intervention had two parts: a rounded, left parietal one, was situated between the parietal bossa and the sagittal suture, its upper margin being located 47 mm away from the coronal suture and the lower one 41 mm away from the *lambda* point. The mentioned perforation was continued with a pentagonal one, with an inter-parietal position. The bony loss (with the upper part being imaginary created, between the former and the latter perforation) affected two thirds of the right parietal and one third of the left one. The right lateral ridge was located 34 mm away from the sagittal suture, while the left one was 12 mm away from that. The total length of the perforation reached 84 mm (with a maximal width in the area of the rounded perforation and 54 mm in that of the pentagonal one, with 28 mm in the area of the crossing area between them).

The same like the first intervention, the edges of these perforations had a different slope and had, more or less, regular margins. The rounded perforation had the upper and lateral right edges with an irregular outline, sloped towards the inner part. The second (interparietal) perforation, that continued the rounded one, had three sides with an oblique cutting and with a relatively different slope, while the fourth, upper-lateral right, was smooth and had a vertical cutting.

No traces of lesions were detected, either upon the exocranial or endocranial side.

There were no traces of healing on the bony tissue.

The first surgery seems to have been the parietal-occipital one, that bears slight traces of diploë regeneration. The second seems to have been the left parietal one and the last, probably, had also determined the death of the individual. It is possible that the intervention could have been done due to some internal lesions (convulsions, haematoma or cerebral tumor), that did not affect the bony tissue yet, but caused pain.

It is less probable that the surgeries could have been a ritual one, because, given their location upon the suture, could have hampered the creation of a proper shape for the roundels that followed to be worn as amulets.

Burial 744 (Fig. 52-53)

The technique employed in this case was a mixed one, that involved drilling-scraping. The skull belonged to a mature woman, aged at 55-60 years, with a dolichocranian index (64.82 – hyperdolichocranian), of protomediterranoid type.

Upon the frontal bone of the skull, two areas were affected by substance loss, laterally placed from the sagittal line and having the same dimensions. The first depression, located on the left frontal bone, had an

oval shape (diameters – 32x27 mm), suggested the existence of a cranial trauma, subsequently cleared by the „witch-doctor”, by scraping the edges and walls of the affected area.

Given that the diploë tissue was completely regenerated, it could be drawn the conclusion that the individual had survived the surgery, for a rather extended time span.

The second intervention, on the right side of the frontal bone and performed later, was probably determined by the existence of a haematoma in the area of the operated blow, fact that required a new surgery.

The second bone loss had an almost rounded outline and was approximately located at the same distance from the upper margin of the orbit, sagittal line and the coronal suture. Its external-temporal edge surpassed the temporal line, with about 1 cm. The first intervention was situated 28 mm away from the upper margin of the orbit, 36 mm from the sagittal line and 30 mm from the coronal suture, its lateral margin surpassing the temporal line, with about 2-3 mm.

If the first intervention was completely healed, the second one was just in part (about 3 mm), in the fronto-parietal and parieto-occipital one. The remainder depression had a porotic appearance, that shows the presence of an inflammatory process at that level*.

Late Bronze Age

Zimnicea (C. 10) - Zimnuicea-Plovdiv Culture

Zimnicea M.41. B

This individual belonged to a double interment, which contained M.41.A and 41.B.

The skeleton was an adolescent or incipient adult, represented just by a fragment of the cranial vault and part of the left maxillary, bearing the second premolar, first and second molars in their alveoli.

The trephination was located upon the left side of the frontal bone, 1 cm away from *pars complicata* of the coronal suture. The shape of the cutting area was the one of an arch of circle, with a rather regular outline. No traces of healing could be detected, as the diploë was still opened. This was just the upper part of the trephination hole, as the lower one had disappeared together with the missing part of the frontal bone. The only conclusion which could be drawn was that the trepanning operation must have been done shortly before the death of the individual or recently afterwards, for taking over a bone roundel¹³.

* G. Miu, *Două cranii trepanate identificate în necropola Monteoru de la Cîndești* (perioada Bronzului Mijlociu), *Arheologia Moldovei*, XXIX, 2006, p. 209-218+Pl. 1 and 2

¹³ Olga Necrasov, Șt. Comănescu, Margareta Onofrei, C. Feodorovici, *Étude anthropologique des squelettes de Zimnicea datant de l'Âge du bronze récent (nécropole C.10)*, in *Dacia* N.S., t. 17, 1973, p. 111

For a long time, it was maintained that the practice of trephination had been brought on the territory of Romania by the bearers of the tumular ochre burials¹⁴. They were nomadic or semi-nomadic shepherd tribes, who came from the steppe north of the Black Sea¹⁵. This hypothesis was based upon the fact that the oldest finds of trepanned skulls were those unearthed at Decea Mureșului¹⁶ and Holboca¹⁷, sites with necropolises belonging to such populations. Later on, the discovery of a trepanned skull at Girov (Girov I)¹⁸, belonging to the local Cucuteni Culture, had stirred a large debate among anthropologists because, during the past few decades, some of them have considered that the local populations have also practiced trepanation, while others maintained that the mentioned surgical procedure was brought by the bearers of the tumular ochre burials and taken over by the locals. We consider the latter variant to be more acceptable one. This is also backed up by the fact that, for the Neolithic times, there were studied necropolises with hundreds of skeletons, but none of those individuals bore traces of trephination. The first cases of such individuals were found during the Eneolithic times.

In the Bronze Age, it could be observed the increase in number of the individuals with such a surgical operation. In fact, this is the time when most of the trepanned skulls have been uncovered, both in inhumation and cremation burials (i.e. Meteș¹⁹). In the Hallstatt period and afterwards, in the Latène times, a significant change had occurred in the spirituality of the people, resulting in spreading out of cremation on larger and larger regions of Romania. Finally, it became the almost generally employed funerary rite. This might have been the reason which hampered the find of other

¹⁴ Olga Necrasov, *Asupra unor cranii vechi trepanate găsite pe teritoriul R.P.R.*, Probleme de antropologie, 1, 1954, p. 125-126; Olga Necrasov, *Nouvelles Données sur la Pratique de la Trépanation chez les Populations Préhistoriques et Protohistoriques de Roumanie*, Mitteilug der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 108, 1977, p. 134

¹⁵ E. Comșa, *Unele probleme privind populațiile de stepă din nord-vestul mării Negre, din perioada eneolitică până la începutul epocii bronzului*, SCIVA, 29, 3, 1978, p. 353-363; Idem, *Aspects du métier de pâtre au cours du néolithique tardif et de la période de transition vers l'âge du bronze dans le territoire de la Roumanie*, in L. Bartosiewicz, H. J. Greenfield, *Transhumant pastoralism in southern Europe. Recent Perspectives from Archaeology, History and Ethnology*, Budapest, 1999, p. 37-46

¹⁶ Al. Lenghel, *Zwei trepanierte Schädel aus dem siebenbürgischen Landesmuseum in Cluj-Klausenburg*, Südhofts Archiv für Feschichte der Medizin, Leipzig, 1930, p. 98-100; I. G. Russu, V. Bologna, *Trepanationen im Gebiet des heutigen Rumänien*, Südhofts Archiv für Geschichte der Medizinsfunde der Naturwissenschaften, B. 45, H.1, 1961, Wiesbaden, p. 36-39

¹⁷ Olga Necrasov, Maria Cristescu, *Contribuție la studiul antropologic al scheletelor din complexul mormintelor cu ocră de la Holboca-Iasi*, Probleme de Antropologie, III, 1957, p. 109

¹⁸ Olga Necrasov, *Nouvelles Données sur la Pratique de la Trépanation chez les Populations Préhistoriques et Protohistoriques de Roumanie*, Mitteilug der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 108, 1977, p. 130-131; Cornelia-Magda Mantu, D. Botezatu, B. Kromer, *Une tombe double à inhumation de l'établissement de type Cucuteni de Scânteia, département de Iasi, Roumanie*, Préhistoire Européene, Vol. 6, 1994, p. 226

¹⁹ H. Ciugudean, *Epoca timpurie a bronzului în centrul și sud-vestul Transilvaniei*, București, 1996, p. 56

trepanned skulls. Yet, this intervention must have been surely practiced even later, in the Latène period, as other trepanned skulls have been discovered.

In the Hallstatt period and afterwards, in the Latène times, a significant change had occurred in the spirituality of the people, resulting in spreading out of cremation on larger and larger regions of Romania. Finally, it became the almost generally employed funerary rite. This might have been the reason which hampered the find of other trepanned skulls. Yet, this intervention must have been surely practiced even later, in the Latène period, as other trepanned skulls have been discovered.

The percentage of healing consequent to such an intervention exceeds 50%. Still, for the Romanian prehistory, it seems that the fronto-parietal or parietal trepanning is more frequent than the one located elsewhere. What we should also stress here is that trephination was made upon certain individuals, irrespective of their age and sex. What we could also notice is that the trepanned skulls are more frequently in the male sex. This fact could be easily explained by the conflicts which existed among various communities at that time. As combats were carried out especially by men, they would, of course, get injured at the head and trepanned for being rescued.

For both sexes, we could say that, during the Bronze Age in Romania, the surgical intervention was usually performed at adult, mature and respectively at senile age, but in one single case, at the adolescent age. We have no children skulls with trephination during that period. Yet, this doesn't mean that some interdiction existed to perform such a surgery on children. We consider it to be just a lack of material evidence about it. We are sure that the following archaeological excavations will point out new data about this surgical intervention.

Bibliografie

- D. Botezatu, H. Aldea, H. Ciugudean *Considerații asupra unui craniu trepanat descoperit la Livezile (jud. Alba) aparținând culturii Coțofeni (începutul mileniului II î.e.n.), SCA, 24, 1987, p. 3-7*
- H. Ciugudean *Epoca timpurie a bronzului în centrul și sud-vestul Transilvaniei, București, 1996*
- E. Comșa *Unele probleme privind populațiile de stepă din nord-vestul mării Negre, din perioada eneolitică până la începutul epocii bronzului, SCIVA, 29, 3, 1978, p. 353-363*
- E. Comșa *Aspects du métier de père au cours du néolithique tardif et de la période de transition vers l'âge du bronze dans le territoire de la Roumanie, in L. Bartosiewicz, H. J. Greenfield, Transhumant pastoralism in southern Europe. Recent Perspectives from Archaeology, History and Ethnology, Budapest, 1999, p. 37-46*

- Al. Lenghel *Zwei trepanierte Schädel aus dem siebenbürgischen Landesmuseum in Cluj-Klausenburg, Südhofts Archiv für Geschichte der Medizin, Leipzig, 1930, p. 98-100*
- Cornelia-Magda Mantu, D. Botezatu, B. Kromer *Une tombe double à inhumation de l'établissement de type Cucuteni de Scânteia, département de Iasi, Roumanie, Préhistoire Européene, Vol. 6, 1994, p. 225-241*
- G. Miú *Două cranii trepanate identificate în necropola Monteoru de la Căndești (perioada Bronzului Mijlociu), Arheologia Moldovei, XXIX, 2006, p. 209-218+Pl. 1 and 2*
- C. Maximilian, V. V. Caramelia, P. Firu, Adina Negrea-Gherga *Sărata Monteoru. Studiu anthropologic, București, 1962*
- Olga Necrasov *Asupra unor cranii vechi trepanate, găsite pe teritoriul R.P.R., Probleme de antropologie, 1, 1954, p. 119-126*
- Olga Necrasov, Maria Cristescu *Contribuție la studiul antropologic al scheletelor din complexul mormintelor cu ocră de la Holboca-Iasi, Probleme de Antropologie, III, 1957, p. 73-147*
- Olga C. Necrasov *Nouvelles Données sur la Pratique de la Trépanation chez les Populations Préhistoriques et Protohistoriques de Roumanie, Mitteilung der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 108, 1977, p. 130-137*
- Olga Necrasov, Șt. Comănescu, Margareta Onofrei, C. Feodorovici *Étude anthropologique des squelettes de Zimnicea datant de l'Âge du bronze récent (nécropole C.10), Dacia N.S., t. 17, 1973, p. 99-125*
- Olga C. Necrasov, E. Floru, D. Nicolăescu-Plopșor *Contribution à l'étude de la pratique de la trepanation chez les populations préhistoriques du territoire de la R.P. Roumanie, in Przegląd Antropologiczny, t. XXV, 1959, Wrocław, p. 9-19*
- Ch. Roberts, K. Manchester *Archaeology of disease; Cornell University Press, Ithaca, New York, 1995*
- I. G. Russu, V. Bologa *Trepanationen im Gebiet des heutigen Rumänien, Südhofts Archiv für Geschichte der Medizinsfunde der Naturwissenschaften, b. 45, H.1, 1961, Wiesbaden, p. 34-66*
- I.G. Russu, M. Șerban, N. Motioc, T. Farcaș *Trepanație craniană vindecată datînd din epoca bronzului, Istoria medicinei. Studii și cercetări, București, 1957, p. 311-316*

Fig. 1 - The skull from Dinias (apud I. G. Russu, V. Bologa, 1961, p. 48, Abb. 2)

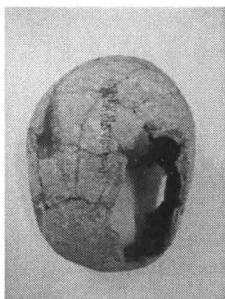

Fig. 2 - Norma verticalis of the trepanned skull from Livezile By courtesy of Horia Ciugudean).

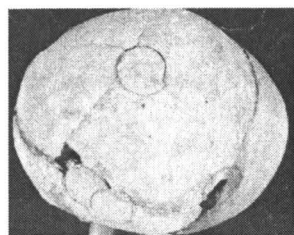

Fig. 3 - Skull 26 with multiple trephinations from Zimnicea I necropolis (apud Olga Necrasov, 1977, Planche II, Fig. 3)

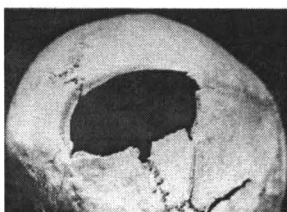

Fig. 4 - Trepanned skull no. 52 from Zimnicea (apud Olga Necrasov, 1977, Pl. 1, Fig. 2)

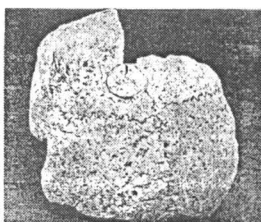

Fig. 5 - The skull from Cetatenii din Deal (apud I. G. Russu, V. Bologa, 1961, p. 49, Abb. 4)

Fig. 6 - Norma lateralis of the Sarata Monteoru B. 5 trepanned skull (By courtesy of Georgeta Miu)

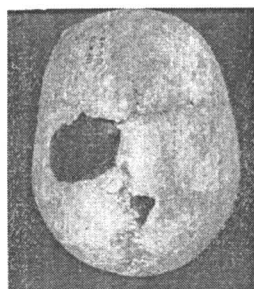
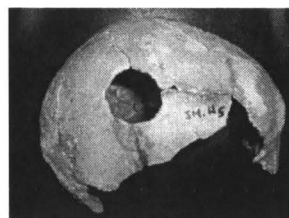

Fig. 42 - Norma verticalis of the skull no. 133 from Sarata Monteoru (apud C. Maximilian et. al., 1962, p. 129, Fig. 39)

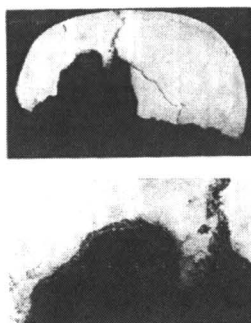

Fig. 50 - Trepanned skull no. 41.B from Late Bronze Age necropolis at Zimnicea II (apud Olga Necrasov, St. Comanescu, Margaret)

Gabriel Crăciunescu
Marin Iulian Neagoe
Cristian Manea
Eugen Gavril Văcuță

Une habitation de l'Age du Bronze dans l'Île Gârla Mare. En septembre 2009 une équipe d'archéologues du Musée de la Région des Portes de Fer fit un sondage de l'île située en face de la localité Gârla Mare. On a identifié une habitation mesurant 9,30 x 5,75 m, appartenant à la culture Gârla Mare. On y a constaté l'existence d'une phase de construction antérieure. Le matériel céramique obtenu provenait d'un registre de formes diverses: bols, vases tronconiques, bi tronconiques, vases doubles, urnes, vases de provisions, vases *pyrunos*, écuelles, *kantharoi*, poêles, mais aussi statuettes anthropomorphes et une petite table rituelle. En 2010 le niveau rehaussé des eaux du Danube empêcha toute intention de recherche de l'île.

Mots clé: Age du Bronze, habitation, culture Gârla Mare

Cuvinte cheie: Epoca bronzului, locuință, cultura Gârla Mare

În toamna anului 2009 am avut posibilitatea să ajung în insula Gârla Mare, situată în dreptul localității cu același nume, în condițiile în care nivelul Dunării era foarte scăzut. Cu această ocazie am constatat că pe plajă se aflau resturile unei locuințe. Împreună cu mai mulți colegi* de la Muzeul Regiunii Porților de Fier din Drobeta Turnu Severin am hotărât să cercetăm această locuință. Această cercetare s-a realizat pe parcursul a două zile: 24 și 30 septembrie 2009.

Insula Gârla Mare are o lungime de 1,500 km, o lățime de circa 0,600-0,700 km și este situată între km fluviali 836+600 - 838+100. În prezent este acoperită de pădure și multă vegetație, fiind populată cu mistreți, căprioare și iepuri. Vârful amonte al acesteia are înălțimea de 42 m iar cel din aval de 38 m. Partea vestică a insulei are cota de 48 m și coboară treptat până la cei 38 m cât are în partea estică. Nivelul apei se situează la cota de 32 m.

Cercetarea nu a mai fost posibilă în anul 2010 din cauza nivelului apei, situat peste partea superioară a stratului cu materiale arheologice.

Locuința pe care noi am observat-o era în bună parte distrusă de apele fluviului, dar am putut stabili dimensiunile acesteia: 9,30 m lungime și 5,75 m lățime. Datorită numărului redus de persoane angrenate în cercetarea acesteia și a zilelor scurte de septembrie, am convenit să o împărțim în carouri și să săpăm doar în două carouri. Dacă primul carou a avut dimensiuni normale, 2x2 m, în caroul patru am săpat o porțiune cu dimensiunile de 1,50x1,30 m iar în caroul cinci am mai făcut o casetă mult

* La cercetare au participat: Gabriel Crăciunescu, Cristian Dumitru Manea, Marin Iulian Neagoe, Eugen Gavril Văcuță, Laurențiu Botgros

mai mică, cu dimensiunile de 1x1 m. În caroul patru, cel cu dimensiunile de 1,50x1,30 m, era o groapă care se observa în malul rupt de apă. În profil groapa prezenta două faze de umplere: cea de jos, cu o grosime de cca 0,20 m, urma un strat de lut galben-roșcat cu o grosime de 0,25 m și ultima fază de umplere, care corespundea nivelului locuinței observate de noi. Prima fază de umplere a fost realizată cu cenușă, mici fragmente de cărbune, oase de animale și ceramică. Etapa a doua de umplere a fost realizată cu cenușă, fragmente ceramice, oase de pește și numeroase valve de scoici. Aceste valve, aflate din exces, acopereau și o parte din podeaua locuinței.

Caseta a fost săpată în ultimul carou, unde terenul avea o înălțime mai mică și unde s-a putut observa în mal, un alt nivel de călcare aparținând altei faze de construcție a locuinței. Acest prim nivel era separat de cel de mai sus printr-un strat de pământ galben-roșcat, asemănător cu cel existent în groapa menționată. Se poate presupune că locuința a avut o fază inițială și una de refacere, sau că locuința din partea superioară a suprapus, parțial, altă construcție dezafectată. Amploarea redusă a cercetării nu a permis prea multe observații în acest sens.

Înainte de a prezenta materialul ceramic din locuință trebuie să precizăm că în perimetrul acesteia, pe terenul spălat de ape, au fost descoperite două piese din bronz. Prima este un fragment de brățară cu profil plan-convex (Pl. I/8) și care are un cap păstrat întreg, răsucit către exterior. Cea de a doua piesă este un ac de cusut (Pl. I/7) care are gaura realizată prin îndoirea firului de bronz și ciocănirea lui pentru uniformizare. Lungimea acului este de 9,7 cm iar lățimea acestuia este de 0,3 cm.

Cu toate impedimentele datorate cercetării, din materialele apărute au putut fi selectate câteva tipuri de vase din ceramică și diferite materiale de naturi diferite.

Vasele de tip *pyraunos* sunt reprezentate de două fragmente descoperite și care provin din piese diferite, lucru stabilit pe baza pastei din care au fost lucrate și a modului de ardere. Unul din aceste fragmente este lucrat din pastă care conține fragmente ceramice pisate și are culoarea maro (Pl. I/2). Asemenea piese au fost descoperite în mai multe localități, atât din Oltenia cât și de la sud de Dunăre, din care amintim pe cele de la Balta Verde¹, Izvoarele², Ostrovul Mare-Bivolării³, Ostrovul Mare-Colonie⁴ și Ostrovul Corbului⁵.

¹ D. Berciu, E. Comșa, *Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950)*, MCA, II, p. 251-489, Fig. 38

² G. Crăciunescu, *Așezare a culturii Gârla Mare la Izvoarele*, Thraco-Dacica, XIII, 1-2, 1992, (43-47), Pl. II/5

³ D. Berciu, *Catalogul muzeului arheologic din Turnu-Severin*, MA, I, (589-691), Pl. XXIX/4

⁴ G. Crăciunescu, *Despre locuirile bronzului mijlociu din Ostrovul Mare*, Drobeta Arheologie-Istorie, XVI, 2006, Pl. VI/2; XI/1

⁵ B. Hänsel, P. Roman, *Siedlungsfunde der bronzezeitlichen Gârla Mare-Gruppe bei Ostrovul Corbului östlich des Eisernen Tores*, PZ, 59, 1984, 2, fig. 22/1-5

Ceștile în stare fragmentară au apărut în număr destul de mare, având dimensiuni diferite, nedecorate sau decorate într-o măsură mai mare sau mai mică. Suportul acestora este inelar iar unele sunt prost finisate și arse, în special la interior. În unele cazuri, din întreaga piesă se păstrează doar toarta (Pl. I/5). O asemenea piesă fragmentară este acoperită cu un decor foarte fin și păstrează mult din substanța albă de incrustație (Pl. II/2). Decorul realizat prin imprimarea unor instrumente cu formă diferită a părții active, este cel obișnuit pentru această cultură. Altă piesă este nedecorată, de mici dimensiuni și are toarta lipsă. Ceea ce este deosebit la aceasta este faptul că locul de prindere a torții ce coboară de pe buză, este la baza piesei (Pl. III/1). Un fragment dintr-o ceașcă ce provine din primul carou are un desen care este format din S-uri sub forma unei spirale înlănțuite și completat cu alte elemente liniare de mare finețe (Pl. II/5). Alt fragment dintr-o ceașcă are ca decor un punct mult adâncit în pastă, din care pornesc linii radiare mai lungi sau mai scurte, umplute cu pastă albă de incrustație (Pl. II/4). De la o ceașcă deosebită ca formă, se păstrează o parte din corp, dar fără buză și fund. Aceasta are corpul bombat la partea superioară și mult alungit către bază (Pl. III/5). Ca decor, este acoperită cu caneluri fine, dispuse vertical în special pe maxima bombare.

Cănille sunt reprezentate de câteva fragmente care aparțin mai multor asemenea piese. La una din ele se păstrează o parte din corp și toarta prevăzută cu o protomă sub forma unui cap de pasăre, care se înalță peste nivelul buzei (Pl. IV/1). Căni cu protome care se ridică pe toartă se întâlnesc și în necropola de la Gruia⁶. O altă piesă are gâtul tronconic, buza ușor răsfrântă și o toartă cu secțiune triunghiulară prevăzută cu o protomă. Piesa este decorată cu cercuri concentrice, linii drepte și în zig-zag (Pl. II/1) și provine din caroul doi.

Castroanele au mărimi diferite și sunt atât decorate cât și nedecorate. Toate se află în stare fragmentară. O asemenea piesă este lucrată din pastă de bună calitate, este nedecorată, are o toartă groasă și lată care se ridică ușor de pe buză (Pl. V/2). Piesa provine din primul carou și reprezintă o formă comună pentru această cultură. Asemenea descoperiri au fost efectuate în număr destul de mare în necropola de la Ostrovul Mare-Bivolării⁷. Din groapa nr.1 provin două fragmente de acest tip de vas. Un prim fragment provine de la o piesă de culoare maro, lucrată din pastă de bună calitate și decorată amplu, cu ghirlande, cercuri concentrice și linii. Piesa, împreună cu câteva oase de pește, provenea din ultimul nivel de umplere a gropii. Cel de al doilea fragment provine din primul nivel de umplere a gropii și face parte dintr-o piesă tronconică și cu buza teșită oblic către interior (Pl. III/6), asemănător castroanelor Coțofeni. Piesa este decorată cu ghirlande atât pe exterior cât și pe partea superioară a buzei iar în decor se păstrează substanța albă de incrustație.

⁶ G. Crăciunescu, *La nécropole de crémation de l'Âge du Bronze de Gruia, dép. de Mehedinți, în Pratiques funéraire et manifestations de l'identité culturelle (Âge du Bronze et Âge du Fer), Actes du IVe Colloque International d'Archéologie Funéraire, Tulcea, 2006, p. 67-76*

⁷ D. Berciu, *Catalogul ...*, Pl. XXV/4, 7, 15

Vasele tronconice sunt reprezentate de câteva fragmente din care prezentăm unul care este lucrat dintr-o pastă cu multe cioburi pisate (Pl. I/4) și având o culoare maro. Fragmentul păstrat provine dintr-un vas cu buza dreaptă și are o toartă lată ce coboară scurt de la nivelul buzei.

Vasele bitronconice sunt ilustrate de o piesă fragmentară lucrată din pastă ce conține pietriș mărunț, are culoarea gri, cu maxima bombare ușor rotunjită iar suportul este plat (Pl.III/4). Piesa a fost acoperită cu o angobă în care s-a realizat decorul prin incizare. O parte din angobă s-a desprins și deci și din decor lipsesc unele porțiuni. O altă piesă, aproape întreagă, este de dimensiuni mai mici și nedecorată (Pl. III/2).

Prezența **vaseelor duble** este foarte discretă. În mod concret nu avem decât un singur fragment dintr-un asemenea vas, de la care se păstrează puțin din puntea de legătură dintre cele două recipiente.

Urnele sau amforele, sunt vase mari din care s-au păstrat fragmente care pot fi mai greu atribuite acestui tip ceramic, dar buzele acestora sunt de neconfundat. Asemenea buze au fost descoperite atât în primul, cât și în cel de al doilea carou. Pe un asemenea fragment, la care se păstrează și o parte din gât, avem un decor de linie frântă, situate pe partea superioară a buzei (Pl.I/6), dar avem și numeroase fragmente din piese nedecorate, de diferite mărimi.

În așezări aparținând culturii Verbicioara au fost descoperite **vase mari de provizii** care sunt lucrate din pământ amestecat cu pleavă, au pereții groși de 4-5 cm și sunt prost finisate pe interior iar arderea este slabă. Un fragment din gura unui astfel de vas (Pl.I/3) a fost descoperit în umplutura gropii nr.1 la adâncimea de 0,75 m.

Printre formele ceramice mai bine păstrate amintim un vas cu două toarte, un **kantharoi**, căruia îi lipsesc buza și o toartă (Pl.V/1). Este lucrat din pastă de bună calitate și are culoarea maro către brun. Această formă ceramică este întâlnită în toate așezările și necropolele de la nord și sud de Dunăre.

Tigăile, sau tăvile, sunt prezente în locuința de la Gârla Mare-insulă, unde au fost descoperite două fragmente de asemenea vase: unul în groapa nr.1, care este lucrat din pastă ce are în amestec fragmente ceramice pisate și altul care provine din caroul nr.1. Acesta este lucrat dintr-o pastă de bună calitate și are culoarea maro deschis. Sub buză are o apucătoare ușor aplatizată (Pl.III/3). Tipul acesta de vas este prezent în număr destul de mare la est de Porțile de Fier, dar și în vestul acestei zone. Tigăile sunt descoperite atât în așezări cât și în necropole: Cârna, Ostrovul Corbului, Ostrovul Mare-Colonie și *Botul Piscului aval*⁸, sau într-o locuință de la Izvoarele⁹.

Statuetele antropomorfe sunt reprezentate de două fragmente care provin de la piese diferite. Prima a fost descoperită în primul carou la

⁸ materiale inedite

⁹ G. Crăciunescu, *Așezare a culturii Gârla Mare la Izvoarele*, Thraco-Dacica, XIII, 1-2, 1992, Pl. 3/5

adâncimea de 0,10 m și reprezintă partea superioară a unei asemenea piese și este nedecorată (Pl.IV/3). Cea de a doua, descoperită în același carou, dar la adâncimea de 0,50 m, este tot fragmentară, dar decorată (Pl.IV/4). Semnificația acestor statuete a mai fost discutată și cu alte ocazii¹⁰, dar în unele materiale care se ocupă special de acestea nu a fost luată în discuție semnificația statuetelor nedecorate¹¹.

O descoperire pe care o apreciem ca deosebită este reprezentată de un fragment dintr-o **măsuță-altar**. Este o piesă de mici dimensiuni, lucrată cu multă grijă. Aceasta (Pl.IV/2) are partea superioară plată și decorată iar partea inferioară, suportul, este alveolat în genul unor arcade. Este lucrată din pastă de bună calitate, decorul, situat pe partea superioară și exterior, este acoperit cu substanță albă de incrustație.

Un fragment ceramic de formă neregulată este prevăzut cu găuri destul de mari (Pl.I/1). Este lucrat din pastă de bună calitate, cu mai multă grijă pe partea exterioară și mai neglijent la interior. Are culoarea maro și bănuim că este un fragment dintr-un altar sau un suport pentru o piesă cu aceeași funcționalitate.

Tot fragmentară a fost descoperită o **placă** de formă pătrată sau dreptunghiulară (Pl.V/3) de culoare maro, care a fost lucrată din pastă cu fragmente ceramice bine pisate. În zonă, pentru epoca bronzului, asemenea piese sunt prezente în cadrul culturii Verbicioara¹².

Decorul întâlnit pe aceste materiale ceramice este cel cunoscut în cadrul culturii Gârla Mare dar există și unele motive mai puțin obișnuite. Ne referim la decorul canelat întâlnit pe corpul unei cești (Pl. III/5) și pe un gât de vas (Pl.V/4). Acest motiv este întâlnit pe unele urne funerare de la Ostrovul Mare¹³, dar și pe materiale dintr-o locuință a culturii Gârla Mare din insula Ostrovul Mare¹⁴. Pe materialele din locuință apar două fragmente de cești decorate cu caneluri fine, dar pe un fragment decorul constă atât din caneluri, cât și din motive caracteristice acestei culturi.

Un alt decor care face puțin notă discordantă cu ceea ce se acceptă pentru această cultură, este reprezentat de un fragment dintr-un vas de mari dimensiuni (Pl.II/3) pe care apar două triunghiuri umplute cu două rânduri de linii imprimate în pastă. Acest decor este realizat destul de stângaci pentru această cultură, dar triunghiul se întâlnește pe ceramica acestei perioade.

O altă problemă este constituită de decorul întâlnit pe vasul acoperit cu angobă (Pl.III/4). Decorul executat pe acesta este destul de vag

¹⁰ V. Dumitrescu, *Necropola de incinerare din epoca bronzului de la Cîrma*, București, 1961, p.244-279

¹¹ I. Chicideanu, Monica Șandor Chicideanu, *Contributions to the Study of the Gîrla Mare Anthropomorphic Statuettes*, Dacia, N.S., XXXIV, 1990, p. 53-75; Monica Șandor-Chicideanu, *Cultura Țuto Brdo-Gârla Mare. Contribuții la cunoașterea epocii bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară, I*, Ed. Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2003

¹² G. Crăciunescu, *Cultura Verbicioara în jumătatea vestică a Olteniei*, Craiova, 2004, Pl. XLI/1-3

¹³ D. Berciu, *Catalogul muzeului...*, Pl. XIII/6; XIV/4

¹⁴ G. Crăciunescu, *Despre locuirile bronzului mijlociu din Ostrovul Mare*, Drobeta, XVI, Arheologie-Istorie, 2006, Pl. XIV

asemănător cu cel al culturii Gârla Mare și este stângaci realizat. Asemenea cazuri se mai întâlnesc. Pe o ceașcă descoperită într-o locuință de la Izvoarele, jud. Mehedinți¹⁵, decorul consta din linii incizate vertical pe corpul acesteia.

Un fragment de castron (Pl.III/6), are buza dreaptă, dar cu o ușoară prelungire către interior. Asemenea buze de castron se întâlnesc în special în cultura Coțofeni, dar descoperiri de acest fel mai există în cultura Gârla Mare, ca de exemplu cele de la Cârna – *Ostrovogania*¹⁶, Cârna - *Rampă*¹⁷, Plosca – *Cabana de metal*¹⁸ și Ostrovul Mare - *Colonie*¹⁹.

În afara materialului ceramic au apărut numeroase fragmente de oase. Din ceea ce am putut estima considerăm că sunt oase de vite mari, probabil cervide, mai mulți colți de mistreț și oase de pește. La acestea putem adăuga valvele de scoică, numeroase atât în groapă cât și în locuință, precum și cochilii de melc, apărute în număr destul de mic. Pentru a ne întregi imaginea despre regimul alimentar al acestei populații amintim faptul că fragmentul de vas cu peretele gros de 4-5 cm (Pl.I/3) servea la păstrarea cerealelor.

Materialul litic a fost descoperit într-o cantitate mult mai mică. Este vorba de două piese fragmentare lucrate din silex, lucru de acceptat dacă se ține seama de procentul mic din locuință care a fost cercetat.

Dacă la Ostrovul Mare²⁰ și Izvoarele²¹ locuințele acestei populații erau destul de mici, în insula Gârla Mare ne aflăm în fața unei locuințe de mari dimensiuni și cu două faze de construcție.

Echipa care a realizat această cercetare speră să aibă posibilitatea și cu altă ocazie să facă observații legate de locuirea Gârla Mare din insula cu același nume.

Bibliografie

Berciu, 1953	D. Berciu, <i>Catalogul muzeului arheologic din Turnu-Severin</i> , MCA, I, 1953, p. 589-691
Berciu, Comșa 1956	D. Berciu, E. Comșa, <i>Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950)</i> , MCA, II, p. 251-489
Chicideanu,
Chicideanu 1990	I. Chicideanu, Monica Șandor Chicideanu, <i>Contributions to the Study of the Gârla Mare Anthropomorphic Statuettes</i> , Dacia, N.S., XXXIV, 1990, p. 53-75
Crăciunescu 1980	G. Crăciunescu, <i>Noi descoperiri arheologice din epoca</i>

¹⁵ G. Crăciunescu, *Așezare a culturii Gârla Mare...* Pl. 3/6

¹⁶ Monica Șandor-Chicideanu, *op. cit.*, Pl. 20/2a

¹⁷ *Ibidem*, Pl. 130/7a

¹⁸ *Ibidem*, Pl. 67/8a

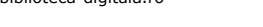
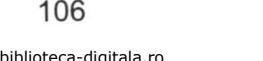
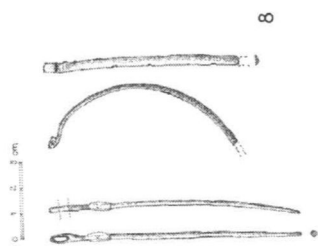
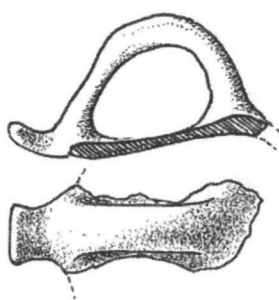
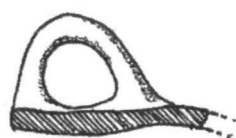
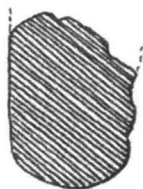
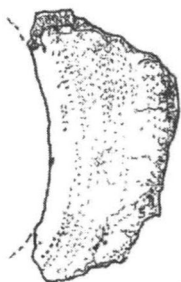
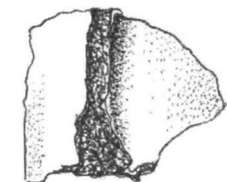
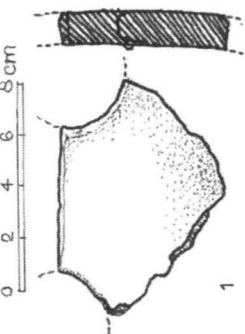
¹⁹ G. Crăciunescu, *Despre locuirile bronzului mijlociu...*, Pl. IX

²⁰ G. Crăciunescu, *Noi descoperiri arheologice din epoca bronzului la Ostrovul Mare*, în Drobeta, IV, 1980, Fig. 2

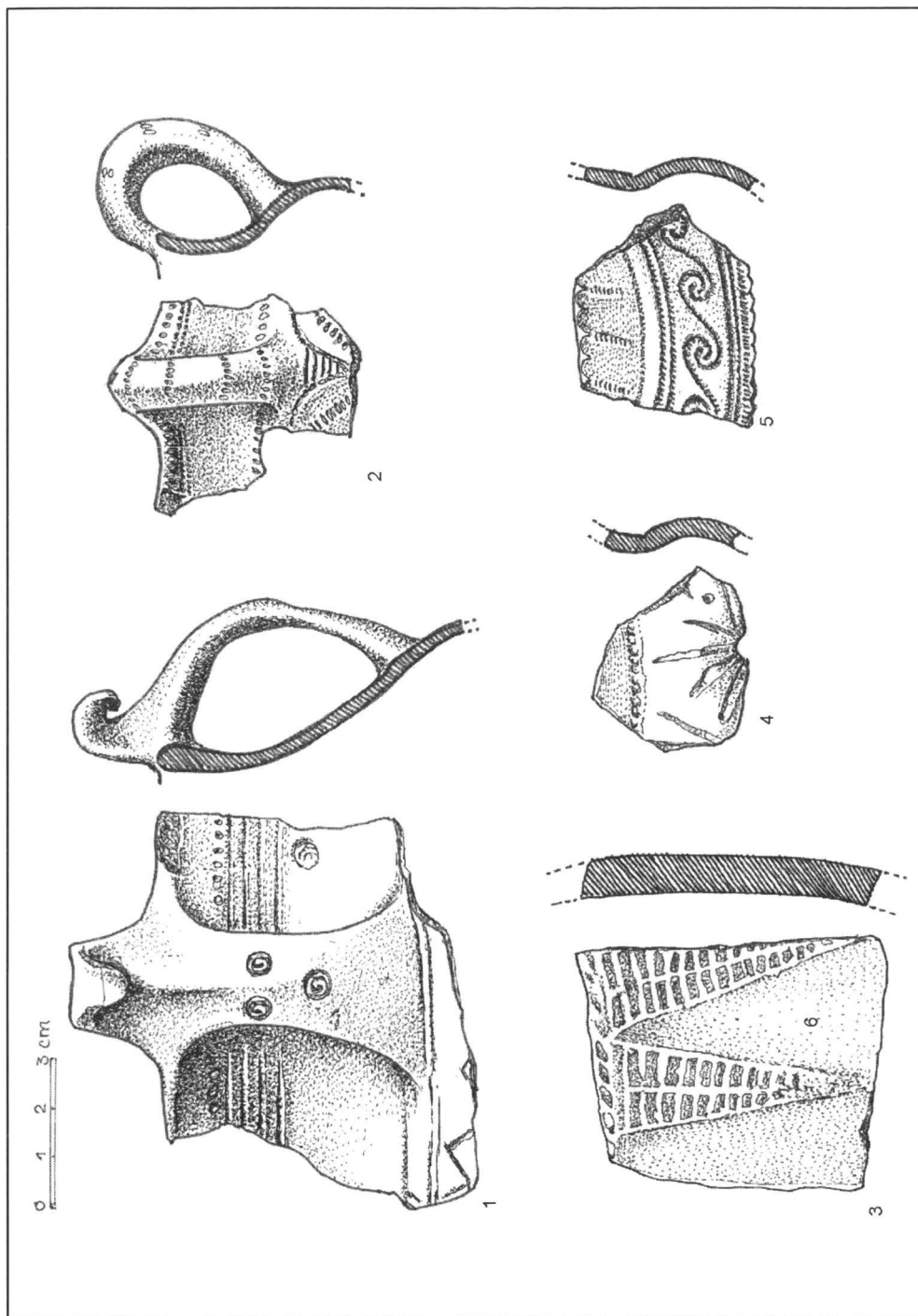
²¹ G. Crăciunescu, *Așezare a culturii Gârla Mare la Izvoarele*, Thraco-Dacica, XIII, 1-2, 1992, Pl. I

- Crăciunescu 1992 G. Crăciunescu, *Așezare a culturii Gîrla Mare la Izvoarele, Thraco-Dacica*, XIII, 1-2, 1992, p. 43-47
- Crăciunescu 2006 G. Crăciunescu, *La nécropole de crémation de l'Âge du Bronze de Gruia, dép. de Mehedinți*, în *Pratiques funéraire et manifestations de l'identité culturelle (Âge du Bronze et Âge du Fer)*, Actes du IVe Colloque International d'Archéologie Funéraire, Tulcea, 2006, p.67-76
- Crăciunescu 2006a G. Crăciunescu, *Despre locuirile bronzului mijlociu din Ostrovul Mare*, Drobeta, XVI, Arheologie-Istorie, 2006, p. 143-164
- Dumitrescu 1961 V. Dumitrescu, *Necropola de incineratie din epoca bronzului de la Cîrna*, București, 1961
- Hänsel, Roman 1984 B. Hänsel, P. Roman, *Siedlungsfunde der bronzezeitlichen Gîrla Mare-Gruppe bei Ostrovul Corbului östlich des Eisernen Tores*, PZ, 59, 1984, 2, p. 188-229

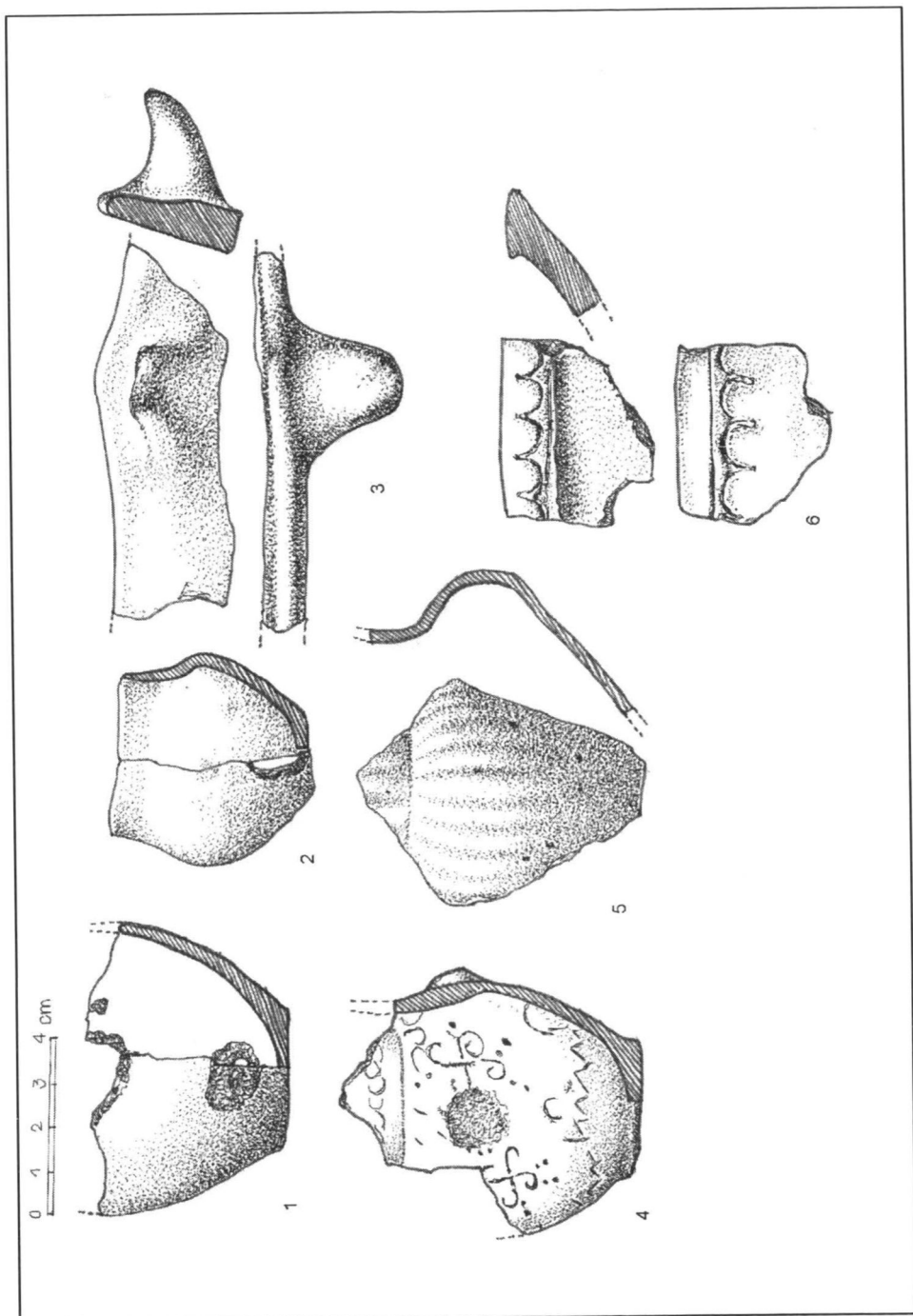
0 2 4 6 8 cm

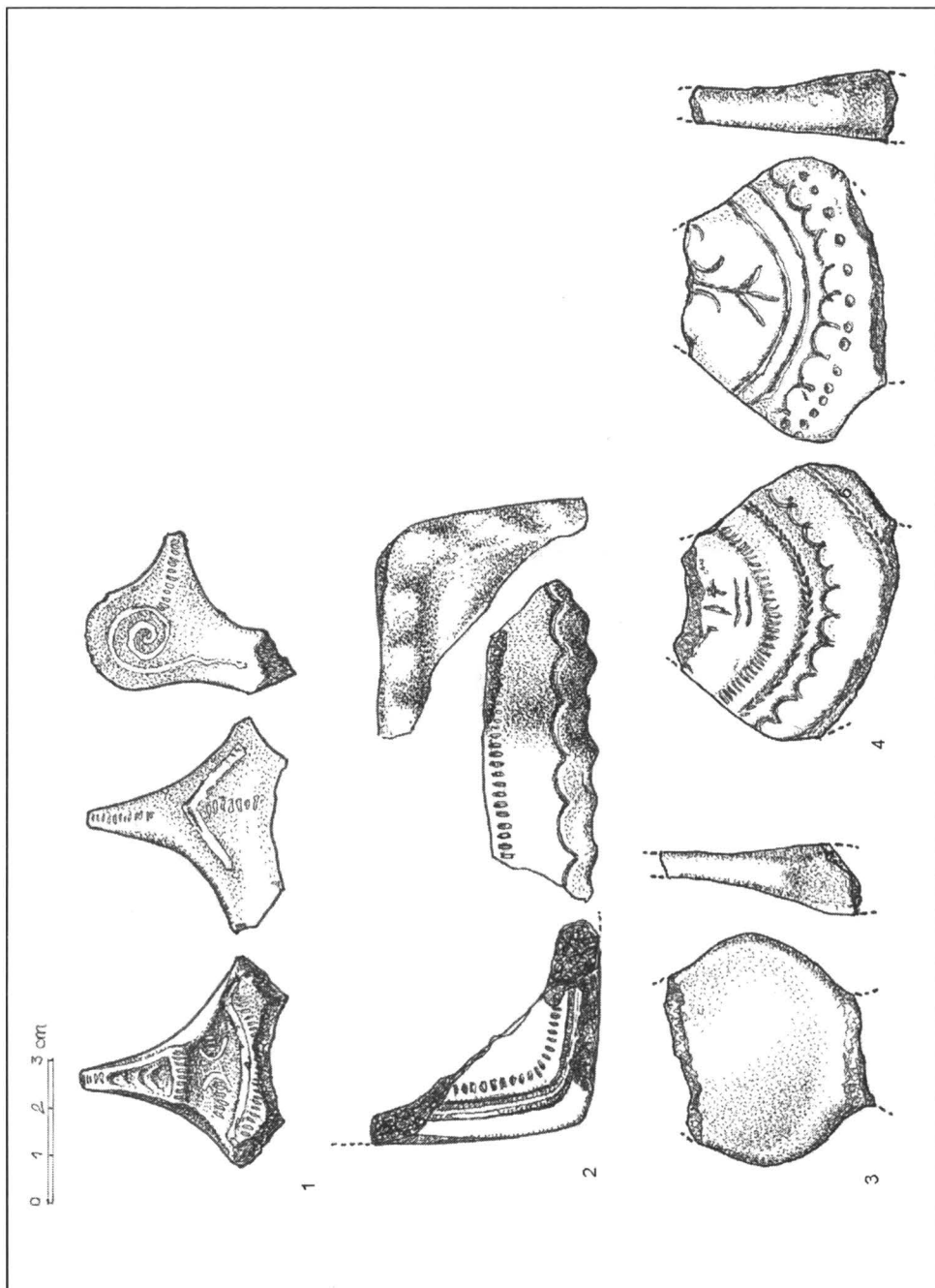
Planşa I

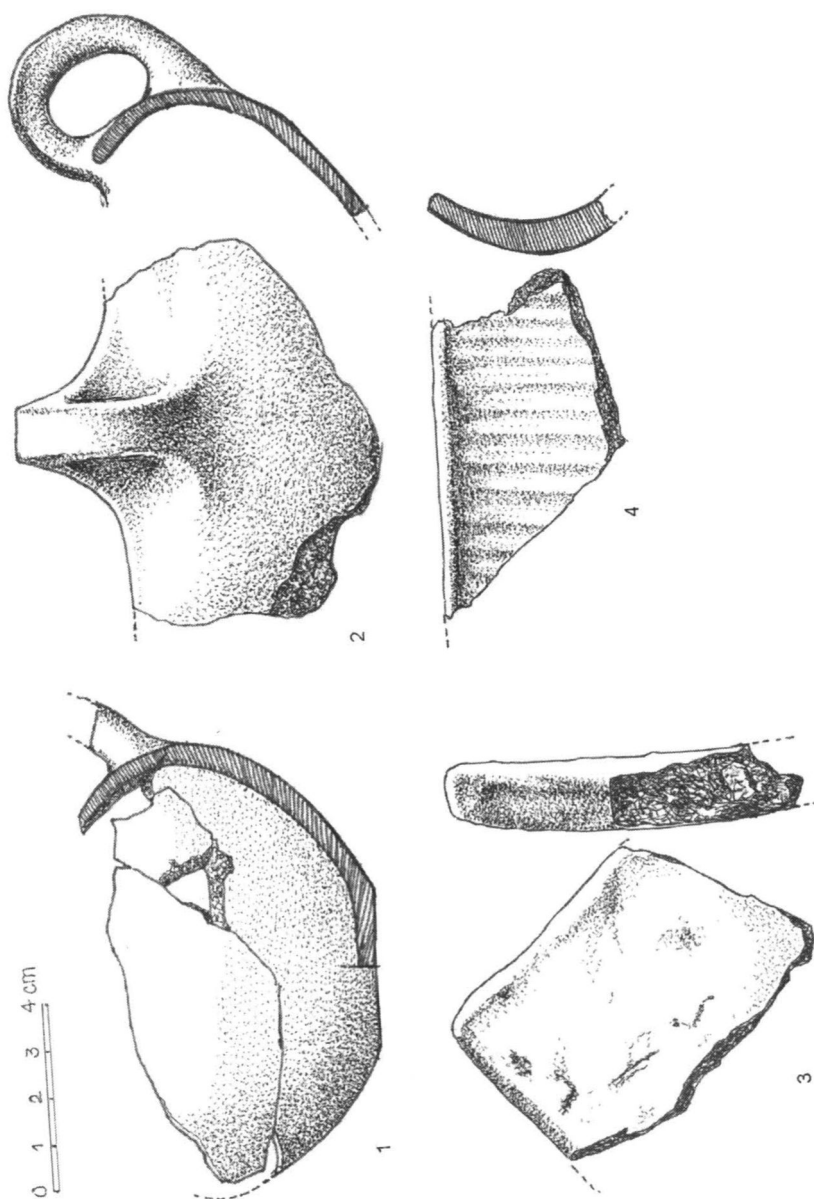
Planşa II

Planşa III

Planşa IV

Planşa V

Laurențiu Mecu &
Alexandru Nălbitoru

About geophysical research methods applied to Radovanu archeological site. Geophysical Research is a highly successful method in our days and is being used also in Romania. Since 2004, under an international project, has been applied to Radovanu archaeological site, county Călărași. Magnetic gradiometers was used to scan areas on *Gorgana întâi* and *Gorgana a doua* and the survey results are then checked by digging small surfaces.

Key words: geophysics, magnetism, gradiometer, preliminary research, nonintrusiv character.

Cuvinte cheie: geofizică, magnetism, gradiometru, cercetare preliminară, caracter nonintrusiv.

După cum bine se cunoaște, situl arheologic Radovanu, compus din punctele denumite *Gorgana întâi* și *Gorgana a doua*, se află situat la 15 km NV de municipiul Oltenița, pe malul drept al Argeșului și beneficiază din plin de protecția unor pante abrupte ce ofereau comunităților preistorice și din perioada getică o apărare naturală din trei direcții¹. Situl este mai înalt cu cca 35 m față de lunca râului care curgea la poalele terasei și oferea astfel posibilitatea supravegherii drumului spre și dinspre Dunăre.

Deși fostul director al muzeului din municipiul Oltenița, Barbu Ionescu, a efectuat cercetări perieghetice și chiar săpături în zonă, investigații sistematice au început cu adevărat în anul 1971, dar numai pe *Gorgana a doua*, fiind efectuate de Sebastian Morintz și Done Șerbănescu. Cercetările s-au desfășurat cu mici întreruperi până în anul 1984, pentru ca un an mai târziu să fie publicate rezultatele obținute până în acel moment².

Situl de la Radovanu s-a bucurat de atenția și a altor specialiști, care au reușit prin cercetări de salvare, unele prilejuite de lucrările de construire a ceea ce urma să fie Canalul Dunăre-București, să obțină o serie importantă de date referitoare nu numai la așezarea getică, dar și la locuirea gumelnițeană din punctul *Gorgana întâi*³. După 1989, pentru o perioadă de 15 ani, nu au mai fost reluate săpăturile în acest sit reprezentativ pentru Bronzul Final și perioada getică.

Din 2004 un colectiv format din Done Șerbănescu și Cristian Schuster a demarat un program de cercetare științifică, sistematică, a celor două puncte ce alcătuiesc situl de la Radovanu. Celor doi li se vor adăuga cu fiecare an noi membri, tineri studenți, absolvenți, masteranzi sau doctoranzi de la facultățile de profil. Acest nou colectiv va face cunoscute

¹ Morintz, Șerbănescu 1985, p. 5; Schuster, Șerbănescu 2007, p. 241 sq.

² Morintz, Șerbănescu 1985

³ Comșa 1989

rezultatele muncii lor prin rapoarte, articole, studii în publicații de specialitate⁴.

Cei doi responsabili, împreună cu ceilalți membri ai colectivului, au acordat încă de la început o atenție deosebită nu numai metodelor de săpătură și interpretării rezultatelor obținute, dar și aplicării unor metode non-invazive cum ar fi fotografia aeriană, prospectarea geo-magnetică etc.

Cercetarea geofizică este una dintre metodele de investigare de mare succes în prezent, având ca obiect de referință studierea Pământului cu ajutorul metodelor fizicii⁵. Această metodă nu își propune să desființeze vechile metode, ci vine în completarea lor, oferind arheologului un prețios sprijin în cercetarea unei anumite suprafețe și în localizarea unui sit. Dacă pentru Epoca Fierului și pentru perioada clasică metoda oferă rezultate interesante, pentru perioadele mai vechi nu se poate spune același lucru. De asemenea, metoda este utilă în cazul cercetării unor structuri de locuire, mai puțin pentru un complex funerar, din cauza faptului că umplutura se diferențiază prea puțin de ceea ce o înconjoară. Alte avantaje ale acestei metode sunt reprezentate de costurile reduse și caracterul nonintrusiv. Este indicat ca metoda să se folosească combinat cu alte mijloace cum ar fi fotografia aeriană sau cercetarea de suprafață. În abordarea modernă, științifică, a cercetării arheologice, când alături de artefactele descoperite și de spectaculozitatea acestora, se acordă o importanță, poate mai mare și mai îndreptățită, contextului în care acestea sunt descoperite, folosirea metodelor geofizice devine extrem de importantă în cadrul cercetării preliminare a unei anumite suprafețe⁶.

Începând cu anul 2004, pe șantierul arheologic de la Radovanu s-a început aplicarea unor metode geofizice de investigare, cu scopul de a se obține noi date care să vină în sprijinul cercetării arheologice. Cu ajutorul unui colectiv româno-american, din care, alături de colegii din România, au făcut și fac parte prof. David Monsees, John Crary și Christine Markussen, s-a folosit gradiometria magnetică, efectuându-se mai multe campanii de cercetare.

În prima din aceste campanii, desfășurată în anul 2004, a fost investigată *Gorgana a doua*. Rezultatele au confirmat în bună măsură așteptările cercetătorilor⁷, astfel încât ele au continuat și în 2009⁸ și în 2010. În urma acestor cercetări au fost adunate o serie de date care au permis cercetătorilor să își concentreze activitatea asupra zonelor care prezentau interes din punct de vedere arheologic. Au fost scanate suprafețe de pe *Gorgana întâi* și *Gorgana a doua*, precum și împrejurimile acestora,

⁴ Morintz, Schuster 2004; Șerbănescu et alii. 2005; Șerbănescu et alii. 2006; Șerbănescu et alii. 2007; Șerbănescu et alii. 2008; Șerbănescu et alii. 2009; Șerbănescu et alii. 2010; Schuster, Șerbănescu 2007; Mecu 2009

⁵ Vezi, printre alții, Mussett, Khan 2000

⁶ Collins, Molyneaux 2003, p. 99

⁷ Relevante în acest sens fiind instalațiile de combustie getice, identificate prin gradiometria magnetică și, ulterior, confirmate prin săpături, vezi Șerbănescu, Schuster, Morintz 2009

⁸ Șerbănescu et alii. 2010

rezultatele fiind verificate apoi prin sondaje, fiind identificate complexe datând din Eneolitic (culturile Gumelnița și Cernavodă I), Epoca bronzului (cultura Tei) și cea a fierului (civilizația getică).

Metoda de cercetare folosită a constatat în împărțirea suprafeței cercetate în carouri de 20/20 m, cu ajutorul unor sfori și a unor țărui din lemn (foto 1). Nu s-a făcut uz de țărui metalici din cauza perturbărilor pe care le pot produce. Fiecare carou a fost apoi împărțit în suprafețe de 1/1 m cu ajutorul unor sfori marcate din metru în metru prin benzi colorate din plastic sau stofă.

Suprafața rezultată a fost scanată cu ajutorul gradiometrului magnetic, datele fiind descărcate pe un computer pentru prelucrare. Scanarea a fost efectuată la o distanță de un metru, deși pentru o mai bună acuratețe se poate folosi o scanare la 0.5 m. Aparatul este calibrat pe direcția nord-sud, la o anumită înălțime de sol (foto 1). Pentru aceasta s-a folosit un suport-podium de plastic sau lemn⁹.

O problemă importantă o reprezintă timpul de scanare, depășirea sau efectuarea prea rapidă putând duce la apariția erorilor. Parcurgerea fiecărei linii presupune o viteză de deplasare constantă, care se poate obține numai după un antrenament serios (foto 3 și 4). În general, o linie se parcurge în 25 de secunde.

Pregătirea pentru scanare, precum și scanarea propriu-zisă durează cam 20-30 minute, respectiv 8-9 minute, adică în total 30-40 minute. Dacă se înregistrează erori la scanare și trebuie reluată scanarea pe una sau mai multe linii, timpul afectat suprafeței de 20/20 metri crește proporțional cu timpul necesar pentru fiecare linie.

Pentru analiza datelor se pot folosi câteva programe cum ar fi AutoCAD, Geoplot, Surfer și ArcGIS, rezultatul fiind un plan pe care sunt marcate cu o culoare mai intensă suprafețele care prezintă un magnetism puternic (exemplu o locuință incendiată) și suprafețele cu magnetism slab (un șanț, o săpătură mai veche) (foto 5 și 6). Interpretarea presupune de asemenea o serie de metode, aplicarea unor filtre, în funcție de scopul urmărit.

Folosind o astfel de metodă pentru *Gorgana I* s-au pus în evidență o serie de anomalii a căror formă părea să sugereze o structură de locuire (foto 7). Efectuarea unui sondaj în zona scanată a permis punerea în evidență a unei locuințe incendiate. Efectuarea unor noi sondaje, în urma unor scanări, au pus de asemenea în evidență o serie de complexe. Trebuie menționat că au dat rezultat dacă respectivele complexe au inclus ceramică în cantitate apreciabilă sau vase de mari dimensiuni, cum ar fi vasele de provizii getice, surprinse pe *Gorgana a doua*. Pe planurile realizate poate fi pusă în evidență prezența acestor vase prin existența unor anomalii de culoare mai intensă decât zona înconjurătoare.

⁹ Cel mai adesea am recurs la folosirea unui scaun sau a unei mese din material plastic, pentru că acestea nu încorporau metal

Putem considera metoda ca fiind cel puțin interesantă, dacă nu chiar necesară în cadrul metodelor de investigare, și având un mare potențial de dezvoltare în viitor. Cert este că la Radovanu, dar și în alte situri din țară, de exemplu două din Muntenia, Pietrele (jud. Giurgiu)¹⁰, situat nu prea departe de davele noastre, și Pietroasa Mică-*Gruia Dării* (jud. Buzău)¹¹, altele din Transilvania¹²—Miercurea Sibiului-*Petriș*, Miercurea Sibiului-*Pustia/Luncă*, Țaga-*Stația de Gaz-Valea Tislașului*, Turdaș-*Luncă*, Iclod-*Pământul Vlădiciei*, și Moldova – Prohozești-*Siliște*, Valea Arinilor-*Râpa Morii*, Ruginoasa-*Dealul Drăghici*, Poduri-*Dealul Ghindarului*, Scânteia-*Dealul Bodești*, gradiometria magnetică a eficientizat apreciabil cercetarea în teren.

Bibliografie

- Collins, J. E. Collins, B.L. Molyneaux, *Archaeological Survey*, Oxford
Molyneaux
2003
- Comșa 1989 E. Comșa, *Așezarea fortificată getică din punctul „Gherghelău” de la Radovanu*, Symposia Thracologica, VII, p. 290-292
- Mecu 2009 L. Mecu, *Considerații asupra utilajului litic descoperit în așezarea din Bronzul Final de la Radovanu, județul Călărași*, Buridava, VII, p. 44-46
- Mischka 2008 C. Mischka, *Geomagnetische Prospektionen neolithischer und kupferzeitliche Siedlungen in Rumänien*, Eurasia Antiqua, 14, p. 101-115
- Mischka 2009 C. Mischka, *Neue Ergebnisse der geomagnetischer Prospektionen neolithischer und kupferzeitlicher Siedlungen in Rumänien*, Eurasia Antiqua, 15, 1-14.
- Morintz, S. Morintz, D. Șerbănescu, *Rezultatul cercetărilor de la Radovanu, punctul „Gorgana a doua” (jud. Călărași)*, Thraco-Dacica, VI/1-2, p. 5-30
- Șerbănescu 1985
- Morintz, C.Schuster, *Aplicații ale topografiei și cartografiei în cercetarea arheologică*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște
- Schuster 2004
- Mussett, Khan A. E. Mussett, M.A. Khan, *Looking into the earth: an introduction to geological geophysics*, Cambridge
- Schuster, C. Schuster, D. Șerbănescu, *Zur Spätbronzezeit an der unteren Donau. Die Kulturen Coslogeni und Radovanu und ihre Verbindungen mit dem östlichen Mittelmeerraum*, în F. Lang, C. Reinholdt, J. Weihartner (ed.), ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΑΡΙΣΤΕΙΟΣ. Archäologische Forschungen zwischen Nil und Istros. Festschrift für Stefan Hiller zum 65. Geburtstag, Wien, p. 241-250
- Șerbănescu 2007
- Schuster, C. Schuster, A. Morintz, A. Chelmeș, *Die Gestaltung eines dreidimensionalen Modells eines archäologischen Grabungsortes. Ein Beispiel: Radovanu-Gorgana a doua*, SATArch, X-XI, p. 30-40
- Morintz, Chelmeș 2005
- Song 2006 B. Song, *Die geomagnetischen Messungen*, în S. Hansen, A.

¹⁰ Song 2006

¹¹ Ștefan, Duțescu 2005

¹² Mischka 2008; Mischka 2009

Dragoman, A. Reingruber, N. Benecke, I. Gatsov, T. Hoppe, F. Klimscha, P. Nedelcheva, B. Song, J. Wahl, J. Wunderlich, *Pietrele – Eine kupferzeitliche Siedlung an der Unteren Donau*, Eurasia Antiqua, 12, p. 1-62

- Șerbănescu, Schuster, Morintz 2009 D. Șerbănescu, C. Schuster, A. Morintz, *Despre vetrele-altar din dava de la Radovanu-Gorgana a doua, jud. Călărași, România*, în A. Zanoci, T. Arnăuț, M. Băț (ed.), *Studia Archeologiae et Historiae Antiquae. Doctissimo viro Scientiarum Archeologiae et Historae Ion Niculiță, anno septuagesimo aetatis suae dedicatur*, Chișinău, p. 245-254
- Șerbănescu et alii. 2005 D. Șerbănescu, C. Schuster, A. Morintz, C. Semuc, I. Semuc, *Radovanu, com. Radovanu, jud. Călărași, Punct: Gorgana a doua*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2004. A XXXIX-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice. Jupiter-Mangalia, 25-28 mai 2005*, București, p. 287, 459
- Șerbănescu et alii. 2006 D. Șerbănescu, C. Schuster, A. Morintz, A. Comșa, C. Semuc, C. Constantin, L. Mecu, C.A. Mocanu, S. Lungu, *Radovanu, com. Radovanu, jud. Călărași, Punct: Gorgana a doua*, în *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2005. A XL-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Constanța, 31 mai-3 iunie 2006*, București, p. 279-281
- Șerbănescu et alii. 2007 D. Șerbănescu, C. Schuster, A. Morintz, C.A. Mocanu, E. Petkov, L. Mecu, T. Nica, A. Nălbitoru, S. Lungu, *Radovanu, com. Radovanu, jud. Călărași, Punct: Gorgana a doua*, în *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2006. A XLI-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Constanța, 29 mai-1 iunie 2007*, București, p. 285-286
- Șerbănescu et alii. 2008 D. Șerbănescu, C. Schuster, A. Morintz, C.A. Mocanu, E. Petkov, L. Mecu, T. Nica, A. Nălbitoru, S. Lungu, *Radovanu, com. Radovanu, jud. Călărași, Punct: Gorgana întâi și Gorgana a doua*, în *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2007. A XLII-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Iași, 14 mai-18 mai 2008*, București, p. 247-248
- Șerbănescu et alii. 2009 D. Șerbănescu, C. Schuster, A. Morintz, A. Comșa, G. El Susi, L. Mecu, A. Nălbitoru, I. Tuțulescu, C. Fântâneau, E. Petkov, R. Kogălniceanu, C. Rennie, *Radovanu, Punct: Gorgana a doua, Gorgana întâi*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. A XLIII-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Târgoviște, 27-30 mai 2009*, Valachica XXI, Târgoviște, p. 180-181
- Șerbănescu et alii. 2010 D. Șerbănescu, C. Schuster, A. Morintz, G. El Susi, L. Mecu, A. Nălbitoru, I. Tuțulescu, R. Kogălniceanu, T. Vasileva, Chr. Markussen, J. Cray, *Radovanu, Punct: Gorgana a doua, Gorgana întâi*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. A XLIV-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Suceava, București*, p. 157-158
- Ștefan, Duțescu 2005 D. Ștefan, M. Duțescu, *Abordări teoretice și cercetări interdisciplinare*, în V. Sîrbu, S. Matei, V. Dupoi, *Incinta dacică fortificată. Pietroasa Mică-Gruia Dării (II)*, Monografii Arheologice II, Buzău, p. 119-138

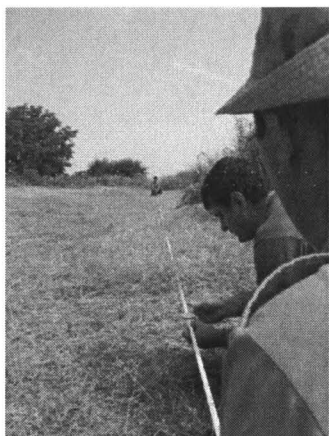

Foto1

Foto 2

Foto 3

Foto 4

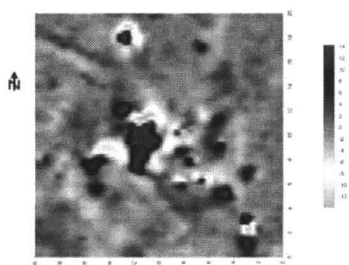

Foto 5

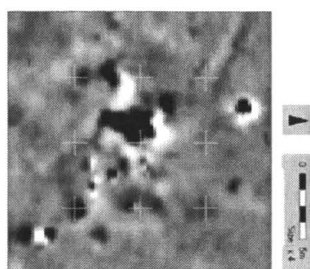

Foto 6

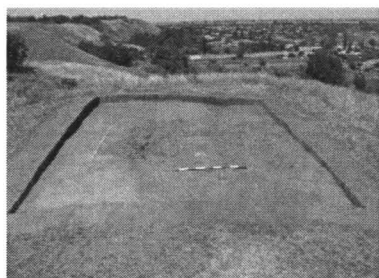

Foto 7

Mișu Davidescu
Alexandru Vulpe

La nécropole d'incinération de Hinova, dép. de Mehedinți Les premières fouilles du *castrum* romain tardif de Hinova, engagées par Mișu Davidescu, datent de 1976. Durant les recherches qui suivirent fut découverte une nécropole plane contenant 44 urnes cinéraires et une urne à l'intérieur de laquelle se trouvaient des objets de parure travaillés en or. Des découvertes pareilles proviennent d'une aire vaste, comprise entre Belgrade et le côté oriental de la zone de confluence de l'Olt avec le Danube. Au point de vue chronologique cette nécropole se situe dans la première moitié du XIIe siècle av. J.-Chr.

Mots clé: Hallstatt, trésor, nécropole, Hinova

Cuvinte cheie: Hallstatt, tezaur, necropolă, Hinova

Cu prilejul săpăturilor de salvare întreprinse în cetatea romano-bizantină de la Hinova, jud. Mehedinți, aflată în apropierea malului Dunării la cca. 20 km sud-est de Turnu Severin, s-a descoperit un grup de morminte de incinerație ce făcea parte dintr-un câmp de urne, datând de la sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului. Localitatea Hinova este situată spre vestul Câmpiei Dunării, formată din terase create de apele Dunării, care, începând de la Turnu-Severin în aval, caracterizează cursul sinuos al fluviului, cu meandre adâncite¹. Situl se află așezat la poalele pintenului deluros de la Hinova, pe prima terasă a Dunării, la intrarea în sat, pe partea stângă a șoselei naționale Turnu Severin – Calafat. Locul permite o vizibilitate foarte bună asupra Dunării și asupra zonelor înconjurătoare.

Necropola fusese în mare parte afectată, încă din vechime, de lucrările de nivelare a terenului întreprinse în vederea ridicării fortificației romane. Aceasta din urmă era cunoscută de mai multă vreme datorită căutătorilor de comori de epocă recentă care au răscolit, la diferite adâncimi, terenul în scopul urmărit. Fiind situat în zona de frontieră, pe situl respectiv, curând după al doilea război mondial, o unitate militară a săpat gropi pentru instalarea unei baterii de artilerie. În felul acesta au fost serios deranjate atât straturile de epocă romană, cât și cele preistorice. În sfârșit, în 1976, s-a început, de către pichetul de grăniceri din imediata apropiere, o nivelare a terenului pentru amenajarea unui teren de sport, fapt ce a determinat începerea cercetărilor arheologice sistematice, efectuate de Muzeul "Porților de Fier" din Turnu Severin, conduse de M. Davidescu.

Hinova era cunoscută în literatura arheologică printr-o serie de descoperiri făcute întâmplător. Astfel, în 1924 Alexandru Bărcăcilă semnalase un topor de cupru cu brațele în cruce provenind din această

¹ P. Coteț, *Câmpia Olteniei*, București, 1957, p. 54 urm.

localitate². Ion Nestor ilustrase, din același loc, o cupă cu picior atribuită de el culturii Vinča I³, iar Dumitru Berciu, în urma unei cercetări de teren din 1934, amintea, tot în aceeași zonă, prezența ceramicii de tip Vinča-Turdaș⁴. În 1937, frații Ion și Dumitru Berciu, făcând săpături la Hinova, au descoperit un mormânt de inhumație, semnalând, totodată, în pământul de umplutură, ceramică de tip Gârla Mare și din "prima epocă a fierului"; sub mormântul respectiv se găseau fragmente ceramice de tip Turdaș⁵. Săpăturile sistematice au fost inițiate de M. Davidescu, încă în 1976 și au continuat și în anii următori, urmărindu-se cu precădere explorarea fortificației romane⁶.

Primele urne au fost surprinse în urma unei secțiuni de control în zona de sud a acestei fortificații (M 1 – 3). Ulterior, cercetarea s-a extins în toată zona respectivă, ducând la identificarea, în total, a 45 de urne, 44 conținând resturi incinerate și una (nr. 44) tezaurul de obiecte de podoabă. Descoperirea în zona respectivă „în aceeași depunere galbenă, aluvionară” a unui craniu uman bine conservat, a fost considerată ca neavând vreo legătură cu necropola, ci provenind de la un schelet din altă epocă, distrus de zidul de incintă vestic al fortificației. Potrivit raportului arheologic de șantier, gropile mormintelor fuseseră săpate în pământul de culoare cafenie de la baza fortificației și adâncite în depunerea galben-aluvionară a fluviului. Se consideră că, datorită acestei situații, partea superioară a multor urne, care se situa în stratul cafeniu, în unele cazuri și în cel galben, a fost distrusă de lucrările de epocă romano-bizantină și doar urnele mai adânc plasate au putut fi recuperate în condiții mai favorabile. În aceste condiții, pe care le putem numi vitrege, nu s-au putut determina nici forma și dimensiunile gropilor, nici întinderea necropolei. M. Davidescu presupune că aceasta din urmă se extindea spre sud, până în apropierea Dunării, fiind complet distrusă de casele unor localnici, de șosea și de lucrări militare. Înainte de a face considerații asupra practicilor funerare, a tipologiei ceramicii și asupra încadrării cronologice a acestei necropole, vom proceda la descrierea obiectivă a datelor pe care le avem la dispoziție în momentul de față.

² A. Bărcăcilă, *Antiquités pré- et protohistoriques des environs de Turnu-Severin*, Dacia 1, 1924, p. 295, fig. 264; A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien II*, München, 1975 (PBF. IX, 5), p. 38, pl. 13, 102

³ I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, BerRGK 22, 1933, p. 40, pl. 1, 1, fig. 101

⁴ D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939, p. 21 urm, fig. 14, descoperiri amintite și idem, *Catalogul muzeului arheologic din Turnu-Severin*, MCA 1, 1953, p. 591. Cu prilejul săpăturilor, pe care le vom publica în acest articol, s-a descoperit și un idol atribuit culturii Vinča (fig. 14, 4), pe care l-a studiat recent M. I. Neagoe: A "Thessalian" type idol belonging to Vinča culture, discovered at Hinova, Mehedinți county, Drobeta 19, 2009, p. 18-31

⁵ D. Berciu, I. Berciu, *Mormântul de inhumație de la Hinova*, BMI 92, 1937, p. 82 urm.

⁶ M. Davidescu, *Cetatea Romană de la Hinova*, București, 1989 cu întreaga bibliografie, în special despre descoperirile din perioada romano-bizantină; despre fortificația romană, vezi Idem, *Raport asupra săpăturilor arheologice din castrul roman de la Hinova-Mehedinți. Campania 1976*, Drobeta 3, 1978, p. 76-86 și Idem, *Drobeta în secolele I-VII e.n.*, Craiova, 1980, p. 186

Materialul arheologic provenit din cercetarea necropolei a fost depus în muzeul din Turnu Severin, iar ceramica a fost în mai mare parte restaurată și parțial desenată în vederea publicării de către M. Davidescu. În perioada imediat următoare (1981) s-au publicat integral numai tezaurul și o scurtă mențiune a necropolei⁷. În anul 2001, A. Vulpe (de aici înainte: AV) a cercetat în depozitele muzeului materialul existent și a desenat toate vasele care au putut fi identificate prin marcajele păstrate (când nu se menționează, desenele sunt cele făcute de AV). De asemenea, în vederea prelucrării și publicării în lucrarea de față, cei doi autori au avut la dispoziție însemnările de șantier cu descrierea situațiilor (pe baza cărora s-a constituit ceea ce vom denumi în continuare "raportul de săpătură"), fotografiile *in situ* ale mormintelor și desenele efectuate sub îngrijirea lui M. Davidescu (de aici înainte: MD). Având în vedere că, odată cu trecerea timpului, o parte, din fericire relativ mică, a materialelor n-a mai putut fi identificată, iar o serie de marcaje de pe ceramică s-au deteriorat, în lucrarea de față vom face toate precizările necesare și vom publica întreaga documentație disponibilă în prezent, inclusiv fotografiile mai puțin reușite tehnic, dar care reprezintă referințe importante asupra stadiului de atunci al descoperirilor. Menționăm că *nu s-au efectuat analize* asupra oaselor calcinate, dar contextul descoperirii ne îngăduie să le presupunem ca fiind umane. Planul general al săpăturilor și restaurarea planului inițial al fortificației romane au fost realizate sub conducerea lui MD (fig. 1)⁸.

M 1. Urna (1), acoperită cu o strachină capac (2), se găsea în stratul de pământ galben aluvionar, nederanjat de lucrările ulterioare. La cca 30 cm nord-vest se afla urna M 2. Nu se mai poate preciza dacă cele două urne fuseseră depuse sau nu în aceeași groapă.

1: Pe fotografia *in situ* (fig. 15, 1) nu se distinge forma urnei. Aceasta este un vas pântecos prevăzut cu patru tortițe pe extremitatea pântecului și având fundul perforat; ușoara curbare a gâtului presupune o margine răsfrântă a gurii. Vasul este decorat cu caneluri dispuse orizontal pe gât, în șiruri de șapte ghirlande pe partea superioară și arcade pe pântec. De culoare brun-închis, cu suprafața ușor lustruită. Restaurat cca 10%; h: 37 cm (fig. 2, 1.1).

2: strachină evazată cu marginea în doi lobi și cu două tortițe deasupra pântecului. Decorul este realizat din incizii executate prin împunsături succesive și umplute cu incrustație albă; aceasta din urmă se mai păstrează pe unele porțiuni. Motivele decorative sunt dispuse simetric pe două fețe ale vasului (cea cu lobi și cea cu toartă). Culoare brun închis; suprafața netedă, fără luciu. Restaurat cca 25%, în special în zona fundului și în vârful celor

⁷ Idem, *Necropola tracică de la Hinova*, Symposia Thracologica 1, 1984, p. 11. Materialul expus în Muz. Turnu Severin a fost examinat de Marian Gumă, care i-a făcut o succintă prezentare în *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, București, 1993, p. 178 și a ilustrat câteva vase și piese ceramice din morminte: idem, *The end of the Bronze Age and the beginning of the Iron Age in south-west Romania, western Serbia and north-western Bulgaria. A short review*, TD 16, 1995, p. 108, pl. 10

⁸ Între planul (fig. 1) ce reprezintă reconstrucția fortificației romano-bizantine și fotografia aeriană ilustrată la M. Neagoe (*op. cit.*, fig. 1, 2) se remarcă orientarea diferită a sitului

doi lobi; nr. inv.: I 5120; h (partea păstrată): 23 cm; restaurat: 24,7 cm; diametrul gurii, la mijloc: 32,7 cm, în zona restaurată a lobilor: 44,9 cm (fig. 3, 1.2).

M 2. Urnă (1) și strachină-capac (2); a suferit sub presiunea straturilor, dar n-a fost afectată de lucrările ulterioare (fig. 15, 2).

1: vas pântecos, bitronconic cu marginea puternic rășfrântă, cu două (?) tortițe restaurate pe baza urmelor păstrate pe suprafața vasului; fundul perforat. Decorat cu caneluri oblice, late (1 cm), pe pânțele. Culoare negricioasă cu pete brun-cafeniu; suprafața netedă, fără urme de slip; restaurat cca 50%; nr. inv: I 5156; h: 27,2 cm (fig. 2, 2.1).

2: strachină invazată, decorată cu caneluri oblice, late (1,3 cm) pe margine. Culoare negru și brun-închis; restaurat cca 20 %; diam: 26 cm; nr. inv. I 5152 (fig. 2, 2.2).

M 3. Din raport rezultă că sub denumirea M 3 se afla, "în stratul galben, aluvionar un nou vas de tip Gârla Mare ce conținea oasele calcinate". În continuare se notează: "în același loc s-a găsit o urnă, aproape total distrusă", care n-a fost restaurată în laborator ("probabil nu s-a făcut, există numai foto *in situ*"). Din păcate, din fotografia existentă, destul de puțin clară, nu rezultă decât imaginea unui vas (de presupus urna) acoperit cu o strachină capac. Nu se mai poate preciza dacă este vorba de unul și același mormânt.

M 4. Mormânt destul de deteriorat, compus dintr-o urnă (1), acoperită probabil de o strachină-capac (2), lângă care se afla o altă strachină mai mică (3) și o ceșcuță (4). Pe fotografia *in situ* (fig. 15, 4) se mai observă partea superioară a unui vas-borcan (5). În muzeu s-au identificat doar vasele 1. 3-5.

1: vas pântecos cu patru perechi de proeminente; marginea, restaurată, era probabil larg rășfrântă iar fundul era perforat. Decorat cu caneluri oblice, largi pe pânțele. Culoare negricios, cu pete brun-închis; suprafața netedă; restaurat cca 50 %; h: 38,6 cm. Între desenul vechi (MD) și cel făcut de AV sunt mici diferențe care, deși puțin probabil, ar putea conduce la presupunerea că este vorba de două vase diferite; pe desenul nou nu se menționează vreun marcaj (fig. 2, 4.1).

2: castron tronconic, cu buza fațetată prin caneluri largi, oblice. Culoare portocalie, restaurat cca 10 %. N-a fost identificat în muzeu (fig. 4, 4.2, după desen MD).

3: strachină invazată; fundul ușor albiat; decorată cu caneluri largi, oblice pe margine; atât în interior, cât și pe suprafața exterioară este decorată cu șiruri de caneluri în ghirlandă, bine conturate (șir de câte șase caneluri în interior și cinci la exterior). Culoare neagră, cu suprafața netedă, cu urme de slip lucios; restaurată cca 60 %; diam: 22,8 cm; nr. inv. I 5122 (fig. 4, 4.3).

4: ceșcuță cu toarta lenticulară supraînălțată și fundul ușor albiat. Culoare cenușiu-neagră, cu pete mari cărmizii; întreagă; h: 7,8 cm; nr. inv. I 5112 (fig. 4, 4.4).

5: vas borcan cu mici proeminente (probabil patru) sub margine și decorat cu două brăuri alveolare (cel superior este desprins pe porțiuni). Culoare

cărămizie, cu suprafața puțin poroasă; se păstrează doar partea superioară; nr. inv. I 5865; h: 8 cm (fig. 4, 4.5).

M 5. În raport se menționează: „urna este distrusă...în interior avea o lamă de cuțit de bronz”; în plicul MD se găsea desenul lamei de cuțit (4) și cel al unei strachini invazate (3). Pe fotografia *in situ* (fig. 15, 5) se zărește o porțiune din corpul unui vas, decorat cu caneluri pe pânțele, desigur urna cu oase calcinate (1), care era acoperită de o strachină evazată de dimensiuni mari (2); de asemenea, se mai vede fragmentul unui vas ornat cu caneluri, posibil a fi strachina (3). Credem că vasul (2) este strachina capac, care se afla în depozitul muzeului, fără un marcaj distinct, dar care ar putea corespunde formei din fotografie.

1: vas pântecos, decorat cu caneluri largi, oblice pe pânțele. Nu a fost identificat în muzeu.

2: strachină evazată, cu umărul puternic profilat și cu gâtul acoperit în întregime de caneluri înguste, dispuse orizontal; restaurat cca 50 %; culoare brun-negricios; suprafața netedă; nr. inv. I 6167 (probabil fig. 14, 3).

3: strachină tronconică, ușor invazată, ornată cu caneluri largi, orizontale pe margine; nu a fost identificată în muzeu (fig. 4, 5.1, după desen MD).

4: lamă de cuțit de bronz; lung: 7, 5 cm; bine conservată; nr. inv. I 5988 (fig. 4, 5.4).

M 6. Relativ bine conservat *in situ* (fig. 16, 6). Urna (1) era acoperită de o strachină-capac, invazată (2), așezată cu gura în jos iar, deasupra, pe fundul acesteia din urmă, era pusă o altă strachină mai mică (3).

1: vas pântecos cu gura larg răsfrântă și patru proeminente pe pragul profilat al pântecului; fundul perforat. Decorat cu caneluri largi, oblice, pe pânțele și cu un șir de șase caneluri înguste pe gât, sub margine; brun-cafeniu cu pete negricioase; suprafața netedă, fără slip vizibil (se văd urmele pietricelilor din pastă); restaurat cca 40%; h: 32 cm (fig. 4, 6.1).

2: strachină invazată, marcată: "capac, urna 6", decorată cu caneluri late (8 mm), oblice pe margine și pe buză și, în interior, cu un motiv în formă de stea cu cinci colțuri, realizat printr-un șir de cinci caneluri adânci; culoare negru cu slip lucios în interior și brun-cărămizie la exterior; restaurată cca 50%; diam: 18,5 cm; nr. inv. I 5580 (fig. 5, 6.2).

3: strachină invazată, decorată cu caneluri largi pe margine și pe buză și, în interior, cu un motiv de stea în cinci colțuri, realizat printr-un șir de șapte caneluri bine reliefate; brun cu pete negricioase, atât în interior cât și la exterior; suprafața netedă, fără slip vizibil; restaurată 25%; diam: 32,8 cm; nr. inv. I 6253 (fig. 5, 6.3).

M 7. În foto *in situ* (fig. 16, 7) se distinge corpul urnei (1) cu oase calcinate, fragmentul de figurină (4) și cioburi din strachina-capac (2). MD menționează și prezența în mormânt a unui "castronel" (3). În muzeu au fost identificate piesele 1, 2 și 4.

1: vas pântecos cu patru apucători sub pânțele; fundul, profilat inelar, este perforat; lipsește partea superioară a vasului; decorat cu caneluri late, dispuse oblic pe curbura pântecului și orizontal deasupra; la baza gâtului se desfășura un alt șir de caneluri; pe corpul vasului a fost imprimat, prin

canelare (lat: 6 mm), un motiv în forma literei S care se repeta, probabil, de patru ori; culoare gri-negricioasă, suprafața lustruită, reflexe metalice; pasta cu nisip și pietricele, bine arsă în interior, mai slab la exterior; nr. inv. I 5878; h: 27,2 cm, h. inițială va fi fost ca. 32 cm (fig. 5, 7.1).

2: strachină invazată, decorată cu caneluri scurte, oblice pe margine; brun-închis; diam: 24 cm (fig. 5, 7.2).

3: strachină invazată (fig. 5, 7.3, după MD).

4: fragment, probabil al părții superioare, de figurină cu decor realizat prin împunsături succesive, de tip Žuto Brdo-Gârla Mare; ruptă la ambele capete; cărămizie; nr. inv. I 5110; h: 10,8 cm (fig. 5, 7.4).

M 8. Mormânt precar conservat; pe fotografia *in situ* (fig. 16, 8) se distinge strachina-capac (2) ce acoperea urna (1) distrusă în mare parte. Din inventar făcea parte și o ceșcuță (3) care purta marcajul acestui mormânt. În muzeu s-au identificat vasele 2 și 3, precum și un tutul de bronz (4).

1: probabil un vas pântecos. N-a putut fi restaurat; nu s-au mai păstrat fragmente în muzeu.

2: strachină tronconică, nedecorată; brun-roșiatică (ardere secundară?) cu pete negre pe fund; restaurată 70%; diam: 16,7 cm; nr. inv. I 6250 (fig. 6, 8.2).

3: ceșcuță cu toarta (lipsă) supraînălțată; gri-negricioasă cu pete brun-deschis, în interior, brun-închis; pastă bine arsă, cu cioburi pisate; h: 5,6 cm; nr. inv. I 5872 (fig. 6, 8.3).

4: tutul de bronz, reliefat, nementionat în raport, dar având, pe bilețelul alăturat, marcajul: "Hinova 79, S III, □ 1, – 0, 80, urna 8". Patină verde-deschisă, parțial malignă; diam: 2, 2 cm; nr. inv. I 5987 (fig. 6, 8.4).

M 9. Bine conservat *in situ* (fig. 16, 9). Urnă (1) cu strachină-capac (2). Vasul urnă, restaurat, n-a mai fost găsit în muzeu.

1: descris după foto MD: vas pântecos cu patru torți tubulare pe pânțe, ornat cu câte un șir de caneluri deasupra pântecului și pe gât; gura vasului a fost restaurată în fotografie ca fiind răsfrântă; negru-lucios, suprafața lustruită; restaurat cca 20%.

2: strachină invazată, cu o singură proeminență perforată pe umăr; caneluri largi, oblice pe margine; cafeniu-cărămizie (ardere secundară ?); suprafața netedă cu urme de slip înlăturat; restaurată cca 30%; diam: 40 cm (fig. 6, 9.2).

M 10. Urnă relativ bine păstrată *in situ* (fig. 16, 10), dar fragmentată la demontare (1). Pe marginea ei s-au găsit cioburi din două străchini (2. 3), una având desigur funcția de capac, cealaltă aflându-se "deasupra" celeilalte. Faptul că M 10 se afla la doar cca 50 cm spre sud-est de M 9 ar putea induce presupunerea (așa MD) că fuseseră depuse în aceeași groapă.

1: vas pântecos; nu a fost identificat în muzeu. Pe desenul MD se vede că era ornamentat cu caneluri largi, oblice pe pânțe și orizontale deasupra; gura a fost restaurată în desen ca fiind puternic răsfrântă (fig. 6, 10.1, după desen MD).

2: strachină, probabil invazată; lipsește desen.

3: strachină, probabil invazată, de "culoare portocalie"; lipsește desenul

M 11. Urnă (1) distrusă în partea superioară; din fotografia *in situ* (fig. 16, 11) nu rezultă dacă a fost sau nu acoperită cu o strachină-capac. Depuse lipit de corpul urnei se văd clar două ceșcuțe (2. 3). În raport se menționează, alături de ceșcuțe, și prezența unui vas "în formă de sac, cu o tortiță tubulară" (4), care însă n-a fost restaurat în laborator. În muzeu s-au identificat numai vasul urnă și cele două ceșcuțe.

1: vas pântecos cu patru proeminente perechi (multe restaurate) pe extremitatea maximă și cu fundul perforat; în raport se menționează că vasul avusese gura răsfrântă și era ornat pe gât cu "puține caneluri, dar adânci". Culoare brun-închis cu suprafața lucioasă; pastă neagră, ușor sfărâmicioasă; restaurat cca 40%; h: 26 cm; nr. inv. I 5882 (fig. 6, 11.1).

2: ceșcuță cu toarta (lipsă) supraînălțată; culoare cărămidie, cu suprafața poroasă; h: 4,3 cm; nr. inv. I 6247 (fig. 6, 11.2).

3: ceșcuță cu toarta (lipsă) supraînălțată; culoare brun-roșiatic, lucios în interior, cu suprafața exterioară netedă și cu urme de nisip vizibile; h: 5,2 cm; nr. inv. I 6248 (fig. 6, 11.3).

M 12. Urna (1) s-a păstrat în bune condiții *in situ* (fig. 17, 12). Fusese acoperită de un vas-capac de dimensiuni mari (2), prevăzut cu o toartă tubulară (nu s-a restaurat și n-a fost identificat în muzeu).

1: vas pântecos cu gura larg răsfrântă, cu patru apucători sub pânțe și cu fundul perforat. Întreg. Decorat cu caneluri scurte, dar late (8-9 mm), oblice pe pânțe și cu două caneluri înguste (2 mm) la baza gâtului, iar pe gât, sub margine, cu un șir de cinci caneluri înguste (2-3 mm). Culoare brun cenușie; suprafața netedă, puțin lustruită în zona pântecului; nr. inv. I 5119; h: 33,8 cm (fig. 6, 12.1).

M 13. Din raportul de săpătură rezultă: urnă (1) de "formă bitronconică", spartă, cu gura larg răsfrântă, "torți semicirculare" (?)...capacul este spart..deasupra și alături au fost puse alte două vase". Pe fotografia *in situ*, nu foarte clară (fig. 17, 13), se văd fragmente mari dintr-o strachină-capac (2), zona pântecului urnei și, alături, cioburi din alte două vase (3. 4). Inventarul mormântului a fost restaurat în laborator și fotografiat ca atare (fig. 7, 13.1-4). Nu au fost regăsite în muzeu; de aceea descrierea de mai jos se bazează pe fotografie și pe descrierea din raportul MD.

1: vas pântecos, decorat cu caneluri largi, oblice pe pânțe și cu un șir de caneluri mai înguste pe gât. Culoare neagră; suprafața lustruită; restaurat cca 20%.

2: strachină invazată, pare-se nedecorată.

3: strachină invazată, decorată cu caneluri pe margine, pare-se, și pe buză; din fotografie rezultă că partea interioară era lucioasă.

4: strachină invazată; se pare că era prevăzută cu o proeminență (?) perforată; nu este clar dacă era decorată cu caneluri pe margine.

M 14. Din textul raportului rezultă: urnă (1) "de mărime mijlocie" ... "lângă urnă au fost depuse două castronașe". Pe fotografia *in situ* (fig. 17, 14) se vede urna cu marginea evazată, fragmente dintr-o strachină-capac (2), o altă strachină aproape întreagă (3) și un vas prevăzut, pare-se, cu o

toartă (5). Desenele MD, având ca referință M 14, reprezintă urna și trei străchini (2-4), iar pe o fotografie, însemnată M 14, este figurat un castron ce pare a fi avut o toartă (fig. 7, 14.5). În muzeu s-au identificat în mod sigur urna și două străchini (1-3); a treia strachină, aproape identică cu strachina 3, dar de dimensiuni mai mici, poartă marcajul M 21 (!).

1: vas pântecos cu gura larg răsrântă, cu fundul perforat; decorat cu caneluri late, oblice pe pânțele și cu un șir de nouă caneluri mai înguste (4 mm) pe gât. Culoare neagră, pe unele porțiuni se păstrează luciul slipului; pastă negricioasă, sfărâmicioasă, cu pietricele; restaurat cca 40%; h: 27 cm (fig. 7, 14.1).

2: strachină invazată, ornată cu caneluri foarte largi și late (1 cm) pe umăr. Culoare inițială negru-lucios; acum brun-închis cu reflexe cărămizii, datorită eroziunii; restaurată cca 30%; diam: 20,2 cm; nr. inv. I 5107 (fig. 7, 14.2).

3: strachină invazată cu pragul umărului accentuat; brun-cărămizie la exterior; suprafața poroasă; inițial va fi fost neagră lucioasă, cum rezultă din porțiuni păstrate cu urme de slip; întreagă; diam: 19 cm; nr. inv. I 5380 (fig. 7, 14.4).

4: strachină invazată, cu caneluri late, oblice pe umăr; fundul lipsește; o altă strachină, foarte asemănătoare cu strachina 3, dar de dimensiuni mai mici, poartă marcajul M 21, dar apare în desenul MD ca provenind din M 14 (fig. 7, 14.4, după foto MD).

5: vas tronconic, păstrat fragmentar, prevăzut, pare-se, cu o toartă; restaurat parțial cu mult ghips (fig. 7, 14.5, foto MD).

M 15. În raport se precizează că urna (1) este de dimensiuni mari, fiind acoperită de un capac (2), de asemenea, de dimensiuni mari; în interiorul urnei se afla o "fusaiolă" (3). Fotografia *in situ* (fig. 17, 15), foarte clară, confirmă datele menționate. Vasul-capac (2) nu a fost găsit în muzeu și nici nu a fost desenat de MD.

1: vas pântecos cu gura (lipsă) răsrântă, cu patru perechi de proeminente-apucători pe extremitatea maximă a pântecului, cu fundul perforat. Decorat pe gât cu un șir de patru caneluri, late (4-5 mm), dispuse în ghirlandă (se repetă de șase ori), iar deasupra lor, cu alt șir de patru caneluri dispuse orizontal sub linia de evazare a marginii. Culoare negru lucios cu reflexe metalice; restaurat cca 50%; h: 35 cm; nr. inv. I 5671 (fig. 8, 15.1).

2: strachină invazată, de culoare "portocalie". Dispărut.

3: "fusaiolă" bitronconică; fără alte detalii (n-a fost regăsită în muzeu) (fig. 8, 15.3, după desen MD).

M 16. În raport se relatează: "urna este mijlocie ca mărime, spartă ca și capacul ...lângă ea au mai fost depuse două cești". Pe fotografia *in situ* (fig. 17, 16), puțin clară, se disting fragmente din mai multe vase, inclusiv o ceașcă întreagă (probabil 3); în desenul MD este reprezentată încă o ceașcă (4) (foto: 17, 16). În muzeu s-au identificat: urna (1), o strachină evazată (posibil 2), ceașca (3) și, în plus, un alt vas asemănător cu urna 1 (5), o strachină invazată (6). Toate poartă marcajul M 16. Este deci posibil ca printre cioburile cuprinse sub denumirea M 16 să se afle unele provenind dintr-un al doilea mormânt, cu inventar asemănător.

1: vas pântecos cu două torți și două proeminente pe partea superioară a pântecului; gura puternic răsfrântă; fundul perforat. Decorată cu caneluri scurte, oblice pe pântec. Culoare negricioasă cu pete roșiatice; suprafața netedă, ușor lustruită, cu reflexe metalice; pastă cu nisip și pietricele; aproape întreagă; nr. inv. I 5382; h: 29,4 cm (fig. 8, 16.1).

2: fragment mare dintr-o strachină evazată ce avusese patru torți deasupra pântecului. Decorată cu caneluri fine (2,5 mm), scurte, dispuse oblic pe partea inferioară a pântecului; deasupra un decor în forma unui șir de arcade, realizate prin două linii fin incizate (2 mm); suprafața netedă, de culoare brun-închisă; cioburi pisate în pastă; restaurată cca 70%; diam: 32,4 cm (fig. 8, 16.2a). Din același pachet mai provine un fragment, de presupus din același vas, dar fără decorul în ghirlandă; h: 9,5 cm (fig. 8, 16.2b).

3: ceșcuță cu toarta supraînălțată; negricioasă în interior și la exterior; neîngrijit lucrată; întreagă; nr. inv. I 5124 (fig. 8, 16.3).

4: ceșcuță cu marginea evazată și cu toartă supraînălțată; planul marginii ușor oblic; din desen rezultă că era întreagă; h: 8,6 cm (fig. 8, 16.4; desen MD).

5: fragment mare dintr-un vas pântecos cu două torți pe pântec și cu marginea foarte ușor răsfrântă; fundul lipsește; culoare gri-închis cu reflexe metalice; pastă cu cioburi pisate, bine arsă; același marcaj cu urna 1; h: 10,9 cm (fig. 8, 16.5).

6: mai multe fragmente dintr-o strachină invazată; culoare cărmizie (posibil arsă secundar) cu pete brun-cenușii pe fund și pe umăr (fig. 8, 16.6).

M 17. În raport se relatează: "urna era lipită de M 16...lângă ea se afla o ceașcă cu toarta alveolată, înaltă". Din fotografia *in situ* (fig. 18, 17) nu rezultă că cele două morminte ar fi avut urnele "lipite". Se distinge urna (1) și fragmente, probabil ale unui vas-"capac" (2); de asemenea, se observă, alăturat urnei, toarta unui vas de dimensiuni mai mari (3). În muzeu s-au identificat, sub marcajul M 17, o ceașcă mare (3) și o ceșcuță (4).

1: vas pântecos, după descrierea MD, bitronconic, cu gura (lipsă) răsfrântă, ornată cu caneluri late, oblice pe pânțele; culoare neagră (fig. 9, 17.1, după desen MD).

2: din vasul presupus a fi fost "capacul" urnei nu s-au recuperat cioburi; se relatează că era spart.

3: ceașcă de dimensiuni mari cu toarta (parțial lipsă) mult supraînălțată, lenticulară în secțiune; forma ușor asimetrică; suprafața netedă, neagră cu pete brun-cărmizii; h: 15,9 cm; nr. inv. I 6249 (fig. 9, 17.3).

4: ceșcuță cu marginea evazată, cu toarta supraînălțată. Corpul vasului este de culoare cărmizie (ardere secundară), în timp de tortița, păstrată în întregime, este de culoare neagră cu pete brun-închis, ceea ce presupune spargerea pe rug și depunerea ca atare în mormânt. Restaurată cca 70%; h: 9 cm; nr. inv. I 5862 (fig. 9, 17.4).

M 18. Pe fotografia, nu foarte clară, *in situ* (fig. 18, 18) se distinge urna (1), fragmente din strachina-capac (2) și, depuse alăturat, cioburile unei cești (3) și ale unui vas bitronconic de dimensiuni mici (4). Toate piesele au fost identificate în muzeu.

1: vas pântecos cu gura răsfrântă, cu patru proeminente-apucători pe pânțe; fundul nu este perforat. Decorat cu caneluri late pe pânțe și, deasupra cu un șir de caneluri mai înguste (5 mm), dispuse orizontal, iar pe gât, sub margine, cu un alt șir de trei caneluri. Culoare brun-închisă cu pete mai deschise; suprafața lucioasă cu reflexe metalice; restaurat cca 50%; nr. inv. I 5867; h: 33,4 cm (fig. 9, 18.1).

2: strachină invazată cu caneluri late, dispuse oblic pe margine; culoare negru-lucios în interior și brun-deschis la exterior; nisip și pietricele în pastă; restaurat cca 20%; diam: 17,8 cm; nr. inv. I 5581 (fig. 9, 18.2).

3: ceașcă cu toarta de formă lenticulară, supraînălțată. Decorată la exterior cu șiruri de caneluri dispuse: trei în jurul fundului, patru în formă de stea cu cinci colțuri pe corpul vasului; toarta este, de asemenea, în întregime ornată cu caneluri dispuse longitudinal. Culoare roșiatic-cărămizie la exterior (probabil ardere secundară), brun-roșiatică în interior; urme de slip negru-lucios dovedesc că vasul fusese inițial de culoare neagră; restaurat cca 35%; h: 11,2 cm; nr. inv. I 5349 (fig. 9, 18.3).

4: vas pântecos, bitronconic, miniatural, cu gura răsfrântă și crestată în două locuri, cu patru proeminente pe extremitatea maximă, din care două sunt perforate vertical; culoare roșu-cărămizie (ardere secundară); pastă cu pietricele; întreagă; nr. inv. I 5344; h: 11,4 cm (fig. 9, 18.4).

M 19. În raport se precizează că urna este lipită de M 20, fapt vizibil și pe fotografia *in situ* (fig. 18, 19); pe aceasta din urmă nu se observă nici un alt vas adiacent sau care ar fi avut funcția de capac. În muzeu s-a identificat corpul nerestaurat al urnei (1).

1: vas pântecos, cu gura (lipsă) probabil răsfrântă, cu patru proeminente dispuse vertical pe pânțe; fundul nu este perforat. Decorat cu caneluri scurte, dispuse oblic pe pânțe. Culoare neagră-cenușie cu largi pete cărămizii (ardere secundară ?); nr. inv. I 5350; h: 27 cm, inițial ca. 31 cm (fig. 10, 19.1).

M 20. În raport se relatează: "Urna are o formă înaltă, bitronconică, de culoare neagră și este complet spartă; alături se găseau încă două vase sparte". În fotografia *in situ* (fig. 18, 20) se distinge doar conturul urnei și, posibil, cioburi dintr-o strachină-capac. În muzeu nu s-au identificat piese purtând marcajul acestui mormânt.

M 21. În raport se specifică: "Urna este mare...lângă ea era un castron capac... lângă urnă se mai găsea o ceașcă...și o altă ceașcă....alături era un castronel". Pe fotografia *in situ*, foarte clară (fig. 18, 21), se distinge urna (1), acoperită de o strachină evazată (2), desigur capacul, și o strachină invazată (3) depusă cu gura în sus, pe strachina-capac; alături se mai zăresc cioburi de la alte vase (probabil 4 și 5). În muzeu au fost identificate vasele 1-2, 4-5.

1: vas pântecos cu gura puternic răsfrântă, cu patru apucători late sub pânțe și cu fundul perforat. Decorat cu caneluri late (1,3 cm) dispuse oblic pe pânțe și, deasupra, cu un șir de patru caneluri înguste (2 mm), dispuse orizontal; pe gât se află un șir de cinci caneluri (late de 3 mm), dispuse în ghirlandă (de șapte ori), iar la baza marginii un șir de șapte sau opt caneluri

(late de 2 mm), dispuse orizontal. Culoare brun-deschis cu pete cărămizii; acoperit cu un slip lucios pe cea mai mare parte a corpului; restaurat cca 15% în partea superioară; nr. inv. I 5384; h: 42,4 cm (fig. 10, 21.1).

2: strachină evazată cu trei tortițe, lenticulare în secțiune. Decorată în interior cu un șir de șase caneluri (incizii late), dispuse în stea cu cinci colțuri; culoare brun-cărămizie; suprafața netedă cu porozități; restaurată cca. 60%; nr. inv. I 5856 (fig. 10, 21.2).

3: strachină invazată cu caneluri late, lungi, dispuse oblic pe margine; diam: 18,3 cm (fig. 10, 21.3, după desen MD).

4: ceașcă cu toarta (lipsă) supraînălțată, cu fundul ușor reliefat în interior; culoare negru-lucios; restaurată cca 40%; h: 10 cm; diam: 16,8 cm; nr. inv. I 5123 (fig. 10, 21.4).

5: ceașcă cu toarta lenticulară în secțiune, supraînălțată; suprafața exterioară lucioasă; culoare brun-deschis cu pete mari negricioase în interior și mai mici la exterior (ardere secundară ?); întreagă; h: 10,5 cm; nr. inv. I 5386 (fig. 10, 21.5).

M 22. În raport se precizează: "urnă spartă aproape în întregime...se afla lângă M 18". Pe fotografia *in situ*, puțin clară (fig. 19, 22), se remarcă doar urna (1); nu pare să fi fost acoperită de un vas-capac. A fost identificată în muzeu.

1: vas pântecos, cu gura larg răsfântă (ruptă) și cu fundul perforat. Decorată cu caneluri largi, neglijent trasate, dispuse oblic pe pânțele și cu un șir de patru caneluri mai înguste (2 mm), dispuse orizontal deasupra; pe gât este ornată cu un șir de șase caneluri înguste (3 mm), dispuse în ghirlandă; la baza marginii se desfășoară un alt șir de cinci sau șase caneluri, dispuse orizontal. Culoare negru-lucios; pe suprafața vasului se observă pietricele din pastă; restaurat cca 35%; h: 24,6 cm (fig. 11, 22.1).

M 23. În raport se precizează: "urnă complet spartă...în ea s-a găsit o mărgică...alături erau două vase sparte". Pe fotografia, puțin clară, *in situ* (fig. 19, 23), se disting urna (1) și cel puțin două vase adiacente. În muzeu s-au identificat doar două vase de mici dimensiuni (2, 3).

1: vas pântecos, descris în raport: "de formă bitronconică, înaltă, cu decor în caneluri, pe gât", fapt observabil și pe fotografia *in situ*.

2: ceșcuță cu toarta supraînălțată, parțial ruptă, brăzdată de două caneluri longitudinal dispuse. Suprafața poroasă, cărămizie (ardere secundară ?); restaurată cca 10%; h: 10,1 cm; nr. inv. I 5347 (fig. 11, 23.2).

3: vas bitronconic, miniatural, cu buza lată și cu două perforații sub margine; fundul ușor albiat. Culoare brun-deschis cu o pată negricioasă; întreg; nr. inv. I 5154; h: 7,5 cm (fig. 11, 23.3).

M 24. În raport se precizează: "urnă complet distrusă; s-a găsit doar fundul și câteva fragmente; nu s-a putut reface", relatare ce corespunde imaginii *in situ* (fig. 19, 24). Nu s-a identificat nici un ciob în muzeu.

M 25. Din raport cităm: "urnă de mărime mijlocie...lângă ea s-a găsit un ac de bronz". Pe fotografia *in situ* (fig. 19, 25) se observă urna (1) și, alături, fragmente dintr-o strachină invazată (2), posibil să fi fost capacul. În desenul MD este reprezentată și o mărgică tubulară de os (4); pe fotografia

vasului 1 se notează că piesa s-a găsit în interiorul urnei. În muzeu s-au identificat vasul urnă (1) și acul (3).

1: vas pântecos cu gura (lipsă) foarte probabil evazată; fundul nu este perforat. Decorat pe pânțe cu caneluri late, dispuse oblic și, deasupra, cu un șir de trei caneluri mai înguste (2,5 cm), dispuse orizontal; pe gât, la baza marginii, se află un șir de patru caneluri (2 mm lățime). Culoare brun-negricios cu urme de luciu; restaurat cca 30%; h: 13 cm; nr. inv. I 5586 (fig. 11, 25.1).

2: strachină invazată; nu s-a găsit (posibil fig. 14, 2).

3: ac de bronz de tip *Hirtenstabnadel* din sârmă cu secțiunea rotundă, cu capul rulat de două ori; lung. 5,8 cm; nr. inv. I 5343 (fig. 11, 25.3).

4: piesă tubulară din "material sticlos, albăstrui" (notiță MD); nr. Inv. I 5985.

M 26. Mormântul se situa la cca. 40 cm nord-est de M 25, fapt ce corespunde fotografiei *in situ* (fig. 19, 25.26), dar nu și planului general, în care cele două morminte se situează la o distanță apreciabilă unul de celălalt (vezi fig. 1). În raport se descrie: "urnă mare, prăbușită din cauza presiunii pământului, de formă bitronconică, de culoare negru-lustruit; avea în interior o lamă de cuțitaș de bronz (1)". Fotografia *in situ* este neclară (fig. 19, 26). Se păstrează o fotografie MD a părții inferioare din urna menționată, partea superioară fiind restaurată; se observă apucători late pe pântec și, probabil, un decor canelat, asemănător urnei din M 25.

1: lama de cuțitaș de bronz, care avusese inițial marcajul acestui mormânt, a fost atribuită de MD inventarului M 28; este de presupus că piesa care va fi aparținut mormântului de față nu s-a conservat.

M 27. Mormântul face parte dintr-un grup de trei morminte (M 27, 28 și 29) alăturate (fig. 20, 27-29 *in situ*). M 27 se detașează totuși la o distanță de cca 40 cm spre vest de celelalte două. Pe fotografia *in situ* se distinge urna (1) și alături, spre sud, se văd grupate trei străchini cu gura în sus (2 – 4). Relația lor aparentă cu M 27 nu este totuși sigură, dar este clar că făceau parte din grupul celor trei morminte. În raport se mai amintește de un cercel de bronz aflat sub urna M 27. În muzeu s-au identificat: urna și cele trei străchini.

1: vas pântecos cu gura (lipsă) larg răsfrântă, cu umărul bine profilat; fundul nu este perforat. Pe pânțe este decorat cu caneluri scurte, late (6 mm), dispuse oblic. Culoare negricioasă, lucioasă la exterior și arsă oxidant (roșucărâmiu) în interior; pastă grosieră cu pietricele; restaurat cca 15%; nr. inv. I 5873; h: 23,1 cm (fig. 11, 27.1).

2: strachină ("castron") cu marginea dreaptă și cu buza fațetată; neagră cu urme de luciu și pete cărâmiu; restaurată cca 5%; diam: 15,8 cm; diam: 17,1 cm; nr. inv. I 5346 (fig. 11, 27.2).

3: strachină invazată; brun-cafenie la exterior și negricioasă în interior; restaurată cca 25%; diam: 14,9 cm; nr. inv. I 5114 (fig. 11, 27.3).

4: strachină invazată, cu marginea profilată; culoare gri-negricios, fără luciu; restaurată 5%; nr. inv. I 5346 (fig. 11, 27.4).

M 28. Din raport spicuim: "urnă înaltă, spartă și prăbușită din cauza presiunii pământului...avea în interior o lamă de cuțit de bronz". În fotografia

in situ (fig. 20, 28) se vede o grămadă de cioburi printre care se distinge partea superioară a urnei. Nu mai știm dacă mai erau și alte vase. În ceea ce privește lama de cuțitaș ea figurează și la M 26; pe desenul MD apare nr. 26 șters și înlocuit cu "M 28A", observație care figurează și pe desenul AV. În consecință, vom considera piesa ca aparținând acestui mormânt. În muzeu s-a identificat urna (1) și lama de cuțitaș (2).

1: vas pântecos cu gura lipsă, probabil răsfrântă, cu patru perechi de proeminente-apucători în zona pântecului; fundul fiind în cea mai mare parte restaurat, nu știm dacă era perforat. Decorat pe pânțe cu caneluri late, dispuse oblic, iar pe gât, cu un șir de șase caneluri mai înguste, dispuse în ghirlandă; deasupra lor, sub marginea ruptă, se mai observă un brâu de opt sau nouă caneluri. Culoare brun-închis, lucios; suprafața lustruită; restaurat cca 50%; h: 31 cm (fig. 11, 28.1).

2: lamă de cuțitaș de bronz, ușor curbată și cu muchia profilată, prevăzută cu un orificiu pe lamă, sub mâner; patină verde deschis, puțin atacată spre tăiș de acțiune malignă; lung. 11,1 cm (restaurată: 13,2 cm); nr. inv. I 5868 (fig. 11, 28.2).

M 29. În raport se specifică: "urnă complet spartă....a putut fi restaurată. Pe fotografia *in situ* (fig. 20, 29) se distinge bine forma urnei (1); nu se zăresc alte vase. M 29 face parte din grupul mormintelor 27 – 29.

1: vas pântecos, bitronconic, cu extremitatea maximă foarte largă, fără gât, cu buza marginei rotunjită; avea două tortițe (restaurate), dispuse pe corp, sub margine; fundul, ușor albiat, nu a fost perforat. Decorat cu caneluri late, foarte slab imprimate, dispuse oblic pe pânțe și orizontal sub margine. Culoare brun cu nuanțe cărămizii; suprafața puțin poroasă; restaurat cca 15%; nr. inv. I 5381; h: 17 cm (fig. 12, 29.1).

M 30. În raport se specifică: "urnă de mărime mijlocie, bitronconică, culoare negru-lustruit; complet spartă; găsită lângă M 31; nu a fost restaurată". Pe fotografia *in situ*, neclară (fig. 20, 30), se disting două vase, unul pântecos, probabil urna, și alături, unul de dimensiuni mai mici, posibil o strachină. În muzeu nu s-au identificat cioburi purtând acest marcaj.

M 31. Aflat la cca. 40 cm nord-vest de M 30. În raport se specifică: "urna este complet spartă; cioburile au culoare neagră, din câte se observă, a fost de mărime mijlocie". Pe fotografia *in situ*, neclară (fig. 20, 31), se observă conturul urnei și, alături, un fragment mare dintr-un vas cu gura evazată (a urnei ? sau a unei străchini ?).

M 32. În raport se specifică: „urnă mare, de culoare neagră; din ea s-au găsit o parte din pereți și fundul; nu a fost restaurată". Pe fotografia *in situ* (fig. 20, 32) se distinge destul de clar forma urnei: aproximativ jumătate dintr-un vas pântecos, cu proeminente pe pânțe. Nu a fost identificat în muzeu.

M 33. În raport se specifică: "urnă de mărime mijlocie, de culoare neagră, alături de care s-a găsit un castron fragmentat; urna era complet spartă; nu a fost restaurată". Pe fotografia *in situ* (fig. 20, 33) se distinge clar gura răsfrântă a urnei și o mare parte din strachina-capac (1). În muzeu a fost identificată doar strachina.

1: strachină invazată cu caneluri late (7 mm), dispuse pe marginea și pe buza vasului; pe corpul străchinii se aflau trei apucători late, una fiind prevăzută cu două perforații. Culoare negru lucios în interior și la exterior; restaurată cca 10%; diam: 17,1 cm; nr. inv. I 5587 (fig. 12, 33.1).

M 34. Nu se dispune decât de relatarea din raport: "urnă de mărime mijlocie, bitronconică, neagră; are pe diametrul maxim, din loc în loc, câte doi butoni suprapuși (cel de jos are formă de lamă îndreptată în jos, cel superior este mai mic și ascuțit); este singura urnă cu acest decor; nu avem foto și nici restaurare".

M 35. Din raport cităm: "urnă de mărime mijlocie, bitronconică, cu două rânduri de butoni asemănători cu cei de pe urna M 34; pe diametrul maxim are <o canelură torsionată>; alături s-a găsit un castron ce servea drept capac; n-a fost restaurată". Pe fotografia *in situ* (fig. 21, 35) se observă gura urnei (1) și fragmente mari din strachina capac. Alăturat se poate distinge un fragment dintr-un vas mai mic (o ceașcă ?). În muzeu am identificat doar strachina (2).

1: din descriere și din examinarea fotografiei rezultă că urna avea forma unui vas pântecos cu gura răsfrântă, cu probabil patru proeminențe perechi pe pânțele care era decorat cu caneluri, dispuse oblic.

2: strachină invazată (castron) cu buza fațetată; vagi caneluri, abia vizibile, dispuse oblic pe umăr. Culoare neagră, parțial lustruită; restaurată cca 40%; diam: 15,6 cm; nr. inv. I 5582 (fig. 12, 35.2).

M 36. Din raport cităm: "din urnă s-au găsit fragmente din partea inferioară; partea superioară a fost retezată de locuirea bizantină". Pe fotografia *in situ* (fig. 21, 36) se vede clar o bună parte din urna a cărei gură fusese "retezată". Nu se zărește urma vreunui vas-capac. În muzeu s-a identificat vasul urnă restaurat (1).

1: vas pântecos cu gura răsfrântă (parțial restaurată), cu partea superioară ușor curbată, cu patru perechi de proeminențe duble pe pânțele și cu fundul perforat. Decorat pe gât cu un șir de patru caneluri, foarte șterse, dispuse în ghirlandă; sub margine se desfășoară un alt șir de caneluri, dispuse orizontal. Culoare brun închis, fără luciu; pe suprafață se văd pietricele din pastă; restaurat 30%; h: 32 cm; (fig. 12, 36.1).

M 37. Din raport cităm: "urna avea doar partea inferioară, restul fiind distrus de fortificația bizantină; lângă urnă s-a găsit o lamă de cuțit din bronz". Nu există fotografie *in situ*. În muzeu s-a identificat urna (1); nu s-a găsit cuțitașul (2), dar există o fotografie MD.

1: vas pântecos cu gura răsfrântă (se păstrează doar începutul curburii spre margine), cu proeminențe apucători pereche pe pânțele; fundul fiind restaurat în mare parte, nu este sigur dacă perforația practică pe ghips corespunde situației reale. Decorată cu caneluri largi (1 cm), dispuse oblic pe pânțele. Culoare neagră-brună, slipul lucios păstrat în parte spre fund; restaurată 30%; nr. inv. I 5585 (fig. 12, 37.1).

2: Cuțitaș de bronz; din fotografie se deduce că avea o formă asemănătoare cu cel din M 28, inclusiv o perforație lângă mâner.

M 38. În raport se specifică: "urna este complet spartă din cauza presiunii pământului; nu i se poate preciza forma, nici dacă avea alte vase în jur; după cioburile găsite se poate vedea că vasul avea decor canelat; culoarea este portocaliu-închis; lipsește foto". Nu există alte informații, nici nu s-au identificat în muzeu cioburi cu marcajul respectiv.

M 39. În raport se specifică: "urna a fost complet spartă; nu s-a putut reface; lipsește foto".

M 40. Din raport cităm: "urna este complet spartă; din cioburile găsite s-au putut, în laborator, reconstitui două castroane de mărime mijlocie și al treilea fragmentar". Pe fotografia *in situ* (fig. 21, 40) se observă clar unul dintre "castroane", așezat lateral și un al doilea, situat, pare-se, cu gura în sus; nu se distinge conturul urnei. În muzeu s-au identificat două străchini evazate (1, 2), iar pe o fotografie MD figurează și a treia (3), parțial restaurată, dar care nu a fost găsită. Cele trei vase sunt izbitor de asemănătoare.

1: strachină evazată înaltă, cu fundul lipsă, decorată cu caneluri late (1 cm), dispuse oblic pe pânțele și cu un brâu de opt caneluri mai înguste (3 mm), desfășurat pe gât. Culoare originală negru-lucios cu pete cărămizii (ardere secundară ?); restaurat cca 70%; h: 15,3 cm; nr. inv. I 6167 (fig. 12, 40.1).

2: strachină evazată înaltă, decorată cu caneluri late (1 cm), dispuse oblic pe pânțele și cu un brâu de caneluri înguste (2-3 mm), desfășurat pe gât. Culoare brun-închis, în interior și la exterior; restaurat cca 75%; h: 15 cm; nr. inv. I 6252 (fig. 12, 40.2)

3: strachină evazată; după fotografia MD se vede că era aproape identică în ceea ce privește forma și decorul cu vasele 1 și 2; se păstrează numai partea superioară; h: 14,4 cm (fig. 12, 40.3, după foto MD).

M 41. Din raport cităm: "urnă spartă... partea superioară tăiată de stratul fortificației romano-bizantine...în laborator s-au putut reconstitui două vase". Pe fotografia *in situ* (fig. 21, 41) se distinge clar corpul urnei (1). În muzeu s-a identificat doar al doilea vas menționat în raport (2). Imaginea urnei se păstrează pe o fotografie și pe un desen executate de MD.

1: vas pântecos mare cu gura (lipsă) probabil răsfrântă, decorat cu caneluri late, dispuse oblic pe pânțele, cu un șir de cinci sau șase caneluri desfășurat orizontal deasupra pântecului și cu un alt șir de caneluri, dispuse în ghirlandă pe gât (fig. 13, 41.1, după desen MD).

2: vas pântecos de dimensiuni mai mici cu două tortițe late și două proeminențe, dispuse simetric pe corp deasupra extremității maxime; gura vasului lipsind, reconstituirea din desen a avut drept model forma vasului din M 2. Decorat cu caneluri late (1,1 cm), dispuse oblic pe pânțele și cu un șir de caneluri mai înguste (4 mm) deasupra; pe gât se mai distinge un șir de caneluri dispuse orizontal; restaurat cca 60%; nr. inv. I 5881; h: 11 cm, inițial ca. 13,5 cm (fig. 13, 41.2).

M 42. În raport se specifică: "urna este distrusă prin tasarea pământului; cioburile adunate par să indice un vas tronconic, cu gura larg deschisă; în laborator s-a putut reconstitui un vas ce servea, probabil, drept capac". Pe fotografia *in situ* (fig. 21, 42), puțin clară, se observă un fragment

de pe curbura unui vas, purtând o proeminență-apucătoare lată, posibil deci de a proveni de la un vas pântecos, eventual urna mormântului. În muzeu s-a identificat un vas tronconic (1).

1: vas tronconic, probabil o ceașcă cu toartă supraînălțată (lipsă); brun-negricios în interior, cărămiziu spre margine; restaurat cca 50%; diam: 19,8 cm; nr. inv. I 6251 (fig. 13, 42.1).

M 43. Pe fotografia *in situ* (fig. 21, 43) se recunoaște forma urnei, spartă, fără alt vas în preajma ei, fapt ce corespunde datelor din raport. Vasul (1), restaurat în laborator, a fost identificat în muzeu.

1: vas pântecos cu gura mică și cu marginea larg răsfrântă, cu patru perechi de proeminențe-apucători pe pânțele; fundul fiind total restaurat, nu știm dacă fusese perforat. Decorat pe gât cu un șir de șase caneluri, dispuse în ghirlandă și cu un șir de patru caneluri, dispuse orizontal sub margine. Culoare negru-cenușiu; suprafața netedă, fără slip; restaurat cca 65%; h: 36 cm (fig. 13, 43.1). Cu această siglă a fost notat vasul care conținea tezaurul (fig. 3, 44). Nu s-au identificat oase calcinate. Vezi mai jos: *anexa*.

M 45. Din raport cităm: "mormântul este compus din mai multe vase....urna-<mamă>, de formă bitronconică...vasul-capac, cu gura larg deschisă, acoperea urna...alte două vase erau așezate tot pe urna-<mamă>....În urnă a fost descoperit un ac de bronz și un inel sau cercel din sârmă subțire de bronz; mormântul a fost refăcut în întregime în laborator". Aceste mențiuni se disting bine pe fotografia *in situ*, foarte clară (fig. 21,45). În muzeu au fost identificate: urna (1), o ceașcă (3), un vas pântecos mic (4), acul (5) și inelul (6); nu s-a găsit vasul-capac (2), dar dispunem de o fotografie MD.

1: vas pântecos cu umărul profilat, cu gura larg răsfrântă și cu fundul perforat. Decorat cu caneluri late (1 cm), dispuse oblic pe pânțele și cu un șir de patru caneluri late (7 mm), dispuse orizontal pe gât; marginea evazată este puțin fațetată. Culoare brun-închis lucios cu reflexe metalice; se observă pietricelele din pastă pe suprafața vasului; restaurat cca 20%; h: 22,8 cm; nr. inv. I 5861 (fig. 13, 45.1).

2: strachină evazată cu patru apucători late sub pânțele; fundul profilat. Decorată cu caneluri dispuse oblic pe pânțele; culoare brun-închis; aproape întregă; descrierea se bazează pe fotografia MD (fig. 13, 45.2) și pe cea *in situ*. Pe fotografie se menționează nr. inv. I 5860.

3: ceașcă cu toarta supraînălțată, cu gura răsfrântă și cu umărul ușor profilat. Decorată la exterior cu o bandă de patru caneluri, dispuse ușor arcuit în formă de stea cu cinci colțuri; cinci mici proeminențe, dispuse pe umărul vasului, marchează vârfurile pentagonului. Toarta, lenticulară și reliefată în secțiune, este, de asemenea, străbătută de două caneluri dispuse longitudinal. Cea mai mare parte a vasului este de culoare negru-lucios cu reflexe metalice; cca 40% din suprafața lui este de culoare brun-deschisă cu pete cărămizii; presupunem că a fost în parte spartă pe rug, câteva fragmente fiind găsite pe ceașca, asemănător decorată, din M 21. Urme de nisip din pastă sunt vizibile pe suprafața vasului; restaurată cca 10%; h: 12,8 cm; nr. inv. I 5859 (fig. 13, 45.3).

4: vas pântecos de dimensiuni mici cu gura profilată, ușor răsrântă, cu două tortițe, lenticulare în secțiune, situate pe gât și cu două proeminențe pe pânțele. Decorat cu caneluri late (1 cm), dispuse oblic pe pânțele și cu trei caneluri înguste (2 mm), dispuse orizontal deasupra; pe gât se desfășoară câte o pereche de câte trei caneluri în ghirlandă, dispuse între cele două tortițe; alte două caneluri scurte se situează la baza tortițelor. Culoare roșucărămiziu cu pete brun-deschis (ardere secundară); întreg; nr. inv. I 5854; h: 8,8 cm (fig. 13, 45.4).

5: ac de bronz cu capul îngroșat și profilat, de tip *Kugelkopfnadel*, decorat cu striuri la baza și pe vârful capului; tija ușor curbată; patină verzuie (curățată chimic în laborator); lung. 10, 6 cm; nr. inv. I 5869 (fig. 13, 45.5).

6: inel din sârmă de bronz (gros. ca. 2-3 mm), rotundă în secțiune, cu capetele ascuțite, ușor suprapuse; diametre; 4, 7 × 4, 1 cm; nr. inv. I 5870 (fig. 14, 10).

Obiecte descoperite în zona necropolei

Dintre piesele descoperite în cuprinsul zonei funerare și care provin posibil din inventarul mormintelor distruse se numără următoarele:

Strachină invazată, ornată cu caneluri dispuse oblic pe margine; culoare brun-închis; fundul lipsă; nu are marcaj sau nr. inv.; diam: 12,6 cm (fig. 14, 3).

Strachină invazată, nedecorată, întreagă; neagră cu pete maronii la exterior, brun-închis, lucios în interior; diam: 12,6 cm; nr. inv. I 5588 (fig. 14, 2). Este posibil, ținând seama de nr. inv., să fie vasul 2 din M 25, dat ca dispărut.

Vas borcan miniatural cu o toartă; negricios, cu suprafața poroasă; poartă marcajul: Hinova 1977, S 8A, □ 6. Nu credem că aparține epocii necropolei; h: 8,7 cm (fig. 14, 1).

Piesă de lut în formă de cruce, prevăzută cu o perforație strâmtă, de-a lungul axului principal. Figurină neolitică. Marcată: Hinova 1978; h: 7,6 cm; nr. inv. I 5155 (fig. 14, 4).

Patru piese de lut; două "fusaiole": una bitronconică; nr. inv. I 5365 (fig. 14, 5), alta tronconică; nr. inv. I 5364 (fig. 14, 6) și două "rondele"; nr. inv. I 5367 și I 5379 (fig. 14, 7-8).

Cute de piatră; nr. inv. I 5342 (fig. 14, 9).

Tipologia ceramicii. Inventarul mormintelor de la Hinova constă în mare majoritate din ceramică; doar în câteva cazuri s-au aflat și piese din metal (podoabe și cuțitașe din bronz) sau alte obiecte. În cele ce urmează vom face analiza tipologică a ceramicii, având în vedere funcția lor în cadrul procesului funerar și tipurile formale și de decor al vaselor.

Din punct de vedere funcțional se disting trei tipuri de recipiente: urne, conținând oasele calcinate (în principal vase pântecoase), vase-capac (majoritatea străchini) și vase adiacente (mai ales ceșcuțe). Cu excepția vasului ce conținea tezaurul (notat cu M 44), deci care nu îndeplinea funcția de "urnă", toate celelalte vase, conținând resturi osoase cremate, le-am

considerat "urne" și le-am notat ca morminte. Vasele-"urnă" care au erau cât de cât bine conservate *in situ* fuseseră acoperite cu o strachină-capac, depusă, în cele mai multe cazuri, cu fundul în sus. În multe cazuri în preajma urnei s-au găsit una sau mai multe ceșcuțe, dar și, în câteva situații, străchini (vezi reconstrucția poziției vaselor în cazul M 13, fig. 7, 13.1-4); doar într-un singur caz – M 4 – s-au găsit și fragmente ale unui vas-borcan de mici dimensiuni. Se cuvine menționat că în nici o situație nu s-au aflat alte vase în interiorul urnelor, toate vasele adiacente fiind depuse deasupra sau alături de urnă. La majoritatea vaselor ce îndeplineau funcția de urnă și al căror fund era bine conservat s-a constatat o perforație circulară pe mijlocul acestuia, în mod sigur atestată în 14 cazuri (M 1, 2, 4, 6, 7, 11, 12, 14-16, 21, 22, 36, 45; în alte cel puțin trei situații – M 18, 17, 29 – fundul nu fusese perforat); este așa-numita "fereastră a sufletului", practică bine cunoscută în domeniul descoperirilor funerare în general, dar pe care o putem considera ca fiind caracteristică și în cazul acestei necropole.

Ceramica din necropola de la Hinova se prezintă destul de unitar în ceea ce privește modul de realizare a vaselor. Arderea este în general bună, mai ales reducătoare, majoritatea vaselor având o culoare închisă (neagră, brun închis sau nuanțe de brun); arderea secundară sau deficitară se observă în mai multe cazuri sub forma unor pete cărămizii sau întunecate pe suprafața unor vase. Într-un singur caz (M 27) am observat, pe urna nr. 1, o diferență de ardere între suprafața exterioară, neagră și cea interioară, roșie (ardere oxidantă), tehnică bine cunoscută la ceramica de tip Gáva. Putem afirma că aproape toate vasele fuseseră acoperite cu un slip netezit și lustruit. Stadiul de conservare, destul de precar, nu a permis însă decât în puține cazuri identificarea certă a acestuia pe toată suprafața vasului.

Din punct de vedere al formei distingem: vase pântecoase, castroane pântecoase cu gura larg deschisă, străchini, ceșcuțe și un vas borcan.

Vasele pântecoase (denumite în general și "bitronconice"; termenul nu pare potrivit pentru a desemna un aspect general) sunt, majoritatea, de dimensiuni medii: 11 exemplare cu înălțimea între 32 și 42,1 cm; 7 exemplare între 23 și 27 cm; două urne aveau înălțime mică în jur de 17 cm; aceleași dimensiuni mici le avea și vasul în care fusese depus tezaurul (M 44; h. 17,5 cm). Cu două excepții (M 2 și 29) toate vasele au gura mai mult sau mai puțin răsfrântă, în multe cazuri aproape trompetiformă. Majoritatea sunt prevăzute cu patru apucători late, dispuse sub pânțe (M 7, 12, 18, 21, 28) sau asociate cu proeminențe deasupra extremității vasului (M 4, 11, 15, 19, 28, 36, 37, 43). Se pot distinge, luând drept criteriu gradul de rotunjire sau profilare a maximei extremități, următoarele variante:

- a. cu pântecul rotunjit; cu două apucători pe pânțe (M 4, 11, 15, 28, 36, 37, 43), fără apucători (25, 27, 45).
- b. cu partea superioară (gâtul) urmând o linie ușor convexă (M 4, 10, 15, 17, 22, 28, 36, 41, 43, 45).
- c. cu partea superioară (gâtul) urmând o linie ușor concavă (M 1, 6, 7, 11-14, 18, 19, 25, 27, 37).

- d. clar bitronconice, cu buza ușor profilată și cu două tortițe pe pânțele (M 2, 29).
- e. scunde, cu două tortițe (16 [2 exemplare], 45).
- f. miniaturale (18, 23).

Majoritatea exemplarelor sunt decorate exclusiv prin caneluri. După lățimea canelurii se disting două variante: caneluri largi (în jur de 1 cm), dispuse mai ales oblic pe pânțele sau orizontal pe gâtul vasului, și înguste (în jur de 2, 3 mm), dispuse pe gât sub formă de benzi în ghirlandă (M 1, 15, 21, 28, 36, 41, 43); pe urna din M 7 este reprezentat un motiv în forma literei S.

Străchinile șnur în principal tronconice. Variantele formale le-am clasificat după forma marginii. Majoritatea au marginea arcuită spre interior (numite și străchini *invazate*). Mai sunt străchini cu marginea răsfrântă (*evazate*), cu pânțele ușor profilat, și castroane. După formă distingem următoarele variante:

- a. castron tronconic (M 8).
- b. invazată, cu umărul rotunjit (M 2-4, 7, 9, 13, 18, 21, 27/4).
- c. invazată, cu umărul profilat (M 5, 6, 14, 16, 27/2, 35).
- d. invazată, cu buza modelată în formă de turban (M 33).
- e. evazată, cu tortițe (M 16 [două exemplare], 21).
- f. evazată (castron) cu pânțele larg profilat (M 40, 45)

Majoritatea străchinilor invazate sunt decorate cu caneluri largi, dispuse oblic pe umărul vasului; un exemplar are umărul fațetat (M 35). Trei străchini poartă în interior un decor în formă de stea (M 4 [decorul este dispus și pe suprafața exterioară], M 6, două exemplare).

Cele două străchini evazate, cu tortițe, sunt decorate, fie cu caneluri scurte și în ghirlandă pe umăr (M 16), fie dispuse în formă de stea în interior (M 21). Castroanele (M 40, 45) au gâtul decorat cu caneluri orizontale.

Ceșcuțele cu toarta supraînălțată sunt destul de omogene formal. Se disting, după dimensiuni, exemplare mai mici, în formă de căuc (M 4, 8, 11, 16, 21), mai înalte (M 17, 21), tronconic, cu toarta canelată (M 23) și o piesă decorată pe partea exterioară cu caneluri dispuse în stea (M 18). Două ceșcuțe au umărul profilat și gura răsfrântă (M 17 și M 45; aceasta din urmă este bogat decorată pe toartă, gât și spre fund cu un motiv în formă de stea).

Singurul vas *borcan*, de dimensiuni mici, decorat cu două brăie alveolare, era prevăzut și cu o toartă (M 4).

Decorul ceramicii de la Hinova este aproape exclusiv realizat din caneluri, mai strâmte sau mai late, dispuse pe pânțele, umăr, gât sau în formă de stea pe exteriorul sau interiorul vasului. Ca motive ornamentale se disting în special ghirlande dispuse mai ales pe gâtul vaselor pântecoase (M 1, 15, 21, 22, 28, 36, 41, 43) și benzi în formă de stea cu cinci colțuri (M 6, 18, 21, 45), cu șase colțuri (M 6) și cu opt sau nouă colțuri (M 4). De remarcat prezența în același mormânt (M 6) a câte unei străchini, având, una, motivul stelei cu cinci, cealaltă cu șase colțuri. Faptul ar fi putut avea un rol simbolic, dar ni se pare a avea mai degrabă un rol pur ornamental. În sfârșit, pe gâtul urnei din M 7 apare, singular, motivul literei S, realizat tot prin canelare.

Ca piese de excepție în cadrul necropolei de la Hinova cităm strachina evazată și cu gura lobată, decorată cu motive incrustate de tipul ceramicii Žuto Brdo-Gârla Mare, care avea funcție de capac al urnei din M 1. De factură asemănătoare este și fragmentul din partea superioară a unei figurine, aflat în interiorul urnei M 7, aparținând aceleiași tip ceramic din epoca bronzului.

Inventarul neceramic al mormintelor de la Hinova este destul de sărac și este constituit din patru cuțițașe de bronz (M 5, 26, 28, 37), din care s-au păstrat doar două (M 5 și 28); un tutul de bronz (M 8); două ace de bronz (M 25, 45); un inel din sârmă de bronz (M 45); o "fusaioală" de lut (M 15); o mărgică (M 23) și o piesă tubulară din material sticlos (M 25). De pe suprafața necropolei s-au mai cules două "fusaiole" de lut și mai multe obiecte, dar apartenența lor la epoca înmormântărilor este îndoielnică.

Datorită conservării destul de precare a multor vase, în special a urnelor pântecoase a căror formă nu a putut fi totdeauna detaliat precizată, efectuarea unei analize planimetrice a necropolei, în care s-ar include și determinarea unei stratigrafii orizontale, nu poate da rezultate concludente. Totuși, cartarea câtorva elemente de formă și decor ar putea da unele sugestii. Astfel, vasele pântecoase, a căror parte superioară (gât) urmează o linie ușor convexă, par a se concentra spre sudul necropolei, în timp ce exemplarele care prezintă o linie ușor concavă se situează în centrul și spre marginea nordică a sitului (fig. 22, 1). De asemenea, în cazul străchinilor invazate, cele cu umărul clar rotunjit se concentrează în partea nordică, iar cele cu umărul profilat, în partea sudică (fig. 22, 2). În ceea ce privește alte particularități tipologice, cum ar fi prezența proeminențelor duble în zona pântecului urnelor sau decorul, fie în ghirlandă pe gâtul vaselor pântecoase, fie stelar pe străchini sau ceșcuțe, toate acestea sunt elemente a căror prezență se distribuie destul de egal pe toată întinderea necropolei (fig. 22, 3). La fel în ceea ce privește distribuția pieselor de metal. În acest din urmă caz putem cel mult să constatăm disocierea celor patru morminte în care s-au aflat cuțițașe de bronz de cele patru morminte conținând piese de podoabă, cel mai "bogat" fiind M 45. Remarcăm că acesta din urmă se situează în apropierea vasului conținând tezaurul de piese de podoabă (M 44).

Fără a fi în măsură să dăm un răspuns categoric, putem totuși presupune că partea explorată a necropolei constituie marginea nordică a acesteia⁹. Dacă ținem seama de ipoteza foarte plauzibilă a lui M. Davidescu, potrivit căreia necropola s-ar fi întins consistent spre sud, atunci ne-am putea gândi la o eventuală evoluție a înmormântărilor de la sud spre nord. Dar o asemenea ipoteză ar putea fi contrazisă de organizarea social-familială, respectiv de o eventuală parcelare a cimitirului pe astfel de criterii. Pentru această din urmă situație ar putea fi sugestivă gruparea foarte

⁹ M. Gumă, în lucrarea citată (supra, n. 7: TD 16, 1995, p. 108 urm), crede a putea distinge, pe baza tipologiei inventarului, în evoluția necropolei de la Hinova două faze: prima s-ar referi la M 1, 4, 8, 28 și 45 și s-ar sincroniza cu orizontul Susani-Bobda II, Ticvaniul Mare etc., cea de a doua, ar include tezaurul (M 44) și M. 25

strânsă a urnelor în următoarele cazuri: M 14-17; M 18-20; M 21-22; M 27-29; M 30, 31, 39.

Cronologie și încadrare culturală. Fiecare comunitate, concepută ca un sistem cultural, are propriile ei obiceiuri care se reflectă în toate aspectele culturii materiale, ale cărui resturi conservate în pământ, trebuie să ajute la reconstituirea lui. În cazul de față, potrivit lui Alexandru Vulpe, necropola de la Hinova poate fi considerată expresia în domeniul practicilor funerare a respectivului sistem și, totodată, a transformărilor culturale petrecute în cuprinsul unei singure comunități. A căuta analogii pe deplin satisfăcătoare, în diverse descoperiri din zone mai mult sau mai puțin apropiate sitului considerat ca aparținând unei anume comunități, este o pură iluzie și, astfel, o capcană, rezultat al încrederii prea mari acordate metodei comparativ-tipologice¹⁰. Prin urmare, analogiile cu alte descoperiri de natură similară trebuie privite sub aceste rezerve, dar pot totuși sugera apartenența la o anume ideologie, reflectată pe un plan mai larg, ca rezultat al transformărilor culturale petrecute la sfârșitul epocii bronzului și începutul primei epoci a fierului în zonele învecinate, în cazul de față ale Hinovei, dar și într-o mare parte a spațiului carpato-dunărean. Am făcut această scurtă precizare pentru a înțelege modul de abordare în lucrarea de față a interpretării analogiilor cu alte situri, în special din punct de vedere cronologic și funcțional.

Privită în ansamblu, ceramica de la Hinova se prezintă sub un număr destul de mare de forme, dar între acestea se poate distinge o asocieră pe care o putem numi de *tip standard*: vas pântecos (urnă), strachină invazată (capac) și ceșcuță, toate aceste elemente constituind tipul majoritar, specific *acestei* necropole. Luând drept criteriu de bază aceste forme vom elimina, ca fiind tipuri comune întâlnite pe o arie largă, atât spațial cât și cronologic, deci ne semnificative, străchinile și ceșcuțele, și ne vom limita la tipul vasului pântecos ornat cu caneluri. Astfel, un exemplar foarte apropiat l-am identificat la Mala Vrbica-“Konopiște”, sit aflat pe malul drept al Dunării la cca. 12 km depărtare în linie dreaptă de Hinova. Aici, în cursul explorării unei necropole de tip Žuto Brdo-Gârla Mare, în marginea acesteia, sub un strat de humus, gros de cca. 30 cm, s-a identificat o groapă ovală, umplută cu pietriș, adâncă de cca. 60 cm. În partea vestică a gropii s-au găsit fragmente ceramice și mai multe oase de animal; în partea nordică a gropii se aflau *in situ*, dispuse în linie, cinci vase: trei vase pântecoase de

¹⁰ Încercător în acest procedeu, M. Gumă, în lucrarea citată (supra, n. 7, p. 108 urm), crede a putea distinge, pe baza tipologiei inventarului ceramic și metalic, opt grupuri culturale distribuite din Banat până în Teleorman, având drept axă cursul Dunării (Susani, Bobda II, Ticvaniul Mare-Karaburma III, Vučedol-Novi Begej, Moldova Nouă-Liborajdea, Hinova-Mala Vrbica, Vârtop-Plopșor, Zimnicea-Novgrad), care însă, potrivit modului de abordare din lucrarea de față, ar reprezenta de fapt expresia arheologică a resturilor funerare din cel puțin tot atâtea comunități. Deși discutată din alt punct de vedere, propunerea lui Gumă a fost recent citată de O. Dörrer (*Frühe Fibelformen und der Beginn der Basarabi-Kultur in der Umgebung des Eisernen Tores*, Germania 86, 2008, 2, p. 541-589)

dimensiuni diferite, toate în mare măsură analoage celor de la Hinova, o strachină invazată și un vas dublu (tip solniță); în centrul gropii se situa un vas cuptor (*pyraunos*) împreună cu fragmentele a două străchini, una decorată cu caneluri dispuse în stea cu cinci colțuri. Toate vasele, cu excepția vasului-cuptor, sunt de culoare închisă, cu suprafața lucioasă și, toate, sunt decorate doar cu caneluri (fig. 23)¹¹. Importanța acestei descoperiri, considerată a fi de caracter cultic și care *nu conține* oase umane calcinate, dar, prin context, este aparent legată de ritul funerar, constă și în analogia cu situația din tumulii de la Vârtop, jud. Dolj, de unde provin patru vase într-un totu asemănătoare celor de la Konopište (două dintre ele fiind, de asemenea, analoage urnelor de la Hinova), iar, de asemenea, prezența oaselor calcinate, pentru care nu există nici o dovadă că ar fi fost umane, nu este deloc sigură¹².

Tot din apropiere, în situl de la Vajuga-“Pesak”, aflat pe malul Dunării, la cca. 8 km sud de Mala Vrbica, s-au identificat mai multe morminte de incinerare, unul cel puțin conținând, între altele și vase pântecoase de tipul celor de la Hinova¹³. Dintre acestea, o atenție deosebită merită ceea ce autorii săpăturii au numit “M 1”. Este vorba de 11 vase (trei vase pântecoase ornate cu caneluri, asemănătoare exemplarelor de la Hinova, încă un vas mic pântecos, trei străchini, trei ceșcuțe cu toarte supraînălțate, o fibulă de bronz “en violon” cu două resorturi și un fragment provenind probabil de la o ceașcă de bronz), dispuse într-o groapă împreună cu oase de animal. Se precizează că *nu au fost găsite oase umane*. Analogia cu descoperirea menționată mai sus este evidentă. Celelalte patru morminte de la Vajuga-“Pesak” conțin ceramică de tip Žuto Brdo-Gârla Mare (M 3. 4) și de tip Bistreț (M 2. 5), dar și oase calcinate umane (nu s-au făcut analize). Sondajul efectuat aici atestă deci prezența unei necropole mai întinse, asemănătoare ca tip celor pe care le vom aminti mai jos, precum Balta Verde sau zona

¹¹ D. Popović, *Problem of Cult Features in the Late Bronze Age cemetery at Konopište*, în vol. Die Kulturen der Bronzezeit in dem Gebiet des Eisernen Tores (Kolloq. Drobeta Turnu Severin 1997), București, 1998, p. 147-153

¹² D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, p. 155, fig. 199; S. Lazăr, *Cultura Vârtop*, Craiova, 2005, p. 112. Deși Berciu (*supra*) afirmă că două dintre cele cinci vase ilustrate provin de la Ploșor (vasul pântecos mic și cupa cu picior), având în vedere că cele două sate se află la mică distanță (cca. 6 km), iar locul probabil al descoperiri se situează între ele, posibilitatea ca piesele descoperite să provină din două locuri diferite ale aceluiași sit, credem, ar trebui luată în seamă

¹³ Material inedit în muzeul din Beograd. Nu rezultă clar, din succinta literatură pe care am avut-o la dispoziție (între altele, M. Vukmanović, *Novi nalazi fibula tipa “Peschiera” na Đerdapu*, Zbornik narodnog muzeja XI-1, 1983, p. 43 urm. fig. 1 și 2 și, în special, A. Premk, P. Popović, L. Bjelajac, *Vajuga-Pesak*, Đerdapske sveske 2, 1984, 118-121, fig. 85-88, 96, 98-102), dacă aceste morminte se situau sau nu în apropierea necropolei tumulare de epocă Basarabi, aflată tot în acest loc (P. Popović, M. Vukmanović, *Vajuga-Pesak. Early Iron Age Cemetery*, Beograd, 1998). Grupul de vase, considerat ca reprezentând inventarul mormântului 1, a fost ilustrat și de R. Vasić: *Gütertausch und Fernbeziehungen im früheisenzeitlichen Serbien*, în (ed. B. Hänsel), *Handel Tausch und Verkehr im Bronze- und früheisenzeitlichen Südosteuropa*, PAS 11, München/Berlin 1995, p. 357, fig. 7 și reprodus de O. Dörner, *op. cit.*, p. 544, fig. 1

Bistreț. Toate aceste descoperiri, situate în cazul de față pe o arie restrânsă (bucla Dunării în zona Turnu Severin, Hinova, Kladovo), reflectă imaginea unui aspect al ideologiei funerare a uneia și aceleiași comunități și, ca atare, ar trebui judecate unitar.

Pe de altă parte, același tip de vas pântecos se găsește într-o serie de descoperiri din Banat, din care cităm în primul rând vasul ce conținea depunerea de bronzuri de la Cornuțel, jud. Caraș-Severin (fig. 24)¹⁴; piesele de bronz din acest mic depozit sunt exclusiv podoabe (ac, brățări, tutuli, faleră) și, din punct de vedere cronologic, ar putea foarte bine data din perioada corespunzătoare necropolei de la Hinova¹⁵. Același tip de vas, având funcția de urnă funerară, este prezent în tipul de mormânt standard, ca și cel de la Hinova, în necropola de la Ticvaniul Mare, jud. Caraș-Severin, situată în apropierea cursului Dunării. În materialul publicat până în prezent nu am identificat tipul de decor în formă stelară sau în ghirlande¹⁶, dar, în rest, această descoperire o considerăm, deocamdată în ansamblul ei, foarte apropiată celei de la Hinova. Vasele descoperite întâmplător la Moldova Nouă-“Cariera de banatite”, jud. Caraș-Severin, ar putea proveni, de asemenea, din morminte de incinerare de tipul celor de la Hinova¹⁷.

Alte analogii pentru materialul ceramic de la Hinova sunt prezente în ceramica provenind din tumulul “Grămurada lui Ticu” de la Susani, jud. Timiș¹⁸. Această descoperire a fost considerată ca situându-se la sfârșitul evoluției unor grupuri de forme ceramice, denumite în literatură de tip Cruceni-Belegiș, cel mai bine ilustrate în România în necropolele de la Cruceni și Bobda¹⁹. La toate acestea se cuvin menționate și cele șapte morminte (urne cu ceramică canelată) din necropola de tip Cruceni-Belegiș de la Beograd-“Karaburma”²⁰, asemănătoare și urnei din cimitirul plan de la Timișoara-“Fratelia”²¹.

¹⁴ I. Stratan, *O nouă descoperire hallstattiană din Banat*, SCIV 15, 4, 1964, p. 523-528.

¹⁵ M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, p. 55, îl încadrează în ceea ce el numește “seria” Uriu-Domănești

¹⁶ M. Gumă, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, București, 1993, p. 173 urm, pl. 24-25. Autorul consideră că piesele de metal (de fapt destul de puține: doar ace, cuțitașe și un tutul) și-ar găsi analogii în “orizontul” Cincu-Suseni; noi le considerăm a fi tipuri comune epocii UFZ, fără precizări; este în primul rând vorba de acele de tip *Keulenkopfnadel*, prezente mai ales în descoperiri de tip Ha A.

¹⁷ Gumă, *O nouă descoperire hallstattiană timpurie la Moldova Nouă*, AMN 16, 1979, p. 481-493, pl. 2; idem, *Civilizația...*, p. 176, pl. 17

¹⁸ I. Stratan, A. Vulpe, *Der Hügel von Susani*, PZ 52, 1977, 1, p. 28-60, pl. 6/94 (vas pântecos), pl. 12-14 (decor stelar) etc.

¹⁹ Despre această din urmă necropolă, rămasă practic inedită, cunoaștem doar schițele efectuate de A. Vulpe în muzeul din Timișoara și cele ilustrate de N. Boroffka, *Probleme der jungbronzezeitlichen Keramik in Ostungarn und Westrumänien*, în (ed. H. Ciugudean, N. Boroffka) *The Early Hallstatt Period (1200-700) in South-Eastern Europa. Proceedings of the International Symposium from Alba Iulia*, June, 1993, Alba Iulia, 1994, p. 10, fig. 1

²⁰ J. Todorović, *Praistorijska Karaburma II - nekropola bronzanog doba*, Beograd, 1977, mormintele 2, 3, 49, 108, 176, 185, 226; menționăm însă că pe aceste vase lipsește decorul în formă de ghirlandă

²¹ În cea mai mare parte inedit, citat de Gumă, *Civilizația...*, pl. 16/3

Descoperirile menționate mai sus se cuprind într-o arie ce se extinde de-a lungul Dunării spre vest de Hinova și de Vârtop. În partea opusă, în aval de Hinova, cităm în primul rând necropola plană de la Balta Verde, jud. Mehedinți, denumită "câmpul de urne din prima epocă a fierului"²². Analogiile, deși reduse, materialul fiind foarte deteriorat (compară urnele M 12 și 19 cu vasul M 1 de la Hinova; tot așa, strachina din M 7, Balta Verde, cu cea din M 16 Hinova), sunt totuși semnificative. Este important de remarcat că această necropolă se suprapune peste aria unei necropole de tip Žuto Brdo-Gârla Mare. Potrivit lui Berciu, necropola din prima epocă a fierului "cuprindea întreg terenul câmpului de urne din epoca bronzului, întinzându-se și dincolo de limitele acestuia"²³. Urmare acestei suprapunerii, ar putea fi explicabilă și prezența, în M 16 (Balta Verde), a unui fragment din lobul unei străchini decorate în stil Gârla Mare, cu un motiv asemănător celui de strachina-capac al urnei M 1 de la Hinova²⁴. În continuare menționăm și mormântul de incinerare de la Ghidici-"Balta Țarova", descoperit la mică distanță de o "locuință" (*sic!*) ce conținea material asemănător celui din inventarul mormântului. Vasele sunt decorate exclusiv prin caneluri. Prezența benzilor dispuse în stea de fundul unei străchini invazate și forma pronunțat bitronconică a unor vase pântecoase reprezintă singurele analogii cu ceramica de la Hinova. Este totuși de amintit că și la Ghidici se menționează în aceeași zonă, dar la oarecare depărtare, o necropolă din cadrul căreia au fost săpate 37 de urne de tip Gârla Mare, precum și un mormânt desemnat "de tip Bistreț-Ișalnița"²⁵. O situație în multe privințe asemănătoare a fost observată în cadrul grupului de necropole, în principal tot de tip Žuto Brdo-Gârla Mare, în zona localității Bistreț, jud. Dolj, unde s-a distins un grup de morminte, cu vase decorate mai ales cu caneluri, considerate de tip Bistreț-Ișalnița²⁶. Tot în aceeași zonă, în urma unor cercetări de teren, au fost identificate mai multe complexe, constând din gropi, vetre și un bogat material ceramic, asociat cu bulgări de lut ars, pietre, cenușă etc, resturi ce ar atesta existența unei întinse așezări situată pe grindurile fostului lac Bistreț, în prezent pe țărmul sudic al lacului cu același nume. Se remarcă numeroase fragmente provenind din vase decorate cu caneluri, pe forme asemănătoare celor de la Hinova, inclusiv motivul de stea pe o strachină invazată²⁷. Descoperiri similare în care este prezentă ceramica ornată cu caneluri mai sunt cunoscute în sudul Olteniei și al

²² D. Berciu, E. Comșa, *Săpăturile de la Balta Verde și Gogoșu (1949-1950)*, Materiale 2, 1956, p. 307-320

²³ Idem, p. 308

²⁴ Idem, p. 316, fig. 47/2; se precizează că fragmentul fusese găsit "sub urnă"

²⁵ M. Nica, *Câteva date despre necropola și locuințele din așezările hallstattiene timpurii de la Ghidici punctul "Balta Țarova" (Județul Dolj)*, Cercetări arheologice în aria nord-tracică 1, 1995, p. 236-246

²⁶ I. Chicideanu, *Die frühthrakische Kultur. Zur Bronzezeit in Südwestrumänien*, Dacia NS 30, 1986, p. 7-47, fig. 33-35

²⁷ Idem, *Ein neuer Fund vom Beginn der Hallstattzeit aus der kleinen Walachei*, Dacia NS 43-45, 1999-2001, p. 197-229, în special fig. 6/1, 7/2, 8/3

Munteniei²⁸. Dintre acestea remarcăm mormântul (izolat ?) de incinerare de la Zimnicea (M 13), un vas pântecos acoperit cu o strachină capac, aflat în cuprinsul unei mici necropole de inhumație – 12 morminte – al căror inventar constă dintr-o ceramică de factură asemănătoare, decorată cu caneluri (exclusiv ceșcuțe). Tot din acel loc mai provine și un mare fragment de vas pântecos, ornat cu ghirlande pe gât în maniera urnelor de la Hinova²⁹.

Din cele expuse mai sus se conturează o arie destul de largă cu descoperiri în principal de natură funerară, cuprinsă între Dunărea belgradeană și puțin la est de gura Oltului, în care sunt prezente analogii formale cu ceramica de la Hinova. Din punct de vedere cronologic, valoarea acestor analogii este de apreciat doar în mod general, diferențe de timp destul de mari între aceste descoperiri pot surveni de la caz la caz. Este totuși de remarcat prezența urnelor de tipul celor de la Hinova în cuprinsul unor necropole de tip Žuto Brdo-Gârla Mare. Este situația întâlnită la Mala Vrbica-“Konopište”³⁰, dar și în apropiere de aceasta din urmă, de la Vajuga-“Pesak” (Kladovo)³¹; apoi la Balta Verde, Ghidici și necropolele din zona Bistreț-Cârna, menționate mai sus, posibil și în marea necropolă de pe malul drept al Dunării, de la Orsoja³², situată aproximativ *vis à vis* de Ghidici. Același fenomen al suprapunerii de necropole se observă și în cadrul grupului funerar Cruceni-Belegiș (de exemplu la Beograd-“Karaburma”, Bobda sau Timișoara-“Fratelia”). Această succesiune de tipuri ceramice pare a fi confirmată și de succesiunea stratigrafică observată în așezarea de la Golubac-“Usije-Grad”, situată pe malul drept al Dunării, *vis à vis* de Moldova Nouă, unde nivelul cu ceramică canelată suprapune pe cel cu ceramică de tip Žuto Brdo-Gârla Mare³³. În consecință, ne putem întreba dacă nu cumva și necropola de la Hinova se va fi dezvoltat în apropierea unui câmp de urne de tip Gârla Mare, distrus de nivelările efectuate de-a lungul timpului în zona dinspre Dunăre. În zonă, cum aminteam mai sus³⁴, s-au găsit fragmente ceramice de tip Gârla Mare.

Fenomenul descris în rândurile de mai sus nu se limitează numai la evoluția tipurilor ceramice, ci reflectă totodată și anumite transformări în domeniul practicilor funerare, care se răsfrâng pe un spațiu mult mai larg. Astfel, o primă remarcă se referă la raportul numeric al mormintelor cu

²⁸ *Ibidem*, p. 214 urm.; S. Lazăr, *Cultura Vârtop*, Craiova, 2005, p. 71 urm.

²⁹ A. D. Alexandrescu, *Sépultures du premier Âge du fer à Zimnicea (dép. De Teleorman)*, Dacia NS 22, 1978, p. 115-124, fig. 9 și 10

³⁰ Mai sus, D. Popović, *op. cit.*

³¹ Vezi mai sus, n. 13; citat și de M. Șandor-Chicideanu, *Cultura Žuto Brdo-Gârla Mare. Contribuții la cunoașterea epocii bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară*, Cluj, 2003, p. 256 urm.

³² Despre această descoperire, probabil cea mai mare necropolă de tip Žuto Brdo-Gârla Mare se cunoaște prea puțin și destul de confuz: T. Filipov, *Arhologija* Sofia 16, 2, 1974; G. Georgiev, *Die Erforschung der Bronzezeit in Nordwestbulgarien, Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr.* (PAS 1), Berlin 1982, p. 187-201; Șandor-Chicideanu, *op. cit.*, p. 186

³³ M. Kosorić, J. Todorović, “Grad” naselje jutobrdске kulturne grupe, *Starinar* NS. 13-14, 1962-1963, p. 267-274

³⁴ V. mai sus, nota 6

ceramică canelată față de cele de tip Žuto Brdo-Gârla Mare. În prezent se cunosc peste 1500 de morminte de acest din urmă tip³⁵, în timp ce ceea ce a fost considerat a fi ceramica de tip Bistreț (Bistreț-Ișalnița)³⁶, este reprezentată de un număr mult mai restrâns de morminte în cuprinsul respectivelor necropole. Situația a fost bine remarcată și în studiul planimetric al necropolei de la Beograd-Karaburma, unde mormintele așa-numite de tip Cruceni II se grupează în parte nord-estică a cimitirului³⁷, iar cele de tip Hinova, doar șapte la număr, la marginea mai multor grupări de morminte. Faptul se repetă și în alte situații. Putem deci afirma că diminuarea înmormântărilor în urnă este un fenomen clar atestat în zona dunăreană. Potrivit lui Alexandru Vulpe acest fenomen reprezintă transformări în procesul obiceiurilor funerare observabil în aproape tot spațiul carpato-dunărean, exprimate prin dispariția necropolelor și a înmormântărilor detectabile arheologic³⁸. În lucrarea menționată este dată ca exemplu și studiu de caz situația din cadrul necropolei tumulare de la Lăpuș, jud. Maramureș, unde numărul mormintelor cu oase incinerate umane, prezente în faza I-a a necropolei, este progresiv diminuat până la dispariție, fapt constatat în depunerile din faza a II-a³⁹. Acest fenomen al lipsei descoperirilor funerare organizate în necropole se perpetuează, într-o mare parte a României, până în secolul al VII-lea a. Chr. și se repetă în perioada geto-dacică (sec. II a. Chr. - I p. Chr.)⁴⁰.

În încheiere, suntem de părere că necropola de la Hinova, din punctul de vedere al cronologiei relative, se situează la capătul unei succesiuni de necropole -câmpuri de urne-, cu începutul în perioada descoperirilor cu ceramică imprimată și incrustată de tip Žuto Brdo-Gârla Mare, Cruceni-Belegiș, Szeremle etc. În cadrul fiecăreia din menționatele grupuri funerare s-a încercat, în repetate rânduri, o periodizare mai amănunțită. Principalul criteriu al acestui procedeu este tipologia formelor și decorului vaselor, concept evolutiv, fapt insuficient în sine pentru a obține rezultate deplin convingătoare. Astfel, la baza dezvoltării grupului Cruceni-Belegiș a stat evoluția decorului de la faza I (decor cu incrustație), faza II (frecvența decorului canelat) până la predominanța acestui din urmă tip de

³⁵ Informația am preluat-o de la Ion Motzoi-Chicideanu, *Practici funerare la Dunărea Mijlocie și Inferioară în epoca bronzului în România*, Teză de doctorat, București, 2005

³⁶ Cred că denumirea de "tip Bistreț" propusă de Simona Lazăr, *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României*, Teză de doctorat, București, 2009, mi se pare mai potrivită deoarece disociază descoperirea de la Ișalnița, care este mai apropiată ceramicii de tip Verbicioara, de ceramica canelată de la Bistreț, singurul element comun – vasele cu conturul pătrat al corpului – nefiind, credem, un argument hotărâtor

³⁷ Chicideanu, *op. cit.* (supra, *Die Frühthrakische...*), p. 30 urm.

³⁸ A. Vulpe, *Zu den Grabsitten der älteren Hallstattzeit in Rumänien*, în (ed. F. Verse, B. Knoche et alii) *Durch die Zeiten...Festschrift für Albrecht Jockenhövel zum 65. Geburtstag*, Rahden/Westf., 2008, p. 269-273

³⁹ *Ibidem*. Despre necropola de la Lăpuș în general vezi C. Kacsó, *Zur chronologischen und kulturellen Stellung des Hügelgräberfeldes von Lăpuș*, în (ed. C. Kacsó) *Der nordkarpatische Raum in der Bronzezeit (Symposium Baia Mare, 1998)*, p. 231-278, cu literatură mai veche.

⁴⁰ Cf. și Vulpe, în (ed. M. Petrescu-Dîmbovița, A. Vulpe) *Istoria Românilor I*, București, 2001, p. 377 și 442 urm.

decor cu motive specifice acestei tehnici de realizare (cazurile Susani, Bobda, al celor șapte morminte amintite mai sus de la Beograd-“Karaburma”)⁴¹. În zona Dunării oltene, tipului ceramic Gârla Mare i-a urmat, ceea ce a fost numit tipul Bistreț-Ișalnița. Acesta din urmă, definit acum mai bine de 30 de ani⁴², nu mai poate fi privit ca reprezentativ pentru un spațiu mai larg, ci doar pentru o serie destul de redusă de morminte, cum arătam mai sus, din cuprinsul unor necropole de tip Gârla Mare. Prin acest mod de a concepe lucrurile ceramica de la Hinova se situează, ca și în cazul descoperirilor de tip Cruceni-Belegiș, la finalul evoluției ceramicii de tip Gârla Mare, prin adoptarea aproape exclusivă a modelui decorului canelat. Pe un plan foarte larg acesta din urmă devine predominant, atât în bazinul Dunării Mijlocii, cât și în cea carpato-dunăreană în general și este, de multe ori, prezentat ca ilustrând începutul epocii fierului în respectivele zone. Această expunere, bine cunoscută din literatură, are aici menirea să pună în evidență dificultățile de a găsi un criteriu satisfăcător pentru a încadra mai precis o descoperire de tipul celei de la Hinova doar prin comparații cu alte descoperiri ceramice.

De fapt aceleași dificultăți ca în cazul de mai sus apar și în relaționarea ceramicii canelate de tip Hinova cu periodizarea bronzurilor, chiar dacă aceasta apare, la prima vedere, mai “fină”. Nu se poate face o departajare riguroasă în cadrul depozitelor atribuite Bronzului târziu (tipul Uriu-Domănești) de cele ale perioadei Hallstatt A (tipul Cincu-Suseni)⁴³. De exemplu, tipurile de cuțițașe din M 5 și M 28 de la Hinova, deși au trăsături diferite, sunt de găsit în cadrul ambelor tipuri de depozite. La fel, tipul de tutul (M 8) este prezent la Cornuțel, dar și în depozitul de la Șpălnaca și tot așa brățăările din aceleași depozite etc. De asemenea, pentru acul decorat din M 45 de la Hinova, de tip *Kugelkopfnadel*, pot fi citate exemplare foarte apropiate tipologic (Topolnica, Gradac⁴⁴) și care sunt relativ numeroase în zonele învecinate, datând din ceea ce este denumită epoca *Urnenfelderzeit*

⁴¹ Prima dată propusă de K. Horedt, StComSibiu 13, 1967, p. 137 urm (idem, ActaArchCarpathica 9, 1967, 1 urm), completată prin descoperirile de la Susani de A. Vulpe (I. Stratan, A. Vulpe, PZ 52, 1, 1977, p. 53)

⁴² Chicideanu, supra, nota 26

⁴³ Mai recent, C. Kacsó, *Descoperirile din epoca bronzului de la Sarasău*, Marmația 9/1, 2009, p. 66, înlocuiește termenul Uriu-Domănești prin cel de tip *Uriu-Ópály*. De fapt acest procedeu de a căuta mereu și mereu perfecționarea denumirii tipologice este o muncă de prisos, dat fiind tendința din ce în ce mai accentuată de a nu se mai acorda multă încredere preciziei unor astfel de definiții și încadrării cronologice a tipurilor de depozite de bronzuri, mai cu seamă datorită divergențelor de păreri asupra semnificației fenomenului de “depunere” a bronzurilor. De amintit că într-o lucrare mai veche, Kacsó (Analele Banatului-Istorie 4, 1996, p. 237 urm) exprima o opinie asemănătoare celei expuse aici

⁴⁴ R. Vasić, *Die Nadeln in Zentralbalkan*, PBF XIII, 11, Stuttgart, 2003, p. 55 urm și tabelul final

(pe scurt: *UFZ*), perioada timpurie (Br D/Ha A)⁴⁵. Nici acul din M 26, de tip *Hirtenstabnadel*, nu contrazice această încadrare cronologică⁴⁶.

Pentru relația cu tipologia și cronologia bronzurilor depozitul de la Cornuțel ocupă un loc important (fig. 24). Vasul în care fuseseră depuse bronzurile este tipologic foarte apropiat tipului de urnă de la Hinova (vezi în special urnele din M 1 și M 28). Depozitul a fost atribuit seriei Uriu-Domănești și, prin urmare, ar trebui datat în principal în sec. XIII a.Chr., iar piesele componente, în afara tutulului menționat mai sus, par a susține această datare. Ne referim în special la brățărilor cu dublă spirală, tipuri bine cunoscute în Europa în Bronzul târziu, dar și în perioada Ha A⁴⁷. De asemenea, acul din același depozit, de tip *Keulenkopfnadel*, prezent de altfel și în mai sus amintita necropolă de la Ticvaniul Mare, este foarte răspândit în ceea ce se numește *UFZ* timpurie, mai ales în perioada Ha A, inclusiv în zonele învecinate⁴⁸. Prin urmare, putem doar conchide că necropola de la Hinova, atât prin poziția cronologică relativă față de celelalte descoperiri de aceeași natură din zonele învecinate, cât și prin raportarea la periodizarea depozitelor de bronzuri, se situează la capătul unor transformări culturale, manifestate mai ales în domeniul practicilor funerare în aria studiată aici și care corespunde în linii mari perioadei Ha A, fără alte precizări. Deși sunt bine cunoscute dificultățile de a stabili o cronologie absolută pentru acest interval de timp, putem considera prima jumătate a secolului al XII-lea a. Chr. ca fiind data cea mai plauzibilă și pentru descoperirea de față. Nici datarea tipului brățării late de aur (fig. 25, 2) precum și datarea în general a tezaurului din M 44 (vezi anexa), nu contrazic această cronologie⁴⁹.

Pentru a încheia prezentarea de față ar mai fi de amintit succint ipotezele formulate de-a lungul timpului despre evoluția, respectiv originea acestor "câmpuri de urne", dar, mai ales, a motivelor dispariției lor la

⁴⁵ Între alții, J. Řihovský, *Die Nadel in Westungarn*, PBF XIII, 10, München, 1983, p. 40 urm, care le încadrează în categoriile *Spindelkopf-* sau *Zwiebelkopfnadeln*, prezente și în depozitul mai târziu (Ha B, tipul Rohod-Szentes) de la Románd (*ibidem*, p. 23, pl. 31-34A)

⁴⁶ Piese similare se cunosc din Serbia, de la Beograd-"Karaburma" (descoperire izolată) și dintr-un mormânt cu ceramică canelată de la Idjoš-Budžak, de lângă Kikinda: R. Vasić, *op. cit.*, p. 28, pl. 10/139, 140; cf. și M. Novotná, *Die Nadeln in der Slowakei*, PBF XIII, 6, München, 1980, p. 96, pl. 24/556

⁴⁷ Tipul definit de I. Richter, *Der Arm- und Beinschmuck der Bronze- und Urnenfelderzeit in Hessen und Rheinhessen*, PBF X, 1, München, 1970, p. 55 urm, a fost recent datat în perioada III/IV (Ha A-B1) de W. Blajer, *Die Arm- und Beinbergen in Polen*, PBF X, 2, München, 1984, p. 17 urm, 37 urm și tabelul final. În România, un exemplar provine din depozitul datat Ha A de la Ghergheș, jud. Hunedoara (I. Andrițoiu, *Depozitul de bronzuri de la Ghergheș*, Apulum 9, 1971, p. 83-91, fig. 1/5; M. Petrescu-Dîmbovița, *Die Arm- und Beinschmuck in Rumänien*, (PBF X, 4), Stuttgart, 1998, nr. 195)

⁴⁸ Vezi între alții R. Vasić, *op. cit.*, supra, p. 85

⁴⁹ Pe de altă parte, Gumă (în lucrarea citată supra, n. 7), încadrează necropola de la Hinova în ceea ce el denuște "grupul Hinova-Mala Vrbica", pe care îl datează *grosso modo* în intervalul Ha A – Ha B1 (cca. a doua jumătate a secolului al XII-lea până în prima jumătate a secolului al X-lea), bazându-se însă în principal tot pe cronologia pieselor de metal. De asemenea, O. Dörner (*op. cit.*, supra, n. 10) consideră fibla "en violon" (variantea *Schlangenfibel* Vlb1) drept "fosilă directoare" pentru periodizarea grupurilor ceramice din aria Porților de Fier și a evoluției cultural-istorice până la geneza "culturii" Basarabi

începutul epocii fierului. Dacă pentru primul caz majoritatea cercetătorilor, cu puține excepții, unele însă remarcabile⁵⁰, înclină spre a vedea migrația unor comunități dinspre bazinul Dunării mijlocii în aval⁵¹, deși argumentele de ordinul cronologiei absolute pentru fiecare grup luat în parte sunt destul de nesigure, problema aparentei "dispariții" a acestor descoperiri poate fi foarte serios supusă unei discuții critice. Până acum vreo trei-patru decenii încă se mai vehicula ipoteza rolului pe care acest grup de necropole l-ar fi jucat în cadrul sfârșitului civilizației palațiale miceniene și în restructurările cultural-istorice care au urmat colapsului acestei civilizații⁵². Nu s-a găsit un răspuns satisfăcător la întrebarea despre urmările pe plan local ale acestei presupuse migrații spre sud a respectivelor comunități. Un aparent hiatus de descoperiri în aria Dunării de Jos părea să confirme tezele migraționiste. Între timp numărul siturilor identificate în aria de studiu a crescut considerabil și, deși stadiul săpăturilor și al publicării rezultatelor este încă cu totul nesatisfăcător, totuși el ne îngăduie să putem înțelege transformările culturale petrecute și într-o perspectivă mult mai nuanțată⁵³.

În primul rând se cuvine accentuat faptul că nu există în stadiul de față suficiente argumente pentru a sprijini ipoteza migraționistă. Pe baza datelor de care dispunem, inclusiv în cazul necropolei de la Hinova, suntem mai înclinați a concepe acest fenomen sub forma unor transformări în cadrul structurii din care sunt alcătuite comunitățile din zonă. În primul rând, nu știm mare lucru despre modul de viață al acestor comunități, deci nici despre sistemul lor de economie; datele despre tipul și sistemul de organizare al locuințelor în cadrul siturilor de alt tip decât cel al necropolelor sunt cu totul insuficiente, ca să nu afirmăm că practic lipsesc⁵⁴. Așa cum aminteam mai sus, întregul grup cultural este cunoscut doar prin prisma descoperirilor funerare, ceea ce ne permite să ne facem o idee despre ideologia acestor comunități, poate chiar să încercăm s-o deslușim, în parte studiind motivistica decorului, dar nu și despre sistemul care a generat-o. Faptul că în urma "dispariției" acestei surse de informație (necropolele) pe o mare întindere nu mai găsim, timp de mai multe secole, decât situri în care

⁵⁰ De ex. B. Hänsel, *Beiträge zur Chronologie der Bronzezeit im Karpatenbecken*, Bonn, 1968, p. 159 urm.

⁵¹ Punct de vedere pe larg expus mai recent de M. Șandor-Chicideanu, *op. cit.*, p. 314 urm.

⁵² Expuse sintetic, curând după al doilea război, de V. Milojević, *Die dorische Wanderung im Lichte der vorgeschichtlichen Funde*, Arch.Anzeiger, 1948-1949, p. 13 urm și preluată, între alții de A. Mozsolics, *Archäologische Beiträge zur Geschichte der grossen Wanderung*, ActaArchHung 8, 1957, p. 119-156; cf. și W. Kimmig, *Seevölkerbewegungen und Urnenfelderkultur. Ein archäologisch-historiker Versuch*, în (ed. R. Uslar, K. Narr) Studien aus Alteuropa I, Köln, 1964, p. 220-283

⁵³ Este remarcabilă argumentația lui Vladimir Dumitrescu (*Necropola de incinerare din epoca bronzului de la Cîrma*, București, 1961, p. 304) care, deși exprimată în contextul teoriilor istoricizante migraționiste de la acea vreme, se apropie mult de punctul de vedere formulat aici

⁵⁴ În lucrarea ei, Șandor-Chicideanu (*op. cit.*, p. 40 urm) citează o serie de situri, cercetate parțial, – mai degrabă din sondaje – din care însă nu rezultă totdeauna clar funcția pe care o reprezentau în cuprinsul sistemului de "locuire" propriu-zisă și nici rolul pe care ceramica o îndeplinea în acest context

singurul decor al ceramicii din categoria "fină" este cel canelat (și acesta prezent în număr redus și în stare mai ales fragmentară)⁵⁵, iar natura acestor situri este insuficient cunoscută datorită amplitudinii foarte reduse a explorării lor, ne duce mai degrabă cu gândul la o organizare de tipul unor centre, eventual fortificate ("cetăți"), în jurul cărora se dezvoltau mici așezări sau chiar gospodării familiale, aflate, toate, într-o interrelație. Este un tip de organizare foarte răspândit în perioada *UFZ* într-o mare parte a Europei⁵⁶, dar foarte puțin cercetat în țara noastră. Nu vrem să insistăm asupra acestei teme în lucrarea de față. Într-un articol încă inedit, problema a fost abordată mai pe larg de către Alexandru Vulpe⁵⁷.

În concluzie, datele obținute în urma studiului necropolei de la Hinova, prin modul în care au fost concepute și abordate în publicația de față, întăresc punctul de vedere potrivit căruia "dispariția" câmpurilor de urne nu este rezultatul unor deplasări de populații, ci expresia arheologică, în stadiul actual al cercetării, a unui fenomen de natură ideologică, petrecut cam în aceiași vreme cu adoptarea stilului ceramicii canelate în multe zone din spațiul carpato-dunărean⁵⁸. Așadar, necropola de la Hinova se situează la finele unui proces de transformări culturale, început în epoca bronzului, care a afectat nu numai bazinul Dunării din aria de studiu, ci și o mare parte a sud-estului Europei.

Anexă: Tezaurul.

Notat în lucrarea de față cu M 44 (vezi mai sus), vasul conținând tezaurul (1) a fost descoperit la 30 iulie 1980, în zona turnului de sud-vest, după ce fusese epuizat stratul de cultură romană, la baza acestuia, în depunerea galben-aluvionară și la aceeași adâncime cu restul mormintelor din necropolă. Vasul era depus la doar 30 cm depărtare de baza zidului de nord al turnului din sud-vestul fortificației romane. Dacă constructorii romani ar fi trasat zidul turnului cu circa 30 cm mai spre sud, atunci cu siguranță vasul și conținutul lui n-ar fi ajuns până la noi.

Având în vedere că tezaurul a fost publicat integral în limba română și în franceză⁵⁹, nu considerăm necesar aici decât o succintă prezentare a pieselor consistente cu mici adăugiri de detaliu, făcute în urma reexaminării lor în Muzeul Național de Istorie, în vara 2008 (nu am inclus aici fragmentele

⁵⁵ Concept cunoscut în Oltenia sub denumirea de "cultura Vârtop" (Lazăr, *op. cit.* supra n. 12)

⁵⁶ Vezi în general, între alții, K. Kristensen, *Europe before History*, Cambridge, 2000; T. Earle, *Bronze Age Economics. The Beginnings of Political Economics*, Oxford, 2002

⁵⁷ A. Vulpe, *Transformări culturale la începutul epocii fierului în spațiul carpato-dunărea*, 2010 (inedit)

⁵⁸ Rolul jucat de grupul Cruceni-Belegiș-Susani în evoluția și răspândirea în josul cursului Dunării a stilului ceramicii canelate ar putea fi în mare parte îndreptățit (vezi Motzo-Chicideanu, *op. cit.*, supra n. 23, p. 217 urm), mai ales dacă se distinge clar între difuziunea unui stil ceramic și cel al deplasării unor populații

⁵⁹ M. Davidescu, *Un tezaur de podoabe trace descoperit la Hinova – Mehedinți*, TD 2, 1981, p. 7-22; idem, Arhivele Olteniei SN. 1, 1981, p. 41-44; idem, *Un trésor d'objets de parure thraces découvert dans le Castellum Romain de basse époque de Hinova – Mehedinți*, Drobeta 5, 1982, p. 5-48

de sârmă și de bare de aur, ilustrate în publicația amintită). Desenele noi au fost executate de Epure Argeș.

1 Vas pântecos, cu marginea ușor răsfântă, decorat cu cinci caneluri (late de 3-4 cm), dispuse orizontal pe gât și mai multe caneluri largi (9 mm), dispuse oblic-lung pe extremitatea pântecului. Culoare brun-cenușiu, cu o pată portocalie. Ușor lustruit la exterior, netezit, fără luciu în interior. Aproape întreg (restaurat cca 5%); h: 17,5 cm; diametrul gurii: 11,8 cm; nr. inv. I 5400 (fig. 3, 44).

2 *Diademă*. Este confecționată dintr-o foaie foarte subțire de aur. Capetele diademei sunt rotunjite și găurite, de presupus pentru a putea fi fixată pe un suport de piele sau textil. Toată suprafața piesei este împărțită în registre și ornamentată cu același motiv executat în tehnica „au repoussé”, modelul constând din cercuri punctate, înconjurate de o ghirlandă continuă, se repetă de 14 ori. Lung: 59 cm; gros: cca. 0,1 cm; lat: 2,5 cm la mijloc, iar la capete: 1,5 cm; greutate: 20,652 gr (fig. 25, 1).

3 *Brățară (Manșon) lată, deschisă*, confecționată dintr-o foaie masivă de aur și executată prin ciocănire; pe partea interioară se observă urmele loviturilor. Fața exterioară este străbătută de șase caneluri adânci care se opresc la o depărtare de 1 cm de deschiderea piesei, loc în care au fost dispuși câte cinci butoni masivi de o parte și de alta a deschiderii. Butonii centrali, confecționați separat, au fost introduși și prinși prin nituire. Diam: 8, 4 cm; lățimea folii groase de aur: 5, 2 cm; greutate: 580,3 gr (fig. 25, 2).

4 *Brățară spiralică*, confecționată dintr-o foaie subțire și mai îngustă din aur, decorată prin două șanțuiri spre margini, compusă din patru spirale. Diam: 7,7cm; lat: 1,5 cm; greutate: 262,55g (fig. 25, 3).

5 *Brățară spiralică*, compusă din șase benzi, confecționată dintr-o bară masivă de aur, cu secțiunea în șase muchii, subțiată spre capete. Gros: 0,6 cm; diam: 7,6 cm; greutate: 497,13 gr (fig. 26, 10).

6 *Brățări deschise din bară masivă*. 6/a: cu secțiunea în opt muchii, subțiată spre capete. Diam: 9,2 cm; gros: 0,9 cm; greutate: 202,7 gr (fig. 27, 17).

6/b: cu secțiunea romboidală, subțiată spre capete. Diam: 8,2 cm; gros: 0,8 cm; greutate: 92,10 cm (fig. 26, 15).

6/c: confecționată din bară mai subțire, cu secțiunea rotunjită. Diam: 6,8 cm; gros: 0,4 cm; greutate: 39, 47 gr (fig. 26, 16).

7 *Brățară deschisă*. Confecționată din bandă îngroșată la margini și străbătută de o nervură mediană. Diam: 7,1 cm; lat: 1,7 cm; gros: 0,1 cm; greutate: 28,35 gr (fig. 25, 5).

8 *Brățară închisă*, confecționată din foaie de aur, decorată prin incizii dispuse oblic pe fețele dinspre margine și străbătută în partea mediană de trei nervuri. Diam: 6,5 cm; lat: 1,5 cm; gros: 0,2cm; greutate: 52 gr (fig. 25, 4).

9 *Brățări spiralice*, confecționate din dublu fir de sârmă răsucit la capete printr-o buclă (fig. 26, 11-14; 27, 19):

9/a: Diam: 8,1 cm; grosimea sârmei: 0,2 cm; greutate: 95,963 gr;

9/b: Diam: 8 cm; gros: 0,2 cm; greutate: 87,90 gr;

9/c: Diam: 7,7 cm; gros: 0,15 cm; greutate: 19,22 gr;

9/d: decorată pe o porțiune de cca. 5 cm de striuri mărunte. Diam: 6,6 cm; gros: 0,12 cm; greutate: 19,12 gr; 9/e: Diam: 6,7 cm; gros: 0,15 cm; greutate: 13,09 gr; 9/f: Diam: 5,9 cm; gros: 0,15cm; greutate: 28,33gr.

10 *Pandantive*, 45 de piese în formă de cercei, probabil făcând parte dintr-un colier. Diam: între 2,5 cm și 4 cm (fig. 25, 7-9). Majoritatea pieselor sunt confecționate dintr-o bucată de sârmă, groasă de 0,6 cm și lungă de 1cm; partea superioară este îngroșată în forma unei mărgeli, perforate longitudinal și decorate de mai multe caneluri ce le delimitează de partea inelară. Piese, la partea superioară, poartă urme de lovire, ceea ce arată că au fost confecționate prin ciocănire. Acest lucru se mai observă și din faptul că atât ornamentul, cât și cele două brațe ale inelului de prindere nu sunt executate perfect: nu sunt egale și nici grosimea barei de sârmă nu este aceeași la toate piesele.

11 *Piese de colier de tipul clopoștilor (tutuli)*, 47 de exemplare de aceeași formă, dar de mărimi diferite. Majoritatea sunt decorate la baza clopoștelului cu două cercuri incizate, iar partea superioară, masivă și decorată, este perforată longitudinal, fapt ce presupune înșiruirea lor sub formă de colier. Diam: între 1,5 și 2,7 cm; lung: între 2,3 și 5,3 cm; greutate totală: 235,05 gr (fig. 28, 26-36).

12 *Lanțuri răsucite spiralic (saltaleone)* din foaie de aur lată de cca. 0,2 cm, profilată median. 16 exemplare lungi între cca. 8 și 16,5 cm; greutate totală: 269,67 gr (fig. 27, 21).

13 *Mărgeli romboidale* în număr de 248 exemplare, toate perforate, de mărimi și greutate diferite: între câțiva milimetri și 4,6 cm; greutate totală: 1108,65 gr (fig. 28, 40-42).

14 *Mărgeli de forma fusaiolelor*. După dimensiuni se disting două categorii: prima, incluzând 20 de exemplare cu o înălțimea între 0,5 și 2,4cm.; dintre ele se detașează o piesă bitronconică, masivă, decorată cu caneluri pe lățimea maximă, înaltă de 2,4 cm cu diam: 2,5cm. A doua categorie constă din 576 exemplare cu înălțimea în jur de 0,3 cm; greutate totală: 146,6 gr (fig. 28, 43-46).

15 *Mărgeli foarte mici de forma unui vârf de con*, fiecare prevăzută cu două orificii de prindere, înalte de cca. 0,3 cm; greutate: cca. 0,7 gr; greutate totală: 485,70 gr (fig. 28, 37.38).

16 *Manșoane cilindrice*. Patru exemplare, două, asemănătoare, modelate cu câte șase șanțuiri, sunt îngroșate la mijloc și la margini și decorate cu striuri oblice; celelalte două, de dimensiuni diferite sunt de asemenea modelate cu trei și respectiv două șanțuiri. Dimensiuni: diam: 1,4 cm; lung: 3 cm; greutate: 12,2 gr (fig. 27, 25); lung: 2,7 cm; greutate: 12,05 gr (fig. 27, 22); diam: 0,6 cm; lung: 1,8 cm; greutate: 14,35 gr (fig. 27, 23); diam: 0,6 cm; lung: 1,5 cm; greutate: 10,5 cm (fig. 27, 24).

17 *Inele din spirale duble de sârmă*. Din acest tip au fost descoperite patru piese, dintre care trei legate între ele, iar una aflată separat, formate din câte trei sârme duble, cea de a patra piesă, din patru sârme duble,

capetele fiind decorate cu striuri fine. Dimensiuni: diam: între 2 și 3 cm; greutate totală: 43,15 gr (fig. 27, 18.20).

18 *Fragmente de sârmă din aur* sub formă de gheme sau brățări încolăcite. Grosimea sârmelor diferă de la obiect la obiect între 0,1 și 0,7 cm; greutatea totală: 179,86 gr. O parte din piese au servit ca fir pentru înșiruirea colierelor.

19 *Fragmente din diverse bare de aur*, provenind de la brățări masive cu secțiuni diferite; greutate totală: 64,32 gr.

20 *Brățară de bronz cu capete suprapuse*, cu secțiunea circulară, subțiată spre capete. Diam: 5 cm (fig. 25, 6).

Prima întrebare ce se pune în legătură cu tezaurul este raportul acestuia cu necropola. Atât situația stratigrafică cât și poziția vasului M 44, deși aparent la extremitatea sud-vestică a cimitirului, fac foarte plauzibilă contemporaneitatea acestuia cu urnele necropolei. Faptul că vasul respectiv se deosebește formal de cel al majorității urnelor nu este un argument hotărâtor pentru a-l considera străin de perioada cimitirului, deoarece recipientul nu era destinat să conțină resturi umane, ci piese de excepție. O situație în mare parte asemănătoare se întâlnește în necropola (câmpul de urne) de tip Žuto Brdo-Gârla Mare de la Liubcova-“Tiglărie”, în cadrul căreia un vas atipic, conținând un depozit de bronzuri, majoritatea fragmentare, – depozitul a fost atribuit tipului Cincu-Suseni (Ha A) – se situa în șirul urnelor din marginea de vest a necropolei⁶⁰. Desigur, diferența cronologică față de situația de la Hinova este frapantă, dar raportul, depozit/necropolă, privit prin prisma unei practici, care ar putea fi specifice acestor câmpuri urne în general, poate fi judecat și diacronic.

Din punctul de vedere al cronologiei relative, tezaurul de la Hinova, conținând obiecte de aur care de obicei își găsesc cu greu analogii în descoperiri de bronzuri, este dificil de datat în raport cu tipurile din această din urmă categorie. Singura piesă care poate fi mai serios luată în considerație în acest sens este brățara lată (manșonul), mai sus piesa nr. 2, foarte asemănătoare cu cele două exemplare din depozitul de bronzuri de la Cehăluț I⁶¹. Respectivul depozit a fost încadrat de Petrescu-Dîmbovița în seria Uriu-Domănești⁶², la fel ca și depozitul mai sus amintit de la Cornuțel. Pe de altă parte, la Balina Glavica, lângă Split (Dalmația), au mai fost descoperite, din păcate într-un context nesigur, alte patru piese de bronz asemănătoare⁶³. În sfârșit, dintr-un loc necunoscut din România provin două

⁶⁰ C. Secărin, *Depozitul de bronzuri de la Liubcova-“Tiglărie”*, Banatica 8, 1985, p. 91-105; idem, *Descoperiri Gârla Mare în zona Porților de Fier*, Banatica 12, 1993, p. 77 urm; cf. și M. Șandor-Chicideanu, *op. cit.* (supra n. 27), p. 240

⁶¹ A. Mozsolics, *Bronze- und Goldfunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Forró und Ópályi*, Budapest, 1973, 9. 154 urm, pl. 49/8. 9

⁶² M. Petrescu-Dîmbovița, *Die Sichel in Rumänien mit Corpus der jung- und spätbronzezeitlichen Horte Rumäniens*, PBF XVIII, 1, München, 1978, p. 99, pl. 25/33. 34

⁶³ I. Marović, *Nekoliko nalaza iz halstatskog perioda u Dalmaciji*, Vjestnik Split 63-64, 1961-62, p. 11, fig. 4/2; dacă provin dintr-un depozit, ceea ce nu este însă sigur, contextul,

piese de aur foarte asemănătoare celei de la Hinova⁶⁴. Restul pieselor din tezaur, deși unele sunt apropiate formal de exemplare din bronz (în special pandantivelor nr. 10, 11 mai sus), ori brățărilor simple sau spiralice, nu ajută mult la încadrarea cronologică, fiind tipuri destul de comune întregii perioade UFZ. În ceea ce privește diadema, – o piesă unicat – ornamentul ei a fost comparat cu cel de pe fundul ceștilor de aur din tezaurul din "Bihor/Bihár", datate în secolele XII-XI a. Chr.⁶⁵.

Așa dar, dacă datarea tezaurului nu contravine, în linii mari, cronologiei necropolei, semnificația lui în raport cu aceasta din urmă depinde de interpretarea pe care o dăm respectivei depuneri în contextul funerar de aici și practicii depunerilor în general. Desigur, compoziția pieselor din tezaur, multe nefinisate, atestă prezența în zonă, așa cum se exprima M. Davidescu în publicațiile amintite, a unui atelier de confecționat podoabe de aur, poate pentru o elită militară sau religioasă, dar depunerea lui în cadrul unei necropole implică și alte interpretări. A. Vulpe s-a pronunțat în diverse lucrări pentru interpretarea sacrală a marelui majorității a depunerilor, în special a obiectelor de metal⁶⁶, alăturându-se astfel tendinței, predominante în arheologia ultimelor decenii, în favoarea unui mod de înțelegere, diferit de cel al conceptul "orizonturilor" de depozite, care era motivat prin evenimente istorice petrecute la anumite date. În acest din urmă mod a fost interpretat inclusiv tezaurul de la Hinova⁶⁷. În cazul de față, cantitatea mare a metalului (4919,95 gr aur plus brățara de bronz), denotă caracterul de acumulare valorică a depunerii. În același sens trebuie înțeleasă și cantitatea

constând din șase coliere torsionate și două pendante în formă de ochelari (*Brillenförmige Anhänger*), ar sugera o datare în perioada Ha B

⁶⁴ Șt. Burda, *Tezaure de aur din România*, București, 1979, p. 66 (catalog nr. 18), fig. 48.

⁶⁵ A. Vulpe, V. Mihăilescu-Bîrliba, *Tezaurul de la Rădeni-Neamț*, MemAnt, 12-14.1980-82 (1986), p. 41-63 și nota 64; idem, PZ 60, 1985, p. 47 urm.

⁶⁶ În special: A. Vulpe, *Deponierungen, Opferstätte und Symbolgut im Karpatengebiet*, în (ed. P. Schauer) *Archäologische Forschungen zum Kultgeschehen in der jüngeren Bronzezeit und frühen Hallstattzeit Alteuropas*. Kolloquium Regensburg, Okt. 1993, *Regensburger Beiträge zur prähistorischen Archäologie* 2, 1996, p. 517-534. Termenul "sacral" este înțeles aici în sens foarte larg, pentru a-l delimita de practica de "ascundere" a diverse obiecte la momente dificile deținătorilor lor (de ex. confruntări violente etc.) de alte practici legate de scopuri, fie strict cultice, fie în raport cu relațiile sociale, chiar și cu cele având caracter aparent economic (schimburi de bunuri, de daruri), toate îndeplinite în cadrul unui anume ritual. Vezi o expunere cuprinzătoare a diferitelor interpretări ale fenomenului depunerilor la A. Țârlea, *The Concept of <selective deposition>*, Peuce SN. 6, (19), 2008, p. 63-132, cu o bogată literatură

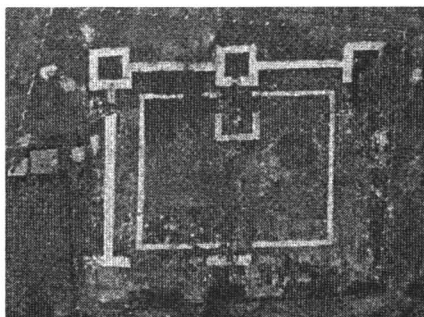
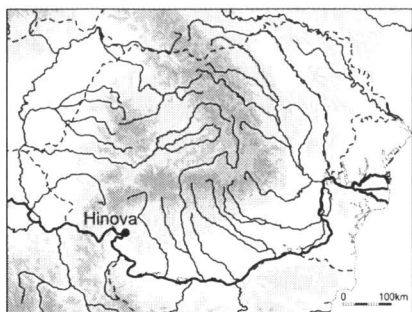
⁶⁷ M. Davidescu, *op. cit.*, (supra TD), p. 21. Concept predominant la M. Rusu, *Die Verbreitung der Bronzehorte in Transsilvanien vom Ende der Bronzezeit bis in die mittlere Hallstattzeit*, Dacia NS: 7, 1963, p. 177-210; A. Mozsolics, începând cu *Bronzefunde des Karpatenbeckens*, Budapest, 1967; M. Petrescu - Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977. Un exemplu de interpretare total opusă la W. A. von Brunn, *Zur Deutung späthronzezeitlicher Hortfunde zwischen Elbe und Weichsel*, BerRGK 61, 1980, p. 92-192; S. Hansen, *Studien zu den Metalldeponierungen der Urnenfelderzeit zwischen Rönental und Karpatenbecken*, Berlin, 1991; idem, *Depozitele ca ofrandă: o contribuție la interpretarea descoperirilor de depozite din perioada timpurie a UFZ*, SCIVA 43, 1992, 4, p. 371-392

remarcabilă de piese nefinisate, prezente sub formă de materie primă destinată prelucrării (piesele nr. 17-19 mai sus). Prin aceste caracteristici, tezaurul se aseamănă depozitelor de bronzuri, majoritare în perioada UFZ timpurie (seriile Uriu-Domănești și Cincu-Suseni), constituite mai ales din piese fragmentare la care, pentru a le suplimenta elementul valoric, se adaugă metal sub formă de "turte" de bronz. Este puțin probabil ca astfel de acumulări să fi fost depuse cu scopul recuperării obiectelor ce la conțin. Cu atât mai mult atunci când sunt depuse în cuprinsul unui cimitir, suprafață prin excelență sacralizată și destinată celor ce se duc pentru vecie. Astfel văzut, tezaurul ne apare mai degrabă ca rezultat al unei ceremonii religioase, menită să aducă prinoase, fie celor înmormântați, fie ofrandă colectivă cu prilejul unei comemorări; deci, oricum, rolul principal este cel cultic, iar valoarea ofrandei constă în cantitatea de metal prețios⁶⁸.

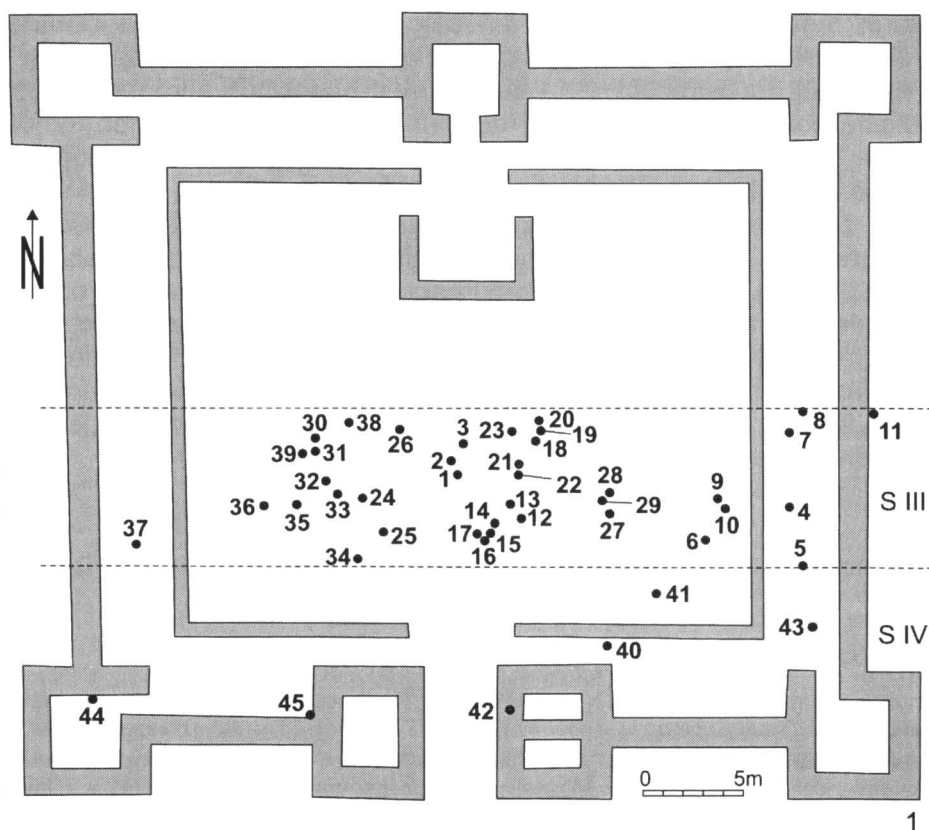
O altă semnificație a tezaurului este legată de funcția de "podoabă" a totalității obiectelor componente. Văzut în această perspectivă, obiectul depunerii se arată a fi de genul feminin. Ar fi de amintit cu acest prilej că inventarul metalic al mormintelor din câmpurile de urne de la Dunărea ungurească până la cea oltenească, deci inclusiv în cazul necropolei de la Hinova, destul de "sărăcăcios" în general, este constituit aproape exclusiv din obiecte considerate în general, de mulți arheologi, a fi de gen feminin (podoabe, obiecte de uz casnic etc.). Este bine cunoscut în arheologie că asemenea obiecte sugerează doar genul utilizatorilor lor, nu și sexul acestora. Dar și această percepție se întemeiază mai ales pe proiectarea propriilor noastre concepții moderne în preistorie și, așa cum antropologia ne-a dezvăluit nu odată, în multe cazuri acest mod de a vedea lucrurile nu corespunde realității⁶⁹. Nu este locul să continuăm această discuție în lucrarea de față. Ne mulțumim cu observațiile făcute, care ne îngăduie totuși să formulăm ipoteza, potrivit căreia tezaurul și conținutul valoric al acestuia putea să fie expresia unei ofrande colective aduse unui personaj feminin, posibil o divinitate de care depindea cultul morților.

⁶⁸ Prezența materialului neprelucrat apare destul de frecvent și în cazul multor depuneri de aur (tezaure); cităm selectiv din A. Mozsolics, *op. cit.*, (supra, n. 56): Pétervásara, (Heves, Ungaria, pl. 103); Carani, jud. Timiș, pl. 106; Fırteaz, jud. Timiș, pl. 78-80 etc. Acest din urmă tezaur, prin cântărirea pieselor conținute, a făcut obiectul unui studiu în care se propunea stabilirea unei cantități cu valoare premonetară, exprimată printr-un anume etalon standard, valabil într-o mare parte a Europei: J. Eiwanger, *Talanton. Ein bronzezeitlicher Goldstandard zwischen Ägäis und Mitteleuropa*, Germania 67, 1981, 2, p. 443-462.

⁶⁹ În ceea ce privește decorarea corpului uman, indiferent de sex, vezi; P. Traherme, *The Warrior's body: the masculine body and self-identity in Bronze-Age Europe*, *Journal of European Archaeology* 3, (1), 1995, p. 105-144

2

1

Fig. 1- Hinova, jud. MH. 1: planul necropolei și cetatea romano-bizantină (reconstrucție MD).
2: fotografie aeriană după săpăturile din 1982 (după M. Neagoe, fig. 1, 2).

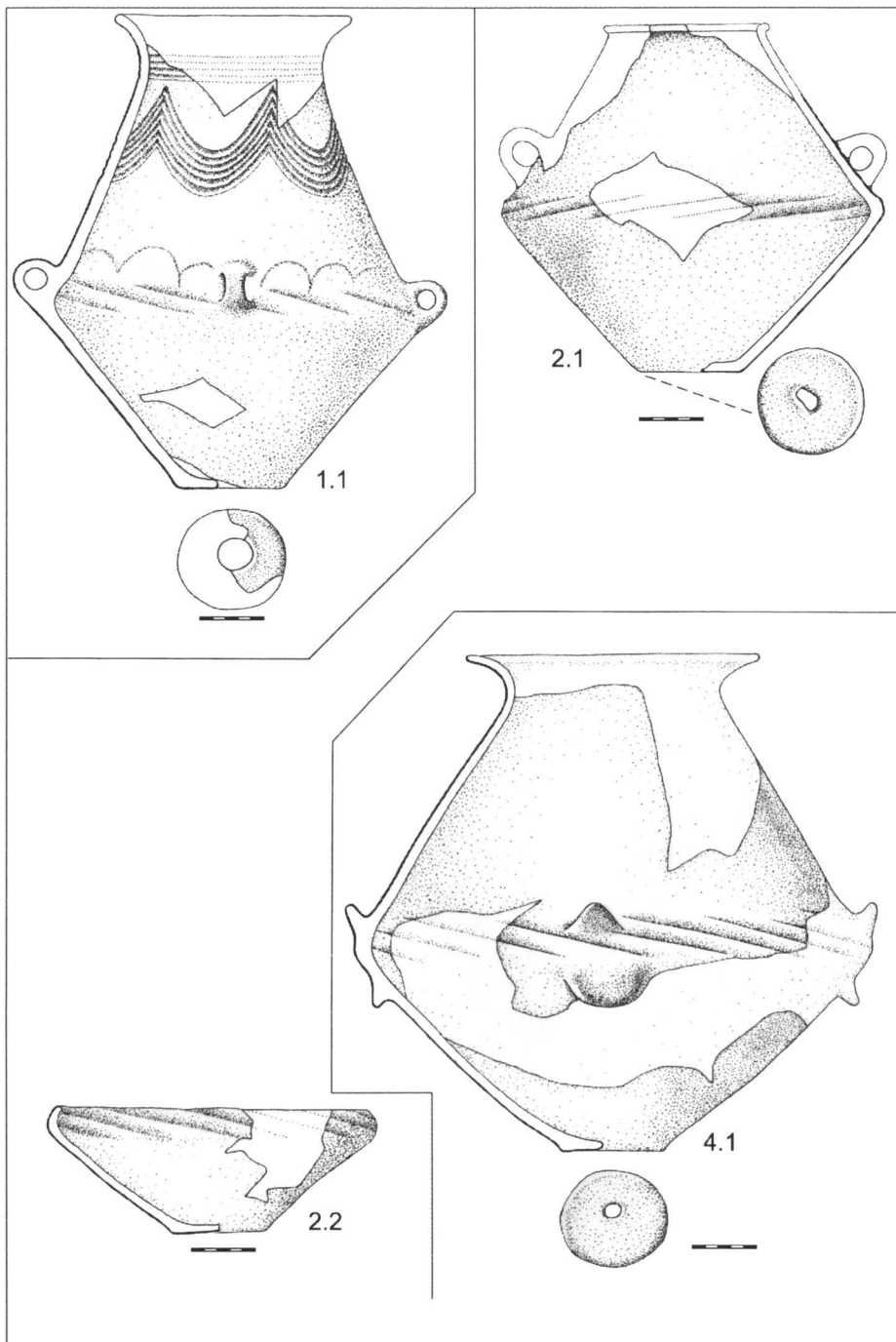

Fig. 2- Hinova, jud. MH. Mormintele 1. 2. 4.

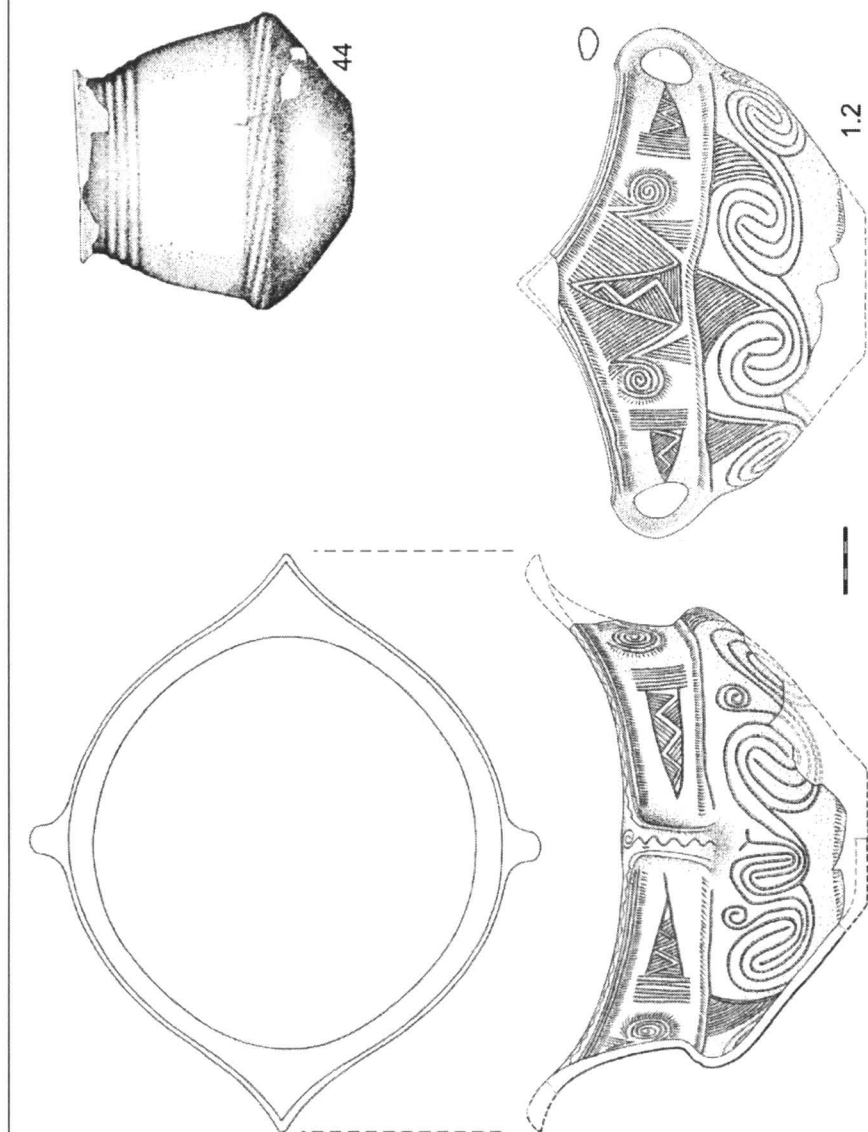

Fig. 3-Hinova, jud. MH. M 1 și M 44 (vasul tezaurlui).

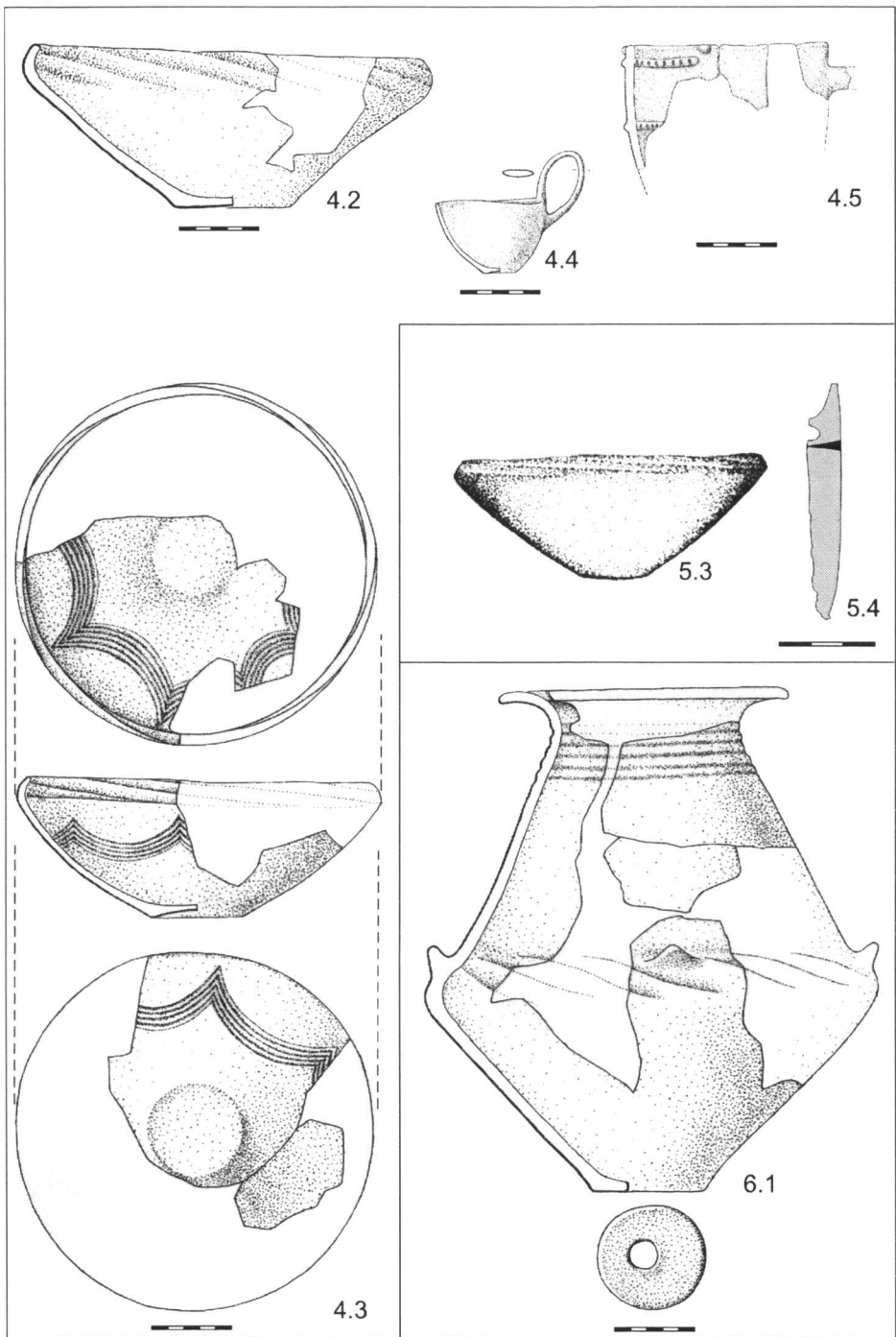

Fig. 4-Hinova, jud. MH. M 4-6.

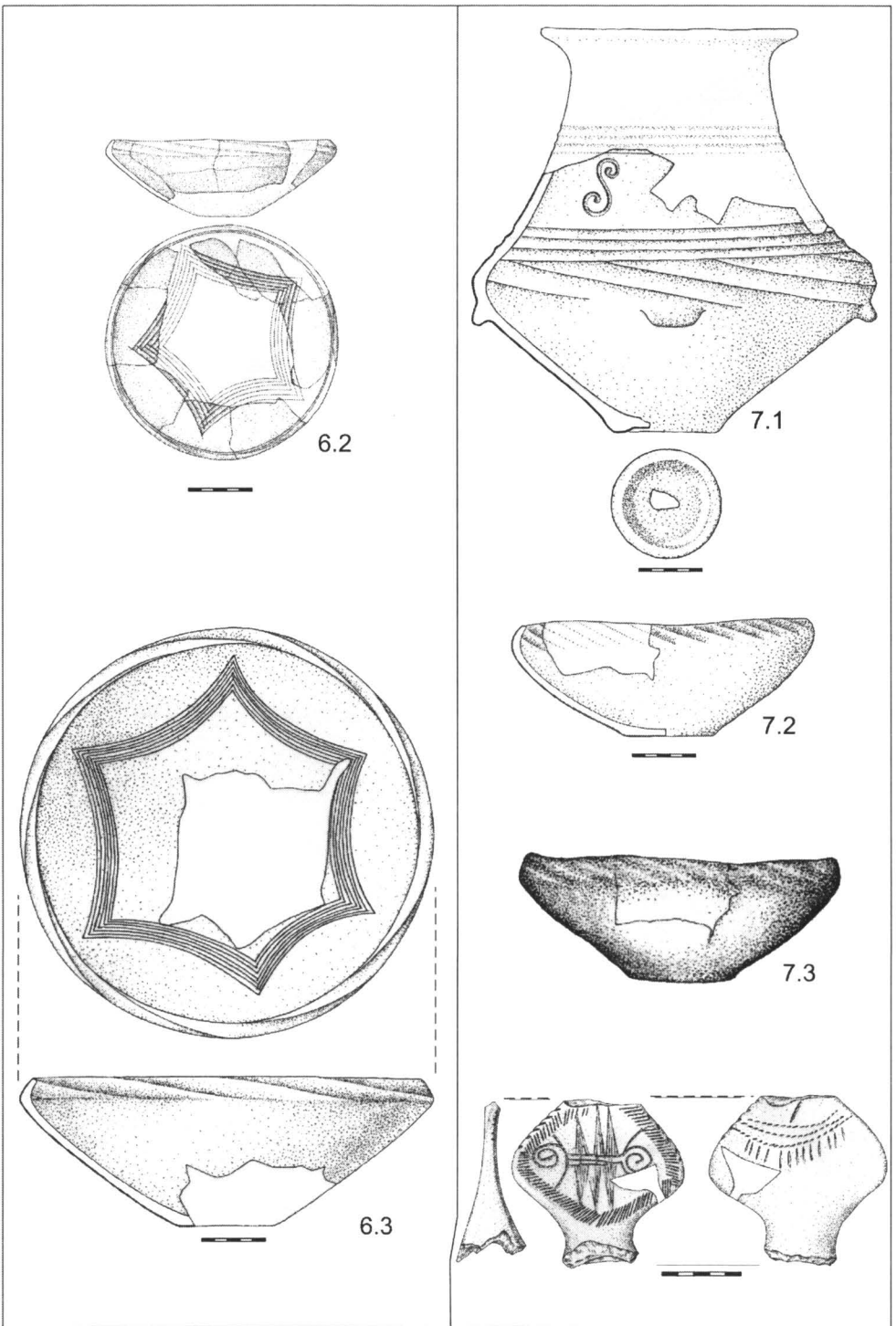

Fig. 5- Hinova, jud. MH. M 6. 7.

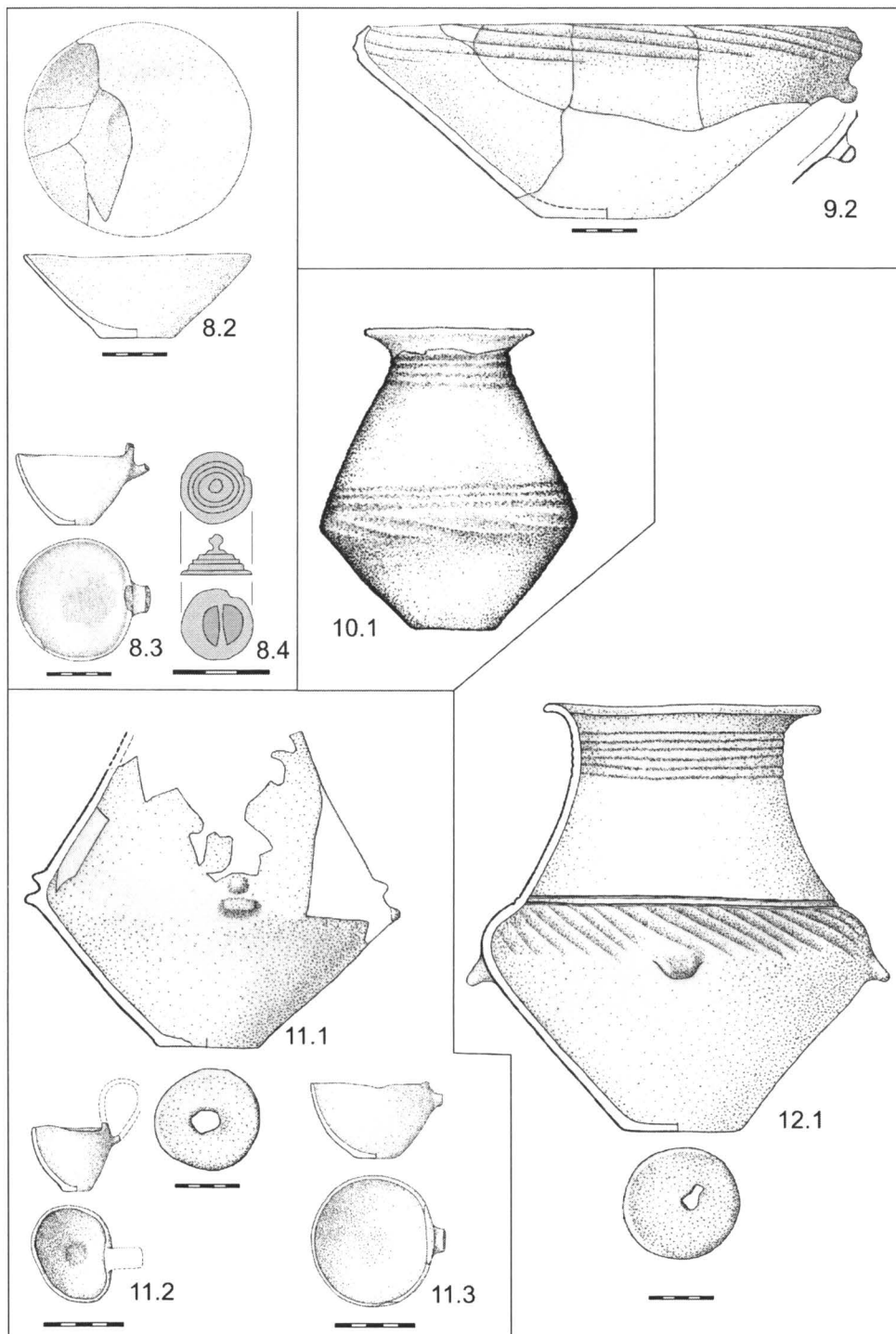

Fig. 6- Hinova, jud. MH. M 8-12.

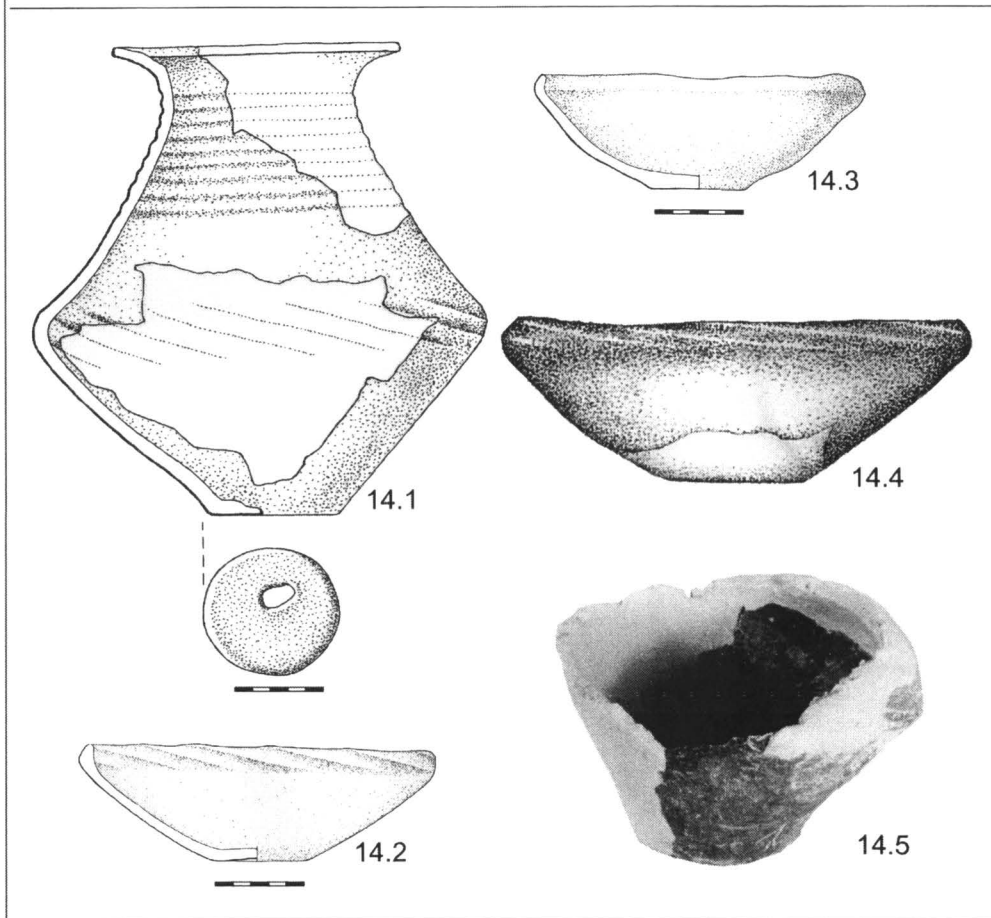
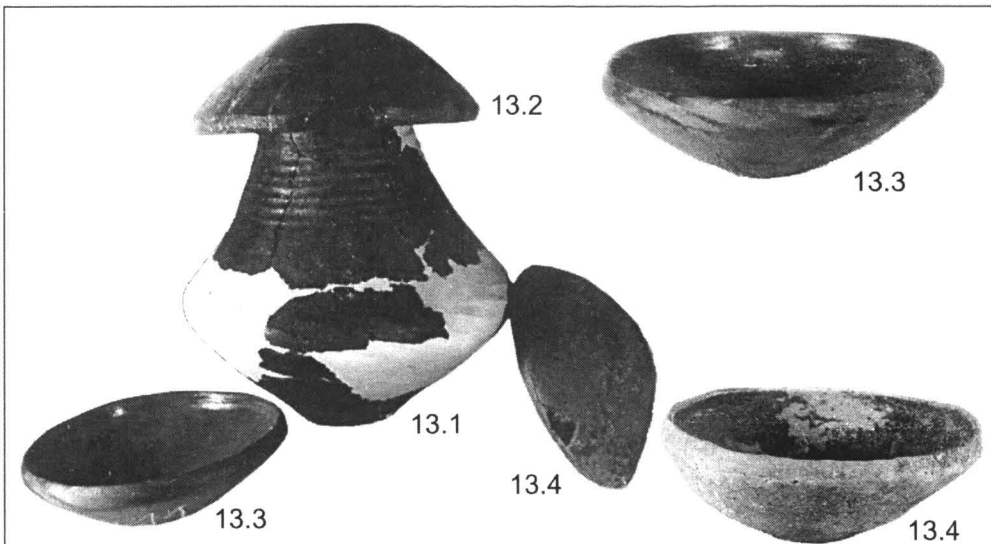

Fig. 7- Hinova, jud. MH. M 13. 14.

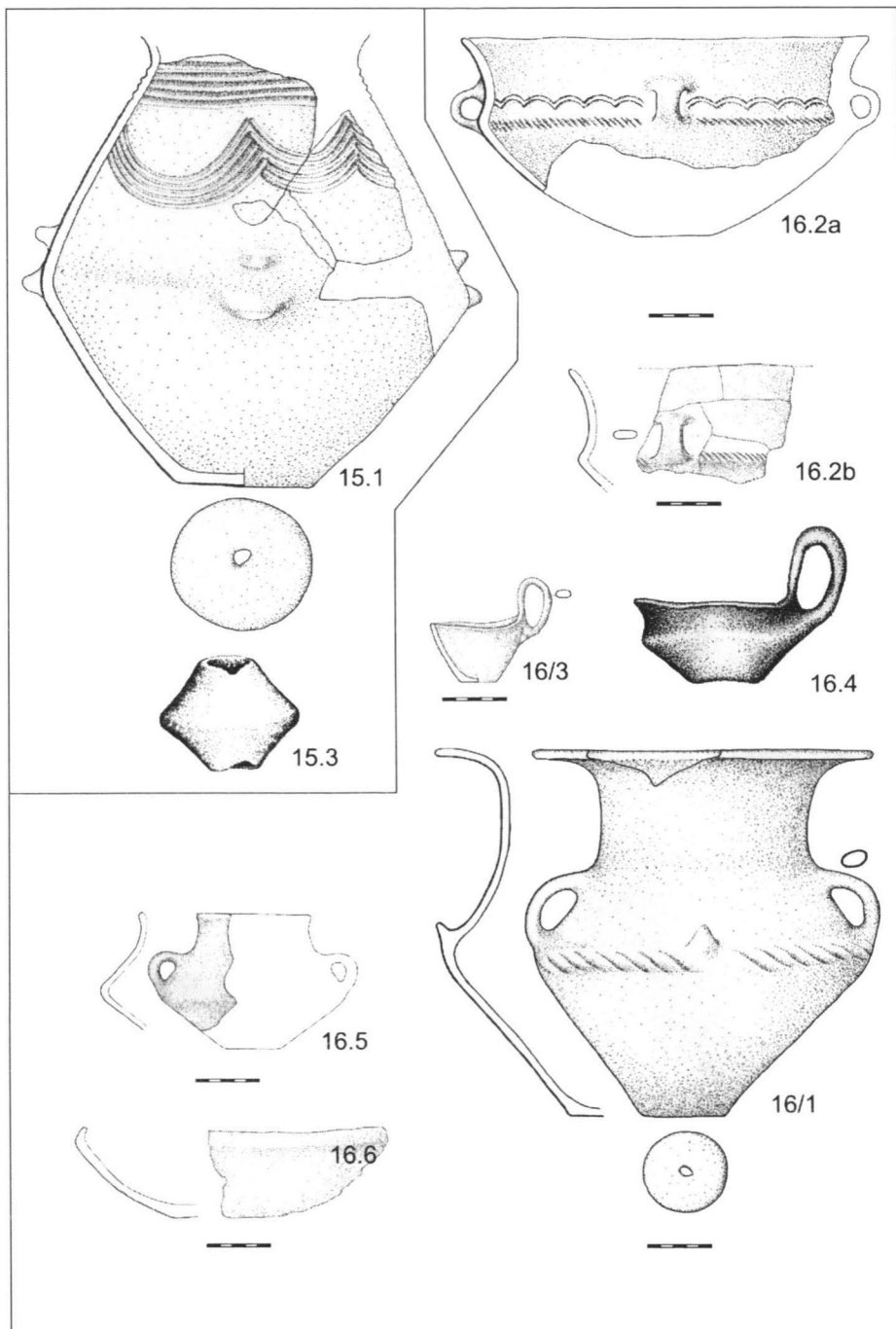

Fig. 8- Hinova, jud. MH. M 15. 16.

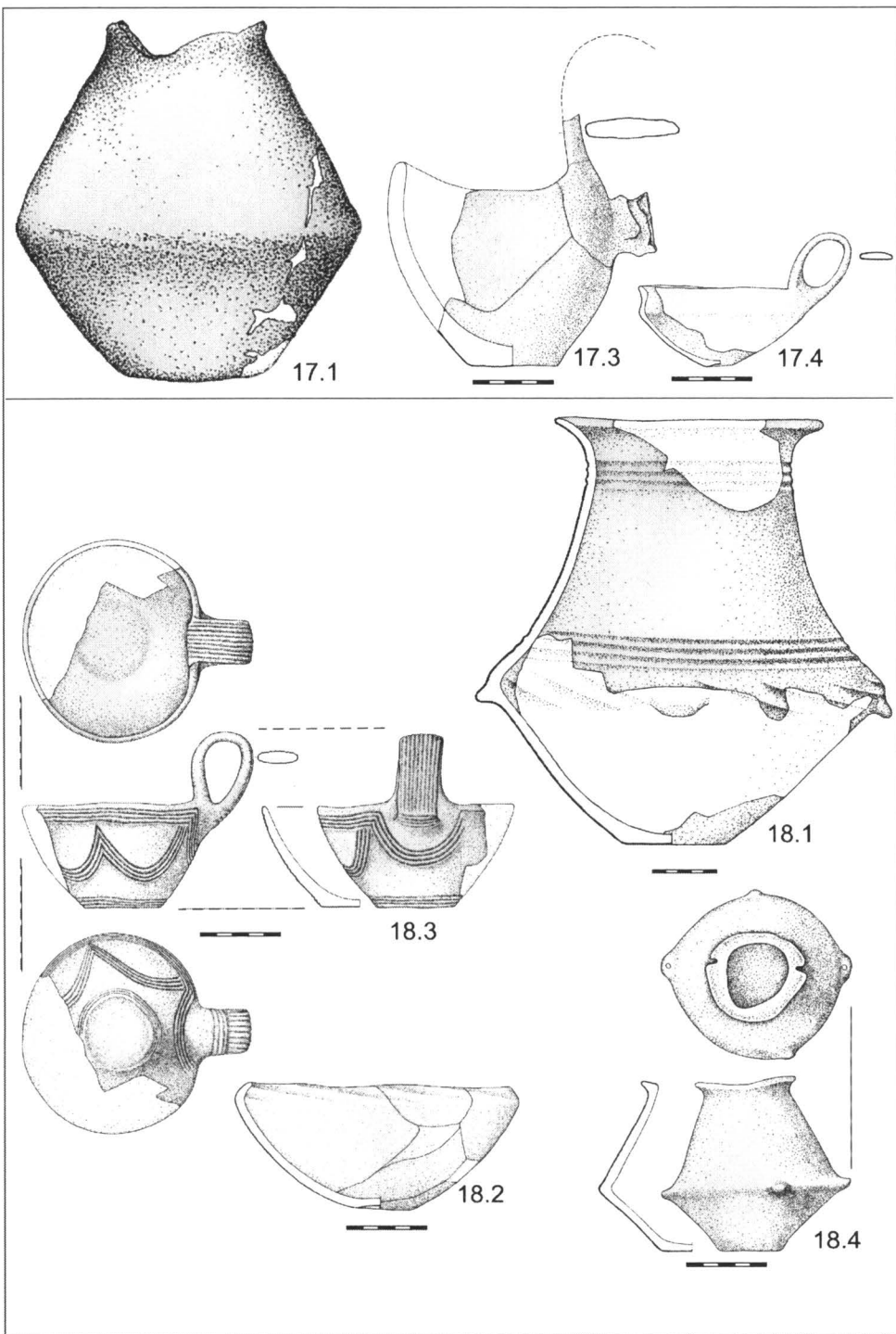

Fig. 9- Hinova, jud. MH. M 17. 18.

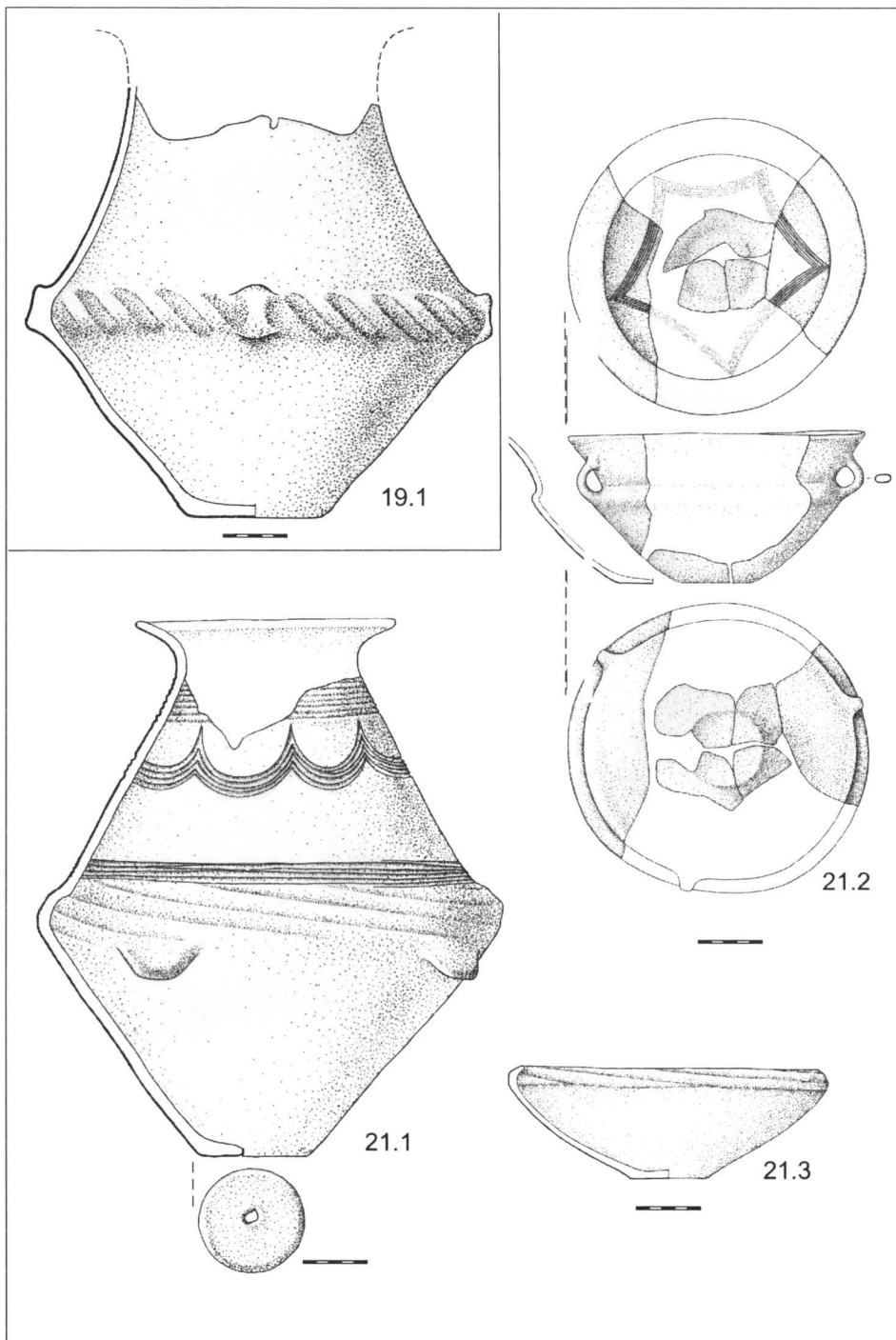

Fig. 10- Hinova, jud. MH. M 19. 21.

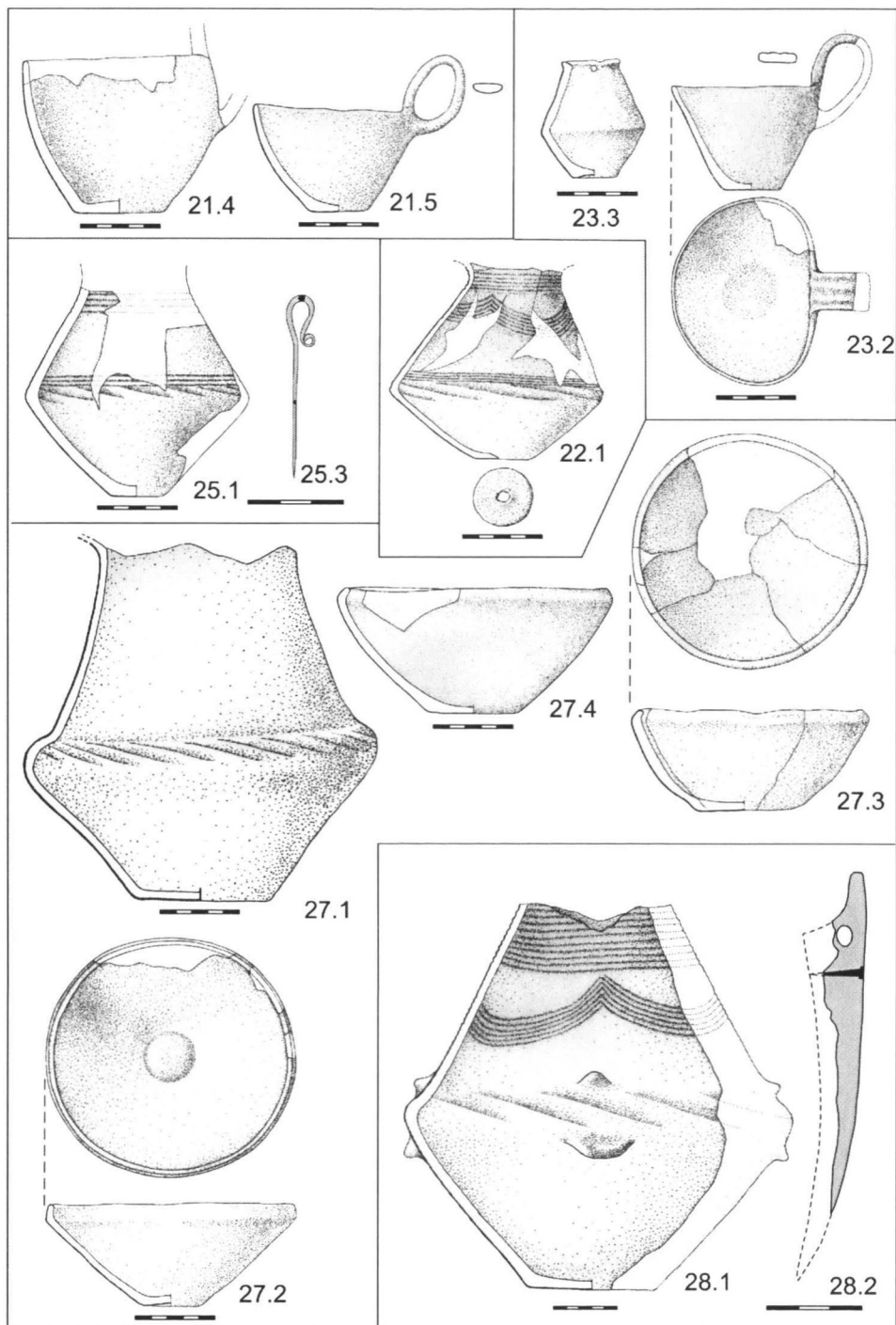

Fig. 11- Hinova, jud. MH. M 21- 23. 25. 27. 28.

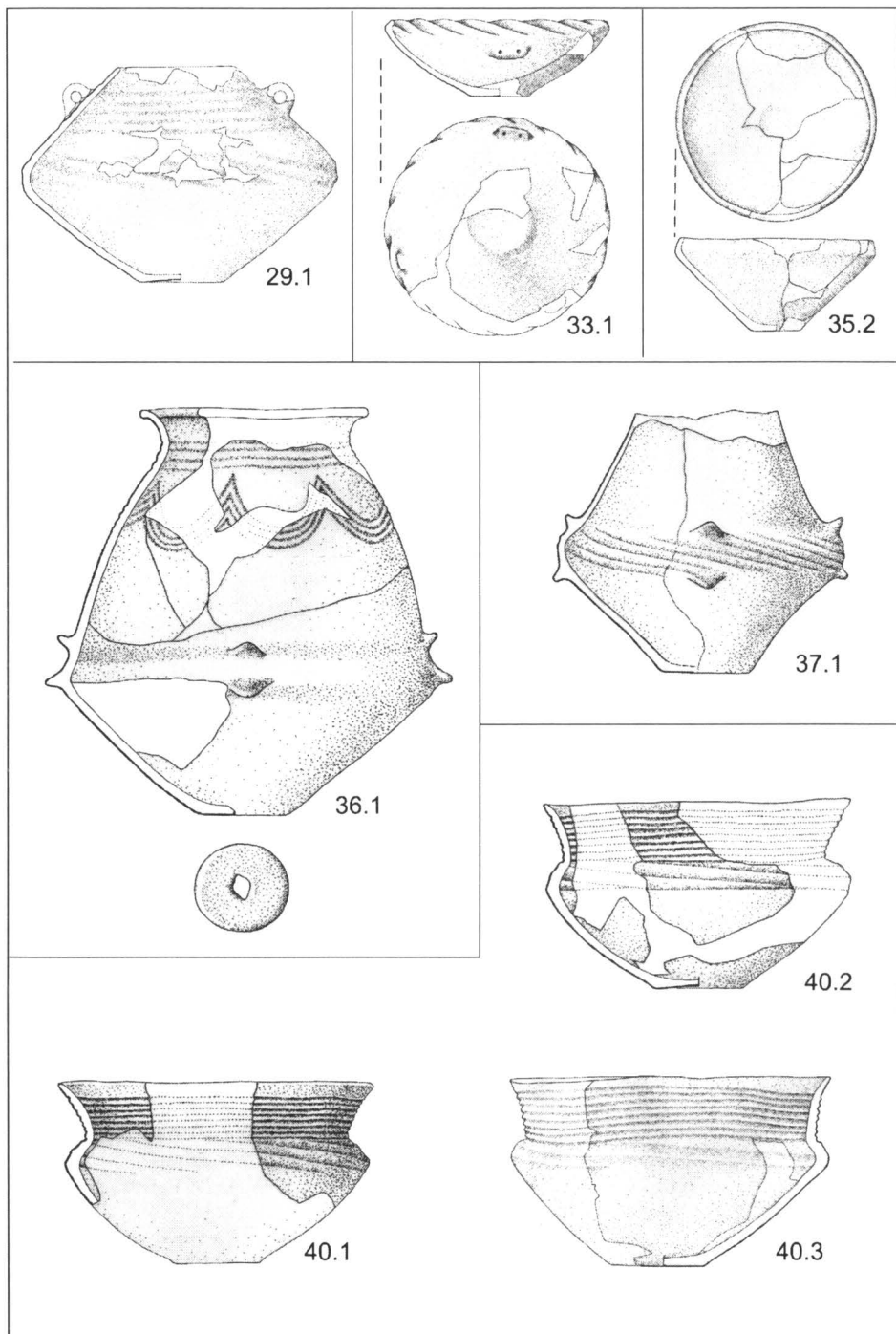

Fig. 12- Hinova, jud. MH. M 29. 33. 35-37. 40.

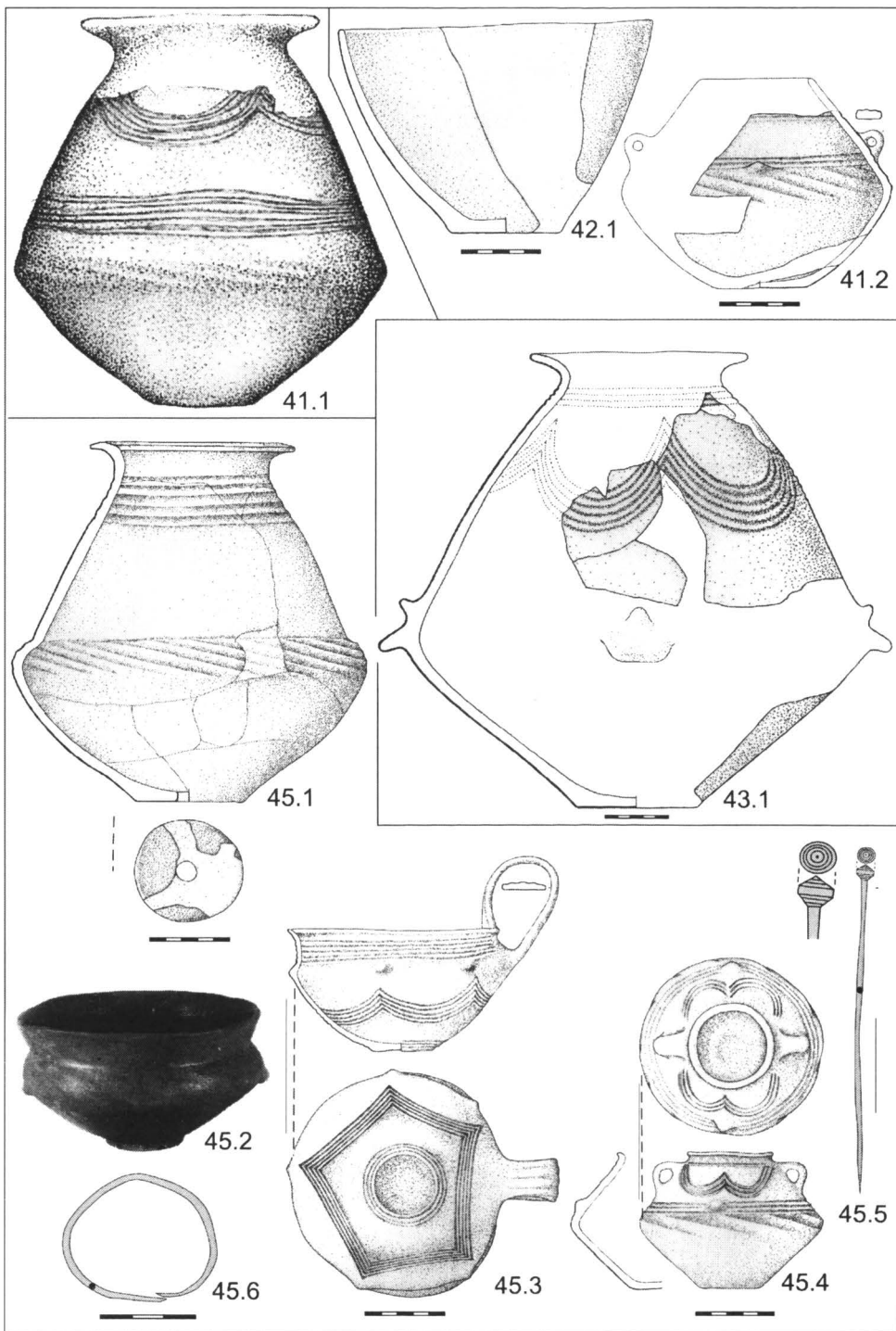

Fig. 13- Hinova, jud. MH. M 41-43. 45.

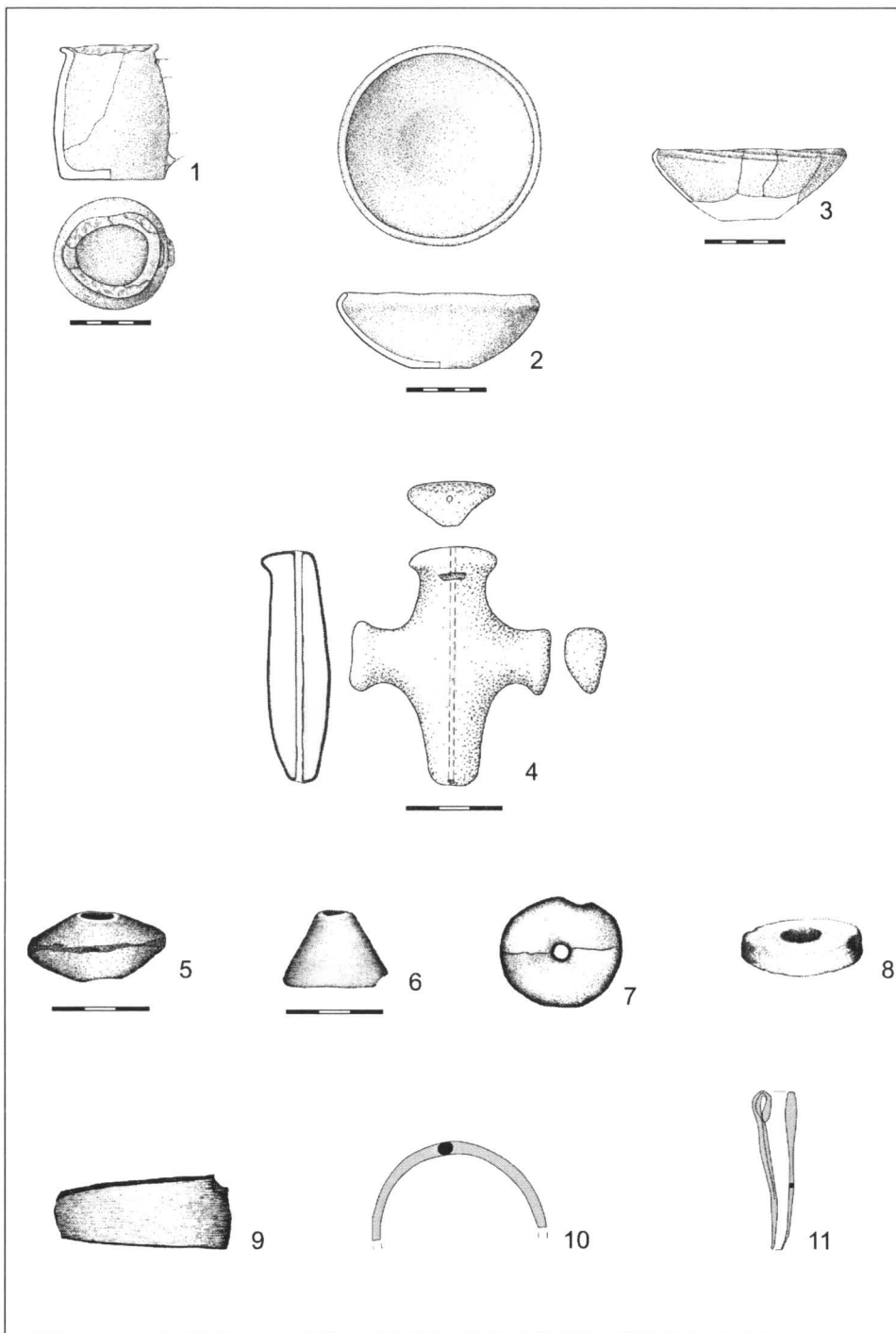

Fig. 14- Hinova, jud. MH. Obiecte descoperite în aria necropolei.

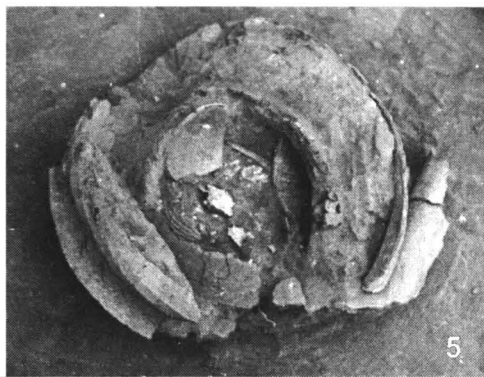
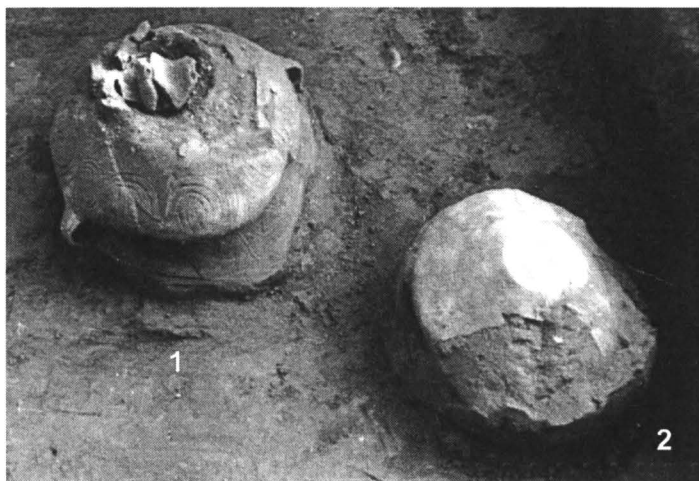
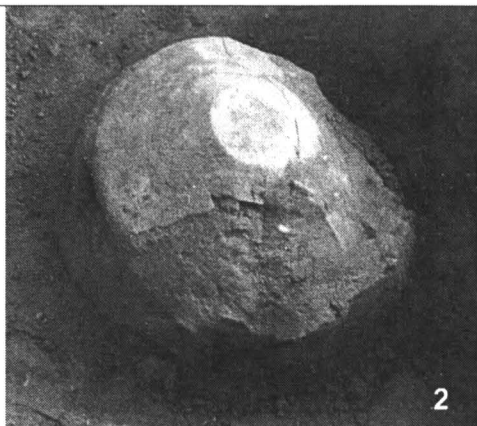

Fig. 15- Hinova, jud. MH. M 1-5.

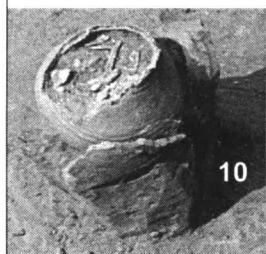
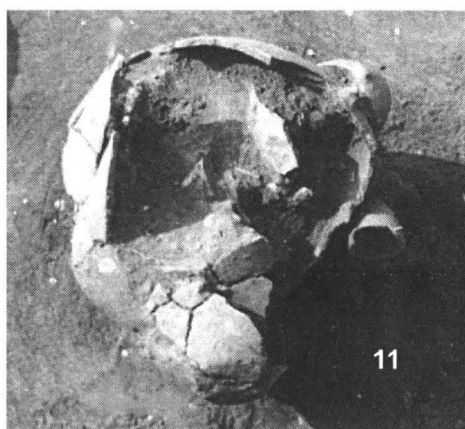
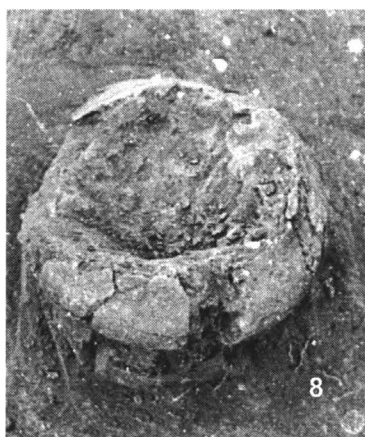
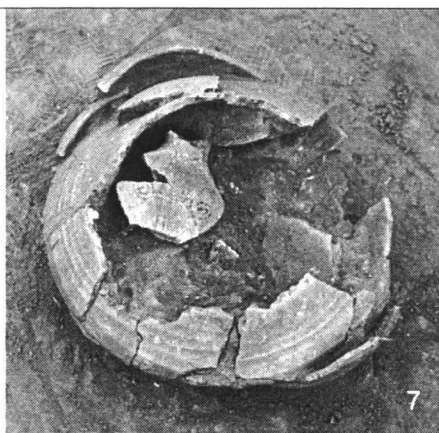
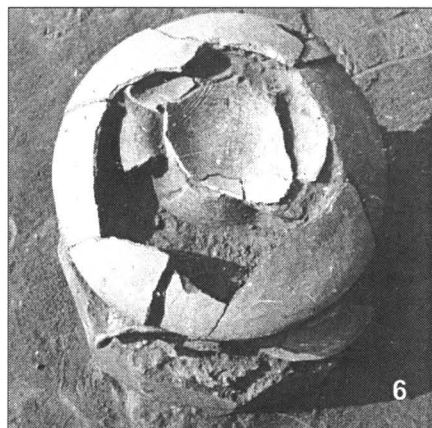

Fig. 16- Hinova, jud. MH. M 6-11.

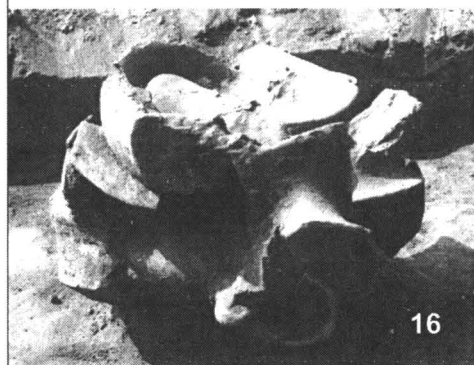
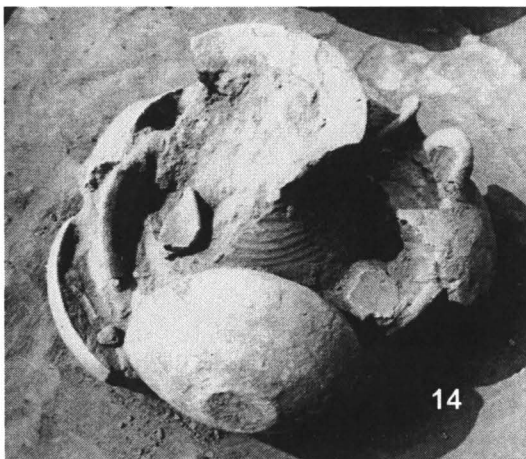
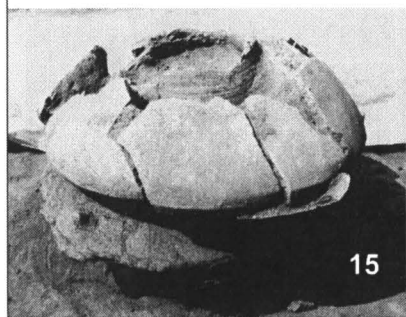

Fig. 17- Hinova, jud. MH. M 12-16.

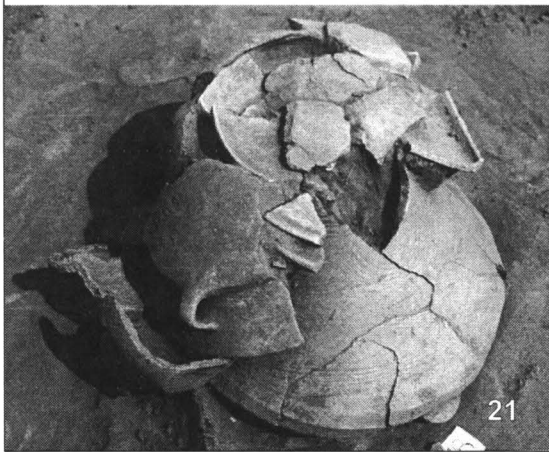
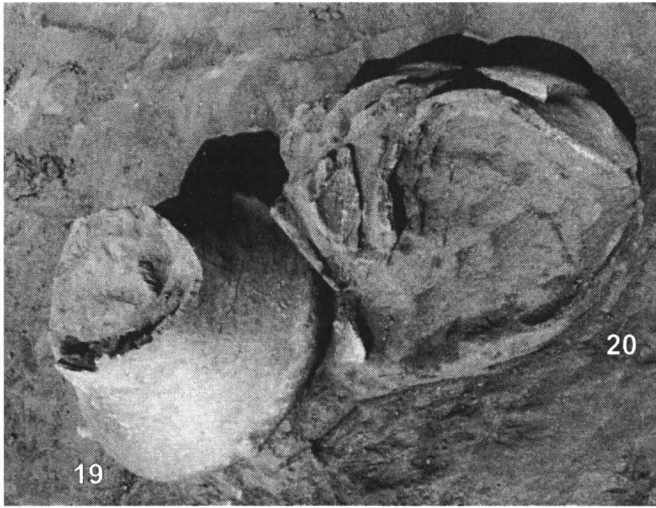
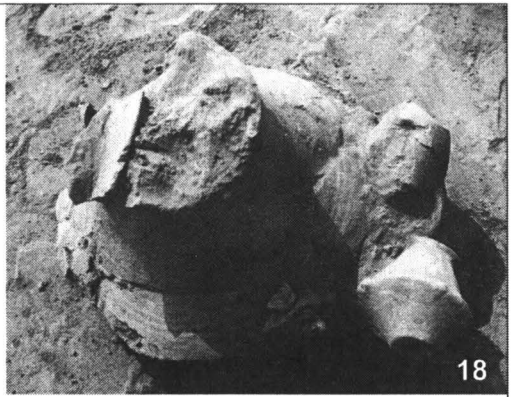
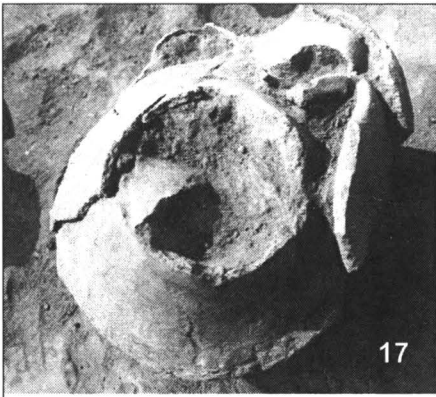

Fig. 18- Hinova, jud. MH. M 17-21.

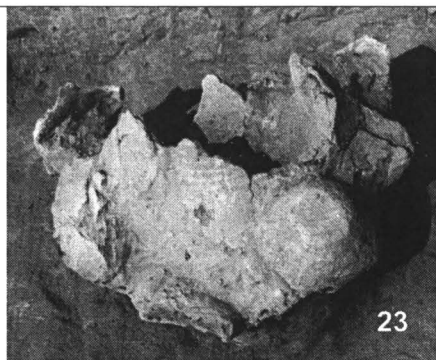
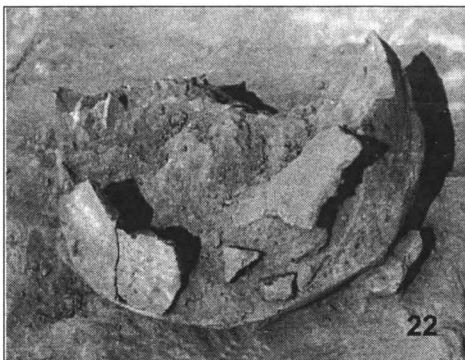

Fig. 19- Hinova, jud. MH. M 22-26.

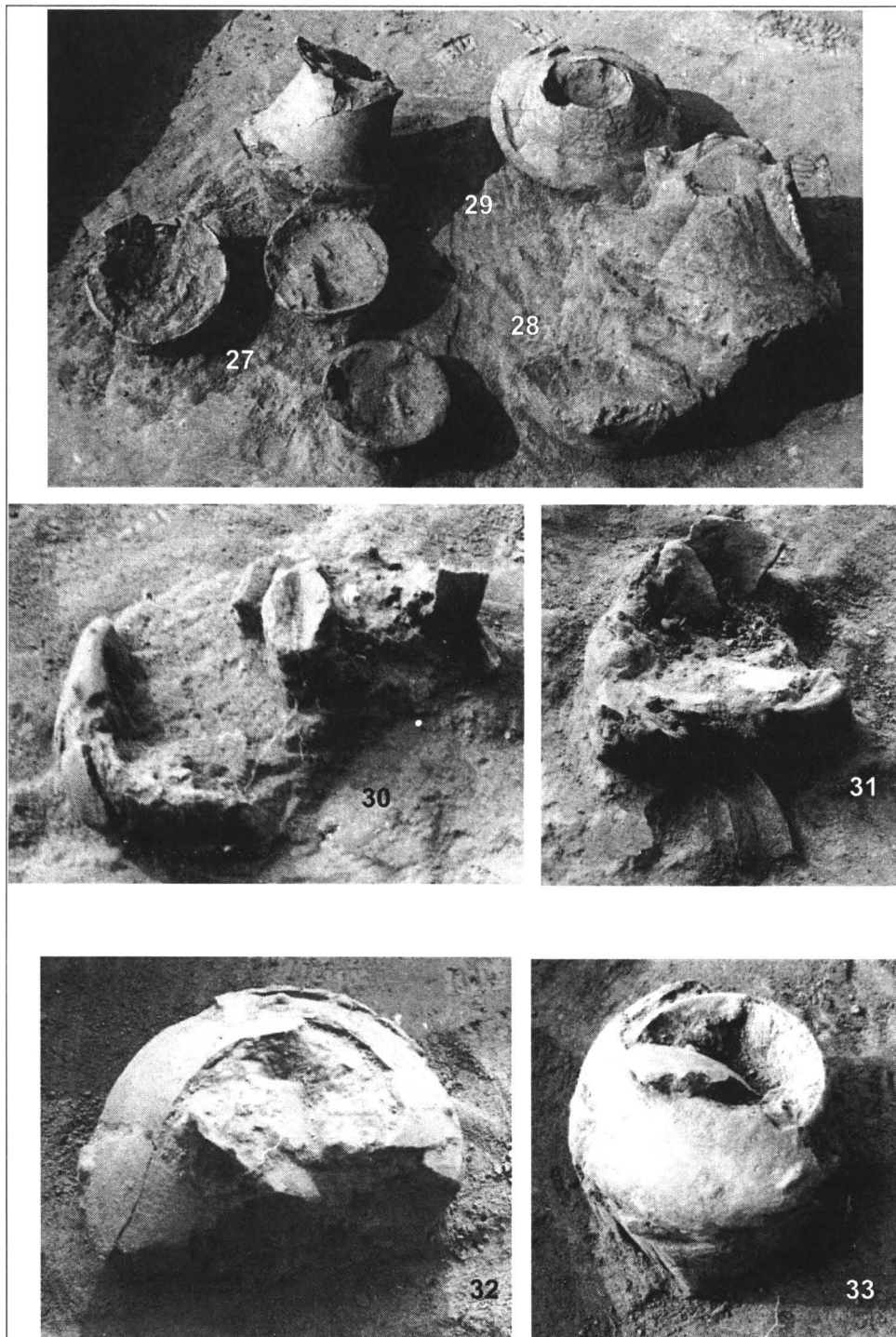

Fig. 20- Hinova, jud. MH. M 27-33.

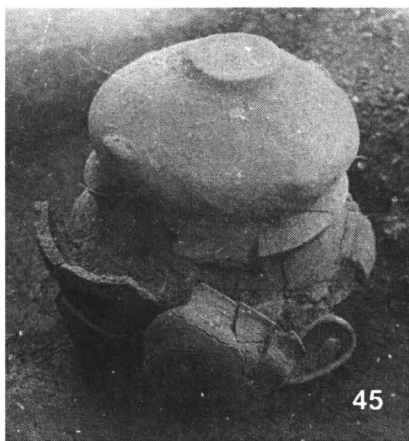
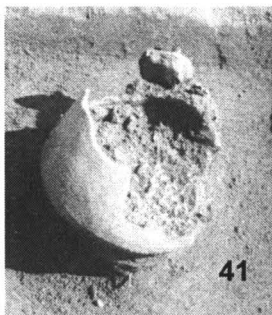
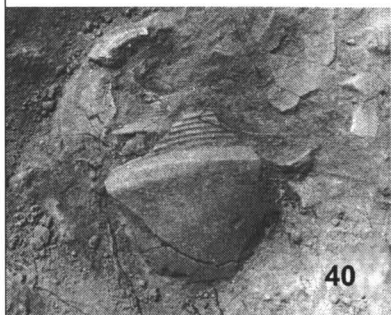
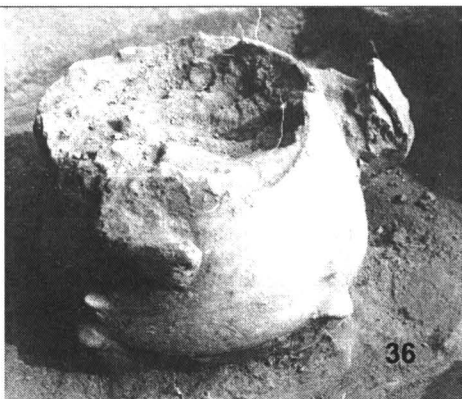
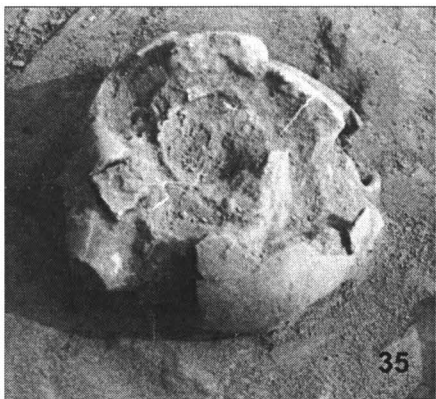

Fig. 21- Hinova, jud. MH. M 35-45.

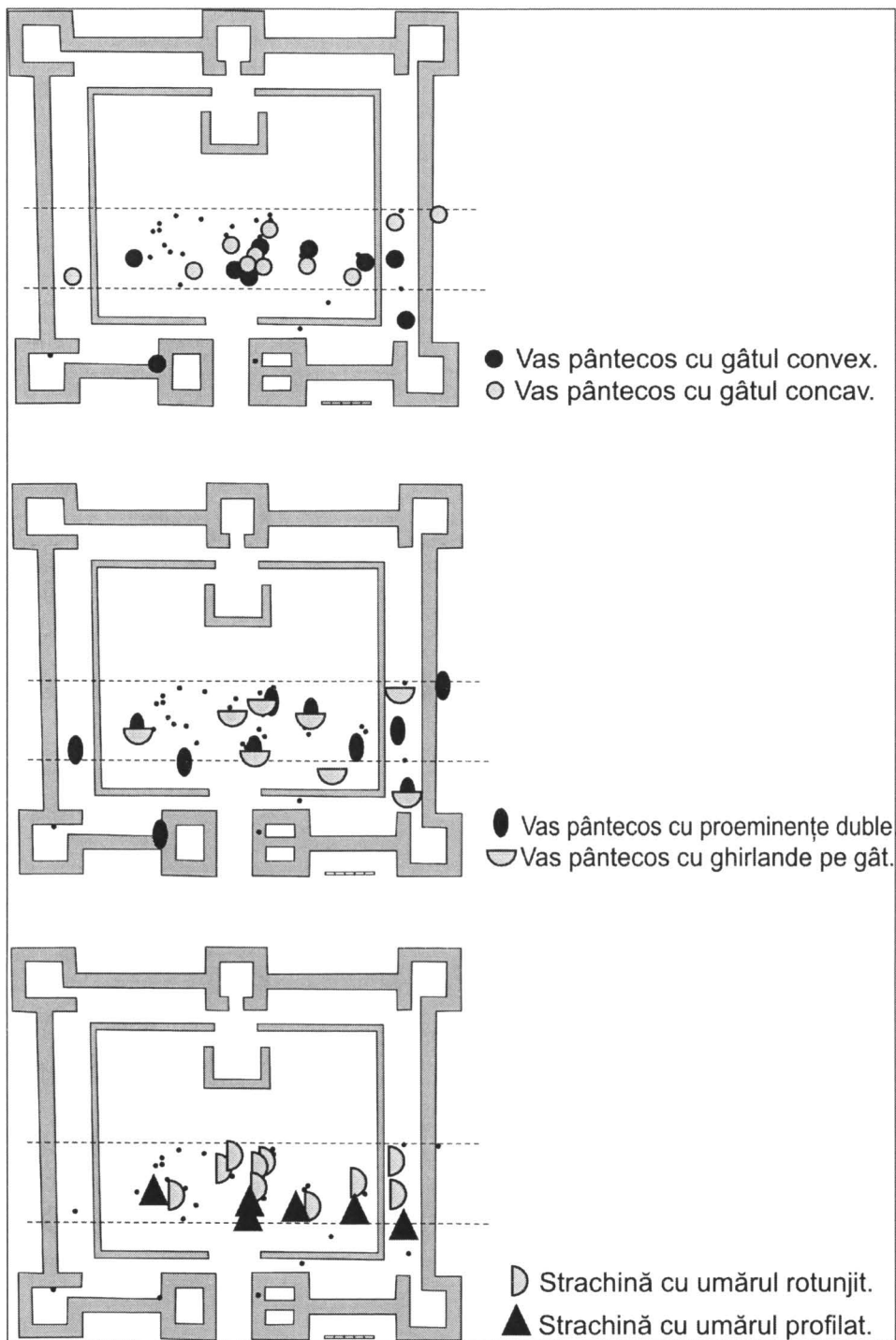

Fig. 22- Hinova, jud. MH. Studiu planimetric.

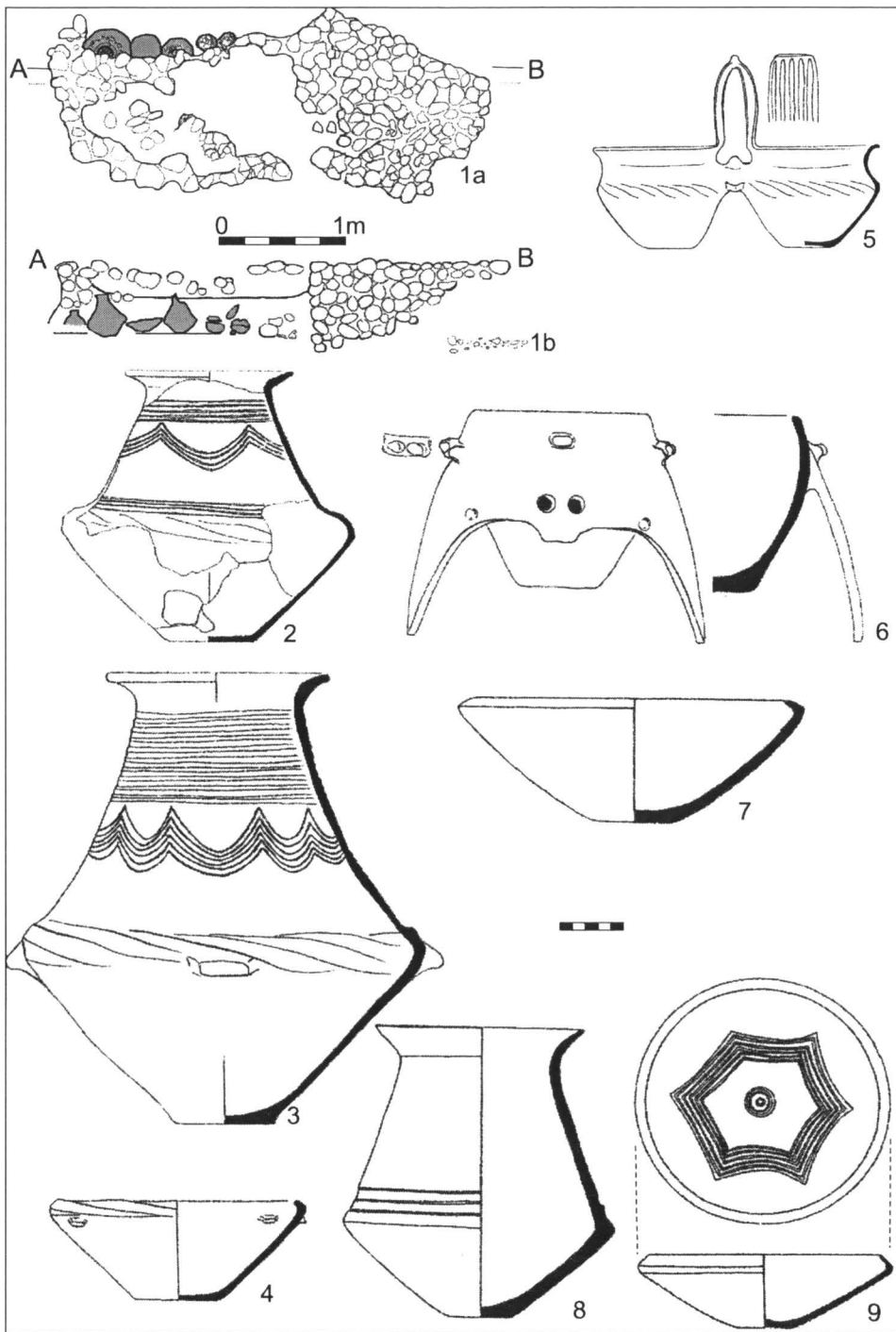

Fig. 23- Mala Vrbica- "Konopište" (după D. Popović).

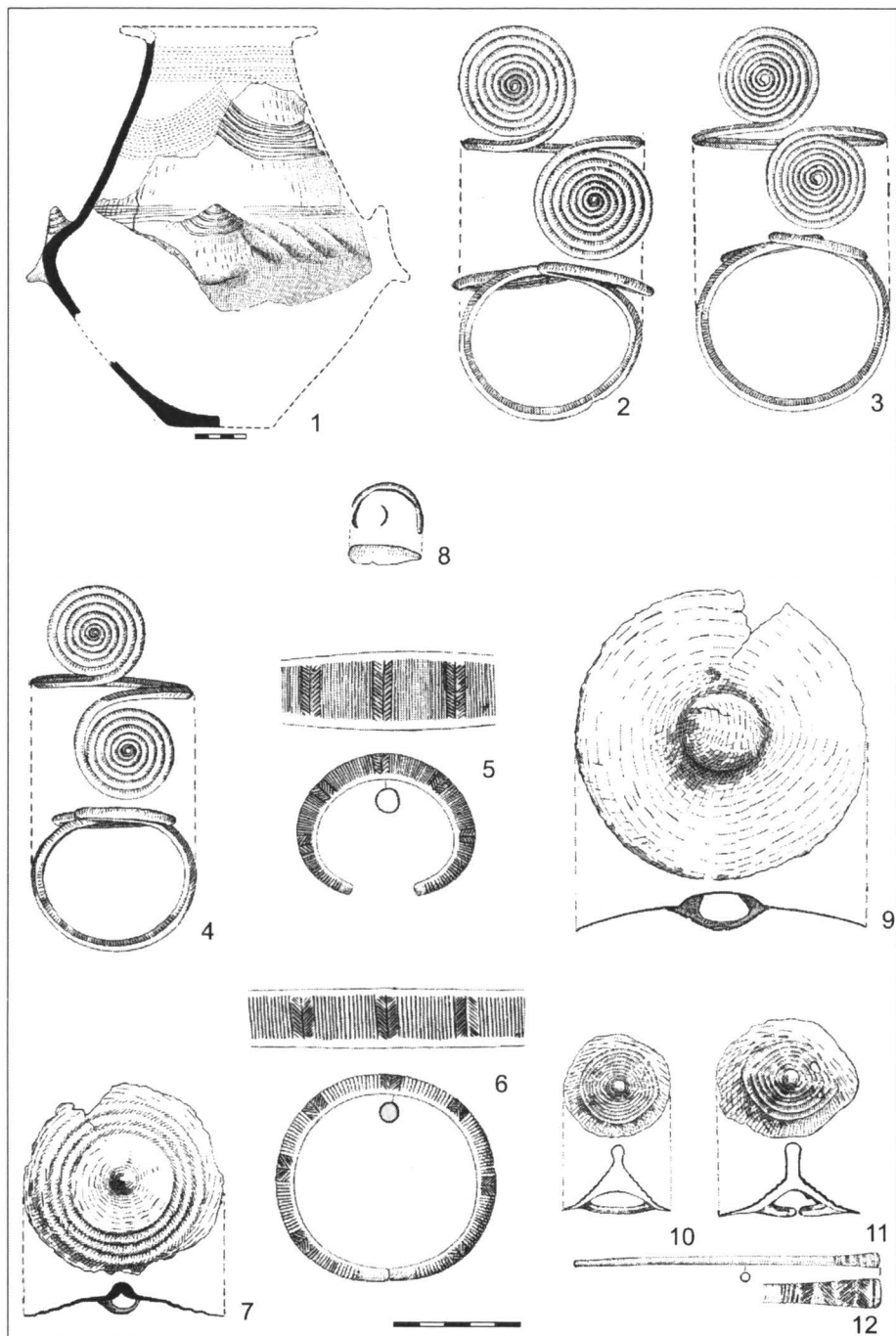

Fig. 24- Depozitul de bronzuri de la Cornuțel, jud. CS (după I. Stratan).

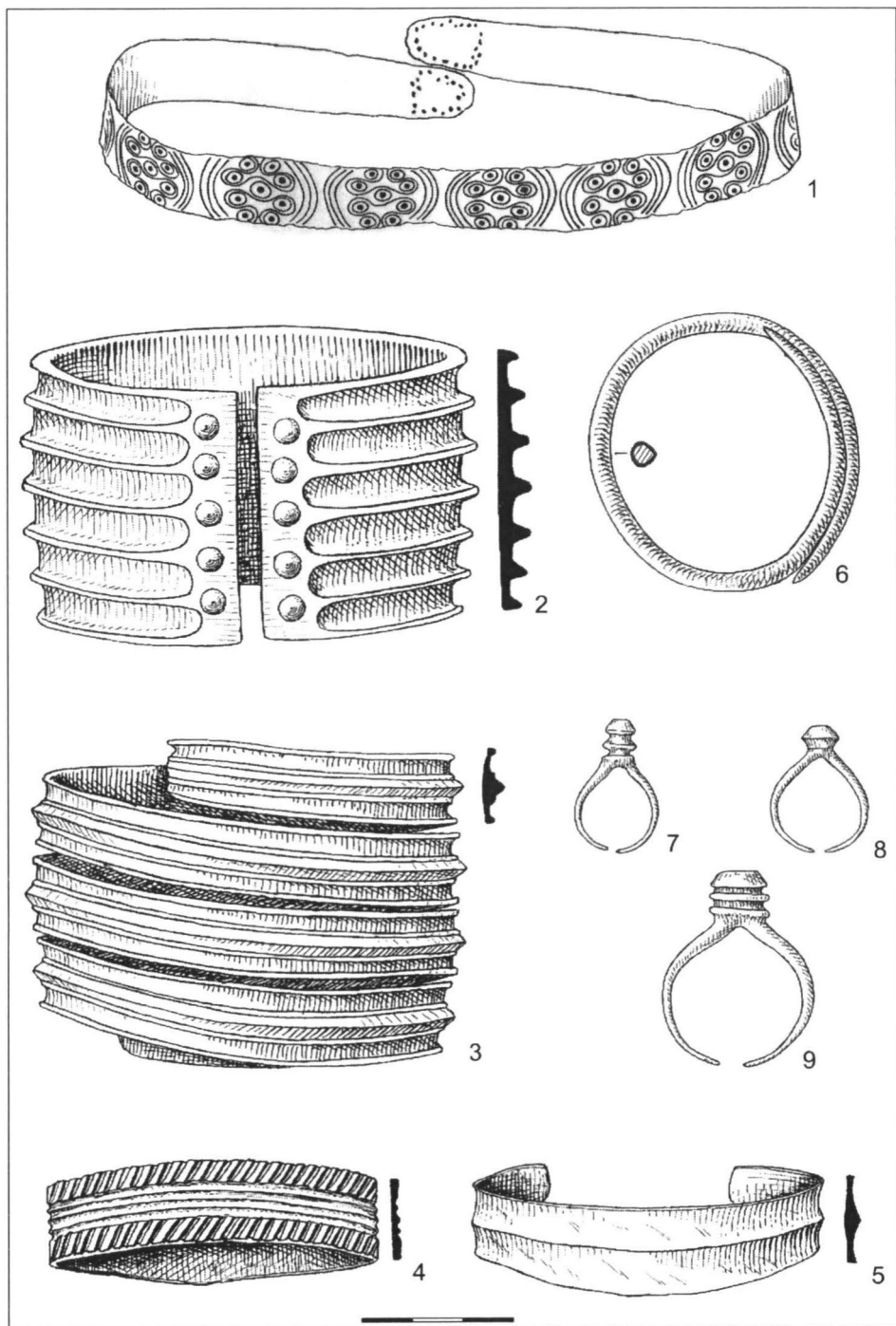

Fig. 25- Hinova, jud. MH. Tezaur.

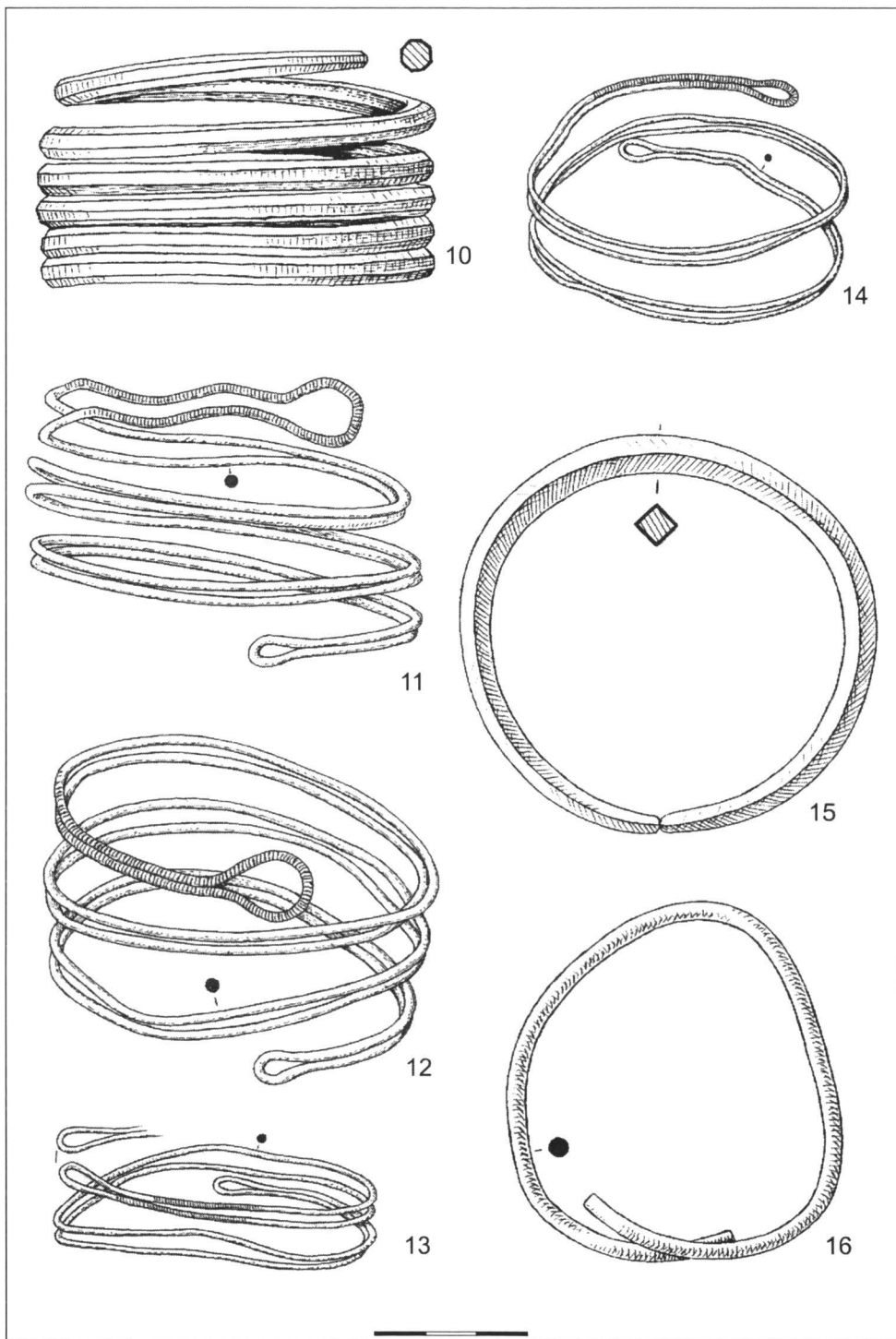

Fig. 26- Hinova, jud. MH. Tezaur.

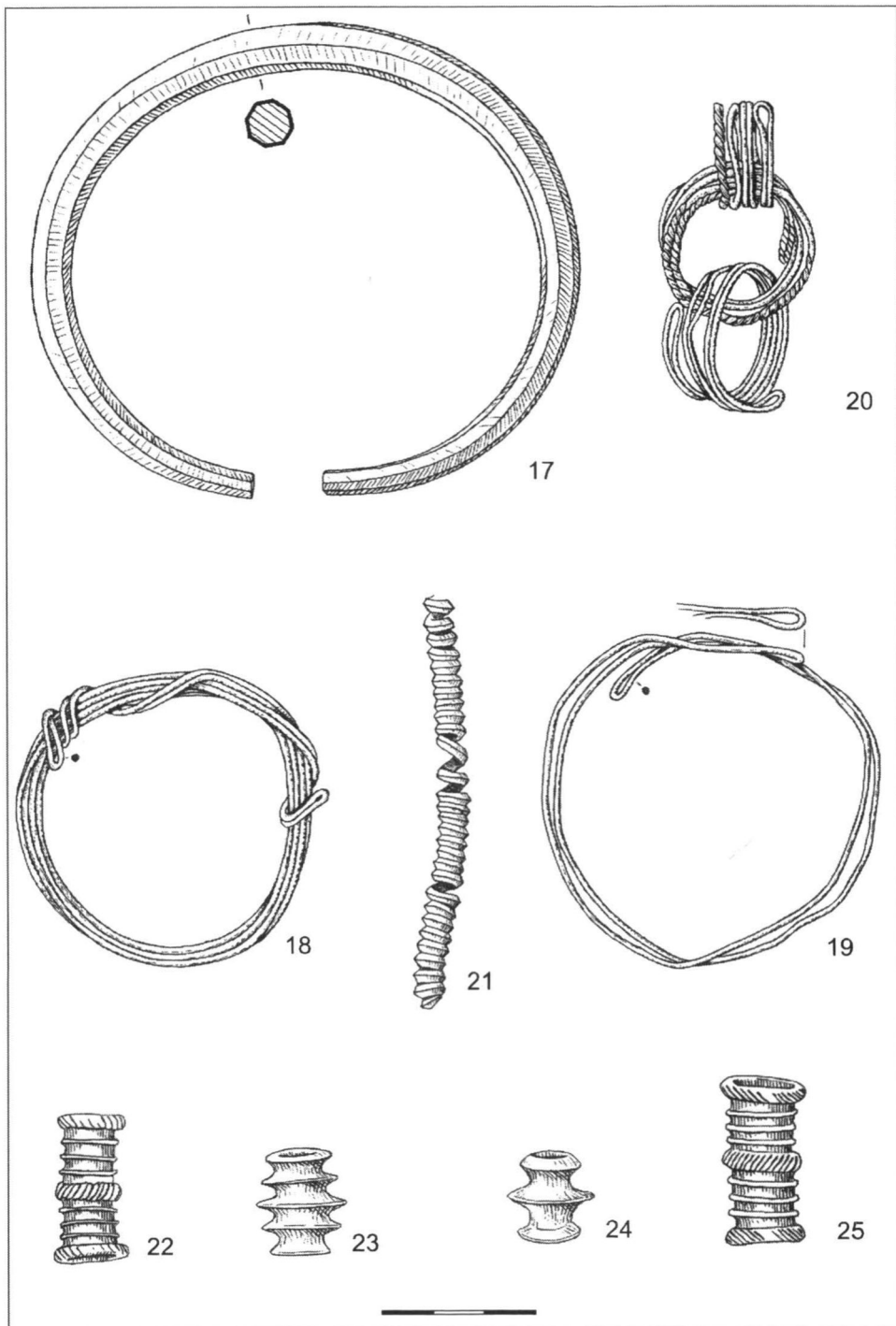

Fig. 27- Hinova, jud. MH. Tezaur.

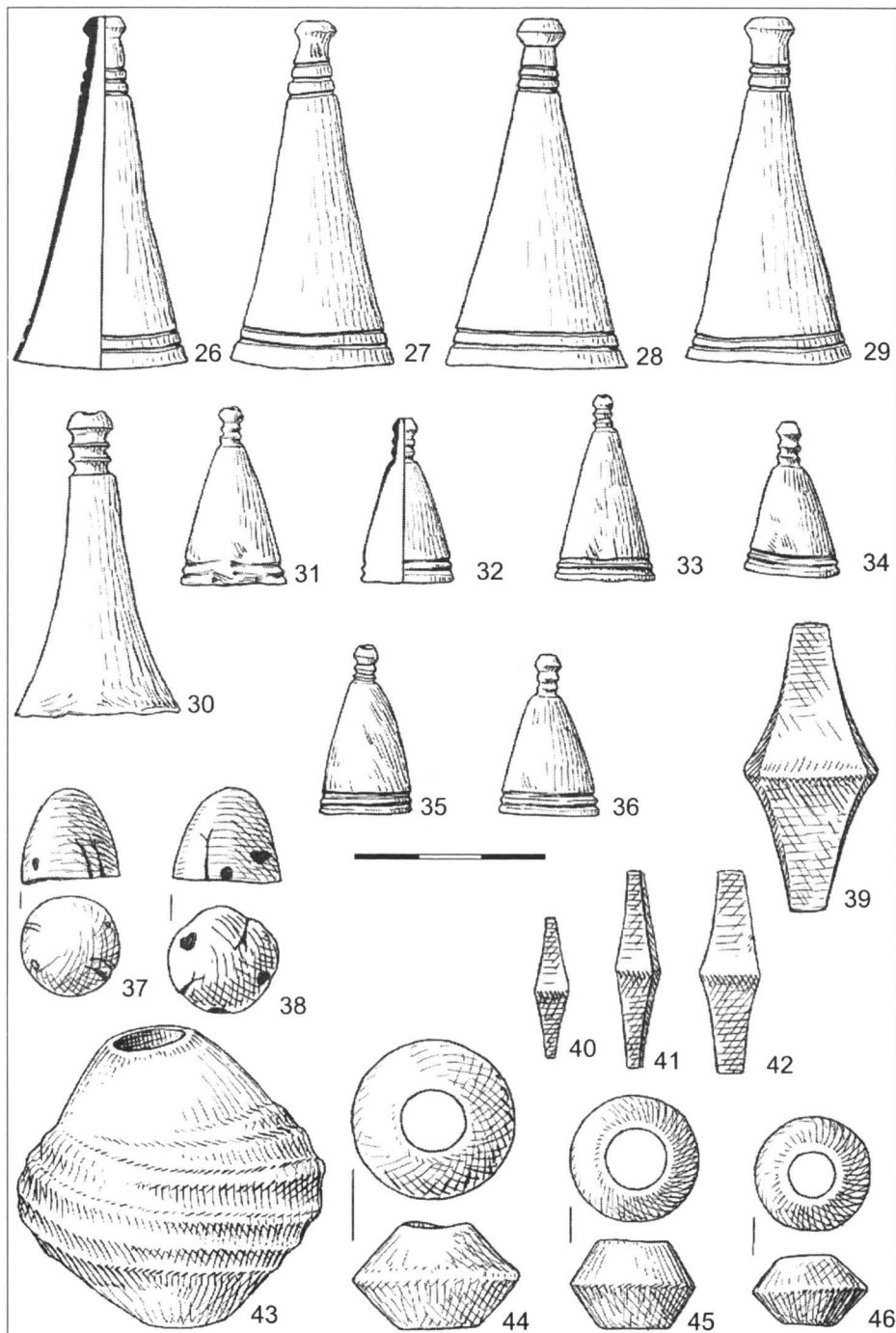

Fig. 28- Hinova, jud. MH. Tezaur.

Hinsichtlich einigen neuen getischen Funde im Bezirk Giurgiu. Die Verfasser berichten über die neusten getischen Entdeckungen im nördlichen, mittleren und südlichen Teil des Bezirks Giurgiu. Es werden die Grabungsergebnisse der Forschungen am Argeș, in Mihăilești-*Tufa* und Mironești, an der Câlniștea, in Bila, Cămineasca und Schitu, und in Giurgiu-*Malu Roșu* und Slobozia vorgestellt.

Schlüsselwörter: Bezirk Giurgiu, getisch Funde, Siedlungen, Gräber

Cuvinte cheie: județul Giurgiu, descoperiri getice, așezări, monumente funerare

Investigațiile arheologice mai vechi, precum și cele recente, au dus la clarificarea parțială a imaginii privind viețuirea geților în județul Giurgiu (parte teritorial-administrativă din centrul Munteniei a actualei României). Desigur, când se vorbește de geți din această zonă, gândurile tuturor specialiștilor se îndreaptă spre cunoscutul sit de la Popești, punctul „*Nucet*”, orașul Mihăilești (fig. 1). Respectiva *dava* a intrat mai demult, încă din anii '30 ai secolului 20, în atenția arheologilor (Vulpe R. 1957; Vulpe R. 1959; Vulpe R. 1960; Vulpe R. 1961; Vulpe, Gheorghită 1979; Vulpe, Gheorghită 1981; Vulpe 1997; Palincaș 2001; Palincaș 2002; etc.).

Tot pe malul drept al Argeșului, în aceeași zonă la Mihăilești, dar în perimetrul satului Novaci, punctul *Sălaș*, au fost identificate alte urme getice. Primele investigații s-au întreprins încă înainte de 1947 (Vulpe R. 1955), prin săparea unuia din *tumuli* existenți aici. Alte cercetări au fost efectuate apoi în anii 1958 și 1961 (Vulpe R. 1961, 335 sq; Vulpe, Veselopvschi-Bușilă 1967).

În aria centrală a județului Giurgiu (Schuster, Popa 2008, 71), pe Neajlov, la Bănești, a fost descoperit un „*krater*” fragmentar, iar piese din fier și bronz (fibule și cuțite) și ceramică (strecurători, cupe și căni) au fost recuperate din punctul „*La Șantier*”, pe malul lacului Comana, situat la aproximativ 0,5 km de Brăniștari. Un lot însemnat de ceramică din sec. II-I a.Chr. a fost recuperat de la Dobreni. Aceeași situație este valabilă și pentru lepurești, unde pe malul înalt din dreapta menționatului râu au fost reperate mai multe puncte cu vestigii getice. Tot pe malul Neajlovului, la Mihai Bravu, este situat un alt sit din sec. II-I a.Chr.

În arealul sudic al județului, în apropierea și chiar în perimetrul municipiului de reședință, au fost descoperite o serie de vestigii getice (Isăcescu, Burlacu 1978, 47, 51 sqq., 63, cu lit. mai veche; Schuster, Popa 2009, 71). Astfel, de la Bălănoaia s-a recuperat la începutul veacului 20 un recipient de tip „*lebes*”; la cca 4 km de localitatea Gostinu, pe grindul „*Bunei*” și pe valea Gurbanului din satul Ghizdaru, au fost găsite loturi importante de ceramică. O altă așezare getică, din sec. II-I a.Chr., precum și un tezaur monetar, au fost descoperite în punctul „*Valea Fântânilor*” de la Frătești. Iar la Remuș a fost identificată o așezare din aceeași perioadă.

Din investigațiile de suprafață mai vechi se cunoșteau ca zone locuite de geți de pe teritoriul localităților Greaca și Prundu punctele „La Pârâu”, „Răstache”, „Pârlita”, „Cotârla”, „Malu Molescului” și „Siliște”. Cercetările complexe din ultimele decenii ale secolului 20, derulate în arealul Greaca-Prundu, au înlesnit descoperirea altor așezări în punctele „Șuvița Hotarului”, „Cătălu”, „Suharna”, „Borovină”, „Coinea I și II”, „Valea Coșarului”, „La Slom”, „Valea Fântânilor”, „Canalul Popii”, „Canalul lui Basangeac” și „La Stână” (Sîrbu, Damian, Alexandrescu, Safta, Damian, Pandrea, Niculescu 1996).

Investigațiilor de pe cursul inferior al râului Argeș, anume celor de la Popești-Nucet și Novaci, li s-au adăugat altele mai noi, întreprinse de semnatarii acestui articol. Dintre acestea semnalăm noi descoperiri pe raza actualului oraș Mihăilești, anume din punctul „Tufa”, situat pe terasa înaltă din dreapta Argeșului, nu departe de biserică. Aici, săpăturile din anul 1987 au dus la identificarea de fragmente ceramice getice, dar nu și de complexe (Schuster 1992).

În aval de Mihăilești, Popești și Novaci, la Mironești, punctul „Coastă” (fig. 2), com. Gostinari, sit aflat pe acelaș mal drept înalt al râului Argeș, au fost cercetate în anul 1988 resturile unei alte așezări getice. Au fost deschise două secțiuni și câteva casete (Schuster, Popa 2008, 25 sqq.). Stratul getic a avut o grosime de 0,40 m și se găsea imediat sub cel vegetal.

În Secțiunea 2 și Caseta 3 au fost identificate resturile unei construcții de suprafață. Din păcate, din condiții obiective, nu au putut fi detectate dimensiunile exacte ale complexului. O bună parte a suprafeței locuinței ce a fost cercetată s-a prezentat acoperită de un strat de chirpici ars, format din bulgări mai mici și alții mai consistenti. Unii dintre aceștia purtau amprente nuielor și parilor, părți lemnoase ale scheletului locuinței. Diametrul maxim al uneia dintre amprentele parilor a măsurat 0,12 m.

Lotul de material arheologic recuperat, aparținând exclusiv sec. II-I a.Chr., a fost relativ restrâns. Fragmentele ceramice ne-au demonstrat că ele au făcut parte din vase lucrate cu mâna, cât și la roată. Dintre formele primelor notăm borcanele, din pastă cu impurități, arse oxidant, fructierele, din pastă semifină cu impurități, angobă cenușie, neagră sau maro-gălbuie, cămile, din pastă fină, de culoare cenușie-neagră, ceștile-opaițe, din pastă semifină, cu unele impurități, de culoare maro-gălbuie.

Toate recipientele lucrate la roată au fost modelate din pastă fină, cu angobă cenușie sau neagră, arse reductant. Ca formă au putut fi identificate căni, cupe cu picior și fructiere, boluri neornamentate și strecurători.

Tot la Mironești, dar în punctul „La Ruine” (fig. 2), în urma investigațiilor prof. Gheorghe Cantacuzino, s-a descoperit o groapă, puternic afectată de fundațiile unor ziduri și o pivniță, de la curțile boierești medievale (Schuster, Popa 2008, 28 și fig. 13). Partea inferioară a complexului, care s-a păstrat pe o înălțime de 0,54 m, diametrul fiind de 1,37 m, era ușor evazată la bază. Materialul ceramic din groapă, păstrat foarte fragmentar, datează complexul tot în sec. II-I a.Chr.

La sud de situl menționat, în punctul „*Conacul lui Palade*”, amplasat pe terasa înaltă din dreapta Argeșului, săpăturile derulate începând din 2002 și până în 2010, având inițial un caracter de salvare, devenind apoi sistematice, au permis cercetarea unor complexe getice și recuperarea unor materiale relativ bogate (Schuster, Popa, Panait, Mărgărit, Niță 2010, 127). Astfel, în □ 1-3 ale *Secțiunii 2/2002*, începând cu -0.50 m adâncime, au fost surprinse resturile unei construcții de suprafață, notată *Locuința 1* (Schuster, Popa 2008, 33 și pl. VII/2). În lipsa unor elemente clare, nu au putut fi stabilite cu exactitate dimensiunile complexului (perimetrul sesizabil prin răspândirea materialului arheologic fiind de 1,34 x 2,63 m). În perimetrul probabil al complexului au fost identificate „petece” de podină (de dimensiuni variabile, cea mai mare fiind de formă ovală de 0,36 x 0,67 m), bulgări de chirpici cu urme de pari (0,08 x 0,12 m) și nuiiele de la pereți. Podina, din lut galben fără impurități, a fost inițial tasată cu maiul. Ulterior a fost supusă unui incendiu, fapt ce a dus la apariția unor nuanțe noi de culoare, anume cărămizii și negru-cenușii.

La incidența dintre □ 2 și 3 ale secțiunii, în arealul aproximativ central al *Locuinței 1*, a putut fi investigată o vatră de foc (V.1), care s-a păstrat în proporție de cca 80% (Schuster, Popa 2008, 33 și pl. VII/2). Instalația de combustie, de formă ovală (1.00 x 0,80 m), a fost construită pe un pat de fragmente ceramice și resturi osteologice animaliere. Stratul de cenușă ce fusese depus pe vatră, s-a constituit într-o grosime de 0,05 m. Nu departe de acest complex, în □ 3, la adâncimea de -0,60 m, au fost descoperite o fusaiolă bitronconică, o rășniță din piatră (se păstrează fragmentar; lungimea maximă fiind de 0,24 m, lățimea de 0,27 m), un grupaj de fragmente ceramice și oase de animale.

În ceea ce privește ceramica, aceasta a fost lucrată cu mână, dar și la roată, însă procentajul acesteia din urmă este mai redus. Recipientele modelate cu mâna erau dintr-o pastă grosieră, uneori chiar poroasă. În compoziția pastei au putut fi identificate pietricele de dimensiuni mici, cât și urme de pleavă. Vasele realizate cu ajutorul roții olarului erau lucrate dintr-o pastă bună, fără impurități majore. Culoarea recipientelor era în multe cazuri maro-deschisă, dar au fost descoperite și fragmente gălbui și cu nuanțe cenușii, chiar negre.

Fragmentele recuperate în punctul „*Conacul lui Palade*” au dovedit că populația getică de aici a folosit recipiente sac, altele bombate, borcane, castroane, fructiere, cățui, căni și cești (Schuster, Popa 2008, 34 și pl. LIV/4-5, LVIII/4). De la o amforă provine și o „*mănușă*” anepigrafică (Schuster, Popa 2008, 34 și pl. XLVI/2).

Au fost găsite și vase întregi, dintre care amintim unul de mici dimensiuni, având buza evazată și fundul plat, lucrat cu mâna. Alt recipient, modelat tot cu mâna, a avut corpul oval, buza rotunjită și răsrântă spre exterior, prezentând două caneluri fine în partea sa superioară.

Alveolele și creștăturile, unele pe buză, altele pe umărul vaselor, reprezentau decorul adâncit (Schuster, Popa 2008, 34 și pl. LVIII/4). Nu au

lipsit nici decorul plastic, anume brăurile simple sau duble, câteodată alveolate.

În aval, la cca 60 m de anterior discutatul sit cu vestigii getice, în punctul „*Malul Roșu*” (Schuster, Popa 2008, 35 sqq.), o zonă ce se constituie într-un pinten de terasă (cu altitudinea de 82 m), puternic afectat de alunecările de teren, dar și de intervențiile antropice, au fost descoperite rare materiale din aceeași epocă. Din păcate nu au fost reperate complexe, ci numai ceramică fragmentară.

În arealul central al județului Giurgiu, în perimetrul localităților Schitu-Cămineasca-Bila (com. Schitu), au putut fi investigate mai multe situri adăpostind (și) complexe sau numai materiale getice. Respectiva zonă este situată pe terasele înalte din dreapta și stânga văii Câlniștei. În vechime perimetrul a fost protejat de maluri relativ abrupte, dar în vremurile moderne acestea au fost afectate de intervențiile antropice, mai exact de încercările de terasare și de arăturile adânci. Aceștia li s-au adăugat amenajările pomicole, plantații de viță de vie și ridicarea unor construcții (case, anexe, grajduri).

În punctul „*La Conac*” (fig. 3) de la Schitu a fost investigată o suprafață de 370,50 m², vestigiile arheologice concentrându-se în perimetrul în care s-au întâlnit cele două laturi ale terasei, adică în spațiul unde au fost practicate *Secțiunile I-III și V-VII*. Un prim strat arheologic, neuniform, cu o grosime variabilă de 0,14-0,27 m, de culoare cenușiu-închisă, era constituit din materiale getice (sec. IV-III, respectiv II-I a.Chr.).

S-au identificat resturile a două construcții de suprafață, al căror rost a fost, foarte probabil, de locuințe (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, 237 sq. și fig. 3/1, 4/1; Schuster, Popa 2009, 22 și pl. VI/1-2). Dispersia materialului arheologic pare a indica o formă rectangulară a complexelor. Dar, în lipsa unor elemente clare de delimitare a perimetrului real al locuințelor, cum ar fi, de exemplu, gropi de pari sau segmente de pereți în picioare, este dificil a ne exprima cu certitudine vizavi de forma și dimensiunile construcțiilor. Cert este că, în nici una din locuințe nu s-au găsit amenajări interioare.

Locuința 1 fusese situată în *Secțiunea I*, □ 4 și *Caseta 1*, la adâncimea de -0,34-0,56 m, terenul fiind în acest loc ușor înclinat. Orientarea probabilă a complexului a fost vest-est; materialul arheologic a fost împrăștiat pe o suprafață de cca 1,34 x 1,98 m. Ceramica recuperată, permite datarea complexului în sec. IV-III a.Chr. *Locuința 2* a fost descoperită în *Secțiunea II*, □ 7, la adâncimea de -0,35-0,50 m, terenul fiind ușor înclinat. Orientarea probabilă a complexului a fost tot vest-est; materialul arheologic a fost împrăștiat pe o suprafață de cca 1,20 x 0,70 m. Ceramica recuperată, permite datarea complexului în sec. IV-III a.Chr.

Au fost găsite și patru gropi menajere (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, 238 și fig. 1; Schuster, Popa 2009, 22 și pl. IX/1-3). Conținutul acestora era format din cenușă, chirpici, ceramică fragmentară și resturi osteologice animaliere. *Groapa 1* a fost identificată în *Secțiunea I*, □ 5. Ea pornea de la -0,35 m, fundul ajungând la -0,82 m. Forma ei a fost tronconică, la gură având un diametru 1,43 m, iar la bază 1,51 m. Ceramica recuperată, permite

datarea complexului în sec. II-I a.Chr. *Groapa 2* a fost identificată în *Secțiunea I*, □ 4. Ea pornea de la -0,37 m, fundul ajungând la -1,63 m. Forma a fost aproape cilindrică, la gură având un diametru 1,21 m, iar aproape de baza rotunjită avea 1,11 m. Ceramica recuperată permite datarea complexului în sec. II-I a.Chr. *Groapa 3* a fost descoperită în *Secțiunea III*, □ 2; partea ei superioară pleca de la -0,41 m, fundul ajungând la -0,94 m. Forma a fost aproape cilindrică, partea ei inferioară fiind cu trei centimetri mai lată (0,43 m) decât gura. Ceramica recuperată permite datarea complexului în sec. IV-III a.Chr. *Groapa 4* a fost descoperită în *Secțiunea VI*, □ 4 și *Caseta 11*. Gura pornea de la -0,36 m, iar fundul ajungea la -0,88 m. A avut forma unui sac, ușor gâtuită în partea superioară, aici, la -0,57 m, consemnându-se un diametru de 0,62 m, iar la fund de 0,78 m. Ceramica recuperată permite datarea complexului în sec. II-I a.Chr.

Au fost descoperite, de asemenea, două vetre de foc relativ întregi (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, 238; Schuster, Popa 2009, 22 și pl. XV/1). Ambele fiind ridicate direct pe pământ, fără amenajări prealabile. *Vatra 1* a fost găsită în *Secțiunea II*, □ 9-10. Ea a fost identificată la adâncimea de -0,30 m, a avut orientarea nord-est – sud-vest, deservind, foarte probabil, *Locuința II*, fiind însă situată în afara acestui complex. A avut o formă ovală, cu dimensiunile de 0,70 x 0,36 m. Grosimea vetrei a fost de 0,07 m, crusta puternic arsă ajungând la maximum 0,03 m. Avându-se în vedere ceramica recuperată din apropierea imediată a vetrei, ea a putut fi datată în sec. IV-III a.Chr. *Vatra 2* a fost descoperită în *Secțiunea VI*, □ 3. Adâncimea la care au fost sesizate resturile păstrate (0,21 x 0,12 m), a fost de -0,36 m. Această vatră a fost și ea una exterioară, databilă tot în sec. IV-III a.Chr. Alte resturi de vetre (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, 238; Schuster, Popa 2009, 22), tot exterioare, au fost surprinse în *Secțiunea V*, □ 5, la adâncimea de -0,35 m, cu un diametru de 0,08 x 0,11 m = *Vatra 3*; și în *Secțiunea VI*, □ 3, la adâncimea de -0,39 m, cu un diametru de 0,06 x 0,13 m = *V.4*. Ceramica din jurul *Vetrei 3* o datează pe aceasta în sec. II-I a.Chr., iar cea din apropierea *Vetrei 4* în sec. IV-III a.Chr.

Cantitatea de ceramică din sec. IV-III a.Chr. este mai bogată decât cea din sec. II-I a.Chr. Acest aspect, coroborat cu descoperirea a două construcții de suprafață, a unei gropi menajere și a trei vetre de foc exterioare, atestă că locuirea getică din sec. IV-III a.Chr. de la Schitu-La Conac a fost mai intensă decât cea ulterioară.

Dintre vasele modelate cu mâna (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, fig. 5/1-2, 4, 6/1-6, 8/5; Schuster, Popa 2009, fig. 31/1, 3, 32/2, 33/2, 41/1, 46/1, pl. XXXV/1-5, XLII/1, LI/1, LXX/5) menționăm recipiente de mari dimensiuni, cu gura evazată și umărul în unghi, arse oxidant sau inoxidant din pastă comună sau semifină; vase și borcane tronconice, de diferite dimensiuni, lucrate din pastă grosieră sau comună, cu cioburi pisate, uneori cu mica, arse oxidant, cu apucători, având ca decor brăuri în relief, alveolate sau crestate sau cu butoni incizați cu o cruce); vase cu două toarte, din pastă semifină și angobă neagră; amforă; castroane și străchini din pastă semifină, cu umărul rotunjit, gura invazată, baza plată sau oblică); văscioare

tronconice, cu gura invazată; vâscior, din pastă comună, ars oxidant, de tip „pușculiță”, posibil pentru păstrarea unor condimente, mici obiecte de valoare sau, poate, având un rost cultic.

Toate recipientele modelate la roată (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, fig. 7/9, 8/6; Schuster, Popa 2009, fig. 46/2-3, 5, pl. XXXIV/3, XXXVIII/6, LXX/6) au fost realizate din pastă fină, fără impurități, arse inoxidant, având o culoare cenușie: vase mari, cu gât oblic și buza orizontală; castroane și străchini, căni, un krater.

Cantitatea ceramicii din sec. II-I a.Chr. a fost redusă. Dealtfel, lotul de material arheologic este în concordanță și cu numărul redus de complexe identificate (două gropi menajere și o vatră de foc). Ceramica modelată cu mâna (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, fig. 6/3-4, Schuster, Popa 2009, pl. XL/3-4, XLI/4) era compusă din borcane din pastă comună, cu cioburi pisate în compoziție, arse oxidant; fructiere cu corpul tronconic, umărul în unghi, buza fațetată, margine oblică, lucrate din pastă semifină, cu mici cioburi pisate în compoziție, arse inoxidant, având o angobă gălbuie-castanie; castroane.

Întregul lot de ceramică lucrată la roată era modelat din pastă fină, unele cu mică, arse inoxidant, de culoare cenușie, cu angobă neagră sau cenușie. Dintre forme amintim fructiere și cupe cu picior, unele cu inele în relief la picior, corpul semisferic, decorate cu rețea de linii lustruite; castroane; strecurători, cu umărul rotunjit și orificii mici și dese sau altele conice; bol cu decor în relief, ornamentul constând din motive cu forma literei „V”, inversată (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, fig. 7/4-8; Schuster, Popa 2009, fig. 40/1-2, 44/1-2, pl. XXXIV/1-6, XXXVI/3, XXXIX/3, XL/2, 5).

Ca material arheologic, altul decât ceramica, în *Locuința 2* a fost găsită o piesă, ruptă în zona tăișului, din corn de cerb (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, 243 și fig. 5/3). Probabil acest artefact, datând din sec. IV-III a.Chr., a avut rol de săpăligă. Atât în complexe (locuințe și gropi) cât și în strat, au fost găsite fusaiole întregi și fragmentare. Toate erau lucrate din pastă de bună calitate, fără impurități. În *Locuința 1* a fost descoperită o piesă aproape întreagă, ușor afectată în partea sa inferioară, de formă bitronconică și datând din sec. IV-III a.Chr. (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, fig. 7/2). Din Groapa 2 a fost identificată o a doua fusaiole întreagă (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, fig. 7/1). Ea era tot bitronconică, dar zona cu diametrul maxim era rotunjită. Datează de asemenea din sec. IV-III a.Chr. Mai multe fragmente de fusaiole au fost recuperate din *Secțiunile I* (discoidală), *II* (bitronconică), *IV* (plată), *VI* (bitronconică), *VII* (bitronconică) și *IX* (tot bitronconică). Piesa din *Secțiunea I*, găsită la -0,62 m, datează din sec. IV-III a.Chr., celelalte, recuperate de la adâncimea de -0,28-0,42 m, din sec. II-I a.Chr.

În punctul „Gaura Despe” (fig. 3) a fost investigată o suprafață de 334,60 m². După stratul vegetal a urmat cel getic, de culoare maro-cenușie, care mergea cu grosimea până la maximum 0,27 m. Au fost descoperite două construcții de suprafață (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, 239; Schuster, Popa 2009, 29 și pl. XII/L1-L2). Prima, *Locuința 1* era situată în *Secțiunea I*,

□ 2 și *Caseta 1*, la adâncimea de -0,37 m. Materialul arheologic (bulgări de chirpici ars, fragmente ceramice, oase de animale, pietre de râu, „insule” de cenușă) fusese împrăștiat pe o suprafață de cca 1,83 x 1,10 m, având orientarea nord-est – sud-vest. Forma complexului, ce a aparținut sec. II-I a.Chr., a fost, se pare, rectangulară, cu colțurile ușor rotunjite. *Locuința 2* era situată în *Secțiunea VIII*, □ 2 și *Caseta 8*, la adâncimea de -0,32 m. Materialul arheologic (bulgări de chirpici ars, fragmente ceramice, oase de animale) era împrăștiat pe o suprafață de cca 2,05 x 0,95 m. Forma și orientarea complexului a fost aceeași ca ale *Locuinței 1*; ceramica fragmentară găsită în perimetrul locuințe permite datarea ei în sec. II-I a.Chr.

Au putut fi cercetate și mai multe gropi. Șase, din totalul de șapte gropi getice identificate, au avut un rost menajer (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, 239 și fig. 2; Schuster, Popa 2009, 29 sq. și pl. XIII/G1, G4, G5). *Groapa 1* era situată în *Secțiunea III*, □ 1, la adâncimea de -0,30 m; era de formă tronconică, cu diametrul gurii de 1,40 x 1,08 m, se adâncea până la -1,12 m; la fund avea diametrul de 1,52 x 1,21 m; umplutura conținea doar câteva fragmente ceramice; datată sec. II-I a.Chr. *Groapa 2* a fost surprinsă în *Secțiunea III*, □ 3 și *Caseta 3*, la -0,33 m, se adâncea până la 1.19 m; parțial tăia o groapă a culturii Glina (*Groapa 3*); era tot tronconică, cu gură ovală (1,41 x 1,01 m), baza având un diametru de 1,56 x 1,14 m; fundul se găsea la -1.19 m; inventarul s-a dovedit tot sărac (ceramică fragmentară, bulgări mici de chirpici, oase de animale); datată sec. II-I a.Chr. *Groapa 4* era situată în *Secțiunea III*, □ 3 și *Caseta 4*, la adâncimea de -0,31 m, baza ajungând la -0,97 m; forma a fost tronconică, cu deschiderea gurii de 0,42 m și baza de 0,73 m; datată sec. II-I a.Chr. *Groapa 8* era dispusă în *Secțiunea IV*, la -0,41 m, ajungând la adâncimea maximă de -1,22 m; forma tronconică (gură 0,50 x 0,32 m; bază 0,60 x 0,41 m); inventar= ceramică fragmentară, două pietre de râu, cenușă; datată sec. II-I a.Chr. *Groapa 9* era situată în *Secțiunea V*, la -0,38 m, ajungând la -1,63 m; tot tronconică, cu diametrul gurii de 0,63 x 0,58 m și al bazei de 0,78 x 0,64 m; inventar modest (bobițe de chirpici, cioburi, oase sparte); datată sec. II-I a.Chr. *Groapa 10* fusese săpată în *Secțiunea III*, la -0,35 m, se adâncea până la 0,97 m; tronconică, cu diametrul gurii 0,86 x 0,74 m de și al bazei de 0,93 x 0,88 m; inventar modest; datată sec. II-I a.Chr. Ultima dintre gropile menajere, *Groapa 11* era situată în *Secțiunea III*, la -0,33 m, se adâncea până la 0,92 m; a fost tronconică, cu diametrul gurii de 0,74 m de și al bazei de 0,86 m; inventar modest; datată sec. II-I a.Chr.

Groapa 5, aproape cilindrică (diam. 0,82 x 0,79 m), descoperită în *Secțiunea III*, nu departe de *Locuința 8* (locuință a culturii Glina din Bronzul Timpuriu), care pornea din zona de incidență (-0,62 m), nu prea clar marcată, a stratului getic cu stratul Glina, și ajungea la adâncimea de -1,42 m, a adăpostit în partea ei inferioară un schelet de câine decapitat, iar în jurul său, un vas în miniatură (cu urme de ocru?) și un fragment de vas-sac din Bronzul Timpuriu. Inițial am fost de părere că groapa a aparținut culturii Glina (Schuster, Popa 1995a, 29; Schuster 1997a, 42, 205), ulterior, în urma unor noi interpretări și beneficiind și de sfaturile altor colegi, ea a fost

atribuită geților (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, 239 și fig. 2; Schuster, Popa 2009, pl. XIII/G5). Avându-se în vedere adâncimea de la care probabil a pornit groapa, este posibil ca ea să fi aparținut sec. IV-III a.Chr.

Un complex, al cărui rost nu îl știm, a fost descoperit în *Secțiunea VIII* și *Caseta 8*, la adâncimea de -0,22 m, el fiind alcătuit din pietre de râu depuse într-un strat de formă ovală, de 1,50 x 0,95 m (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, 239; Schuster, Popa 2009, 30). Orientarea sa era apropiată cu cea a locuințelor: vest-est. Pe platformă și în jurul ei au fost identificate fragmente ceramice lucrate cu mâna și la roată din secolele II-I a.Chr. și așchii de oase de la animale, unele dintre acestea arse. Interesant este că pietrele (6 bucăți) dinspre partea de nord-vest a platformei atestau că ele au stat în apropierea unei surse de foc, numai că în apropiere nu s-a descoperit nici o instalație de combustie.

Ceramica din sec. IV-III a.Chr. a fost cantitativ puțină, toate piesele fiind lucrate cu mâna (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, 245 și fig. 8/1-3, 7; Schuster, Popa 2009, fig. 41/1-2, pl. XXXIX/2, XL/1, 3, LXX/1-3, 7): vase borcan; străchini și castroane cu corpul tronconic și mici proeminențe sau apucători alveolate, ori cu buza invazată.

Dintre recipientele sec. I-II a.Chr. menționăm în primul rând pe cele lucrate cu mâna. Este vorba de borcane, vase cu gura masivă și buza evazată, fructiere, căni, cești-opaițe, vâscioarele tronconice (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, 245 și fig. 8/4, 9/8; Schuster, Popa 2009, fig. 34, 42/2, pl. XXXIX/1, 5, XLI/2, XLIII/2, LXX/4).

La roată au fost modelate vase cu gura masivă și lată, cu buza plată, *pithoi*, fructiere și cupe cu picior, cu buza mai îngustă sau mai lată și fațetată, câteodată cu decor lustruit, în rețea, castroane și străchini, căni, strecurători și amfore (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, 245 și fig. 9/1, 3-5, 7; Schuster, Popa 2009, fig. 40/3-4, 42/2, 44/4, 45/1-4, pl. XXXVII/1, 4, XXXVII/1-4, XXXVIII/5-6, XL/4, XLI/3).

Au fost găsite și două fusaiole bitronconice (Schuster, Popa 2009, fig. 15/5-6, pl. XXX/5-6).

Chiar în zona cea mai bombată a „*Măgurei*” de la Cămineasa, situată în valea Câlniștei, la sud de cursul actual al râului, în cele două secțiuni trasate (Schuster 1997a, 185), sub. solul vegetal, în grosime de cca 0,20-0,30 m, s-au identificat vestigii ale Bronzului Timpuriu, culturii Glina, și rare fragmente ceramice getice. Acestea din urmă au fost lucrate cu mâna, dar și la roată, după formă (fructiere și borcane) ne permit atribuirea lor perioadei sec. II-I a.Chr. (Schuster, Popa 2008, pl. LXVIII/2).

În punctul „*La Fântână*” (fig. 3) de la Bila, com. Schitu, sub stratul vegetal, gros de cca 0,30-0,37 m, ce conținea relativ puține materiale arheologice (ceramică), a fost documentat în *Secțiunile III* și *IV*, un strat gros de 0,12-0,20 m, de culoare brună-cenușie, depozitar al unor vestigii getice (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, 240; Schuster, Popa 2009, 36 și fig. 1, 2, 8/2). A putut fi cercetată o locuință de suprafață (*L.1*), situată în *S.III*, □ 1 și *Caseta 1*, la -0,42 m adâncime (Sîrbu, Schuster, Popa 1997, 240 și fig. 4/2; Schuster, Popa 2009, 36 sq. și pl. XVI/L1); dimensiunile resturilor păstrate

1,70 x 0,86 m (aglomerare de chirpici ars, ceramică fragmentară, bucăți dintr-o vatră de foc). Orientarea complexului, datat sec. II-I a.Chr., a fost nord-sud.

Lotul de material arheologic scos la lumină din S.III-IV și L.1 s-a dovedit restrâns cantitativ și calitativ puțin expresiv. Fragmentele ceramice ne permit a vorbi atât de recipiente lucrate cu mâna, cât și la roată. Pentru primul caz amintim chiupurile, borcanele, castroanele și fructierele, iar pentru cele la roată fructierele. După forme, ceramica poate fi atribuită sec. II-I a.Chr.

Au fost descoperite și două fusaiole, ambele bitronconice, una simplă și cealaltă cu creștături și alveole pe rotunjimea maximă. Mai menționăm că în S.IV, □ 3, a fost recuperat un vârf de săgeată din fier.

La sud de localitatea Schitu, Alexandru Vulpe a identificat urmele unor posibile cuptoare de ars ceramica (Schuster, Popa 2009, 19). Ulterioarele noastre periegeze au confirmat prezența unor urme getice la granița de sud dintre actualul intra și extravilanul satului. Au putut fi recoltate fragmente ceramice, bulgări de chirpici, resturi de la cuptoare, unele chiar de la placa portantă perforată. Din păcate zona a fost puternic afectată de lucrările agricole.

Cercetări mai vechi (Boroneanț 1978) și altele recente au confirmat că în punctul „*Malu Roșu*” (fig. 4), situat la nord de orașul Giurgiu, a existat un sit getic din sec. III-I a.Chr. Noile investigații au dus la descoperirea unei locuințe de suprafață, ale cărei dimensiuni, din păcate, nu au putut fi determinate, și a patru gropi menajere (G.1-4), ovale în plan (Popa 1995, 10; Păunescu, Alexandrescu 1997, 16). În anul 1994 au fost identificate alte două gropi, iar în 1995 o locuință de suprafață și o nouă groapă menajeră (Păunescu 1997, 17 sq.). Este de menționat și *Groapa 1/1998* (Alexandrescu, Popa 1998, 69 sq. și fig. 10-11), în care, printre alte materiale 4, au fost descoperite și trei vase întregibile. O altă groapă a fost săpată în anul 1999 (Alexandrescu, Popa 2000, 41 sq. și fig. 2). Gura acesteia se găsea la -0,80 m, iar baza la -2,20 m. Remarcabil este faptul că între -1,06 m și -1,18 m s-a identificat o lutuială cu marginea ușor supraînălțată, care acoperea aproape întreaga circumferință a complexului. Acest fapt a făcut pe descoperitori să vorbească de un posibil capac. Posibil ca inițial groapa să fi fost una de provizii, ulterior fiind folosită ca zonă de depunere a resturilor menajere. În 2004 au fost descoperite alte două gropi menajere (Alexandrescu, Popa, Ciornei, Hriț, Nicolaescu 2007, 97 și fig. 3).

Ceramica recuperată în anii 1995, 1998-1999 a dus la constatarea că se poate vorbi, după compoziția pastei, de trei categorii „*autohtone*”: grosieră, lucrată în majoritatea cazurilor cu mâna (de culoare cenușie și cărămizie, decorată cu brăuri alveolate), semifină, modelată atât cu mâna cât și la roată (de culoare cenușie sau cărămizie), fină, realizată la roată (de culoare gri-cenușie) și de a patra, din pastă cu caolin alb-gălbuie, de import (Alexandrescu, Popa 1998, 70). Dintre forme se remarcă vasele borcan, cele sac, altele bitronconice (Alexandrescu, Popa 1998, 70 sq. și fig. 11; Alexandrescu, Popa 2000, 42 și fig. 15).

Investigațiile de la mijlocul secolului 20 au dus la descoperirea pe malul Cernei, în punctul „*Drumul Vacii*”, situat la 1 km de satul Slobozia, a unui alt sit getic (Turcu 1979, 66). Cercetări recente (Tănăsescu, Grofu, Mocanu 2007, 342 sq. și pl. 67) s-au soldat cu identificarea unor complexe funerare de incinerare și înhumare din sec. V-IV a.Chr.. Morminte din aceeași perioadă (sec. IV a.Chr.) au fost cercetate la Daia (Leahu 1982). Dar în respectiva localitate au fost găsite și două complexe funerare de incinerare din sec. II-I a.Chr. Un alt mormânt a fost descoperit întâmplător la Mihăilești-Făcău, iar resturi cinerate pe loc, cu vatră de rug și un mormânt de înhumare au fost investigate în tumuli din sec. II-I a.Chr. de la Novaci.

Bibliografie

- Alexandrescu, Popa 1998 E. Alexandrescu, T. Popa, *Șantierul arheologic Giurgiu-Malu Roșu. Campania 1998*, BMJTAG II-IV/2-4 (1996-1998), 59-74
- Alexandrescu, Popa 2000 E. Alexandrescu, T. Popa, *Șantierul arheologic Giurgiu-Malu Roșu. Campania 1999*, BMJTAG V-VI/5-6 (1999-2000), 41-63
- Alexandrescu, Popa, Ciornei, Hriț, Nicolaescu 2007 E. Alexandrescu, T. Popa, A. Ciornei, A. Hriț, M. Nicolaescu, *Giurgiu Malu Roșu, campania 2004. Observații asupra industriei litice*, BMJTAG IX-XII/9 (2003-2006), 97-128.
- Boroneanț 1978 V. Boroneanț, *Considerații asupra locuirii getice de la Giurgiu – Malu Roșu*, în V. Vrabie (ed.), *Ilfov. File de Istorie*, București, 85-87
- Isăcescu, Burlacu 1978 C. Isăcescu, D. Burlacu, *Noi descoperiri arheologice în zona Giurgiu*, în V. Vrabie (ed.), *Ilfov. File de Istorie*, București, 43-55
- Leahu 1982 V. Leahu, *Săpăturile arheologice efectuate la Daia*, CA 5, 43-51
- Palincaș 2001 N. Palincaș, *Popești, or. Mihăilești, jud. Giurgiu, Punct: Nucet*, în CCAR, *Campania 2000*, A XXXV-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Suceava, 23-27 mai 2001, București, 198-199 și pl. 51
- Palincaș 2002 N. Palincaș, *Popești, or. Mihăilești, jud. Giurgiu, Punct: Nucet (așezarea A)*, în CCAR, *Campania 2001*, A XXXVI-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Buziaș, 28 mai – 1 iunie 2002, București, 248-249 și pl. 84
- Păunescu, Alexandrescu 1997 A. Păunescu, E. Alexandrescu, *Rezultatele preliminare ale cercetărilor privind așezarea aurignaciană de la Giurgiu-Malu Roșu (campaniile 1992-1996)*, CCDJ 15, 16-59
- Popa 1995 T. Popa, *Descoperiri arheologice din perioada La Tène în campaniile de la Malu Roșu (Giurgiu)*, BMJTAG I/1, 9-19
- Schuster 1992 C. Schuster, *Așezări Glină pe cursul inferior al Argeșului și Valea Câlniștei (I). Mihăilești-Tufa*, Thraco-Dacica 13/1-2, 35-41
- Schuster 1997 C. Schuster, *Perioada timpurie a epocii bronzului în bazinele Argeșului și Ialomiței Superioare*, Bibliotheca Thracologica 20, București

- Schuster, Popa 2008 C. Schuster, T. Popa, *Mironești. I. Locuri, cercetări arheologice, monumente și personaje istorice*, Bibliotheca Musei Giurgiuensis III, Giurgiu
- Schuster, Popa 2009 C. Schuster, T. Popa, *Cercetări arheologice pe Câlniștea. Schitu-Bila-Cămineasca*, Bibliotheca Musei Giurgiuensis IV, Giurgiu
- Schuster, Popa, Panait, Mărgărit, Niță 2010 C. Schuster, T. Popa, M. Panait, M. Mărgărit, L. Niță, *Mironești, com. Gostinari, jud. Giurgiu, Punct: Malu Roșu, Conacul lui Palade, în Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2009*, București, p. 126-128.
- Sîrbu, Schuster, Popa 1997 V. Sîrbu, C. Schuster, T. Popa, *Noi descoperiri getice din județul Giurgiu (așezările de la Schitu, Bila, Cămineasca, Mironești, Mihăilești, Adunații Copăcenii, Mogoșești, Milcovău, Letca Noua, Letca Veche)*, Istros 8, 237-255.
- Sîrbu, Damian, Alexandrescu, Safta, Damian, Pandrea, Niculescu 1996 V. Sîrbu, P. Damian, E. Alexandrescu, E. Safta, O. Damian, St. Pandrea, A. Niculescu, *Așezări din zona Căscioarele – Greaca – Prundu – milenii I î.Hr. – I d.Hr. -*, Monografii Arheologice 3, Brăila.
- Turcu 1979 M. Turcu, *Geto-dacii din Cîmpia Munteniei*, București, 1979
- Vulpe 1997 A. Vulpe, *Săpăturile de la Popești. Prezentarea campaniilor 1988-1993*, CA 10, 163-172
- Vulpe R. 1957 R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești (reg. București, r. Mihăilești)*, MCA 3, 227-246
- Vulpe R. 1959 R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești (r. Domnești, reg. București)*, MCA 6, 307-324.
- Vulpe R. 1960 R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești*, MCA VI, 1960, 308-316
- Vulpe R. 1961 R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești*, MCA VII, 1961, 321-328
- Vulpe, Gheorghită 1979 A. Vulpe, M. Gheorghită, *Șantierul arheologic Popești-Mihăilești, jud. Ilfov. Raport preliminar asupra rezultatelor din campaniile anilor 1976-1977*, CA III, 1979, 95-104
- Vulpe, Gheorghită 1981 A. Vulpe, M. Gheorghită, *Șantierul arheologic Popești-Mihăilești*, CA 4, 58-65.
- Vulpe, Veselovschi-Bușilă 1967 A. Vulpe, *Date noi privind periodizarea culturii Tei și cunoașterea culturii Basarabi (Săpăturile de la Novaci, 1961)*, SCIV 18/1, 83-112

Fig. 1. Popești-Nucet (fotografie din satelit/ Luftbild).

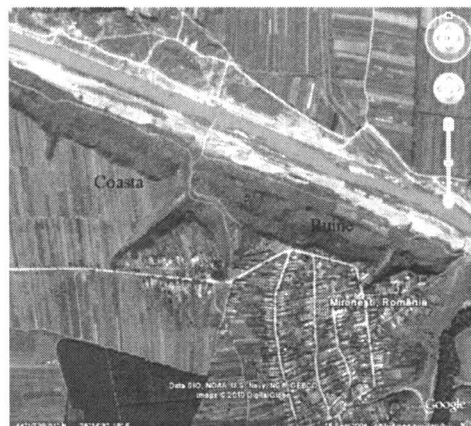

Fig. 2. Mironești-Coasta și Ruine (fotografie din satelit/ Luftbild)

Fig. 3. Schitu-Conac și Gaura Despei, Bila-La Fântâna (fotografie din satelit/ Luftbild).

Fig. 4. Giurgiu-Malu Roșu (fotografie din satelit/ Luftbild).

ANIMAL EXPLOITATION IN THE SETTLEMENT FROM 2ND-3RD CENTURIES AD AT TIMIȘOARA - „FREIDORF” (TIMIȘ COUNTY)

Georgeta El Susi

Prezența animalelor în așezarea din secolele II-III d. Chr. de la Timișoara – Freidorf (județul Timiș). Au fost analizate și introduse în statistici 778 oase recoltate din campaniile arheologice 2006-2007. Potrivit statisticilor, dieta locuitorilor includea mai ales carnea animalelor domestice în procent de 97.9 față de 2.1 rata vânatului. Așezarea de secol II-III d. Chr. de la Timișoara-Freidorf a dezvoltat un tip de economie animalieră bazat pe exploatarea bovinelor, cabalinelor, ovicaprinelor și într-o proporție redusă a porcinelor și vânatului. Vitele acopereau în proporție majoritară necesarul de carne al comunității, cele 44-34% (frecvențe pe resturi-indivizi) fiind sugestive în acest sens. Identificarea oaselor de castrați confirmă utilizarea lor ca animale de povară, putând substitui unele întrebuițări ale cabalinelor pe acest segment ocupațional. Pe locul secund se plasează cabalinele, fapt mai puțin obișnuit, acestea înregistrând aproximativ 29,59 % (pe oase) și 21,43 % (pe indivizi). Practic diferența procentuală între rata vitelor și a cabalinelor este de numai 14,5 % pe resturi și 12,5 % pe indivizi. Dacă avem în vedere și cantitatea importantă de carne furnizată de acestea (având în vedere talia specifică mare) cât și ponderea de aproape 66,67 % a animalelor sub-adulte, avem o imagine clară asupra rolului lor în dieta comunității respective. Pe locul trei, ca număr de resturi se plasează rumegătoarele mici cu 16,26 %, ca număr de indivizi au aceeași frecvență ca și cabalinele, de 21,43 %. Se pare că ovinele și caprinele erau în mare măsură crescute pentru lapte și lână, contând mai puțin ca sursă carnată. Porcinele aveau importanță redusă în alimentație, așa cum o confirmă frecvențele de 6-10 % (resturi-indivizi). Subliniem existența câinilor de talie mare utilizați mai ales la păzitul turmelor. Vânătoarea se practica ocazional, importanța ei fiind redusă în plan alimentar așa cum rezultă din cele două frecvențe de 2-7%. Procentul neobișnuit de mare al calului, utilizarea sa constantă în alimentație, rata scăzută a suinelor, ar sugera un grad mai mare de mobilitate al populației respective.

Key words: *Timișoara-Freidorf, Dacian-roman settlement, hippophagy, survivorship rate*

Cuvinte cheie: *Timișoara-Freidorf, așezare Daco-romană, consum carne cal, rată supraviețuire*

The site is located on the southern side of Freidorf dependent district of Timisoara, on a headland on the left side of the link road between the district and "Calea Șagului" (out of town on Route 59 to Moravița). Systematic archaeological research started in 1986, continuing today. Chronologically the site includes an Eneolithic settlement, superimposed by another one, functioning in the 2nd-3rd centuries AD (Dacian-Roman epoch) and a cemetery dated in the fifth century AD¹. The animal bones collected

during campaign 1987, counting 121 fragments have been published long ago². The sample that is the subject of the present study is somewhat larger, counting 778 pieces collected during campaigns 2006-2007³. We decided to present the sample in the context of scarcity of information regarding the fauna of the Roman occupation of the Banat, regardless of their military or civil function. The 778 bones originate in houses and pits at a rate of 76.6% (596 fragments), 182 bones being harvested from the cultural layer. Except pits no. 2 (waste pit) which provided over a third of the sample and no. 3 (kitchen supplies initially) containing 133 bones, the remaining complexes have provided up to 20 bones. Fig. 1 suggestively reflects this unequal distribution inside complexes. Cattle predominate in the complexes no. 2, 5 and 10 but their leftovers are everywhere. Sheep and goats are predominant in the complexes no. 3, 6 and 26 and horses dominate the complexes no. 16 and 18. Dog bones were identified only in the complex no. 2; the pit is the richest in faunal remainders, including elements of all

Table 1-Taxa distribution in complexes

Taxon	Gp. 2	Gp. 3	Gp. 5	L. 6	G. 8	Gp. 10	Gm. 13	Gm. 16	L. 18	C. 26
Bos taurus	119	33	12	6	2	3	2	1	5	1
Equus caballus	74	22	5	3	2		1	2	9	
Ovis/Capra	29	36	2	7	1		2	1	2	4
Sus domesticus	17	8	1	2			1	1		
Canis familiaris	3					1				
Domestics	242	99	20	18	5	4	6	5	16	5
Cervus elaphus	3			1					3	
Capreolus c.	2									
Vulpes v.										
Wilds	5			1					3	
Total det.	247	99	20	19	5	4	6	5	19	5
Bos/Equus	5								2	
Splinters	55	33	1	5	3	2	4		10	6
Shells	40	1								
Total sample	347	133	21	24	8	6	10	5	31	11

Gp- pit supplies; L-pit house Gm-waste pit; C- pottery kiln

recognized species. Bones from six domestic animals (bovine, horse, sheep, goat, pig and dog) and three wild deer, roe deer and foxes have been identified. In the latter case we speak of an almost complete skeleton

¹ Mare, Tănase 2002, p. 317

² El Susi 1989, p. 131-137

³ I thank my colleague Daniela Tănase that has provided material for analysis and archaeological data necessary to study

discovered at the -0.60 m depth in the cultural layer. In addition to mammals' bones, an accumulation of about 40 clam valves were harvested of the pit no. 2.

On the subject of the frequency of various body parts of the species involved in food, we shared the bones on the following categories⁴: A-head, B-axial skeleton (vertebral column and) C-forequarter: scapula, humerus, radius and ulna; D-hindquarter: coxale bones, femur, tibia, fibula; E- forefoot; F- hind foot; G-foot. Importance in consumption have, primarily categories B, C, D (shaded area in Fig. 2). For cattle, the skull elements, the proximal parts of the front legs and tarsal bones (categories A, C, F) have maximum weight. It is clear that individuals were cut into the site area; we talk about a permanent settlement being found skeletal elements of all body parts.

Table 2 – Species frequencies in pits and cultural layer

Taxoni	Total pits	%	Total layer	%	Layer, pits	%	MNI	%
Bos taurus	184	43	68	47.9	252	44.13	19	33.92
Equus caballus	118	28	51	35.9	169	29.59	12	21.43
Ovis/Capra	84	20	10	7.04	94	16.46	12	21.43
Sus domesticus	30	7	9	6.33	39	6.83	6	10.71
Canis familiaris	4	0,9	1	0.7	5	0.88	3	5.37
Domestics	420	98	139	97.9	559	97.89	52	92.86
Cervus elaphus	7	1,6	1	0.7	8	1.4	2	3.58
Capreolus c.	2	0,5	1	0.7	3	0.52	1	1.78
Vulpes v.			1	0.7	1	0.17	1	1.78
Wilds	9	2.1	3	2.1	12	2.09	4	7.14
Total det.	429	100	142	100	571	100	56	100
Bos/Equus	7		20		27			
Splinters	119		20		139			
Shells	41				41			
Total sample	596		182		778			

Elements of the column are also underrepresented; the difficulty of separating the rib of cattle from those of deer has had an impact on this distribution. As a result, many fragments were introduced in the category "indeterminable". As regards the horse, there is a distribution of body parts almost identical with that of cattle. The graph shows that the fleshy parts of the limb (categories C, D) are numerous, also tarsals and phalanges. I think, that distribution reflects the current use of animals for consumption, confirmed by the high percentage of species and the share of elements with

⁴ Reitz, Wing 2008, p. 223

origins in the food-value parts (e.g. shoulder blade). In the case of sheep/goat, there is a rich representation of the proximal region of the posterior limb and weak representation of distal (foot), probably after cutting these parts were discarded, they are not found in the archaeological deposit. As the 30 swine waste, 40% owned to cephalic skeleton (of course these elements are preserved best), leading to estimate a large number of individuals as (six) compared to the low number of faunal remains. Of the seven bones of deer, four come from the head, there are even traces of broken horns processing. And it seems that the deer after capture (killing) was brought to the settlement to be butchered and consumed. Advanced bone fragmentation has reduced the number of measurements and estimates of the default size and body conformation of animals managed in the settlement. Unfortunately, there is little information on the parameters of mammalian bodily raised from second and third centuries BC in the Banat and nearby areas, even though the Roman era, is well documented in terms of archaeozoological studies in other parts of the country (south-east and in somewhat Transylvania). In addition, samples from Timisoara-Freidorf (campaign 1987), Dumbrăvița⁵, the camps from Pojejena⁶, Hinova⁷, Micia⁸, villa rustica from Gârla Mare⁹, the settlements in Moldova Veche-Vlașki-Krai¹⁰ and Strei (3rd-4th AD)¹¹ provided important data.

Morphologically speaking, the cows are characterized by short horns, "brahyceros" type, more or less curved, pointing above and oval base section. Index flattening of the three bases horns complete range from 77.77 to 79.06; one horn of a bull is something more robust, slightly curved, slightly twisted, pointing at the front and an oval cross-section (index of flattening-69, 72)¹². Dimensional point of view, the pieces are small-sized, most originate in females. Long and robust horns, typical to Roman improved typical Roman cattle, improved¹³, were not identified. Regarding the height at the withers, the few complete bones, allowed the following evaluations. Based on a 171 mm long metacarpus was estimated a height of 103.1 cm (Matolcsi), the piece belonging to a female (shaft index, 16.37). Three metatarsal, with lengths of 199, 206 and 235 mm are from a 106.1 cm female (l. shaft- 11,8), a male of 115.7 cm (l. shaft-13, 11) and a castrated with a waist size of 134.4 cm (l. shaft-12, 77). Overall we obtained a variation of 103-134.4 cm, with an average of 114.8 cm. The above suggests, primarily a marked sexual dimorphism, differences between females and bulls size being ca. 10 cm. On similar material from

⁵ Incomplete metric data were taken and published

⁶ El Susi 1996, p. 86-88

⁷ El Susi 1993, p. 215-221

⁸ Udrescu 1985, p. 66-69

⁹ El Susi 2001, p. 183-188

¹⁰ Bozu, El Susi 1987, p. 239-270

¹¹ Udrescu 1973, p. 173-179

¹² Sykes, Symmons 2007, p. 515-519

¹³ Bökönyi 1982, p. 337

Dumbrăvița¹⁴ were published the following values: 115.9 cm, 108.3 cm and 116.8 cm, recalculating the sizes, values of 121.2 cm (castrated), 105.5 cm (female) and 113.9 cm (female?) were obtained. So there is an oscillation of 105.5 to 121.2 cm height at withers, medium-113.5 cm in Dumbrăvița. A value close to those of Timișoara-Freidorf, occurred in Hinova (113.9 cm) too. In contrast, mean values somewhat higher in camps were obtained: 117.5 cm – Pojejena (111.8-131.1 cm), 120 cm-Micia (109-132 cm)¹⁵. In villa rustica at Gârla Mare sample, an average of 124 cm was estimated (116.5-129.7 cm) and a value of 128.4 cm was obtained (Fig. 3) in case of Strei (Hunedoara)¹⁶. Basically this oscillation is the result of heterogeneous composition of the populations of cattle, depending on the weight of cattle improved in those stocks, average height at the withers varies from case to case. For example, at Gârla Mare or Micia, improved cattle will be far greater in number compared to Pojejena, where local stocks will be used primarily to supply meat to soldiers in camp. Returning to the site of Timișoara-Freidorf, cattle metric data suggest low and medium sized-exemplars, a fact confirmed by measuring the bone widths. If we extend the comparisons to the regions west of the Banat plain, cattle populations exploited by various ethnic groups from 2nd-5th AD settlements of "Barbaricum" (Hungary), the literature speaks of a large dimensional variation, 2-3 types of cattle: small, medium and large being exploited. This heterogeneity is given by the composition of the stocks which included both "types" of local (indigenous) and improved types, many of Roman origin (of Pannonia). Thus, the Tisza-Danube region, the vast majority of cattle were small and medium size (with heights of 105-119 cm at the withers for females, 123 cm for males), and in settlements in northern and north-eastern Hungary were medium and large size (105-117 and 108-127 cm for females for males, castrated)¹⁷. In contrast, in camps and settlements in the hinterland, the size of cattle was increased by 16 to 17 cm from the settlements on the limes or from outside the empire¹⁸.

Characterization of racial types of sheep and goats is limited by the absence of long bones that have terminated growth. Regarding sheep, males wore horns relatively robust, highly twisted out with a triangular base section and the edges well expressed. One such specimen was sized, the preserved segment having about 30 cm long. Among females, it appears that there were hornless ewes, speaking about a skull fragment that shows two knobs instead of horns Length of M3 shows a variation of 22-23.5 mm with an average of 22.6 (n-5). In terms of height at withers based on astragalii a height of 68-69 cm was estimated, but this criterion is not really used since the values obtained are quite high. The few measurements, small specimens suggest if pigs. Their material is insignificant in terms of the

¹⁴ Chiu 2004, p. 64

¹⁵ Udrescu 1985, tab. 2

¹⁶ Udrescu 1973, p. 179

¹⁷ Vörös 1990-1992, p. 37-41

¹⁸ Bökönyi 1988, p. 174

metric, especially as the preserved remnants come from young and sub-adults.

The numerous dimensional materials come from the horse, especially in terms of proximal phalanx. Some of its measurements are shown in the diagram in Fig. 4. It highlights values, somewhat close to this level chronology, a phalanx from Timisoara being placed the upper limit of variation with a length of 87 mm; it is quite massive according its slenderness index (35.5). At the lower limit is the Sarmathian horse-metric data from sites west of the Banat. Strabon tells us that they were small, swift, hard to master, while Pliny the Elder indicates that they had a high resistance¹⁹. As for the horse size of the Timisoara-Freidorf, two pairs of metacarpals and metatarsals partially measurable, because their processing on the distal epiphysis provided the following values: 135.8 cm and 138.4 cm (metacarpals) and 124.7 cm, 132.1 cm (metatarsals). Metric data are characteristic of specimens with sub-middle and middle body conformation with semi-thin extremities, according to Brauner indices. Timisoara-Freidorf sample of 1987 provided a metacarpus belonging to an individuals something higher, 139 cm and gracile extremities, near the lower limit of variation of the Roman horse itself.²⁰ Overall the height at withers of Freidorf horses ranges from 124.7 to 139 cm, with an average of 134.3 cm. That figure is quite small, by one cm below the average height at withers of horses set for Eastern Iron Age group (135.5 cm)²¹. Mean slenderness indices of metacarpus and metatarsus are 14.97 and 11.57. Close values of waist were recorded at Dumbrăvița (136.5 cm)²². A value even lower than that of Timisoara was obtained on material from the camp Pojejena (131.9 cm)²³ and the late Roman settlement (3rd-4th centuries AD) in Moldova Veche-Vinograda Vlaskicrai-133.7 cm²⁴, in both cases involving animals belonging to a local type²⁵. It seems that horses size of sites, dated in centuries 2nd-3rd centuries AD (4th) vary between relatively wide limits, with a prevalence of low and below-average. Compared to horses in neighbouring regions of the Banat in Roman era, there are diminished values. For instance, the sample from villa rustica at Gârla Mare contained the bones from horses of 139-140 cm, these values are considered, below those of the typical Roman horse²⁶. So far, few and scattered data do not allow a separation of bones from Dacian-Roman settlements (Late Roman) from those in sites of allochthonous communities since in both types of settlements are found all types of horses. As simple information, horse metric data from Sarmathian settlements in Hungary reflect a visible change

¹⁹ Johnstone 2004, p. 41

²⁰ Bökönyi 1986, p. 410

²¹ Johnstone 2004, p. 78

²² Chiu 2004, p. 57

²³ El Susi 1996, p. 88

²⁴ Bozu, El Susi 1987, p. 260

²⁵ El Susi 1996, p. 130

²⁶ El Susi 2001, p. 184

in size. Horses were short, with height at withers of 1200-1360 mm, they occur sporadically in settlements in N and NE Hungary.

Table 3 – Dental wear stages in cattle and pigs in the levels of 2nd-3rd centuries AD

Teeth	Pd4/P4	M1	M2	M3	Age
B o v i n e s					
Mandible right		h*	f	$\frac{1}{2}$	24-30 m
M3 right				b	24-30 m
Mandible right	k (2)				12-18 m
Mandible right		$\frac{1}{2}$			6-12 m
M2 right			$\frac{1}{2}$		18-24 m
M3 right				j	36-48 m
Mandible left	h/	d			12-18 m
Mandible left	/c	k	d		30-36 m
Mandible left	/f	h	j	g	48+ m
Mandible left		g	e	E	24-30 m
Mandible left		k			30-36 m
S u i d s					
Mandible right		e	c	C	16-18 m
Mandible right		$\frac{1}{2}$			4-6 m
Mandible right			c	$\frac{1}{2}$	16-18 m
Mandible right		c	a		12-14 m
Mandible right		e	c	U	20-22 m
Mandible left		f	d	a	24-30 m

* TWS cf. Grant 1982

Medium-sized horses in the territory between the Danube and Tisza were supposed. On Apagy-Peckés values close to those of Timisoara were registered, where horses having heights of 133 to 135.5 cm and semi-gracile or medium extremities (l. slenderness 14.3 to 15.9). Small and medium values (129.3-143.4 cm, mean 136.25 cm) have been recorded at Biharkeresztes-Ártánd-Kis and Nagyfárkasdomb. Robust specimens (Roman military type) were not found in Barbaricum²⁷. Horses' metapodials from Freidorf present in most cases strong traces of processing (polishing), especially on anterior side of diaphysis and the distal ends, surely to get skates. But none have a finite form, typical for a skate²⁸. Concerning dog body size and conformation, based on three mandibles, the following values for Dahr length were estimated: 174.95, 180.75 and 190.9. The dimensions of the pieces fall above-average grade, suggesting that they belong to high individuals over 55 cm, like shepherd dogs. Such animals are often found in

²⁷ Vörös 1990-1992, p. 37-41

²⁸ Küchelmann, Zidarov 2005, p. 429-431

Roman settlements, late Roman sites, for example in Moldova Veche²⁹, Pojejena (withers' heights of 54, 64 cm)³⁰, Hinova³¹ or in Sarmathian area³².

Age profiles

According to data provided by the analysis of the sutures of the bones of cattle, there is a percentage of 91.7% survival of animals up to 6-12 months, it drops to 86.7% at 1-2 years. It continues its reduction to 43.2% over the range 2-4 years, and then the survival rate is 35.3%. Similar data are recorded on the dental material, indicating that after four years the survival rate drops to 15.79% (Fig. 5). The 12 mandibles, more or less intact, with large teeth (from at least seven maxillary) showed the following: under one year there is one animal (5.26%), which means that over this limit survives a rate of 94.74% (100 minus 2.26)³³. About 26.32% is slaughtered around 1-2 years; the survival rate over this limit is 68.42% (from 94.74 minus 26.32%). Between 2-4 years more than half the stock is slaughtered, about 52.63%, over four years surviving only 15.79% (68.42 minus 52.63). It seems that the cattle were used primarily as provider of meat, as evidence is a majority of specimens cut at a very early age. There are still a small proportion of very young specimens, clearly aiming at preservation of the herd. We mention the presence of upper molars (especially M3) with an advanced wear degree, derived from animals slaughtered at 6-9 years, even after.

Table 4 – Dental wear stages in small ruminants

Teeth	Pd4	P4	M1	M2	M3	Class*	Age	Taxon
M3 right					h	G	4-6 years	Ovis
Mandible right		U	h	e	E	D2	16-22 months	Capra
Mandible right		U	h	d	E	D2	16-22 months	Capra
Mandible right		g		h	g	F	3-4 years	Ovis
Mandible right		g	j	g	f	F	3-4 years	Ovis
Mandible left		U	g	f	a	D2	16-22 months	Ovis
Mandible left	j		f	c		D1	12-15 months	Ovis
Mandible left.		g	h	g		F	3-4 years	Capra
M3 left					b	E	2-3 years (?)	Capra
Mandible left	h		c			C	6-12 months	Capra
Mandible left		g	k	j	g	G	4-6 years	Ovis
Mandible left		h	k			G	4-6 years	Ovis

* Greenfield 2007

²⁹ Bozu, El Susi 1987, p. 260

³⁰ El Susi 1996, p. 89

³¹ El Susi 1993, p. 219

³² Bökönyi 1985, p. 260-261

³³ The method of assessment suggested by the article Rowley-Conwy 2004, pp. 55-56

These data suggest the exploitation of milk (to a lesser extent) and draught power (the practice of castration of animals). Regarding the kill-off patterns in pig, from 6 individuals identified by the jaw remnants, one was killed in a year (4-6 months), another between 2-2.5 years and the rest between 1-2 years. It seems that the interval 1-2 years (especially for 18 months) was conducive to slaughter species, reaching proper weight.

With teeth five goats and six sheep were identified, the first taxon having an increased rate in the herd of small ruminants, in our case it is 40%. Slaughter ages in goats (Fig. 6) suggests a low share of specimens under a year, 20% (6-12 months), a high percentage between 16-22 months (40%), the same value is recorded between 2-4 years. Beyond this limit specimens were not identified. This management focused on the use up to 80% of youth and sub-adults (i.e. the specimens cut up to three years), suggests goat rearing, primarily for meat and to a lesser extent for milk. As regards the exploitation of sheep, there are some differences from the previous group, in particular, there is no individual less than one year, there is 33.4% animals slaughtered between 1-2 years slaughtered, for meat obviously. Animals of 2-3 years have not been identified, whilst, between 3-6 years was slaughtered about 66.6%. The percentages suggest sheep exploitation, mainly for milk and wool. Many animals were slaughtered especially towards the end of summer-autumn as some would lead you to the swinging of the herd. Data provided by the stages of epiphyseal long bones confirmed the results of analysis of dentition. According to the schedule (fig. 6), the survival rate over one year is 75% in term of post cephalic fragments and 91% according to the teeth; it stabilizes at 82% over 18 months and more than 1.5-2 (2.5) years shall be reduced to 50%.

Table 5 - Stages of the suture in the horse

Age	Element	Not fused		Fused		Total fragment s	MNI
		Left	Right	Left	Right		
10-15 months	Acetabulum			1	1	2	2
	Scapula			2		2	2
	Ph. 1			13		13	4
	Ph. 2			5		5	2
15-18 m	Humerus-D			4	1	5	4
	Radius-P	1		2	1	4	3
	Metacarp-D			3	7	10	7
	Metatars-D	1		4	3	8	5
24 m	Tibia-D		1	1	3	5	4
36 m	Calcaneus	1	2	1		4	3
	Femur-P		1		1	2	2
42 m	Radius-D		1	3		3	4
	Ulna		1	2		3	3
	Femur-D		1	1	1	3	3
	Tibia-P				2	2	2

Continue to 33% reduction (cf. epiphysial stages) and 45% (cf. teeth) around 2.5-4 years, then the percentage is reduced to 18-25% above this limit.

Based on postcranial skeleton remains were found 10 horses, distributed as follows: two killed between 1-1.5 years, four between 2-3 years, two at 3.5 to 4 years and two above that. According to the tooth, four horses have been killed in 3-4 years (permanent teeth eruption is not complete) and four over the limit: one animal is 4-5 years old, two 6-8 years old and one is senile (fig. 7). Correlating the results of two criteria we obtain a minimum of 12 individuals, of which, up to 3.5-4 years was killed about 66.7%, a percentage of 33.3% reached maturity. None of the specimens that reached the adult stage, was not exploited up to an advanced age, the majority didn't reach 10 years, excepting one. We believe the figures are relevant to highlight the significant role of horses in the diet of the population, in addition to use in transportation, riding. Regarding the wild species were identified bones from two red deer and one roe deer hunted in 15 months (not fused proximal tibia). One red deer was hunted below two years (Pd4 unchanged) and another more than 2-3.5 years (premolars definitive changed, fused ulna). The fox bones are from an individual which has just reached physical maturity. Since their bones have the same type of pigmentation with the rest of the material I still included in the list of fauna although repeat could not be connected with that settlement. The skeleton was not made intentionally even if it would come from that epoch.

Animal husbandry

As mentioned above, the inhabitants from Timisoara-Freidorf developed an economy based on exploitation of cattle, horse, and ovicaprids and in a small proportion of pig and game. Cattle covering major proportion of meat requirements in the community, the 44-34% (as fragments, as individuals) are suggestive in this regard. Identifying the bones of castrated confirms their use as beasts of burden, thus replacing some uses of horses in this occupational segment. Equines ranks second, who is less common, they recorded about 29.59% (on bone) and 21.43% (individuals). Basically, the percentage difference between the rate of cattle and horses is only 14.5% of the waste and 12.5% for individuals. If we consider the significant amount of meat provided by them (taking into account specific waist high), and share of almost 66.67% of sub-adult animals, we have a clear picture of their role in the community diet. Small ruminants rank third with 16.26% in terms of numbers of individuals and number of debris, with the same frequency as horses, which is 21.43%. The situation is justified thinking about the high number of jaws, they totalling about a third of ovicaprinelor group compared to only 14% share of the horse remains jaws. It appears that sheep and goats were largely kept for milk and wool, counting less as a source of meat. Pigs had little importance in the diet, as confirmed by the frequencies of 6-10% (fragments-individuals). To emphasize the existence of large dogs, especially using guarded flocks. Hunting is occasionally practiced; its importance was reduced in the supply of meat, as shown by their frequencies, 2-7%. Unusually high percentage of the horse, its constant

use in the diet, the low rate of pigs would suggest a greater mobility of the population. Regarding the consumption of horse meat, some authors³⁴ attempt to provide some explanations for cutting traces on the bones and their fragmented condition, namely: either it comes to the use of horse meat as dog food, or breaking bones is made for easy storage / disposal of waste in landfills or as a result of the processing tools to obtain; sometimes occur in the process of skinning, cutting traces, usually fine, placed on the distal limb. I really found such traces in Freidorf, their presence does not explain the existence of some profound, made to break into smaller pieces. However, these interpretations do not justify the existence of sub-adult specimens in large numbers, where our group comes to a rate of about 66%. In 4th-5th centuries AD, hippophagy is known in some regions of the empire, such Gallia³⁵, either as a return to old habits of the Iron Age (Celtic were

Table 6 – Frequencies of species from the Roman sites in Banat and surrounding areas

	Tm-F/2006	Tm-F/1987	Dum-brăvița	M. Veche	Strei	Hinova	Pojeje-na	Micia	Gârla Mare
Cattle	44.1	30.6	59	38.1	43.02	31.25	38.7	50.7	46.4
Horse	29.6	18.1	23	1.6	1.75	1.92	2.9	3.4	23.2
Sheep/goat	16.5	25	10	21.2	25.52	7.21	14.7	18.4	13.1
Pig	6.83	17	8.5	16.8	22.73	12.01	21.9	19.3	16.4
Dog	0.88			0.4		0.48	1.06	2.7	0.3
Domestics	97.9	90.9	100	78.2	93.02	52.87	79.26	94.5	99.6

consumers of horse meat), or under the influence of Germanic peoples who came into contact with (the Germanic peoples were consuming horse meat)³⁶. Hippophagy was highlighted in Sarmathian communities of Hungarian territory. Meat consumption in the Roman Empire was “taboo”, she was considered impure³⁷. Returning to the Timisoara-Freidorf sample statistics allow revealing any special circumstances, new in the exploitation of animals for this epoch. Comparisons with sites located on the same chronological level (fig. 9) highlights discrepancies between the site of the Banat plain and those concerned. Regardless of their nature (civil or military), beef consumption prevails everywhere, in varying percentages, by 30-58% (table 6, fig. 8). The increased share over 50% noted in the sites of Dumbrăvița (59%) and Micia (50.7%). Between 40-47% are recorded in Freidorf, Strei, Gârla Mare and fewer than 40% in the other ones. So from this point of view the settlement of Freidorf has a mean value. We cannot determine any correlation between the quota of cattle and type of settlement. There are two camps with the percentage of cattle under 40% (Hinova,

³⁴ Luff 1982, apud Johnstone 2004, p. 81

³⁵ Horse meat consumption

³⁶ Johnstone 2004, p. 81

³⁷ Johnstone 2004, p. 82

Pojejena) and another one with a high share such Micia. Equines ranks second in the case of the Banat Plain sites, like those of Timisoara-Freidorf and Dumbrăvița (23%) and the Gârla Mare (23.2%) as well. In other cases the participation of this taxon is reduced below 3%. Small ruminants rank the second only at Strei (25%) and Moldova Veche (21%). Pig has higher percentages than the ovicaprids at Pojejena (ca. 22%) and Strei (19%). Only the sample from Timișoara-Freidorf/1987 campaign offers a higher rate of sheep/ goats as 25% but overall, retained the main trends. These small oscillations between the two samples of Freidorf are imminent when we are dealing with variable sample size. Hunting rate is significant in the two camps of the Danube (Pojejena, Hinova), being influenced by both the military presence in camps and the location in suitable biotope for its practice. In Moldova Veche this occupation has a significant share of 22% too, related by environmental conditions. In other cases hunting does not exceed 10%, missing from the list of fauna from Dumbrăvița, at Gârla Mare being completely insignificant their participation in nutrition. With respect to debris of other groups of animals, particularly poultry, they are missing in sites from the Banat plain, the others such as fish, reptiles being insignificant in relation to food.

Bibliography

- Bökönyi 1982 S. Bökönyi, Trade of domestic animals between Pannonia and Italy, *Savaria*, 16, 1982, pp. 335-339
- Bökönyi 1988 S. Bökönyi, Animal Breeding on the Danube, in C. R. Whittaker (ed.), *Pastoral Economies in Classical Antiquity*, 14, The Cambridge Philological Society, 1988, pp. 171-177
- Bökönyi 1985 S. Bökönyi, Szarmata állatsontleletek Biharkeresztes-Ártánd-Nagy-es Kisfarkasdombról, *DMÉ* 1982. (1985), pp. 251-265 251-265.
- Bökönyi 1986 S. Bökönyi, Animal Remains from the Roman Forum of Sopron-Scarbantia, *Acta Archaeologica Hungarica*, 38, 1986, pp. 397-422
- Bozu, El Susi 1987 O. Bozu, G. El Susi, Așezarea romană târzie de la Moldova Veche-Vinograda Vlaskicrai, *Banatica*, 9, pp. 239-270
- El Susi 1988 G. El Susi, Materialul faunistic din așezarea daco-romană de la Timișoara-Freidorf, *Crisia*, XVIII, 1988, pp. 131-137
- El Susi 1993 G. El Susi, Analiza resturilor de faună din castrul roman de la Hinova, jud. Mehedinți, *Analele Banatului*, II, p. 215-221
- El Susi 1996 G. El Susi, Vânători, pescari și crescători de animale în Banatul mileniilor VI î. Chr. I d. Chr. *Studii arheozoologice, Bibliotheca Historica et Arheologica*, T 3, Timișoara, Editura Mirton, 440 pp.
- El Susi 2001 G. El Susi, Animal Remains from Villa Rustica at Gârla Mare (Mehedinți County), *Die Archäologie und Geschichte der Region des Eisernen Tores zwischen 106-275 N.Chr., Kolloquium in Dr.-Tr. Severin, 1-4 oct 2000*, București, pp. 183-188
- Grant 1982 A. Grant, The use of tooth wear as a guide to the age of domestic ungulates' in Wilson, B. Grigson C. and Payne S. (eds.), *Ageing and Sexing Animal Bones from Archaeological Sites* (Oxford: BAR British Series 109)1982, pp. 91-108

- Greenfield, Arnold 2007 J. H. Greenfield, E. R. Arnold, Absolute age and tooth eruption and wear sequences in sheep and goat: determining age-at-death in zooarchaeology using a modern control sample, *Journal of Archaeological Science*, 2007, pp. 1-14, <http://www.elsevier.com/locate/jas>
- Johnstone 2004 C. J. Johnstone, *A Biometric Study of Equids in the Roman World*, Thesis submitted for PhD, University of York, september 2004, www.york.ac.uk/media/archaeology
- Küchelmann, Zidarov 2005 H. C. Küchelmann, P. Zidarov, Let's skate together! Skating on bones in the past and today in *From Hooves to Horns, from Mollusc to Mammoth. Manufacture and Use of Bone Artefacts from Prehistoric Times to the Present, Proceedings of the 4th Meeting of the ICAZ Worked Bone Research Group at Tallinn*, 26th–31st of August 2003, 2005, Tallinn, pp. 1-23
- Mare, Tănase 2002 M. Mare, D. Tănase, *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2001*, mai 2002, p. 317
- Reitz, Wing 2008 E. J. Reitz, E. S. Wing, *Zooarchaeology*, second edition, 2008, *Cambridge Manuals in Archaeology*
- Rowley-Conwy 2004 P. Rowley-Conwy, Age at Death: A Zooarchaeological Technique with Implications for Anthropology, Agricultural economics and History, *Journal of Interdisciplinary Studies in History and Archaeology*, vol. 1, no.1 (Summer 2004), pp. 51–59
- Stanc 2005 S. Stanc, *Cercetări arheozoologice pentru secolele IV-X d. Chr. din zonele extracarpătice de est și de sud ale României*, 2005, Teză de doctorat (versiune PDF)
- Sykes, Symmons 2007 N. Sykes, R Symmons, Sexing Cattle Horn-cores: Problems and Progress, *International Journal of Osteoarchaeology*, 17, 2007, pp. 514–523, published online 21 February 2007, *Wiley Inter Science*, www.interscience.wiley.com
- Udrescu 1973 M. St. Udrescu, Fauna descoperită în așezarea de la Strei, *Sargetia*, X, pp. 173-179
- Udrescu 1985 M. St. Udrescu, Unele observații privind creșterea animalelor și vânătoarea în castrul roman de la Micia-Hunedoara. Date zooarheologice, *Revista Muzeelor*, 8, 1985, pp. 66-69
- Vörös 1993 I. Vörös, Apagy barbaricum császárkori település állatsontmaradványai (Animal bones from the Roman Imperial Period settlement at Apagy in Barbaricum). *JAMÉ* 33–35 (1990–1992), pp. 33–65.
- Zeder 2002 M. A. Zeder, Reconciling Rates of Long Bone Fusion and Tooth Eruption and Wear in Sheep (Ovis) and Goat (Capra) in 9th ICAZ Conference, Durham, *Recent Advances in Ageing and Sexing Animal Bones* (ed. D. Ruscillo), 2002, pp. 87–118

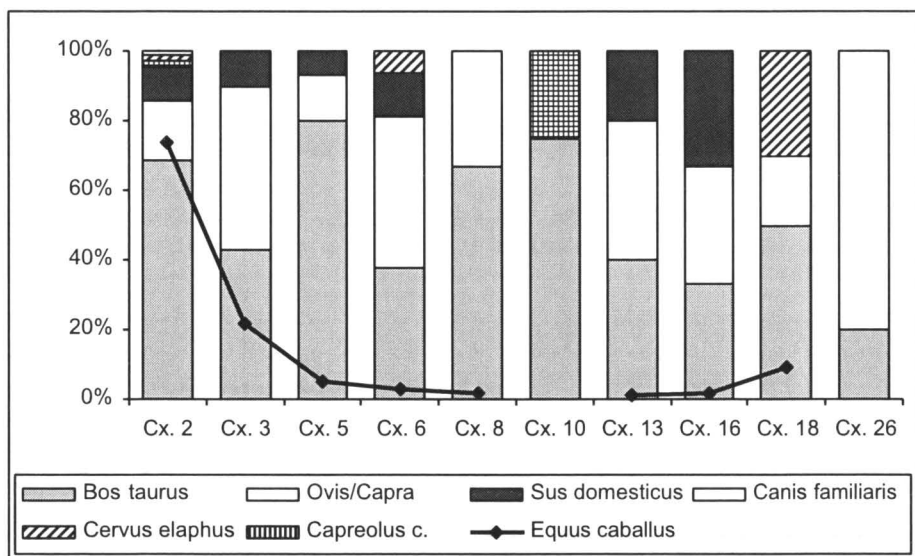

Fig. 1 – Bones' frequency in complexes of 2nd-3rd centuries AD

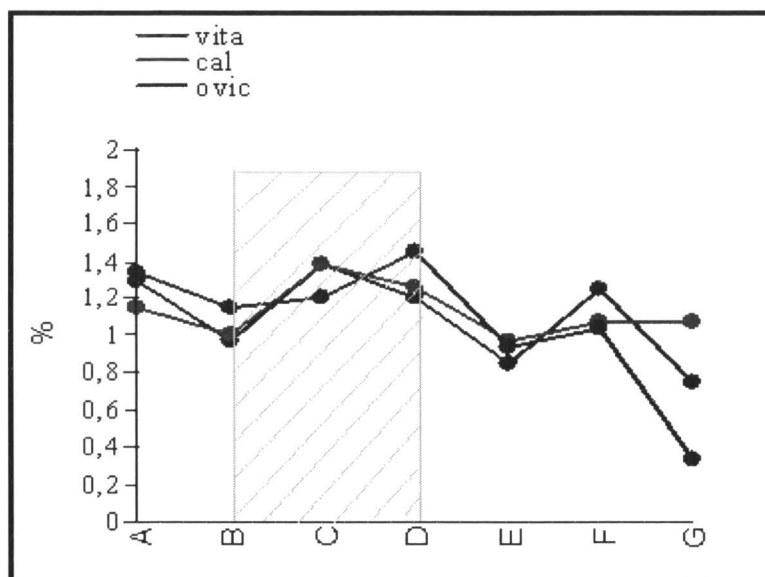

Fig. 2 - Percentages anatomical regions of species

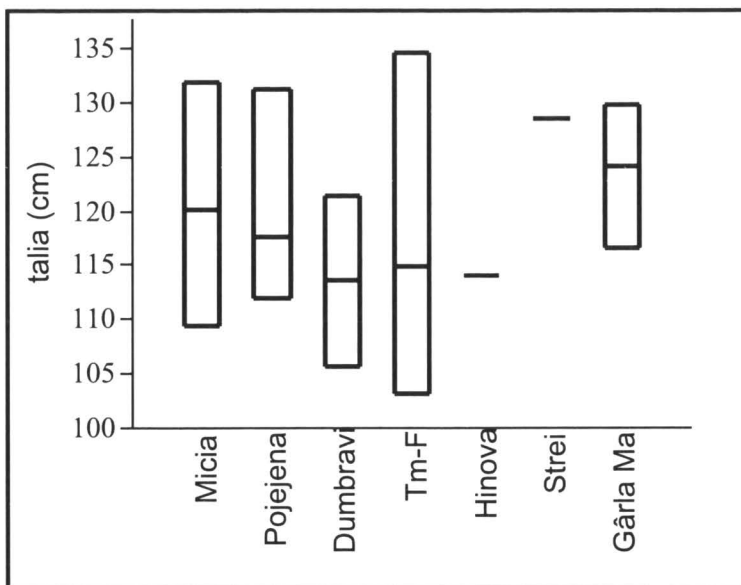

Fig. 3– Cattle withers heights in Roman sites

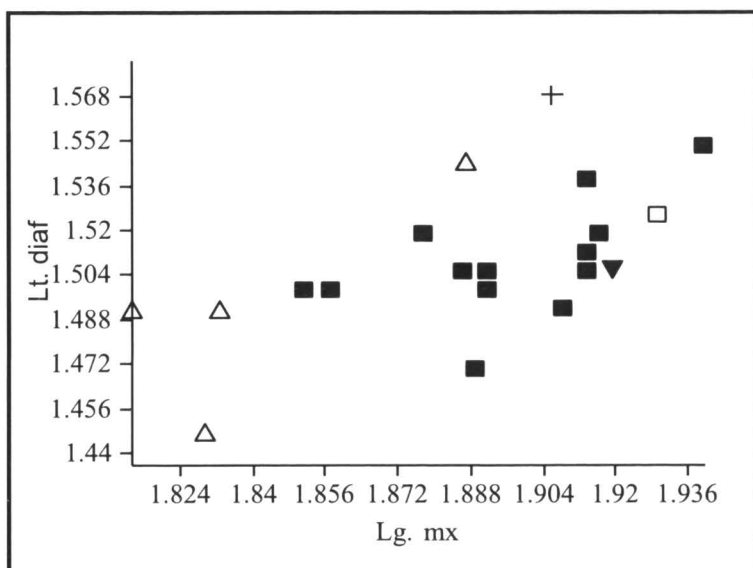

Fig. 4–Scatter diagram PH1-GL/SD in sites from 2nd-4th
 AD: ■-Timișoara-F; □-Gârla Mare; ▼-Strei; + -
 Pojejena; △ - Sarmathian sites in Hungary

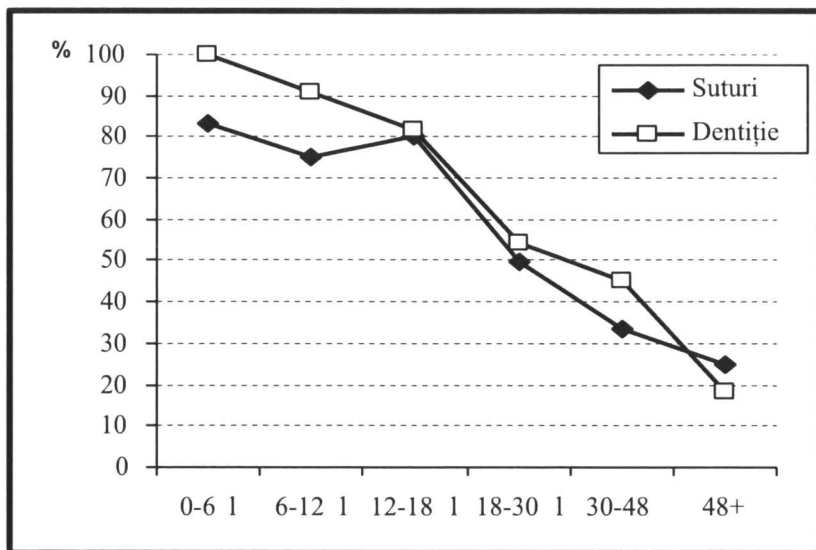

Fig. 5 – Cattle age profiles

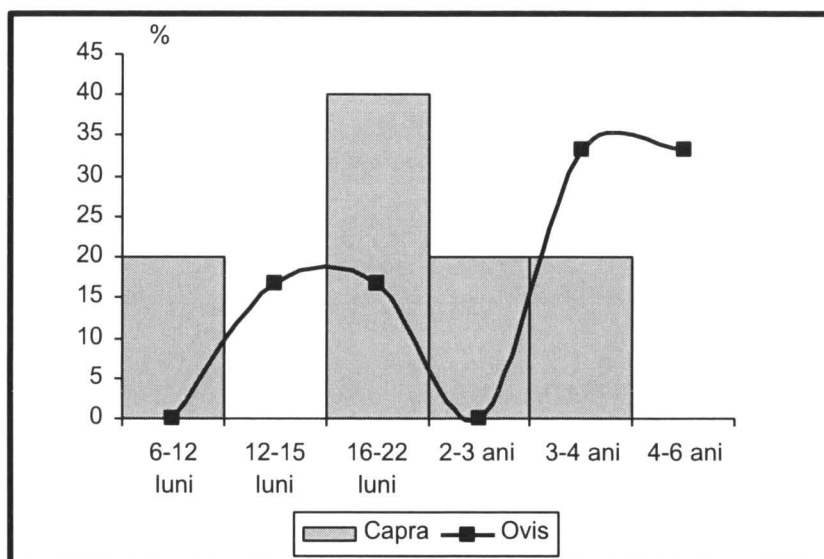

Fig. 6 – Small ruminants' age profiles

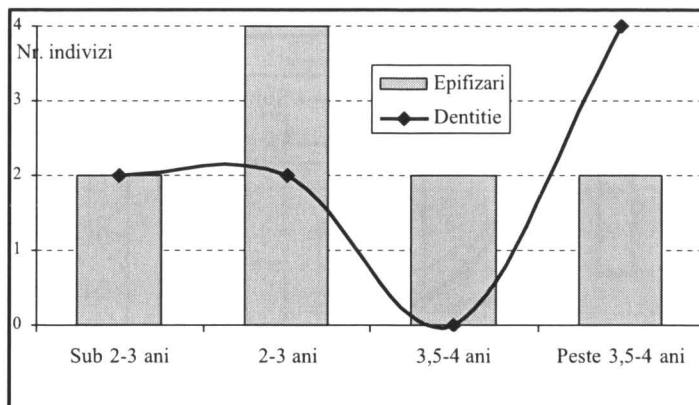

Fig. 7 – Horse age profiles

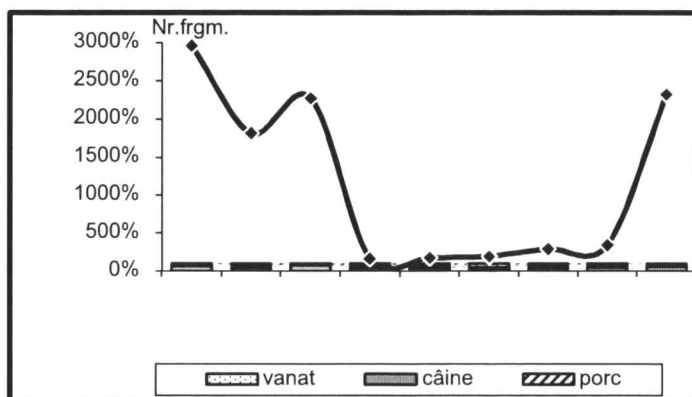

Fig. 8 – Frequencies of species from the Roman sites in Banat and surrounding areas

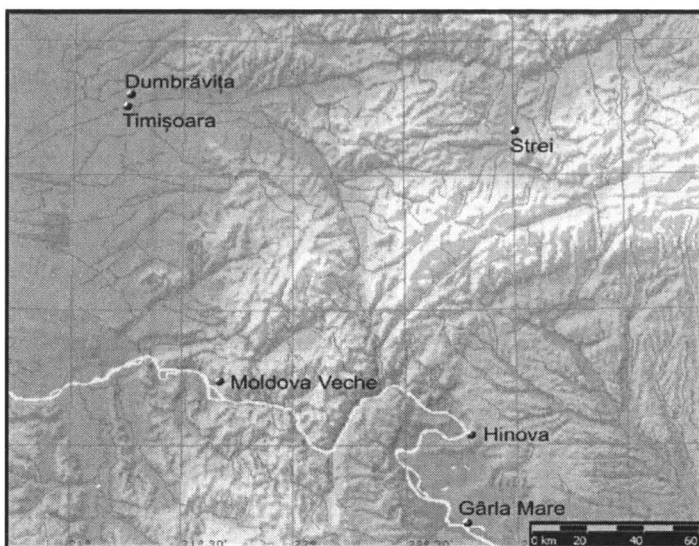

Fig. 9 – Map of investigated sites

Les villes romaines d'Olténie. Notes toponymiques et épigraphiques

1. Remarques sur le toponyme *Drubetis* de Tabula Peutingeriana; c'est l'ablatif du pluriel *Drubetae*: il s'agit du site de la rive gauche (le camp et la ville romaine) et de celui de la rive droite (le camp de *Transdrobeta*; pour ce toponyme, voir AÉ, 1998, 1115 g), liés par le grand pont sur le Danube construit par Apollodore de Damas. L'auteur met ce toponyme en liaison avec la rivière de Topolnița (toponyme slave), affluent du Danube, qui probablement s'appelait dans l'Antiquité toujours *Drubeta* (en langue dace: "la rivière qui traverse une forêt de chênes").

2. Observation récente sur l'inscription de Cioroiu Nou (IDR, II, 142); dans la troisième ligne, on peut compléter [*pro sal(ute)*] ou *et genio Ma]lvensium*, ce qui permet de localiser l'énigmatique *colonia Malvesis* à Cioroiu Nou (dép. de Dolj).

3. L'inscription d'une base de statue dédiée à T. Iulius Capito, *c(onductor) p(ublici) p(ortorii) Illyric(i) [e]t r(ipae) T(hraciae)* (CIL, III, 753 = 7429; ILS, 1465; IDRE, II, 319) par plusieurs villes des provinces danubiennes, parmi lesquelles le *municipium Romulensium*. À l'avis de l'auteur, le fermage de Capito date de l'époque de Marc Aurèle et Lucius Verus (voir dans ce sens: CIL, III, 6124 = ILS, 1464), car ultérieurement cette mission a été confiée à un procureur de rang équestre (voir AÉ, 2005, 1289). Il s'ensuit que la première attestation du *municipium Romulensium* date de la même époque. D'autre part, il y a des preuves pertinentes que Romula a été promue, tout comme Drobeta et Napoca, au rang de municipe par l'empereur Hadrien (voir *supra*, n. 23-24).

4. Dans un autre article, j'ai essayé de démontrer que la cité de Sucidava a possédé – elle aussi – le rang de *municipium*. On peut de même invoquer en plus: l'existence d'une enceinte de la ville, élevée probablement à l'époque de Philippe l'Arabe (simultanément avec celui de Romula); l'existence possible d'un *Capitolium* à Sucidava (la découverte de quelques fragments d'une grand statue en bronze doré – dont une foudre – appartenant sans doute à Jupiter Optimus Maximus; voir n. 34).

Mots clé: Drobeta, Malva, Romula, Sucidava

Cuvinte cheie: Drobeta, Malva, Romula, Sucidava

Dacă urmărim Tabula Peutingeriana¹, observăm că drumul imperial care trecea prin Singidunum și Viminacium, continua de-a lungul Dunării prin Lederata și Taliata (Donji Milanovac); de aici, ocolea masivul muntos din

¹ Despre acest izvor „cartografic”: K. Miller, *Itineraria Romana. Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana*, Stuttgart, 1916; Annalina și Mario Levi, *Itinera picta. Contributo allo studio della Tabula Peutingeriana*, Roma, 1967; E. Weber, *Tabula Peutingeriana. Codex Vindobonensis 324*, Graz, 1976 (*Kommentar și Vollständige Faksimile Ausgabe in Originalformat*). Pentru ținuturile de la Dunărea de jos, câteva observații: Al. Suceveanu, Iuliana Barnea, *Dacia (N.S.)*, 37, 1993, p. 167-171 (= Al. Suceveanu, *Opuscula Scythica. Grecs et Romains au Bas Danube*, București, 2009, p. 145 și urm); C. C. Petolescu, *Dacia în Tabula Peutingeriana*, *Thraco-Dacica*, 19, 1998, p. 157-160 (reluat în *Contribuții la istoria Daciei romane*, I, București, 2007, p. 276-279).

zona Porților de Fier², ajungând la Egeta (Brza Palanka), după care continua spre est, până la vărsarea Dunării în Mare. De la Egeta, un alt drum urca pe Dunăre, iar după 16 mile este înregistrat alt toponim: Drubetis. De la Drobeta (după care sunt indicate XXXVI = 36 de mile romane; 53,460 km), drumul traversa Oltenia, marcat de câteva toponime: Ad Mutrium XXXV, Pelendava XX, Castris Novis LXX, Romula; în continuare drumul urca pe Olt, trecea munții, ajungând la Apulum (unde se unea cu drumul imperial din vestul Daciei).

1. Forma **Drubetis** a rămas neînțeleasă, chiar de unii autori antici³; astfel, Ptolemeu, care utilizează *Tabula* ca sursă pentru localitățile din Dacia, înregistrează aceeași formă: Δρουβητίς (Geogr., VII, 4); la fel apare în *Cosmographia* Geografului din Ravenna (IV, 14): *Drubetis*. În realitate este vorba de un ablativ plural, acest toponim referindu-se la două puncte: pe malul de nord, în Dacia, castrul (137,50 x 103 m) și așezarea urbană (*municipium Hadrianum*, ulterior *colonia Septimia Drobeta*; azi Turnu Severin); pe malul drept, în Moesia Superior, castrul de la Kostol – *Transdrobeta*⁴ (130 x 123 m). Castrele erau situate la cele două capete ale podului construit de arhitectul Apollodor din Damasc; împreună, cele trei obiective formau o unitate strategică, fiind păzite de *cohors III Campestris*⁵, trupă probabil *milliaria*.

În privința toponimului *Drubeta*, s-au propus mai multe etimologii. După unii învățați⁶, s-ar traduce prin „Despicata”, deoarece aici Dunărea se desparte, în fața unei mici insule (Ostrovlul Șimian). O altă etimologie a propus Vl. Georgiev, care deriva acest toponim din indoeuropeanul **druw(o)* – „lemn, copac”; el remarca astfel prezența în limba română a cuvântului *druete*: „bucată de lemn”⁷. Această etimologie a fost acceptată și de C. Poghirc⁸. Forma traco-dacică se regăsește în antroponimul *Drubius* din

² Pentru această zonă, vezi *Atlasul complex «Porțile de Fier»*, Editura Academiei, București, 1972, p. 19 (cartograma de bază)

³ Eroarea persistă chiar și la unii savanți moderni: vezi astfel D. Tudor, *Oltenia romană*⁴, București, 1978, p. 170-171 (dar forma Δρουβητύς, pe care autorul o preferă, este o variantă coruptă); vezi și I. I. Russu, IDR, III/3, 1984, p. 207: *Petris* (!), evident: *Petrae* (o localitate omonimă în Dobrogea, azi Camena; vezi ISM, V, 222: *vicani Petrenses*)

⁴ AÉ, 1998, 1115 g

⁵ Despre această trupă: C. C. Petolescu, *Auxilia Daciae*, București, 2002, p. 92-95, nr. 28. Cf. idem, *Dacia în timpul domniei împăratului Hadrian*, Drobeta, 15, 2005, p. 123-129 (= *Contribuții*, I, p. 173-177)

⁶ Astfel: W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, II, 2, Wien, 1894 [reimpr. 1980], p. 73; V. Pârvan, *Getica, o protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 278, 286. Vezi și G. G. Mateescu (AlIN, 1924-1925, p. 278), care îl deriva de la epitetul zeului cavalier *Deus Dobrates* (menționat pe un relief de la Intercisa)

⁷ Zbornik za filologiju i lingvistiku, Novi Sad , 4-5, 1961-1962, p. 85-86 (*apud* C. Poghirc, v. *infra*)

⁸ C. Poghirc, *Etimologia și semnificația toponimului dac Drubeta*, Drobeta, 2, 1976, p. 30-33.

Moesia Inferior⁹; sufixul *-eta* se întâlnește în unele toponime traco-dacice (vezi și *Egeta* transdanubiană)¹⁰.

După părerea mea acest toponim este legat de numele antic (neatestat însă de vreun izvor) al râului care se varsă în Dunăre, în aval de municipiul Turnu Severin de azi: *Topolnița*; acest hidronim este slav, desemnând un râu care străbate un ținut cu plop¹¹ (cf. slavo-bulg. *topola* = „plop”), peisaj caracteristic pentru cursul inferior al râului. Este posibil ca același sens să fi avut și în traco-dacă (vezi etimologia propusă de Gheorghiev și Poghirc; cf. încă gr. *δρυς, υός* „stejar”): *Drubeta* – „râul care străbate păduri de stejar”. De altfel, și alte așezări din Dacia romană au numele derivat de la râuri: *Tibiscum* (castru și municipiu roman) de la râul *Tibiscus* (azi Timiș)¹², *Ampelum* (azi Zlatna) de la un râu *Ampelus* sau *Ampeius* (azi Ampoiu)¹³, poate și *Dierna*¹⁴, de la râul numit acum Cerna¹⁵; alte așezări au nume de factură romană, confecționat cu prepoziția *ad* precedând un hidronim autohton: *Admutrium* (*Amoutria* în Tabula Peutingeriana, ‘Αμοῦτριον la Ptolemeu, III, 8, 4) pe râul *Mutrius* (Motru) și *Adsamum* – pe râul *Samus* (Someș)¹⁶.

2. În câteva studii mai vechi¹⁷, am arătat netemeinicia părerii că *Malva* ar trebui căutată la Denta (în Banat), ca și aceea că ar fi un alt nume (cel autohton) al Romulei; dintre alte localizări propuse noi am acceptat, cu titlu de ipoteză, pe aceea exprimată de C. S. Nicolăescu-Plopșor, pe baza unei inscripții de la Cioroiu Nou (jud. Dolj): *M. Opellius Maximus / [dec(urio) Mo]ntanensium, Herculi, / [pro sal(ute) Mal?]vensium ex voto posuit*¹⁸.

De mai mulți ani, urmărind textul acestei inscripții (direct, pe piatră), am observat că, deasupra spărturii de dinainte de literele VENSIVM, se

⁹ AE, 1999, 1354. Vezi și F. Cumont, AEM, 17, 1894, p. 21, care îl lega de antroponimul trac *Debias*

¹⁰ C. Poghirc, *loc. cit.*

¹¹ I. Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 95-96: < slav. *topol(a)*: o specie de plop (*populus alba*). Un râu Topolnița se află și în Bulgaria, afluent al Mariței.

¹² Acest râu este amintit de Priscus Panites (Τιφήςας), preluat de Geograful din Ravenna (IV, 14: *Tibisia*) și Constantin Porfirogenetul (*De administrando imperio*, 40, 35-44: Τιβήσας) (vezi *Fontes*, II, p. 260-261, 580-581, 666-667). Vezi I. I. Russu, *Nume de râuri din vestul Daciei*, Cercetări de lingvistică, 2, 1957, p. 256

¹³ IDR, III/3, 280

¹⁴ Despre etimologia toponimului *Dierna*, vezi I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*², București, 1967, p. 102; vezi și IDR, III/1 (1977), p. 63-64: **dher* „așezare, localitate”, nu „prăpastie, defileu”, „cum se admitea anterior”. Etimologia traco-dacă este remarcată acum și în antroponimul *Dernaius Derdipili f(i)lius Dacus*, militar (lăsat la vatră cu rangul de *beneficiarius*) din flota de la Ravenna; numele se întâlnește și în Moesia, uneori cu forma *Die*, Διε (vezi D. Dana, în ZPE, 143, 2003, p. 176; D. Dana, Fl. Matei-Popescu, Chiron, 39, 2009, p. 227).

¹⁵ Vezi CIL, III, 1568 (= AE, 1960, 343; IDR, III/1, 60): *statio Tsiernen(sis)*; dar I. I. Russu (vezi IDR, III/1, p. 64) neagă orice legătură cu „slavo-românul” Cerna

¹⁶ Vezi ILD, 765 (= AE, 1957, 326): *agens Samo cum reg(ione) Ans(amensium) sub seg(nis) (!)*; vezi și ILD, 769

¹⁷ Vezi Îndeoșebi: C. C. Petolescu, SCIVA, 38, 1987, 1, p. 23-32 (= idem, *Contribuții*, I, p. 180-190)

¹⁸ C. S. Nicolăescu-Plopșor, Revista Muzeelor, 2, 1965, 3, p. 203-207 (= IDR, II, 142, unde sunt înregistrate și opiniile contestate)

distinge piciorul de sus al hastei unei litere; studiind toate posibilitățile, am ajuns la concluzia că aici se poate reconstitui litera *L*. În ziua de 5 februarie 2009, aflându-mă din nou la Craiova cu prilejul unei reuniuni științifice¹⁹, i-am expus profesorului I. Piso, cu piesa în față, observațiile mele – cu care distinsul coleg a fost de acord. Prin urmare, în locul respectiv trebuie completat *[Ma]lvensium*²⁰; dar în timp ce eu accept părerea lui Plopșor (*colonia Malvensis* poate fi localizată la Cioroiu Nou), I. Piso consideră că *Malva* trebuie căutată în altă parte a Daciei²¹.

3. Inscripția gravată pe baza unei statui, dedicată de *ordo col(oniae) Ulp(iae) Oesc(ensium)* lui T. Iulius Capito, *c(onductor) p(ublici) p(ortorii) Illyric(i) [e]t r(ipae) T(hraciae)*, arată că acest personaj a fost distins cu onoruri din partea mai multor orașe din provinciile dunărene – între care cu (*ornamentis*) *Ilviralib(us) ab ordine municipi Romulensium*²². După cum bine a remarcat R. Ardevan, rezultă că Romula avea în frunte *duumviri*, precum Drobeta și Napoca, ridicate la rangul de *municipium* de Hadrian; acesta ar fi un important argument că Romula a devenit *municipium* sub același împărat²³. Această concluzie a fost întărită cu alte observații de autorul acestor rânduri, pornind tot de la inscripția dedicată lui T. Iulius Capito²⁴.

Acest personaj mai apare, alături de doi frați ai săi, într-o inscripție de la Asamum, tot din Moesia Inferior: *Numini Augustor(um) et genio p(ublici) p(ortorii)* ridicată de *Hermes Iuliorum Ianuari Capitonis Epaphrodit(i), conductorum p(ublici) p(ortorii) Illyrici et ripae Thraciae, ser(vus) vil(licus)*²⁵; cei doi *Augusti* pot fi Marcus Aurelius și Lucius Verus sau Marcus Aurelius și Commodus.

Dar dintr-o inscripție de la Porolissum dedicată împăratului Marcus Aurelius și Cezarului Commodus, aflăm că vămile erau deja strânse de către un *procurator*²⁶; Commodus fusese înălțat la rangul de *Caesar* la 12 octombrie 166 și a fost proclamat *Augustus* în 177 (*ante 17 iunie*)²⁷. Înseamnă că *Augusti* din inscripția de la Asamum erau Marcus Aurelius și Lucius Verus; prin urmare, și inscripția de la Oescus datează înainte de ianuarie/februarie 169 (când murea Lucius Verus).

Cum arătam cu mai mulți ani în urmă, este improbabil ca *municipium Romulesium* să fie creat de Marcus Aurelius, de vreme ce nu poartă

¹⁹ Prezentarea publică a cărții lui D. Bondoc, *Cioroiu Nou. 100 descoperiri arheologice*, Craiova, 2000

²⁰ În spărtura din r. 2 se mai poate restitui: *[et genio Mal]vensium*

²¹ AÉ, 2007, p. 157-159 (referire la: D. Bondoc, SCIVA, 58, 2007, p. 157-159).

²² CIL, III, 753 (= 7429; ILS, 1465; IDRE, II, 319)

²³ R. Ardevan, AMN, 21, 1984, p. 106

²⁴ C. C. Petolescu, AO (serie nouă), 13, 1998, p. 23-26 (= idem, *Contribuții*, I, p. 178-180).

²⁵ CIL, III, 6124 (= ILS, 1464)

²⁶ N. Gudea, AMP, 12, 1988, p. 178-179 (= AÉ, 1988, 978; ILD, 677); rectificare: I. Piso, AMN, 41-42 (I), 2004-2005 (2007), p. 183-185

²⁷ D. Kienast, *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*², Darmstadt, 1996, p. 147

gentiliciul *Aurelium*²⁸; acesta era aproape totdeauna omis când era vorba de un împărat anterior. Prin urmare, trebuie să admitem că *municipium Romulensium* este o creație a împăratului Hadrian (v. *supra*, notele 23-24).

4. Chiar după publicarea inscripției privind refacerea templului zeiței Nemesis de către *curial(es) territ(orii) Suc(idavensis)*²⁹, rangul așezării civile de la Sucidava a rămas necunoscut. Această ezitare a fost determinată în bună parte și de nesiguranța (generată artificial) în legătură cu datarea acestei inscripții³⁰.

Dar *curiales* erau cetățenii unui oraș repartizați în *curiae*³¹. În cazul de față, *curial(es) territ(orii) Suc(idavensis)* erau cetățenii din teritoriul rural al Sucidavei, având reprezentanții lor în *ordo decurionum*³²; ei poartă acest nume în inscripție pentru a se deosebi de cei din curiile urbane. De altfel, deținem câteva dovezi epigrafice, cum că acești *curiales* apar în așezările urbane mult mai devreme decât se credea până acum³³.

Probabil că la Sucidava existau și alte temple, eventual și un *Capitolium*: de aici pot proveni fragmentele unei statui de bronz aurit de mari dimensiuni a lui Iupiter³⁴; această constatare pledează pentru ideea că Sucidava a posedat rangul de *municipium*. Pentru rangul de *municipium* pledează în plus și ridicarea zidului de incintă al Sucidavei, poate pe timpul lui Filip Arabul.

²⁸ Vezi dimpotrivă: *munic(ipium) Aur(elium) Ap(ulense)*: CIL, III, 986 (= ILS, 3848; IDR, III/5, 20)

²⁹ IDR, II, 190

³⁰ Astfel, Gr. Tocilescu (*Monumentele epigrafice și sculpturale ale Muzeului Național de Antichități din București*, I, București, 1902, p. 636.) o data vag, într-o epocă târzie, datorită termenului *curiales*, iar V. Pârvan (*Știri nouă din Dacia Malvensis*, București, 1913, p. 61-63, nr. 27.) „în niciun caz mai târziu de mijlocul secolului al III-lea”. Datorită mențiunii *curialilor*, C. Daicoviciu (AISC, IV, 1941-1943, p. 291 și urm.) considera și el că inscripția nu poate data înainte de anul 250 și identifica pe cei doi împărați cu Valerian și Gallienus (253-260). Dar Gr. Florescu a arătat că termenul *curiales* începe să fie cunoscut încă din secolul al III-lea, sub Severi, generalizându-se în secolul al IV-lea; după acest epigrafist inscripția de la Sucidava poate data „înainte de 250, poate cu cel mult doi ani” (pe baza tehnicii de prelucrare a monumentului, asemănătoare cu aceea a inscripției de la Romula, atestând construirea zidului de incintă al Romulei pe timpul lui Filip Arabul; vezi comentariul la IDR, II, 324). După D. Tudor inscripția datează din secolul al IV-lea (propunere care „concordă cu apariția documentată a acelor *curiales* teritorii numai în secolul al IV-lea”; *Oltenia romană*⁴, p. 208.), datare de care alți autori (Em. Popescu, IGLR p. 294-295, nr. 277; I. I. Russu, *Transilvania*, 1977, nr. 9, p. 7-12) se îndoiesc

³¹ Vezi DEp, II/2, p. 3394-3398 („le curie nei municipi”)

³² Vezi RE, IV (1911), col. 1826, unde trimite pentru *curiales* la vocea *decurio*

³³ Vezi inscripția de la Lanuvium (Italia, regio I; AE, 1994, 345 pe timpul lui Traian); precum și alte câteva din Africa de nord: de la *Mactaris* (AE, 1960, 115), *Pheradi Maius* (AE, 2003, 1933), și *Thurburbo Maius* (AE, 1941, 40) și *Thurnburga* (AE, 1988, 1116)

³⁴ Fragmentele s-au aflat la început în colecția D. Papazoglu, apoi la Muzeul Național de Antichități din București; mai nou, au fost transferate la Muzeul Olteniei (vezi D. Bondoc, *Bronzuri romane figurate. Muzeul Olteniei, Craiova, Craiova*, 2000, p. 41-46)

DESPRE PANDANTIVUL ROTUND CU CASETĂ DIN DACIA ROMANĂ. *BULLA*

Ana Hamat

About the round pendant with box in roman Dacia. *Bulla*. This article brings into question once more the round pendant with box in Roman Dacia. This kind of pieces are widespread in the Roman world, being worn by children and young women. In Dacia they were discovered in eight different locations: Ulpia Traiana, Porolissum, Apulum, Gilău, Tibiscum, Napoca, Romula and Potaissa. Our catalog includes sixteen such pieces divided into four main types. Fifteen pieces come from excavations carried out into temples, amphitheatres or roman forts.

Key words: *bullă*, pendant, children, roman forts, Roman Dacia

Cuvinte cheie: *bullă*, pandantiv, copii, fortificații romane, Dacia romană

Medalioanele și pandantivele pentru lumea antică au rol de a completa un colier și a pune în valoare situația materială a proprietarului, fiind – dacă ne putem exprima în acest mod – un mijloc propriu de propagandă. Principalul lor rol este acela de înfrumusețare, la acesta se adaugă și calitatea apotropaică a bijuteriei. Un astfel de pandantiv, care ilustrează dualismul bijuteriei în antichitate este pandantivul de tip *bullă*.

Bibliografia străină acordă un loc special acestui tip de podoabă, articole despre pandantivul de tip *bullă* au apărut încă din secolul al XIX-lea, sub semnătura lui E. Saglio în vol. I din *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, și a lui A. Mau în *Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*. Secolul următor a dus la o creștere a interesului față de aceste artefacte, direct proporțional cu avansul săpăturilor din necropole. Printre lucrările de referință amintim lucrarea scrisă de Magdolna Szilagyi-Bullák és amulettakapszulák az Aquincumi Múzeum Gyűjteményében în 2005 și pe cea a lui Branka Migotti- *Rimska bula u Panoniji*, apărută în 2007 și care aducea în discuție¹ peste 60 de piese din Pannonia - majoritatea provenind însă de la Intercissa.

Spre deosebire de provinciile învecinate, unde necropolele au fost cercetate în mare măsură, astfel că au ieșit la iveală numeroase piese de acest fel și, prin urmare, numărul mare de descoperiri a făcut posibilă apariția unei bibliografii axate pe această problemă, Dacia suferă la capitolul săpături în necropole. Acesta este principalul motiv care a făcut ca pe teritoriul ei, astfel de bijuterii să apară până acum destul de rar. De cele mai multe ori ele au fost tratate sumar în cadrul unor articole, studii sau monografii care privesc siturile arheologice din Dacia romană. Piese de acest gen au fost publicate de către H. Daicoviciu, D. Alicu și colectivul de cercetare de la Ulpia Traiana². Fiind privită ca și bijuterie, *bullă* a fost inclusă și în articole axate pe studiul bijuteriilor din provincia romană, astfel de

¹ Migotti 2007, p. 187-219

² Daicoviciu et alii 1989- 1993, p. 419; Alicu et alii 1994, p. 52, nr. cat 715

articole s-au născut în 1994 din colaborare lui S. Cociș cu D. Alicu³. Piese disparate au apărut și la Gilău⁴, sau mai recent în necropola de la Apulum⁵. La Porolissum, cercetările mai vechi publicate sub forma unei monografii de către N. Gudea⁶ au fost completate recent cu încă o piesă descoperită într-o clădire din *vicus*⁷. Primul corpus al bijuteriilor de acest gen din Dacia a fost întocmit în 2007 de către Doina Benea⁸. Pentru prima oară piesele din Dacia au fost inventariate, tehnologia obținerii lor a fost explicată și s-au găsit analogii din afara provinciei. După cum se vede, cercetarea la nivelul Daciei a pandantivelor de tip *bulla* a luat avânt destul de târziu, odată cu acest ultim articol, publicat acum trei ani.

Ce este *bulla*? Această întrebare a avut de-a lungul timpului diferite răspunsuri. Concluzia la care s-a ajuns este că această bijuterie face parte din grupa pandantivelor cu casetă, având o formă rotundă, realizată din piele, bronz, argint sau din aur⁹. Forma convexă a bijuteriei reflectă originile etrusce¹⁰, aceste mici podoabe, fiind purtate frecvent ca și pandantive¹¹. Izvoarele antice menționează *bulla aurea*- purtată de tineretul privilegiat¹²- copiii născuți liber de la naștere și până la maturitatea oferită de *toga pretexta*¹³. Maturitatea socială era momentul în care, micile bijuterii erau depuse ca ofrandă zeilor protectori ai casei¹⁴. Băieții o depuneau ca ofrandă pe altarul *Larilor* sau pe cel al lui *Hercules*, iar fetele o depuneau ca ofrandă fie *Larilor* fie zeiței *Junona*¹⁵.

Realitatea arheologică întărește faptul că atât băieții, cât și fetele o purtau, deși în cazul fetelor era preferată uneori și o altă amuletă numită *lunula*. Există chiar părerea că fetele nu purtau *bulla*, aceasta fiind înlocuită cu *lunula*¹⁶, teorie contrazisă desigur, atât de dovezile arheologice cât și de monumentele sculpturale romane ce înfățișează tinere, care poartă *bulla*.

Materialul prețios se regăsește însă mai puțin în descoperirile arheologice de astfel de artefacte¹⁷, cele mai multe piese fiind realizate din bronz. În timpul etruscilor suprafața din aur a bijuteriei era de obicei decorată cu imagini protectoare, una dintre acestea fiind capul *Gorgonei*, care trebuia să protejeze purtătorul de influențele malefice¹⁸ și probabil de deochi.

³ Alicu, Cociș 1989, p. 225; Cociș 1994, p. 56, pl. 14, 45

⁴ Diaconescu, Opreanu 1981, p. 59- 60

⁵ Bounegru 2010, p. 78

⁶ Gudea 1989, p. 670

⁷ Tamba 2008, p. 281

⁸ Benea 2004, p. 142

⁹ Plinius, NH, 28, 39

¹⁰ Pinckernelle 2007, p. 42

¹¹ Alicu, Cociș 1989, p. 225

¹² Plinius NH, 28, 9, p. 41

¹³ "Mi-am, prins și *bulla* de altarul pe care *larii* îl veghează,/ Și *toga albă* îmbrăcând-o, nimic nu mi se împotriva./, Persius , *Despre libertate*, 5, 28

¹⁴ Benea 2004, p. 142

¹⁵ Saglio,sv. *Bulla*, DA, p. 755

¹⁶ Sebesta 2001, p. 47

¹⁷ Migotti 2007, p. 28

¹⁸ Pinckernelle 2007, p. 42

Chiar și romanii din epoca imperială recunoșteau că obiceiul de a purta *bulla* era de origine etruscă, Iuvenal o denumea chiar *etruscul aur*¹⁹, făcând din ea un criteriu de departajare a copiilor liberi în funcție de avere. Prin tradiție, al cincilea rege al Romei, Tarquinius Priscus, a dăruit fiului său o *bulla* de aur după ce acesta a omorât primul dușman în luptă²⁰. Prin urmare, în tradiția etruscă, *bulla* avea rol de *insignia*²¹, o distincție primită după o luptă victorioasă. Mai târziu, dar tot în perioada etruscă, semnificațiile portului bijuteriei s-au schimbat, *bulla* semnificând condiția socială a purtătorului.

În perioada republicană *bulla aurea* a început să fie purtată de către fiii patricienilor, urmași de toți copiii care aparțineau clasei senatoriale²². Ceilalți se mulțumeau cu materiale mai ieftine, pe care și le puteau permite. Astfel, copiilor născuți liber le-a fost acordat acest drept după războaiele punice cu condiția ca mamele lor să fie *matres familias*²³. Copiii cavalerilor au purtat *bulla aurea* încă de la început, informații care atestă acest fapt le avem de la Plinius²⁴. Spre deosebire de perioada etruscă, suprafața bijuteriei a rămas la romani fără decorații²⁵, portul ei răspândindu-se în perioada imperială romană la toți copiii născuți liber, pentru a fi recunoscuți de către toți membri societății și a nu fi molestați²⁶.

Dacă în perioada etruscă *bulla* era o caracteristică a regalității, fiind purtată la început ca și decorație militară²⁷, lucrurile se vor schimba pe urmă. După tradiție, primul rege al Romei a purtat *bulla*²⁸, mai apoi, aceasta se regăsea la gâtul generalilor învingători, fiind apanajul unui *triumphator*²⁹, ca semn al victoriei, dar și ca protecție împotriva gândurilor rele³⁰.

Sfârșitul Republicii aduce o schimbare a semnificațiilor, bijuteria devine o marcă a celor născuți liber, cu un rol apotropaic. Astfel, în interiorul lor se află obiectele care pot oferi protecție, foarte diferite de la caz la caz. În spațiul gol sigilat din interior, arheologii au găsit chiar și fire de păr³¹, care puteau aparține cuiva din familie, eventual mamei și având rolul de a apăra copilul atunci când aceasta nu se afla lângă el³². Uneori în micul receptacol a fost găsită rășină - cum este cazul unor descoperiri din necropola de la Aquincum³³. Acestea puteau fixa parfumuri sau aveau un rol medicinal, omul

¹⁹ "De-ai purtat etruscul aur în a ta copilărie, / Sau un simplu nod de piele, legământ de sărăcie, /, Iuvenal, *Paraziții*, 5, 164

²⁰ Macrobius, *Saturnalia*, 1, 8

²¹ Macrobius, *Saturnalia*, 1.6.7

²² Macrobius, *Saturnalia*, 1, 6.11

²³ Sebesta 2001, p. 47

²⁴ Plinius, NH, 33, p. .

²⁵ Pinckernelle 2007, p. 45

²⁶ O astfel de rășină este *labdanum*; Plinius, NH, 13, 2,7

²⁷ Macrobius, *Saturnalia*, 1. 6. 7-9

²⁸ Plutarch, *Romulus*, 25, 5

²⁹ Mau, sv. *Bulla*, RE, 1048

³⁰ Macrobius, *Saturnalia*, 1, 6, 9-10

³¹ Mau, sv. *Bulla*, RE, 1050

³² Plinius, NH, 28, 9.41

³³ Migotti 2007, p. 214

roman obișnuia să poarte asupra lui, în bijuterii, medicamente pentru anumite boli de care suferea, în credința că boala va ceda. În alte cazuri, în interior a fost pus un sâmbure de fruct³⁴, bucăți de plante³⁵ și resturi textile, acestea din urmă, cu o semnificație greu descifrabilă³⁶. Un caz aparte îl reprezintă prezența în interiorul cavității bijuteriei, a unor mici statuete ale unor zeități cum ar fi Isis-Fortuna³⁷, sau Harpocrate înfășurat în frunze de laur. Ultima a fost descoperită într-un mormânt de la Carnuntum³⁸. Perenitatea umană și dorința de a învinge capriciile sorții este evidentă, frunza de laur simbolizând tocmai nemurirea atât de dorită de umanitate. O altă raritate este depunere în interior a unor mărgelă mici de sticlă, așa cum este cazul uneia dintre cele două piese descoperite în M10, în necropola de la Tomis³⁹. Bijuteriile descoperite pe teritoriul Daciei sunt în mare parte în stare fragmentară, iar cele care au rămas întregi nu au fost deschise sau analizate în amănunțime, astfel că interiorul lor rămâne încă un mister.

Podoabe vechi, pandantivele de tip *bullae* au fost descoperite pe tot teritoriul Imperiului Roman, în Moesia Superior la Viminacium⁴⁰, în Panonnia la Aquincum, Brigetio, Castra Herculeum, Arrabona⁴¹, Intercissa⁴², Tricciana Sophianae⁴³, Kerzthe Dobogo, Valcum și Ulcisa Castra⁴⁴, mai ales în context funerar. În necropola de la Viminacium astfel de pandantive au fost descoperite mai ales în mormintele de copii sau ale femeilor tinere⁴⁵. În majoritatea locațiilor din Imperiu și implicit în cele pe care le-am pomenit mai sus, *bulla* a fost găsită într-un context funerar, cu toate acestea, piesele de acest tip nu reprezintă accesorii funerare obligatorii, ele fiind confecționate spre a fi purtate în timpul vieții de către stăpânii mormintelor unde le-am găsit⁴⁶.

Datarea în cazul unor astfel de bijuterii, acoperă perioada stăpânirii romane, mai ales începând cu momentul în care populația începe să simtă că aparține cultural și spiritual Imperiului. Descoperirile din Panonnia se integrează într-un interval destul de larg, sec. II-IV, fiind realizate din bronz⁴⁷. În Dacia descoperirile de acest tip se pare că se încadrează în cele mai multe cazuri secolului al III-lea⁴⁸, la fel ca și în restul Imperiului⁴⁹, lucru care nu trebuie să ne mire dacă legăm portul acestei bijuterii de începutul sec. III,

³⁴ Alicu, Cociș 1989, p. 225

³⁵ Este cazul mormântului de la Ștrbinci- Panonnia Secunda, Mignotti 2007, 213

³⁶ Benea 2004, p. 142

³⁷ Saglio, sv. *Bulla*, DA, p. 755

³⁸ Migotti 2007, p. 214

³⁹ Bucovală, Pașca 1991, p. 219

⁴⁰ În necropolă, două piese, vezi Pop- Lazic 2003, pl. 21/ 5,6

⁴¹ Szilagyi 2005, p. 163

⁴² Szilagyi 2005, p. 161

⁴³ Szilagyi 2005, p. 166

⁴⁴ Szilagyi 2005, p. 168

⁴⁵ Popovic 2001, p. 42

⁴⁶ Migotti 2007, p. 215

⁴⁷ Szilagyi 2005, p. 161

⁴⁸ Benea 2004, p. 142

⁴⁹ Migotti 2007, p. 213

obținerea cetățeniei de majoritatea populației, prin urmare adoptarea obiceiului de a purta *bulla*. În secolul al IV-lea, bijuteriile de acest gen nu au mai fost foarte mult purtate⁵⁰, apărând doar sporadic până la jumătatea sec. al V-lea în Pannonia⁵¹.

Modul de confecționare a acestor bijuterii, este relativ simplu, ele fiind realizate dintr-o singură bucată de metal - tăbliță. Corpul piesei este format prin ciocănire, din două părți concave, uneori zimțate pe margini. Prin îndoire, în partea superioară se formează un orificiu utilizat pentru prinderea bijuteriei pe lăntșor, sau pe o bandă textilă. În spațiul gol din interior se depune o ofrandă cu caracter apotropaic⁵². Din punct de vedere tipologic ele se încadrează în grupa pandantivelor cu casetă și fac parte dintr-o producție de serie⁵³. Mărimea lor diferă de la o epocă la alta, astfel în perioada etruscă, putea ajunge până la 4 cm, în timp ce la romani ea avea un diametru situat între 2 și 4 cm⁵⁴. Descoperirile din Dacia se încadrează și ele în acest interval, diametrul mediu fiind 2 cm, cel mai mare diametru întâlnit are valoarea de 3, 1 cm⁵⁵.

Aceasta era purtată fie pe o brățară, fie în jurul gâtului⁵⁶ pe un colier făcut din fire răsucite de metal sau pe o legătură din piele, împreună cu mărgelile colorate sau din metal⁵⁷, singură sau alături de alte *bullae* care formau un colier. În general se purta o singură piesă pe o legătură, în jurul gâtului.

Astfel de piese au apărut în Dacia la Apulum⁵⁸- 2 piese, Gilău⁵⁹- 2 piese, Potaissa⁶⁰- o piesă, Tibiscum⁶¹- o piesă, Ulpia Traiana⁶²-5 piese, Porolissum⁶³- 3 piese, Napoca⁶⁴- o piesă sau Romula⁶⁵- o piesă, fiind descoperite cu precădere în mediul urban al provinciei, în castre, *vicus* sau chiar în orașe. Excepție fac două piese, prima descoperită în necropola tumulară de la Romula⁶⁶, iar a doua - în necropola de la Apulum⁶⁷. Având în vedere faptul că în Dacia au fost săpate în mai mică măsură necropole și că

⁵⁰ Migotti 2007, p. 213

⁵¹ Migotti 2007, p. 213

⁵² Benea 2004, p. 141

⁵³ Neumann 1972, p. 147, fig.116

⁵⁴ Migotti 2007, p. 214

⁵⁵ Nr. de cat. 4

⁵⁶ Mau, sv. *Bulla*, RE, p. 1050

⁵⁷ Acesta este cazul unui schelet de copil îngropat în necropola romană de la Ștrbinci-Pannonia Secunda, care a fost îngropat având în jurul gâtului un colier de mărgelile cu un pandantiv de tip *bulla*, Mignotti 2007, 213

⁵⁸ Alicu, Cociș 1989, p. 225, vezi nota 5

⁵⁹ Diaconescu, Opreanu 1981, fig. 4/ 26

⁶⁰ Pâslaru, Bărbulescu 2003, p. 27, nota 89

⁶¹ Benea 2004, p. 141

⁶² Alicu et alii 1994, p. 52, nr. cat 715

⁶³ Gudea 1989, pl. CCXVIII/30

⁶⁴ Alicu et alii 1994, p. 52

⁶⁵ Pâslaru, Bărbulescu 2003, p. 27, nota 88

⁶⁶ Benea 2004, p. 141

⁶⁷ Bounegru 2010, p. 78

cele mai multe descoperiri apar în zonele cercetate în mai mare măsură, considerăm că repartitia geografică nu ne poate spune prea multe lucruri. Cele mai multe dintre ele sunt probabil piese pierdute, fiind găsite pe lângă ateliere cum este cazul clădirii nr. VII de la Tibiscum, sau al clădirii LM3 de la Porolissum⁶⁸. Alte piese au fost descoperite în clădiri cu caracter public cum sunt clădirea EM24 un templu de la Ulpia Traiana⁶⁹, sau chiar în amfiteatrul de aici⁷⁰. Cele două piese de la Gilău provin din interiorul castrului⁷¹. Din păcate, aproape jumătate dintre piese nu au trecut locul exact de descoperire, fără să aibă măcar o descriere adecvată, fapt care face dificilă o încercare de dateare.

Din punct de vedere tipologic piesele fac parte din patru tipuri distincte, după cum urmează:

- Tipul I, *Bulla* cu formă regulată;
- Tipul II, *Bulla* cu marginile zimțate;
- Tipul III, *Bulla* cu marginile sub formă de pliuri verticale;
- Tipul IV, *Bulla* cu marginile sub forma de petale de floare.

Tipul I *Bulla* cu formă regulată

Acest tip are forma cea mai simplă, derivată din modelele primordiale etrusce. Piesa este lucrată prin batere într-o foiță de metal, care este apoi îndoită pentru a putea forma corpul bijuteriei. Cavitatarea centrală putea să fie simplă sau să aibă o concavitate în mijloc. Acest prim tip prezintă două variante, diferențiate de modelul părții centrale după cum urmează:

Tipul I A, *Bulla* cu formă regulată și partea centrală convexă

Acest tip are forma simplă, alcătuită din două părți, care lasă în interior un spațiu liber. Forma marginilor este regulată, marginile sunt înguste și sigilate, alcătuiind un cerc întrerupt doar de toarta care face corp comun cu restul bijuteriei. Piesa descoperită la Apulum⁷² se încadrează în această variantă a tipului I, fiind descoperită într-un mormânt⁷³. Această piesă are forma aproape globulară, marginile sunt lipite și este realizată în argint, în interior se pare că avea un sâmbure⁷⁴. O analogie pentru această piesă se află la Intercissa în Pannonia, provine din mormânt de înhumatie, este din bronz și se datează între sec. III- IV⁷⁵. Piesa din Dacia a fost datată între sec. II- III⁷⁶.

Tipul I B, *Bulla* cu formă regulată și partea centrală concavă

Forma este simplă, alcătuită din două părți care lasă în interior un spațiu liber. Modelul marginilor este regulat, cu precizarea că acestea nu

⁶⁸ Benea 1983, p. 218; Tamba 2008, p. 251

⁶⁹ Daicoviciu et alii 1994, p. 436

⁷⁰ Piesa cu nr. de cat. 2

⁷¹ Diaconescu, Opreanu 1981, p. 59- 60

⁷² Nr. de cat. 8

⁷³ M2/ Cojocaru, Bounegru 2010, p. 78

⁷⁴ Bounegru 2010, p. 79

⁷⁵ Migotti 2007, p. 202, nr. cat. 7.17

⁷⁶ Bounegru 2010, p. 80

sunt așa de înguste ca și la prima variantă, fiind sigilate și alcătuiind un cerc întrerupt doar de toarta care face corp comun cu restul piesei. O astfel de *bulla* a fost descoperită la Ulpia Traiana în clădirea EM 24⁷⁷. Piesa a fost realizată din bronz și datată în sec. al III-lea⁷⁸. Aceasta este fragmentară, se păstrează de fapt doar o jumătate a pandantivului, la care se mai observă concavitatea părții centrale înspre interiorul gol al bijuteriei. Din păcate interiorul nu știm ce conținea, aceasta fiind un exemplar rătăcit în interiorul clădirii presupuse a fi un templu. Un alt exemplar care are caracteristicile variantei discutate aici este o piesă descoperită la Apulum⁷⁹, fără precizări suplimentare asupra contextului descoperirii. Cele două emisfere au fost create prin ciocănire, corpul este mic, tortița este foarte înaltă și a fost datată între sec. II- III⁸⁰.

Tipul II, *Bulla* cu marginile zimțate

Diferența față de tipul anterior o reprezintă faptul că acest tip are marginile zimțate. Aceste margini zimțate pot avea colți ascuțiți, dreptunghiulari sau rotunjiți. În acest tipar se încadrează mai multe piese din Dacia de la Tibiscum⁸¹, Ulpia Traiana- 2 piese⁸², Porolissum – 2 piese⁸³ și piesa de la Potaissa⁸⁴. În total șase piese, toate fiind realizate din bronz, primele trei au ieșit la iveală în locuri publice, fie clădirea nr. VII⁸⁵ la Tibiscum, fie în amfiteatru⁸⁶ sau în zona cuptoarelor⁸⁷ la Ulpia Traiana, una dintre piesele de la Porolissum a apărut în clădirea LM3⁸⁸. Ambele piese de la Ulpia Traiana au fost datate în sec. al III- lea⁸⁹, piesa de la Gilău a fost și ea datată începând cu sec. al III-lea⁹⁰, în timp ce piesa de la Tibiscum și cea de la Potaissa, precum și cele două descoperite la Porolissum primesc datarea între sec. II- III, în lipsa unui context clar de descoperire⁹¹. Analogii pentru acest tip avem la Siscia- trei piese, una din argint și două din bronz, toate trei datate în sec. III- IV⁹². Una dintre cele două piese provenite din săpăturile de la Porolissum⁹³ are două analogii la Intercissa, ambele din bronz, datate în sec. III- IV⁹⁴.

⁷⁷ Nr. de cat. 6

⁷⁸ Alicu, Cociș 1989, p. 241

⁷⁹ Nr. de cat. 7

⁸⁰ Cociș 1994, p. 56

⁸¹ Nr. de cat. 1

⁸² Nr. de cat. 2 și 5

⁸³ Nr. de cat 11 și 12

⁸⁴ Nr. de cat. 14

⁸⁵ Benea 2004, p. 141

⁸⁶ Alicu et alii 1994, p. 108

⁸⁷ Alicu, Cociș 1989, p. 241

⁸⁸ Tamba 2008, p 247

⁸⁹ Alicu, Cociș 1989, p. 241

⁹⁰ Issac 1997, p. 59- 60

⁹¹ Piesa de la Tibiscum provine din pământul aruncat, iar *bulla* de la Potaissa are lipsă contextul descoperirii, Benea 2004, p. 141; Pâslaru, Pâslaru, Bărbulescu 2003, p. 27

⁹² Migotti 2007, 199, nr. de cat. 2.4, 2.7 și 2.10.

⁹³ Nr. de cat. 11

⁹⁴ Migotti 2007, p. 202, nr. de cat. 7.15, 2.7 și 7.16

Tipul III. *Bulla* cu marginile sub formă de pliuri

Acest tip este diferit de tipul I numai prin forma marginilor, care sunt realizate sub formă de pliuri, care radiază dinspre centru spre exterior. Marginile sunt lipite, iar toarta face corp comun cu restul bijuteriei. Două piese din Dacia se regăsesc în această descriere, este vorba de o piesă de la Porolissum⁹⁵ și de o *bulla* descoperită la Gilău⁹⁶ în castru. Piesa de la Porolissum nu are foarte clare condițiile de descoperire, prin urmare a fost datată pe durata existenței provinciei⁹⁷, piesa de la Gilău, a fost descoperită pe *via sagularis*, în nivelul de epocă romană târzie⁹⁸.

Tipul IV. *Bulla* cu marginile sub formă de petale de floare

Caracteristica acestui tip este forma marginilor, care se aseamănă cu petalele unei flori. Un singur exemplar de acest fel a fost publicat până acum, el provine din săpăturile efectuate în amfiteatrul de la Ulpia Traiana. Bijuteria este din bronz și mai păstrează încă cinci din cele șase petale. Din păcate a fost păstrată fragmentar și a fost datată în sec. II- III⁹⁹ de către colectivul care a efectuat cercetările.

Din păcate numărul mic de piese - cinci la număr, nu ne permite să formulăm ipoteze cu rol de concluzie. Spre deosebire de Viminacium, sau de descoperirile din Pannonia, piesele din Dacia provin din săpături efectuate în locuri aglomerate, cum este amfiteatrul de la Ulpia sau clădirea VII de la Tibiscum - atelier, locuri unde mai mult ca sigur proprietarul lor le-a pierdut și de unde arheologii le-au recuperat 2000 de ani mai târziu. Deși la majoritatea pieselor datarea acoperă perioada stăpânirii romane în Dacia, există și piese date în secolul al III-lea. Cele mai interesante sunt piesele descoperite în castrul de la Gilău, care ar fi putut aparține unui mic vizitator al fortificației, în timpuri de primejdie. Dintre cele patru tipuri exemplificate mai sus, tipul I este obișnuit pentru toată durata existenței provinciei. Tipul II este caracteristic pentru secolul al III-lea. Tipul III și tipul IV sunt reprezentate printr-o singură piesă, prin urmare nu putem face aprecieri în legătură cu datarea, altele decât cele cu care au fost publicate aceste piese.

Istoria acestor mici bijuterii în Dacia, semn al oamenilor liberi și al conservatorismului lumii romane, reprezintă un capitol care nu este scris nici măcar pe jumătate. Suntem convinși că în depozitele muzeelor din România se mai află multe asemenea piese, care încă așteaptă publicarea și care ar putea schimba imaginea omului care trăia în Dacia secolelor II-III.

⁹⁵ Nr. de cat. 13

⁹⁶ Nr. de cat. 9

⁹⁷ Gudea 1989, p. 670

⁹⁸ Isac 1997, p. 59- 60

⁹⁹ Alicu, Popa, Bota 1995, p. 674

1. Pandantiv de tip *bullă* ; Pl. I/1

Loc de descoperire: Tibiscum, Vicus, zona clădirii VII

Material: Br.

Tehnica: ciocănire

Dimensiuni: D- 3 cm

Stare de conservare: exemplar fragment

Descriere: Piesa este formată din două emisfere create prin ciocănire, cea mai mare avea marginile zimțate, iar cea de-a doua mai mică cu câțiva milimetri, se fixa alături de prima prin întoarcerea marginilor zimțate, în interior a fost introdus un obiect de formă rotundă neidentificat.

Datare: sec. II-III

Bibliografie: Benea 2004, p. 141, pl. I

Loc de păstrare: MC

2. Pandantiv de tip *bullă*; Pl. I/2

Loc de descoperire: Ulpia Traiana, amfiteatru

Material: Br.

Tehnica: ciocănire

Dimensiuni: D- 2,2 cm

Stare de conservare: exemplar întreg

Descriere: Piesa este formată din două emisfere create prin ciocănire, marginile au forma unor colți ascuțiți.

Datare: sec. III¹⁰⁰

Bibliografie: Alicu et alii 1994, p. 108, nr. cat 715, pl. 38; Alicu Cociș 1989, pl. 1/1

Loc de păstrare: MAS¹⁰¹, nr. inv. 1160

3. Pandantiv de tip *bullă* ; Pl. I/3

Loc de descoperire: Ulpia Traiana, clădirea EM24

Material: Br.

Tehnica: ciocănire

Dimensiuni: D- 2,5 cm

Stare de conservare: exemplar fragmentar

Descriere: Piesa este formată din două emisfere create prin ciocănire, marginile sunt drepte.

Datare: sec. II- III

Bibliografie: Daicoviciu et alii 1989- 1993, p. 419, pl. VIII /3

Loc de păstrare: MAS, nr. inv. 27662

4. Pandantiv de tip *bullă*; Pl. I/4

Loc de descoperire: Ulpia Traiana amfiteatru, campania 1995, A36- 0, 60 m

Material: Br.

Tehnica: ciocănire

Dimensiuni: L- 3,1 cm

Stare de conservare: exemplar fragmentar; dintre care se mai păstrează cinci

¹⁰⁰ Exemplarul a fost descoperit împreună cu monede de la Caracalla și Severus Alexandru

¹⁰¹ Muzeul de Arheologie Sarmizegetusa

Descriere: Pandantiv fragmentar de tip *bullă*, se păstrează doar o parte împreună cu capătul care forma toarta; partea centrală este încadrată de colțișori care sugerează petalele unei flori - șase la număr.

Datare: sec. II- III

Bibliografie: Alicu , Popa, Bota 1995, 674, fig. 20/155

Loc de păstrare: MAS, nr. inv. IN 29 684

5. Pandantiv de tip *bullă*; Pl. I/5

Loc de descoperire: Ulpia Traiana, cuptoare

Material: Br.

Tehnica: ciocănire

Dimensiuni: D- 2 cm

Stare de conservare: exemplar fragmentar

Descriere: Pandantiv fragmentar de tip *bullă* simplă fără zimți

Datare: sec. III

Bibliografie: Alicu, Cociș 1989, p. 241, nr. 2.1 pl I/2

Loc de păstrare: MNIT¹⁰², nr. inv. v/ 28733

6. Pandantiv de tip *bullă*; Pl. I/6

Loc de descoperire: Ulpia Traiana, clădirea EM 24

Material: Br.

Tehnica: ciocănire

Dimensiuni: D- 2, 3 cm

Stare de conservare: exemplar fragmentar

Descriere: Pandantiv fragmentar de tip *bullă*, simplă

Datare: sec. III

Bibliografie: Alicu, Cociș 1989, p. 241, nr. 3.1, pl I/3

Loc de păstrare: MNIT, nr. inv. v/ 27962;

7. Pandantiv de tip *bullă*; Pl. I/7

Loc de descoperire: Apulum

Material: Br.

Tehnica: ciocănire

Dimensiuni: D- 2, 6cm, D- 1,5 cm

Stare de conservare: exemplar fragmentar

Descriere: Piesa este formată din două emisfere create prin ciocănire, partea centrală prezintă o adâncitură, tortița este înaltă.

Datare: sec. II- III

Bibliografie: Cociș 1994, 56, pl. 14/ 45

Loc de păstrare: MNUAI¹⁰³, nr. inv. 4880

8. Pandantiv de tip *bullă*; Pl. II/8

Loc de descoperire: Apulum

Material: Ag.

Tehnica: ciocănire

Dimensiuni: NM¹⁰⁴

Stare de conservare: exemplar întreg

¹⁰² Muzeul Național de Istorie al Transilvaniei, Cluj

¹⁰³ Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

¹⁰⁴ Nu este menționat în bibliografie

Descriere: Pandantiv întreg de tip *bulla*, format din două emisfere cu tortița înaltă.

Datare: sec. II- III

Bibliografie: Bounegru 2010, p. 78, pl. XXVI

Loc de păstrare: MNUAI, f. n.i

9. Pandantiv de tip *bulla*; Pl. II/9

Loc de descoperire: Gilău, *via sagularis*

Material: Br.

Tehnica: ciocănire

Dimensiuni: D: 30x 25 x 14 mm

Stare de conservare: exemplar întreg

Descriere: Pandantiv rotund de tip *bulla*, cu tortița îngustă

Datare: epoca romană târzie

Bibliografie: Diaconescu, Opreanu 1987, fig. 4- 26, Isac 1997, pl. 24/7

Loc de păstrare: MJIAZ¹⁰⁵

10. Pandantiv de tip *bulla*; Pl. II/10

Loc de descoperire: Gilău, clădirea A

Material: Br.

Tehnica: ciocănire

Dimensiuni: D: 16x 13,8 mm

Stare de conservare: exemplar fragmentar

Descriere: Pandantiv fragmentar de tip *bulla*.

Datare:sec. III

Bibliografie: Diaconescu, Opreanu 1987, fig. 4/ 27

Loc de păstrare: MJIAZ

11. Pandantiv de tip *bulla*; Pl. II/11

Loc de descoperire: Porolissum

Material: Br.

Tehnica: ciocănire

Dimensiuni: L- 3 cm, l- 0,8 cm

Stare de conservare: exemplar întreg

Descriere: Pandantiv de tip *bulla* păstrat complet, urechiușa formată prin îndoire, în mijlocul fiecărei jumătăți se află o adâncitură mică, marginile sunt lipite.

Datare:sec. II- III

Bibliografie: Gudea 1989, p. 669 pl. CCXVIII/ 30

Loc de păstrare: MJIAZ, nr. inv. CC 203/ 1958

12. Pandantiv de tip *bulla*; Pl. II/12

Loc de descoperire: Porolissum

Material: Br.

Tehnica: ciocănire

Dimensiuni: NM

Stare de conservare: exemplar întreg

Descriere: Pandantiv de tip *bulla* păstrat complet, urechiușa formată prin îndoire, marginile au zimți, și sunt lipite.

Datare: sec. II - jumătatea sec. III.

¹⁰⁵ Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.

Bibliografie: Tamba 2008, p. 281, fig. VI.5.21

Loc de păstrare: MJIAZ, nr. inv. NM

13. Pandantiv de tip *bulla*; Pl. II/12

Loc de descoperire: Porolissum

Material: Br.

Tehnica: ciocănire

Dimensiuni: L-2, 7 cm

Stare de conservare: exemplar întreg

Descriere: Pandantiv de tip *bulla* păstrat în întregime, marginile sunt realizate sub formă de pliuri și sunt lipite.

Datare: sec. II - III

Bibliografie: Gudea 1989, p. 670, pl. CCXVIII/, 32

Loc de păstrare: MJIAZ, nr. inv. CC 164/ 1967

14. Pandantiv de tip *bulla*

Loc de descoperire: Potaissa

Material: Br.

Tehnica: ciocănire

Dimensiuni: NM

Stare de conservare: exemplar fragmentar

Descriere: Pandantiv fragmentar de tip *bulla*

Datare: sec. III

Bibliografie: Alicu et alii 1994, p. 52, vezi nota 139; Pâslaru, Bărbulescu 2003, 27, nota 89

Loc de păstrare: NM

15. Pandantiv de tip *bulla*

Loc de descoperire: Napoca

Material: Br.

Tehnica: ciocănire

Dimensiuni: NM

Stare de conservare: exemplar fragmentar

Descriere: Pandantiv fragmentar de tip *bulla*

Datare: sec. II - III

Bibliografie: Alicu et alii 1994, p. 52

Loc de păstrare: MNIT, nr. inv. IN 2853

16. Pandantiv de tip *bulla*

Loc de descoperire: Romula

Material: Br.

Tehnica: ciocănire

Dimensiuni: NM

Stare de conservare: NM

Descriere: Pandantiv de tip *bulla*

Datare: sec. II- III

Bibliografie: Pâslaru, Bărbulescu 2003, 27, nota 89

Loc de păstrare: NM

Bibliografie

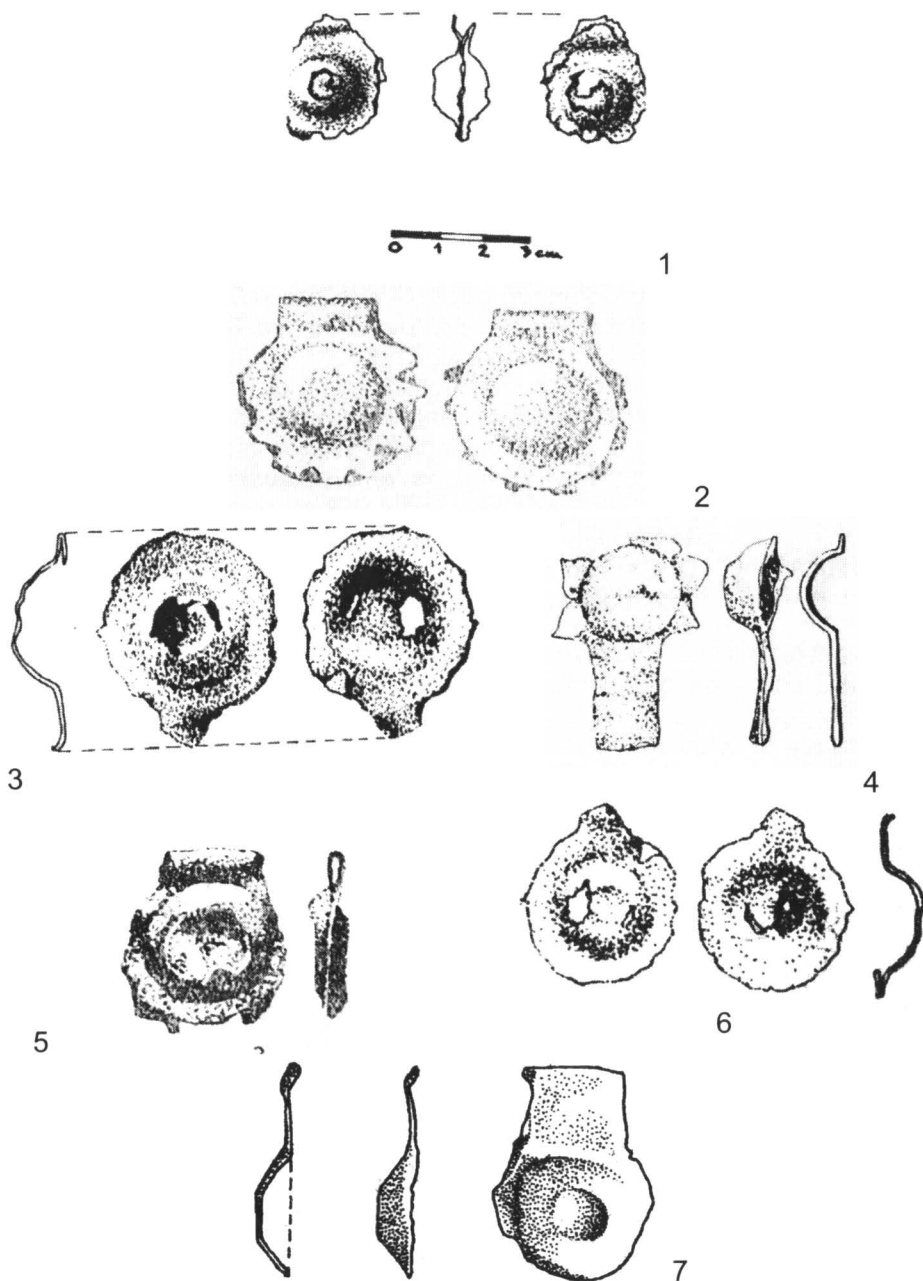
Izvoare literare

- Iuvenal
Macrobius
Plinius
Plutarch
Persius Seneca
- Satire*, trad. T. Mănescu și Al. Hodoș, București 1967
Saturnalia, trad. Gh. Tohăneanu, ed. Academiei, București 1961
Naturalis Historia, trad. Ioana Costa și Tudor Dinu, vol VI, Ed. Polirom, Iași 2004
The lieves of the noble grecians and romans, trad. J. Dryden în *Encyclopaedia Britannica*, INC.
Satire, trad. T. Mănescu și Al. Hodoș, București 1967.
De beneficiis, trad. Ioana Costa, Iași 2005

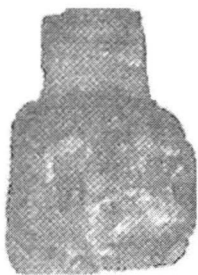
Bibliografie specializată

- Alicu, Cociș 1989
Alicu Et Alii 1994
Alicu & Popa & Bota 1995
Pâslaru, Bărbulescu 2003
Benea 1983
Benea 2004
Bounegru 2010
Bucovală, Pașca 1991
Cociș, Alicu 1988
Daicoviciu et alii 1994
Daicoviciu et alii 1983-1994
Diaconescu, Opreanu 1981
Issac 1997
Gudea 1989
Mau
Migotti 2007
- D. Alicu, S. Cociș, *Podoabe romane de la Ulpia Traiana*, Apulum 25, p.225- 246
D. Alicu, S. Cociș, C. Ilieș, Alina Soroceanu, *Small Finds from Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, Bibliotheca Musei Napocensis 9, 1994, Cluj-Napoca
Alicu Dorin, Bota Emilian, Popa Victor, *Cercetări arheologice la Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în ActaMN 32 (1995, 1), p. 665-719
M. Pâslaru, M. Bărbulescu, *Ritualuri săvârșite cu prilejul înmormântărilor și ulterior*, în *Funeraria Daco- Romana*, Cluj- Napoca
Doina Benea, *Cercetări arheologice în așezarea civilă de la Tibiscum- edificiul VII*, Banatica 7, p. 203- 223.
Doina Benea, *Atelierele Romane de Măgele de la Tibiscum*, Ed. Excelsior Art, Timișoara 2004
G. Bounegru, *Necropolele romane de la Apulum. Rit, ritual și imagine funerară*. Teză de doctorat, Universitatea de Vest din Timișoara, manuscris
M. Bucovală, Cecilia Pașca, *Descoperiri recente în necropola de sud- vest a Tomisului*, în Pontica 24, p. 185-237
S.Cociș&D.Alicu, *Podoabe romane la Ulpia Traiana*, în Apulum 25, 1988, p.225-246
- H. Daicoviciu, D. Alicu, S. Cociș, Ct. Ilieș, Christine Meylan, A. Paki, *Săpăturile arheologice din 1983 de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în ActaMN 31, p. 433- 460
H. Daicoviciu, D. Alicu, S. Cociș, A. Diaconescu, C. Pop, C. Opreanu, A. Paki, *Săpăturile arheologice din 1984 de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în ActaMN 26-30, p. 409-433
A. Diaconescu, C. Opreanu, *Bronzuri romane în castrul de la Gilău*, în SCIVA, 38, 1, p. 52- 71
D. Issac, *Castrele de cohortă și ală de la Gilău*, Zalău.
N. Gudea., *Un complex arheologic daco –roman la granița de nord a Imperiului Roman*, vol.I, ActaMP, 13.
A. Mau, *Bulla*, în RE, III, p. 1047- 1051
Branka Migotti, *Rimska bulla u Panoniji*, în VAMZ 3, 40, p. 187-219

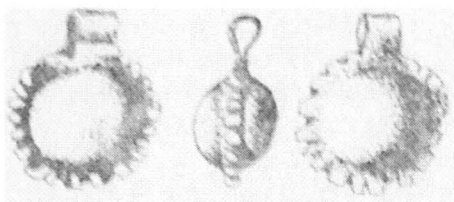
- Neumann 1972 A. Neumann, *Vindobona. Die römische Vergangenheit Wiens. Geschichte, Erforschung, Funde*. Wien-Köln-Graz, Böhlau, 1972
- Pinckernelle 2007 Kathia Pinckernelle, *The Iconography of ancient greek and roman jewellery*. Masters Thesis, University of Glasgow, manuscris
- Pop-Lazic 2003 Ș. Pop Lazic, *New finds of Roman graves in Singidunum*, în *Singidunum* 4, 2005, p. 125-136
- Popović 2001 I. Popovic, *Bijoux en or e ten argent de Ile- IIIe siecle de la partie Serbie du basin Danubien*, în *Die Archaologie und Geschichte der Region des Eisernen Tores zwischen 106-275 n. Chr.*, București, 41- 58.
- Saglio E. Saglio, *Bulla*, DA, tom 1, vol. 1, p. 754- 755
- Sebesta Judith L. Sebesta, *Symbolism in the costume of the roman woman*, în *TWRC*, Madison, Wisconsin, p. 42- 53.
- Szilagyi 2005 M. Szilagyi, *Bullak es amulettkapszulak az Aquincumi Muzeum Gyujtemenyeben*, în *Budapest Regisegei* 39, 151-171
- Tamba 2008 D. Gh. Tamba, *Porolissum. Așezarea civilă (vicus militaris) a castrului mare*, Cluj- Napoca

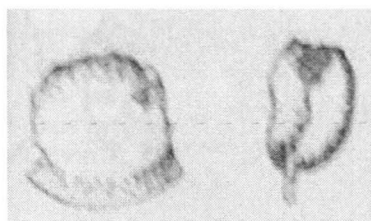
Planşa I, fig.1 pandantiv de tip *bulla* apud Benea 2004, p. 141, pl. I; fig.2 pandantiv de tip *bulla* apud Alicu et alii 1994, p. 108, nr. cat 715, pl. 38; fig.3 pandantiv de tip *bulla* apud Daicoviciu et alii 1989- 1993, p. 419, pl. VIII/ 3; fig.4 pandantiv de tip *bulla* apud Alicu & Popa & Bota 1995, 674, fig. 20/155; fig.5 pandantiv de tip *bulla* apud Alicu, Cociş 1994, p. 241, nr. 2.1 pl I/2; fig.6 pandantiv de tip *bulla* apud Alicu, Cociş 1989, p. 241, nr. 3.1, pl I/3; fig.7 pandantiv de tip *bulla* apud Cociş 1994, 56, pl.14/ 45

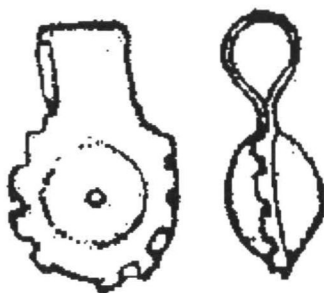
8

9

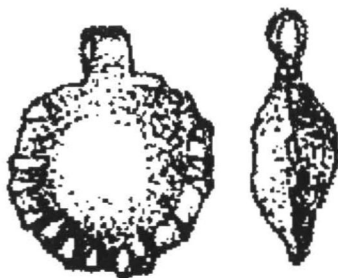
10

11

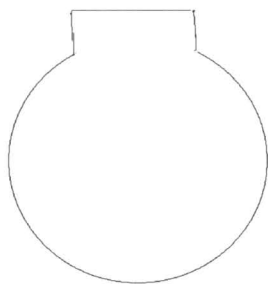

12

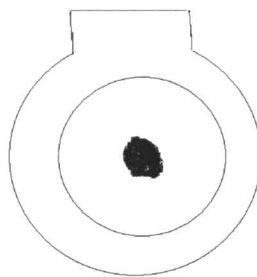

13

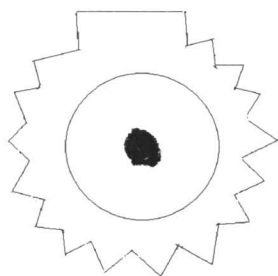
Planșa II, fig.8 pandantiv de tip *bullă* apud Bounegru 2010, p. 78, pl. XXVI; fig.9 pandantiv de tip *bullă* apud Isac 1997, pl. 24/7; fig.10 pandantiv de tip *bullă* apud Diaconescu, Opreanu 1987, fig. 4/ 27; fig.11 pandantiv de tip *bullă* apud Gudea 1989, p. 669 pl. CCXVIII/ 30; fig.12 pandantiv de tip *bullă* apud Tamba 2008, p. 281, fig. VI.5.21; fig.13 pandantiv de tip *bullă* apud Gudea 1989, p. 670, pl. CCXVIII/, 32;

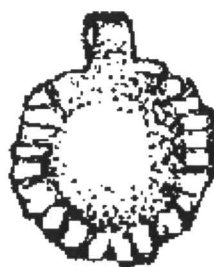
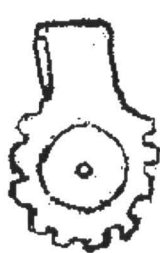
TIPUL 1

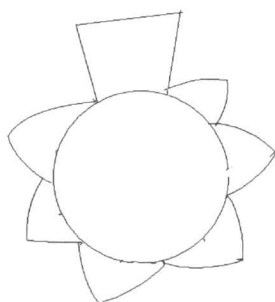
TIPUL 2

TIPUL 3

TIPUL 4

TIPUL 5

Planșa III. Tipologia pandantivelor sub formă de *bullă*

Roman traces under the medieval fort from Severin. Located on the middle terrace of the Danube, near the roman city walls, close to the „Ogașul Fântânilor” the Severin Tower defend the land from the river side and blocked way from Banat to Valahia.

The various interventions in the core of the fortification bring us to light some of the phase sequence on the south side of the fortification. The south side which gives to the old port is build of some linear walls made from river stone and have not a clear functionality in the middle age. The architectural arguments are enough to give a new light for the use of this tiny stonewalls. It seems that in roman age here was a bank that allow ship to be extract from the water to be repair and behold dry in winter. Analogies for this type of constructions can be found in Aquileia, Terracina, Misenum and Carthage.

Key words: medieval fortification, roman harbor, masonry, archaeological excavation

Cuvinte cheie: fortificație medievală, port roman, zidărie, săpături arheologice

Denumirea de „Turnul lui Sever”, care va da și denumirea actuală a orașului de pe malul Dunării, se datorează după cum bine se știe unei inscripții romane, foarte probabil una onorifică, închinată împăratului Septimius Severus refolosită în zidăria donjonului fortificației medievale și luată probabil de constructori din castrul roman sau din zona forumului civil al Drobetei.

Așezată pe terasa mijlocie a Dunării în imediata apropiere a malului Dunării aproape de Ogașul Fântânilor, cetatea medievală a Severinului apăra un vad de trecere a fluviului și bloca intrarea în Țara Românească dinspre Banat¹. Se pare că fortificația medievală a evoluat de la una modestă din lemn la una de piatră, fiind folosită intens între secolele XIII – XVI. Luca, primul Ban de Severin (în anul 1233), o refortifică pentru prima dată cu meșteri apuseni, după preluarea ei de la bizantini².

Zona fiind plină de ruine a putut fi relativ ușor de apărat, pe lângă cetatea propriu-zisă mai funcționa și un punct fortificat în zona castrului roman. În acel loc s-a ridicat din monumente romane încă din epoca lui Iustinian un turn rotund. Acesta, împrejmuit de un zid de incintă poligonal care folosește ca bază pe latura dinspre Dunăre și apus a incintei castrului roman, a fost funcțional probabil până în secolul al XIV-lea³.

¹ Ion Nădrag, *Drobeta Turnu – Severin*, Ed. Sport – Turism, București, 1986, p. 10

² Al. Bărcăcilă, *Turnu Severin (trei veacuri de viață medievală)*, în AO, 65-66 / 1933, p. 9

³ Mișu Davidescu, *Drobeta în secolele I – VII e.n.*, Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1980, p. 225 – 226

Planul actual al cetății medievale, acolo unde este azi „Turnul lui Sever”, a fost, după cum evidențiază documentele, pus la punct de cavalerii ospitalieri ai Ordinului Ioaniților, care între 1251–1254 printr-o diploma regală sunt împroprietăriți în zona graniței Regatului maghiar, mai exact primesc Banatul de Severin în schimbul serviciului militar prestat Coroanei maghiare și construiesc în grabă mai multe cetăți pe linia Dunării, majoritatea cetăți – castre⁴.

Locul ales pentru edificarea cetății medievale este în afara locuiri urbane a Drobetei antice, în arealul necropolei care se extindea la ieșirea dinspre vest a coloniei Septimia, de-a lungul Dunării, pe o lungime de aprox. 1 km. Suspiciunea că s-au folosit și în acest caz substrucții mai vechi, romane, pe care au fost gândite apoi elementele defensive medievale, vine din faptul, recunoscut de arheologii care au cercetat cetatea Severinului, că „zidul incintei exterioare nu este uniform pe toată întinderea”⁵.

Dacă pentru nucleul cetății, datorită diverselor intervenții constructive, dar și a șanțului de apărare săpat în terasa Dunării, nu ne putem pronunța asupra succesiunii fazelor, pe latura de sud însă, cea care dă spre vechiul și actualul port totodată, există suficient de multe argumente arhitecturale care dau posibilitatea rediscutării motivului fortificării, în acest loc în evul mediu, al cavalerilor ioaniți.

Latura sudică a cetății a fost cercetată prin săpături de salvare în anii 60 ai sec. XX, când autoritățile locale au proiectat bulevardul Dunărea, ce trecea paralel cu calea ferată, pe lângă incinta medievală. În graba lucrărilor și datorită faptului că mult timp după război cetatea devenise groapa de gunoi a orașului Severin, nu s-a urmărit deslușirea elementelor stratigrafice în această săpătură. Totuși observațiile de suprafață sunt credem noi elocvente:

„Revenind în partea de sud a cetății constatăm că din colțul incintei exterioare pornește un zid în direcția Dunării, ce nu face corp comun cu ea, fiind adosat acesteia. Acest zid se mai păstrează pe o lungime de cca 23 m, având o lățime între 1,20 m – 1,50 m. Înălțimea se păstrează între 0,45 și 1,85 m. Aproape de adosarea lui cu incinta exterioară se găsește o gură de tragere cu o deschidere în interior de 1,30 m și în exterior de 0,13 m. Dacă întregul zid este făcut din piatră de râu, mai mare sau mai mică și mortar de var, această gură de tragere este făcută extrem de îngrijit în piatră cioplită distonând cu restul zidăriei.

Din colțul vestic al turnului de sud-est, pornește de asemenea un zid spre Dunăre, din care se păstrează numai un fragment lung de 4,20 m gros de la 1,50 m și înalt de 1,55 m. Este construit tot din piatră de râu și mortar, de asemenea adosat turnului. Pe latura de vest pornește un alt zid spre Dunăre, adosat colțului de răsărit al turnului de sud-vest. Este construit tot

⁴ Al. Bărcăcilă, *op.cit.*, p. 11

⁵ Mișu Davidescu, *Monumente medievale din Turnu-Severin*, Ed. Meridiane, București, 1969, p. 12

din piatră de râu și mortar de var păstrându-se la fel fragmentar pe o lungime de 6,90 m, lat de 2,05 m înalt de 1,10 m. (...)

Ultimul zid care se mai găsește pe latura de sud se afla în prelungirea incintei exterioare din partea de vest, spre Dunăre. [...] El se păstrează pe o lungime de 28,40 m cu o lățime de 1,40 – 1,60 m și o înălțime ce variază între 0,75 și 2,20 m. **Analizând cu atenție aceste construcții ne dăm seama că ele sunt din epoci diferite**⁶.

Rolul acestor ziduri – parapeți în evul mediu, era de a apăra probabil legătura dintre cetate și port. Totuși nu se justifică numărul și desimea acestor ziduri lungi. Singura explicație plauzibilă pe care o găsim în momentul de față, în condițiile în care cetatea prezintă pe această latură sudică și contraforți, independenți de traiectul zidurilor, este că avem de a face în zonă cu amenajări portuare mai vechi, dacă nu chiar un șantier naval antic. Rolul unor astfel de ziduri care nu numai că întăresc malul dar permit tragerea navelor pe uscat pentru iernat sau reparații capitale, este binecunoscut în lumea romană, mai ales în cazul unor importante porturi care sunt create în zona de confluență a unor râuri cu marea sau a unor ape curgătoare cu alte fluvii.

Cel mai bun exemplu îl oferă Aquileia, unde ruinele portului au fost bine puse în evidență și constau dintr-un debarcader lung realizat din ziduri paralele din piatră, având însă și piloni în apă pentru ancorarea vaselor⁷.

O altă analogie o oferă portul maritim de la Terracina, unde rada portului a fost întărită cu un dig din piatră care calmează curenții apelor și oferă protecție navelor ancorate. Carthagina punică la rândul ei avea un port circular în care, printr-o rețea regulată de ziduri paralele, se puteau trage navele de război pe uscat pentru a fi reparate și echipate pentru luptă⁸.

Nu excludem în cazul Drobeta funcționarea mai multor porturi sau puncte de acostaj al navelor fluviale. Având în vedere că în zonă era unul dintre cele mai importante vaduri de trecere ale Dunării, arealul utilizat pentru ancorarea navelor cu siguranță nu s-a limitat doar la sectorul delimitat de castru și de picioarele podului lui Apollodor ci, ca și în cazul localității de pe Rhin, Bingen, unde exista și un pod (die Drusus Brücke), el se întinde pe câțiva km ai malului fluvial, deoarece locul fiind unul strategic pentru navigație trebuia să mulțumească atât armata, cât și civilii deținători de bărci și corabii. Obligatorietatea unui șantier naval la Drobeta în perioada romană a fost deja semnalată de Dumitru Tudor și Mișu Davidescu, care observau că după trecerea zonei periculoase a cataractelor, unde stâncile din apă puteau afecta cala vaselor, mulți navigatori erau obligați să se oprească în Drobeta pentru a-și repara corăbiile afectate⁹.

Tehnica de zidărie din piatră de râu cu mortar, fără alte adaosuri de cărămidă sau piatră ecarisată sugerează cât se poate de clar diferența

⁶ Idem, *Cetatea Severinului*, în BMI, 3 / 1970, p. 10-11

⁷ <http://www.borg-op.asn-bgld.ac.at/roemischebernsteinstrasse/aquileia.htm>

⁸ <http://www2.rgzm.de/Navis2/Home/HarbourSelectedIssuesOutputUK.cfm?HarbourCriteria=F&unctionMilitary>

⁹ Mișu Davidescu, *Drobeta în secolele I – VII e.n.*, Craiova, 1980, p. 79

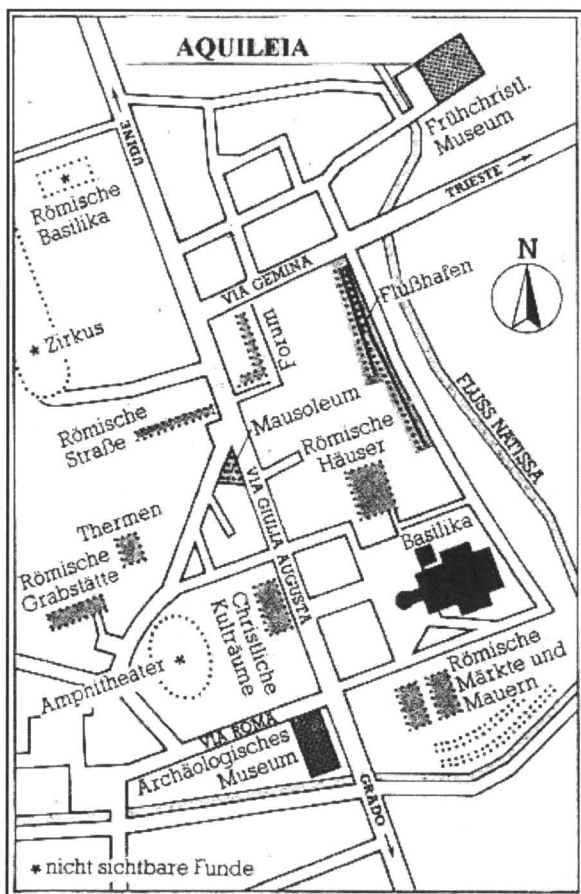

Fig. 2 – Portul fluvial din Aquileia / The Harbor of Aquileia

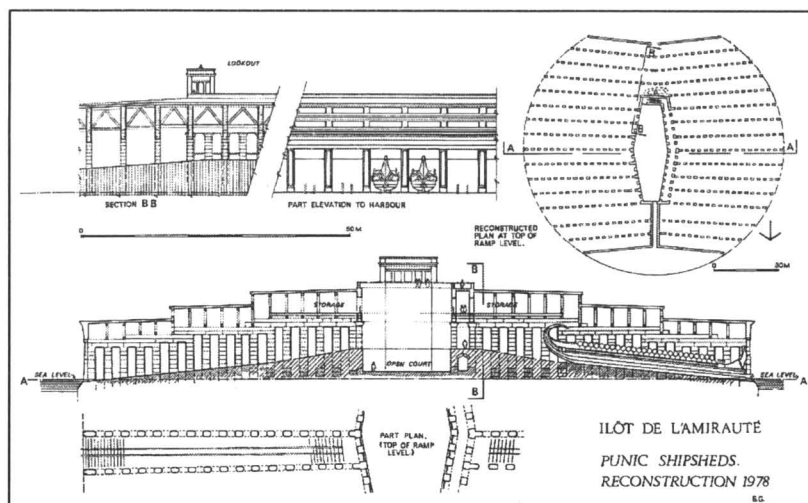

Fig. 3 – Portul punic din Carthagina /The punic harbor of Carthago

Vasile Marinoiu

Archeological researches in the stone roman castrum from Bumbeshi-Jiu, Gorj country (the 2008-2009 campaigns). The systematic archaeological research from the roman castrum from Bumbeshi Jiu "Gară", Gorj county (the 2008 – 2009 campaigns) had the purpose of studying the constructions and the acces paths from the *latera praetorii* in the *praetentura sinistra*. Two sections were drawn S₁/2008 and S₁/2009 and their measurements were: 20 x 2 m and 10,5 x 2 m.

The purpose of the research was also to complete the stratigraphic and planimetric information and the chronologic correlation of the constructive sequences, that preceed and succed the edifices from the inside of the roman fortification.

In the first section was discovered the foundation of a dwelling of 10,45 x 9,10 m, which belongs to a military shack (*hibernacula*).

The second was traced perpendiculary on the *vallum*, *agger* and the stone wall on the eastern side of the castrum where a *via sagularis* was revealed and a ditch for the drainage.

The archaeological material consist in building materials (bricks, tiles, iron nails), ceramic vessels, three coins emitted at the beginning of the IIIrd century p. Hr., by roman emperors Septimius Severus and Caracalla and weapons, glass vessel fragments and other artefacts.

Key words: Roman Age, castrum, Bumbeshi Jiu, Northern Oltenia, *hibernacula*, *via sagularis*, building material, ceramic vassels

Cuvinte cheie: Epoca romană, castru, Bumbeshi Jiu, nordul Olteniei, *hibernacula*, *via sagularis*, materiale de construcții, vase ceramice

În cadrul complexului de fortificații romane de la Bumbeshi Jiu, județul Gorj, castrul cu zid de piatră din punctul "Gară", (deși fragmentar - latura întreagă, cea de est, are 168,80 m, iar din cea de sud se mai păstrează un segment, având lungimea de 88 m, celelalte două laturi fiind erodate de apele Jiului), are o importanță deosebită, în jurul acestuia întinzându-se, pe o suprafață relativ mare (cca 20 de ha), un *vicus militaris* din care nu lipsesc atelierele de ceramică și fierărie (trei fiind descoperite până în prezent), locuințe (cele opt asemenea edificii descoperite de-a lungul anilor, unele fiind amenajate cu instalație de încălzit cu *hipocaustum* și câteva cu paviment din mozaic ceramic, de tip pișcot sau în cruce) și depozite de alimente (*horreea*), drumuri de acces și nelipsitele *thermae*.

În ceea ce privește istoricul cercetărilor, primele periegeze arheologice s-au desfășurat în anii 1891-1894, fiind realizate de întemeietorii Muzeului Gorjului: institutorul Alexandru Ștefulescu, profesorul Iuliu Moisil, inginerul Aurel Diaconovici și artistul plastic Vitold Rolla Piekarski (care realizează și o schiță a castrului).

Cercetări sistematice vor avea loc în anii 1897-1898, când arheologul Grigore Tocilescu și neobositul lui colaborator, inginerul topograf Pamfil Polonic, realizează și cartarea celor trei fortificații romane de la Bumbști Jiu.

Cercetările vor fi reluate în anii 1936 - 1937 de către arheologul C.S. Nicolăescu – Plopșor, cu sprijinul material al primului ministru Gheorghe Tătărescu, originar din Gorj. În aceeași perioadă se iau primele măsuri pentru restaurarea zidurilor castrului.

După al doilea război mondial cercetările sunt reluate în anul 1956, de către arheologii Grigore Florescu și Expectatus Bujor (cărora li se alătură în perioada 1979 - 1981 și Constantin C. Petolescu), sub egida Institutului de Arheologie din București, care cu mici întreruperi le va continua până în anul 1981, efectuând cercetări atât în castelele din punctele "Pleșa – Porceni,, "Vârtop,, și "Gară,, cât și în *vicus*-ul militar din jurul castrului cu zid de piatră din punctul "Gară,, .

Din 1982 și până în 1994 cercetările sistematice vor fi realizate de către un colectiv de arheologi de la Muzeul Militar Național, Institutul de Arheologie și Muzeul Județean Gorj: col Cristian Vlădescu, Gheorghe Poenaru – Bordea, Eugen Nicolae, Vasile Marinouiu, Gheorghe Calotoiu și arh. Iulian Cămui. În această perioadă s-a realizat și restaurarea zidurilor castrului, a turnului de colț (care se mai păstra în zona de SE), și a turnurilor de la *porta praetoria* și *porta principalis dextra*.

Din anul 1994 și până în 2009 cercetările sistematice (în *vicus*-ul militar și în interiorul castrului din punctul "Gară,, cât și în cel din punctul "Vârtop,, unde s-a descoperit un depozit de alimente *horreum*, iar în *vicus*-ul militar un atelier meșteșugăresc și băile - *thermae*), au fost desfășurate de către un colectiv de arheologi de la Muzeul Județean Gorj "Alexandru Ștefulescu,, având ca responsabil științific al șantierelor pe dr. Vasile Marinouiu.

Castrul și *vicus*-ul militar roman din punctul "Gară,, se află situate pe un platou, de o parte și de alta a DN 66 (E 79), Târgu Jiu – Petroșani, între km 82 și 84, la 2,5 km sud de orașul Bumbști Jiu și la 1 km est de malul stâng al râului Jiu. Are următoarele coordonate geografice: 45° 09' 20" latitudine nordică și 23° 22' 23" longitudine estică și se află la o altitudine cuprinsă între 285 și 290 m.

Campaniile de cercetări arheologice din anii 2008–2009 desfășurate *intra muros*, au avut ca scop investigarea construcțiilor și a căilor de acces din castrul cu zid de piatră din punctul "Gară,,. S-a avut în vedere perimetrul din *latera preatorii*, în *praetentura sinistra* trasându-se două secțiuni S₁/2008 și S₁/2009 cu dimensiunile de 20 x 2 m și respectiv 10,5 x 2 m.

Prima secțiune, orientată nord – sud, a fost trasată la 0,50 m vest față de S₁/2007. Apariția unui zid de-a lungul secțiunii ne-a determinat să o lățim, între carourile 1-12, cu 0,60 m spre est, pentru a evidenția lungimea zidului apărut parțial și în secțiunea din anul anterior.

În carourile 2 și 12 apar fundațiile din piatră de râu ale unui zid, transversale pe secțiune (pe direcția Est –Vest), având legătură de mortar și

o grosime de 0,65 – 0,73 m. Zidurile au fost surprinse pe o lungime de 1,35 m (cel din sud) și 2,60 m (cel de nord). Ele sunt unite de un zid lung de 10,45 m, orientat nord-sud. La 2,60 m față de colțul sudic apare un zid perpendicular pe cel de mai sus. În partea de sud-est a secțiunii s-a descoperit un pavaj, realizat din piatră de râu de mici dimensiuni.

Aceste ziduri au aparținut unei încăperi cu dimensiunile de 10,45 m lungime și 9,10 m lățime ce se adaugă celor trei descoperite în anii anteriori și care alcătuiesc împreună *hibernacula* (baraca militară) de la nord de *via praetoria*.

Din materialele arheologice descoperite în această secțiune amintim două monede (un as fragmentar din bronz, ilizibil, și un denar de argint emis de împăratul Caracalla în perioada 200–209: Denar, argint, axa la 6: Avers: *ANTONINVS PIVS AVG*; Revers: *VOTA SVSCEPTA X*; diametrul 18–19 mm, atelier Roma, anii 200–209). De asemenea, au fost scoase la iveală mai multe materiale de construcție (cărămizi, țigle, olane, piroane din fier etc.), un distribuitor dublu de curea, din bronz, două fibule fragmentare (una în formă de T cu brațe lungi, prevăzută la extremități cu butoni, corp curbat, sistem de închidere prin balama, iar a doua puternic profilată, ele putând fi datate în prima jumătate a secolului al III-lea d. Hr.), un element de încuietoare de ușă, din fier, o dălțiță din fier, o piesă de harnașament, inelară din bronz (ruptă în două), vase ceramice de uz casnic de diferite tipuri și mărimi (oale, castroane, fructiere, amfore), un fragment de râșniță (jumătate din partea fixă, *meta*), fragmente de vase de sticlă (unele ornamentate cu volute și un cap de lup) etc.

Din punct de vedere stratigrafic, S₁/2008 prezintă următoarea situație:

- De la 0,10 - 0,12 m – strat vegetal actual.
- De la 0,10 - 0,12 m la 0,45 – 0,80 m strat arheologic roman.
- De la 0,45 - 0,80 m începe stratul steril din punct de vedere arheologic.

Secțiunea trasată în anul 2009 a avut drept scop investigarea căilor de acces din interiorul castrului – *via sagularis*, precum și eventualele construcții din *latera praetorii*, în zona apropiată barăcii militare de la nord de *via praetoria*.

Din motive obiective cercetările arheologice de la Bumbesti Jiu "Gară," au fost mai restrânse decât am intenționat noi, din cauza lipsei fondurilor financiare și a mâinii de lucru.

Scopul cercetării a fost și acela de a completa informațiile planimetrice și stratigrafice, precum și corelarea cronologică a secvențelor constructive ce preced și succed edificiile din interiorul fortificației romane.

Secțiunea trasată a fost orientată est-vest, perpendiculară pe *vallum*, *agger* și zidul de piatră de pe latura de est a castrului și se află la 4,50 m nord față de *hibernacula* cercetată de Expectatus Bujor încă din anii 1972 – 1973.

În carourile 1 și 2 ale secțiunii a fost scoasă la iveală, în planimetrie orizontală, o platformă, pavată cu pietre mici de râu a drumului de incintă – *via sagularis*, ușor convexă la mijloc, realizată din balast și nisip peste care au fost dispuse cu grijă pietre de râu de dimensiuni mari. În caroul 3, în

imediată apropiere a drumului, a fost descoperită rigola pentru scurgerea apelor pluviale.

Via sagularis are o lăţime de 2 m (ea continuând în profilul ce se prelungeşte în zona estică a secţiunii) şi o grosime de 0,38–0,42 m, iar rigola o lăţime de 0,60 m şi o adâncime de 0,25 m faţă de nivelul antic de călcare a drumului (0,69 m faţă de nivelul actual de călcare). Ele datează din a doua fază de construcţie a castrului, faza cu zid de piatră realizat la începutul secolului al III-lea d. Hr.

În carourile 7, 8 şi 11 au apărut la adâncimea de 0,50 m, mai multe pietre de râu, dispuse aleatoriu, pietre ce ar putea proveni de la fundaţia unei construcţii.

Materialul arheologic descoperit aici constă din fragmente de materiale de construcţii (cărămizi, ţigle, olane, piroane din fier), fragmente de vase ceramice de uz comun (castroane, oale, capace), fragmente de vase din sticlă (pahare), un cuţit de fier (fragmentar), o unealtă din fier (de formă patrulateră, cu tăiş la partea inferioară - probabil un răzuitor de piele). Alte artefacte romane au completat în mod fericit materialul arheologic descoperit în secţiune: o aplică din bronz, un vârf de suliţă din fier, trei vârfuri de săgeată din fier (unul cu corpul piramidal, altul foliform şi cui de fixare, iar ultimul cu trei muchii şi cui de fixare), un *stillum* din fier, o bilă de praştie din piatră de râu, precum şi o monedă din bronz etc.

Moneda, un *dupondius*, a fost emisă de împăratul Septimius Severus spre sfârşitul domniei (*dupondius*, AE, axa la 6, Avers: [S]EVERVS PIVS [AVG] – capul împăratului radiat spre dreapta. Revers: [PMT]RP XVIII....COS III [P.P.] S.C. – zeiţa Roma spre dreapta ţine în mână dreaptă suliţa şi cu stânga se sprijină pe *palladium*. Realizată în atelierul din Roma, diametrul 26 mm, catalog RIC IV/1, nr. 802, p. 200, anul 210 d. Hr.)

Stratigrafia cuprinde, la bază, depozitul de argilă de culoare galbenă, suprapus de o depunere de pământ negru, asociată cu vestigii romane (fragmente tegulare, arme, unelte, o monedă, artefacte diverse etc.) cu o grosime ce variază între 0,30 şi 0,69 m, iar la suprafaţă stratul vegetal actual cu o grosime cuprinsă între 0,08 şi 0,12 m.

Cercetările arheologice din castrul cu zid de piatră de la Bumbesti Jiu, punctul „Gară”, din anii 2008 şi 2009, nu au adus elemente majore de noutate, urmând ca în campaniile viitoare să descoperim noi construcţii romane, atât *intramuros* cât mai ales *extramuros*, în vederea realizării unui proiect de conservare-restaurare a acestora şi de valorificare a lor din punct de vedere istorico-turistic.

1. Bumbești Jiu "Gară," – castru și *vicus militaris*. Vedere aeriană

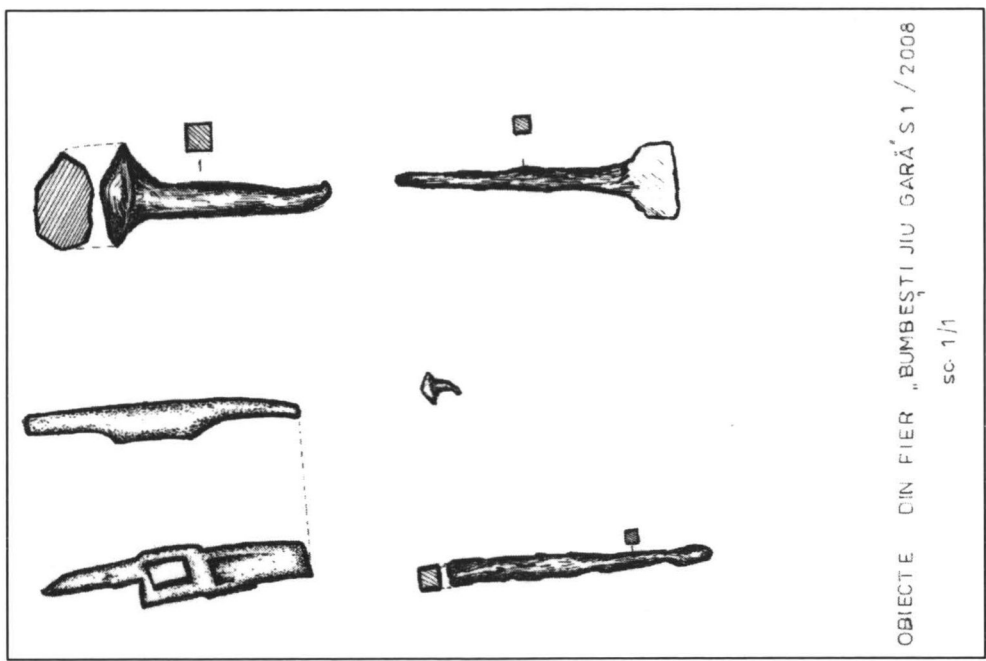
2. Bumbești Jiu "Gară", - castrul cu zid de piatră. Vedere aeriană

3. Bumbaști Jiu "Gară," – castrul cu zid de piatră. *Porta principalis dextra*.
Vedere aeriană și planimetrică

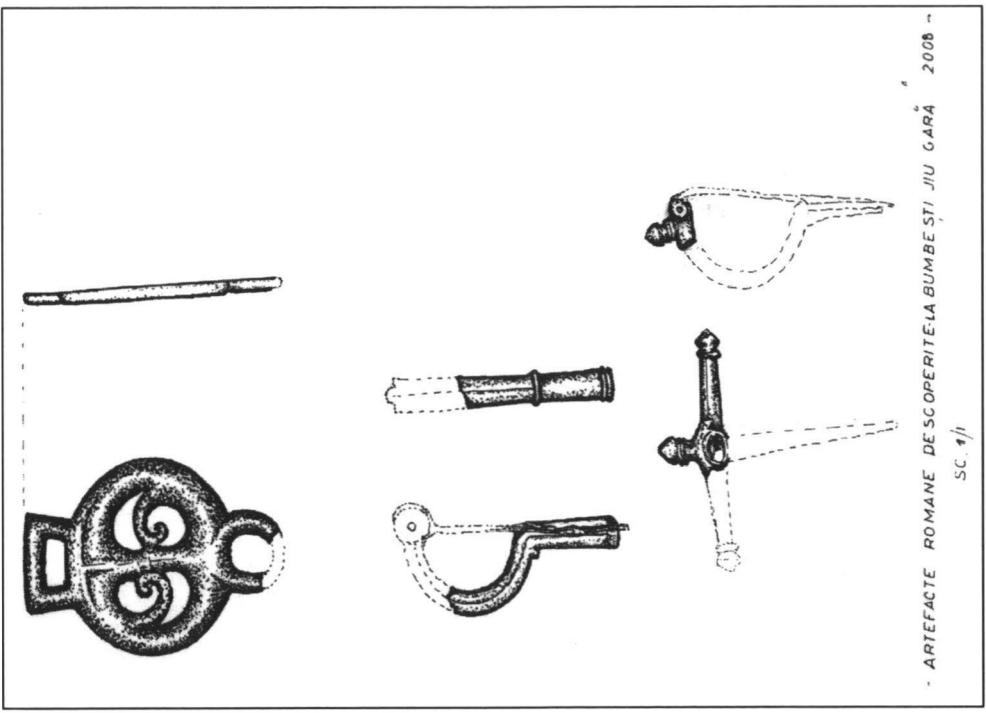

4. Bumbști Jiu "Gară", – castru, *intramuros* . Secțiunea S₁/ 2008

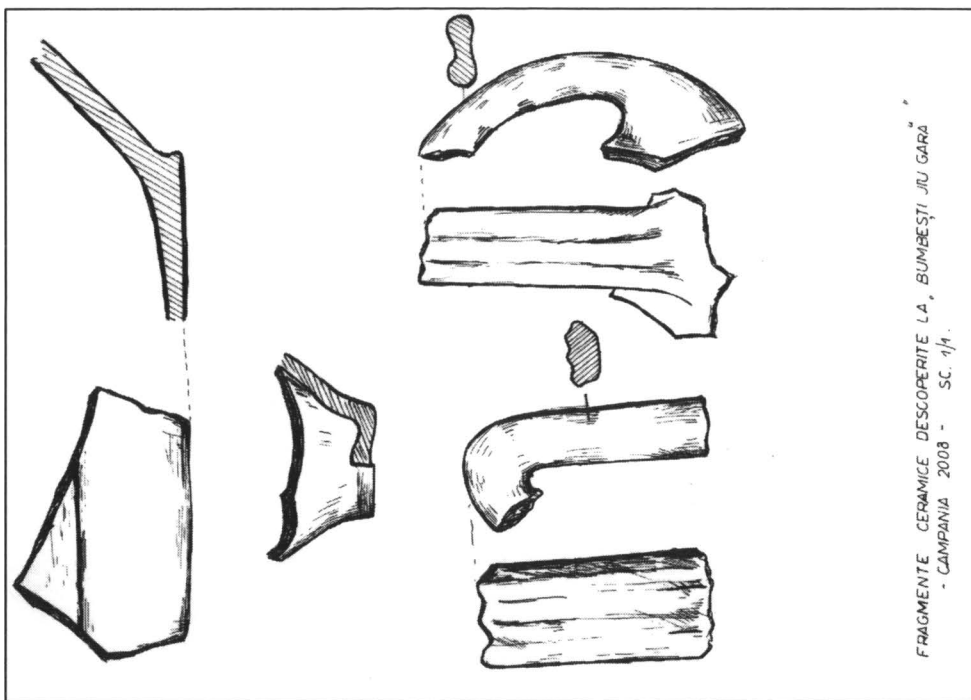
OBIECTE DIN FIER „BUMBEȘTI JIU GARĂ S1 / 2008

SC. 1/1

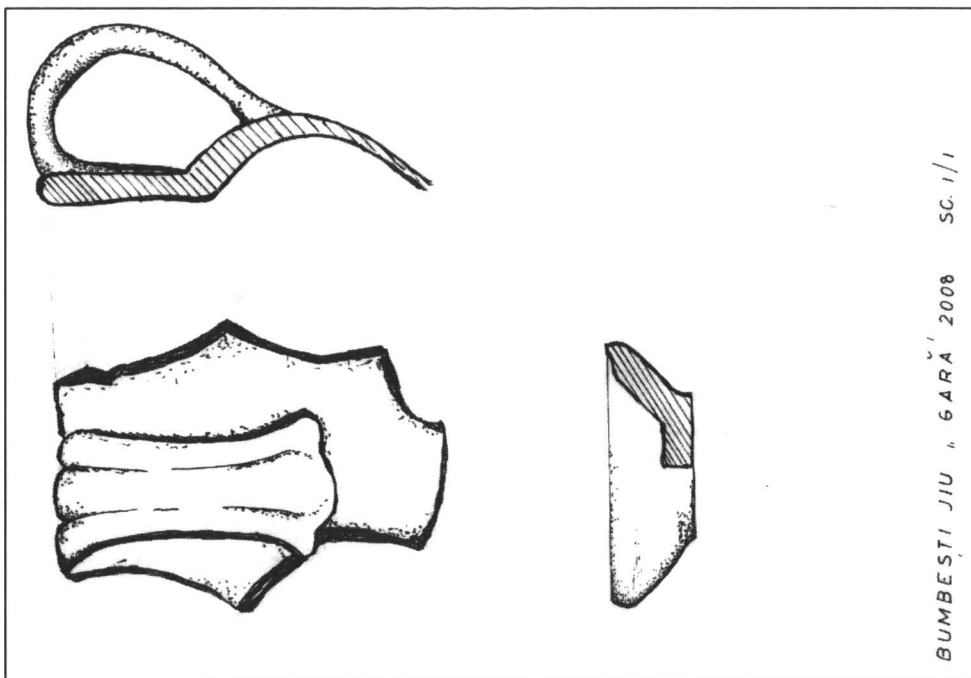

ARTEFACTE ROMANE DESCOPERITE LA BUMBEȘTI JIU GARĂ 2008

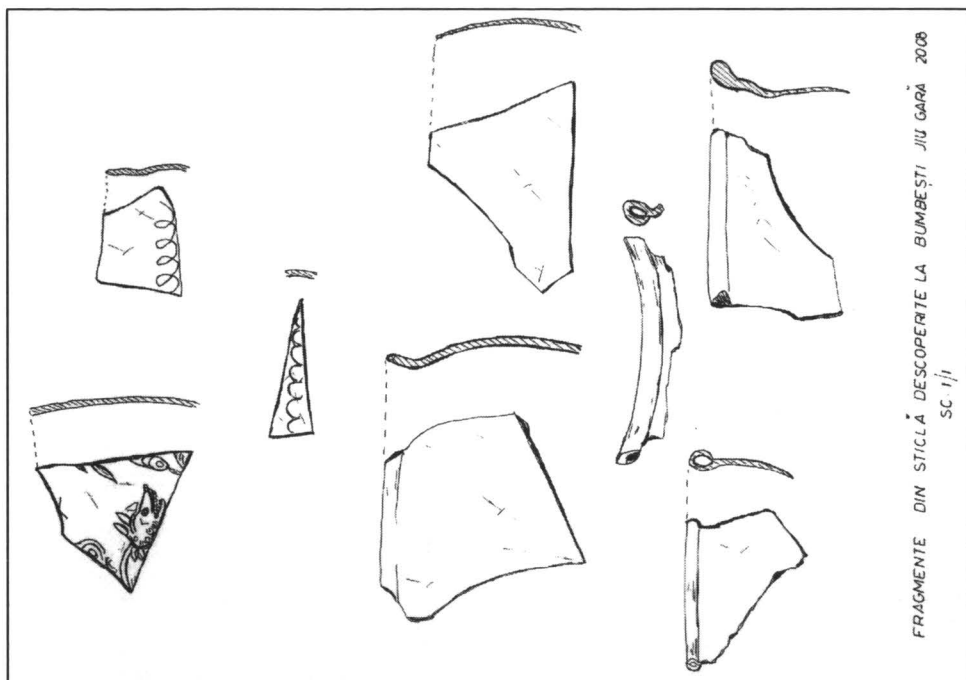
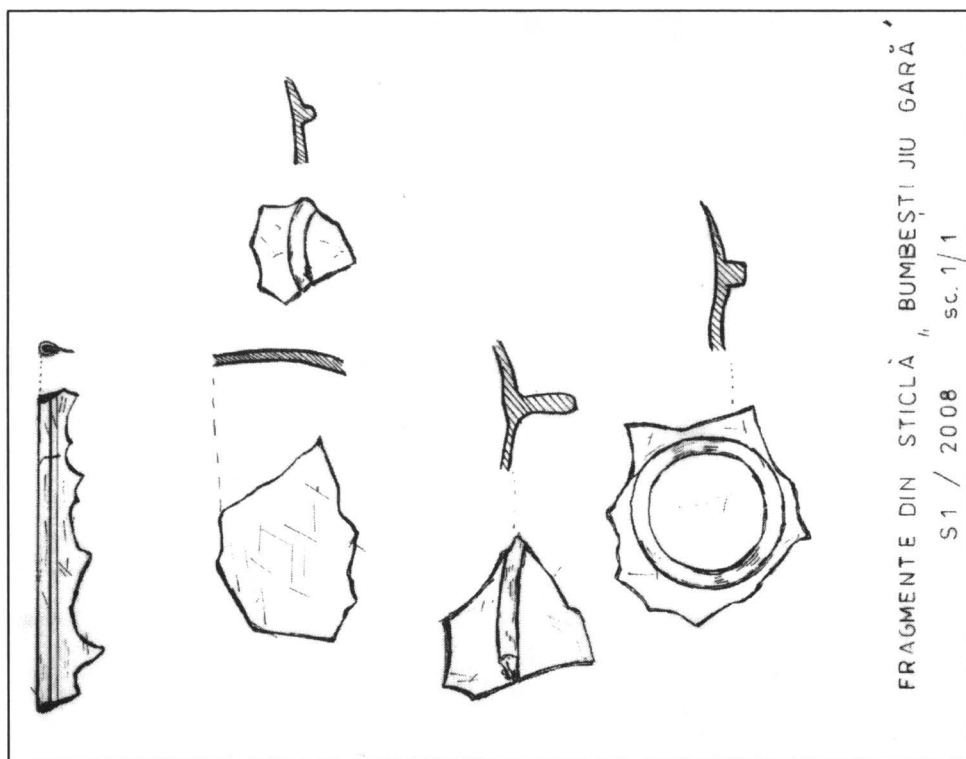
SC. 4/1

FRAGMENTE CERAMICE DESCOPERITE LA "BUMBESTI JIU GARA"
- CAMPANIA 2008 - SC. 1/1

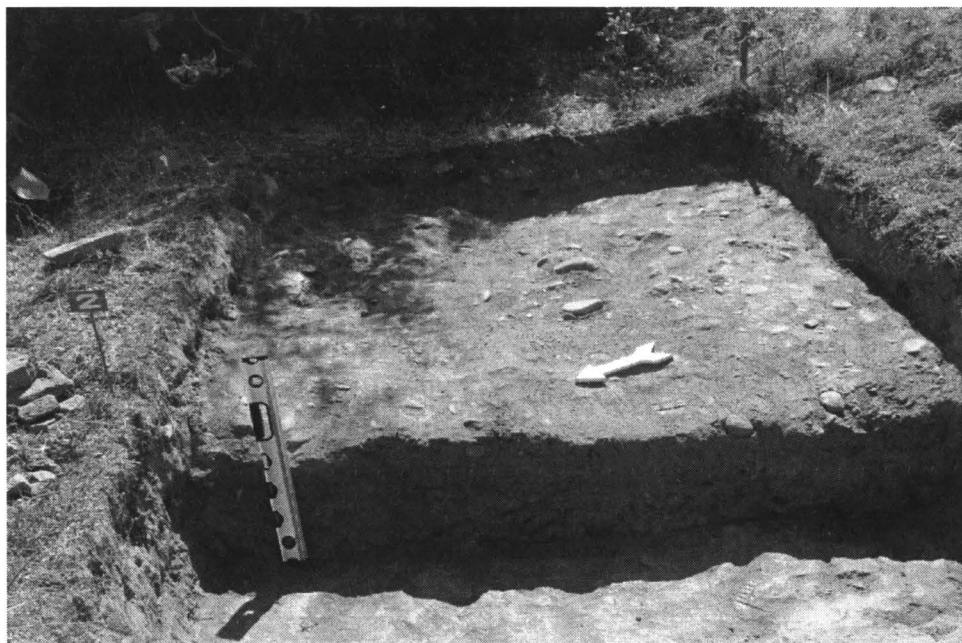

BUMBESTI JIU "GARA" 2008 SC. 1/1

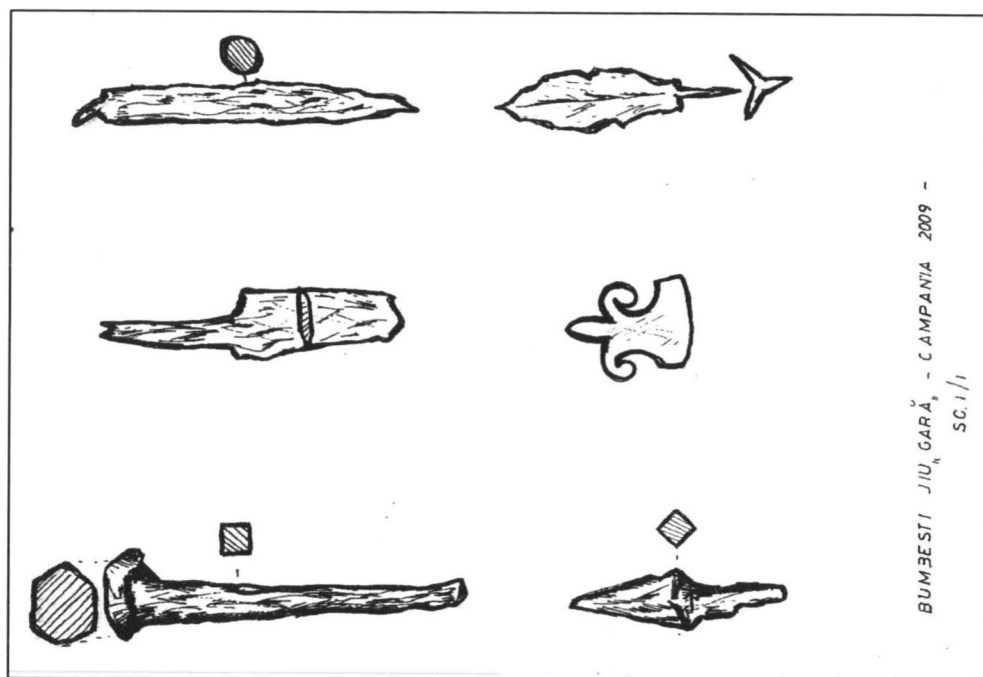
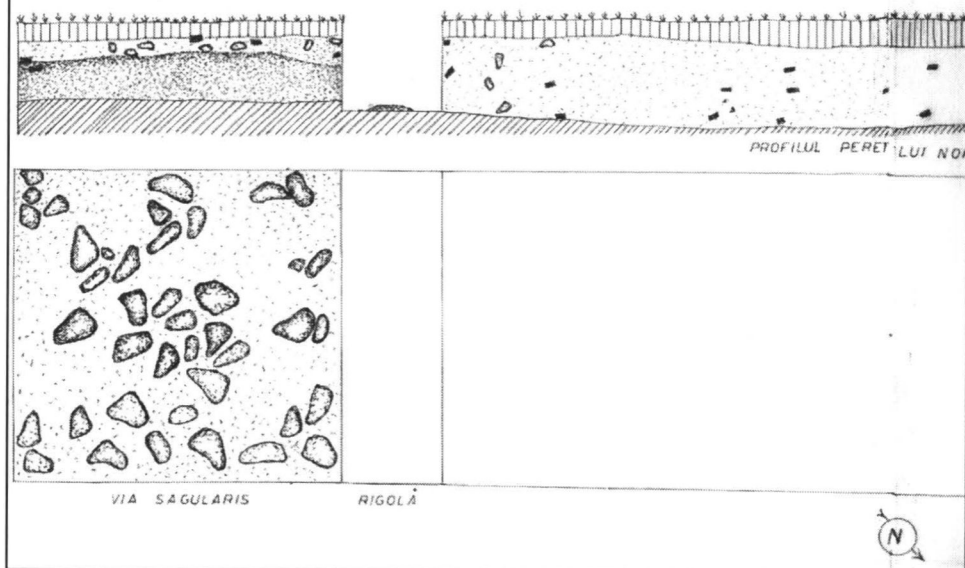

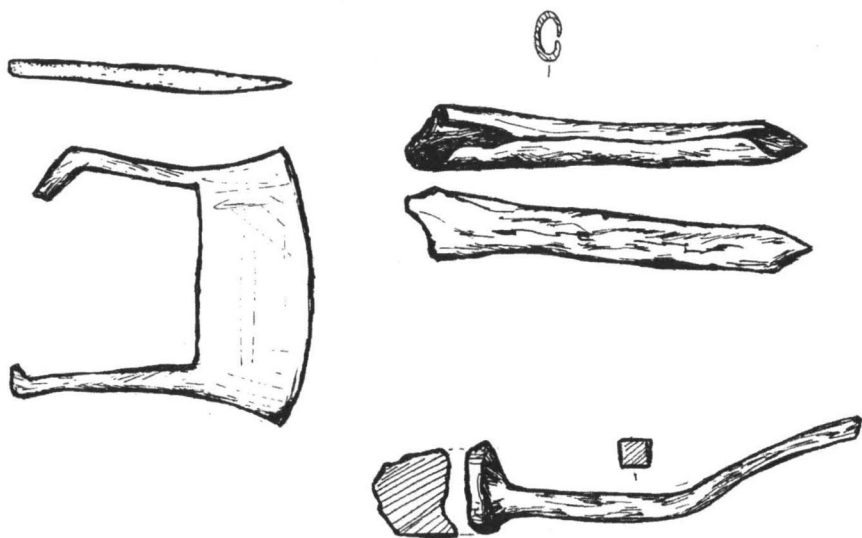

5. Bumbești Jiu "Gară," – castru, *intramuros*. Secțiunea S₁/2009

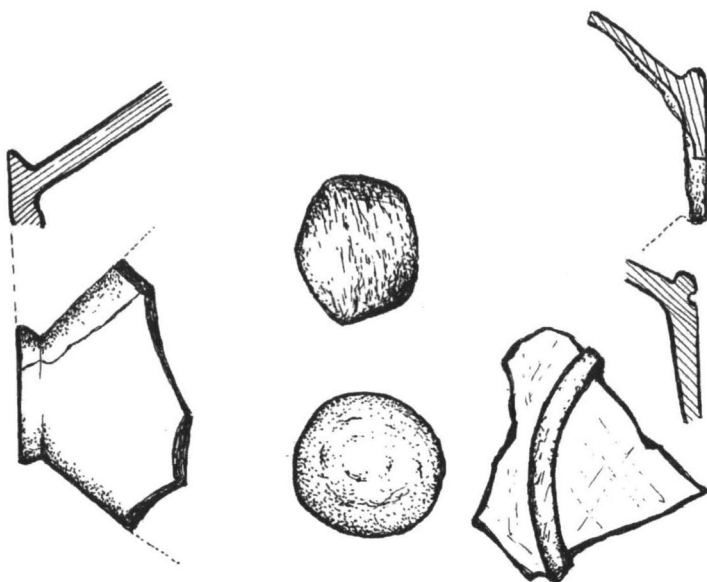

6. Bumbcești Jiu "Gară," – *Via sagularis* și rigola (detalii)

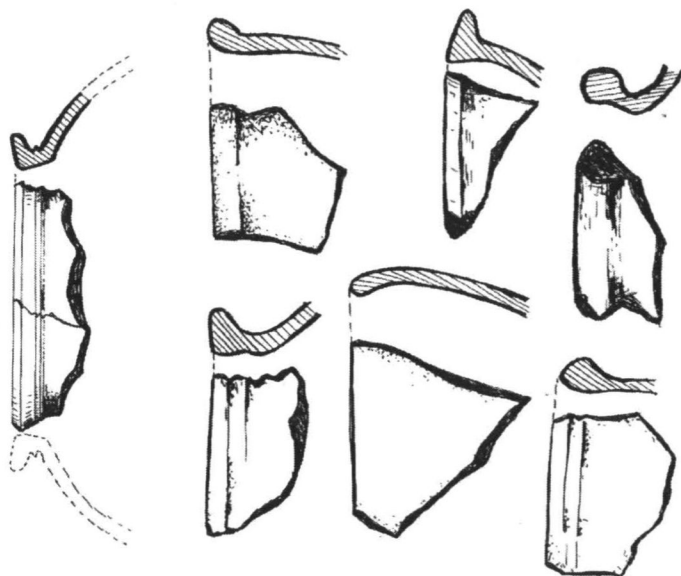

BUMBEȘTI JIU, GARA - CAMPANIA 2009 -
SC. 1/1

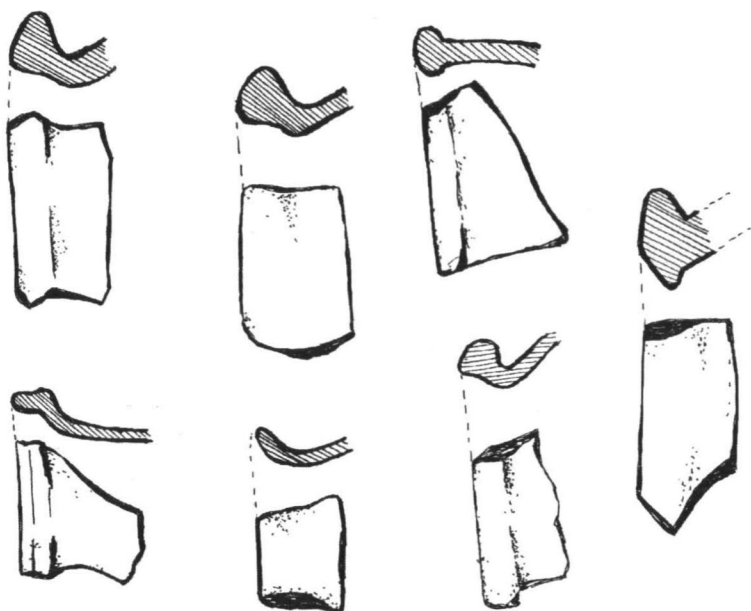

BUMBEȘTI JIU, GARA - CAMPANIA 2009 -
SC. 1/1.

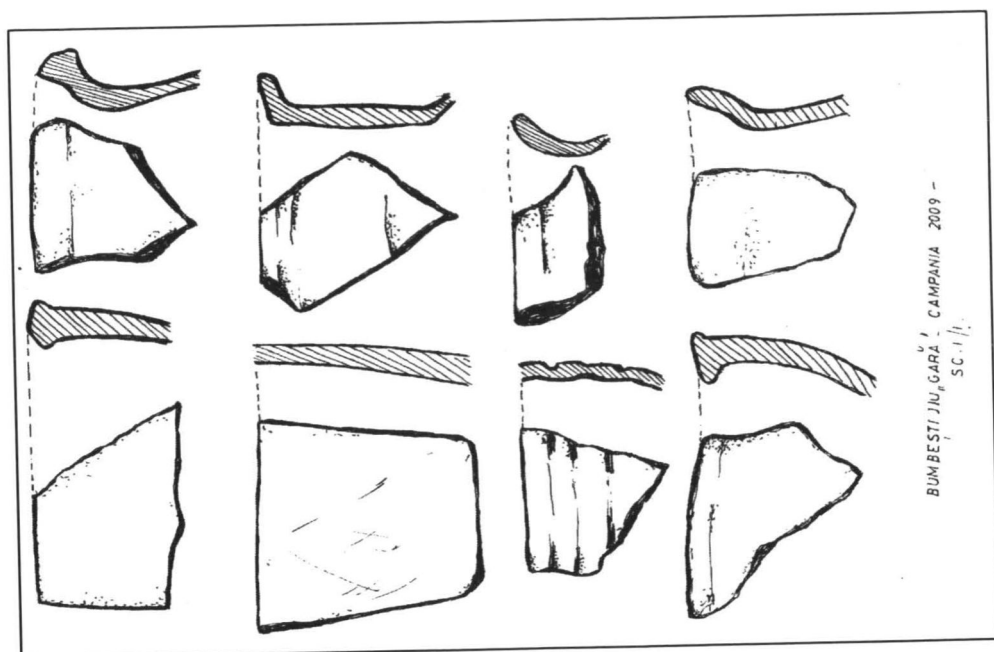
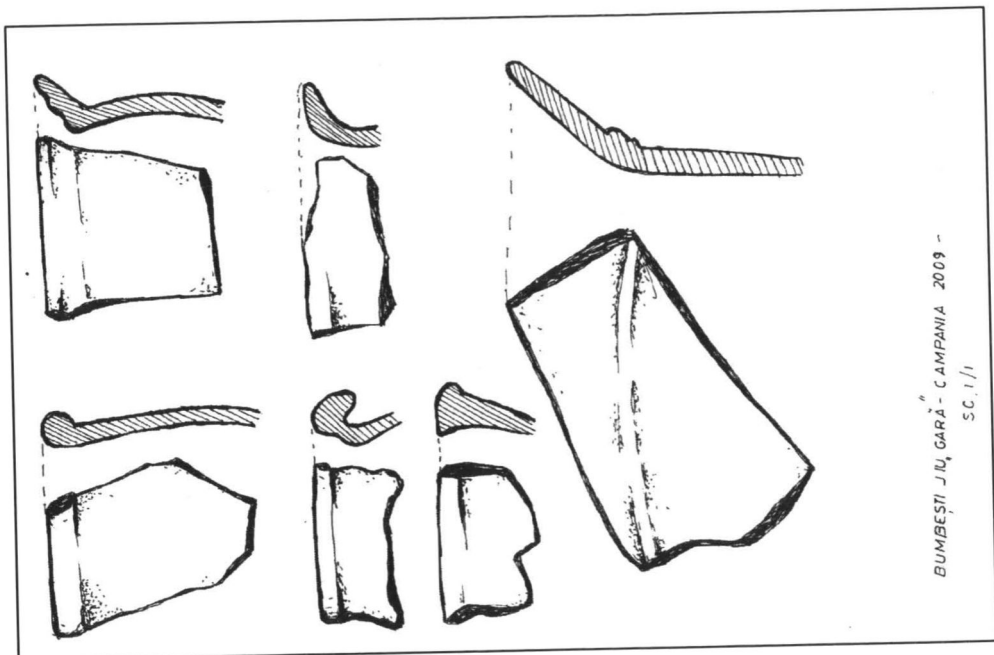
BUMBESTI JIU, GARA - CAMPANIA 2009 -

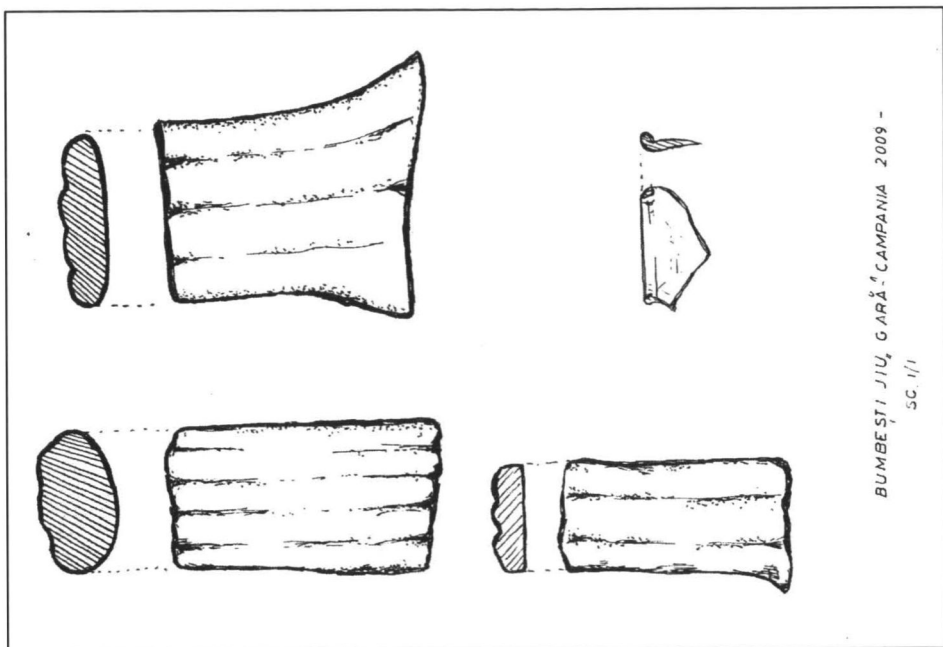
SC. 1/1

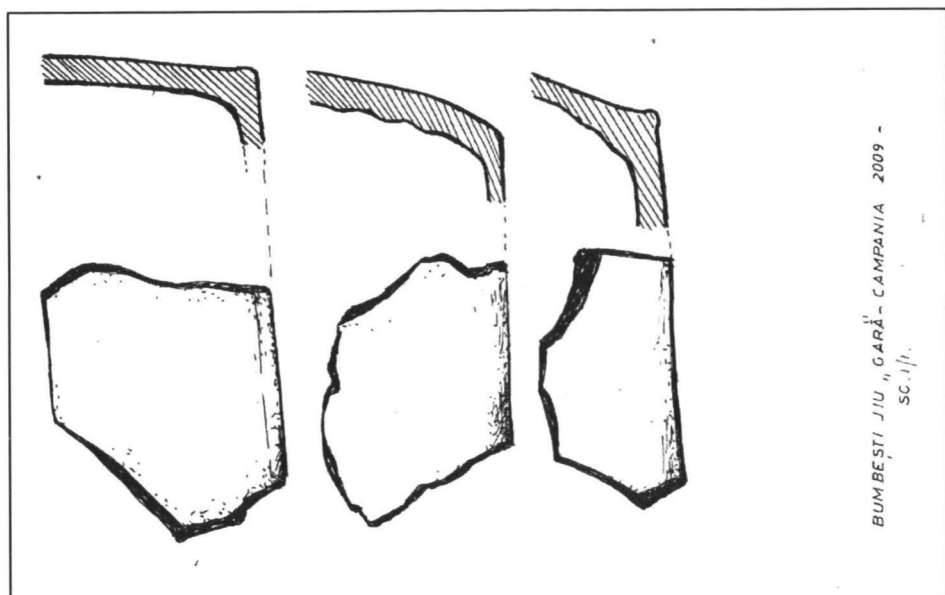
BUMBESTI JIU, GARA - CAMPANIA 2009 -

SC. 1/1

BUMBESTI JIU, GARA. CAMPANIA 2009 -
SC. 1/1

BUMBESTI JIU, GARA. CAMPANIA 2009 -
SC. 1/1

DESPRE UN POSIBIL LĂCAȘ DE CULT DIN VICUS-UL MILITAR DE LA BUMBEȘTI-JIU "GARA"

Victor Bunoiu

About a possible roman religious building in the military vicus from Bumbești-Jiu „Gară”. Known as *tholus*, the roman round temples are less common than those quadrilaterals. However, the percentage of such roman religious buildings remains significant. Most of them were discovered at Rome, but also in the Greek and Celtic World. Within the military *vicus* of Bumbești-Jiu, archaeological research conducted here has led to the discovery of a circular building considered by the archaeologists to be a clay deposit. Analogies with other buildings of its kind from the empire but also other elements pleads for a reconsideration of its purpose, which is probably a religious one.

Keywords: round temple, *tholus*, military *vicus*, Juppiter Dolichenus, Bumbești-Jiu

Cuvinte cheie: templu rotund, *tholus*, *vicus* militar, Juppiter Dolichenus, Bumbești-Jiu

Datorită poziției strategice deosebite - punct obligatoriu de trecere și ultim avanpost în fața capitalei Daciei din sudul Carpaților Meridionali, în secolele II-III p. Chr., a fost edificat la Bumbești-Jiu un adevărat complex de fortificații romane care aveau sarcina de a supraveghea, apăra și respinge orice atac venit din sud¹. Dintre castrarele edificate aici cel mai important este cel de la Bumbești-Jiu „Gară”, situat la aproximativ 800 m sud de cel de la „Vârtop” și 100 m vest de gara Bumbești.

În jurul acestuia, în imediata apropiere, la est, sud și nord, s-a dezvoltat un important *vicus* militar, cu o rețea stradală pietruită, *thermae*, mai multe ateliere meșteșugărești și numeroase locuințe, unele de mari dimensiuni. *Vicus*-ul, situat într-o zonă strategică importantă, a devenit un punct de întâlnire al negustorilor și un important centru meșteșugăresc care satisfacea atât nevoile interne, dar care aproviziona și alte așezări din nordul Olteniei. Descoperirile arheologice indică dezvoltarea sa în două faze. Prima în perioada Traian-Marcus Aurelius, când aici și-a avut garnizoana *Cohors IV Cypria*, iar cea de-a doua în perioada Marcus Aurelius-Aurelian, când a fost adusă *Cohors I Aurelia Brittonum*, unitate auxiliară de 1000 de soldați care înlocuiește *Cohors IV Cypria*. În această ultimă perioadă se poate observa și o extindere a *vicus*-ului.

În cursul săpăturilor arheologice desfășurate în 1991, în partea de sud a așezării civile de aici a fost descoperit și un edificiu circular cu diametrul de 4,75-5,15 m. Fundațiile acestei construcții aveau o grosime de 0,70-0,90 m și au fost realizate din piatră de râu fără mortar. Edificiul prezenta intrarea pe latura de est, unde a fost dezvelit și un prag din piatră

¹ Marinoiu 2004, p. 45; Marcu 2009, p. 120

cu lungimea de 2,45 m și lățimea de 1,55 m. Podeaua era realizată din pământ argilos și nisip. Materialul arheologic descoperit aici este foarte puțin, fiind alcătuit din câteva fragmente ceramice de culoare roșie și două piroane din fier, care nu oferă indicii privind destinația edificiului. Autorii cercetărilor arheologice considerau la acea dată că acesta ar putea fi depozitul de argilă pentru atelierul de olar situat la 50 de m nord², fapt puțin probabil.

Prin analogie cu alte descoperiri de edificii circulare de acest tip din întreg Imperiul se poate considera că această construcție rotundă din *vicus*-ul militar de la Bumbești, ar fi putut îndeplini rolul de lăcaș de cult pentru divinitatea protectoare a așezării. Din punct de vedere cronologic, templele rotunde, de tip *tholoi*, sunt atestate încă din secolul VII a. Chr. Cea mai mare concentrare a acestora este în Italia Centrală, urmată de Grecia și Asia Mică. Din secolul I a. Chr. acest tip de temple se răspândește treptat și în restul provinciilor Imperiului³. În privința terminologiei folosite de autorii latini pentru a desemna astfel de construcții de cult rotunde, se utilizau în special termenii *aedes*, *templum* și *tholus*. În timp ce *aedes* și *templum* erau folosiți pentru a descrie atât edificiile de cult rotunde cât și pe cele rectangulare, *tholus* desemna cel mai adesea construcțiile sacre de formă circulară⁴.

Vitruvius folosește acest termen pentru a descrie atât acoperișul conic al templelor rotunde, cât și pentru a desemna întreaga clădire⁵. În capitolul VIII- *Despre templele rotunde și alte genuri de edificii sacre*, Vitruvius consideră că unele sunt monoptere, cu coloane și fără *cella*, iar altele se numesc periptere⁶. Cele fără *cella* trebuiau să aibă o tribună înălțată cu o treaptă deasupra pardoselii și adâncă cât a treia parte a diametrului lor⁷. Dacă templul rotund trebuie să fie peripter, atunci acesta se va construi începând de jos, mai întâi două trepte, apoi platforma stilobat⁸.

Deși templele rotunde sunt întrecute ca număr de cele rectangulare, atât în Italia cât și în provincii, procentul lor între edificiile de cult este însemnat, lucru care arată faptul că pentru constructori forma rotundă avea o semnificație aparte. Aceasta ar putea fi de natură estetică, religioasă, socială sau chiar geografică. Este posibil astfel ca alegerea formei rotunde a edificiilor sacre să reflecte convingerile religioase, cosmologice ale constructorilor. Vitruvius, vorbind despre simetrie și proporție, admite că este necesar să ajustezi designul unui templu pentru ca acesta să răspundă problemelor de percepție, utilitate și specificațiilor locului ales pentru construcție⁹.

² Marinoiu 2004, p. 112

³ Armstrong 2001, p. 4

⁴ Armstrong 2001, p. 7

⁵ Vitruvius VIII, 4, 8

⁶ Vitruvius VIII, 1

⁷ Vitruvius VIII, 2

⁸ Vitruvius VIII, 6

⁹ Vitruvius IV, 5, 6, 7

Din perioada Republicii timpurii sunt cunoscute șase temple rotunde, cinci fiind localizate în Roma, iar unul în Lavinium¹⁰. Dintre acestea două au fost date în secolul VII a. Chr., două în secolul VI, iar altele două în secolul V a. Chr. Cel mai vechi și cel mai cunoscut este templul zeiței Vesta din Forul Roman¹¹. Acesta avea în interiorul său un puț trapezoidal (*penus Vestae*) care era utilizat pentru focul sacru. Sursele literare și arheologice atribuie construirea sa în secolul VII a. Chr. de către Numa. Din secolul VI a. Chr., datează templul rotund ridicat de Servius Tullius lui Fors Fortuna, în apropierea râului Tibru¹².

În 495 a. Chr. poporul roman, împuternicit de Senat, ridică pe Aventin, în apropiere de Circus Maximus, un templu rotund pentru Mercur. În 477 a. Chr., pe Esquilin, în apropierea porții Praenestina, este ridicat un altar rotund pentru Spes Vetus, în locul unde mai multe apeducte intrau în oraș¹³.

În perioada târzie a Republicii izvoarele antice, sursele arheologice și descrierile de pe monede atestă construirea altor temple rotunde în Roma, Latium și insula Delos. Aceste temple corespund cronologic primelor contacte ale Romei cu civilizația greacă. Acest lucru s-a reflectat în arhitectură prin combinarea principiilor de construcție grecești cu tehnicile și materialele italice mai avansate. Sunt ridicate în Grecia, în această perioadă, mai multe edificii rotunde (religioase, funerare sau de victorie): Skias din Agora Ateniană; *Tholos*-ul din Delphi (situat în sanctuarul Athenei Pronaia); *Tholos*-ul din Epidauros (situat în sanctuarul lui Asklepios); *Phillipeion*-ul de la Olympia; tholoi anexați curții rotunde din Pella; templul zeiței Artemis din Stymphalos; monumentul lui Lysicrates din Atena; *Arsinoeion*-ul din Samothrace. Acestea au constituit modele arhitecturale pe care constructorii romani le-au adoptat și adaptat propriilor necesități¹⁴.

Din perioada secolului II a. Chr. sunt cunoscute mai multe temple rotunde precum cele ale lui Hercule și Muzelor, Hercule Victor din Forum Boarium, Hercule Victor ad porta Trigeminam, Fortuna Huiusce Diei, Templul Rotund Tibur-Latium, Fortuna Primigenia din Praeneste, Hermes și Maia din Delos¹⁵. Majoritatea templelor rotunde din Roma reflectă influența grecească, fiind rezultatul simbiozei dintre elementele arhitecturale și de proiectare grecești și romane. Din secolul I a. Chr. datează alte temple rotunde precum templul zeiței Vesta sau Ceres lângă Napoli, templul divinității Feronia din Nazanno, Genius lângă Stabiae, templele lui Bacchus, Cybele, Venus, din Roma¹⁶.

În anii dinastiei Iulia-Claudia arhitectura sacră romană, atât din Roma cât și din provincii, a devenit mai conservativă iar stilul mai formalist. *Pantheon*-ul, deși a fost reconstruit în timpul lui Hadrian, fondarea lui a fost

¹⁰ Armstrong 2001, p. 16

¹¹ Rusu-Pescaru, Alicu 2000, p. 13

¹² Armstrong 2001, p. 20

¹³ Armstrong 2001, p. 23

¹⁴ Armstrong 2001, p. 34-38

¹⁵ Armstrong 2001, p. 41-61

¹⁶ Armstrong 2001, p. 62

realizată în timpul lui Augustus, de către M. Vipsanius Agrippa¹⁷. Alt templu rotund construit acum la Roma este cel al lui Mars Ultor, ridicat după bătălia de la Philippi. La Atena, în anul 20 a. Chr., este ridicat pe Acropolă templul rotund dedicat Romei și lui Augustus¹⁸. Din timpul lui Tiberius (14-37 p. Chr.), doar un singur edificiu rotund este cunoscut - Rotunda de la Corinth. În timpul lui Claudius (41-54 p. Chr.) a fost construit un asemenea templu la Roma, dedicat zeiței Fortuna¹⁹. Tot din perioada acestei dinastii datează și *Perirrhanterion*-ul de la Roma care are ca sursă de inspirație Rotunda de la Ilion și templul de tip *tholoi* de la Argos²⁰.

În timpul dinastiei Flaviilor (69-96 p. Chr.) sunt reconstruite și refăcute o serie de temple rotunde. Astfel, *Perirrhanterion*-ul ridicat în perioada iulio-claudiană, este reconstruit de Vespasian, iar templul zeiței Vesta este restaurat. Domitian, la rândul său, restaurează (81-96 p. Chr.) *Pantheon*-ul, templul lui Fortuna Huiusce Diei, templul lui Cybelei și construiește alte două edificii circulare pentru Minerva Chalcidica și unul pentru familia sa - Gens Flavia²¹.

În timpul lui Hadrian se înregistrează cele mai însemnate progrese în construcția templelor rotunde. Unul din cele mai importante proiecte constructive ale sale a vizat reconstruirea după principii noi a *Pantheon*ului (118-128 p. Chr.)²². Noul templu, de formă circulară, avea diametrul de 43,40 m, iar planul său arhitectural amintea de vechile temple italiice²³. Tot din perioada domniei sale datează și templul rotund al lui Zeus Asklepios Soter din Pergam și templul Afroditei de la *villa* lui Hadrian, de pe Tibru, care se aseamănă cu cel al Afroditei din Knidos. Templul circular al lui Tyche din Side, precum și altarul rotund al lui Sulis Minerva din Bath, constituie alte dovezi ale acestui tip de arhitectură sacră²⁴.

Din timpul lui Antoninus Pius este cunoscut doar un singur templu rotund monopter care a făcut parte din *nymphaeum*-ul lui Herodes Atticus din Olympia. A avut totuși printre proiectele sale constructive ridicarea unui altar rotund la Roma pentru Genius Senatus și restaurarea unor edificii rotunde precum *Pantheon*-ul, altarul lui Bacchus și cel al lui Hercules²⁵. Tot din perioada antoniniană sunt dateate și templele rotunde de la Argos (Nimfe), Atena (Rotunda), Isthmia (Palaimon-Melikertes), Magnesia, Termessos²⁶.

Perioada secolului III - prima jumătate a secolului IV p. Chr. se caracterizează prin restaurarea multor temple rotunde, construite de împărații predecesori. La Pergam, având ca model templul lui Zeus

¹⁷ Armstrong 2001, p. 102-103

¹⁸ Armstrong 2001, p. 115

¹⁹ Armstrong 2001, p. 125-128

²⁰ Armstrong 2001, p. 130-132

²¹ Armstrong 2001, p. 154

²² Curinschi Vorona 1986, p. 64-65

²³ Rusu-Pescaru, Alicu 2000, p. 16

²⁴ Armstrong 2001, p. 171-180

²⁵ Armstrong 2001, p. 180-182

²⁶ Armstrong 2001, p. 184-188

Asklepios Soter, este edificat un alt lăcaș de cult circular – *Abaton*-ul. În timpul lui Geta (211-212 p. Chr) este ridicat în Grecia templul lui Melampous din Aigosthena²⁷. Severus Alexander (222-235) construiește un templu rotund pentru Dea Dia la Roma și un *Pantheon* la Ostia. Din timpul domniei lui Filip Arabul (244-249 p. Chr) datează templul zeiței Venus sau Tyche din Baalbek, iar de la Trebonianus Gallus (251-253), un posibil templu rotund dedicat lui Juno Martialis, la Roma²⁸. În legătură cu noile culte care se răspândesc în Imperiu poate fi pus și templul circular al lui Sol, construit la Roma în timpul lui Aurelian. În secolul IV p. Chr poate fi încadrat templul circular al lui Romulus, de la Roma, ridicat de Maxentius.

În restul provinciilor Imperiului templele cu planul rotund se răspândesc încă din secolul I a. Chr, dar procentul cel mai ridicat de astfel de construcții se înregistrează în continuare în spațiul mediteranean. Din provincia *Britannia*, din *vicus*-ul militar de la *Vercovicium* (Housesteads) provine un templu circular din piatră, cu diametrul de aproximativ 6 m, dedicat lui Mars Thincsus și celor două divinități germanice Alaisiagae, Beda și Fimmilena, așa cum rezultă și din inscripția descoperită aici. Templul a fost construit în prima parte a secolului III p. Chr peste ruinele unui atelier meșteșugăresc, distrus de o invazie barbară în anul 196 p Chr²⁹.

În provincia Gallia, la Vesunna, a fost descoperit un templu circular gallo-roman, cu un diametru de 17,10 m și care a fost datat în secolul I p. Chr. Referitor la atribuirea sa unei divinități au fost vehiculate numeroase ipoteze, fiind considerat templu al zeiței Isis sau Cybele, pentru ca apoi să fie pus în legătură cu practicarea cultului imperial³⁰.

Tot în această provincie, în 2010, a fost descoperit la Neuville-sur-Sarthe (5 km nord de Le Mans) un vast complex religios care cuprinde mai multe temple rectangulare, poligonale și circulare. A fost descoperit și un templu circular, cu diametrul de 12 m și orientat cu intrarea spre nord și nu spre est, așa cum este în mod normal. Datat în jurul anului 200 p. Chr, acesta este puțin decorat în comparație cu templul principal. Nu s-au descoperit inscripții care să ateste cu siguranță divinitatea căreia îi este dedicat templul, dar materialul arheologic identificat momentan aici în cursul săpăturilor sugerează posibilitatea asocierii acestui complex religios cu zeii sănătății Esculapius și Hygia³¹.

Răspândirea acestor temple rotunde în mediul celtic a fost reliefată și de Reichenberger, care consideră că în raidurile lor în Grecia celții au ajuns în contact cu astfel de edificii de cult rotunde³², adoptând această formă de construcție, regăsită ulterior pentru spațiul celto-germanic (Gallia, Britannia,

²⁷ Armstrong 2001, p. 215-217

²⁸ Armstrong 2001, p. 226-236

²⁹ RIB 1593: DEO MARTI THINCISO ET DVABVS ALAISAGIS BEDE ET FIMILENE ET N AVG GERM CIVES TVIHANTI VSLM, <http://www.roman-britain.org/places/vercovicium.htm>.

³⁰ Lauffray 1990

³¹ Wuyts 2010, <http://www.sott.net/articles/show/213959-Enormous-Gallo-Roman-Temple-Complex-Unearthed-Near-Le-Mans-France>

³² Reichenberger 1988, p. 291

Noricum). Denumite inițial în literatura germană “Viereckschanzen” (*temenos, templum, nemeton*), aceste edificii celtice au fost confundate la început cu amenajări militare, Paul Reinecke fiind primul care a atras atenția asupra caracterului cultic al acestor construcții³³.

În cazul edificiului circular de la Bumbești-Jiu „Gară”, în comparație cu alte temple rotunde similare din Imperiu, se poate constata modestia stilului arhitectural, precum și lipsa unei colonade în jurul camerei centrale. Acest lucru nu este neobișnuit, știut fiind faptul că datorită costurilor de construcție ridicate, majoritatea structurilor sacre civile sunt altare de mici dimensiuni³⁴, ridicarea unui templu în afara zidurilor castrului fiind făcută mai degrabă de militari decât de populația vicană. Este posibil totuși ca edificiul circular de aici să fi fost prevăzut cu două coloane la intrare, dacă avem în vedere pragul din piatră situat pe partea de est.

În privința locului ocupat de un templu în cadrul așezării civile nu există reguli clar stabilite pentru amplasamentul acestuia în cadrul *vicus*-ului. Putea să ocupe o poziție centrală în interiorul așezării, iar în acest caz era dedicat divinităților supreme ale statului³⁵, sau putea să fie construit la marginea așezării, fiind uneori asociat cu necropolele³⁶. În cazul edificiului circular de la Bumbești-Jiu se constată amplasarea sa la margine, în partea de sud a *vicus*-ului, dar nu poate fi pus în legătură cu necropola, întrucât aceasta nu a fost identificată încă. Se consideră în general că pentru *Triada Capitolină* erau locuri special amenajate în castru, în timp ce în așezarea vicană se ridicau templele pentru zeii naționali ai trupelor din garnizoana militară a castrului³⁷.

Lipsa inscripțiilor și a materialului arheologic în general, îngreunează mult atribuirea acestuia unei divinități. Colegul nostru Călin Timoc, ocupându-se și el de acest subiect într-un articol în curs de publicare în volumul omagial al domnului Dorin Alicu, considera, în baza faptului că edificiul este construit în zona atelierelor meșteșugărești, că divinitatea căreia îi este dedicat acest templu ar putea fi Vulcanus sau Hercules³⁸.

În privința lui Vulcanus, acesta este adorat în mod obișnuit de meșteșugarii vicani care-i dedică numeroase inscripții, în special, în partea occidentală a Imperiului. O astfel de dovadă provine din *Germania Superior*, din *vicus*-ul militar de la Marbacher, unde cu ocazia construirii unei pivnițe în 1597, a fost descoperită o inscripție dedicată de *vicani Murrenses* pentru Vulcanus³⁹. În Dacia această divinitate este prea puțin prezentă în panteonul provinciei, neavând decât două inscripții⁴⁰ și nici un templu momentan⁴¹. În

³³ Reichenberger 1988, p. 285

³⁴ Salway 1967, p. 176

³⁵ Benea 2003, p. 126

³⁶ Salway 1967, p. 176

³⁷ Benea 2003, p. 260

³⁸ Timoc 2010

³⁹ Sommer 1988, p. 483

⁴⁰ Bărbulescu 1984, p. 132

⁴¹ Rusu-Pescaru, Alicu 2000

plus, nu se cunosc la nivelul Imperiului, temple circulare dedicate acestei divinități. În ceea ce-l privește pe Hercules, acesta are peste 50 de inscripții și 90 de reprezentări (statuete din bronz, piatră, reliefuri, geme, monumente funerare)⁴², care-i sunt dedicate la nivelul întregii provincii, precum și două temple la Herculane și Micia, neidentificate însă arheologic⁴³. De asemenea Hercules are mai multe temple circulare care-i sunt dedicate la Roma, așa încât există posibilitatea ca edificiul circular de la Bumbești-Jiu să-i fie închinat. Trebuie menționat însă că din acest *vicus* militar nu provine nici o descoperire arheologică ce-i poate fi atribuită.

Considerăm că și altă posibilitate ar putea a fi luată în calcul, deși în lipsa unor dovezi arheologice clare, nu poate rămâne decât la nivelul unei supoziții. Astfel, în Moesia Superior, în *vicus*-ul militar de la Egeta, a fost descoperit în 1962 un edificiu circular din piatră care, prin inscripțiile și statuile găsite aici, s-a determinat că îi era dedicat lui Jupiter Dolichenus. Datarea complexului religios a fost stabilită, pe baza monedelor și a inscripțiilor descoperite, în timpul lui Caracalla. Templul avea formă ovală, neregulată (3,50 m x 3,80 m). Pereții s-au păstrat pe înălțimea de 1,20 m și sunt realizați din piatră, cu puțin mortar, grosimea fiind de 0,50-0,60 m⁴⁴.

Descoperirea unui templu circular dedicat lui Jupiter Dolichenus la Egeta corespunde situației generale constatate în Imperiu în a doua jumătate a secolului al II-lea și în secolul al III-lea p. Chr, când această religie se bucură de o mare popularitate, în special în rândul militarilor⁴⁵. Un repertoriu arheologic la nivelul anului 2008 al siturilor romane în care au fost descoperite inscripții, reprezentări sau edificii de cult ale lui Jupiter Dolichenus, reliefa importanța spațiului provinciilor dunărene în propagarea acestui cult. Dacia se situa pe primul loc ca număr de situri arheologice în care apărea atestată această divinitate (27), fiind urmată de Italia (22), Syria (18), Britannia (17), Moesia Inferior (17), Germania Superior (12), Pannonia Superior (12)⁴⁶.

Construirea edificiului circular de la Bumbești-Jiu, din piatră de râu, fără mortar, ca și la alte temple din Dacia, indică ridicarea sa în a doua jumătate a secolului al II-lea - prima jumătate a secolului al III-lea p. Chr.⁴⁷ Acest lucru corespunde cu datarea generală din *vicus*, faza de piatră a clădirilor din așezarea civilă fiind constatată odată cu venirea trupeii auxiliare *Cohors I Aurelia Brittonum milliaria*, cunoscută din inscripția de reconstrucție a castrului cu zid din piatră din anul 201 p. Chr, trebuind însă presupus că această unitate a venit aici cu ceva timp înainte. Mediul celtic din care provin acești militari, precum și răspândirea edificiilor de cult rotunde în spațiul celto-germanic, considerăm că ar putea constitui indicii în plus pentru datarea construirii lăcașului de cult circular din *vicus*-ul militar de la

⁴² Bărbulescu 1984, p. 132

⁴³ Rusu-Pescaru, Alicu 2000, p. 148-149

⁴⁴ Hörung 1987, p. 73

⁴⁵ Collar 2008, p. 103

⁴⁶ Collar 2008, p. 250-283

⁴⁷ Rusu-Pescaru, Alicu 2000, p. 98

Bumbești-Jiu în perioada staționării acestei trupe de britoni în garnizoana castrului.

Larga popularitate de care se bucură cultul lui Jupiter Dolichenus în această perioadă, atât în Dacia, cât și în provinciile învecinate, datarea construirii edificiului circular de la Bumbești-Jiu în a doua jumătate a secolului II - prima jumătate a secolului III p. Chr, templul rotund similar, descoperit la Egeta, în Moesia Superior, ar putea indica faptul că și edificiul de la Bumbești-Jiu să-i fi fost dedicat aceleiași divinități militare. Acest lucru rămâne însă la nivelul unei supoziții până la alte cercetări arheologice în *vicus*-ul militar de aici ce ar putea duce la descoperirea unor dovezi epigrafice. Având în vedere însă numeroasele analogii de temple rotunde din Imperiu, considerăm că rolul edificiului circular de la Bumbești-Jiu este incontestabil unul religios.

Bibliografie

- Armstrong 2001 Armstrong N. Regina, *Round temples in roman architecture of the Republic through the Late Imperial period*, teză de doctorat, University of Oxford, <http://ora.ouls.ox.ac.uk/objects/uuid%3A6bf53ac0-87a0-443c-8daa-f7b710196c4b> (14.12.2010).
- Bărbulescu 1984 Bărbulescu M., *Interferențe spirituale în Dacia romană*, Cluj-Napoca
- Benea 2003 Benea D., *Locul și importanța așezărilor de tip vici militares în provincia Dacia*, în *Istoria așezărilor de tip vici militares din Dacia romană*, Timișoara, 2003. p. 255-272.
- Collar 2008 Collar A. C. F., *Networks and religious innovation in the Roman Empire*, teză de doctorat, University of Exeter, http://exeter.academia.edu/AnnaCollar/Papers/192924/Networksand_Religious_Innovation_In_the_Roman_Empire(14.12.2010)
- Curinschi Vorona 1986 Curinschi-Vorona G., *Istoria universală a arhitecturii*, vol. 3, București.
- Höring 1987 Höring M., *Corpus cultus Iovis Dolicheni (CCID)*, vol. 106, Leiden.
- Lauffray 1990 Lauffray J., *La tour de Vésone à Périgeux: temple de la Vesunna Petrucoriorum*, Paris.
- Marcu 2009 Marcu F., *Organizarea internă a castrelor din Dacia romană*, Cluj-Napoca.
- Marinoiu 2004 Marinoiu V., *Romanitatea în nordul Olteniei*, Tg-Jiu.
- Reichenberger 1988 Reichenberger A., *Temenos – templum – nemeton – viereckschanze bemerkungen zu namen und bedeutung*, în JRGZM, 35, I, p. 285-298.
- Rusu-Pescaru, Alicu 2000 Rusu-Pescaru A., Alicu D., *Templele romane din Dacia*, I, Deva.
- Salway 1967 Salway P., *The frontier people of Roman Britain*, Cambridge.

Sommer 1988

Sommer C. S., *Kastellvicus und Kastell. Untersuchungen zum Zugmantel im taunus und zu den Kastellvici in Obergermanien und Rätien*, în Fundberichte Baden, Württemberg, 13, 1988, p. 458-707.

Timoc 2010

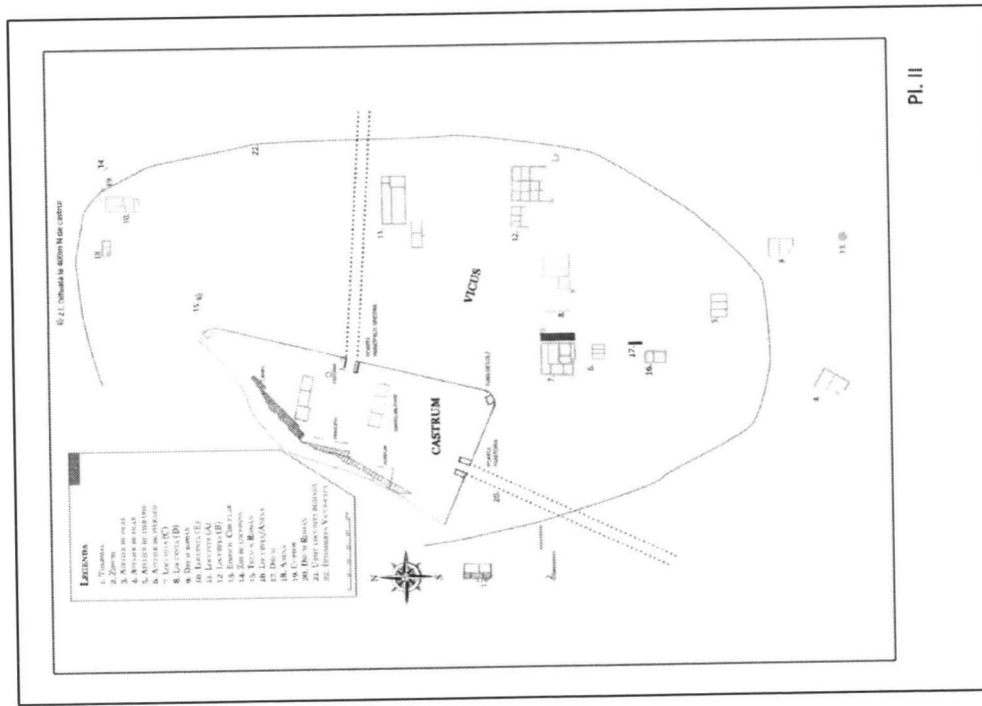
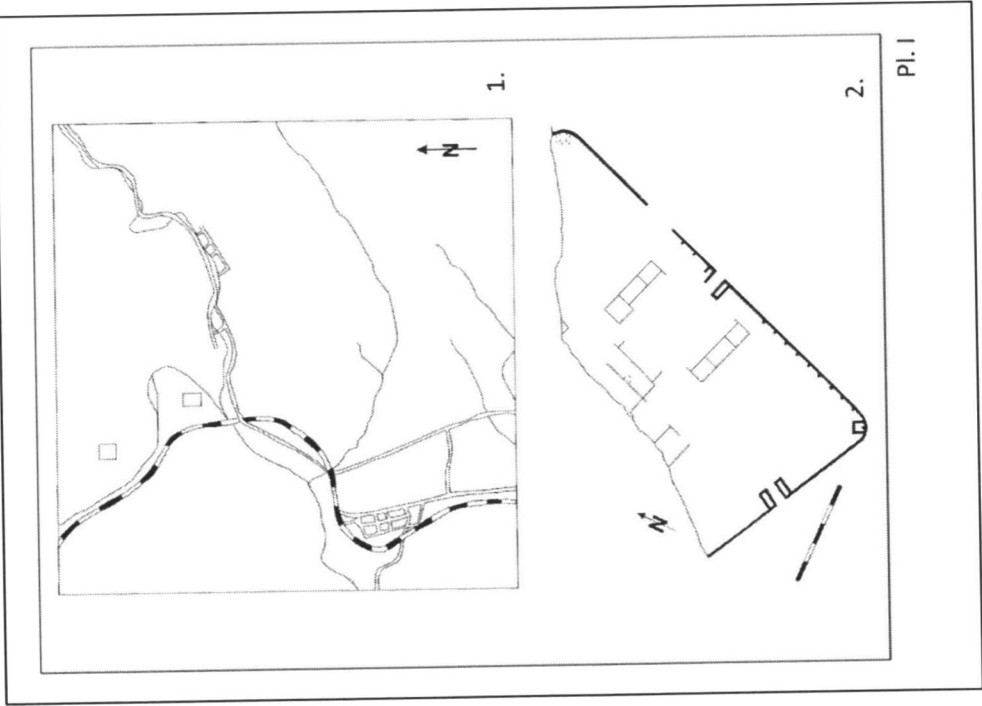
Timoc Călin, *Un edificiu de cult circular de la Bumbesti-Jiu*, în volumul omagial D. Alicu (sub tipar).

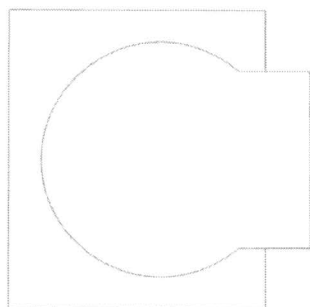
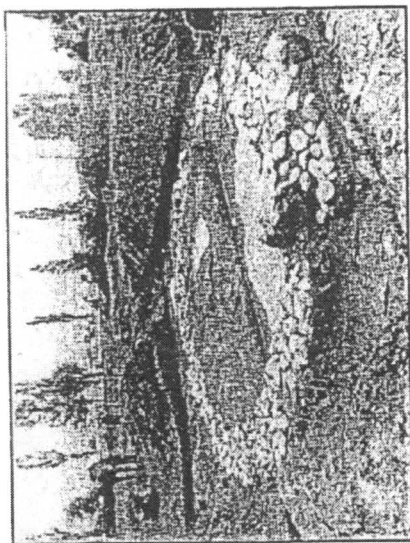
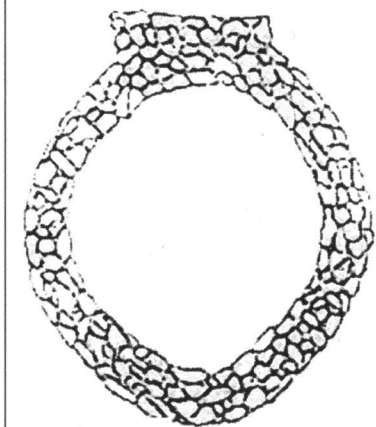
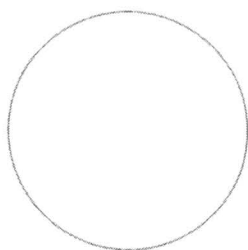
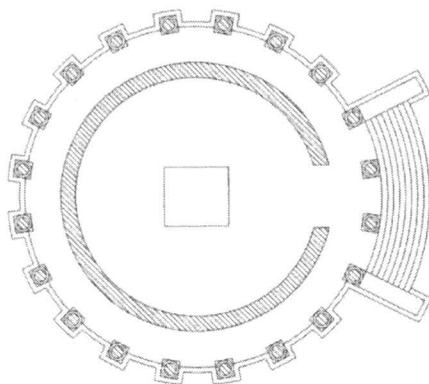
Wuyts 2010

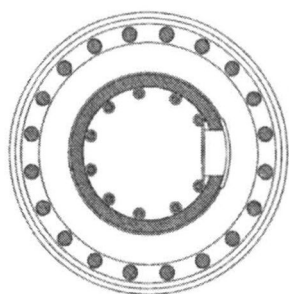
Wuyts A., *Enormous gallo-roman temple complex unearthed near Le Mans, France*, <http://www.sott.net/articles/show/213959-Enormous-Gallo-Roman-Temple-Complex-Unearthed-Near-Le-Mans-France>, (14.12.2010).

Lista ilustrațiilor:

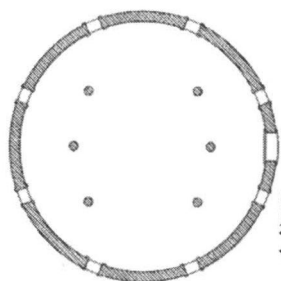
- PL. I 1. Localizarea fortificațiilor de la Bumbesti-Jiu (după Marcu 2009); 2. Castrul de la Bumbesti-Jiu "Gară" (după Marinoiu 2004)
- PL. II Castrul roman de la Bumbesti-Jiu "Gară" și vicus-ul militar (după Marinoiu 2004, prelucrat de noi)
- PL. III 1. Planul edificiului circular din vicus-lui militar de la Bumbesti-Jiu "Gară" (după Marinoiu 2004); 2. *Dolichenum*-ul de la Egeta (după Hörig 1987)
- PL. IV Temple rotunde de la Roma, din perioada Republicii (după Armstrong 2001)
- PL. V Temple rotunde din Grecia (după Armstrong 2001)
- PL. VI Temple rotunde din Grecia (după Armstrong 2001)
- PL. VII Temple rotunde de la Roma, din perioada sec. II a. Chr. (după Armstrong 2001)
- PL. VIII Temple rotunde de la Roma și din Grecia, din perioada sec. II a. Chr. (după Armstrong 2001)
- PL. IX Temple rotunde de la Roma și din Grecia, din perioada iulio-claudiană (după Armstrong 2001)
- PL. X Temple rotunde de la Roma și din Grecia, din perioada iulio-claudiană (după Armstrong 2001)
- PL. XI Temple rotunde de la Roma și din Grecia, din perioada Flaviilor și Antoninilor (după Armstrong 2001)
- PL. XII Temple rotunde de la Roma și din Grecia, din perioada Antoninilor (după Armstrong 2001)
- PL. XIII Temple rotunde de la Roma și din Grecia, din perioada Antoninilor (după Armstrong 2001)
- PL. XIV Temple rotunde construite în secolul al III-lea și prima jumătate a secolului IV p. Chr. (după Armstrong 2001)
- PL. XV Temple rotunde construite în secolul al III-lea și prima jumătate a secolului IV p. Chr. (după Armstrong 2001)
- PL. XVI Hartă Moesia Superior cu localitatea Egeta (după Mirković 2008)
- PL. XVII Edificiul circular de la Egeta și statuete din marmură ale lui Jupiter Dolichenus (după Mirković 2008)

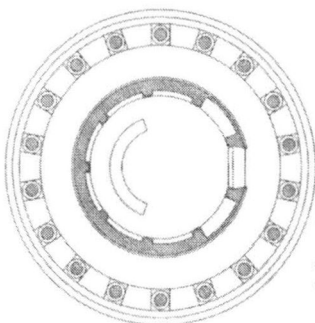
2. Roma:
Fortuna1. Roma:
Carmentis3. Roma:
Vesta

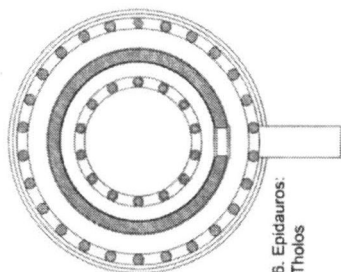
5. Delphi:
Tholos

4. Atena:
Skias

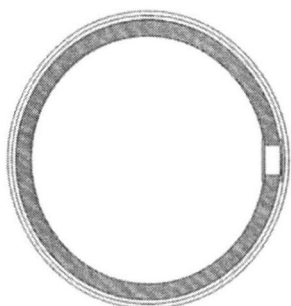

7. Olympia:
Philippeion

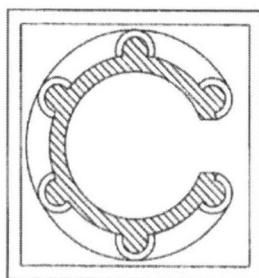

6. Epidauros:
Tholos

Pl. V

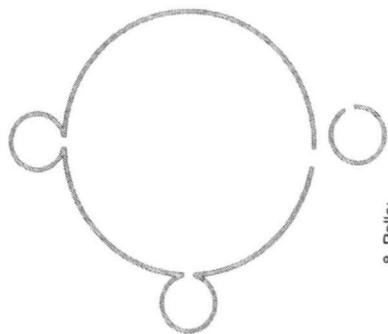

9. Samothrace:
Arsinoleon

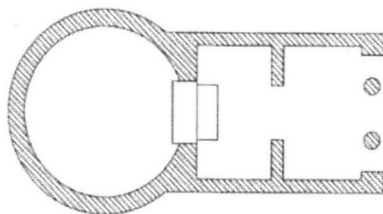

11. Atena:
Lysicrates

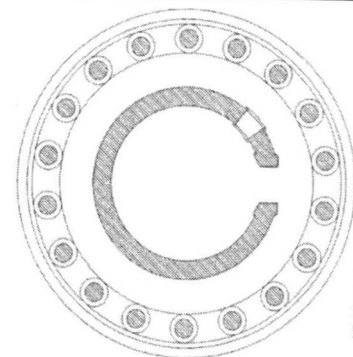
Pl. VI

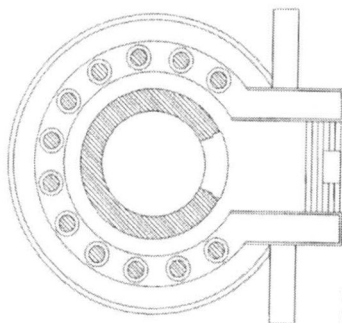
8. Pella:
curte rotundă cu tholoi

10. Stymphalos:
Artemis

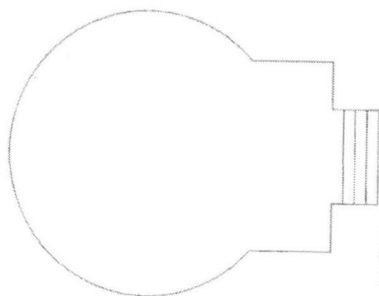

15. Roma:
Hercule Victor în foro Boario

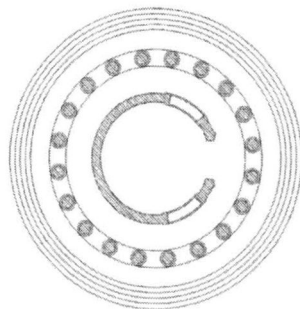

17. Roma:
Fortuna Huiusce Diei

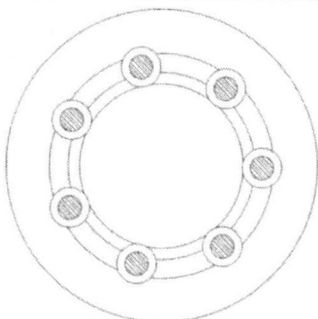
Pl. VII

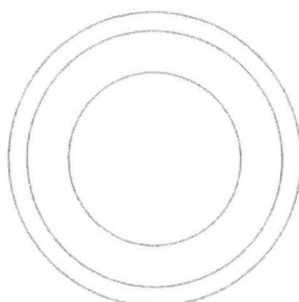
14. Roma:
Hercule și Muzele

16. Roma:
Hercule Victor la portam Trigemynam

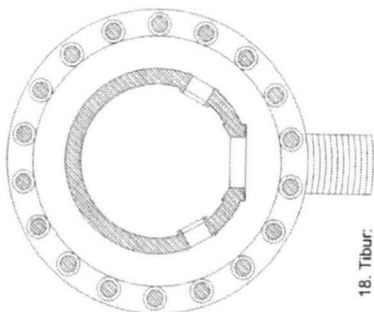

19. Praeneste:
Fortuna Primigenia

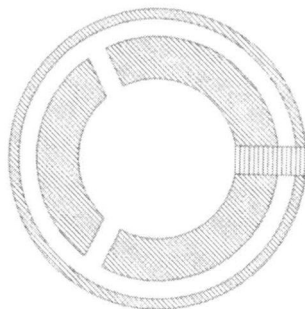

21. Delos:
Hermes și Maia

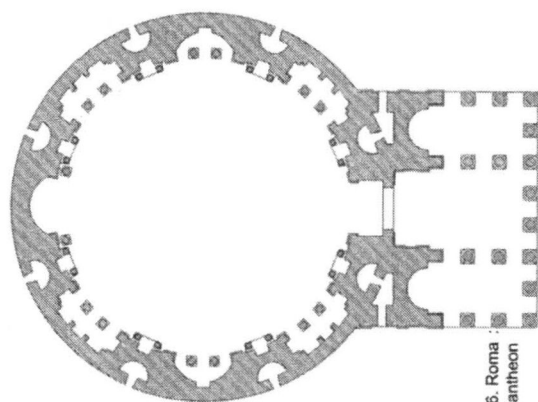
Pl. VIII

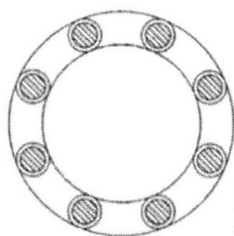
18. Tibur:
Templu Rotund

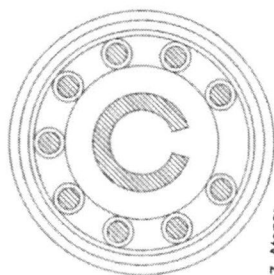
20. Praeneste:
Fortuna Primigenia

26. Roma:
Pantheon

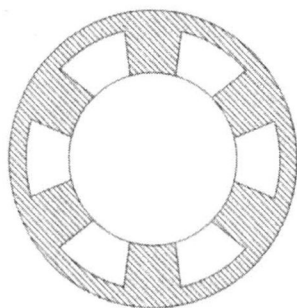

28. Corinth:
Rotunda

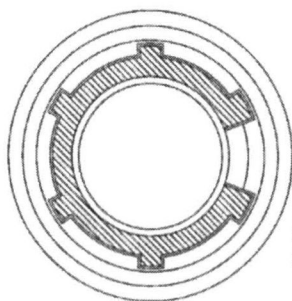

27. Atena:
Roma și Augustus

Pl. IX

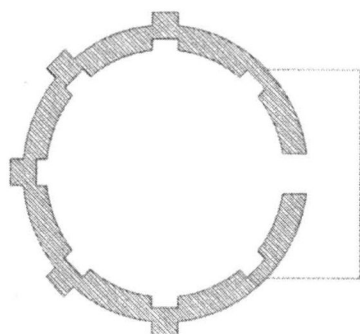

30. Ostia:
Lares Augusti

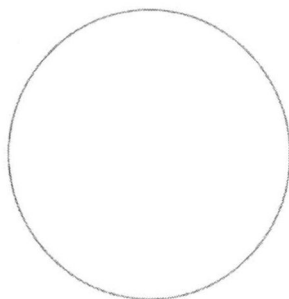

32. Ilion:
Rotunda

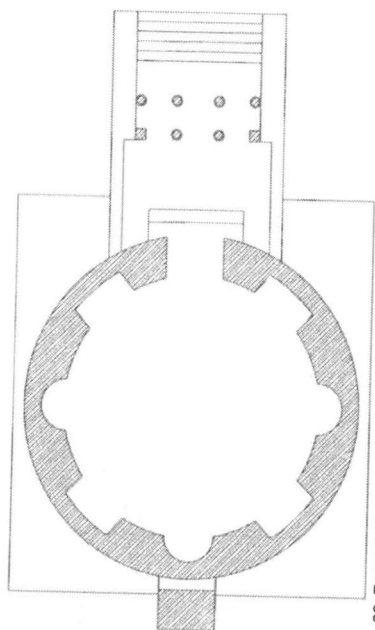
Pl. X

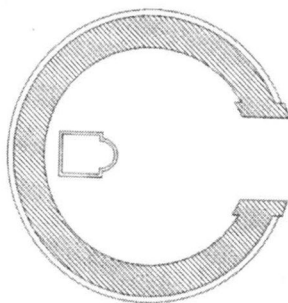
29. Roma:
Fortuna

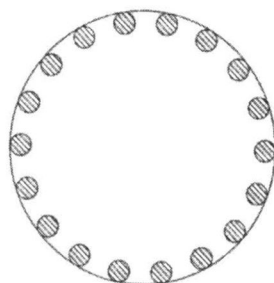
31. Roma:
Peripterion

36. Pergamon:
Zeus Asklepios Soter

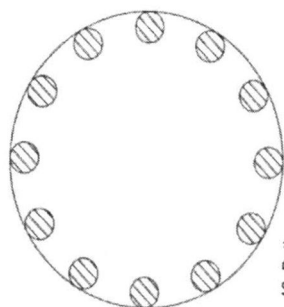

38. Tibur

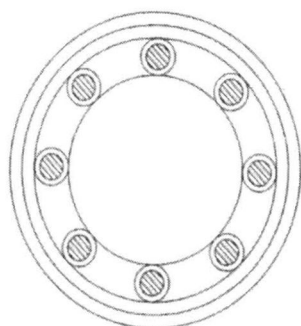

37. Tibur:
Afrodita

Pl. XI

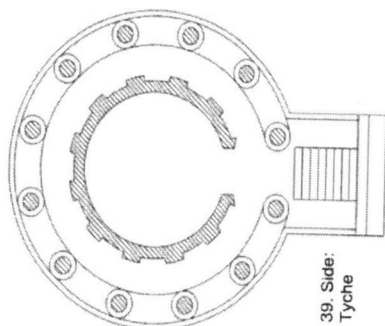

40. Bath:
Sulis-Minerva

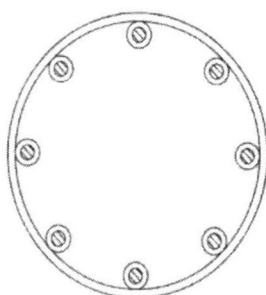

42. Alena:
Ratunda

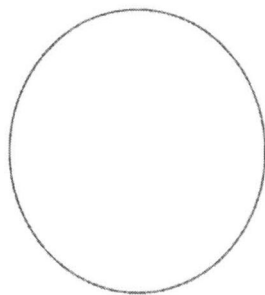
Pl. XII

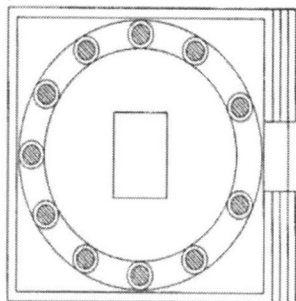
39. Side:
Tyche

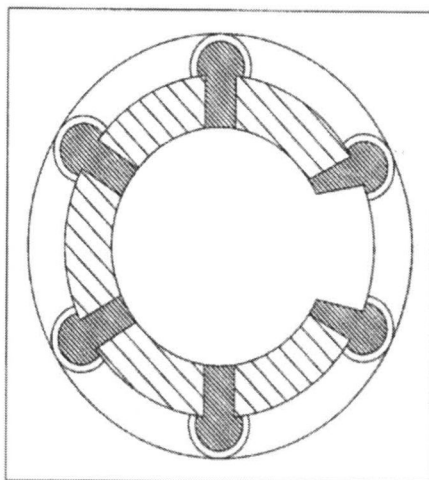
41. Argos:
Nimfele

44. Magnesia:
Athena Poliochios

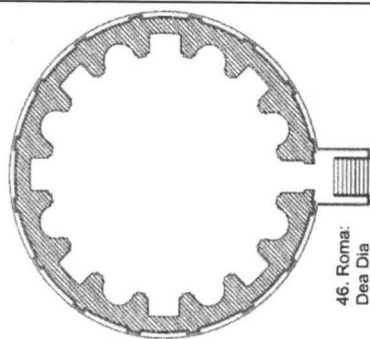

43. Isthmia:
Palaimon-Melikertes

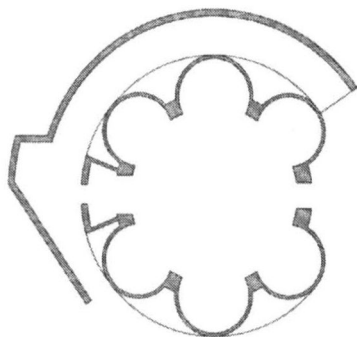

45. Termessos:
Rotunda

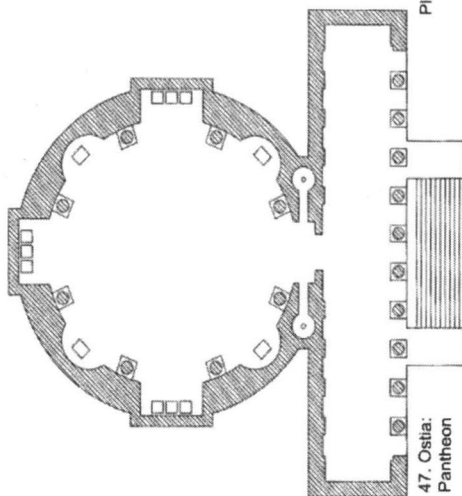
Pl. XIII

46. Roma:
Dea Dia

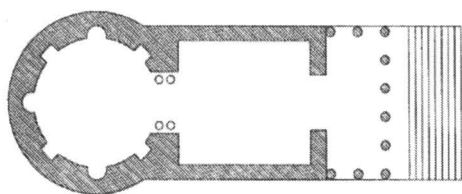

45. Pergamon:
Abaton

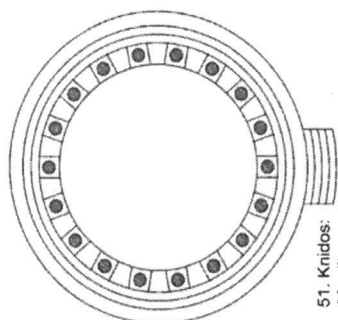

47. Ostia:
Pantheon

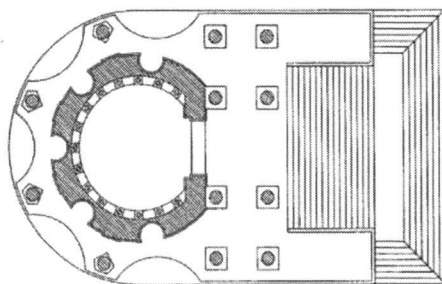
Pl. XIV

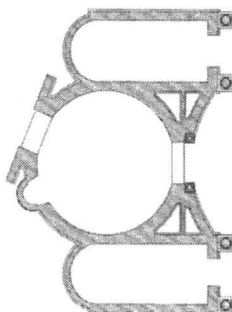
49. Roma:
Sol

51. Knidos:
Afrodita

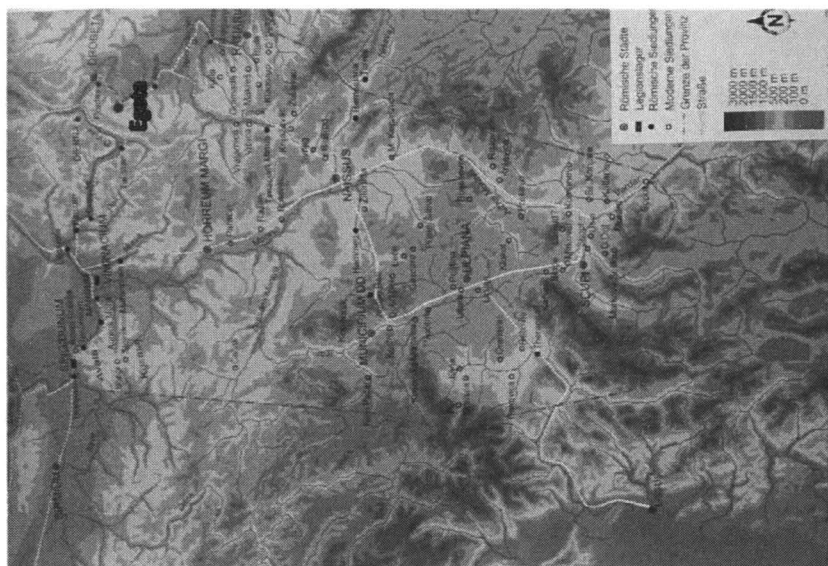

48. Baalbek:
Tyche

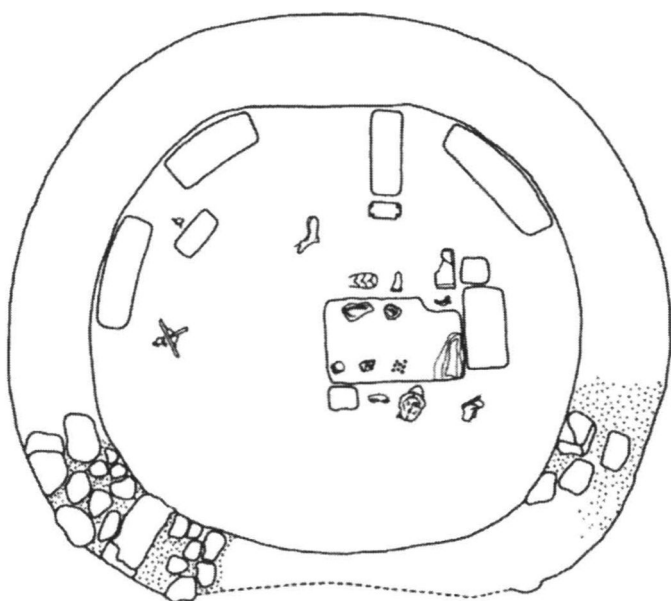
50. Roma:
Romulus

Pl. XV

Hartă Moesia Superior

Pl. XVI

Edificiu circular Egeta

PI.XVII

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA MĂNĂSTIREA "SFÂNTA TREIME", CERNEȚI. CAMPANIA 2010*

Gabriel Crăciunescu
Oana Minodora Neagoe
Cristian Manea
Mihai Stîngă

Archeological researches from the Holly Trinity Monastery at Cerneți (2010 campaign). The archeological researches from the summer of 2010 were a continuation of those from 1998.

Their result established the existence of some cells with more construction stages all of them destroyed by arson.

The archeological material discovered in 2010 is diversified, containing metal pieces, including two coins, glass and porcelain fragments and lots of pottery (fragments and rounded of vessel).

Key words: XVII century, church - monastery, monastic cell

Cuvinte cheie: Sec. XVII, biserică - mănăstire, chilie

Satul Cerneți, situat la 4 km nord-est de Drobeta Turnu Severin, în apropiere de vărsare râului Topolnița în Dunăre, a fost timp de peste două veacuri reședința județului Mehedinți.

Cernețiul apare pentru prima dată în documente la 27 august 1571¹, fiind întărit lui Udriște postelnicul, fiul lui Pârvul din Drăgoiești (jud. Olt)²; așezarea va fii dăruită de boierii Drăgoiești mănăstirii Govora, înainte de 8 ianuarie 1590³.

Etimologie: Concret, originea acestui termen nu se cunoaște, poate să fie un antroponim de origine slavă, "un diminutiv onomastic al lui Cernu, Cernea"⁴, dar nici istoric, prin documente nu există vreo confirmare și nici legende nu sunt de ajutor. Se știe, totuși, că denumirile slave sunt predominante în regiunea de vest a județului Mehedinți: Topolnița, Malovăț, Bistrița, Breznița, Grădeț, Jidoștița⁵.

Totodată, s-a crezut că toponimul se poate traduce prin "loc unde se poate cerne"⁶.

După distrugerea cetății medievale a Severinului, la 17 august 1524, reședința județului se va muta la Cerneți până la 1841.

În Oltenia centrele reședințe de județ au fost stabilite din întâmplare, ca urmare a necesităților politice ale vremurilor. "*Din cele cinci vechi*

*La cercetări au participat următorii specialiști: Gabriel Crăciunescu, Oana Minodora Neagoe, Cristian Dumitru Manea, Mihai Stîngă

¹ Buzatu 1964, p. 570

² Bulat 1924, p. 250-253

³ Sacerdoțeanu 1961, p. 105-107

⁴ Buzatu 1964, p. 569

⁵ Bobleanță, Olteanu 2004, p.16

⁶ Iordan 1963, p. 118

reședințe de județ, Cernețul a început ca satul de lângă Cerna, a trăit mai mult astfel și de aceea s-a mântuit atât de răpede”⁷. “Dintre capitalele, Scaunele, județelor oltene dela sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui următor, Cernețul era cel mai mic, mai sărac și mai puțin împodobit”⁸. “... și pe la jumătatea secolului al XVIII-lea, când într-o descriere a țărilor, se pomenește că este acolo o biserică și o mănăstire”⁹.

Orice sat presupune și existența unei biserici, “fie ea într-o formă arhitectonică simplă, de lemn sau de zid, ori măcar o casă de rugăciune”¹⁰. Mai mult decât atât, pentru că Cernețul apare ca sat cu șase decenii mai devreme, este greu de crezut ca locuitorii lui să nu fi avut un lăcaș de închinare. Așadar, este firesc și sigur că a existat o bisericuță de lemn, “care a cedat locul ei mândrei construcții a lui Grigore Ghica”¹¹.

Cercetarea bisericii-culă din Cerneți, din punct de vedere documentar, dar nu într-un ultim rând arheologic, contribuie la o mai bună înțelegere a mai multor aspecte: în primul rând stabilește evoluția instituțională, administrativă, socială, politică și culturală a Cernețului, fapt care duce la o mai clară cunoaștere a tuturor acestor aspecte ale zonei Mehedințului în secolele XVII-XIX, iar în al doilea rând oferă informații arhitecturale pentru această perioadă, aducându-și totodată și aportul cronologic referitor la culele oltenești.

Termenul de culă provine din limba turcă și este folosit pentru denumirea construcțiilor civile fortificate, construite cu precădere în sec. XVII-XVIII în Oltenia și Muntenia. Aceste construcții erau prevăzute cu 2-3 etaje, numeroase ambrazuri, iar la ultimul nivel, un turn de observație.

Deși construcția bisericii Sfânta Treime a fost începută de Gheorghe Ghica (1659-1660), biserica și ansamblul monastic au fost o ctitorie a lui Grigore Ghica, fapt atestat de documentul din 9 noiembrie 1662 al domnitorului, în care spunea: „*făcut-am și am zidit din temelii*” mănăstirea¹² și terminate la 20 mai 1663, potrivit actului de închinare către mănăstirea Tismana, „*ca să fie sfintei mănăstiri metoh mănăstirea Doamnei Mele de la Cerneți hram sfânta Troiță care mănăstire...zidito-o am Domnia Mea și o am înălțat din temelii ei...*”¹³.

Dintre cele cinci biserici¹⁴ existente aici, „Sfânta Treime” este ctitorie voievodală a „...vrednicului întru pomenire Domnului nostru Iioan Grigorie Ghica Voievod la leat 7721, iar acum în zilele preainălțatului nostru Domn lion Grigorie Dimitrie Ghica Voievod, de iznov s-au înfrumusețat și s-au zugrăvit...”¹⁵.

⁷ Iorga 1925, p. 275

⁸ *Ibidem*, p. 276

⁹ *Ibidem*, p. 276

¹⁰ Sacerdoțeanu 1961, p.51

¹¹ Bobleanță, Olteanu 2004, p.107

¹² Drăguț 1980, 17

¹³ *Ibidem*, p. 17

¹⁴ Măneanu 2004, p. 18-20

¹⁵ Bulat 1924, 250-253

A fost construită ca biserică de mănăstire¹⁶, iar din vechile construcții, astăzi se mai păstrează doar biserica și o porțiune din zidul de incintă, care în prezent este integrat în noul zid, construit după 1990.

Cercetările efectuate în perioada 2-17 iunie 1998¹⁷, cu ocazia începerii lucrărilor de refacere a zidului de incintă, din care se mai păstra doar o porțiune de câțiva metri în partea de sud, au scos la lumină construcții realizate din cărămidă legată cu mortar, iar în unele cazuri legată cu pământ. Aceste construcții, care funcționaseră drept chilii, erau compartimentate pe mai multe faze de locuire, lucru ce reiese din faptul că lângă un zid tencuit se ridică ulterior un alt zid, nepăstrându-se traseul vechilor ziduri. Interiorul chiliilor cuprinde spații pavate cu cărămidă, spații acoperite cu argilă sau cu nisip.

Suprafața cercetată a fost de 38,62m².

Dintre materialele arheologice descoperite în 1998¹⁸ amintim cinci monede din prima jumătate a secolului al XIX-lea (o monedă austriacă din anul 1814 și patru monede turcești din 1822) și materialul ceramic, din care s-au putut întregi o strachină și un urciur. Monedele găsite aici ne demonstrează că, în primul sfert al secolului al XIX-lea, chiliile erau în funcțiune.

În perioada 5 mai-30 iunie 2010, la solicitarea Episcopiei Severinului și Strehaiei, solicitare ce avea drept scop extindere chiliilor pe latura de sud, specialiștii Muzeului Regiunii Porților de Fier au continuat cercetările începute în anul 1998. Din cauza construcțiilor existente, între cele două suprafețe cercetate prin cele două campanii arheologice (din 1998 și din 2010), a rămas o porțiune de un metru, necercetată.

Suprafața cercetată în anul 2010 a fost de 68,95m², pe direcția sud-est, de-a lungul zidului de incintă. Ca urmare a observațiilor făcute asupra zidurilor, au fost stabilite mai multa faze de construcție ale chiliilor, concluzie care decurge din faptul că fundația unor ziduri era în mod diferit lucrată, atât ca materie primă, cât și ca liant de îmbinare a materialului de construcție. O fază incipientă de construcție se presupune a fi fost cea în care a fost folosită la fundația zidurilor piatra legată cu mortar de pământ. Pentru că, peste această fundație (faza I) avem ziduri de cărămidă legată cu mortar de var, și nu de pământ, presupunem că elevația nu este contemporană fundației, ci provine dintr-o fază ulterioară (faza III), respectând traseul zidurilor vechii fundații. O etapă intermediară de construcție (faza II) o reprezintă cea a zidurilor legate cu mortar de pământ, peste fundația construită din cărămidă, legată tot cu mortar de pământ. Zidurile acestei faze nu respectă traseul fazei anterioare.

În general, ca dimensiuni, fundația zidurilor are o lățime de cca. 50 cm, iar elevația între 25-30 cm.

¹⁶ Ghika-Budești 1936, p. 105-107

¹⁷ Crăciunescu, Balaci 1999, p. 131

¹⁸ *Ibidem*, p. 132

Că sunt mai multe faze de construcție o demonstrează și materialul din care este realizat pavajul (în cadrul primei și al celei de-a III-a faze terenul era nivelat, peste el așezându-se un strat de nisip sau argilă, peste care este posibil să se fi pus podea de lemn, lucru demonstrat de abundența materialului lemnos carbonizat (PL.II/1); într-o altă etapă, faza a II-a de construcție, camerele au fost pavate cu cărămidă (PL.II/2), ca și într-o posibilă fază a IV-a, resturi din nivelul acesteia găsindu-se cu 50 cm mai sus față de nivelul podelei celorlalte încăperi. Complexul se întrerupe în continuarea acelei pardosele mai înalte, fiind distrus de un cavou din anii 1960, unde au fost depuse probabil osemintele provenite din cimitirul mănăstirii.

În fiecare fază chiliile au fost distruse prin incendiere, lucru care se observă în profilurile zidurilor sau în podea, acolo unde au fost găsite bărne carbonizate sau lemn carbonizat, folosit ca material de construcție.

Ca material arheologic au fost descoperite vase din ceramică, întregi sau întregibile (PL. IV/1-3), fragmente de sticlă (provenind de la vase sau de la ferestre) și porțelan (fragment de farfurie), piese din metal (ornament din fier pentru ușă (PL.V/1), zăvor ușă, cuie de diferite mărimi, cuțit din fier (PL.V/2), lanț din bronz (PL.V/3), fragment de potcoavă) precum și două monede turcești (o monedă din argint, o aceea turcească, emisă la 1643 (PL.V/4a, b), de către sultanul Ibrahim I (1640-1648); cealaltă nu a putut fi datată din cauza proastei stări de conservare). Tot ca material arheologic pot fi menționate și mai multe fragmente de marmură, provenite probabil de la etajere.

Așadar complexul prezintă mai multe etape de construcție, probabil patru, și posibil, de ce nu, una incipientă din lemn. În toate fazele de construcție chiliile au sfârșit prin incendierile provocate de către cetele de adalâi, cârjalâi și pazvangii.

Că aceste chilio au fost acoperite cu șindrilă o demonstrează existența a numeroase cuie subțiri și de mici dimensiuni.

Existența petelor de culoare (roșu, albastru, verde) în interiorul vaselor de ceramică sugerează existența unui atelier de pictură. Este astfel posibil ca aici să fi existat călugări care realizau diferite icoane sau chiar pictau biserici, dacă ne gândim la tradiția monastică de a avea o „economie” de tip autarhic, dar și la faptul că situația materială precară a călugărilor nu le-ar fi permis să angajeze alți zugravi pentru recondiționarea picturilor din biserică.

Complexul de chilio se extindea atât către est, de-a lungul zidului sudic de incintă, fiind întrerupt și distrus de cavoul mai sus menționat, cât și spre curtea interioară a mănăstirii, spre nord, lucru sugerat de resturile de fundații afectate de lucrările de amenajare a curții mănăstirii.

Pentru că nu s-au putut realiza săpături arheologice exhaustive, care să ne ofere concluzii indubitabile, pentru că fie au existat amenajări actuale (în partea de nord este construit zidul de incintă, în zona de est existând construcții, iar în sud s-au realizat cu ceva timp în urmă amenajări în curtea bisericii), fie, atunci când s-a lucrat la cavoul precizat mai sus, excavatorul a

spart mare parte din ziduri, sperăm ca cercetările ulterioare să clarifice mult mai bine modalitatea de construire a ansamblului monastic, cronologia fazelor de construcție a chiliilor, cât și modul de viață al celor care au făcut un legământ pentru viața religios-ascetică.

Bibliografie selectivă

Bobleanță,	V. Bobleanță, M. Olteanu, <i>Cerneți, orașul Severinului</i> , Timișoara, 2004
Olteanu 2004	
Bulat 1924	T. G. Bulat <i>Inscripții din bisericile Olteniei</i> , în <i>Arhivele Olteniei</i> , nr. 13, Craiova 1924
Buzatu 1964	D. Buzatu <i>Cernețiul și bisericile sale</i> , în <i>Mitropolia Olteniei</i> , an XVI, nr. 7-8, 1964, p. 569-587
Ghika-Budești	V. Ghika-Budești, <i>Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia</i> , vol. 1936
1936	IV, București, 1936
Crăciunescu,	G. Crăciunescu, C. Balaci, <i>Biserica Sfânta Treime din Cerneți</i>
Balaci 1999	(<i>sondaj arheologic</i>), în <i>Drobeta</i> , IX, 1999, p. 128-133
Drăguț 1980	V. Drăguț, <i>Biserica-culă din Cerneți</i> , în <i>Drobeta</i> , IV, 1980, p. 17-26
Iordan 1963	I. Iordan, <i>Toponimia românească</i> , București, 1963, p.118
Iorga 1925	N. Iorga, <i>Orașele oltene și mai ales Craiova pe pragul vremilor nouă (1760-1830)</i> , în <i>Mitropolia Olteniei</i> , anul XVI, nr. 7-8, iulie-august, Craiova, 1964
Măneanu 2004	M. Măneanu <i>Cerneți-creșterea și decăderea unui oraș în Porțile de Fier</i> , an VIII, nr. 1(14), 2004, p. 6-27
Sacerdoțeanu	A. Sacerdoțeanu, <i>Satul și mănăstirea Cerneți</i> , în <i>Mitropolia</i>
1961	<i>Olteniei</i> , an XIII, nr. 1-4, 1961, p. 50-70

1

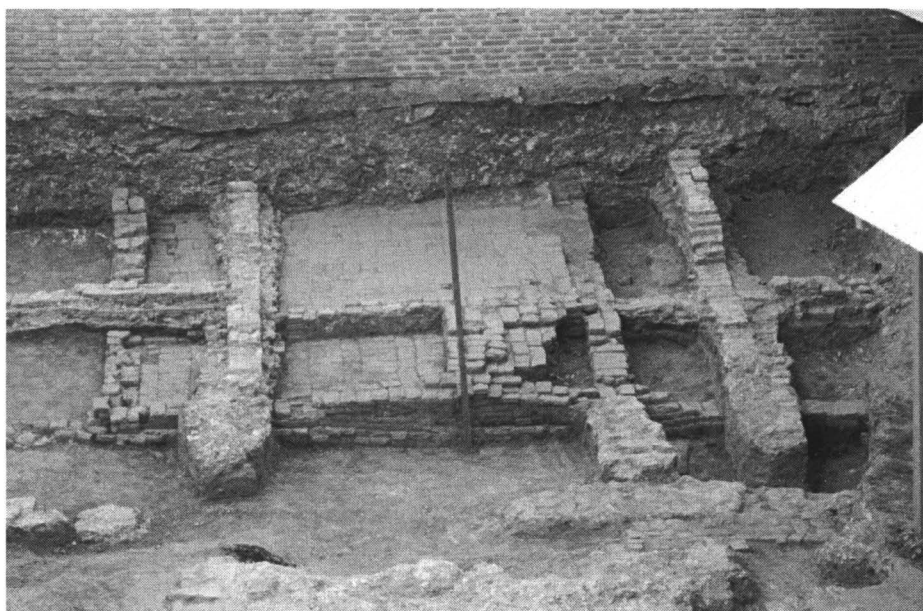

2

PL. II. Detalii din timpul săpăturilor. 1. Fundația și elevația uneia dintre încăperi,
2. Detaliu pavaj de cărămidă

1

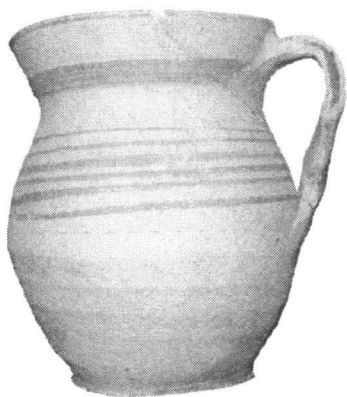
2

PL. III. 1. Detaliu încăpăre cu podeaua din nisip, 2. Vedere generală a săpăturii

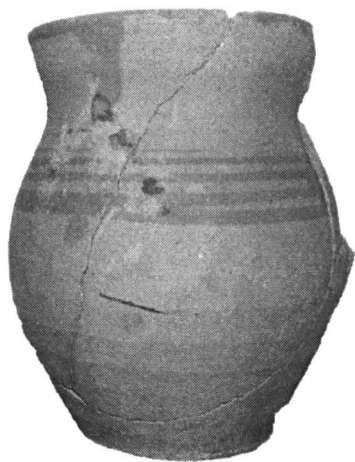
1

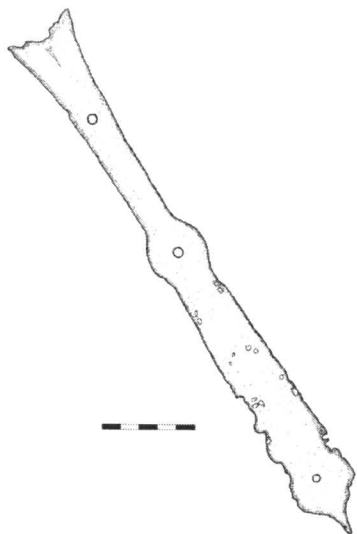
2

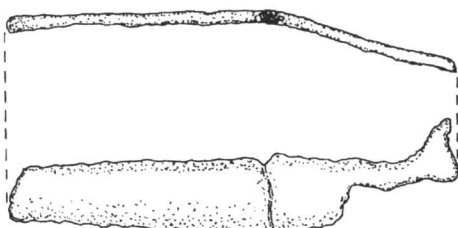
3

PL. IV. 1-3. Ceramică

1

2

3

4a

4b

4

PL. V. 1. Ornament din fier pentru ușă, 2. Cuțit din fier, 3. Lanț din bronz,
4a, b. Monedă turcească din argint, 1643

Une rentrée secrète à Drobeta. Pamfil Polonic. L'article renseigne sur l'existence, dans la bibliothèque du musée de Drobeta Turnu Severin, d'un fond restreint de textes et pièces dessinées (cartes, plans, esquisses), oeuvre de l'ingénieur topographe Pamfil Polonic (1858-1944). Cartographe et dessinateur exquis, connu pour sa collaboration avec Grigore Tocilescu au cadre du Musée National des Antiquités de Bucarest, il est aussi l'auteur d'intéressantes remarques archéologiques faites lors des fouilles dans les camps romains d'Olténie (entre lesquels Drobeta), sur les deux *limites* Alutanus et Transalutanus, sur les deux grands *vallum*, Brazda lui Novac de Nord et de Sud. Les matériels en question, probablement trouvés au Musée National des Antiquités, furent utilisés par l'archéologue Dumitru Tudor et conservés parmi ses manuscrits dans sa bibliothèque, dont il fit généreusement don au Musée de la Région des Portes de Fer.

Mots clé: archive archéologique roumaine; Pamfil Polonic; Musée de la Région des Portes de Fer

Cuvinte cheie: arhiva arheologică română; Pamfil Polonic; Muzeul Regiunii Porților de Fier

În cuprinsul manuscriselor lui Dumitru Tudor, destinate editării articolelor, studiilor și monografiilor sale cu tematică arheologică și care, potrivit dorinței sale, se păstrează laolaltă cu un număr apreciabil de tipărituri în biblioteca Muzeului Regiunii Porților de Fier, am identificat o serie de materiale care compun, de sine stătător, ceea ce se poate numi *Fondul Pamfil Polonic*¹. Este alcătuit din texte manuscrise în creion sau cerneală (registru, carnete, foi volante, caiete fascicul) și piese desenate auxiliare cercetării arheologice (hărți, planuri, schițe, desene) care în cea mai mare parte se referă la cercetări și descoperiri în castrele Olteniei, pe *Limes Alutanus* și pe Brazda lui Novac. Este de presupus că au fost descoperite și considerate deosebit de prețioase în perioada petrecută de Dumitru Tudor în aria Muzeului Național de Antichități (unde cercetează neobosit depozite și arhivă, în intervalul 1942-1947 fiind șef de lucrări) și că fac parte din același *corpus* cu cele prezentate de Al. Păunescu și V. Barbu ca figurând în Arhiva Muzeului Național de Antichități, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, respectiv Fondul Polonic de la Biblioteca Academiei Române. Din păcate în

¹ Despre contribuția sa la istoria arheologiei românești v. Barbu, V., *Pamfil Polonic*, Revista Muzeelor, II, nr.3/1965, pp. 237-240; Mateescu, C.N., *Pamfil Polonic (27 august 1858-17 aprilie 1944)*, SCIA, seria Artă Plastică, Tom 16, nr. 2/1969, pp. 340-343; Păunescu, Al., *Planșe din Colecția Pamfil Polonic aflate în arhiva Muzeului Național de Antichități Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”*. Arhiva digitală de arheologie, www.cimec.ro/Arheologie/Arhiva_digitala; Croitoru, C., *Pamfil Polonic și cercetarea „troianelor” din sudul Moldovei*, Danubius XXV, 2007, Galați, p. 84; Mecu, M., GRIGORIE TOCILESCU (1850-1909), inițiatorul arheologiei clasice științifice în România, în Arheologia clasică în România. Primul secol, Cluj-Napoca, 2003, pp. 81-110, *passim*

catalogul manuscriselor românești de la Biblioteca Academiei figurează doar Manuscrisele Tocilescu² (încorporând desigur și manuscrise Polonic³, altele decât cele donate de acesta). Caietele deținute de Muzeul Regiunii Porților de Fier sunt comparabile cu filele descrise în aceste fonduri: formatul colilor de hârtie (pliate vertical), constant folosite pentru rapoartele săptămânale este 34/21 cm și se regăsește în descrierea de catalog.

Anotate, decupate uneori, inserate în colaje de planșe, alături acompaniind conspectele lui Dumitru Tudor după manuscrisele Tocilescu de la Biblioteca Academiei, erau pentru fericitul lor descoperitor o veritabilă „comoară”, despre care scria în 1976: „Cei ce activăm în domeniul arheologiei romane din Oltenia ne folosim de aceste jaloane lăsate de marele învățat. (G. Tocilescu, n.n.) În această privință mă consider cel mai de seamă beneficiar al cercetărilor lui Tocilescu. Dacă n-aș fi descoperit comoara de informații din manuscrisele sale și ale lui Polonic, păstrate la Academia Română, n-aș fi putut publica (în 1942) cunoscuta monografie *Oltenia romană* (ajunsă acum la a patra ediție) și n-aș fi tipărit câteva zeci de studii în legătură cu materialele arheologice depozitate de el la Muzeul Național de Antichități-București.”⁴

Comunicăm la rândul nostru fragmentele „comorii” sale ajunse la Drobeta, cu speranța că într-o bună zi paginile lui Pamfil Polonic vor avea parte de lumina tiparului și, odată cu aceasta, de recunoașterea nemijlocită a contribuției celui care, mereu în umbra arheologilor, scria acum aproape un secol într-un memoriu adresat Academiei: „[Nu am] pretențiunea de a intra în discuțiunile înalte asupra chestiunilor de arheologie și a da interpretări și a emite păreri asupra lor; aceasta ar presupune o specializare adâncă în această frumoasă ramură a științei și o perfectă cunoaștere a bibliografiei. Eu mă voi mărgini numai a descrie ceea ce am văzut pe teren și a da interpretări celor văzute numai întrucât cultura mea militară îmi permite să judec un val, o cetate, o șosea militară...”⁵

I. RAPOARTE DE SĂPĂTURĂ (1897-1915)

1. Bumbăști

„*Sepeturile de la Bumbăști jud. Gorju. Raporturi zilnice. 1897. început la 1 Juli 1897-30 August. Polonic*”. Caiet fascicul compus din 38 file (21/17 cm), obținute prin plierea la jumătate a colilor de hârtie, file dintre care 11 albe, 18 cu text și desene în creion, 9 lipsă, fiind decupate.

„*Săpăturile de la Bumbăști. Carnet XIX începutul sepeturilor. Raportul general în Carnetul alb no VII. Trecut*”. 9 file (42/34 cm), coli de hârtie pliate vertical la jumătate, reprezentând ciornele în creion ale rapoartelor săptămânale ale săpăturilor de la Bumbăști, adresate lui Alexandru Tocilescu, respectiv Rapoartele no.1 și 2 nedatate, no. 3 (20 iulie 1897), no. 4 (28 iulie 1897), no. 5 (2 august 1897), no. 6 (10 august 1897), no. 7 (17 august), no. 8 (23 august), ciorna unei scrisori de

² inv. 5130-5158; Ștrempel, G., *Catalogul manuscriselor românești*. Vol. IV. B.A.R., București, 1992, pp.215-221

³ ibidem, pp. 215-217, inv. 5130, 5131, 5133-5139 conțin textele lui Polonic

⁴ D. Tudor, *Gr. G. Tocilescu și arheologia Olteniei*, SCIVA, Tom 27, Nr 4/1976, p.578

⁵ apud Barbu, V., op. cit., p. 239

răspuns după 24 august, schițe în creion reprezentând „**Cetatea de peatră de la Bumbești**” și „**Casa comandantului**”.

2. Răcari

„**Raport asupra sepeturilor de la Răcari, adaos ce sau lucrat de N. Ștefănescu până la 1 Juni 1898**”. Coală de hârtie pliată la jumătate, procurând 2 file 34/21 cm) ; textul în cerneală acoperă în coloane verticale, jumătate din câmpul acestora.

3. Celei

„**Raporturi septemanale. Polonic. Celei 1898** (cerneală). **Și raportul General și controlul valului din Dobrogea cet. Patulului și noua cetate găsită în vest de Medgidia lângă valul cel mare de pemânt**” (titlu în creion); caiet fascicul de 40 pagini numerotate (21/17cm), reprezentând ciornele în creion ale rapoartelor săptămânale; menționează 25 iulie, ziua plecării cu vaporul de la Celei la Adamclissi.

„**Raporturi zilnice. Sepeturile de la Celei. 1898** (titlu în cerneală). **Raportul asupra stricăciunilor ce se fac la sepeturile de la T. Severin cu ocazia facerii cheiului portului**” (titlu în creion); parafa rotundă cu înscrisul „**MUSEUL DE ANTIQUITAȚI DIN BUCUREȘCI**”; caiet fascicul, identic cu precedentul, 32 pagini numerotate, textul în creion acoperă pp. 1-27.

4. Troianul Teleorman

„**Troian Teleorman. trecut Polonic 1915**” titlu în creion pe o coală pliată la jumătate, care conține 3 file (21/17 cm) cu schițe în creion reprezentând „**Troian cetatea de la Puținei**”, „**Troianul văzut de către Dunăre cum sue dealul spre nord**”, „**Troianul (Teleorman) la Dunăre profilul**”.

II. RAPOARTE DE CERCETARE (1894-1900)

„**Brazdele Novac și alte cercetări în Ț. Românească. Valul Galați**”; titlu în cerneală neagră, subliniat cu creion roșu pe coperta unui dosar conținând 8 fascicule și 2 file volante (34/21 cm)

Fascicul 1

„**Excursiunea la Popești, la Cetatea fetei, la Tîrșoru vechi, la Mănești, la cetatea de la Coda Isvorului și Brazda lui Novac care duce de la Coda Isvorului penă în nord de Mănești. 1894**”; 6 file; scris cu cerneală violet, coloană verticală pe jumătatea fiecărei pagini

Fascicul 2

„**Cercetările unui drum roman de la Turnu Severin la Răcari (Pelendava)**” [1894]; 6 file, dintre care 4 conțin textul scris cu cerneală violet

Fascicul 3

„**Brazda lui Novac de la Craiova până la Olt. Drumul Muerei. Cetatea la Ghercești. Stat. Praeh. La Vișora mică. Șopârlița**”; 13 file dintre care 11 cu text scris cu cerneală violet, subliniat cu creion negru și albastru; pe fila 11 v. „**Giurgiu în 25 Mai 1896**”; între file o scrisoare nedată, adresată din Craiova lui Grigore Tocilescu, cu observații și ipoteze asupra drumului roman și Brazdei în Oltenia și invitația de participare la cercetări

Fascicul 4

„**1897. Brazda lui Novac.**” „**Brazda lui Novac de sud de la Viespești până la Valea Gongului. Brazda lui Novac de la Olt până la Urlueni**”; 8 file dintre care 4 cu text acoperind câmpul paginii în întregime; filele 5, 6 conțin o ciornă de scrisoare către Grigore Tocilescu, datată la final „**Giurgiu 3 aprilie 1898**”; laolaltă cu 9 pagini numerotate, detașate din caiet (20/16 cm), reprezentând textul în creion, cu corectură, al ciornei raportului intitulat „**Brazda lui Novac de sud. Viespești**”-

**"Cărligați" „trecut 1914”; Brazda lui Novac de Nord. Olt-Coteana-Urlueni”
„trecut Polonic 1915”**

Fascicul 5

**Brazda lui Novac de la gara Corbu până la Mănești lângă Ploești. Escursiune
făcută de la 27 Martie-2 Aprilie 1898 Polonic”; 8 file dintre care 5 cu text în
cerneală neagră**

Fascicul 6

**“Cercetările Brazdei lui Novac de nord în jurul Ploeștilor. 1899 Aprilie.
Polonic”; 12 file dintre care 10 cu text în cerneluri neagră, roșie, violet**

Fascicul 7

**„Brazda lui Novac de Sud. Cetatea de la Albești. Roșiori de Vede. Cetatea de la
Micești” „De la Costesci spre Furduesci. Cetatea de la Merișani la sud de Argeș
(Căpitan Segărceanu de la Costesci poate să ne ducă”); 12 file dintre care 9 cu
text în cerneală violet**

Fascicul 8

**„Cercetările liniilor. Tgu Jiu-Grădiștea (Jud. Vâlcea) și Tgu Jiu-Filiași. De la 27
Juni până la 2 Juli 1900”; 10 file dintre care 8 cu text în cerneală neagră**

Filă volantă; text în creion menționând distanțe în pași romani

Filă volantă dublă; 4 pagini cu text în cerneală violet, numerotate 5, 6, 7, 8, probabil
ciorna ulterior transcrisă, cu referire la comunele Măgurele, Slobozia-Mândra,
Voivoda, Sâmburești jud. Olt, Belitori, Dracșeni, Garagău

III. VARIA (1892-1899)

Jurnal de șantier, rapoarte, observații, cheltuieli, conspecte, schițe topo, planuri de
detaliu, desene, ciorne într-un registru (33,5/22,5/1,7 cm); paginile numerotate în
intervalele 1-110 [111-112] 117-174; (lipsă p.113-116); pe copertă cifra „XI” în creion
negru, anulată și cifra „IV” în creion roșu; o parte din file au fost perforate în intenția
legării sau șnuruirii, o parte au fost smulse sau îndoite; în interior scris cu creionul
negru și roșu, cerneală neagră și roșie; pe ultimele file „**Conținutul**” cu paginația
după cum urmează:

Pag.1- Pag.15. Săpături la cetatea romană Slăveni pe malul Oltului (11-30 oct.
1893)

Pag.16-Pag. 21 Proect a unei geografii întinse a țărilor locuite de români
(Extras din *Geografia fizică* a lui Cobălcescu)

**Pag. 23-Pag. 60 Descrierea Dobrogei în limba germană-continuarea în foi
volante în limba română („Werke über Dobrogea”, text pe jumătatea verticală a
paginii, cursive gotice, la final „Polonic. 1892-93”)**

**Pag.61-Pag.63 Descrierea carierei de peatră de unde sau scos materialul
pentru construirea monumentului de la Adam Klissi** (text limba germană, cursive
gotice)

Pag. 64-Pag.65 Cetăți și orașe antice în România (text limba germană, cursive
gotice)

**Pag. 66-Pag. 79 Drumul roman de pe malul stâng al Oltului de la Ionești
Govorii până la Boița. Planuri** (desene în creion, pe fiecare pagină cuvântul
„trecut” cu sensul „transcris”)

Pag. 80- Pag. 92 Valurile romane din Dobrogea (pe fiecare pagină cuvântul
„trecut”, în josul p. 91, cu creionul „1-60. de la 60 până la 88 continuarea pe hârtie
volantă”)

Pag. 93 Valul roman de la Vlachiei în Dobrogea (cuvântul „trecut”; datare: „1896
octombrie 24 Raportul Toc.”)

Pag. 94-Pag. 102 Troianul- Valul roman de la Flămânda T. Măgurele până la Brașov
Pag. 103-Pag. 116 Brazda lui Novac de sud și desenul cetăților de pe lângă Troian (desene în creion; în josul desenului reprezentând profilul valului din Teleorman, însemnarea: "*invitat la 6 martie 1897 pentru conferința Dlui Tocilescu la Craiova*")

Pag. 117- Pag.118 Însemnarea locurilor istorice din Dobrogea

Pag. 118-Pag. 121 Semne convenționale ce ar trebui fi întrebuințate în hărți geografice (creion)

Pag. 122- Pag. 124 Planurile cetății de la Răcari (creion; în josul p. 124 „*Partea de Sud în Cartea III Cercetări pag. 60 și 60 a. Adaos la Raportul general*”)

Pag. 125-Pag. 132 Cetăți. Ruine antice în România. Valuri, stațiuni prehistorice, etc. (161 obiective, creion)

Pag. 133-Pag. 139 Planurile cetăților romane din Dobrogea de la Heracleea până la Măcin și valul de la Niculițel (desene în creion)

Pag. 140-Pag. 147 Cercetări după Brazda lui Novac în jurul Ploeștilor (cerneală roșie și neagră)

Pag. 147-Pag. 155 Cercetările malului Dunării de la Giurgiu până la Călărași („*„Aprilie 1899 trecut 1915”*”, cerneală neagră; „*trecut*”)

Pag. 156-Pag. 174 Cercetările malului Dunărei de la Calarași penă la Brăila și regăsirea Brazdei lui Novac la Tufești în Sud de Brăila („*trecut Polonic 1915*” în creion, textul și desenele în cerneală neagră; la final „*Marți 18 Mai 1899 București Polonic*”)

Pe fila a 2 a a „Conținutului” însemnarea, **Toate aceste cercetări le am făcut în persona, de la anul 1892 până la 1899 fiind în serviciu la Muzeul Național de antiquități din București. Pamfil Polonic**

IV. CARNETE

BLOC INTEGRAL

1. „**I a. Săpături la Reșca 1900**” (intervalul iulie-august 1900); carnet cu coperti din carton pânzat, 59 file (14/8,5 cm); conține schițe și însemnări în creion

2. „**XVI. Troianul. Cercetarea drumului de la T. Severin spre Răcari pe la Isvoru Aneștilor, Podu Grosului, Albulești, Cosovăț, Argentoaia, Salcea, Sfîrcu, Răcari. Valul Roman din Teleorman. Începutul cercetărilor până la Urlueni și cercetarea Brazdei lui Novac de la Alexandria-Cîrligați. Controlarea hărților 1:50000 (Muntenia)**”, (21.sept.-5oct. 1896); carnet cu coperti din carton pânzat, 78 file (17/10,5 cm); conține schițe, observații în creion și cerneală neagră; „**Controlarea Hărților**” precedată de „**petiție pentru a scoate un prizonier român de la nemți**”, [1918]; text limba germană, scriere cursivă gotică

3. „**XVII. Cercetările Troianului de la Urlueni până la pasul Giuvala. Cercetări pe Troianul din Teleorman.1896**”; carnet, (17,5/10,5 cm), coperti din carton pânzat, 91file, schițe, observații în creion

4. „**XIX. Săpăturile de la Răcari. Escursia la Tabla lui Traian la Cazane. Bumbesti. Cet. Vârtoapele**” [1897]; carnet, (14,8/8,5 cm), coperti din carton pânzat, 86 file desene în creion, schițe, observații, ciorne scrisori

FILE DISPARATE

5. **Bistret**: notații și schițe în creion referitoare la cetatea de la Bistret, 4 file de carnet (20/11 cm)

6. **Brazda lui Novac** : ciorne pentru rapoarte, filă de carnet fragmentară referitoare la „**Troianul. Profilul sus pe deal (răsărit Urlueni). Castrele condica IV**”

7. **Copăcenii**: textul unei inscripții romane și notații referitoare la „**Castrul de la Copăcenii**”, filă de carnet (20/11 cm); schiță în creion reprezentând „**Nivelarea lagărului roman de la Copăcenii**”, filă de carnet (20/11,6 cm)
8. **Drobeta**: schița și explicația referitoare la o piatră cu inscripție, spartă, pierdută din neglijență, filă de carnet (15/11,5 cm); textul unei inscripții și explicația „**Peatra cu inscripție găsită de Italienii lucrători cu ocazia prelungirii cheiului portului spre răsărit (cătra piciorul podului lui Traian)**”, filă de carnet (15/11 cm); schițe și observații referitoare la descoperirile de la Drobeta din 1898, în contextul lucrărilor de prelungire a cheiului, 3 file de carnet (10,2/5 cm)
9. **Ioneștii Govorii**: însemnări, scris cerneală neagră, sublinieri creion roșu, 10 file de carnet (20/11,7 cm) păstrate în interiorul a două file pliate pe care Polonic a scris în creion „**Drumul roman. Ionești Govora- Turnu Roșiu. Polonic 1914**”, respectiv „**Drumul lui Traian de la Râmnik până la Boița în Turnu Roșiu**”
10. **Puținei**: schiță în creion pe filă de carnet (15/11,5 cm), reprezentând „**Cetatea romană numită a lui Radu Negru Vodă**”
11. **Răcari**: schițe în creion și însemnări pe 2 file de carnet (20/11 cm, respectiv 14/9,5 cm)
12. **Racovița**: schițe în creion și cerneală ale castrelor de la Racovița și Titești, 10 file de carnet (20/11,6 cm) păstrate în interiorul unei file pliate pe care Polonic a scris drept titlu, în creion, „**Cetatea Racovița și măsura Titești**”
13. **Titești**: schițe în creion și cerneală, însemnări și un desen în peniță intitulat „**Planul Lagerului de la Titești**”, două file de carnet (12/20 cm, respectiv 21,4/13,4 cm)

V. CONSPECTE

„**Descrierea Dobrogei după harta statului major român. 1:50000 descris pe fieștecăre foaie**”; caiet fascicul, [3] +20 file numerotate, manuscris în limbile română și germană, scriere cursivă gotică, cerneală neagră (21/17,4 cm)

VI. HĂRȚI

1. **Harta Daciei romane. Lucrată de P. Polonic 1:1700000**; litografie, carton, (49/31 cm)
2. [Harta arheologică a Olteniei] „**OLTENIA. Desen de P. Polonic 1895**”; desen în tuș negru și roșu pe carton fragilizat, (65/48,4 cm)
3. [Drumul roman pe valea Oltului], secțiunile hărții editate de Grigore Tocilescu, respectiv 3 hărți desenate în tuș și creion roșu pe carton fragilizat, semnate „**Polonic 1893**”, notate „**I**” (31,8/31 cm); „**II**” (31,2 /31,2 cm); „**III**” (31,5/31 cm) și cartușul destinat legendei, „**Desenat și măsurat de P. Polonic**”, desen în tuș pe carton (30,5/21,5 cm)
4. [Brazda lui Novac] „**Brazda lui Novac între Hinova și Bălăcița I**”, desen în tuș pe carton (23/16 cm); „**Brazda lui Novac între Cleanov și Laz II**” desen în tuș pe carton (23,8/16 cm)

VII. DESENE

Batoți

1. castrul, desen în tuș pe carton (13,5/10 cm); figurează în colajul lui Dumitru Tudor pentru planșa intitulată „Castrele romane de la Zăvalu (1), Izvorul Frumos (2), Hinova (4), Batoți (5), Desa (6)”

2. „**Cetatea de la Batoți, (1812)**”, desen în tuș pe carton (12/11 cm), folosit de Dumitru Tudor drept ilustrație la articolul „Cetăți de pământ din Oltenia și Muntenia”, respectiv Fig.19

Bârca

3. „**Bârca Dolj Cetatea**”, desen în tuș pe carton (17/15,5 cm), folosit de Dumitru Tudor drept ilustrație la articolul Cetăți de pământ din Oltenia și Muntenia”, respectiv Fig. 16

Brazda lui Novac

4. „**Chiliile și Dobrun, profile. Brazda lui Novac**”, desen în tuș pe carton (17,3/16,2 cm)

5. „**Masa lui Traian lângă Terpezița**”, desen în tuș pe carton (23,2/15 cm)

Brădești

6. „**Brădești (Valea Rea) Dolj. Cetatea preistorică**”, desen în tuș pe carton (20/14,2 cm), folosit de Dumitru Tudor drept ilustrație la articolul „Cetăți de pământ din Oltenia și Muntenia”, respectiv Fig. 9

Bumbești

7. „**Castru de peatră între Bumbești și Bărlești. Fig. XXI**”, desen în tuș pe carton (23,4/15 cm)

8. „**Cetățile romane de la Bumbești, Polonic 1897**”, desen în tuș pe carton (36/25 cm), notat în creion de Dumitru Tudor cu textul propriei explicații a planșei, „Fig. 2 Regiunea Bumbești-Porcenii Gorj. Căstrele romane și cetatea Porcenii (desemn de Polonic 1897)”

Butușești ? Botoșești

9. „**Butușești fig. XX**”, desen în tuș pe carton (23/15 cm), figurează în Planșa 77(OR³, p. 290) cu legenda „Căstre romane din Oltenia”

Celei

10. „**Cetatea romană de la Celei. Polonic 99**”, desen în tuș pe carton (17,9/13,1 cm)

11. planul cetății Celei semnat „**Polonic 1893**”, adnotat de Grigore Tocilescu, desen în tuș pe carton (56/40 cm)

Cetățuia-Vela. Dolj

12. „**Cetățuia-Vela. Cetatea preistorică numită Jidovii**”, desen în tuș pe carton (15/13 cm), folosit de Dumitru Tudor drept ilustrație la articolul „Cetăți de pământ din Oltenia și Muntenia”, respectiv Fig. 11

Coadă Isvorului

13. „**Coadă Isvorului-Prahova, Cetatea preistorică**”, desen în tuș pe carton (19,5/10,8 cm), folosit de Dumitru Tudor drept ilustrație la articolul „Cetăți de pământ din Oltenia și Muntenia”, respectiv Fig. 15

Desa

14. castrul de la Desa, desen în tuș pe carton (12,5/9,5 cm), figurează în colajul lui Dumitru Tudor pentru planșa intitulată „Căstrele romane de la Zăvalu (1), Izvorul Frumos (2), Hinova (4), Batoți (5), Desa (6)”

Drobeta

15. statuie feminină acefală, „**fost întrebuințat ca material**”, desen în tuș pe carton (15/6,5 cm); „**T. Severin**” (adăugat în creion de Dumitru Tudor)

16. ruine în vecinătatea „**Morii lui Mănescu**”, dincolo de Topolnița, nu departe de drumul „**de la Turnu Severin**”, „**Redute**”, „**Cimitirul nemțesc de holeră**”, desen în tuș pe carton (15/12 cm)

17. „**Pedestal de marmură mosaic găsită în cetatea de la Turnu Severin (2 bucăți)**”, desen în tuș pe carton (15/10,1 cm)

18. con funerar, „ **La Șimian canton 236**”, desen în tuș pe carton (15/12 cm)
19. „**Castrul orașului Drobeta. TURNU SEVERIN**” „fig 1”, desen în tuș pe carton (23,5/15 cm)
20. „**Partea ostică a ostrovului gol**”, „**turn ca piciorul podului lui Traian acum acoperit cu apă, când scade Dunarea poți merge pe prund până în apropierea lui. Fig. VIII**”, desen în tuș pe carton (23,5/15 cm)
21. „**Colțul nord vestic a Cetății de la Turnu Severin**”, fragment capitel de monument cu inscripție, desen în tuș pe carton (23,5/15 cm)
22. monument funerar, desen în tuș pe carton (23,5/15 cm)
23. fragment inscripție și postament sculptat, reprezentând un leu și un cap de bou, desen în tuș pe carton (23,5/15 cm)
24. statuie feminină acefală, desen în tuș pe carton (23,5/15 cm)⁶
- 25-27. inscripții descoperite la Drobeta, trei desene în tuș pe carton (14/11,5 cm; 12,5/9 cm; 12/7 cm) folosite de Dumitru Tudor pentru planșa cu explicația „Fig. Drobeta. Inscripții romane (după P. Polonic, 1897). Muzeul din Drobeta T. Severin”
- 28-29. monumente funerare descoperite la Drobeta, două desene în tuș pe carton (14/11 cm; 9/7,5 cm) folosite de Dumitru Tudor pentru planșa cu explicația „Fig. 116. Drobeta. Relieful lui Sabazios și Zbelsurdus (reconst. D. Tudor) și două monumente funerare (2,3) după Polonic”
30. „**Turnul lui Sever**”, desen în tuș pe carton (21,5/15 cm), folosit de Dumitru Tudor pentru planșa cu explicația „Fig. 1 Cetatea Severinului. Plan general ridicat în secolul trecut de Pamfil Polonic”
31. Turnul lui Sever; desen în tuș pe carton (15/13 cm), folosit de Dumitru Tudor pentru planșa cu explicația „Fig. 4 Ruinele Turnului lui Sever al cetății Severinului după un desemn din secolul trecut de Pamfil Polonic”

Dunăre și Olt

- 32-33. două desene în tuș pe carton, figurează în colajul lui Dumitru Tudor pentru Planșa 76 „Diferite caste pe Dunăre și Olt”, (OR³ p. 289), respectiv fig. 3 (18/18 cm) și fig. 4 (28/18 cm)

Enoșești

34. „**Lager roman de la Ienușești**”, desen în tuș pe carton (46/28,5 cm)

Halânga

35. sarcofag, desen în creion și tuș pe carton (22,5/15 cm); explicație notată de Pamfil Polonic despre ceea ce sătenii din Gornovița - Plaiul Cloșanilor numesc „**Vălu(?) Morților**”

Hinova

36. castrul, desen în tuș pe carton (15/13 cm), figurează în colajul lui Dumitru Tudor pentru planșa intitulată „Castrele romane de la Zăvalu (1), Izvorul Frumos (2), Hinova (4), Batoți (5), Desa (6)”

Ioneștii Govorii

37. „**Cetatea romană de la Ioneștii Govorii**”, desen în tuș pe carton (27/24cm)
38. „**Drumul lui Traian pe la Ioneștii Govorii**”, desen în tuș pe carton (23,5/15 cm)

Insula Banului

39. „**Cetatea romană. Partea vestică a Ostrovului gol (Ins. Banului) Fig. VIII**”, desen în tuș pe carton (23,2/15 cm)

⁶ alături de desenele lui Pamfil Polonic de la Drobeta s-a păstrat și un desen al lui J. Fakler, pe care îl menționăm: „*Cărmizi găsite în săpăturile porții despre Ost J. Fakler. T. Severin 5 Octombre 96*”, desen în creion, autor Fakler, carton cu o parte decupată, 21,6 /16 cm

40. „**Insula Banului pe Dunăre. Fig. VIII**”, desen în tuș pe carton (24/15 cm)

Insula Mare?

41. „**Reduta rusească (1812). Cetatea rom. Fig. XIII**”; desen în tuș pe carton (23/15 cm)

Izvoarele. Izvorul Frumos

42-43. două desene în tuș pe carton (14/11,5 cm, respectiv 12,5/2 cm), figurează în colajul lui Dumitru Tudor pentru planșa intitulată „Castrele romane de la Izvorul Frumos (2), Izvoarele (4)”

44. castrul de la Izvorul Frumos, desen în tuș pe carton (6,4/5 cm), figurează în colajul lui Dumitru Tudor pentru planșa intitulată „Castrele romane de la Zăvalu (1), Izvorul Frumos (2), Hinova (4), Batoți (5), Desa (6)”

Medgidia

45. „**Castrul de lângă Valul cel Mare de pemânt în vest de Medgidia**”, desen în tuș pe carton (38/28 cm)

Mofleni Bucovăț

46. desen în tuș pe carton (12/9,5 cm), folosit de Dumitru Tudor drept ilustrație la articolul „Cetăți de pământ din Oltenia și Muntenia”, respectiv Fig. 12

Orevița

47. „**Orevița- Mehedinți. Cetatea Latinilor**”, desen în tuș pe carton (13/10,4cm), folosit de Dumitru Tudor drept ilustrație la articolul „Cetăți de pământ din Oltenia și Muntenia”, respectiv Fig. 10

48. urme romane la Orevița, „**Fig. XV**”, desen în tuș pe carton (15/10,4 cm), lipit de Dumitru Tudor pe o coală de hârtie laolaltă cu o filă volantă din carnet Polonic, cu textul unei inscripții sub care autorul transcrierii a scris în creion „**Copăcenii**”

Pietroșani

49. „**Cetatea Reca de la Petroșani (Vlașca) Polonic**”, desen în tuș pe carton (25,6/16,4 cm)

Porcenii

50. „**Cetatea de la Porcenii**”, schiță în creion pe carton (31/23,5 cm)

51-55. cinci desene în tuș pe carton, folosite de Dumitru Tudor drept ilustrație la articolul „Cetăți de pământ din Oltenia și Muntenia”, respectiv Fig. 3 - „**Porcenii-Gorj. Cetatea**” (54/38 cm), Fig. 4 - „**Drumul roman cu inscripțiile pe stânci**” (12,5/12 cm), Fig. 5 - „**Porcenii-Gorj Inscripții pe stânci la Gura Plaiului**” (14/4,4 cm), Fig. 6 - „**Porcenii- Gorj Inscripție pe o stâncă la Gura Plaiului**” (13/14 cm), Fig. 7. - „**Porcenii- Gorj, Inscripție pe o stâncă la Gura Plaiului**” (14,5/13,9 cm)

Răcari

56. „**Planul cetății romane cu împrejurimea Răcari. Fig. XIX**”, desen în tuș pe carton (23/15 cm)

Râșnov

57. „**Castelul de la Rosenau**”, desen și comentariu asupra materialului de construcție al drumului roman Islaz- Roșiori; cerneală violet pe carton (25,5/17 cm)

Romula

58. planul cetății Romula semnat „**Polonic 1893**”, desen în tuș pe carton (28/26,5 cm)

59. „**Stâlp de calorifere sub gardul lui Drăghici din camera unde sau găsit marmura**”, schiță în creion pe carton (24/18 cm)

60. fragmente de pavaje păstrate la Reșca, schiță în creion pe carton (28,5/21 cm)

61. „**Starea sepeturilor la 19 august pentru Raportul no. 5**”, schiță în creion pe carton (28/21 cm)

62. apeduct descoperit la Reșca, schiță în creion pe carton (23/16 cm)

63. „**Reșca. Sepăturile până la 9 Aug.**”, schiță în creion pe carton (29/21 cm)
64. „**Planul sepăturilor de la Reșca 17 Iulie- 8 Septembrie 1900**”, schiță în creion pe carton (31/21,5 cm)
65. „**Raportul no. 6. Reșca 26 Aug. 1900**”, schiță în creion pe carton (31/23 cm)

Titești

66. castrul, schiță în cerneală pe o filă de caiet *dictando* (26,5/17,5 cm)

Vârtop

67. planul castrului, desen în tuș pe carton (19,4/14 cm), figurează în colajul lui Dumitru Tudor pentru Planșa 77 „Castre romane din Oltenia (3)”, (OR³, p.290)

Zăvalu

68. castrul, desen în tuș pe carton (23,6/14,6 cm), figurează în colajul lui Dumitru Tudor pentru planșa intitulată „Castrele romane de la Zăvalu (1), Izvorul Frumos (2), Hinova (4), Batoți (5), Desa (6)”

Răzvan Rus

Unknown files from the Iron Gates Region's Museum. After the year 1912, for almost a decade and a half, the museum carried on at "Traian" Highschool, where there were gathered the archeological treasures of all this historical places. Concerned about the faith of this increasing treasures and as a president of the School Board, Al. Bărcăcilă was interested soon after the end of the first world war in building a facility with the exclusive use of the museum and the boarding school.

Based on a technical documentation and the exigent intercede made by Al. Bărcăcilă, but also on the demand expressed on the scene and then in writing by The Ministry of the Cults and Arts, on the 18th of Decembre 1924 an interim Committee of Turnu Severin decided that Al. Lapedatu should give in by courtesy the land where there was located the Roman camp.

Next step was made by applying the law on the 20th of March 1926 that expropriate, in the public interest, 18 buildings with their yards that were located mostly on the traces of Drobeta.

Key words: National archives county Mehedinți, documents of the city hall of Turnu Severin

Cuvinte cheie: Arhivele Naționale Mehedinți, fond: Primăria orașului Turnu Severin

În pleiada profesorilor care au avut o contribuție importantă în situarea Liceului Traian la nivelul școlilor fruntașe din România Alexandru Bărcăcilă se află în primele rânduri.

Născut la 31 martie 1876, în satul Bughea de Sus, lângă Câmpulung – Muscel, Al. Bărcăcilă a venit în anul 1907 pe meleagurile mehedintene care l-au captivat și s-a identificat cu destinul Liceului Traian al cărui director a fost, dar și cu mișcarea culturală mehedinteană.

Personalitatea intelectuală și-a format-o la Seminarul Nifon Mitropolitul din București, unde se bucură de învățătura unor profesori de prestigiu, ca pedagogul C. Dumitrescu-Iași, latinistul Costică Giorgian, fizicianul C. Sonțu, matematicianul Gh. Țițeica etc. În anul 1897 își echivalează la Liceul Matei Basarab absolvirea cursului complet al studiilor liceale clasice, înscriindu-se ca pasionat matematician la examenul de admitere la Școala de Poduri și Șosele. Renunță însă în ultimul moment și, la îndemnul lui C. Dumitrescu Iași, care identificase în elevul său un remarcabil pedagog, urmează Științele filologiei clasice la Universitatea din București, având printre profesori și pe Gr. Tocilescu. Sistemul de lucru în colaborare cu studenții, aplicat de Gr. Tocilescu, a avut o influență hotărâtoare asupra lui Alexandru Bărcăcilă. Secondându-l la săpăturile arheologice, inclusiv la Drobeta, unde pe atunci se cerceta turnul din colțul de S-V al castrului, visa să continue la Drobeta săpăturile lui Gr. Tocilescu,

dorința împlinită începând cu anul 1912, când este numit profesor de română și latină la Liceul Traian din Turnu Severin¹.

După 1912, timp de aproape un deceniu și jumătate, muzeul a funcționat la Liceul Traian, în care au fost adunate comorile arheologice ale acestor locuri încărcate de istorie. Preocupat de soarta acestor comori în continuă creștere și în calitate de președinte al comitetului școlar, Al. Bărcăcilă s-a preocupat, imediat după încheierea primului război mondial, de ridicarea unei clădiri destinate exclusiv muzeului și internatului.

O schimbare a direcției liceului nu l-a putut abate de la grija și răspunderea pentru soarta muzeului și pentru conservarea monumentelor istorice, iar comitetul școlar, urmărind realizarea programului din 1919, a dobândit, pentru localul internatului și muzeului, de la Ministerul Artelor, terenul din vecinătatea Castrului Drobeta. Discuțiile în jurul protejării marelui număr de monumente din aria orașului Turnu Severin aveau o oarecare vechime, când asupra lor și-a îndreptat atenția și Comisiunea Monumentelor Istorice. Cel căruia i se datorează punerea lor sub protecția legii este Vasile Pârvan, care, sesizat de valoarea fără asemănare a acestora, propune în urma unei deplasări la fața locului, în 1911, clasarea lor ca atare².

La 18 decembrie 1924 o Comisiune Interimară a orașului Turnu Severin hotărâ, în baza documentației și demersurilor insistente făcute de Alexandru Bărcăcilă, dar și a cerinței exprimate la fața locului și apoi în scris de ministrul Cultelor și Artelor, Al. Lapedatu, să cedeze gratuit Ministerului terenurile pe care se afla castrul și care erau proprietatea orașului. Pasul următor s-a făcut prin aplicarea legii din 20 martie 1926 care expropia, în scop de „interes public”, 18 imobile și curțile lor, care acopereau pe o suprafață destul de mare vestigiile Drobetei.

În anul 1926 actuala clădire a muzeului, care adăpostea internatul și muzeul, a fost cedată de către Ministerul Instrucțiunii Publice Școlii Normale de Fete din Turnu Severin. Datorită strădaniilor energice ale prof. Alexandru Bărcăcilă clădirea a fost redată destinației pentru care fusese construită. Așadar, rod al acestor strădanii, în 1926 muzeul a fost inaugurat în localul de lângă castrul Drobeta, cunoscând pe parcursul existenței sale semnificative inovații, dintre care cea mai importantă a fost în anii 1950-1951, când s-a produs fuziunea Muzeului Dr.C.I. Istrati cu Muzeul Regiunii Porților de Fier³.

Prezentăm în continuare câteva dintre cele mai sugestive fragmente din rapoartele mai sus menționate, făcând precizarea că s-au păstrat în linii mari exprimările din textul original, intervenindu-se punctual doar pentru a da fluiditate și a ușura lectura.

¹ Ioan Opreș, *Din istoria ocrotirii monumentelor antice de la Drobeta*, Drobeta VI, 1985, p.377-388.

² Lucian Roșu *Profesorul, arheologul și muzeograful Al. Bărcăcilă la 90 de ani de viață*, Rev. Muzeelor III, 1966, p. 462

³ M. Davidescu, *Cuvânt rostit cu ocazia sărbătoririi a 100 de ani de la înființarea muzeului*, Drobeta VI, 1985, p.18

1. 1923 februarie 14. Adresă către Președintele Comisiei Interimare a Orașului T. Severin de acordarea unui teren pentru fabricarea cărămizilor, necesare ridicării internatului.

Domnule Președinte,

Ministerul Instrucțiunii, prin ord. N° 12193 c, aprobând ca comitetul nostru școlar să înceapă în primăvara acestui an construirea în regie a internatului liceului,- iar Minist. de Domenii prin ord. N° 60100 acordându-ne pentru fabricarea cărămizii și a varului 3000 m.c. lemne cu reducere de 40%,

Vă rugăm să binevoiți a interveni pe lângă comisiunea interimară să ni se pună gratuit la dispoziție, pentru fabricarea a un million cărămizi, terenul necesar din proprietatea comunală în partea apusană a orașului, și anume între calea ferată, Dunăre, gară și ocoalele de rămători.

Liceul nostru, care anul acesta intră în al 40 lea an de funcționare, are nevoie față de cerințele crescânde ale învățământului să fie înzestrat cu local propriu pentru internat, unde vor funcționa și clasele ce nu mai încap în vechiul local.

Recunoscători pentru sprijinul pe care conducătorii comunei îl vor da celei mai de seamă instituții culturale din Județ, din care a eșit și ese clasa noastră conducătoare în toate ramurile de activitate socială,

Vă rugăm să binevoiți a primi asigurarea distinsei noastre considerațiuni.

Președinte:

Al. Bărcăcilă

Fond: Primăria Turnu Severin dos. 27/1923, f. 78.

2. 1923 aprilie 25. Cerere către Președintele Comisiunii Interimare prin care solicită scutirea de taxe a carelor care intră în oraș.

Domnule Președinte,

Întrucât construcția internatului liceului nostru face parte din construcțiile școlare pentru care, spre asigurarea realizării, toate Ministerele și autoritățile dau concursul cu materiale, cu reduceri și scutiri de taxe; întrucât internatul nostru se construiește în vecinătatea ruinelor romane din partea răsăriteană a orașului, iar carele cu materiale de nisip și pietriș numai doar că intră pe bariera orașului, în dreptul căreia depozităm materialele,

Întrucât fără un sprijin din partea comunei realizarea internatului se îngreunează,

Revenim asupra cererii noastre cu N°155/ (1) 923 rugându-vă, în numele comitetului școlar, să binevoiți a dispune să ni se acorde scutire de taxe de intrare în oraș a cărușelor care vor căra pietriș și nisip pentru construcția internatului, în cantitate de circa 200 m.c.

Primiți vă rugăm asigurarea osebitei noastre considerațiuni.

Președinte:

Al. Bărcăcilă

Fond: Primăria Turnu Severin dos. 27/1923, f. 234.

3. 1923 aprilie 25. Adresă către Primarul comunei prin care solicită scutirea de taxe a materialelor necesare ridicării internatului.

Domnule Primar,

Având a începe la 6 Aug. ac. transportul varului, 10 vagoane, dela fabrica D-lui Ing. Leveanu, cum și cărămida fabricată pe terenul comunei, la locul de construcție a internatului,

Vă rugăm să binevoiți a dispune ca și pentru celelalte materiale ce am transportat și transportăm pentru această construcție, să se comunice agenților de percepție de la punctele de intrare că și aceste materiale sunt scutite de taxa comunală.

Mulțumindu-vă, Domnule Primar, pentru sprijinul ce acordați acestei construcții școlare în grelele împrejurări cu care luptăm să o realizăm, vă rugăm să primiți asigurarea distinsei noastre considerațiuni.

Președinte:

Al. Bărcăcilă.

Fond: Primăria Turnu Severin dos. 29/1923, f 83.

4. 1923 decembrie 3. Proces verbal încheiat de Comisiunea interimară cu ocazia măsurătorilor terenurilor cuprinse în limitele de expropriat și terenul ce urmează a fi îngrădit.

Subsemnații, în urma și conform cu delegația dată de Dl președinte al comisiunii interimare a orașului T. Severin, spre a face măsurătoarea terenurilor cuprinse în limitele de expropriat la Castrul Roman, la piciorul podului lui „Traian” și celelalte ruine de monumente în legătură cu acestea și spre a stabili planul întregului teren care urmează să fie îngrădit;

Transportându-ne la fața locului:

I. Am făcut determinările și măsurătorile necesare pentru ridicarea planului, cu care lucrare a fost delegat de noi Dl. inginer V. Petrescu șeful serviciului tehnic al județului Mehedinți.

II. Am constatat că în limitele de expropriat propuse de Comisiunea Monumentelor Istorice prin raportul D-lui V. Pârvan din dec. 1911 și prin rapoartele D-lui președinte al comitetului școlar al Liceului „Traian” din T. Severin, se cuprind următoarele proprietăți particulare:

a) În partea de răsărit a Castrului Roman, pe strada Destinului: Terenul n.1 îngrădit în suprafața de 1218 m², fără construcție, proprietatea D-lui G Manea, cumpărat de la V. Zaharia;

Terenul N 2 îngrădit în suprafața de 324 m², cu o ușoară construcție primitivă și un șopron de scânduri, proprietatea lui Iosef Ekart;

Terenul N 3 îngrădit în suprafața de 208 m² fără nici-o construcție, proprietatea lui Ioniță Volintiru;

Terenul N 4 îngrădit în suprafața de 299 m² cu o construcție ușoară, 3 camere, proprietatea lui Ion Ciuciu;

Terenul N 5 îngrădit în suprafața de 299 m² cu o construcție ușoară, 3 camere, proprietatea lui Ion Mihăilescu;

Terenul N 6 îngrădit în suprafața de 104 m² cu o construcție primitivă, 1 cameră, proprietatea lui Iancu Damian;

Terenul N 7 îngrădit, în suprafață de 442 m² cu o mică construcție de zid, 3 camere, proprietatea lui Ștefan Steantz;

b) În partea de nord a castrului Roman str. Decebal:

Terenul N 8 îngrădit în suprafața de 875 m² cu un grajd de scânduri, proprietatea D-lui Tănase Minda;

Terenul N 9 îngrădit în suprafața de 875 m² cu o clădire cu 6 camere, împărțită în 2 apartamente, proprietatea D-lui V. Olaru;

Terenul N 10 îngrădit, în suprafață de 490 m² cu o mică clădire scundă, 3-4 camere, proprietatea D-lui C Ionescu;

Terenul N 11 îngrădit în suprafață de 875 m² fără nici-o construcție, proprietatea D-lui Gh. Manea;

Terenul N 12 îngrădit în suprafață de 500 m² cu o unică construcție primitivă, proprietatea D-lui Marin Mihai;

Terenul N 13 îngrădit în suprafață de 375 m² fără nici-o construcție, proprietatea D-lui V. Olaru.

c) În partea de apus a Castrului Roman:

Terenul N 14 îngrădit în suprafața de 3570 m² proprietatea moștenitorilor I. Deșliu, fără construcție.

În total suprafața acestor 14 terenuri este de 9964 m².

III În afară de aceste proprietăți particulare, urmează ca comuna T Severin să libereze terenul din interiorul limitelor fixate pe planul anexat de construcția veche și improprie, figurată pe plan cu N 15, care a servit ca ospiciu de infirmi, iar acum ca spital pentru tuberculoși.

IV. Constatăm că pe planul orașului aflat la Primărie se găsesc notate în interiorul Castrului Roman 8 loturi cu N 662-669, situate pe ruinele acestui castru, fără ca vre unul din aceste loturi să fie împrejmuit.

V. Terenul ce urmează a se libera de orice proprietăți particulare sau ale comunei și pe care în viitor nu se va mai putea construi decât muzeul regional și anexele necesare internatului liceului „Traian” clădit în acest cuprins, este însemnat pe plan cu linii întrerupte, și are următoarele limite și puncte de plecare:

La sud, plecând, la Nord și pe linia de demarcație a CFR de la km. 361,400, merge de-a lungul și pe linia de demarcație a CFR spre răsărit până la podețul CFR din dreptul ogașului Tăbăcarilor la km 361,580; la răsărit limita terenului merge din dreptul acestui podeț a CFR pe ogașul Tăbăcarilor până la intersecția cu prelungirea laturei nordice a terenului Gh. Manea N 1; din acest punct linia de limită merge spre apus coincidând cu prelungirea laturei nordice a proprietății aici amintite; la.... de la punctul răsăritan al laturei nordice a terenului Gh. Manea linia de limită ia direcția nordică cuprinzând porțiunile de proprietate sau proprietățile Iosef Eckart, I. Volintiru, Ion Ciuciu, Ion Mihăilescu, Iancu Damian, Ștefan Șteanță, arătate la I a din acest proces verbal; apoi linia continuă spre nord pe linia vestică a proprietății moștenitorii C. Nemsovici, strada Destinului pînă la intersecția cu prelungirea limitei nordice a ospiciului de infirmi. Din acest punct linia de limită ține direcția spre apus mergînd în linie dreaptă pînă la punctul de intersecție al străzii Independenței cu piața Ghica. Linia ia de aici direcția sudică mergînd pe marginea răsăriteană a străzii Independenței pînă la intersecția cu strada Sever. De aici ține linia sudică a străzii Sever pînă la marginea apuseană a proprietății moștenitorilor I. Deșliu, apoi coincide cu această margine prelungindu-se pînă în creasta platoului de d'asupra liniei ferate și urmează spre apus creasta acestui platou pînă ce întâlnește colțul nord estic al grădinei liceului.

VI. Constatăm că în afară de ruinele picioarelor podului lui Traian și a Castrului Roman mai sunt pe acest teren și alte ruine de monumente antice, așa cum se însemnează pe plan.

VII. La îngrădirea acestui teren suntem de părere că trebuie să se menajeze legătura la răsărit și sud de locul moștenitorilor I. Deșliu între str. Independenței și bulevardul Dunărea; de asemenea să se menajeze între Str. Independenței și Str. Regală o potecă în serpentină pe care să se poată coborî și trece peste C.F.R.

VIII. Suprafața întreagă a terenului ce urmează a se îngrădi și liberă de proprietăți particulare sau ale comunei este de circa 66354 m².

IX. Suprafața propusă a se expropia prin proiectul D-lui V. Pârvan este figurată pe plan cu roșu.

Drept care am încheiat prezentul proces verbal în 2 exemplare, din care unul se va înainta Primăriei, iar cellalt se va păstra la comitetul școlar al liceului „Traian”.

*Președintele comitet școl. Liceul Traian
Al Bărcăcilă.*

Fond: Primăria Turnu Severin dos. 3/1925 f. 205, 206.

5. 1925 ianuarie 15. Memoriu adresat consilului comunal de către Al. Bărcăcilă, privind importanța ruinelor antice de la piciorul podului lui Traian din Turnu Severin.

Dacă Comisiunea Monumentelor Istorice și cele trei Ministere, al Cultelor și Artelor, al Instrucțiunii și cel de Interne stăruiesc pentru executarea măsurilor cerute de conservarea castrului roman și celelalte monumente istorice de la piciorul podului lui Traian, pricina este însemnătatea lor covârșitoare pentru un trecut ce ne este scump, și prestigiul culturii românești în fața întregii lumi civilizate.

Severinul este cunoscut de lumea cultivată ca depozitar al acestor monumente și, pe lângă pozițiunea lui privilegiată la Dunăre, sub Porțile de Fer, pe lângă valoarea economică și culturală ce caută să-și sporească, valoarea lui istorică este elementul de seamă care-i ridică însemnătatea în fața țării și a lumii civilizate. De aceasta și-au dat bine seama cetățenii Severinului când în 1893 au oprit pe învățatul arheolog Gr. Tocilescu să ducă la București inscripțiunile și monumentele sculpturale găsite în săpăturile parțiale de atunci. Severinenii și-au dat seama că, cu mutarea acestor monumente, se mută și se slăbește unul din puținele faruri ce luminează trecutul nostru îndepărtat.

Iar dacă tot aici s-ar fi păstrat de atunci și mulțimea de alte obiecte antice găsite în acele săpături parțiale (monede, statuete de bronz, de piatră și de teracotă, vase, podoabe etc), de atunci am fi avut muzeul regional care abia în 1912 a luat ființă la liceul „Traian” și în care se citește o cultură strămoșească locală superioară culturii noastre de astăzi.

Învățatul Gr. Tocilescu în 1893 n-a cercetat decât zidurile împrejmuitoare și puține din căile interioare ale castrului. Restul rămâne de cercetat pentru desgroparea și luminarea trecutului nostru cultural, iar cetatea cu toate anexele din jurul ei trebuie păstrată pentru prestigiul de țară cultivată ce voim să ne afirmăm. De altfel se știe că este declarată de monument istoric.

Popoarele din apus nu numai că și-au păstrat cu sfințenie ceea ce oglindește trecutul lor, dar au făcut jertfe mari pentru cercetarea și conservarea monumentelor din țările orientale înapoiate, din Grecia, Egipt, Asia și toată Africa nordică. Când Germanii, ca dușmani ne-au ocupat parte din țară în recentul război, una din ambițiunile lor a fost să ne scormonească pământul nu numai pentru grâu, dar și pentru avutul trecutului istoric și cultural; și este știut că unul din cei pasionați și stăruitori cercetători ai trecutului nostru a fost arhiepiscopul catolic de națiune germană Netzhhammer, care, pentru că prelat fiind în țara noastră, a lucrat în potriva noastră și a aliaților chiar catolici, a trebuit să plece. Nu ne vom declara singuri așa de înapoiați ca să nu ne ocrotim monumentele pe care și dușmanii ni le-au cercetat în interesul sporului de lumină pentru trecutul omenirii și al neamului nostru.

Dacă aceste ruine sunt scumpe străinilor și țării întregi, cu atât mai scumpe ne sunt nouă Severinenilor. Ele sunt documentele trecutului orașului nostru, pe care Imperiul Roman, stăpânitorul celor trei continente din jurul Mediteranei, l-a găsit și l-a păstrat multe veacuri ca cea mai bună legătură a Apusului cu Ardealul.

Ceea ce s-a scos și se va scoate din pământul care acopere aceste ruine sunt documente glorioase ale orașului nostru. Ele îl arată sub numele de **Drobeta**, ca municipiu sub stăpânirea romană dinainte de Traian; îl arată prosperând sub împărații de după Traian, sub Hadrian, care-i împrumută numele, sub Marcu Aureliu, sub Comodus, sub Septimiu Sever care-l ridică la rang de colonie și-i împrumută numele ce poartă astăzi. Mai mult, după ce Împăratul Aurelian a fost nevoit să părăsească Dacia în fața puhoiului popoarelor Germanice ce năvăleau de la miază-noapte, Severinul cu bună parte din câmpia Țării Românești a fost păstrat în stăpânirea romană.

În castrul din Severin se regăsesc cu pumnii monede rămase în pământul nostru, cu oasele soldaților lui Constantin cel Mare și ale urmașilor lui; se găsește turnul rotund cu inscripții funerare ridicat sub împăratul bizantin Iustinian pentru apărarea de pe pământul nostru a civilizației romano-bizantine; se găsesc bazine din întunecimea evului mediu, când Severinul n-a încetat de a juca un rol predominant ca cetate înaintată a apusului în lupta împotriva răsăritului bulgăresc, bizantin, turcesc. În numele acestui apus și al bisericii catolice au rezidat în această cetate Banii ungurești de Severin, pentru ca îndată după întemeierea Princepatului Țării Românești, Voevozii Români (pe la 1301-1308) să și-o însușească drept pavăză a drepturilor noastre naționale și bisericești. Pe terenul chiar a cărui îngrădire se cere de guvernul nostru, se păstrează temeliiile unei episcopii, câțeva vreme cu rangul de mitropolie (la 1394 Atanasie „Mitropolit de Severin”) care avea să apere de aici creștinătatea răsăriteană de valorile tari ale catolicismului. Aici unul din cei mai glorioși voievozi ai noștri, Mircea cel Bătrân, și-a dat întâlnire cu Sigismund al Ungariei să pună împreună la cale expediția împotriva Turcilor, și monedele lor se găsesc aici împreunate cum le-au fost și steagurile.

Este acum momentul ca, cu puține jertfe din partea orașului și cu mai multe din partea Ministerelor Artelor și Instrucțiunii, Severinul să-și salveze și să-și pună frumos în evidență pentru toată lumea valoarea unui trecut pe care puține orașe îl au.

Încrezători în lumina și patriotismul consiliului comunal pe care aveți onarea a-l prezida, vă rugăm D-le președinte, să binevoiți a primi asigurarea distinsei noastre considerațiuni.

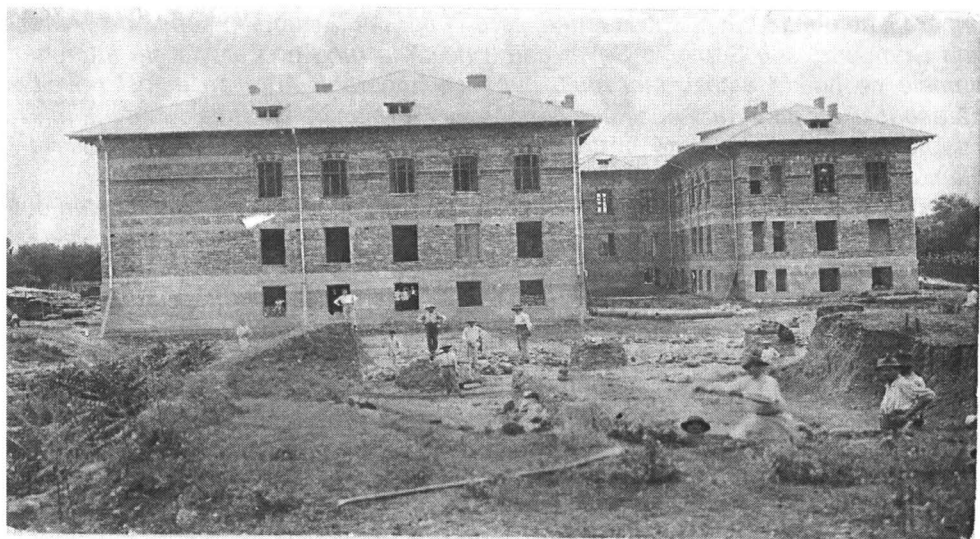
s.s.Al. Bărcăcilă

Director al liceului Traian

Fond: Primăria Turnu Severin dos. 3/1925 f. 205, 206

Se poate conchide că Liceul Traian a înregistrat în acești ani un succes major, primind terenul de lângă castrul Drobeta, unde va începe destul de repede să-și construiască Internatul, devenit peste câteva decenii Muzeul Regiunii Porților de Fier.

Tot Liceul Traian s-a prezentat în acești ani în calitate de custode al ruinelor antice din jurul piciorului podului lui Traian, pe care, în anul 1924, avea sarcina din partea Comisiei Monumentelor Istorice, la sugestia lui Vasile Pârvan, să le împrejmuiască, și cu sprijinul primăriei, să la protejeze în fața eventualelor acte neprietenești ale populației.

1924. Clădirea internatului Liceului Traian și a Muzeului Regiunii Porților de Fier (faze de construcție)

Nicolae Chipurici

Autorités et institutions administratives militaires d'occupation des Pouvoirs Centraux à Severin dans les années 1916-1918. Les documents d'archives locales contenus dans le Fond municipal Turnu Severin (1916-1920), livrent des données et références concernant la présence des unités militaires allemandes, autrichiennes, hongroises, comptant environ 1500 personnes et le fonctionnement de 50 autorités et institutions militaires d'occupation installées pour la plupart à Turnu Severin entre 1916 et 1919: commandements de district, d'étape, de stations d'étape, police, gendarmerie, maisons d'arrêt, camps de concentration, casinos, casernes et foyers, services sanitaires, de sylviculture, contrôle et informations, établissements hospitaliers, structures économiques de production détenues et exploitées, structures d'emmagasiner, conservation, transport, expédition des biens réquisitionnés ou capturés. Par manière dictatoriale d'organisation, fonctionnement répressif, compétences et attributions omniprésentes, ces autorités et institutions administratives d'occupation du sud ouest de l'Olténie ont asservi les institutions administratives autochtones. L'insoumission aux ordres était promptement punie: incarcérations, arrestations, restrictions, réquisition forcée ou non payée, séquestration des biens, immixtions dans l'organisation et le fonctionnement des institutions autochtones, condamnations et exécutions à Severin et ailleurs, leur nombre, fréquence, nature et gravité différant d'une localité à l'autre.

Mots clé: fond municipal d'archives (1916-1920); Turnu Severin; la Grande Guerre; autorités et institutions d'occupation militaire allemande

Cuvinte cheie: fondul de arhivă municipal (1916-1920); Turnu Severin; Primul război mondial; autorități și instituții de ocupație militară germană

În bătălia pentru capitala țării (29 noiembrie- 3 decembrie 1916), copleșită numeric și tehnic de inamic, armata română a fost nevoită să se retragă și să lase Bucureștiul în mâna armatelor Puterilor Centrale care, la 6 decembrie 1916, l-au invadat și stăpânit aproape doi ani. Astfel, o parte mare a țării era cotoșită de forțele militare de ocupație și, pentru organizarea stăpânirii și jefuirea ei, cotoșitorii au instituit administrația lor militară de ocupație, adică autorități și instituții centrale și teritoriale cu mecanismul lor de putere și funcționare deasupra sistemului instituțional teritorial-administrativ românesc aservit, ori interzis să funcționeze.

Administrația Militară de Ocupație în România (*Militärverwaltung in Rumänien*), instituită la 1/14 decembrie 1916, a avut ca principală misiune și scop să aplice, organizat și neîntrerupt, politicile militare și economice ale Puterilor Centrale în România ocupată; respectiv să realizeze intimidarea și dominarea, sub toate aspectele, a populației României ocupate și,

concomitent, exploatarea și jefuirea bogățiilor și bunurilor ei și ale locuitorilor.

Pentru că România nu respectase tratatul ce o unise, până la 14 august 1914, cu cele două imperii central-europene, ea trebuia pedepsită, iar ocuparea și spolierea ei economică erau logice, legitime și momentul oportun sosise.

Despre ce, cum și cât a întreprins, în acest scop, Administrația Militară de Ocupație în România, folosind intimidarea, reprimarea și dominația pentru spolierea economică a țării noastre, au fost scrise și publicate sute de articole, culegeri de documente de toate felurile, memorii și amintiri, cărți. Nu însă și despre cei care au „înfăptuit-o”, adică despre autoritățile și instituțiile administrației de ocupație. Căci ele au fost executanții ocupației și jefuirii țării și populației ei și de urmările lor ruinătoare și dureroase pentru țară, orașele și satele ei, lăsate, de fapt și real, neadministrate, acestea erau răspunzătoare.

În aceste circumstanțe de ordin istoriografic, valorificarea atât a puținelor mențiuni editate despre aceste autorități și instituții de ocupație, cât, mai ales, a informațiilor inedite din documentele arhivistice primare locale (cele create de ocupanți nu ne-au fost lăsate), merită și pot să fie cercetate și prezentate ca o contribuție la cunoașterea istoriei instituțiilor militare de ocupație din anii 1916-1918 în țara noastră, conștienți fiind că această documentație, cu lipsurile și limitele ei, se reflectă în conținutul acestei prezentări.

După a doua bătălie de la Târgu Jiu (29 octombrie-4 noiembrie 1916) când, sub presiunea a patru divizii germane, frontul armatei române a cedat, trupele inamice au invadat Oltenia și, în seara zilei de 9 noiembrie 1916, au ajuns la Turnu Severin. A ajuns, venind dinspre Strehaia, batalionul german de infanterie din Regimentul 148, condus de căpitanul Picht, cu tunuri și mitraliere, pe o vreme rece și ploioasă.

Temându-se de un iminent atac din partea trupelor române aflate în retragere de pe frontul Cerna, batalionul german s-a oprit la liziera de est a Severinului.

Staționarea Batalionului Picht la această lizieră a fost imediat urmată de ocuparea și organizarea unui dispozitiv de apărare și de cercetare a situației Severinului din punct de vedere militar. Companiile române de infanterie conduse de maiorul Protopopescu au fost respinse de a intra în Severin, populația din zona mărginașă de nord-est a orașului fiind obligată să-și părăsească locuințele, pentru a fi amenajate adăposturi de luptă, tranșee, cuiburi de mitralieră etc¹.

În aceeași seară de 9 noiembrie 1916, o delegație a Severinului, formată din primarul orașului (Sabin Popescu), prefectul județului (C. Delescu), șeful poliției orașului (Șt. Bungețianu) și șeful pompierilor, s-a prezentat la căpitanul Picht și l-a asigurat de inexistența trupelor române în

¹ *Documente ale municipalității severinene (1916-1920)*, vol.V, 2009 (în continuare: *Documente ale municipalității...*), p.185-198, doc.168

oraș și de liniștea orașenilor, garantând aceste asigurări cu viețile lor. Au fost arestați și, sub escortă, duși la sediul primăriei urbei². Apoi Severinul a fost invadat și ocupat, în aceeași noapte invadatorii trecând la aplicarea de măsuri defensive pentru menținerea orașului sub ocupație.

Compania a 2-a a Batalionului Picht a ocupat localul primăriei, Parcul Tudor Vladimirescu și centrul orașului³. Celelalte companii germane au format dispozitivul de apărare a Severinului, așteptându-se ca trupele române retrase de pe Frontul Cerna să atace orașul dinspre nord și nord-est.

Luptele crâncene și eroice din Câmpia Severinului pentru eliberarea orașului de inamic au durat de la 10 la 13 noiembrie 1916⁴.

Începând din 14 octombrie 1916, Batalionul Picht a trecut la încartiruirea efectivelor sale în cele mai spațioase, mai bine amplasate și dotate construcții publice și particulare ale Severinului, la consolidarea ocupației și stăpânirii orașului, la îngroparea morților ambelor tabere militare, la stabilirea spațiilor pentru lagăre și internarea prizonierilor de război, a arestaților și indezirabililor politici și filofrancezi, la organizarea spitalelor pentru răniți, la intensificarea organizată a rechizițiilor (aprovizionarea cu alimente și celelalte produse de larg consum constituind o primă urgență). Se pregăteau astfel condițiile necesare pentru instalarea autorităților și instituțiilor județene și locale ale Administrației Militare de Ocupație în România și în partea sud-vestică a Olteniei.

În sistemul instituțional militar de ocupație, principalele autorități și instituții, prin locul și rolul pe care l-au îndeplinit, au fost comandaturile: de districte, de etape, de stații de etape și împuterniciții lor militari în comunele și satele stațiilor de etape.

Comandatura districtului Mehedinți (*Distriktkommando Mehedintzi* sau *Kommandatur Mehedinți*) a fost instituită cu data de 1 decembrie 1916. Și-a încheiat existența și activitatea după ultimatumul dat de guvernul român la 27 octombrie/9 noiembrie 1918, odată cu retragerea structurilor și efectivelor militare de ocupație, încheiate la 14 noiembrie 1918.

Comandamentul Comandaturii Mehedinți s-a autoinstalat în imobilul din bulevardul Carol I no. 32, proprietatea I.Igiroșanu⁵. Dintre comandanții ei, documentele arhivistice menționează pe Löbel și pe generalul von Graevenmti.

În Turnu Severin, această autoritate militară județeană de ocupație a dispus și de alte spații imobiliare rechiziționate (cel mai adesea cu forța)

² Ibidem, p.85. Împreună cu delegația românească au mai fost arestați și închiși ing. lt. G.Vulcănescu, cpt. de marină I.Hâncu, lt. de marină Știrbei, lt. de jandarmi Emil Leonescu, slt. Zicu Sabetay și plut. Lugojanu

³ Ibidem, p.186. Lt. Hofmann, comandantul companiei, a fost și primul comandant al Comandaturii de Etapă 22 Turnu Severin, începând cu 1 decembrie 1916. La fortificarea apărării orașului inamicul a folosit și toate băncile din parcurile Severinului, la baricade.

⁴ Ibidem, p.185-193, un amplu istoric al luptelor, cu listele ostașilor morți și locurile unde au fost înhumați

⁵ Ibidem, p.215, doc.194 și Fond Primăria T.Severin, ds.19 bis/1917, f.6, 126

pentru structurile ei funcționale și ale celor de specialitate de sub controlul ei. Biroul de control era una din cele mai importante structuri ale Comandamentului Comandaturii Mehedinți.

Teritorial-administrativ, administrația militară de ocupație a împărțit județul Mehedinți în trei etape (*Etappekommmando*), cu comandamente (*Kommmando*) la Turnu Severin (*Etappe 22*), Strehaia și Gruia.

La rândul lor aceste *Etappekommmando* au fost împărțite în stații de etape (*Stationsetappe*)⁶, fiecare cu un comandament și comandant (*Kommmando*) pentru fiecare reședința de plasă administrativă.

În ordine alfabetică aceste stații de etapă au fost: Baia de Aramă, în subordine având 18 comune rurale cu 72 de sate; Bălăcița, cu 15 comune rurale, respectiv 24 de sate în subordine; Blahnița, (cu comandamentul la Vânu Mare), având în subordine 24 de comune rurale cu 40 de sate; Bâcleș, în subordine cu 15 comune rurale cu 37 de sate; Broșteni, cu 13 comune rurale formate din 77 de sate; Ciovârnașani, cu 18 comune rurale formate din 68 de sate; Cujmir, având 19 comune rurale pentru 25 de sate și comandamentul din portul dunărean Gruia; Strehaia, cu 21 de comune rurale formate din 71 de sate; Turnu Severin, alcătuită din orașul omonim și 52 de sate arondate în 17 comune rurale, comandamentul de stație de etapă fiind la Turnu Severin.

Stațiile de etape de la Turnu Severin (Prunișor), Baia de Aramă și Ciovârnașani aparțineau Comandaturii de Etapa 22 Turnu Severin; stațiile de etape Bălăcița, Blahnița (Vânu Mare) și Cujmir aparțineau Comandaturii de Etapă Gruia.

Comandatura de etapa 22 Turnu Severin (*Etappekommmando Turnu Severin*) a fost instituită la 1 decembrie 1916 și s-a autoinstalat în palatul administrativ al Primăriei orașului Turnu Severin, situat în centrul urbei (calea Traian 89), serviciile primăriei fiind dislocate din acest imobil încă din 9/10 noiembrie 1916. Se subordona direct Administrației Militare de Ocupație în România și punea în executare ordinele primite de la această Administrație. Primul ei comandant a fost ofițerul german Schmidt, un militar feroce, care, împreună cu subofițerul von Weber, erau spaima severinenilor. Lui i-a urmat căpitanul Kusemberg⁷. În comandamentul acestei etape au lucrat și ofițerii Riedl, Egenolff, Hofmann, translatorul Maneca și alți militari și civili de etnie germană. Fiecare resort executiv al Etapei era condus de un ofițer german⁸. La resortul sanitar se afla medicul șef militar al orașului⁹. Această autoritate militară de ocupație și-a încheiat activitatea dictatorială în zilele de 12-14 noiembrie 1918, odată cu retragerea armatelor Puterilor Centrale din țara noastră.

⁶ Mai pe larg vezi la Nicolae Chipurici, *Mehedințiul anilor 1916-1918 oglindit într-un valoros memoriu final*, inedit, în „Mehedinți istorie și cultură”, II, Drobeta Turnu Severin, 1990, p.381

⁷ Ibidem, f.384

⁸ Arh.Naț. Drobeta Turnu Severin, fond Primăria Turnu Severin, ds.19 bis/1917, f.39-40

⁹ Ibidem, f.18. Dislocată forțat, primăria orașului a fost instalată într-un spațiu insuficient și impropriu din Piața Radu Negru, o parte. Cealaltă parte – în strada Vestului (astăzi strada I. Gh.Bibicescu)

Comandura de etapă Strehaia (*Etappekommando Strehaia*) a fost o structură militară de ocupație, organizată asemănător celei de la Turnu-Severin. S-a autoinstalat în imobilul primăriei locale și al școlii primare mixte, în primele zile ale lunii decembrie 1916. Având în competență aplicarea administrației de ocupație pe un teritoriu exclusiv rural, agricol din punct de vedere economic și cu o populație ostilă războiului și ocupației străine, structura, dimensiunile și specificul de-a acționa al acestei Comanduri de etapă a avut particularitățile ei. Obiectivele administrației militare de ocupație și îndeplinirea lor erau urmărite, zi și noapte, de formațiuni de jandarmi și alți militari călări, care patrulau satele și drumurile, participau direct la rechiziționarea bunurilor și la urmărirea, prinderea și reprimarea celor nesupuși și potrivnici. Comandamentul acestei etape și instituțiile lui de execuție au fost în Strehaia. În subordinea Comandurii de etapă Strehaia s-au aflat stațiile de etapă de la Băcleș, Broșteni și Strehaia care dispuneau de militari împuterniciți și patrule de călăreți în fiecare comună și sat. Fiecare stație de etapă avea comandatura și comandantul ei, care dispunea de un puternic aparat militar de control și represiune, la reședință și în teritoriu. A existat și și-a încetat activitatea pe 12 noiembrie 1918, odată cu retragerea ocupației militare străine.

Comandatura de etapă Gruia (*Etappekommando Gruia*) a fost constituită prin transformarea portului militar Gruia, situat la Dunăre, în comandatură de etapă pentru partea sud-estică a Mehedințiului, cu începere din primele zile de decembrie 1916. A fost organizată după modelul celorlalte comandaturi de etape, dar cu aplicație la specificul economic al zonei. Comandatura de etapă Gruia cu stațiile ei de etapă de la Bălăcița, Cujmir și Vânu Mare se situau în câmpia Mehedințiului. Această câmpie, din punct de vedere economic, era hambarul cerealiilor și de oleaginoase al sud-vestului Olteniei, pe care Comandatura Gruia cu stațiile ei trebuiau să-l umple prin rechiziții neplătite și să-l transporte în portul fluvial Gruia iar de aici, cu șlepurile, în Ungaria, Austria și Germania. Pentru a ușura operațiunile de strângere, încărcare și transport ale cerealelor și oleaginoaselor, Comandatura de Etapă Gruia a obținut demontarea căii ferate miniere Bahna-Vârciorova pe care a montat-o pe traseul Recea-Gruia. Timp de aproape doi ani vagoanele încărcate mergeau la Gruia, erau descărcate în șlepurile Societății de navigație D.D.S.G., după care erau readuse pentru noi încărcări în același scop.

Înființate în primele zile ale lunii decembrie 1916 și cu organizarea definitivată în cursul aceleiași luni, comandaturile/comandamentele militare de ocupație (de district, de etape, de stații de etape, cu aparatul lor militar de control și represiune) au fost principalii autori și responsabili ai ceea ce cotorpitorii au numit Administrație Militară de Ocupație în România și care, în realitate, a fost administrarea spoliei României în anii 1916-1918 de către Puterile Centrale. Comandaturile de toate categoriile teritoriale au pus în practică porunca împăratului Wilhelm al II-lea contra României și poporului ei: „Strafekampagne”, cu un cinism și exces de zel rar întâlnite. Faptele lor au rămas consemnate și în documentele contemporane din arhive.

Astfel, Comisia pentru cercetarea abuzurilor săvârșite de inamic la Mehedinți în timpul războiului menționa că, din cercetările făcute, rezultau următoarele: aproape nu exista sat în care să nu fie dovezi ale atitudinii dușmănoase manifestată față de coroana, familia regală și oamenii politici pro Antanta, față de întreaga țară și terminând cu cel mai umil român¹⁰; nu a fost respectată nicio instituție a statului român, toate școlile au fost transformate în cazărmi, bisericile jefuite de ȃdoarele lor, de clopotele și tabla de aramă de pe acoperișuri; autoritățile silvice au fost ignorate sau puse să execute ordinele comandaturilor de etape și de stații de etapă¹¹.

Comandaturile au fost principalii purtători ai mesajelor de dușmănie și ură față de populația orașului și județului, interesul și grija lor cea mai mare fiind izvoarele de producție și resursele financiare ale populației și comunităților lor administrative și cum să nu scape neînsoșite¹². Comandaturile au folosit sistemul corvezilor și muncii forțate pentru toți severinenii cu vârsta de la 18 ani în sus, duși să lucreze, ca necalificați, în șantierul naval, atelierul și căile ferate, hamali în porturile fluviale și gările C.F.R.¹³. Împredarea păsărilor, ouălor, mieilor, porcilor și vitelor la primăria comunală, pentru a fi preluate de trimișii comandaturilor de ocupație, era pedepsită individual ori colectiv cu amenzi, închisori și sechestrarea bunurilor. Închisorile puteau să fie răscumpărate cu amenzi mari și bacșișuri însemnate pentru clemența arătată de comandanții superiori¹⁴. Acest sistem de excrocherie și mituire a fost practicat pe scară întinsă de toate cele trei comandaturi de etapă ale județului și de comandaturile stațiilor de etapă ale celor trei etape. În primul an de ocupație, recordul l-a deținut Etapa 22 Turnu Severin, care a excelat și prin cele mai multe condamnări la moarte, cu executarea lor¹⁵.

De fapt instituțiile administrative românești județene și locale au fost desființate. Prefectul, administratorii de plăși, primarii și notarii comunali erau simpli agenți de execuție ai comandaturilor de etape și ai stațiilor acestora. Ei mijloceau și înlesneau aplicarea politicii de oprimare, jefuire și secătuire a comunităților și a populației județului. Rechizițiile cerute de comandaturi prin acești agenți se făceau. Altfel urmau amenzi, sancțiuni și închisori. Atâția arestați ca la Severin și Mehedinți în puține locuri din țară au mai fost, se menționează în arhive¹⁶.

¹⁰ Ibidem, loc.cit., p.381

¹¹ Ibidem

¹² Ibidem

¹³ Ibidem, p.385

¹⁴ Ibidem

¹⁵ Ibidem și p.382

¹⁶ Ibidem, p. 383, 384, cu cazuri concrete. Din ordinul comandaturii, prefectul județului atenționa administratorii de plăși ca ordinele primite să fie executate întocmai și la timp, iar consulul austriac la Severin, Adamkiewicz, și unii etnici austro-ungari rezidenți nominalizau oponenții și indezirabilii care trebuiau arestați. Pentru fapte de trădare, în anii 1919-1920, autorități administrative ale comunelor Bălvănești, Broscari, Cleanov, Cujmir, Fântânile Negre, Glogova, Izvorul Bărzii, Marga, Ohaba, Ploștina, Podeni, Secu, Vânjuleț ș. a., au fost deferite justiției (Ibidem, p. 387).

Nerespectate, supuse imixtiunii ori interzise de a funcționa au fost și instanțele de judecată din Severin și județ. Palatul de justiție din Severin, cu toate instanțele pe care le adăpostea, a fost ocupat din primele zile ale invaziei orașului. Aceeași soartă au avut-o și primăria, școlile și toate construcțiile publice de stat, comunale și particulare. Palatul de justiție a fost devastat și jefuit. Mobilierul a fost ridicat, încărcat pe șleपुरi și trimis în țările Puterilor Centrale. Arhiva a fost pusă pe foc pentru a încălzi cele cinci saloane ale Spitalului de rezervă „Karansebeș”, instalat aci din ordinul autorităților austro-ungare¹⁷. Judecătorilor li s-a interzis, în mod expres, de către comandanții de comandaturi, să mai judece cauzele civile și penale¹⁸. Evacuate din Palatul de justiție și mutate din loc în loc, în diferite case particulare improprii și necorespunzătoare, tribunalul județean, judecătoriile rurală și urbană, cabinetele de instrucție, parchetul tribunalului, curtea cu juri și baroul de avocați, logistic erau puse în situația de a nu putea funcționa¹⁹. Cele 13 judecătorii rurale din județ, dislocate din imobilele lor, au avut aceeași soartă.

Din ordinele camandanților de comandaturi au fost ocupate și transformate, potrivit intereselor lor militare, economice, represive etc. și multe alte imobile din Severin și județ. Liceul „Traian” a fost transformat în *Soldatenheim* și cazarmă pentru jandarmii unguri și germani, Primăria Turnu Severin în comandatura Etapei 22, casa dr. C. Gruescu în bordel pentru ofițerii germani, Administrația financiară în hotel pentru militarii de ocupație nou veniți, hotelurile din Severin în închisori pentru deținuții români și spațiu de cazare pentru militarii trupelor de ocupație, Palatul Cultural în magazii pentru capturi și rechiziții, Cazarma Roșiorilor în obor pentru miile de vite rechiziționate, etc.²⁰.

La cererea Ministerului de Interne, în septembrie 1917, primarul Severinului raporta câte imobile din oraș erau ocupate de ocupanți și pentru ele nu se plătea nicio chirie²¹. Autoritățile ocupantului dețineau 42 de imobile, iar 214 imobile erau ocupate de ofițeri și trupe inamice de ocupație. Acestor 256 de imobile li se mai adăugau alte 500 de camere din oraș locuite de militari ai Puterilor Centrale și 192 de camere în 67 de imobile particulare – ținute libere la dispoziția Comandaturii de Etapa 22 Turnu Severin (Vezi anexa 2), plus câteva zeci de imobile ocupate pentru care autoritățile de ocupație plăteau chirie.

¹⁷ Ibidem, p. 384. Din scândura rafturilor de arhivă au fost făcute lăzi pentru expedierea de provizii în Ungaria. (Ibidem)

¹⁸ Ibidem, p. 385. La judecătoriile Pătulele, Turnu Severin și Tribunalul Mehedinți, unde judeca Friede și judecătorul O. Dunăreanu asista, imixtiunea comandaturii a continuat și după ce generalul Mackensen a ordonat ca independența justiției să fie respectată.

¹⁹ Ibidem, p.384

²⁰ Ibidem, p.384-385

²¹ Ibidem, p.387. A se vedea și anexa 1, datele conținute fiind incomplete. Alte documente aduc informații în completare.

La sate, toată populația era forțată să muncească pământul, recoltele revenind, pe calea rechizițiilor obligatorii și neplătite, ocupantului. Ca să poată rămâne cu ceva oamenii erau nevoiți să le ascundă în pământ²².

Rezolvarea rezonabilă a problemelor administrative ale Severinului și județului nu au preocupat autoritățile militare de ocupație. Străzile orașului și drumurile județului, canalizarea, spațiile verzi, localurile publice (școli, primării, biserici), spațiile comerciale, meșteșugărești și industriale au rămas nereparate și neîntreținute curent. Telefoanele, tabla și obiectele din aramă și alamă, sârma ghimpată etc. au fost ridicate de ocupanți. Ridicate au fost și șinele de cale ferată și vagoanele minelor de cărbuni de la Bahna și apoi montate pe traseul Recea-Gruia, ocupantul militar fiind grăbit să transporte, în șlepurile sale de la Dunăre, cât mai repede și în cantități cât mai mari, cerealele din câmpia Mehedințiului. Șantierul naval, atelierele C.F.R., morile sistematice, brutăria Graff din centrul orașului²³, cazarmile militare, baia comună etc. au produs ori funcționat numai pentru ocupant. Aprovizionarea orașului cu alimente și alte bunuri de larg consum nu a stat între problemele de rezolvat ale ocupanților. Pădurea Crihala a Severinului a fost tăiată de ocupanți până la ultimul arbore. Tăieri și furturi însemnate au făcut ocupanții și în pădurile montane de graniță ale Mehedințiului cu Transilvania și Banatul. Atelierele C.F.R. și transporturile pe calea ferată au fost preluate de Compania Bavareză de Căi Ferate²⁴.

Toate aceste nedrepte și nedemne fapte au fost făcute din ordinele comandaturilor și comandanților acestora sau cu avizul și sub controlul lor. Comandaturile dețineau toate puterile (decizională, militară, executivă, juridică, represivă) și pârghiile necesare pentru a fi îndeplinite. Căci, pentru a exercita aceste puteri, au înființat și au avut la dispoziție structurile necesare în toate domeniile de activitate și în condiții de război. La aceste structuri de ocupație militară ne referim în continuare.

BATALIONUL GERMAN DE ETAPĂ Turnu Severin, unitate de infanterie, alcătuit din trei companii, avea un efectiv total de aproximativ 300 de militari. A sosit în Turnu Severin la sfârșitul lui noiembrie 1916 și, începând cu 1 decembrie 1916, a preluat de la Batalionul căpitanului Picht ocuparea și stăpânirea Severinului. Comandamentul și statul major al acestui batalion de etapă a fost în hotelul din strada Estului nr.3 (azi str. Th. Costescu), unde, până la 9/10 noiembrie 1916 funcționase Clubul „Severin”²⁵. Pentru liniștea, ordinea și siguranța ocupației militare și administrația ei în oraș și județ, acest batalion stătea la dispoziția comandamentului militar al Comandaturii de etapă 22 și al comandamentului german districtual. A fost ultima autoritate militară germană de ocupație care la 14 noiembrie 1918 a părăsit orașul și județul.

²² Ibidem, p.385-386

²³ Ibidem, p.386-387

²⁴ Ibidem, p. 386. Efectivele structurilor militare de ocupație s-au retras din Severin și jud. Mehedinți pe direcția Tg. Jiu-Petroșani. Altele, pe Dunăre, în amonte. Retragerea spre Tg. Jiu a fost însoțită de un imens convoi de vite, ridicate din gospodăriile mehedinenilor (Ibidem)

²⁵ Arh. Naț. Mehedinți, fond Primăria Turnu Severin, ds. 7/1920, f. 58

BATALIONUL DE REZERVĂ WÜRZBURG a fost unitatea de infanterie germană din Bavaria a cărei încartuire și prezență la Turnu Severin este atestată de documente datând din anul 1917²⁶. Misiunea lui a fost aceeași ca cea a Batalionului de Etapă Turnu Severin, secundându-l. A fost adus după instalarea Batalionului de etapă și a fost retras în avangardă.

COMANDATURA PORTULUI Turnu Severin a fost autoritatea militară de ocupație asupra portului și a navigației fluviale în jurisdicția acestui port, instituția românească a căpităniei portului fiind interzisă a mai funcționa, iar localul ei ocupat de această comandatură²⁷. Un comandament militar al portului fusese instalat încă din noaptea de 9/10 noiembrie 1916, când au fost arestați ofițerii fluviali locali. Comandatura Portului Turnu Severin a părăsit portul în ziua de 14 noiembrie 1918, odată cu ultimele convoaie de nave fluviale încărcate cu prăzi de război la Gruia și Turnu Severin și cu militari austro-ungari²⁸.

POLIȚIA GERMANĂ a apărut în acest oraș odată cu Batalionul german al căpitanului Picht, în zilele de 9-10 noiembrie 1916, fiind o instituție nelipsită oricărei campanii și ocupații militare. S-a instalat în centrul orașului, în strada Vestului nr.4 (casele P.H. Aureliu). În anul 1917 s-a mutat în sediul Băncii Mehedințului²⁹. Feldpolizei Schumgurg locuia în strada Filomelei (azi str. Dr. Saidac) nr. 26, în casa lui Ion Iordache³⁰. A fost una din principalele instituții represive pe timpul ocupației, la dispoziția și sub controlul comandamentului german de etapă. Poliția românească din Turnu Severin a fost desființată în noaptea de 9/10 noiembrie 1916, ca urmare a arestării șefului și comisarilor ei. A fost constituită o poliție locală condusă de polițaiul Popazu, ca anexă servilă a celei germane. A plecat din Severin în 13/14 noiembrie 1918, odată cu ultimele eșaloane militare de ocupație.

ARESTUL ZIS NR. 1 AL COMANDATURII DE ETAPĂ 22 TURNU SEVERIN a fost constituit de îndată ce luptele din Câmpia Severinului au luat sfârșit. A fost instalat în localul poliției locale române, situat în centrul orașului, pe strada Decebal³¹. Imobilul, construcție veche, proprietate a orașului, pentru a servi ca arest al poliției germane de ocupație a fost supus unor modificări și adaptări, între care zidirea ferestrelor, gratii și armarea ușilor, ziduri interioare de compartimentare, pe cheltuiala Primăriei Turnu-Severin³².

²⁶ Ibidem, ds. 17 bis/1917, f. 81. Würzburg, oraș în Bavaria, port pe Main, cu universitate din 1567, fortăreață (sec. 13-16), catedrală (sec. 11-12), școală de psihologie (introspecție experimentală)

²⁷ Ibidem, p. 151

²⁸ Comandaturile porturilor Turnu Severin și Gruia au aparținut Austro-Ungariei, care dispunea de o importantă flotă militară și comercială pe Dunăre, la concurență cu cea a Rusiei

²⁹ A fost prima instituție de credit din Severin, înființată în anul 1899

³⁰ Arh. Naț. Mehedinți, fond Primăria Turnu Severin, ds. 17 bis/1917, f. 230 și 319; Institutul "Santa Maria", apoi într-o casă particulară din oraș

³¹ Arh. Naț. Mehedinți, fond Primăria Turnu Severin, ds. 19 bis/1917, f. 194

³² La 18 noiembrie 1918, după retragerea ocupantului, șeful Poliției Turnu Severin, Alex. P. Petrescu, raporta primarului orașului că, cerându-i-se să elibereze casa particulară pe care o

ARESTUL NR. 2 TURNU SEVERIN a apărut ca urmare a înmulțirii cazurilor de nesupunere și rezistență ale severinenilor și mehedințenilor față de autoritățile și instituțiile militare de ocupație, în anii 1917-1918. Arestul Preventiv Județean Mehedinți din oraș, din ordinul Comandaturii de Etapă 22 a fost organizat ca al II-lea arest în serviciul ocupației³³. Această destinație a avut-o până în prima decadă a lunii noiembrie 1918.

ARESTUL NR. 3 TURNU SEVERIN a funcționat chiar pe lângă Poliția Germană din Turnu Severin, în imobilul P.H.Aureliu³⁴. Care vor fi fost locatarii acestui arest, în documente nu s-a scris. Se poate specula că era un arest pentru proprii militari care săvârșeau abateri de la disciplina militară de ocupație, ca și pentru rezidenți ai Puterilor Centrale în Turnu Severin. Dar este posibil să fi fost arestul curent de lucru al poliției germane.

BIROUL DE CONTROL GERMAN de la Turnu Severin este menționat de documente datând din anul 1917, sub conducerea ofițerului Maldeamtz³⁵. Era structura de control a comandamentului comandaturii de etapă, din ordinul căruia controla, raporta și stabilea măsurile de luat, urmărea cum erau executate ordinele comandaturii și cu ce rezultate și consecințe. Era și serviciul de informații al comandantului comandaturii.

BIROUL HIDRAULIC GERMAN din portul Turnu Severin. Serviciul Hidraulic Român pentru Dunăre a fost interzis și înlocuit cu această structură militară de ocupație. Existența acestui birou este menționată în documente de arhivă din anul 1917³⁶. Se ocupa cu întreținerea și administrarea șenalului navigabil, a porturilor, dotarea lor etc. Sediul se afla în portul Turnu Severin.

LANDWIRTH, BIROUL GERMAN PENTRU PRELUAREA ȘI VALORIFICAREA CEREALELOR ȘI OLEAGINOASELOR a fost înființat special pentru a se ocupa de strângerea cerealelor graminee, a porumbului și a plantelor oleaginoase (floarea soarelui, rapița, inul etc.) din Câmpia Mehedințiului și a le valorifica, ca materie primă sau semiprelucrate, în Austro-Ungaria și Germania. Cele rechiziționate cu bonuri urmau să fie plătite de statul român. Structura economică rapace a administrației militare germane dispunea în Severin, în portul și gara C.F.R. ale orașului, de mari spații de depozitare, șlepuri și vagoane pentru transporturi operative. Birourile Landwirth funcționau în casele Ilarie Izvoranu, iar căpitanul Bianchi a fost comandantul acestei structuri³⁷.

folosea Poliția, s-a prezentat la vechiul local al Poliției pentru a-l recupera, prilej cu care a constatat că "era într-o stare completă de stricăciune și mai toate ferestrele închise cu fiare și zid". (Primăria T. Severin, ds. 19 bis/1917, f 194)

³³ Ibidem, ds.17 bis/1917, f.253

³⁴ Ibidem, f. 282 și 284; un document din 1917 menționează: în casa Bâlțeanu, fostă Clubul "Intim", sub comanda lt. Rossenberg, funcționa o poliție de arest, ca și cea din str. Aurelian (Ibidem, f. 182)

³⁵ Idem, ds. 19 bis/ 1917, f. 305

³⁶ Ibidem, f. 308

³⁷ Ibidem, f.296; ds. 35/1917-1918, f. 71-72 și *Documente ale Municipality. vol. V, 2009, p. 240, doc. 223*

SEVICIUL MAGAZIEI ETAPEI GERMANE la Turnu Severin prelua, păstra, gestiona și expedia bunurile din magazinele ocupației militare, altele decât cerealele și oleaginoasele. Dintre magazinele la care ne referim, documentele de arhivă menționează pe cele din strada Progresul nr.12 și 14³⁸, Școala Elementară de Comerț din strada Ștefan cel Mare³⁹, magazinele din Palatul Cultural, de la vama și gara locală, și pe cele din cazărmile regimentelor de infanterie și cavalerie din oraș.

Pentru ofițerii de ocupație au fost create condiții deosebite de cazare și destindere: cazinouri, cămine, case-vile, case de toleranță.

CAZINOUL OFIȚERILOR la Turnu Severin a fost amenajat, dotat și a funcționat, pe toată perioada ocupației militare, în casele Gh. Gărdăreanu de pe Bulevardul Carol I nr.10, rechiziționate cu forță⁴⁰. Cazinoul ofițerilor bavarezi ai Batalionului German nr. 34 la Turnu Severin este menționat în documente ale municipalității severinene datând din anul 1917⁴¹.

CĂMINUL PENTRU OFIȚERI GERMANI la Turnu Severin a fost amenajat în imobilul din strada Aurelian 35⁴² și a funcționat în anii 1917-1918, până la retragere.

CASA PENTRU OFIȚERI GERMANI la Turnu Severin (generali, colonei, comandanți) a fost instalată în cea mai frumoasă construcție a Severinului: vila Burileanu din Bulevardul Carol I nr.22⁴³. Generalul Mackensen, venit în inspecție la Turnu-Severin, în această vilă a fost cazat.

SOLDATENHEIM, CĂMINUL PENTRU SOLDAȚI de la Turnu-Severin a fost amenajat, dotat și a funcționat în localul Liceului „Traian” din Severin până în decembrie 1917 când, din ordinul Comandaturii de Etapă 22, a fost mutat în imobilul în care funcționase Administrația Financiară Mehedinți, proprietate a statului român⁴⁴.

Cazărmile Regimentelor de Infanterie 17 și 59 și cazarma Regimentului de Roșiori, precum și imobilul Diviziei I Turnu-Severin au fost folosite efectiv pentru cazarea militarilor aduși de Puterile Centrale⁴⁵. Aceeași destinație au avut-o și cazărmile edilității orașului precum și hotelurile „Orient”, „Regal”, „Traian”, „Central”, „Europa”, „Mehedinți”, „Florescu” unde, în camere rechiziționate și pe cheltuiala orașului, au fost

³⁸ Ibidem f. 259, 260, 301, 309. Erau imobile ale fraților Sabetay, rechiziționate cu forță. Un timp, aici a fost și garajul Comandaturii Mehedinți (Ibidem, f. 271, 300)

³⁹ Ibidem, ds. 16/1918, f. 263

⁴⁰ Ibidem, f.64

⁴¹ Ibidem, f.303

⁴² Ibidem, f.161

⁴³ Ibidem, f.64

⁴⁴ Ibidem, f.77, 156, 264. Vezi și *Documente ale municipalității...*, vol. V, 2009, p. 199, 200, doc. 176. În documentele municipalității se menționează că *Soldatenheim* au funcționat în patru imobile. Nu se precizează dacă această cifră includea și hotelurile severinene „Orient”, „Europa”, „Central” și „Traian”, folosite în mod curent pentru cazări de militari ai Puterilor Centrale. În spațiile Liceului „Traian” au fost instalate și au funcționat un spital și cazarma pentru jandarmii unguri și germani (Ibidem, ds. 16bis/1918, f.12)

⁴⁵ Ibidem, f.90 și vol.V, p.199, doc. 176 și p. 168, doc. 149.

cazați sute de militari germani, până în vara anului 1917. Internații politici din oraș și județ au fost deținuți, de asemenea, în unele dintre ele.

Școlile nr.3 de băieți și nr.1 de fete, Institutul Model de Fete (casele Deșliu) au folosit pentru cazarea ocupanților, precum și Administrația Financiară Mehedinți, care înainte de a servi ca restaurat, a fost 10 zile cazarmă pentru militarii germani⁴⁶.

Printr-un raport datat 4 decembrie 1917, primarul orașului Severin raporta Ministerului de Interne că în oraș erau 40 de imobile ocupate de diferite autorități militare de ocupație, 9 ocupate cu spitale, 4 pentru *Soldatenheim*, 4 cazinouri, 500 de camere în case particulare ocupate de militari inamici, precum și trei cazărmi și patru hoteluri reținute în același scop. Pentru toate aceste spații primăria raporta că nu avea banii necesari să plătească costul folosirii lor⁴⁷.

Cu ajutorul acestor date primarul Severinului urmărea să convingă ministerul că era nevoie ca bugetul orașului să fie subvenționat și, deși informațiile erau incomplete, totuși ele dimensionau proporția ocupației militare în orașul Turnu-Severin, ca și a cheltuielilor pe seama bugetului orașului, dar numai pentru plata chirilor spațiilor imobiliare folosite de militarii inamici de ocupație.

Administrația militară de ocupație a organizat în Severin, lagăre pentru prizonieri români, ruși, italieni și alții.

LAGĂRUL PRIZONIERILOR ROMÂNI a funcționat în spații improvizate și în condiții mizerabile de viață. A fost constituit încă din zilele de invadare și lupte de eliberare ale orașului ocupat, pentru militarii români capturați de batalionul căpitanului Picht în luptele de la Severin și în înaintare spre acest oraș. Aduși sub escorte germane și austro-ungare, capturații în alte bătălii și locuri au sporit numărul de prizonieri ai lagărului. Erau sumar îmbrăcați din ofrande colectate de la severineni. Erau subnutriți, o bucată de pâine, plătită de primăria orașului, primind zilnic prin grija polițaiului Popazu. În luna iulie 1917 antreprenorul Carol Nemsovici a terminat construcția destinată acestui lagăr. Primăria orașului a plătit costul acestei lucrări: 12237,95 lei⁴⁸ și astfel perioada mutărilor lagărului dintr-un loc în altul a încetat. Lagărul a funcționat până la începutul lunii noiembrie

⁴⁶ Idem, fond Primăria Turnu Severin, ds. 19 bis/1917, f.59, 84, 95; ds. 16/1918, f.263 și Documente ale municipalității...vol. V, p. 169, 181, 200, 203, 209, 211, 212, 220, 301, 302 și 311

⁴⁷ Ibidem, vol. V, 2009, p. 178, doc. 162. Dintre imobilele rechiziționate în întregime menționăm casele: Tache Popescu, bd. Carol I; 19, Gr. Constantinescu, Carol I,21; casa din str. Regală, 7, azi Coșbuc; str. Aurelian, 110; casa prof. I. Boceanu, str. Sever, 10; casa dr. Miloteanu, str. Aurelian, 20; casa Petre Niculescu; casele Cornea, bd. Carol , 8; casa din str. Traian, 107, folosită de Comandatura de Etapă 22 și o alta în str. Calomfirescu; casa din str. Sever, ocupată de căpitanul Riedel. În dosarul Primăriei Turnu Severin nr. 16 bis/1918, la f. 95, 106, 111, 251, 253; ds. 16 bis/1917, f. 127, 133, 139, 140, 168; ds. 16/1918, f. 263, 252, 299, 308 și în alte dosare sunt menționate alte imobile particulare integral rechiziționate și ocupate fără achitarea chiriei.

⁴⁸ Arh. Naț. Mehedinți, fond Primăria T. Severin, ds. 19 bis/1917, f. 65. Până în iulie 1917 pentru acest lagăr au servit și casele T. Codreanu

1918, când cei care supraviețuiseră au părăsit lagărul, fără ca autoritățile competente să întocmească vreo evidență a lor. Baracamentul lagărului nu s-a păstrat.

LAGĂRUL DE ADUNARE A PRIZONIERILOR Turnu-Severin este menționat de un document din anul 1917 al Primăriei Severinului⁴⁹. Era o tabără unde prizonierii capturați de armatele Puterilor Centrale pe diferite fronturi erau primiți, triați și trimiși, funcție de cetățenia lor, în lagărele locale corespunzătoare, ori în alte localități.

LAGĂRUL (LAZARETUL) PRIZONIERILOR RUȘI la Turnu-Severin a fost instalat, din ordinul Comandaturii de etapă 22, în casele lui Gh.Dumitrescu din strada Decebal a Severinului⁵⁰. Cât timp a rămas în acest spațiu, nu știm. Dintr-un document datând din anul 1920 rezultă, că în anul 1918, s-a aflat în casele G. Retezanu din Bulevardul Carol I nr.21⁵¹. Aci, înainte de 14 noiembrie 1918, a fost abandonat de ocupanții germani, intrați în retragere din țara noastră.

LAGĂRUL ARESTAȚILOR la Turnu-Severin, atestat de un document din anul 1917 sub conducerea ofițerului Bunge⁵², era destinat persoanelor indezirabile și celor considerate periculoase de către autoritățile militare de ocupație, precum și mehedințenilor condamnați la moarte prin împușcare, așa cum s-a procedat cu partizanii din gruparea condusă de lt.Victor Popescu, capturați în vara anului 1917. Posibil ca tot în acest lagăr să fi fost reținuți și cei condamnați, care acceptau să achite amenzi mari ca să fie eliberați.

Întregul sistem sanitar a fost reorganizat și pus la dispoziția comandaturilor de etapă, prin mijlocirea Serviciului Sanitar German de la Turnu-Severin.

SERVICIUL SANITAR MILITAR GERMAN de la Turnu-Severin a fost o structură administrativă sanitară cu atribuții și competențe de a pune în executare ordinele în domeniu primite de la Administrația Militară de Ocupație în România, precum și pe cele de la Comandatura Mehedinți și de la comandaturile de etapă. În acest scop serviciul coordona, controla și propunea acțiuni și măsuri de urmat de către instituțiile de asistență sanitară din Severin și județ, de către autoritățile și structurile militare germane și personalul lor, ca și pentru prizonierii din lagărele de la Severin, cei din aresturi și pentru populația civilă aflată sub ocupație militară. Pe toată perioada ocupației militare acest serviciu militar german a funcționat în localul Primăriei Turnu-Severin, din calea Traian nr.89, de unde serviciul sanitar românesc al orașului fusese evacuat. Medicul militar Remertz⁵³ conducea acest serviciu, iar medicii și farmaciștii români executau și ei ordinele și dispozițiile lui.

⁴⁹ Ibidem, f. 37 v.

⁵⁰ Ibidem, f. 19

⁵¹ Idem, ds. 7/1920, f. 104

⁵² Idem, ds. 19 bis/1917, f.317-318

⁵³ Ibidem, f.9. Vezi și *Documente ale municipalității...*, vol. V, 2009, f. 228-229. Primăria Turnu Severin a fost mutată: o parte în str. Vestului, altă parte în Piața Negru Vodă

SPITALUL MILITAR GERMAN de la Turnu Severin. La intrarea României în război toate spitalele românești „Crucea Roșie” și cele militare din Turnu Severin au fost evacuate din oraș.

După invadarea și ocuparea Severinului de către trupe germane, din ordinul autorităților militare germane, primăria orașului a organizat un spital militar în localul Școlii Primare de Băieți „Carol I”, de unde, nu peste mult timp, a fost mutat în localul Spitalului Militar Turnu-Severin⁵⁴, evacuat și rămas liber din august 1916. Înzestrat cu mobilier, instrumentar, lenjerie etc. și aprovizionat cu alimentele necesare, în acest spital a fost asigurată asistență sanitară atât răniților germani, cât și români. Urmare a ordinului Comandaturii de Etapă 22, din februarie 1917 spitalul a trecut integral sub autoritate militară germană, dar cu acces și pentru prizonieri români, ruși, italieni. Pentru prizonieri, serviciile medicale erau îndeplinite de medici, subchirurgi și infirmieri luați dintre prizonieri, iar cheltuielile erau plătite de la bugetul primăriei orașului⁵⁵.

SPITALUL GRECESCU, SPITALUL DE LA ȘCOALA PRIMARĂ NR. 1 BĂIEȚI și SPITALUL DE LA LEGIUNEA DE JANDARMI au început să funcționeze în imobilele omonime începând cu decembrie 1916. În ele erau îngrijiți atât militari răniți și prizonieri cât și bolnavi civili cu diferite afecțiuni. Toate cheltuielile administrative cu funcționarea acestor spitale, din ordinul comandantului Comandaturii de Etapă 22, erau plătite de la bugetul orașului, prin medicul primar al județului, doctorul Moraru⁵⁶. Numărul răniților și bolnavilor tratați în aceste spitale în perioada 1 decembrie 1916-1 decembrie 1917 a însumat 212-232 de spitalizați⁵⁷.

SPITALUL MILITAR GERMAN DIN STRADA AURELIAN NR. 82. În documentele primăriei orașului sunt menționate nouă spitale de care autoritățile militare locale de ocupație s-au folosit în perioada noiembrie 1916-noiembrie 1918. Între acestea era și cel menționat mai sus, instalat în imobilul din strada Aurelian 82, proprietatea generalului Popovăț, rechiziționată⁵⁸.

SPITALUL MILITAR GERMAN DIN STRADA LIBERTĂȚII NR.10. Existența acestui spital este atestată de un document al municipalității severinene din anul 1917. Strada Libertății, azi Gh.Lazăr, era situată în centrul Severinului, iar imobilul cu numărul 10, care există și în prezent, era modest ca spațiu.

SPITALUL GERMAN DE BOLI CONTAGIOASE de la Turnu Severin. Potrivit informațiilor arhivistice depistate în documente din anul 1920 acest

⁵⁴ *Documente ale municipalității severinene...*, vol. V, 2009, p. 219, doc. 199. Localul școlii a devenit cazarmă militară germană

⁵⁵ *Ibidem*, p.162, 163, doc. 145

⁵⁶ *Ibidem*, p. 166, 167, doc. 148 și p. 178-181, doc. 163. Pentru perioada iulie-1 decembrie 1917, cheltuielile financiare au însumat 9691,55 lei, numai pentru pâine și alimente, iar în perioada 1 aprilie-16 iulie 1917 au fost de 2659 lei pentru pâine; 1298,50 lei pentru alimente și 2297,80 lei pentru medicamente și diferite obiecte (*Ibidem*). În aceste cheltuieli au intrat și cele ale spitalului militar german.

⁵⁷ *Ibidem*

⁵⁸ Arh. Naț. Mehedinți, fond Primăria Turnu Severin, ds. 19 bis/1917, f. 208

spital fusese instalat în imobilul Constantin Delescu, situat pe malul Dunării, azi Palatul Copiilor din Turnu-Severin⁵⁹.

În anii 1916-1918, epidemia de tifos exantematic a făcut multe victime în rândul militarilor și populației civile române. Evident că autoritățile militare germane de ocupație nu puteau să ignore acest pericol contagios. Cele două etuve de deparazitare cu anexele lor, construite de Primăria Orașului Severin pentru militarii germani pe cheltuiala orașului, precum și înființarea acestui spital sunt dovezi de necontestat ale preocupărilor medicale preventive ale ocupantului.

SPITALUL DE REZERVĂ din Turnu Severin. Existența acestei unități sanitare este atestată de menționarea sa într-un document datând din anul 1917⁶⁰. Din denumire rezultă că era un spațiu destinat, amenajat și dotat pentru un număr limitat de paturi de spitalizare care, în momentele când celelalte capacități de spitalizare erau deja ocupate, acest spital să poată prelua surplusul, neprevăzutul sau preferințele.

SPITALUL DE HOLERICI din Turnu Severin. Din documente municipale rezultă că un astfel de spital a fost proiectat să fie construit în anul 1917, pe un amplasament situat între cazarmile celor două regimente de infanterie mehedintene din Turnu-Severin. Lucrările de construcție a acestui spital au început în același an, dar la 13 decembrie 1917 au fost sistate din ordinul medicului german al districtului Mehedinți, care a ordonat nivelarea săpăturilor făcute, urmând ca Lazaretul prizonierilor de război să primească destinația de spital pentru holerici⁶¹.

STAATSAPOTHÄKE, FARMACIA DE STAT din Turnu Severin a fost înființată din ordinul Administrației Militare Germane în România și instalată, cu aprobarea Comandaturii de Etapă 22, să funcționeze în locul tuturor farmaciilor românești interzise. A început să funcționeze cu data de 11 februarie 1917, în strada Traian 129 (casa Băla Basarabescu)⁶² unde, până atunci fusese Farmacia „La Coroana României”. Conducerea farmaciei și personalul lucrativ erau etnici și cetățeni germani. Cheltuielile pentru aprovizionarea cu medicamente și cele administrativ-gospodărești au fost suportate de la bugetul orașului⁶³.

CRUCEA ROȘIE GERMANĂ de la Turnu-Severin a funcționat în casa farmacistului Iordan Bogdan, emigrant din Transilvania stabilit în Severin. Imobilul său din Bulevardul Carol I a fost rechiziționat forțat luptătorului activ pentru eliberarea Transilvaniei și unirea ei cu Țara⁶⁴.

⁵⁹ Ibidem, ds. 7/1920, f. 150; C. Delescu a fost prefectul județului și, la invadarea Severinului, a fost arestat, internat în Severin și la Tismana, apoi în Bulgaria. Pe timpul ocupației casa sa a fost destinată observării navigației pe Dunăre și spionajului în favoarea Puterilor Centrale.

⁶⁰ Arh. Naț. Mehedinți, ds. 19 bis/1917, f. 132

⁶¹ Idem, ds. 7/1920, f. 132

⁶² Ibidem, f. 4. Mai pe larg, vezi la Nicolae Chipurici, *Mehedințiul farmaceutic de-a lungul timpului*, Drobeta Turnu-Severin, 2005, p. 91-96

⁶³ Ibidem

⁶⁴ Arh. Naț. Mehedinți, ds. 19 bis/1917, f. 160

CASA DE LUCRU A FEMEILOR INTERNATE la Turnu-Severin este atestată de două documente datând din anul 1917. Potrivit informațiilor pe care le conțin, acest stabiliment, înființat de autoritățile militare de ocupație locale, funcționa într-o clădire frumoasă și curată, dar fără spălătorie, canalizare și W.C. Femeile arestate și deținute în acest imobil erau folosite de Comandatura de Etapă 22 ca spălătorese. Puteau să presteze și alte servicii, chiar și prostituția, cu tarife fixe și cu un procent în folosul lor pentru a fi atractive⁶⁵.

SPĂLĂTORIA ȘI USCĂTORIA OCUPAȚIEI MILITARE la Turnu-Severin. Bufetul „La Nuci” din Grădina publică a Severinului, cu anexele lui, proprietate a comunei, aflate în concesiune particulară, au fost transformate în spălătorie și uscătorie pentru cerințele militarilor germani, austrieci și maghiari⁶⁶.

BRUTĂRIA MILITARĂ A OCUPAȚIEI din Turnu-Severin. Din ordinul Comandaturii de Etapă 22 și cu acceptul lui Paul Graf, proprietarul brutăriei și ajutorul de primar al Severinului pe timpul ocupației străine, cea mai mare brutărie a orașului, situată în Piața Radu Negru, a devenit fabrică de pâine în exclusivitate pentru autoritățile, instituțiile și militarii Puterilor Centrale la Turnu-Severin și împrejurimi⁶⁷. A avut acest statut de posesie și funcționare în anii 1917 și 1918, până la retragerea ocupantului.

DESPĂDUCHELNIȚELE OCUPAȚIEI MILITARE de la Turnu-Severin. Pe terenul dintre Baia comunală și sediul Diviziei I-a din localitate, din ordinul Comandaturii de Etapă 22, în prima parte a anului 1917, primăria locală a construit, cu banii comunei, o mare etuvă de deparazitare pentru militarii Puterilor Centrale aflați în Mehedinți. Deoarece, din ordinul aceleiași comandaturi, primăria Severinului a mai construit încă o etuvă de capacitate mai mică, tot pe cheltuiala orașului, spre a le deosebi, au fost numite „despăduchelnița mare” și „despăduchelnița mică”⁶⁸. Cele două stabilimente de prevenție sanitară au fost folosite numai pentru militarii de ocupație din oraș și județ, ca și pentru cei aflați pe vasele fluviale ancorate în porturile mehedintene.

Efectivele militare austro-ungare nu au participat direct la invadarea și cucerirea Severinului. Au luat totuși parte la ocuparea și menținerea acesteia și, în cadrul administrației de ocupație, la spolierea Severinului și a Mehedințiului. În acest scop au organizat activități economice și instituții administrative de ocupație.

SCHIFFWERKEMILITÄRVERWALTUNG IN RUMÄNIEN. Șantierul naval Turnu-Severin al administrației militare în România a fost stăpânit, organizat și exploatat, în anii 1917-1918 noiembrie 12, de către Austro-Ungaria și Germania. Activitățile lucrative, serviciul tehnic și sediul administrativ, prin intermediul societății D.D.S.G., aparțineau Austro-

⁶⁵ Ibidem, f. 18 și 265

⁶⁶ Ibidem, p. 8, 9, 11, 12, *Documente ale municipalității...*, vol. V, p. 248, doc. 232

⁶⁷ *Documente ale municipalității...*, vol. V, p. 248, doc. 232

⁶⁸ Ibidem, f. 8, 9, 11, 12, 78, 98, 126. Vezi și *Documente ale municipalității...*, vol. V, p. 225, 226, doc. 207

Ungariei. Totul era amplasat în strada Portului nr.1⁶⁹. Jumătate din capacitățile de producție, din serviciile șantierului și din producție și valoarea ei ca marfă reveneau Administrației Militare Germane în România. Pe perioada ocupației militare forța de muncă necalificată a șantierului a fost asigurată prin munca de corvoadă și forțată, la care severinenii au fost supuși⁷⁰.

SERVICIUL SILVIC AUSTRO- UNGAR la Turnu-Severin, cu sediul în strada Smârdan colț cu strada Matei Vasilescu, conducea și controla întreaga silvicultură a județului Mehedinți: pădurile statului și cele particulare, solul și subsolul lor, ocoalele silvice mehedintene și personalul lor, căruia i se cerea să fie simplu executant al ordinelor autorităților silvice austro-ungare. Acestea, ca un deplin proprietar, hrăpăreț și grăbit după pădurile, solul și subsolul lor, au luat, furat și cărat tot ce au dorit.

COMPLEXUL CĂILOR FERATE de la Turnu-Severin (atelierele C.F.R., depoul, gara, materialul rulant) au fost luate sub comanda și controlul Comandaturii de Etapă 22, ofițeri și militari ai celor două Puteri Centrale participând direct la conducerea și controlul activităților organizate și desfășurate de aceste structuri luate din proprietatea statului român. Munca se desfășura în regim de corvoadă făcută de severinenii forțați de autoritățile militare locale de ocupație⁷¹.

CONSULATUL AUSTRO-UNGAR de la Turnu-Severin. Pe timpul ocupației militare și al administrației acesteia, consulul de la Turnu Severin a plecat la București și, de la nivelul Administrației Militare de Ocupație în România urmărea cum decurge ocupația în acest oraș și împrejurimi, ce evenimente de nesupunere și rezistență au loc și ce persoane sunt implicate. Apoi făcea nominalizări și acuze despre oponenții și indezirabilii locali ce trebuiau arestați, internați în lagăre, condamnați⁷².

CAZINOUL OFIȚERILOR AUSTRO-UNGARI la Turnu-Severin a fost instalat în decembrie 1916 într-o parte a spațiului cazarmii Regimentului de Roșiori din oraș⁷³. Existența acestui cazinou la Severin, până la începutul primei decade de ocupație militară, dovedea interesul economic și politic al dualismului austro-ungar asupra acestei zone, precedentul din anii 1718-1739 fiind unul istoric, reactualizat de Tratatul preliminar de la Buftea și de Tratatul de pace de la București, din martie și aprilie 1918.

CAZARMA JANDARMILOR UNGURI ȘI GERMANI de la Turnu-Severin a fost instalată și a funcționat într-o parte a imobilului Liceului „Traian” din Turnu-Severin⁷⁴, imediat după invadarea și ocuparea orașului, în

⁶⁹ Ibidem, ds. 19 bis/1917, f. 16-17 și *Documente ale municipalității...*, vol. V, p.237-238, doc. 218

⁷⁰ Ibidem. Șantierul naval fusese fondat, dezvoltat și exploatat de *Erste Privilegierte Österreichische Donau Dampfschfahrts Gesellschaft* (D.D.S.G.) Viena până în 1893, când a fost răscumpărat de statul român pentru Regia Monopolurilor Statului.

⁷¹ Mehedințiul anilor 1916-1918...(lucrare citată anterior), p. 385

⁷² Ibidem, p. 383, 384. Pe timpul ocupației consulatul a fost condus de un delegat.

⁷³ Arh. Naț. Mehedinți, fond Primăria Turnu Severin, ds. 19 bis/1917, f. 292

⁷⁴ Idem, ds. 16 bis/1918, f. 4

zilele de 9-13 noiembrie 1916. Jandarmii au fost principala forță militară represivă în comunele și satele Mehedințiului, prin care patrulau călare pe cai, zi și noapte.

SPITALUL GERMANO-AUSTRO-UNGAR de la Turnu-Severin a fost amenajat și a funcționat tot în spațiile localului Liceului „Traian”, cu destinația pentru jandarmii unguri și germani răniți, ori suferind de alte maladii necontagioase⁷⁵. A început activitatea de asistență sanitară curativă în decembrie 1916, iar în anul 1917 și prima jumătate a anului 1918 a înregistrat cea mai mare solicitare.

SPITALUL „KARANSEBEȘ”, amenajat, dotat și administrat pe cheltuiala orașului, a funcționat, pe toată perioada ocupației, în palatul local de justiție (Tribunalul Mehedinți). Dispunea de cinci saloane pentru răniți și bolnavi, morgă, și era împrejmuit cu sârma ghimpată ridicată din prăvăliile negustorilor severineni⁷⁶. S-a aflat în administrarea militară de ocupație austro-ungară și folosința acesteia.

SPITALUL CEZARO-CRĂIESC DE REZERVĂ de la Turnu-Severin este atestat de documente din anul 1917⁷⁷ ca fiind amenajat, administrat și folosit de militarii austro-ungari, tot pe cheltuială de la bugetul orașului. Paturi de spitalizare pentru militarii austrieci și maghiari au fost amenajate și pe navele fluviale proprii ancorate în portul Turnu-Severin.

SPĂLĂTORIA „La Nuci” din Grădina publică a Severinului servea pentru spălarea și uscarea lenjeriei, echipamentului etc⁷⁸.

LAGĂRUL PRIZONIERILOR ITALIENI la Turnu-Severin a fost constituit și folosit, pe durata ocupației militare la care ne referim, de către autoritățile militare austriece numai pentru prizonierii italieni. Din cercetarea documentelor rezultă că, pe durata ocupației militare, au fost schimbate mai multe spații construite pentru găzduirea acestui lagăr. În anul 1917 a fost instalat în Bulevardul Carol I, iar în localul Școlii Elementare de Comerț din strada Ștefan cel Mare a funcționat timp de trei luni⁷⁹.

Anexa. Nr. 1

TABLOU DE STRĂZILE ȘI NUMERELE UNDE AU ÎNFIINȚAT ÎNCARTIRUIRI:

Bulevardul Carol I : 1, 3, 5, 7, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 29, 30, 32, 34, 35.

Strada Sever: 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 17; 2, 4, 6, 8, 10, 14, 16, 18, 20.

Strada Decebal: 3, 9, 11, 13, 17, 19, 21, 23, 27, 29, 31, 33, 35, 37, 39, 41, 43, 49, 53, 55, 57, 59, 61, 63, 65, 69, 71, 73, 75, 83; 2, 4, 6, 8, 12, 18, 24, 38, 44, 46, 52, 54, 56, 58, 60, 62, 66, 68, 70, 74.

⁷⁵ Ibidem

⁷⁶ Idem, ds. 19 bis/1917, f. 9, 12, 62, 65, 82.

⁷⁷ Ibidem, f. 132

⁷⁸ Ibidem, f. 124

⁷⁹ Idem, ds. 16/1918, f. 263. În cimitirul catolic din Turnu Severin se află înhumate osemintele a 28 de militari italieni, decedați pe timpul prizonieratului la Turnu Severin, în casele în care a fost instalat, inclusive în cea din B-dul Carol I, în apropiere de teatru.

Strada Aurelian: 1, 5, 11, 13, 23, 27, 31, 33, 39, 41, 43, 47, 49, 65, 73, 77, 79, 85, 87, 89; 2, 6, 8, 12, 14, 16, 24, 26, 32, 34, 36, 44, 52, 54, 66, 68, 70, 72, 74, 78, 80, 82, 84, 90, 92, 94, 96, 106, 110, 114, 116.

Calea Traian: 1, 3, 5, 7, 11, 15, 17, 29, 31, 33, 39, 45, 49, 51, 61, 67, 71, 79, 81, 89, 97, 103, 107, 115, 117, 127, 131, 133, 181, 189, 223, 225, 227, 231, 233, 237; 2, 12, 14, 20, 22, 26, 28, 30, 32, 40, 42, 44, 48, 54, 56, 62, 72, 74, 96, 108, 112, 114, 142, 144, 160, 180, 188, 192, 198.

Strada Progresul: 25, 27, 31, 33, 49, 55, 63, 69, 73, 79, 83, 125; 12, 14, 18, 26, 46.

Strada Unirii: 1, 23, 27, 29, 31, 33, 45, 47, 51, 59, 61, 71, 77, 79, 81, 85, 89, 95, 97, 99; 6, 8, 18, 20, 22, 30, 32, 34, 36, 38, 40, 44, 46, 58.

Strada Estului: 2, 3, 4, 6.

Strada Vestului: 2, 4, 5.

Șantierul [naval], Abatorul de export, Gara, Regimentul de Roșiori, Regimentul 17 și 57 Infanterie, [Divizia I-a], [Teatrul orașului], [Cazarma pompierilor], [Edilitatea comună], [Castelul de apă], [școli de pe alte străzi decât cele mai sus menționate].

Orice deslușiri se pot cere Primăriei, biroul special, între orele 9-10 dimineața și 2-3 după amiază.

No. 4178.

PREȘEDINTE, ss., Aristide Moiesescu

*Delegatul nostru,
ss., Ilie Blejdescu*

Arh. Naț. Mehedinți, fond Primăria Orașului Turnu Severin, ds. 4/1918, f. 179, tipăritură. Textul este extras întocmai de pe ordonanța nr. 4178 emisă de Comisia Interimară a Primăriei Orașului Turnu Severin. În ordonanță se recunoștea că acest tablou cuprinde numai imobilele rechiziționate, „după cunoștințele ce avem și notițele ce s-au mai putut găsi”. Arhiva biroului special al Primăriei Turnu Severin din perioada ocupației nu a fost păstrată. Denumirile de imobile transcrise în paranteze sunt completările noastre (N. C.), în temeiul altor mențiuni documentare. Dar numărul spațiilor construite folosite de autoritățile și instituțiile militare de ocupație a fost mult mai mare.

Din cea de-a doua anexă rezultă că de la 23 decembrie 1917 Primăria Turnu Severin a mai pus la dispoziția Comandaturii de Etapă germane, ca disponibile, 192 camere în 67 de case particulare din oraș.

Anexa nr. 2

TABLOU DE CAMERELE DIN TURNU-SEVERIN DISPONIBILE, CERUTE DE Primăria Turnu Severin cu nr. 1745/1917, în urma ordinului Comandaturii de Etapă germană cu nr. 188/1917, tablou tradus în limba germană și dat la 28 decembrie 1917 la camera 1 a comandaturii germane.

Nr. crt	Numele și prenumele proprietarului	Strada și nr.	Câte camere sunt goale	Obs.
1.	Stancovici Mișu	Regală, 1	5 camere goale	
2	Plopșoreanu Ioan	Regală, 8	1 «	
3	Moștenitorii Seleverdeanu	Cezar, 16	2 «	
4	Ciurescu Ana	Fraternității, 37	1 «	
5	Sgândără Maria	Calonfirescu, 139	2 «	
6	Mihuțescu Dumitru	Aurelian, 82	5 «	

7	Corlățanu Alexandru	Traian, 90	2	«	
8	Ciupagea Tache	Traian, 132	3	«	
9	Prosache Ioan	Traian, 146	3	«	
10	Barbaros Hristea	Traian, 158	3	«	
11	Smađu Aristița	Traian, 174	2	«	
12	Nenoff Ștefan	Traian, 128	2	«	
13	Brezniceanu Ana	Traian, 185	2	«	
14	Anițescu Octavian	Traian, 225	4	«	
15	Dobrescu Maria	Traian, 231	9	«	
16	Smađu Iorgu	Traian, 233	5	«	
17	Florescu Dumitru	Aurelian, 90	2	«	
18	Igiroșanu Ioan	Aurelian, 92	1	«	
19	Ioanid Ioan	« , 101	3	«	
20	Coandă Gh.	« , 102	1	«	
21	Morândău P.	Unirii, 2	1	«	
22	Donciu Țanef	« , 25	2	«	
23	Munteanu Dumitru	« , 4	4	«	
24	Severineanu Maria	Aurora, 2	3	«	
25	Polacek Roza	Nerva, 7	1	«	Mobilată
26	Doamna Boboiceanu	Traian, 4	4	«	
27	Oprițescu Matei	« , 42	3	«	
28	Dăescu Sofia	« , 42	1	«	Mobilată
29	Tomici Maria	Calonfirescu, 84	2	«	
30	Mișculescu Cristache	« , 78	6	«	
31	Nicolau Frusina	« , 67	2	«	
32	Stamatescu Maria	Șincai, 3	3	«	
33	Săulescu Nicolae	Cicerone, 32	3	«	
34	Anastasescu Jean	Adrian, 27	6	«	
35	Neft Constanța	« , 24	3	«	
36	Bârcu Macsim	Virtuții, 19	1	«	
37	Popescu S.	« , 8	2	«	
38	Vintilescu Ilie	Smârdan, 7	2	«	
39	Tarabescu Ion	Progresul, 45	3	«	
40	Stoinescu Nicolae	« , 75	2	«	
41	Stănescu Sofia	« , 79	2	«	
42	Boboiceanu Dumitru	« , 81	2	«	
43	Cotârță C.	« , 105	2	«	
44	Ionescu Vasile	« , 117	2	«	
45	« «	« «	2	«	Mobilate
46	Smađu Aristița	« , 123	2	«	
47	Bărbulescu Vasile	Renașterii, 79	4	«	
48	« «	Primăverii, 50	2	«	
49	Selișteanu Nicolae	Primăverii, 35	3	«	
50	Cărnaru Helena	Fortunei, 39	2	«	
51	Băbeanu Tache	« , 26	4	«	
52	Băbeanu Ana	Regală, 11	1	«	
53	Cărnaru Ioan	Independenței, 8	2	«	
54	Cioroianu Marin	Deșteptării, 8	5	«	
55	Dincă Iosif	Independenței, 15	4	«	
56	Istodorecu Simion	Brâncoveanu, 204	4	«	
57	Pereanu Istrate	Renașterii, 18	3	«	
58	Ionescu Preda	« , 23	2	«	
59	Tănăsescu Ioan	« , 25	2	«	
60	Domnul Balaban	« , 24	4	«	

61	Plut. Bivolaru	Calonfirescu, 177	3	«	Mobilate
62	Moștenitorii I. Butoi	Smârdan, 24	6	«	
63	Ionașcu Petre	Adrian, 166	2	«	
64	Plut. Vâjaiche	" , 178	3	«	Mobilate
65	Luca Dumitru	Deșteptării, 24	4	«	
66	Vintilă Maria	" , 20	2	«	
67	Corlățanu Constantin	Progresul, 62	5	«	

TOTAL GENERAL: 192 camere

Poliția T. Severin

Prezentul tablou se încheie pe un număr de una sută nouăzeci și două camere, dintre care zece camere sunt mobilate

1917, decembrie 23

SUBCOMISAR,
L. S. ss., Boceanu (?)

Arh. Naț. Mehedinți, fond Primăria Orașului Turnu Severin, ds. 19 bis/1917, f. 67-68, original

Trupele germane de ocupație în centrul orașului (în stânga vila Burileanu). Fotografie din colecția Secției de Istorie a Muzeului Regiunii Porților de Fier

Tudor Rățoi

From the history of the private education of Turnu Severin. Santa Maria Institute. The Santa Maria Institute was one of the best private schools from Turnu Severin city. It functioned between 1894-1948, being attended especially by good condition's families girls, in spite of their religion. In 1948 the school stopped its activity under the impact of a soviet inspiration reform of the Romanian Education Sistem.

Key words: Turnu Severin, Institute, Romanian private education, Congregation of the English Ladies.

Cuvinte cheie: Turnu Severin, Institut, Învățământ privat românesc, Congregația damelor Engleze

Pentru învățământul particular severinean Institutul Santa Maria a fost corespondentul feminin al Școlii de Băieți a Comunității Romano-Catolice. Ca și aceasta Institutul a fost o școală particulară, datând din 1894, și aflată sub patronajul Congregației Damelor Engleze, cu clase primare și cu un curs secundar autorizate de Direcția Învățământului Particular din Ministerul Instrucțiunii, pentru fetele din familiile severinene de condiție bună¹.

La finele secolului al XIX-lea Institutul funcționa, cel puțin în materie de personal, dar și logistică, în subordinea Direcțiunii Învățământului Secundar și Superior din Ministerul Cultelor², în condominiu instituțional cu toate institutele de acest fel din țară. Într-o astfel de organizare Institutul din Turnu Severin, ca și similarele sale din alte orașe (București, Craiova, Brăila), era considerat sucursală a Institutului central, care avea în frunte o maică superioară.

Ca școală particulară Institutul s-a susținut, în cea mai mare măsură, din taxele școlare, pentru ciclul primar funcționând, până în anul 1932³ fără drept de publicitate, dar în baza unei autorizații acordate de către ministerul de resort în anul 1898 și reînnoită în 1931. Imediat după Primul Război Mondial, în anul școlar 1920-1921, Institutul a purtat denumirea oficială de Școală Primară Particulară „Sf. Maria” (pentru cursul primar), iar din 1921-1922 și de Institut Particular (Secundar) de Fete „Sf. Maria” (pentru cursul secundar). Din 1928, cursul secundar a luat denumirea de Școală Particulară de Grad Secundar⁴, iar din 1941, de Institutul „Sf. Maria” –

¹ Ileana Roman și Tudor Rățoi (coordonatori), *Dicționarul Enciclopedic al județului Mehedinți*, Drobeta-Turnu Severin, Editura „Prier”, 2003, p. 204

² Arhivele Naționale Drobeta-Turnu Severin, fond Institutul „Santa Maria” Turnu Severin, dosar nr. 1/1898-1930, f. 1

³ În anul 1932, Școala a obținut dreptul de publicitate cu nr. 839 din 22 iunie (Ibidem, dosar nr. 25/1938-1948, f. 1)

⁴ Ibidem, dosar nr. 25/1935-1948, f. 17

Gimnaziul Particular de Fete⁵. Din 1931-1932 situația statistică de la finele anului școlar consemna expres că susținătorul Institutului era Comunitatea romano-catolică⁶, apoi, din 1934-1935, pentru Institut – Școala Secundară de Fete și Școala Primară Particulară, calitatea de susținător a îndeplinit-o Maica Celestine Schmidt, superioară provincială din România a Congregației Damelor Engleze⁷.

În ceea ce privește corpul de specialitate al școlii, acesta a fost format, cvasipermanent, din persoane originare din țări central europene sau apusene. În anul școlar 1897-1898 Institutul se baza pe următorul personal didactic: pentru limbile germană și franceză: Angelica Bassendovska, Margellina Spors, Gonzaga Zapf, Aquinata Huber, Jakobine Jager, Irene Kyra-Dinjan și Augustine Bouvier; pentru lucrul de mână: Stefanie Ambos, Antonie Boudot, Melanie Hoffmann și Dionisia Sailer; pentru muzica vocală și instrumentală: Philippine Neustifter⁸. În anul școlar următor, 1898-1899, Angelica Bassendovska a plecat la Craiova, în locul ei la Turnu Severin venind Barganovska, iar Philippine Neustifter a plecat la așezământul Sf. Iosif din București. În același an au intrat în schema de personal a Institutului severinean Chantal Haslbeck, pentru limbile germană și franceză, și Elena Miculescu și Marie Batcu, pentru limba română⁹. În 1899-1900, Chantal Haslbeck s-a transferat la „Santa Maria” din București, în timp ce la Turnu Severin au venit Leontina Petrescu și Maria Guțuleanu, ambele pentru limba română, Emma Jaquemin, pentru limba franceză, și Maxentia Strobl¹⁰. Alte schimbări de personal au intervenit în anul școlar 1904-1905, când au fost primite Ecaterina Popovici, pentru limba română, Ana Calista Meyer, Stefanie Serapia Wolf și Elise Emanuela Potrykus, și au plecat Jakobine Josefine Jager și Gonzaga Walburga Zapf¹¹. În anul școlar 1905-1906 a venit Aquilina Hagl Theresia¹², iar în anul școlar 1908-1909, Josefina Kafka, autorizată provizoriu să predea lecții de pian și canto – curs primar și secundar inferior¹³. În anul școlar 1927-1928, ștatele de personal ale Institutului cuprindeau următoarele persoane: Alexandrina Marghescu, absolventă a Școlii Normale Turnu Severin, institutoare de limba română, Margareta Petrescu, absolventă a Școlii Normale „Azilul Elena Doamna”, institutoare de limba română, sora M. Virgilia Gleich, absolventă a Seminarului Pedagogic Würzburg, institutoare de limba germană, sora M. Hönnmann Alexandra, absolventă a Seminarului Pedagogic Wettenhausen, institutoare de limba franceză, sora M. Agnes Wiedemann, absolventă a Școlii secundare Döblingen, institutoare de lucru manual, sora N. Pulcheria

⁵ Ibidem, f. 16

⁶ Ibidem, dosar nr. 5/1932-1933, f. 39

⁷ Ibidem, dosar nr. 7/1933-1935, f. 179-180

⁸ Ibidem, dosar nr. 1/1898-1930, f. 2

⁹ Ibidem, f. 4

¹⁰ Ibidem, f. 20

¹¹ Ibidem, f. 32

¹² Ibidem, f. 39

¹³ Ibidem, f. 44

Dorsch, absolventă a Seminarului Pedagogic Würzburg, institutoare de lucru manual, sora N. Hildeberta Kaltenstadler, absolventă a Seminarului Pedagogic Wettenhausen, institutoare de desen și sora M. Zenobia Kafka, absolventă a Seminarului Notre Dame Königsgrätz, institutoare de canto¹⁴. În anul 1929 a plecat Alexandrina Marghescu, venind, în loc, Eliza Cioroboreanu, pentru limba română, absolventă a Universității din București¹⁵. În anul 1930 cele două cicluri se bazuau pe următoarele institutoare: la cursul primar: Alexandrina și Elena Jiroveanu, Margareta Petrescu, Ioana Strechescu, Irene Gayraud, Florentina Ostrovski, Alexandra Hönnmann, Ancilla Hildebrand, Laurentia Aigner, Agnes Wiedemann, Adeline Auer și Gertrude Winklbaum, iar la cursul secundar, pe Eliza Cioroboreanu, Leopoldina Lederer, Irene Kyra-Dinjan, Virgilia Gleich, Gertrude Winklbaum, Hildeberta Kaltenstadler și Zenobia Kafka¹⁶. În 1931, la acest ciclu a venit și Roxandra Boceanu¹⁷. În anul școlar 1931-1932, școala se baza la cursul primar pe 8 profesoare/institutoare (3 românce, 4 nemțoaice și 1 cehoslovacă), iar la cursul secundar pe 7 profesoare/institutoare (2 românce, 4 nemțoaice și 1 cehoslovacă)¹⁸, în timp ce în 1933-1934 se baza pe 6 profesoare la cursul secundar (1 româncă, 3 nemțoaice, 1 rusoaică și 1 cehoslovacă), iar la cel primar pe 10 profesoare (6 românce și 4 nemțoaice)¹⁹. Printre cadrele didactice intrate între timp în școală s-au numărat Margareta Dicu, Cornelia Găvănescu, Elena Ionescu, Raymunda Harlacher, Emanuelle Lessczynski, Auxilia Jaguschek și Flaviana Salaczyk²⁰, Nicolita Țiu, Elena Eleonora Chiș²¹, Elvira Smădescu, Alexandrina Velcu, Sabina Andrei, Maria Langwieder, Mercedes Sadlic, Rita Müller, Angela Ioan și Clara Iankiszowska²². În 1948, în ultimul an de funcționare a școlii, în afara personalului didactic mai vechi, în slujba instituției se aflau preotul Dumitru Vișan, Aurelia Pănescu, Julieta Nițulescu, Cecilia Giurescu, Sabina Andrei, Immaculata Tarnoviețchi, Elisabeth Holzhem, Julieta Ristici, Ion Popescu, Aneta Stănulețiu, Maria Nicolaescu, Maria Nișulescu și dr. Ana Matache²³. În anul 1927, toate cadrele didactice care predau obiecte în limba germană au primit titluri de împământenire, dublate de prestarea jurământului de credință, conform legii²⁴.

Cât privește direcțiunea, în timp aceasta a fost asigurată, succesiv, de către Eugenia Klinger, din 1904²⁵, Angelica Ana Bassendovska, din

¹⁴ Ibidem, f. 81

¹⁵ Ibidem, f. 157

¹⁶ Ibidem, dosar nr. 2/1928-1930, f. 65

¹⁷ Ibidem, dosar nr. 4/1931-1932, f. 5

¹⁸ Ibidem, dosar nr. 5/1932-1933, f. 39

¹⁹ Ibidem, dosar nr. 7/1933-1935, f. 179-180

²⁰ Ibidem, dosar nr. 13/1939-1941, f. 94

²¹ Ibidem, dosar nr. 15/1941-1943, f. 53

²² Ibidem, dosar nr. 22/1947-1948, f. 32-33

²³ Ibidem, dosar nr. 25/1935-1948, f. 20

²⁴ Ibidem, dosar nr. 1/1898-1930, f. 61, 66

²⁵ Ibidem, f. 32

1906²⁶ până în 1912 și din nou, începând cu 1931²⁷, Edburga Eugenia Kuhn, din anul 1912²⁸, M. Coletta Degenmann, din anul 1935²⁹ și Geneviève Sirauses, din anul 1938³⁰ până la desființarea școlii.

Din anii imediat următori Primului Război Mondial datează primele referințe documentare despre materiile din programa școlară, acestea privind cele cinci clase ale cursului secundar. Astfel, o informare în legătură cu această chestiune consemna că se predă în limbile română, franceză și germană, școala având programă proprie aprobată de ministerul de resort în anul 1910. Limba română și religia, urmate la clasele I-IV, aveau la bază programa statului pentru școlile secundare aprobată și publicată în anul 1909, ca și programa clasei a V-a la aceleași materii. La fel, programa pentru istoria și geografia României, predate la clasele III-IV. În fine, limbile franceză și germană se predau după o programă aprobată de minister în anul 1922³¹.

Sub aspectul originii etnice și confesiunii tinerelor care au frecventat școala, ca și similara ei destinată băieților, Institutul „Sf. Maria” a fost accesibil, și el, nu numai elevelor de religie catolică, ci și celor de alte credințe. Cu titlu de exemplu, în anul școlar 1901-1902, dintr-un total de 220 de eleve înscrise, toate externe, 29 erau ortodoxe, 158 catolice, 3 protestante și 30 mozaice³². În anul școlar 1920-1921, la ciclul primar au fost înscrise 222 de eleve, din care 116 românce și 106 străine, respectiv 113 ortodoxe (91 românce, 22 străine), 89 catolice (6 românce, 83 străine) și 20 mozaice (toate românce)³³. La ciclul secundar, în același an școlar, au fost înscrise în total 151 de eleve, din care 119 românce și 32 străine, respectiv 113 ortodoxe (98 românce și 15 străine), 10 catolice (1 româncă și 9 străine), 3 protestante (toate străine) și 25 de mozaice (20 românce și 5 străine)³⁴. În anul școlar 1925-1926, la cursul primar s-au înscris în total 64 de eleve, din care 43 de românce, 1 unguroaică, 1 bulgăroaică, 6 evreice și 13 străine. Repartizarea după religie arăta prezența a 49 de fete ortodoxe, 9 romano-catolice și 6 mozaice. La cursul secundar, au fost înscrise 126 de fete (63 românce, 4 nemțoaice, 5 unguroaice, 2 sârboaise, 4 bulgăroaise, 4 grecoaise, 16 evreice, 2 turcoaise și 26 străine. Sub aspectul originii sociale 19 erau fiice de proprietari și arendași de moșii, 2 de agricultori mijlocii, 31 de industriași și proprietari de ateliere, 2 de maeștri și lucrători industriali, 47 de comercianți, 13 de funcționari publici, 3 de profesori și institutori, 4 de militari și 5 de practicanți ai unor profesii libere³⁵. În anul școlar 1932-1933 au fost înscrise 151 de eleve (87 românce, 9 nemțoaice, 2 unguroaice, 2

²⁶ Ibidem, f. 39

²⁷ Ibidem, dosar nr. 4/1931-1932, f. 5

²⁸ Ibidem, dosar nr. 1/1898-1930, f. 5

²⁹ Ibidem, dosar nr. 8/1935-1936, f. 163

³⁰ Ibidem, dosar nr. 10/1937-1938, f. 125

³¹ Ibidem, dosar nr. 1/1898-1930, f. 46

³² Ibidem, dosar nr. 1/1898-1930, f. 197

³³ Ibidem, f. 172

³⁴ Ibidem, f. 176

³⁵ Ibidem, f. 189-190

cehoslovace, 1 sârboaică, 2 bulgăroaice, 5 grecoaice, 7 evreice și 8 fiice de cetățeni străini, iar din punct de vedere al religiei 103 fete ortodoxe, 39 romano-catolice, 2 evanghelice și 7 mozaice)³⁶. În fine, după război, în anul 1948, la cursul secundar, erau înscrise 100 de fete (89 românce, 4 maghiare, 2 israelite, 2 turcoaice, 1 grecoaică, și 1 franțuzoaică, după religie: 87 ortodoxe, 10 romano-catolice, 2 mozaice și 1 mahomedană, după profesiunea părinților: 43 fiice de intelectuali, 16 de comercianți și industriași, 11 de meseriași, 1 de muncitor, 3 de țărani, 6 de liber profesioniști)³⁷.

În legătură cu resursele financiare care au asigurat funcționarea școlii, ele au avut o evoluție sinuoasă, marcată de situația economică a societății în intervalul de aproape șase decenii, cât a existat Institutul. În anul școlar 1929-1930, primul exercițiu pentru care s-au păstrat asemenea referințe documentare, bugetul școlii înscrise la venituri suma de 1 561 836 de lei (1509836 lei din taxe școlare și 52000 de lei subvenție de la bugetul statului), cheltuielile, în valoare totală de 1534836 de lei, vizând alimentarea (774000 lei), spălat, gospodărie (16000 lei), îmbrăcăminte surorilor (70000 lei), luminat (15000 lei), combustibil (120000 lei), reparații, meșteri (41400 lei), biruri (10000 lei), medicul școlii (10000 lei), medicamente (23400 lei), leafa servitorilor (30000 lei), binefaceri (10000 lei), neprevăzute (20000 lei), salariile personalului didactic (380000 de lei), materialul didactic (15000 lei), mobilierul și întreținerea școlii (670836 de lei)³⁸. În anul școlar 1931-1932, pe fondul crizei economice, veniturile bugetului Institutului au scăzut drastic la 560000 de lei (548000 de lei din taxe și 12000 de lei de la bugetul statului), iar cheltuielile la 534000 de lei (294000 lei pentru salariile personalului didactic și 240000 de lei pentru material didactic, mobilier, întreținere)³⁹. În anul școlar următor, 1932-1933, bugetul a crescut la suma de 866034 lei venituri (854000 lei din taxe și 12034 lei subvenție), pentru cheltuieli fiind alocată suma de 860000 lei (316000 lei alimentare, 10000 lei spălat și gospodărie, 20000 lei îmbrăcăminte surorilor, 8000 lei luminat, 60000 lei combustibil, 10000 lei biruri, 10000 lei medicul școlar, 6000 lei medicamente, 360000 lei leafa profesoarelor, 30000 lei leafa servitorilor, 10000 lei binefaceri, 20000 lei cheltuieli pentru școală și material didactic)⁴⁰. Până spre sfârșitul perioadei interbelice, bugetele celor două cicluri de învățământ au crescut sensibil și constant, pentru a scădea în anii războiului și a crește din nou, cel puțin în cifre absolute, până în anul 1948.

Despre localul școlii, deși el este și astăzi un reper arhicunoscut în zestrea edilitară a Severinului, nu s-au păstrat prea multe mărturii arhivistice. Bunăoară, nu se știe nimic despre momentul construcției lui. O mențiune datând din anul 1933 consemna că în acel an localul era în stare bună⁴¹. În 1934-1935, cursul primar dispunea, în str. Antonini, nr. 2, de 8 săli

³⁶ Ibidem, f. 41

³⁷ Ibidem, dosar nr. 25/1935-1948, f. 20

³⁸ Ibidem, dosar nr. 1/1898-1930, f. 196, 3/1930-1931, f. 16

³⁹ Ibidem, dosar nr. 4/1931-1932, f. 1

⁴⁰ Ibidem, dosar nr. 5/1932-1933, f. 43

⁴¹ Ibidem, dosar nr. 5/1932-1933, f. 41

de clasă. Școala avea, de asemenea, baie, internat, putând caza elevii contra unei taxe de 11000 lei anual, sală de meditație, sală de recreație, sufragerie și garderobă. În același an școlar și la aceeași adresă, cursul secundar dispunea, de 4 săli de clasă, internat cu două dormitoare (taxa de internat – 13000 lei) și curte de 933,76 m.p., două infirmerii, baie, sală de meditație, sufragerie, sală de recreație și garderobă⁴². Spre sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, când orașul Turnu Severin a fost bombardat de aviația aliată în mai 1944, clădirea Institutului a suferit avarii serioase, fiindu-i distrusă complet o aripă a imobilului, unde se afla și sala de festivități⁴³.

Cât privește dotarea școlii, aceasta pare să fi fost, mai tot timpul, relativ bună. O informare destinată Ministerului Instrucțiunii Publice la începutul perioadei interbelice cu privire la materialul didactic de care dispunea școala în acel moment consemna existența a 109 bănci cu 2 locuri, a 5 bănci cu 3 locuri, 48 de bănci a 3 locuri în sala de lucru, 24 de bănci a 3 locuri în sala de desen, a 7 catedre, 8 table negre, 30 de tablouri cu exerciții de citire de Hoffmann, 19 tablouri de intuiție, 4 tablouri cu scene din basme, 40 de tablouri cu scene biblice, 16 tablouri cu scene din Istoria Românilor, 42 de tablouri intuitive de științe naturale, 7 tablouri cu scene din marile epopei, 16 tablouri reprezentând subiecte din diferite poezii, 21 de tablouri intuitive geografice, 7 hărți ale României, 9 hărți cu Europa și celelalte continente, măsuri și greutate, 2 planigloburi și un aparat cosmografic, 15 tablouri intuitive cu explicația în limba română despre fabricarea sticlei, hârtiei, fierului, cuprului, cositorului, plumbului, oțelului și argilei și, în fine, a 3 tablouri cu diferite mașini⁴⁴. De asemenea, spre sfârșitul perioadei interbelice, școala avea și o bibliotecă școlară însumând, în anul școlar 1931-1932, pentru ambele cicluri de învățământ, un număr de 637 de volume (197 românești, 50 de traduceri și 390 străine)⁴⁵. În anul școlar 1937-1938, biblioteca dispunea, numai la cursul primar, de 340 de volume (146 românești și 194 străine), cu 56 de cititoare⁴⁶.

În altă ordine, grație instrucției și educației de bună calitate asigurate fetelor din societatea locală, școala a dobândit în timp un renume solid în conștiința severinenilor și nu numai a acestora. Disciplina severă dar corectă impusă elevilor – o anume nostalgie după școala de la „Călugărițe” păstrându-se și azi în partea locului în rândul celor în vârstă – pare să fi fost una dintre explicațiile esențiale ale acestui succes. Expresie a acestei discipline a fost, între altele, interdicția frecventării oricărui spectacol, a cinematografelor, conferințelor, șezătorilor, teatrelor etc.⁴⁷, în afara celor vizionate în cadru organizat, cum a fost, de pildă, concertul din 11 iunie

⁴² Ibidem, dosar nr. 7/1933-1935, f. 179-180

⁴³ Ibidem, dosar nr. 18/1943-1944, f. 29, 21/1946-1947, f. 84

⁴⁴ Ibidem, dosar nr. 1/1898-1930, f. 46

⁴⁵ Ibidem, dosar nr. 5/1932-1933, f. 39

⁴⁶ Ibidem, dosar nr. 10/1937-1938, f. 66

⁴⁷ Ibidem, dosar nr. 8/1935-1936, f. 21

1939, dat la Turnu Severin, de către Corul Asociației Generale a Învățătorilor din România⁴⁸.

Institutul „Santa Maria” din Turnu Severin și-a încetat existența în toamna anului 1948, sub efectul „reformeî învățământului” de inspirație sovietică pusă în aplicare în acel an, lăsând un gol niciodată umplut de atunci încoace în învățământul severinean. Locul său a fost luat de o Școală Pedagogică de Băieți, înființată peste noapte și care a funcționat până în anul 1955, când a fost transformată în școală medie cu clase de gimnaziu și de învățământ secundar.

⁴⁸ Ibidem, dosar nr. 10/1937-1938, f. 21.

Elena Steluța Dinu

Dr. Victor Gomoiu as father of the romanian medicine history. The work presents the life and the work of a great medical personality originated in Vânu Mare , the Mehedinți county. Victor Gomoiu (18 th Aprilie 1882-6 th February 1960) climbed the whole medical hierarchy external at the Colțea Hospital (1903); internal at the same hospital (1905); doctor at the Central Military Hospital; dr. manager of Sanatorium for tuberculosis in Techirghiol (1911); surgeon and coordinator of the Ambulance Service which was sent to Turkey (1912); assistant surgeon at the War Hospital in Oradea and at the Brâncovenesc Hospital, from Bariera Vergului (1919-1942); ephor doctor at the Civil Hospitals and member of the legal-medical child's protection, technical counselor and general (1920-1922), member of the Doctor's Association and the general Council of Health (1930). He supervised together with dr. doc. M. Cănciulescu, the magazine *Acta Medica Romana* (1928-1948), where he led a sustained campaign for the creation of a University in Craiova.

The name of Victor Gomoiu is written in encyclopedias and universal lexicons, his original techniques and methods are mentioned in famous surgery treatises. He organised and led for twenty years the Romanian Society of the History of medicine, being considered the forerunner of the history of Romanian medicine and of the medical/pharmaceutical museography. One of his most important works is *The History of Medicine and Medical Education from Romania before 1870*, published in 1923. He reached the highest position in the academic hierarchy, being first chosen vicepresident, the president of the International Society of the History of Medicine, being the first Romanian to hold this position. He was a member of honour or active member in 30 academic medical societies from France, Italy, Spain, Greece, Yugoslavia, Argentina, Germany, Belgium, Turkey, Peru, England, etc. The scientific activity of Victor Gomoiu had an European echo. The numerous academic titles he obtained, his professional and friendly relationship he had with famous personalities from 50 foreign countries speak for themselves.

Key words: health, medical elite, history of medicine, surgery, museum of medicine

Cuvinte cheie: sănătate, elită medicală, istoria medicinei, chirurgie, muzeul medicinei

Victor Gomoiu s-a născut la 18 septembrie 1882, în localitatea Vânu Mare, județul Mehedinți¹, unde a urmat și școala primară. El își amintea cu nostalgie viața grea din copilăria sa. În ciuda faptului că tatăl său a fost preot, familia a dus un trai foarte modest. Acesta a fost, probabil, perioada în care a apărut sentimentul de demnitate umană, de justiție socială, considerând munca un ideal suprem al vieții sale. A urmat studiile liceale în Turnu-Severin în perioada 1893-1900.

¹ Benone Duțescu, *Victor Gomoiu (1882-1960)*, Edit. Medicală, București, 1970, p.244

În timpul ultimei clase de liceu, la sugestia consiliului profesoral, el va preda latina, greaca, precum și științele naturii, în calitate de profesor la Liceul de fete din Turnu-Severin. Dar tatăl său și-a dorit ca el să urmeze studiile în medicină.

Studentul Victor Gomoiu a urmat cursurile universitare în anii 1900-1906, perioadă în care evoluția Facultății de Medicină din București-ca de altfel a medicinei românești în general - a depășit etapa organizării, pentru a ajunge la aceea de creație științifică, intrând astfel în circuitul internațional. Victor Gomoiu își datorează formația școlii medicale române din București, ajunsă la începutul secolului XX într-o perioadă glorioasă.

La 1 februarie 1903, în urma unui concurs, el a fost numit extern în Clinica Chirurgicală a lui Toma Ionescu, la spitalul Colțea. Doi ani mai târziu el a trecut cu același succes examenul de internat, și, începând cu 1 martie 1905, a devenit intern la Clinica Oftalmologică a profesorului Manolescu. A fost intern un an la clinica profesorului C. D. Severeanu, anul următor la clinica chirurgicală a profesorului Toma Ionescu și în timpul ultimului an la prima clinică medicală a profesorului Stoicescu.

În primii săi ani de facultate s-a bucurat de o bună reputație printre colegi. În timpul verii lui 1903 președintele Societății studenților în medicină l-a invitat să frecventeze societatea, să se înscrie ca membru, și să prezinte comunicările științifice, să participe la conferințele medicale. Cu această ocazie, la 25 octombrie 1903, studentul Victor Gomoiu și-a prezentat prima expunere intitulată *Știința și arta medicală*². Conferința a prezentat un mare interes atât prin tema aleasă, cât și prin conținutul aprofundat, prin vastele cunoștințe de istorie a medicinei de care dădea dovadă tânărul student, care în timpul acestor trei ani de facultate a studiat îndârjit. După spusele colegilor săi, aflăm că în cămăruța sa din spitalul Colțea unde a locuit, avea o faimoasă bibliotecă. El cunoștea foarte bine operele lui Aristotel, Descartes și Bacon; îi cita pe Hippocrate, Averrhoes, Claude Berhard, Velpeau, Verescuev, pentru a aminti doar câteva personalități a căror operă i-a furnizat tezele și argumentele pentru a-și susține interesantele conferințe. El însuși afirma că această primă conferință a reprezentat o *scurtă reflecție asupra medicinei și asupra țelului său final, pentru care trebuie să muncim toți (...)* *Sub influența țelurilor educative ale vieții, medicina și-a asumat aproape de la începuturile sale o dublă misiune: aceea de a trata bolile și aceea de a păstra sănătatea. Departe de a fi un divertisment, dar impusă ca una dintre primele exigențe ale naturii fizice umane, medicina răspunde unui interes individual și social de o imensă valoare(...). Patronul este interesat să-și păstreze lucrătorii, statul pierde atunci când populația este decimată de boală. Așadar, în toate societățile civilizate - concluziona el- medicina a devenit un factor important*³.

Prima sa conferință i-a adus aprecieri unanime și elogi meritate. În martie 1906 a fost ales vicepreședinte de către studenții care îl apreciau ca

² *Ibidem*, p. 248

³ *Ibidem*, p. 249

fiind cel mai bun, iar în aprilie 1907 a devenit președintele Societății de Studenți și Medicină. El va păstra mereu o profundă considerație pentru această Societate, îi va scrie istoria și îi va acorda ajutorul întregii sale vieți.

La 21 martie 1909 și-a susținut teza de doctorat în medicină și chirurgie intitulată *Anaplastiile feței*, obținând titlul de doctor *cum laudae*.

În același an s-a instituit medalia de aur pentru cea mai bună teză de doctorat la Facultatea de Medicină. Consiliul Facultății a luat în discuție tezele susținute în 1909, teza lui Victor Gomoiu a fost reținută printre cele 79 de teze discutate. Lui i s-a atribuit premiul I și medalia de aur a Facultății, care era o adevărată operă de artă. Realizată la Stuttgart, avea un diametru de 50 mm și o greutate de 93, 25 grame de aur.

Procesul-verbal al Consiliului Facultății a făcut o analiză serioasă asupra lucrării doctorului Victor Gomoiu, considerată meritorie, atât prin originalitatea expunerii, cât și prin procedeele operatorii realizate. Ea reprezintă nu numai o sinteză excepțională a descoperirilor anterioare din domeniul ovoplastiilor, ci și experiența sa originală, descoperind trei metode chirurgicale proprii, care scot în evidență spiritul creator al doctorului Gomoiu.

În anul 1911 a devenit docent în chirurgie⁴, dar negăsind un post de chirurg în spitalele din București, a acceptat postul de medic director al Sanatoriului TBC din Techirghiol. Aici a amenajat un laborator, a plantat arbori în grădina Sanatoriului pentru a crea o ambianță agreabilă pentru micuții bolnavi pe care îi îngrijea cu multă afecțiune și a început să organizeze și să efectueze cercetări în noua sa specialitate. S-a hotărât să facă tot ceea ce era omenește posibil pentru ca Sanatoriul să se dezvolte.

În 1912 a fost chirurg diriginte al Ambulanței sanitare trimisă în Turcia, apoi a fost chirurg secundar la Spitalul de Război din Oradea și la Spitalul Brâncovenesc. Reîntors în București, în perioada 1913-1921 a predat cursuri de mică chirurgie studenților mediciniști din anii II și III.

În timpul Primului Război Mondial, Victor Gomoiu a fost chirurg pe front sau în imediata apropiere a frontului, ajutând la combaterea tifosului exantematic. În afara decorațiilor și ordenelor românești, obținute pentru devotamentul și priceperea sa în îngrijirea răniților, dr. Gomoiu a fost distins cu ordinul francez *Cavaler al Legiunii de Onoare* pentru munca depusă în salvarea vieților multor ofițeri și soldați francezi pe frontul din Moldova. Aceste recunoașteri oficiale nu reprezintă mare lucru în comparație cu acel sentiment care îi umplea inima, sentimentul datoriei împlinite față de oameni și patrie, în momentele dificile ale unui război sângeros și pustiitor⁵. Imediat după război a scris un amplu studiu asupra istoricului revistei *Spitalul*, una dintre cele mai vechi reviste medicale. De altfel a colaborat și cu alte reviste precum *Analele Eforiei Spitalelor Civile*, *Revista Științelor medicale*, *Revista de chirurgie*, și a condus împreună cu prietenul său, dr. doc. M. Cănciulescu,

⁴ *Repere spirituale românești. Un dicționar al personalităților din Dolj*, Edit. Aius, Craiova, 2005, p. 154

⁵ Benone Duțescu, *Victor Gomoiu (1882-1960)*, ..., p. 121

revista *Acta Medica Romana* (1928-1948), unde au dus o susținută campanie pentru înființarea unei universități la Craiova⁶. Pentru omagierea acestei mari personalități medicale românești unul dintre amfiteatrele Facultății de Medicină din Craiova îi poartă numele.

De la începutul anului 1920, dr. Gomoiu a fost chemat să participe la activitatea uneia dintre cele mai importante instituții spitalicești, Eforia spitalelor civile din România⁷, care funcționa de peste un secol și avea sarcina de a administra spitalele care îi aparțineau și pe cele lăsate prin testament Eforiei. În scurt timp a reușit să echilibreze finanțele instituției. De asemenea, pentru buna funcționare a acesteia, întreprindea inspecții inopinate în diferite spitale ale Eforiei, schimba administratorii, disponibiliza personalul care nu era suficient de bine pregătit. Tot în această calitate de efor al Spitalelor civile a realizat câteva acțiuni foarte meritorii: o tabără pentru copii și a creat o școală de infirmieri pe lângă spitalul Colțea.

În 1921 Consiliul Facultății de Medicină a cerut Senatului universității să-l numească profesor titular la catedra de patologie chirurgicală pe profesorul Victor Gomoiu, care funcționase ca profesor supleant la aceeași catedră. Dar nu a acceptat să fie numit profesor titulat, rămânând fidel vechiului său principiu conform căruia toate posturile din ierarhia didactică trebuiau ocupate prin concurs.

În continuare s-a dedicat istorie medicinei, iar în 1923 a apărut o operă fundamentală: *Istoria medicinei și a învățământului medical în România înainte de 1870*. Alte cărți apărute au fost, *Spitalul-originea și evoluția sa* (1920), *Istoria presei medicale în România* (1936), *Centenarul Spitalului Brâncovenesc* (1937), *Istoria medicinei în România* (1939), *Medicina populară și folclorul medical* (1928), *Bibliografia folclorului medical românesc* (1938), *Bibliografia medicală românească veche* (1946), *Medicina populară* (1943), *Istoria medicinei prin călători* (1945).

Datorită operei a fost considerat părintele istoriei medicinei românești, dar, totodată, și al muzeografiei medico-farmaceutice. În acest sens a colecționat publicații vechi, diplome, hrisoave, instrumente, aparate medico-farmaceutice, toate acestea alcătuind fondul Gomoiu, fond donat Universității din Craiova de soția și colaboratoarea sa dr. Viorica Gomoiu, pentru înființarea Muzeului de Istoria Medicinei și a Farmaciei. Actul de donație a fost respectat, muzeul fiind inaugurat în cadrul Facultății de Medicină la 29 iunie 1974 fost reorganizat într-un edificiu propriu⁸ în perioada 1979-1982.

În 1926 a primit sarcina administrării de fonduri pentru operele de binefacere ale prințesei Elena. Cu acest prilej, a realizat în unul dintre cele mai sărace cartiere din București, Bariera Vergului, un stabiliment complex și original a cărui construcție, utilare și funcționare se datorează în mare măsură eforturilor profesionale și financiare ale lui Victor Gomoiu. În opinia

⁶ *Repere spirituale românești...*, p. 154

⁷ *Simpozion Victor Gomoiu, nouă decenii de la naștere*, redactori Mihai Șcheau, Alexandru Olaru, Craiova, 1972, p. 13

⁸ *Repere spirituale românești...*, p. 154

sa, în acest stabiliment urma să se acorde asistență medicală pentru toate perioadele de viață –începând cu femeile însărcinate și sfârșind cu vârstnicii.

De aceea așezămintele de la Bariera Vergului au devenit funcționale cu un foaier pentru femeile însărcinate, o maternitate, o creșă, o baie publică, un dispensar medical (policlinică), un ateneu popular (pentru activitatea culturală), un spital de chirurgie, de boli interne, un serviciu de asistență socială pentru infirmi și bătrâni, un pavilion pentru boli contagioase⁹.

La 14 septembrie 1929 a fondat Societatea Română de Istorie a Medicinei pe care a condus-o timp de 20 de ani. Din 1929-1935 a fost secretar general al acestei societăți. În 1935, atunci când a fost ales vicepreședinte al Societății Internaționale de Istorie a Medicinei, Societatea română i-a acordat titlul de președinte de onoare și dr. Viorica Ionescu-Gomoiu a fost numită secretar general, funcție pe care a onorat-o până în 1949, atunci când toate societățile medicale au fost reunite în Societatea de Științe Medicale. Societatea Română de Istorie a Medicinei a realizat numeroase și solide relații științifice cu cele mai importante centre culturale, cu reprezentatii istoriei medicinei din lumea întreagă. Până la al Doilea Război Mondial Victor Gomoiu a fost prezent la toate manifestările internaționale de istoria medicinei și contribuția sa la problemele dezbătute la aceste congrese a fost din ce în ce mai mare.

Victor Gomoiu avea calitatea remarcabilă de a trezi spiritele peste tot pe unde trecea, pe unde muncea și calitatea de bun organizator.

Cu ocazia celor mai importante manifestări internaționale Victor Gomoiu a prezentat puncte de vedere noi în domeniul istoriei culturii, în știința folclorului și a medicinei populare. A studiat medicina populară românească și a întreprins cercetări de folclor medical comparat.

O pagină glorioasă din activitatea Societății Române de Istorie a Medicinei a reprezentat organizarea la București, în 1932, a celui de-al IX-lea Congres Internațional de Istorie a Medicinei sub președinția lui Victor Gomoiu.

Ecourile favorabile și amintirile agreabile ale celui de-al IX-lea congres din București au fost prezente în memoria participanților până la reunirea Comitetului Societății Internaționale de Istorie a Medicinei, care a avut loc la Paris, la 14 ianuarie 1933, și care l-a ales în unanimitate pe Victor Gomoiu ca vicepreședinte. La 1 februarie 1936 a fost ales în unanimitate președinte al Societății Internaționale de Istorie a Medicinei. A fost primul român ales președinte al unei societăți științifice internaționale. Din 1945 până la sfârșitul vieții sale, în 1960, a fost președinte de onoare al Societății Internaționale de Istorie a Medicinei¹⁰. El a fost, de altfel, membru de onoare sau membru activ în cadrul a 30 de societăți savante sau academice de Medicină din Franța, Italia, Spania, Grecia, Iugoslavia, Argentina, Germania, Belgia, Turcia, Peru, Anglia, etc.

⁹ Benone Duțescu, *Victor Gomoiu (1882-1960)*, ..., p. 255

¹⁰ *Simpozion Victor Gomoiu, nouă decenii de la naștere*, ... p. 14

În acest context a menținut relații profesionale și amicale cu personalități din 50 de țări străine: Rene Leriche, unul dintre cei mai importanți chirurghi din Europa de la începutul secolului XX, Arturo Castiglioni-istoric reputat în medicina universală, marii istorici ai medicinei Karl Sudhoff, Paul Diepgen, Walter Artelt, savantul polonez Tadeus Bilikiewicz, marele neurolog și istoric al medicinei J. F. Fulton (SUA), binecunoscutul savant sovietic N. K Bikov, Tricot Royer, fondatorul Societății Internaționale de Istorie a Medicinei, și FA Sondervorst (Belgia) secretar, apoi vicepreședinte al Societății Internaționale de Istorie a Medicinei, renumitul profesor din Praga, Otokar Matousek, un istoric al medicinei din Cuba-Cezar Rodriguez Espozito, cunoscuți istorici ai medicinei francezi și italieni, precum Laignel Lavastine, Adalberto Pazzini, Jules Guiart, Pietiro Capparoni, David Giordano, Aldo Mieli, farmacistul EH Guitard, doctorul Giraud bătrânul decan al Facultății de Medicină din Montpellier; E. Wickersheimer, bătrânul președinte al Societății Internaționale de Istorie a Medicinei. Dr. doc. Victor Gomoiu și-a câștigat renumele de chirurg, creator de metode noi, numele său fiind înscris în enciclopediile și lexicoanele universale, tehnicile și metodele sale originale fiind menționate în toate marile tratate chirurgicale. El a folosit metoda mioplastiei în tratamentul paraliziei faciale, cunoscută sub numele de metoda Gomoiu-Eden, metoda chirurgicală în tratamentul afecțiunilor inghino-scrotal-metoda Gomoiu-Phocas, concepția dr. Gomoiu privind tratamentul variolei, a fost descrisă în tratatul Dentu-Delbert, metoda solarectomiei, realizată de Victor Gomoiu și citată în tratatul Testut-Jacob¹¹, pentru a menționa doar câteva dintre contribuțiile sale în domeniul chirurgiei, pe care contemporanii le-au remarcat și le-au introdus în circulația mondială, purtând numele medicului român.

Acest mare medic a fost spirit cultivat, de o impresiune corectitudine profesională, dispunând de o instruire completă, având de asemenea, o admirabilă elocvență și o rară rezistență în munca clinică grea. El a știut să îmbine autoritatea intransigentă cu o atitudine caldă, camaraderească, trăsături incontestabile ale unui șef care a știut să reunească în jurul lui o adevărată școală medicală, de oameni pasionați ca și el, uniți de un ideal comun, de aceea nobilă activitate de a ușura suferințele umane.

Bibliografie

- Duțescu B. Duțescu, *Victor Gomoiu (1882-1960)*, Edit. Medicală, București, 1970.
- *** *Repere spirituale românești. Un dicționar al personalităților din Dolj*, Edit. Aius, Craiova, 2005.
- *** *Simpozion Victor Gomoiu, nouă decenii de la naștere*, redactori Mihai Șcheanu, Alexandru Olaru, Craiova, 1972.

¹¹ Benone Duțescu, *Victor Gomoiu (1882-1960)*..., p. 244

ASPECTE PRIVIND CALITATEA MEDIULUI AMBIANT AL SPAȚIULUI MUZEAL

Elena Manuela Pătruțescu

Some observations concerning the environmental quality of the space of the museum. This paper refers to the determination of relative humidity and temperature, made in the exhibition's space from three sections: Natural Science, History and Ethnography. The records of the two parameters were statistically interpreted. The results have helped in assessing the quality of the microclimate of the exhibition's space and taking action to correct the inconsistent measures.

Key words: temperature, relative humidity, lighting level, biological degradation

Cuvinte cheie: temperatură, umiditate relativă, nivelul de iluminare, degradare biologică

Muzeul Regiunii Porților de Fier este păstrătorul unor bogate și valoroase colecții de măturii materiale ce amintesc de cultura, civilizația și capacitatea creatoare a celor care au locuit în această zonă din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre. De aici derivă necesitatea aplicării de măsuri de conservare care să asigure menținerea nealterată a acestor obiecte, pentru ca ele să fie transmise generațiilor viitoare.

Un rol dominant în durata de viață a acestor valori culturale îl constituie condițiile ambientale în care ele sunt păstrate prin principalele elemente care le definesc: *temperatura, umiditatea relativă, nivelul iluminării, prezența radiațiilor UV, încărcătura biologică*. Valorile pe care le înregistrează acești parametri hotărăsc calitatea mediului ambiant și deci, măsura în care sunt asigurate condițiile optime de prezervare. De aceea, pentru cunoașterea calității mediului ambiant, primilor doi parametri li s-au făcut măsurători, iar ultimilor analize, rezultatele acestei evaluări putând contribui la luarea măsurilor de prevenire și diminuare a riscului de apariție a degradărilor.

Pentru monitorizarea temperaturii și umidității relative dotarea a permis utilizarea doar a unui singur aparat, psihrometrului Asmann. Fiind un aparat care doar comunică valorile, fără să le și poată înregistra, acestea au fost numai diurne, evaluarea dinamicii celor doi parametri fiind astfel parțială. Înregistrările au fost realizate în 3 încăperi aparținând spațiului expozițional din 3 secții: Științele Naturii, Istorie și Etnografie. Toate aceste săli sunt spațioase, au formă dreptunghiulară și parametri dimensionali apropiați, parametri ce includ și grosimea zidurilor. Două din aceste săli, cele aparținând Secțiilor Istorie și Științele Naturii, au caracteristici structurale comune, pentru că au aceeași orientare, caracteristici dimensionale și contacte egale cu mediul exterior, fiind situate în același plan vertical și fiecare având 2 pereți exteriori și 6 ferestre mari. Cea de-a treia sală care este situată în aripa nordică a muzeului are 3 pereți exteriori și 12 ferestre,

diferențiindu-se astfel de celelalte două prin contactul mai mare pe care îl are cu mediul exterior.

Valorile măsurătorilor efectuate în primele 10 luni ale anului 2009 au fost prelucrate statistic, rezultatele astfel obținute, respectiv valorile medii lunare ale T. și U.R., fiind înscrise în tabelele 1 și 2 de mai jos.

Tabelul nr. 1

Valorile medii lunare ale temperaturii înregistrate											
secția/ lună	Ian.	Feb.	Mar	Apr	Mai	Iun	Iul.	Aug	Sept	Oct.	media anuală /secție
Șt. Naturii	3	5,91	10,6	14,9	21,3	23,9	25,5	26,6	23,9	18,9	17,45
Istorie	3,67	6,49	11,6	16	22,5	24,8	26,2	27,8	24,9	19,5	18,34
Etnografie	1,97	4,96	10,5	15,6	22,9	25,6	27,5	28,5	24,2	18,5	18,02
media lunară	2,8	5,8	10,9	15,5	22,2	24,7	26,4	27,6	24,3	18,9	17,9

Influența *temperaturii* asupra stării de conservare a bunurilor muzeale este indirectă, acțiunea ei intervenind prin intermediul umidității relative, al cărei regim este determinat și modificat de temperatură printr-un raport invers proporțional. Așadar, chiar dacă temperatura în sine nu are influență directă asupra bunurilor muzeale, este importantă monitorizarea și cunoașterea valorilor pe care le înregistrează pentru a determina, explica și, dacă e posibil, corecta regimul umidității.

Deși valorile medii ale temperaturii înregistrate lunar și anual în fiecare secție, (înscrise în tabelul nr.1) se încadrează în limitele recomandate, examinarea rezultatele măsurătorilor făcute zilnic demonstrează că temperatura din săli nu a fost constantă, ea înregistrând oscilații ale căror valori pendulează de la 1° C la 31° C, fiind în concordanță cu schimbările ce apar de la un anotimp la altul. Din acest punct de vedere cele mai fluctuante au fost valorile temperaturilor înregistrate la secția Etnografie, pentru că aici iarna au fost cele mai scăzute valori și vara cele mai mari, situație explicată de gradul mai mic de izolare termică pe care îl are această sală.

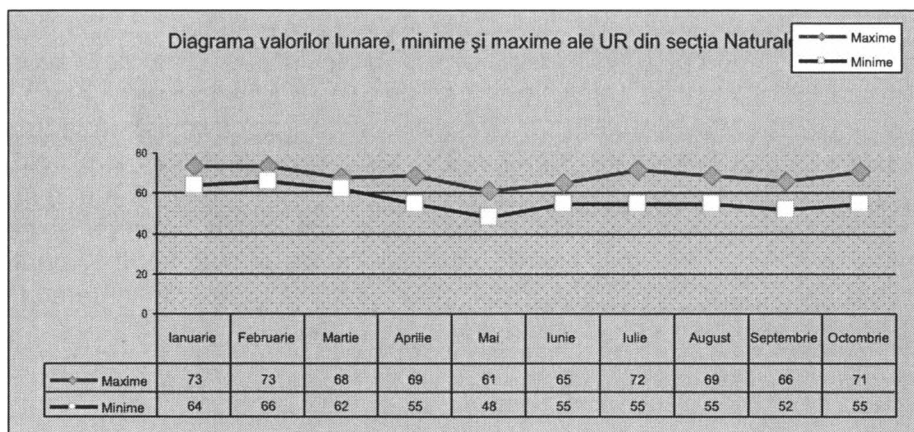
Acele valori ale temperaturii situate între 1° C și 10° C, asociate valorilor optime ale U.R., deși au produs disconfort vizitatorilor, au asigurat în schimb o mai bună protecție bunurilor muzeale de natură organică, știut fiind faptul că temperaturile scăzute corelate cu umidități corespunzătoare diminuează spectrul distrugerii acestei categorii de obiecte. Din păcate această situație s-a înregistrat rar: 7 zile la secția Istorie, 4 la secția Științele Naturii și o singură zi la secția Etnografie din totalul celor 23 de zile din perioada rece de monitorizare. Cu siguranță această situație, de asigurare a unei mai bune protecții bunurilor muzeale, ar fi putut fi îmbunătățită prin folosirea aparaturii care să corecteze surplusul de umiditate, dacă ea ar fi existat în dotarea muzeului.

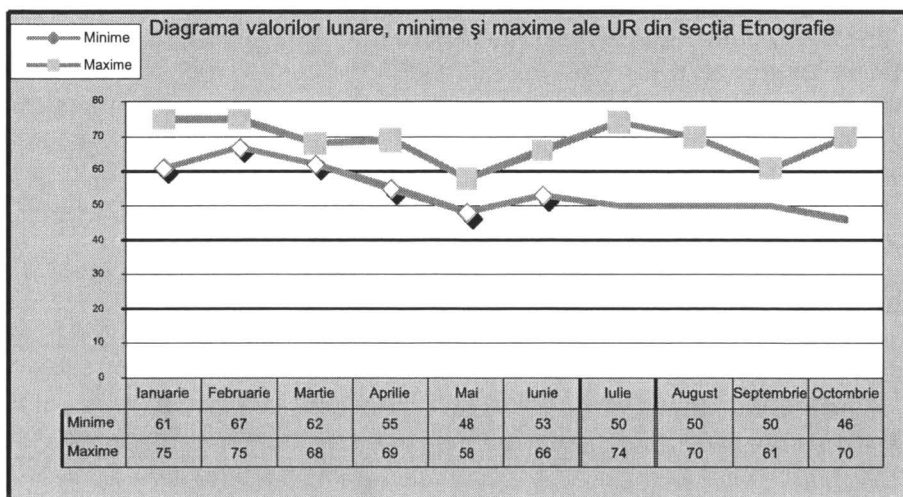
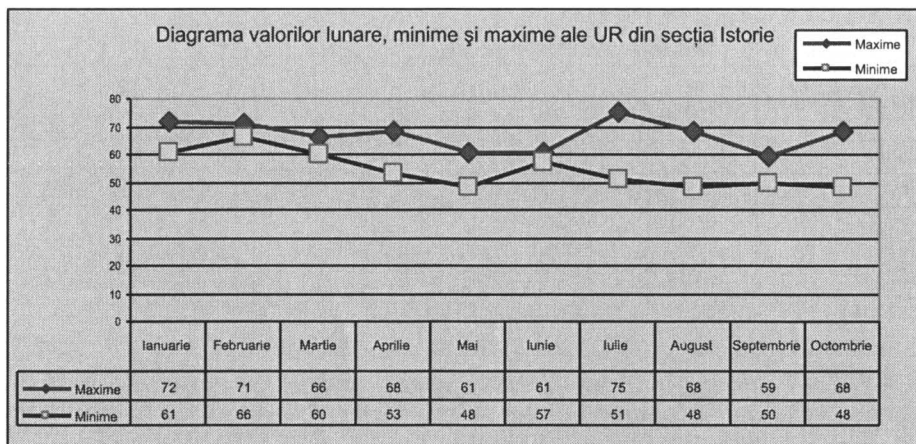
Tabelul nr.2

Valorile medii lunare ale U.R. înregistrate											
secția/lună	ian	feb	mar	apr	mai	iun	iul	aug	sept	oct	media anuală /secție
Șt. Naturii	67,6	69	64,7	61,3	53,4	60,4	65,1	61,6	58,8	60,5	62,24
Istorie	66,2	67,8	62,7	59,8	52	57,8	64,3	57,4	55,4	57,2	60,07
Etnografie	69,9	69,9	64,9	61,2	52	56,6	61,4	58,6	56,3	57,6	60,08
media lunară	67,9	68,9	64,1	60,7	52,5	58,2	63,6	59,2	56,8	58,4	60,8

Examinarea datelor înscrise în tabelul nr.2 arată că în 8 din cele 10 luni valorile *umidității relative* se înscriu în limitele normale (50% -65%) în toate cele 3 săli, iar în cadrul aceleiași luni diferențele microclimatice dintre săli sunt mici. Valorile situate în afara intervalului optim, înregistrate în primele 2 luni, ianuarie și februarie, indică existența unui regim climatic umed, întrucât media rezultatelor măsurărilor a depășit pragul superior de 65%. Două dintre cauzele care au determinat acest regim le reprezintă temperaturile scăzute, spațiul expozițional nefiind încălzit pe perioada rece a anului, și absența dezumidificatoarelor care ar fi putut corecta excesul de umiditate.

Atât diferențele zilnice ale U.R. înregistrate în cadrul aceleiași săli, cât și cele dintre săli nu au condus la variații ample, ele situându-se între 4 și 14 %, situație ce rezultă din cele 3 diagrame ale amplitudinilor U.R prezentate mai jos. Astfel, cele mai mari diferențe au existat în perioada iulie-august, acestea fiind explicate de variabilitatea regimului umed exterior înregistrat în această vară, iar cele mai mici în prima parte a anului, ianuarie-martie. Acestea din urmă, prin comparație cu diferențele zilnice înregistrate în perioadele reci ale anilor, când spațiul muzeal era încălzit discontinuu, sunt mult mai mici și mai puțin fluctuante, situație ce demonstrează cât de pronunțată era instabilitatea microclimatică în muzeu în acea perioadă. De aceea, dintre cele două situații, cea cu regim de încălzire intermitent este total nerecomandată, întrucât determină puternice oscilații care se răsfrâng negativ asupra sănătății bunurilor muzeale.

Relevante pentru evaluarea ponderii regimului normal sunt datele din tabelul numărul 3, indicând procentul valorilor *U.R.* care se încadrează în limitele unei bune conservări, calculate lunar pentru fiecare secție. Studiind aceste date se observă că în 8 din cele 10 luni regimul normal al *U.R.* este preponderent, întrucât valorile rezultate din calculul măsurătorilor făcute în perioada martie-octombrie sunt mai mari de 50% în fiecare din cele 3 săli. Dintre acestea procentul cel mai mic, de 65,74% , se înregistrează în sala secției Etnografie. Această situație era așteptată și anticipată, întrucât această sală, față de celelalte două, este expusă într-o măsură mai mare la schimbările climatice exterioare, având cele mai multe ferestre și pereți exteriori. Valoare cea mai mare, înregistrată în secția Istorie, poate fi explicată prin orientarea sudică a sălii, prin nivelul la care este situată și prin gradul de izolare termică ceva mai bun.

Tabelul nr.3

Procentul valorilor optime ale U.R.											
secția/lună	Ian	Feb	Mar	Apr	Mai	Iun	Iul	Aug	Sep	Oct	media anuală /secție
Naturale	28,5	0	66,6	64,3	83,3	100	100	81,2	94,5	80	69,84
Istorie	50	0	88,8	78,6	100	92,8	92,8	87,5	100	90	78,06
Etnografie	7,14	0	66,6	71,4	83,3	85,7	85,7	87,5	100	70	65,74
media lunară	28,5	0	74,1	71,4	88,8	92,8	92,8	85,4	98,1	80	71,21

Din perioada martie-octombrie în care regimul optim U.R. este dominant, lunile iunie, iulie și septembrie înregistrează cele mai mari valori, cu medii lunare de peste 90%, urmate de lunile mai și august, când procentul valorilor optime a depășit 80%. Deși spațiile de expunere nu sunt climatizate, o posibilă cauză care să explice această situație este înregistrarea în această perioadă a anului a unor parametri climatici exteriori care au favorizat microclimatul muzeului.

Se observă ca valoarea medie anuală, de 71,21%, se apropie de valorile înregistrate în ultimii 4 ani, ceea ce ne îndreptățește să apreciem o constanță a regimului U.R. înregistrată în această perioadă de timp în spațiul muzeal.

Deși nu există posibilitatea determinării nivelului de iluminare, se apreciază că au fost luate măsuri pentru reducerea efectelor nocive, provocate de lumina naturală și artificială, prin neutralizarea factorilor care determină degradarea foto-chimică astfel:

- pătrunderea luminii naturale este împiedicată într-o bună măsură de draperii dense, puțin penetrabile, panouri din sticlă, panouri din lemn, jaluzele montate la toate ferestrele depozitelor și sălilor de expunere
- nu sunt folosite sisteme de iluminat tip spot pentru vizualizarea obiectelor organice, evitându-se afectarea prin cantitatea de radiație incidentă ce se poate concentra pe suprafața lor
- reducerea duratei de iluminare doar în intervalul de timp în care sunt vizitatori
- în toate sălile iluminatul este difuz, iar sursele de iluminat sunt ecranate de panouri de sticlă
- anumite documente, fotografii și cărți vechi, susceptibile de fragilizare, nu sunt expuse, ele fiind înlocuite de copii

Principalul factor care contribuie la prevenirea degradării biologice este curățenia, asigurarea și păstrarea ei reprezentând o activitate sistematică ce se desfășoară atât în interiorul cât și în exteriorul instituției (căile de acces, alei). Răspunzător de apariția unor fenomene biologice deteriorante, praful, este combătut în perimetrul muzeal prin aspirarea lui dar și prin folosirea produselor de curățare. Un punct vulnerabil al acestui aspect, care îngreunează uneori acțiunile de curățenie, este lipsa suprapapucilor, folosirea lor de către vizitatori putând fi una din posibilitățile de reducerea a prafului.

Primăvara și toamna microorganismele și insectele își intensifică activitatea datorită ciclului propriu de înmulțire. De aceea, pentru a preveni dezvoltarea și acțiunea acestor dăunători, anual se fac dezinsecții și dezinsecții generale. În același timp cu desprăfuirea spațiilor și a modulelor de păstrare, textilele, obiectele din blană și piele sunt scoase afară pentru a fi periate și aerisite. De asemenea, piesele din lemn sunt controlate pentru prevenirea unui atac al insectelor xilofage și se aplică tratamente profilactice încăperilor în care sunt menținute. O parte din ferestrele depozitelor și secțiilor în care sunt obiecte cu suport organic sunt prevăzute cu site, adevărate bariere împotriva pătrunderii insectelor dăunătoare. Montarea sitelor la toate ferestrele care se deschid pentru aerisire va fi o prioritate pentru perioada care urmează, stopând intrarea insectelor care în perioada de zbor caută suporturi de hrană pentru ouăle pe care le depun. Efectuarea controalelor, aplicarea măsurilor tradiționale și a celor chimice în mod sistematic au împiedicat deseori apariția unor fenomene deteriorante, puține fiind cazurile de degradare a obiectelor.

În concluzie, măsurile de conservare preventivă deja aplicate trebuie îmbunătățite și completate prin asigurarea de mijloace și modalități de control al factorilor microclimatici, determinând ponderea regimurilor optime ale temperaturii și umidității sau chiar realizarea stabilității microclimatice.

Bibliografie

- Moldoveanu 2003 A. Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, București, 2003

DINAMICA VIZITATORILOR MUZEULUI REGIUNII PORȚILOR DE FIER ÎN PERIOADA 2008-2010

Magdalena Trăistaru

Dynamique des visiteurs du Musée de la Région des Portes de Fer (2008-2010). L'article présente les résultats d'une exploration statistique concernant la dynamique des visiteurs du musée entre 2008-2010, par rapport à la présence individuelle ou en groupe, aux mois de l'année, ainsi qu'aux catégories d'âge et provenance.

Mots clé: statistique des visiteurs, Musée de la Région des Portes de Fer

Cuvinte cheie: statistica vizitatorilor, Muzeul Regiunii Porților de Fier

Secția de Relații Publice, Marketing Cultural și Pedagogie Muzeală a muzeului efectuează anual un studiu privind dinamica vizitatorilor de muzeu, atât individual, cât și în grupuri, raportată la lunile anului, categorii de vârstă, proveniență (județ, țară).

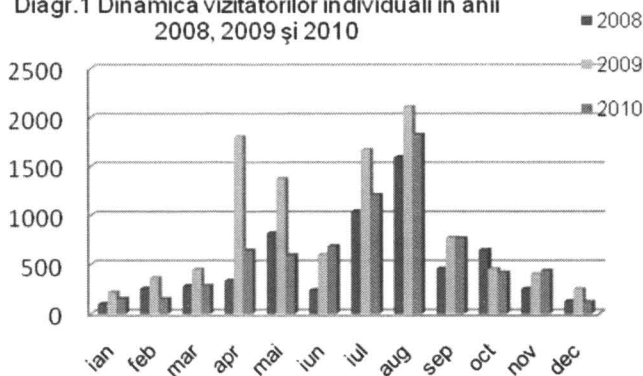
În acest articol vom prezenta o statistică comparativă a vizitatorilor la nivelul anilor 2008, 2009, 2010.

Analizând diagrama 1, în care este prezentată dinamica vizitatorilor individuali între anii 2008-2010, raportată la lunile unui an, se poate observa că cel mai mare număr de vizitatori s-a înregistrat în perioada de vară (iulie, august), iar cel mai mic număr de vizitatori s-a înregistrat în perioada de iarnă. Tot din această diagramă se poate observa că numărul vizitatorilor individuali care au vizitat muzeul nostru în luna aprilie a anului 2009 este net superior față de anii 2008, respectiv 2010.

	ian	feb	mar	apr	mai	iun	iul	aug	sep	oct	nov	dec
2008	99	257	280	337	819	240	1041	1590	457	648	253	127
2009	218	363	451	1802	1376	597	1669	2107	773	454	402	250
2010	151	148	286	642	594	688	1205	1825	765	418	435	121

Acest lucru se datorează faptului că în perioada 22-26 aprilie 2009, cu ocazia sărbătorii zilelor Severinului, muzeul a găzduit expoziția *Brățările Dacilor*, realizată cu sprijinul Consiliului Județean Mehedinți și al Primăriei Municipiului Drobeta Turnu Severin, în

Diagr.1 Dinamica vizitatorilor individuali în anii 2008, 2009 și 2010

parteneriat cu Direcția Generală a Finanțelor Publice Mehedinți. Expunerea celor patru brățări lucrate în aur, aparținând Muzeului Național de Istorie a României a atras un număr record de vizitatori.

	ian	feb	mar	apr	mai	iun	iul	aug	sep	oct	nov	dec
2008	130	126	89	756	5077	5296	1151	1079	750	2102	1325	194
2009	85	276	361	3353	5799	6280	1158	985	628	1479	445	129
2010	141	72	787	1614	4929	5678	1804	677	454	331	394	265

Diagr.2 Dinamica grupurilor de vizitatori în anii 2008, 2009, 2010

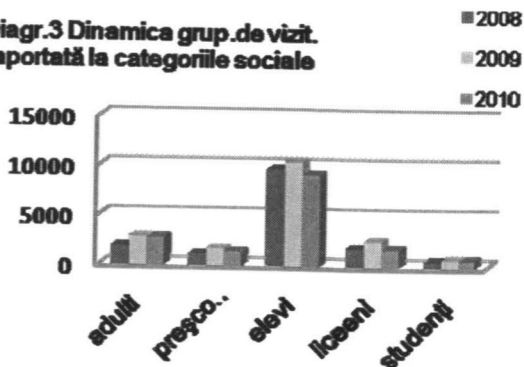

Analizând diagrama 2, care prezintă dinamica grupurilor de vizitatori între anii 2008-2010, se pot emite următoarele considerații:

- numărul cel mai scăzut de vizitatori se înregistrează în perioada de iarnă
- anual, înainte de vacanța de vară, muzeul este vizitat de grupuri de elevi atât din Turnu Severin, județul Mehedinți și județele limitrofe, cât și din restul țării. Astfel în lunile mai și iunie se înregistrează cel mai mare număr de vizitatori, cota cea mai ridicată s-a înregistrat în luna iunie a anului 2009.
- în perioada 1 iulie -1 august 2010 s-a desfășurat la sediul muzeului programul Școlii de vară „Pământul este rotund?”, care a prilejuit creșterea numărului vizitatorilor de vârstă școlară.
- începând cu luna octombrie 2010 Muzeul Regiunii Porților de Fier intră într-un program de reabilitare a infrastructurii și își închide două secții (Istorie - Arheologie și Etnografie), rămânând deschise pentru vizitare doar Științele Naturii și Acvariu.

grup	2008	2009	2010
adulti	1833	2777	2680
preșc.	1124	1626	1311
elevi	9625	10340	9111
liceeni	1761	2470	1714
studenți	536	725	627

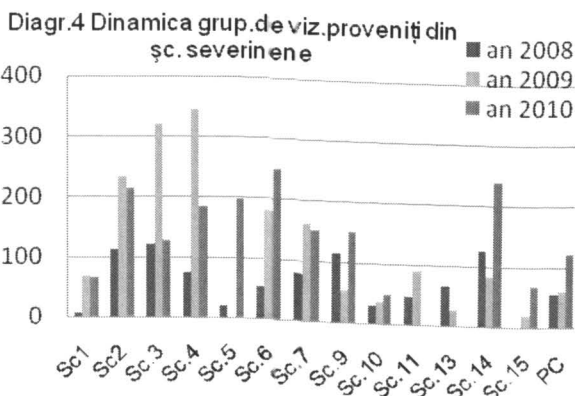
Diagr.3 Dinamica grup. de vizit. raportată la categoriile sociale

Analizând diagrama 3, în care este prezentată dinamica grupurilor de vizitatori raportată la categoriile sociale, se poate observa că cei mai mulți vizitatori sunt elevi de școală primară și gimnazială. Astfel cei mai mulți elevii s-au înregistrat în anul 2009.

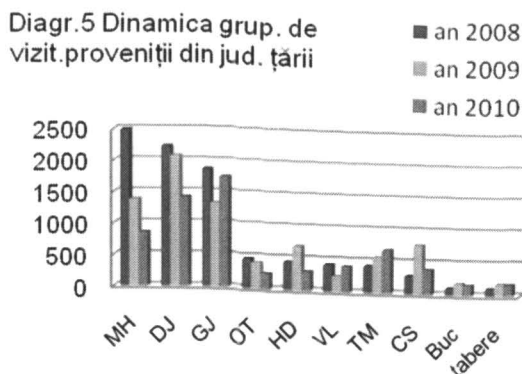
Observând că mai mult de jumătate din grupurile de vizitatori sunt elevi de școală generală, le-am acordat o atenție deosebită, realizând un studiu mai amplu la nivelul acestei categorii de public.

	2008	2009	2010
Șc1	7	67	65
Șc2	112	233	214
Șc.3	121	319	127
Șc.4	75	346	185
Șc.5	20	0	197
Șc.6	53	180	249
Șc.7	79	160	151
Șc.9	115	52	150
Șc.10	29	37	48
Șc.11	47	89	0
Șc.13	65	25	0
Șc.14	125	83	239
Șc.15	0	20	68
PC	55	60	120

Din diagrama 4 se poate observa că cele mai mari grupuri de elevi prezente în cadrul muzeului nostru provin din școlile generale nr.4 (606 elevi), nr.3 (567 elevi), nr.2 (559 elevi), nr.6 (482 elevi) și nr.14 (447 elevi). Cele mai mici grupuri de elevi provin din școlile generale nr. 13 (90 elevi) și nr.15 (88 elevi), ambele aflate la mare distanță de muzeul nostru. O bună colaborare cu Palatul Copiilor din Drobeta Turnu Severin, situat în vecinătate, a dus la creșterea numărului de participanți la diferite activități și manifestări artistice desfășurate în colaborare cu instituția muzeală.

	an 2008	an 2009	an 2010
MH	2490	1381	850
DJ	2230	2077	1417
GJ	1872	1340	1752
OT	467	405	243
HD	441	701	297
VL	426	243	406
TM	419	568	684
CS	281	774	390
Buc	104	184	159
tabere	113	180	170

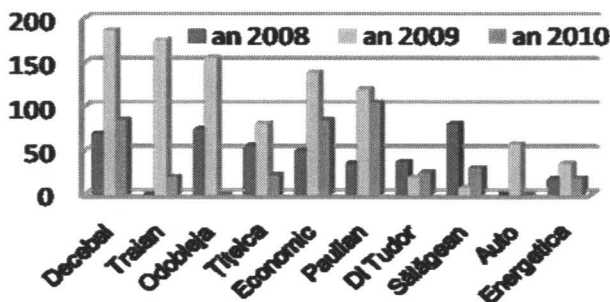

Un alt studiu realizat la nivelul elevilor de școală generală are în vedere proveniența pe județe a acestora. Analizând diagrama 5 se observă

că cei mai mulți elevi provin din județele Dolj (5724 elevi), Gorj (4964 elevi) și Mehedinți (4721 elevi).

Din diagrama 6 care prezintă dinamica vizitatorilor proveniți din liceele severinene, se poate observa că cei mai mulți vizitatori provin din liceele Decebal (339 elevi), Economic (272 elevi), I.St. Paulian (258 elevi) și Traian (229 elevi). Se remarcă absența elevilor Colegiului Traian în anul 2008, prezența unui număr de 175 de elevii ai acestui colegiu în anul 2009 cu ocazia expoziției *Brățările dacice*, pentru ca în anul 2010 numărul lor să scadă la 20.

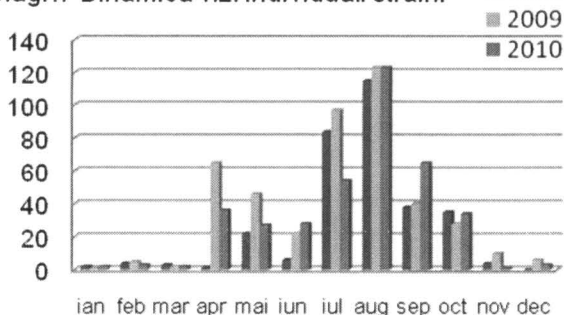
Diagr.6 Dinamica grup. de elevi din liceele severinene

	an 2008	an 2009	an 2010
Decebal	69	186	84
Traian	0	175	20
Odobleja	74	155	0
Țițeica	55	80	22
Economic	50	138	84
Paulian	35	119	104
DI Tudor	37	20	25
Sălăgean	80	8	30
Auto	0	57	0
Energetica	18	35	18

	ian	feb	mar	apr	mai	iun	iul	aug	sep	oct	nov	dec
2008	2	4	3	1	22	6	84	115	38	35	4	0
2009	1	5	2	65	46	22	97	123	40	28	10	6
2010	2	3	2	36	27	28	54	123	65	34	1	3

Diagr.7 Dinamica viz. individuali străini

Din categoria vizitatorilor străini individuali fac parte cetățeni ai altor țări, aflați în vizită la rudele din oraș, familii aflate în concediu în țara noastră și care tranzitează municipiul Drobeta Turnu Severin. Aceștia se înregistrează pe întreg parcursul anului, dar marea majoritate vizitează muzeul în perioada de vară.

Analizând diagrama 7 se poate observa că în lunile de vară se înregistrează cei mai mulți vizitatori individuali străini.

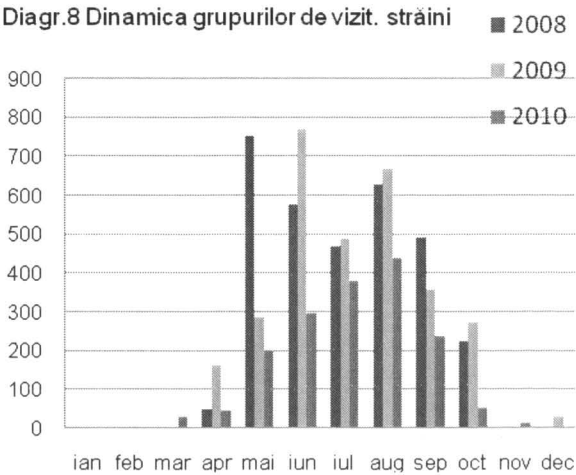
Datorită faptului că orașul Drobeta Turnu Severin se află la 50 km distanță de stațiunea balneoclimaterică Băile Herculane, un mare număr de turiști străini vin în grupuri organizate din această stațiune. Agenții de turism din București organizează excursii în țară pentru cetățeni străini, având ca

punct de vizitare muzeul nostru. O altă categorie de public străin provine din grupurile de turiști aflați în croazieră pe Dunăre și din delegațiile străine ce se află în județul Mehedinți în scopuri administrative, economice sau culturale.

	ian	feb	mar	apr	mai	iun	iul	aug	sep	oct	nov	dec
2008	0	0	0	48	752	578	471	630	493	224	0	0
2009	0	0	0	164	286	768	489	670	359	274	0	30
2010	0	0	30	45	203	296	380	440	239	52	14	0

Analizând diagrama 8, care prezintă dinamica grupurilor de vizitatori străini în lunile celor trei ani se poate observa că în anul 2008 s-a înregistrat cel mai mare număr (3196), în contrast cu anul 2010 (1699). Cota cea mai înaltă s-a înregistrat în luna iunie a anului 2009. În aproape toate lunile de iarnă ale celor trei ani nu s-au înregistrat vizitatori străini.

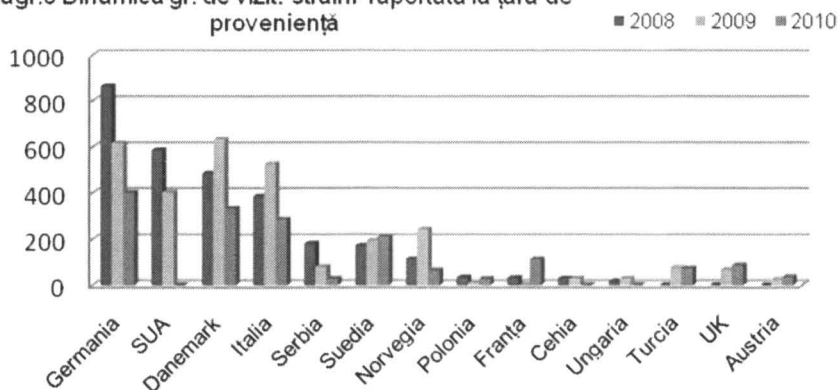
Diagr.8 Dinamica grupurilor de vizit. străini

	2008	2009	2010
Germania	865	617	402
SUA	587	403	0
Danemark	486	635	334
Italia	386	526	286
Serbia	182	80	30
Suedia	173	194	212
Norvegia	115	243	66
Polonia	35	9	30
Franța	32	0	114
Cehia	30	30	0
Ungaria	18	30	0
Turcia	0	76	74
UK	0	68	88
Austria	0	25	37

Analizând diagrama 9 se poate observa că cei mai mulți vizitatori străini provin din Germania (1884), Danemarca (1455), Italia (1198) și SUA (990). Pe lângă vizitatorii menționați în tabelul alăturat am putut constata că în anul 2008 muzeul nostru a fost vizitat de 160 de vizitatori proveniți din Olanda, 50 de vizitatori din Bulgaria, 47 vizitatori din Canada și 30 vizitatori din Noua Zeelandă. S-a mai putut constata că în anul 2009, 70 de vizitatori proveniți din Elveția și 19 vizitatori din China au vizitat pavilioanele expoziționale ale muzeului nostru. În anul 2010, 30 de vizitatori israelieni au trecut pragul acestui muzeu.

Diagr.9 Dinamica gr. de vizit. străini raportată la țara de proveniență

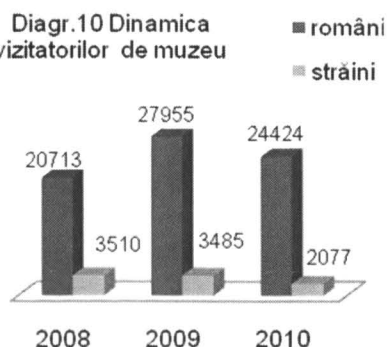

Analizând diagrama 10, care prezintă dinamica vizitatorilor de muzeu în cei trei ani studiați de noi, se poate observa că cei mai mulți vizitatori s-au înregistrat în anul 2009.

Începând cu 1 ianuarie 2011 Muzeul Regiunii Porților de Fier și-a închis toate pavilioanele, intrând într-un program de reabilitare.

	2008	2009	2010
români	20713	27955	24424
străini	3510	3485	2077

Diagr.10 Dinamica vizitatorilor de muzeu

CUPRINS

Omagiu lui Mișu Davidescu la a 80-a aniversare	5
Ioan Opreș, Recunoștință publică pentru muzeograful octogenar Mișu Davidescu	13
Cornel Taloș, Amintirile unui arhitect	18
Iohana Nichita, Despre statuetele de lut ce aparțin culturii Gulumelnița	20
Cătălin Nicolae Pătroi, Manifestări religioase în cadrul culturii eneolitice Sălcuța	33
Tiberiu Nica, Unele aprecieri cu privire la așezarea Glina de la Crivăț (campaniile arheologice din 1965-1968)	53
Gheorghe Calotoiu, Archeological discoveries from the middle and the late bronze age in the Gorj county	72
Alexandra Comșa, Trephination in the bronze age of Romania	87
Gabriel Crăciunescu, Marin Iulian Neagoe, Cristian Manea, Eugen Gavril Văcuță, O locuință din epoca bronzului în insula Gârla Mare	99
Laurențiu Mecu, Alexandru Nălbitoru, Folosirea metodelor geofizice pe situl de la Radovanu	111
Mișu Davidescu, Alexandru Vulpe, Necropola de incinerare de la Hinova, jud. Mehedinți	117
Cristian Schuster, Traian Popa, Cu privire la unele descoperiri getice din jud. Giurgiu	180
Georgeta El Susi, Animal exploitation in the settlement from 2nd-3rd centuries ad at Timișoara - „Freidorf” (Timiș county)	192
Constantin C. Petolescu, Orașele romane din Oltenia - note toponimice și epigrafice	209
Ana Hamat, Despre pandantivul rotund cu casetă din Dacia romană. Bulla ...	214
Călin Timoc, Urme romane sub cetatea medievală a Severinului	231
Vasile Marinoiu, Cercetări arheologice în castrul roman cu zid de piatră de la Bumbesti Jiu, județul Gorj. Campaniile din 2008–2009	236
Victor Bunoiu, Despre un posibil lăcaș de cult din vicus-ul militar de la Bumbesti-Jiu “Gară”	255
Gabriel Crăciunescu, Oana Minodora Neagoe, Cristian Manea, Mihai Stîngă, Cercetările arheologice de la mănăstirea Sfânta Treime, Cerneți. Campania 2010	273
Ecaterina Bosoancă, O tainică întoarcere la Drobeta. Pamfil Polonic	283
Răzvan Rus, File necunoscute din istoria Muzeului Regiunii Porților de Fier Drobeta-Turnu Severin	293
Nicolae Chipurici, Despre autorități și instituții ale administrației militare de ocupație a Puterilor Centrale la Severin în anii 1916-1918	301
Tudor Rățoi, Din istoria învățământului particular severinean. Institutul Santa Maria	322
Elena Steluța Dinu, Doctorul Victor Gomoiu - părintele istoriei medicinei românești	329
Elena Manuela Pătruțescu, Aspecte privind calitatea mediului ambiant al spațiului muzeal	335
Magdalena Trăistaru, Dinamica vizitatorilor Muzeului Regiunii Porților de Fier în perioada 2008-2010 ...	341
Cuprins	347
Abrevieri	348

Abrevieri

AÉ	<i>Année Épigraphique</i> , Paris
AEM	<i>Archaeologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn</i> , Wien, I-XX, 1877-1896
AIIN	<i>Anuarul Institutului de Istorie Națională</i> , I-XI, Cluj, 1921-1947
AISC	<i>Anuarul Institutului de Studii Clasice</i> , I-V, Cluj, 1928-1948
AMN, ActaMN	<i>Acta Musei Napocensis</i> , Cluj
AMP, Acta MP	<i>Acta Musei Porolissensis</i> , Cluj
AO	<i>Arhivele Olteniei</i> , Craiova
Argesis	<i>Argesis, Studi și comunicări</i> , Pitești
București	<i>București, Revista Muzeului Municipiului București</i>
BMJG, BMJTAG	<i>Buletinul Muzeului Județean Teoharie Antonescu</i> , Giurgiu
CA	<i>Cercetări arheologice</i> , Muzeul Național de Istorie a României, București
CAB	<i>Cercetări arheologice în București</i> , Muzeul de Istorie și Artă a României, București
Carpica	<i>Carpica</i> , Muzeul Județean Bacău
CCAR	<i>Cronica Cercetărilor Arheologice din România</i> , București
CCDJ	<i>Cultură și civilizație la Dunărea de Jos</i> , Muzeul Dunării de Jos, Călărași
DA - MM	Ch. Daremberg-E. Saglio, <i>Dictionnaires des antiquités grecques et romaines d'après les textes et les monuments</i> , Paris, 1877-1919
IGLR	<i>Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România</i> , București, 1976 (Em. Popescu)
ILD	<i>Inscripții Latine din Dacia</i> , București, 2005
ILS	<i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> , Dessau
ISM	<i>Inscripțiile din Scythia Minor</i> , București
Litua	<i>Litua, Studii și cercetări</i> , Muzeul județean Gorj, Tg. Jiu
MCA, Materiale	<i>Materiale și Cercetări arheologice</i> , București
MemAnt	<i>Memoria Antiquitatis</i> , <i>Revista Muzeului de Arheologie și Istorie</i> , Piatra Neamț
MuzNaț	<i>Muzeul Național</i> , Muzeul Național de Istorie a României, București
PZ	<i>Prähistorische Zeitschrift</i> , Leipzig-Berlin
RE	A. Pauly-G. Wissowa, <i>Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft</i> , III, 5, Berlin 1984-1978
SCIVA	<i>Studii și cercetări de istorie veche și arheologie</i> , București
Studii	<i>Studii de preistorie</i> , Asociația Română de Arheologie, București
TD	<i>Thraco Dacica</i> , Institutul Român de Tracologie, București
TWRC	<i>The world of roman costume</i> , coord. J.L. Sebesta și L. Bonfante, Madison, Wisconsin 2001
ZPE	<i>Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik</i> , Bonn

ISSN 1841- 7264